DMITRI VOLKOGONOV

LENIN

O noud biografie

?uba

DMITRI VOLKOGONOV

LENIN
O nouă biografie

Traducere: ANCA IRINA IONESCU

Editura ORIZONTURI
Editura LIDER
București
I.S.B.N.: 973 - 9154 - 99 - 9

LENINA NEW BIOGRAPHY
Copyright © 1994 by *Dmitri Volkogonov*

Toate drepturile asupra ediției în limba română sînt rezervate Editurii ORIZONTURI - București

I I Tinoeralîa I I D L»
cf qrupul drdcjo prrf
București. Culca Rahm ei 147. Tel: 335 9} IS. 335 66 6|/|9

CUPRINS

Abrevieri 7
Tabel cronologic 8
Prefață 18
Introducere 23

1 Sursele îndepărtate 34

Genealogie 36
Vladimir și Alexandr 45
Precursorii 51
Descoperirea marxismului 56
Nadejda Krupskaia 62
Inessa Armand 68
Secrete financiare 82

2 Maestru al ordinului 96

Teoreticianul revoluției 97
Fenomenul bolșevismului 109
Lenin și menșevicii 115
Paradoxul lui Plehanov 121

Tragedia lui Martov 126

3 Cicatricea lui Octombrie 135

Revoluția democrată din februarie 137
Parvus, Ganețki și „cheia germană" 141
Lenin și Kerenski 160
Repetiția din iulie 166
Octombrie și „Conspirația celor egali" 176
Comisarii și Adunarea Constituantă 195
4 Apostolii terorii 212

Tratatul de la Brest-Litovsk 215
Veșmintele albe 227
Regicidul 238
împușcătura Faniei Kaplan 252
Ghilotina terorii 265

5 Anturajul lui Lenin 279

Cel mai capabil om din Comitetul Central 282
Omul cu puteri nelimitate 294
Tandemul bolșevic 308
Preferatul Partidului 321
Biroul Politic leninist 338

6 Societatea unidimensională 359

Avangarda dezamăgită 362
Jefuitorii țărănimii 370
Tragedia intelectualității 387
Lenin și Biserica 405
Profetul Comintemului 420

7 Mausoleul leninismului 440

Regimul și boala 441

Lunga agonie 452
Mumia și îmbălsămarea ideilor 466
Moștenirea și moștenitorii 478
Lenin și istoria 501

Post-scriptum: Infringere în victorie 507

Note 515

ABREVIERI

AMB	Arhivele Ministerului Securității
AMBRF	Arhivele Ministerului Securității al Federației Ruse
APRF	Arhivele Președintelui Federației Ruse
ECCI	Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste
GARF	Arhivele de Stat ale Federației Ruse
GPU	Direcția Politică de Stat
KGB	Comitetul Securității Statului
NKGB	Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului
NKVD	Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne
OGPU	Direcția unificată a Conducerii Politice
PSS	V.I.Lenin, *Polnoe sobranie socinenii (Opere Complete)* ediția a 5-a, 55 voi., Moscova, 1970-1985
RȚHIDNI	Centrul rus pentru păstrarea și studierea documentelor istoriei naționale
ȚAKGB	Arhiva Centrală a KGB-ului
ȚAMBRF	Arhiva Centrală a Ministerului Securității Federației Ruse
ȚAMO	Arhivele Centrale ale Ministerului Apărării
ȚGALI A	Arhivele Centrale de Stat pentru Literatură și Artă
ȚGAS A ȚGOA	Arhivele Centrale de Stat ale Armatei Sovietice
ȚGVIA	Arhivele Centrale Speciale de Stat Arhivele Centrale de Stat pentru Istorie Militară
ȚIK	Comitetul Executiv Central
ȚHSD VȚIK	Centrul pentru păstrarea documentelor contemporane
	Comitetul Executiv Central pe întreaga Rusie

TABEL CRONOLOGIC

Pînă în februarie 1918, evenimentele din Rusia sînt datate în conformitate cu calendarul iulian (stil vechi), care în secolul al XX-lea rămăsese cu treisprezece zile în urmă față de cel gregorian din Occident (stil nou). Astfel, Revoluția din februarie 1917 a avut loc, după calendarul occidental, în martie, iar bolșevicii au preluat puterea în stat în ziua de 25 octombrie 1917, ceea ce corespunde cu data de 7 noiembrie în Occident. In text am folosit datele din calendarul gregorian adăugind și menționea „stil nou" acolo unde puteau să apară ambiguități. în tabelul cronologic de mai jos, toate evenimentele sînt datate în conformitate cu stilul nou.

1870	22	aprilie	Se naște Vladimir Ilici Ulianov (Lenin)
1879	7	noiembrie	Se naște Lev Davîdovici Bronștein (Troțki)
	21	decembrie	Se naște Iosif Vissarionovici Djugașvili (Stalin)
1880		ianuarie	Gheorghi Plehanov fuge din Rusia în Europa
1881	1	martie	Este asasinat țarul
1883		septembrie	Plehanov înființează la Geneva Grupul marxist pentru eliberarea muncii
1886	24	ianuarie	Moare Ilia Nikolaevici Ulianov (tatăl lui Lenin)
1887	20	mai	Este spînzurat fratele lui Lenin, Alexandr Ulianov
	25	august	Lenin intră la Universitatea din Kazan
	17	decembrie	Lenin este arestat în cursul unei demonstrații de protest a studenților
1891		noiembrie	își ia examenul de drept ca student 8

			extern la Universitatea din St. Petersburg
1892			Lucrează ca avocat la Samara
1894		septembrie	Prima lucrare publicată: *Cine sînt „prietenii poporului “ ŧi cum luptă ei împotriva social-democraților*
1895		mai-septembrie	Pleacă în străinătate și îl cunoaște pe Plehanov
	2	decembrie	Este arestat la St.
1897	1	februarie	Exilat pentru trei ani în
1898		martie	Se întemeiază Partidul socialdemocrat al muncitorilor din Rusia
	2	iulie	Căsătoria lui Lenin cu
2			Nadejda Konstantinovna Krupskaia în Șușenskoe,
1900	1	februarie	încheierea perioadei de exil
0		martie	Sosirea la St. Petersburg
	3	iunie	Lenin este arestat pentru
	2	iunie	O vizitează pe Krupskaia,
0			aflată în exil la Ufa
	2	iulie	Părăsește Rusia și pleacă în
9			Europa Occidentală
1901		iama	Se întemeiază Partidul socialist revoluționar
1902		martie	Apare lucrarea lui Lenin *Ce este de jacut?*
		aprilie-mai	Lenin se află la Londra
1903	30	iulie-23	Are loc cel de-al doilea
			al Partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia la Bruxelles și Londra
			Sciziunea dintre bolșevici și menșevici
		decembrie	Lenin demisionează de la *Iskra*

(Sc în te ia)

190	9	februarie	Izbucnește războiul ruso-
	1	martie	Lenin demisionează din
	4		Comitetul Central al
190	2	ianuarie	„Duminica sîngeroasă“ de la
5	2		St. Petersburg
	2	ianuarie	încep grevele în întreaga
	2	aprilie-10	Are loc la Londra cel de-al
	5	mai	treilea Congres al Partidului socialdemocrat al muncitorilor din Rusia
	2	mai	Flota rusă este scufundată
	7		în largul coastelor Japoniei, în strîmtoarea
		iunie	Țușima
			Revolta de pe vasul de
	1	iulie	Este asasinat la St.
	5		Petersburg Viaceslav Plehve, ministrul
	5	septembrie	Se încheie la Portsmouth, în SUA, Tratatul ruso-
mijlocul lunii			Grevă generală în Rusia
	2	octombrie	Fondarea Partidului
	5		democratic constituțional
	2	octombrie	Se înființează la St.
	6		Petersburg Sovietul Deputaților Muncitorilor, în frunte cu Troțki ca
	3	octombrie	Nikolai al II-lea pune în
	0		circulație un manifest prin care promite drepturi civile și formarea unei adunări legislative, Duma
	2	noiembrie	Sosirea lui Lenin la St.
	1	decembrie	Sovietul din St. Petersburg
	6		este arestat

	2 decembrie	Insurecția armată bolșevică
1906		Moscova este înăbușită de armată
	aprilie-8	
23	mai	Are loc cel de-al patrulea al Partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia, desfășurat la Stockholm
	1	
0	mai	
	2	prima sesiune a Dumei
1	iulie	Dizolvarea Dumei și numirea Piotr Stolîpin în funția de prim- ministru
1907	ianuarie-	
aprilie		Lenin locuiește în Kokkala, Finlanda
	5 martie	Își deschide lucrările cea de-doua Dumă
	1	
5	iunie	A doua Dumă este dizolvată
	13 aprilie-1	La Londra are loc cel de-al cincilea Congres al Partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia
	2	
0	noiembrie	Își deschide lucrările cea de-treia Dumă, alcătuită pe baza unei noi legi electorale
	decembrie	
1908	decembrie	Lenin se mută în Elveția
1909		O cunoaște pe Inessa Armand la Paris
1912	iunie	Lenin se mută la Cracovia, în Polonia aflată sub stăpînire austriacă
	2	
8	noiembrie	își deschide lucrările cea de-patra Dumă
1913	mai	Lenin se mută la Poronin
	iulie	O însoțește pe Krupskaia la Berna pentru a fi operată

1914	3	iulie	Rusia decretează mobilizare generală
	1	august	Germania declară război
	3	august	începe primul război
		august	St. Petersburg își schimbă denumirea, devenind
		august	Petrograd
	8		Rusia invadează Galiția austriacă și Prusia
	1		austriacă sub acuzația de spionaj în favoarea rușilor
	9	august	este eliberat
		septembri	Forțele ruse sînt înfrînte în Prusia Orientală
		e	Lenin pleacă din Austria în Elveția
	2		
1915	2	septembri	Forțele rusești se retrag din Polonia
		septembri	
	4	e	Nikolai al II-lea preia
		septembri	supremă a forțelor armate
		e	ruse Lenin participă la conferința
			socialiștilor împotriva
1916		aprilie	războiului, Zimmerwald, socialiștilor împotriva
			războiului, la Kienthal, în
	3		Elveția
	0	decembrie	Rasputin este asasinat la Petrograd
1917	8	martie	Declanșarea revoluției din
	1		februarie de la Petrograd
	2	martie	Formarea sovietului din
	1	martie	Formarea sovietului din
	1	martie	Formarea guvernului
	2		Nikolai al II-lea abdică
	5	martie	Stalin și alți bolșevici se

		Petrograd din exilul în Siberia
1	aprilie	Lenin sosește la Petrograd
1		Elveția
7	aprilie	Lenin elaborează *Tezele din aprilie*
	mai	Se organizează Gărzile Roșii bolșevice
	mai	Trotki se întoarce de la New în Rusia
1		
6	iunie	Se deschid lucrările Primului Congres al Sovietelor
	4 iulie	Guvernul provizoriu emite de arestare a lui Lenin și a
1		altor bolșevici de frunte
3	iulie	Lenin fuge în Finlanda
1	iulie	Bolșevicii încearcă să dea o lovitură de stat la
1		Petrograd - „Zilele din
8	iulie	iulie“
2	iulie	Alexandr Kerenski devine ministru
	august	Are loc cel de-al șaselea al Partidului Bolșevic, la
mijlocul lui septembrie		Petrograd Campania lui Komilov sovieticilor este zdrobită
8	octombrie	Trotki devine președinte al
2		Sovietului din Petrograd
3	octombrie	Lenin se întoarce în secret la Petrograd pentru a participa la ședința Comitetului Central unde s-a votat în favoarea
6	noiembrie	insurecției armate
7	noiembrie	insurecția armată Trotki anunță preluarea

			cadrul celui de-al doilea Congres al Sovietelor, la care se aprobă și decretele lui Lenin referitoare la pământ și la încheierea păcii
	17	noiembrie	ȚIK conferă putere legislativă supremă Sovnarkomului începe prima fază a războiului civil din Ucraina
	25	noiembrie	încep alegerile pentru Adunarea Constituantă
	3	e	încep tratativele de pace sovieto-germane la Brest-Litovsk
	15	noiembrie	Este semnat armistițiul ruso-german
	20	e	Se înființează Ceka (Comisia extraordinară pentru combaterea
		decembrie	contrarevoluției și a sabotajului)
		e	Izbucnește revolta cazacilor de pe Don (albi); se formează Armata Voluntară sub comanda
		decembrie	generalilor Kaledin și Komilov
1918	9	e	Se reiau tratativele de pace de la Brest-Litovsk
	14	decembrie	Tentativă de asasinat împotriva lui Lenin la Petrograd
	18	e	Este convocată Adunarea Constituantă, dispersată ulterior cu forța de către bolșevici
	22	decembrie	Ucraina își proclamă independența
	9	e	Ucraina și Puterile Centrale semnează un tratat
	18		Germania reia războiul împotriva Rusiei
	3	ianuarie	Tratatul de la Brest-Litovsk este semnat de Rusia sovietică și de

		Germania. Trupele bolșevice intră în Kiev, capitala Ucrainei
9	martie	Forța expediționară aliată la Murmansk
10	martie	Capitala Rusiei sovietice este transferată de la Petrograd la Moscova
13	martie	Troțki este numit Comisar al Poporului pentru război. începe formarea Armatei Roșii
4	aprilie	debarcă la Vladivostok
	iunie	Forța expediționară britanică debarcă la Arhanghelsk
12	iunie	Fratele țarului, Marele Duce Mihail, este asasinat în Urali, lîngă Perm
16	iunie	Lenin reintroduce pedeapsa moartea
4	iulie	Cel de-al cincilea Congres al Sovietelor aprobă
6	iulie	constituția Contele Mirbach, Germaniei la Moscova, este asasinat
17	iulie	Țarul Nikolai al II-lea și lui sînt executați la
30	august	Ekaterinburg Lenin este Moscova. Uriți, Șeful
4	septembrie	Ceka din Petrograd este asasinat Lenin ordonă să se începe teroarea roșie
	septembrie	Armata Roșie eliberează din mîinile Albilor și ocupă
începutul lui noiembrie		orașele Kazan și Simbirsk împăratul Wilhem al II-lea
6	noiembrie	Ambasada sovietică este

	11 noiembrie	Aliații și Puterile Centrale semnează armistițiul
	13 noiembrie	Guvernul sovietic declară nul Tratatul de la Brest-Litovsk
	decembrie	Forțele franceze de debarcă la Odesa
1919	11 aprilie	Se înființează lagărele de concentrare din Rusia
	2-6 martie	sovietică Primul Congres al Comuniste (Comintern)
	martie	Izbucnirea războiului civil Urali
1920	26 aprilie	Polonia invadează teritoriul sovietic
	8 mai	Armata poloneză ocupă capitala Ucrainei
	iunie	Armata Roșie îi respinge pe polonezi
	iulie	Armata Roșie ajunge la și este respinsă
	21 iulie-6 august	Al doilea Congres al Comuniste la Moscova
	august	Armata Roșie se retrage din Polonia
	24 septembrie	Inessa Armand moare în
	noiembrie	Evacuarea în masă a forțelor din Crimea în Turcia
1921	1-18 martie	Revoltă antibolșevică pe Kronstadt
	8 martie	Are loc la Moscova ai zecelea din Berlin sub acuzația de agitație revoluționară
192	16 aprili	Congres al Partidului Comunist Bolșevic. Se proclamă NEP
		Stalin este numit în recent creatul post de secretar general al

		Partidului
	26 mai vara	Lenin suferă prima criză
	16 decembrie	Își petrece convalescența în Gorki
	25 decembrie	Are loc a doua criză
		Dictează *Scrisoarea către Congres* sau *Testamentul*
1923	10 martie	A treia criză
	17-25 aprilie	Al doisprezecelea Congres al Partidului Bolșevic
	18 octombrie	Lenin vizitează pentru ultima oară Moscova și
1924	21 ianuarie	Moartea lui Lenin
	27 ianuarie	Instalarea trupului mumificat al lui Lenin în

PREFAȚA

O dată cu destrămarea Uniunii Sovietice s-a încheiat o eră în istoria Rusiei. Aceasta a început în 1917 prin preluarea puterii în stat de către Partidul Comunist Bolșevic și s-a încheiat cu dizolvarea aceluiași partid în august 1991, urmată de prăbușirea statului sovietic și dispariția lui la sfîrșitul aceluiași an. De Ia începutul și pînă la sfîrșitul existenței sale, statul sovietic a fost identificat cu Lenin, nu numai în timpul vieții, dar și după moartea acestuia. Este un adevăr general acceptat că, fără el, nu ar fi existat Revoluția din Octombrie. După Revoluție, numele, imaginea, cuvintele și filosofia lui au hrănit, au inspirat și au susținut moralul unor întregi generații de cetățeni sovietici, atît dintre cei obișnuiți, cît mai ales dintre reprezentanți ai autorității statale. Lenin a fost transformat într-o icoană, într-un totem de puritate ideologică.Toți ceilalți lideri de partid au suferit condamnări la momentul potrivit, mulți dintre membrii cohortei de la 1917 găsindu-și sfîrșitul în marile epurări din anii 1936-1938. Cel mai vestit a fost însă cazul lui Stalin, demascat în 1956 de Hrușciov și acuzat de a fi încurajat „cultul personalității" (Congresul XX al Partidului). Dar Lenin a rămas neatins. Intrucît mai multe elemente ale istoriei sovietice au fost reconsiderate în timpul conducerii luminate a lui Gorbaciov, vechea gardă bolșevică exterminată în anii ’30 fiind reabilitată, era clar că, pînă la urmă, spotul de lumină avea să cadă și pe singurul loc întunecos al scenei - acela ocupat de Lenin.

Reevaluarea personalității lui Lenin a fost posibilă nu numai datorită faptului că Dmitri Volkogonov a avut acces la arhive în anii ’80, dar mai ales pentru că leninismul ca atare s-a prăbușit total în fosta Uniune Sovietică. Așa cum mărturisește însuși autorul acestei cărți, după ce a petrecut ani de zile adunînd dovezi incriminatoare împotriva lui Stalin pentru importantul său studiu consacrat dictatorului, elaborat, în esență, înainte de 1985 și publicat în 1988, Lenin era, după părerea lui, „ultimul bastion" care trebuia să cadă. In sfirșit, Lenin a încetat să mai fie sprijinul unui

regim puternic, obiectul unei ideologii sau mitul central al unei politici culturale. A te angaja într-o dezbatere cu privire la Lenin și la evaluarea acțiunilor lui nu

 mai înseamnă să pui la îndoială legitimitatea unui sistem politic existent. Ca și el, și sistemul politic e de domeniul trecutului.

In Occident au apărut numeroase cărți despre Lenin, chiar din, momentul în care lumea a aflat de existența lui, după anul 1917. Istoricii sovietici au elaborat însă un număr impresionant de publicații despre toate aspectele vieții lui, iar martori oculari de diverse formații și-au adăugat și ei amintirile în cărți cu titluri ca: *Ei l-au cunoscut pe Lenin, Lenin i-a cunoscut pe ei, Ei l-au văzut pe Lenin, Lenin i-a văzut pe ei* ș.a.m.d. cu nenumărate variații pe aceeași temă în care se modifica doar numele lui Lenin: *Ei l-au cunoscut pe Ilici, Ilici i-a cunoscut pe ei* etc., etc. Tocmai de aceea, apariția unei noi cărți despre Vladimir Ilici necesită anumite explicații.

Cărțile editate în Occident și cele ale lui D. Volkogonov s-au bazat, în cea mai mare parte, pe sursele publicate, evident majoritatea de proveniență sovietică. Pe de altă parte, cărțile sovietice au fost de la bun început apologetice, impregnate de ideologia comunistă. De la sfîrșitul anilor ’20, cînd autoritatea lui Stalin a devenit deplină, istoricilor sovietici (la fel ca și autorilor de literatură beletristică, de piese de teatru sau cineaștilor) le era strict interzis să scrie în mod „obiectiv[11], adică din orice alt punct de vedere decît acela exprimat și impus de Comitetul Central al Partidului Comunist alUniunii Sovietice. Acum, cînd, practic, Comitetul Central s-a evaporat împreună cu Partidul, cercetarea științifică nu se mai confruntă cu nici un fel de tabuuri. Istoricii ruși pot să aibă opinii diferite în legătură cu orice subiect doresc să abordeze, iar posibilitatea de a consulta o serie de date pînă acum ținute secrete va oferi certitudinea că interpretările lor se bazează pe fapte reale. Printre domeniile care le-au fost complet inaccesibile, oamenilor de știință occidentali fiindu-le parțial cunoscute, se numără documentarea completă cu privire la genealogia lui Lenin,

la operațiunile lui financiare - implicarea Germaniei în finanțarea activității bolșevice din timpul primului război mondial și sprijinul material acordat de către sovietici partidelor comuniste după război - natura prieteniei cu Inessa Armand, efectele bolii sale asupra gîndirii politice, ca să nu menționăm decît cîteva aspecte.

Deschiderea arhivelor Partidului și ale altor organisme a fost un proces treptat și intermitent. Numeroasele inițiative de publicare a unor colecții de documente au avut rezultate diferite, acest proces

aflîndu-se de-abia într-un stadiu incipient. Deși după eșuarea tentativei de lovitură de stat din august 1991, statul rus a preluat de la Partidul Comunist controlul asupra tuturor arhivelor aflate în interiorul granițelor sale, noul stat nu a elaborat un regulament sau niște reguli clare de eliberare a documentelor în vederea publicării. Cu toate acestea, minutele Biroului Politic din anii ’30 au fost examinate de cercetătorii ruși și occidentali. Multe materiale valoroase sînt publicate în două reviste noi, consacrate documentelor și extraselor din arhivă: *Istoriceskii arhiv* și *Istocinik,* precum și o nouă colecție miscelanee *intitulatăNeizvestnaiaRossia(Rusia* necunoscută). Un număr tot mai mare de materiale de arhivă sînt incluse și în alte reviste dintre cele care au supraviețuit erei sovietice. în conformitate cu regulamentele Comisiei pentru Arhivele Rusiei (Rosarhiv), toate documentele citate în această carte pot fi consultate în diversele locuri indicate de autor. Documentele din Arhiva Președintelui Federației Ruse (APRF) au fost transferate de la Kremlin în arhivele fostului Comitet Central (RȚHIDNI și ȚHSD).

Primul cercetător căruia i s-a permis accesul la cele mai secrete arhive a fost Dmitri Volkogonov. In calitate de director al Institutului de Istorie Militară și de general-colonel activ, el a strîns ani de-a rîndul materiale pentru biografia lui Stalin pe care intenționa să o elaboreze. Publicarea acesteia în anul 1988 a făcut din el un paria printre colegii săi ofițeri, divergențele atingînd punctul

culminant în iunie 1991 cînd a fost discutat proiectul unei noi istorii al celui de-al doilea război mondial, elaborat sub îndrumarea lui. La ședința de analiză din cadrul Institutului, proiectul a căzut. Volkogonov a fost acuzat că pătează reputația armatei, precum și pe cea a Partidului Comunist și a statului sovietic. Fiind atacat personal de ministrul apărării, Iazov, Volkogonov și-a dat demisia. Două luni mai tîrziu, cînd tentativa de lovitură de stat a eșuat, Volkogonov a reprezentat alegerea firească a guvernului pentru persoana care urma să supervizeze controlul și deschiderea arhivelor de'partid și de stat.

In calitatea sa de istoric rus, devenit dintr-o dată liber să scrie despre acest subiect așa cum dorește, Volkogonov s-a abătut de la tema propusă, mai ales în privința considerațiilor de ordin filosofic și a altor aspecte deosebit de interesante pentru cititorii ruși, care riscau să devină însă greoaie pentru cititorul occidental.

Printre problemele cu care se confruntă istoricii ruși se numără și aceea a continuității. Timp de mai multi ani la rînd, istoricii occidentali au dezbătut chestiunea moștenirii preluate de sistemul sovietic de la imperiul

țarist. Unii dintre ei au susținut că guvernul puternic și extrem de centralizat, conducerea de către o oligarhie autonumită reprezintă o tradiție rusească și că populația pasivă, înclinată mai curînd spre acțiune colectivă decît individuală, hrănită cu mitul unui destin special și al unei recompense ce va veni abia în viitorul îndepărtat (dacă nu chiar după moarte) este, de asemenea, o caracteristică rusească. Alții, mai ales cei care se aflau mai aproape în timp de evenimentele din 1917, au sugerat că aspirațiile liberale și democratice ale revoluției din februarie 1917, cînd Nikolai al II-lea a abdicat, aveau rădăcini viabile, chiar dacă nu foarte puternice, și ar fi putut deveni viguroase și stabile dacă n-ar fi intervenit bolșevicii.

Indiferent de orientarea lor, toți oamenii de știință, atît sovietici, cît și occidentali au căzut de acord că preluarea puterii de către bolșevici și perioada de tulburări care a urmat imediat după aceea au îndepărtat țara o dată pentru

totdeauna de la orice altă cale de dezvoltare preconizată anterior. Distrugerea intelectualității politice liberale de către Lenin însemna transformarea opțiunii constituționale în literă moartă. în urma decimării conducerii politice a țărănimii, aceasta a rămas la cheremul bolșevicilor care au supus-o unei exploatări crunte. Conducerea fermă, cu mînă de oțel, exercitată asupra sindicatelor a prefigurat reducerea acestora la rolul de servitor obedient al regimului. Suprimarea presei libere de către Lenin a pregătit terenul pentru cenzurarea informației de către Partidul Comunist, situație de care fusese acuzat în mod eronat stalinismul. Faptul că Lenin a extins rețeaua de închisori, lagăre de concentrare, a recurs la exil, plutoane de execuție, luarea de ostatici și șantaj, a creat un întreg sistem de pedepse pentru a-1 înlocui pe cel țarist, a împins noua ordine pe drumul violenței și al suspiciunii universale, care avea să_devină tipică pentru tiraniile instituite ulterior.

După părerea lui Dmitri Volkogonov, măsura în care istoria sovietică reprezintă o continuare în vreun sens a istoriei ruse, prezintă mai puțină importanță în raport cu problema continuității istoriei sovietice în sine. în cartea sa, arată că între Lenin și Stalin nu au existat nici divergențe ideologice, nici deosebiri de metodă. El consideră că, deși metodele folosite de succesorii lui Stalin au fost mult mai moderate, aceștia se ghidau după îndemnurile ctitorului legendar în aceeași măsură ca și monstruosul lor predecesor.

Cercetătorii istoriei Uniunii Sovietice - occidentali sau emigranți ruși - au încercat adesea o întoarcere în timp pînă la un anumit punct de unde „lucrurile ar fi putut evolua altfel". Mulți și-au pus întrebarea

dacă țara nu s-ar fi dezvoltat într-o direcție mai puțin militaristă și sterilă din punct de vedere politic dacă Lenin n-ar fi murit atît de curînd după instaurarea regimului comunist. Poate că Noua Politică Economică (NEP) care permitea țăranilor (mai mult sau mai puțin) să lucreze pentru ei înșiși și acorda anumite libertăți în planul vieții culturale ar fi continuat și ar fi dus la o altă ordine a

lucrurilor, mai tolerantă. în primii ani aig/asnost-ului chestiunea a fost larg dezbătută atît de cercetătorii ruși, cît și de cei sovietici. Printre istoricii occidentali au fost foarte mulți aceia care au susținut că de la Lenin și creațiile lui nu se putea aștepta nimic bun; alții însă au pus la îndoială faptul că un om atît de inteligent ca Lenin ar fi putut iniția colectivizarea inumană și marea teroare a anilor ’30. In Rusia, atîta timp cît statul sovietic a continuat să existe, Lenin a rămas o icoană neprihănită.

Dmitri Volkogonov a sfarîmat icoana, convins fiind că singura speranță a Rusiei în 1917 a fost o coaliție democratică social-liberală care a luat naștere în cadrul revoluției din februarie. Cu alte cuvinte,Volkogonov a ajuns la concluzia că în politica practicată de Lenin nu se întrezărea nici un fel de salvare și s-a străduit să demonstreze, în continuare, că influența nefastă a lui Lenin s-a exercitat asupra tuturor liderilor sovietici de după el. într-adevăr, după cum arată autorul, liderii de partid îl citau pe Lenin și se refereau la învățătura lui nu numai cînd își rosteau discursurile sforăitoare în fața populației, dar și atunci cînd se aflau în intimitatea ședințelor Biroului Politic. Întrucît absorbiseră o filosofic care a eșuat aproape înainte de a fi pusă în practică, nu e de mirare faptul că adepții leninismului din epoca modernă au împărtășit aceeași soartă.

INTRODUCERE

Ușa masivă de oțel s-a dat de perete și am pătruns într-un hol mare de unde o altă ușă la fel de bine ferecată ducea spre comoara simtă a comuniștilor, arhiva lui Lenin. Fosta clădire a Comitetului Central din Piața Staraia din Moscova este un edificiu mare, cenușiu, de dimensiuni uriașe. De-a lungul coridoarelor sale interminabile se înșiră birourile cu lambriuri identice în care lucraseră cîndva membrii de partid ierarhic superiori, zeci de săli de ședințe de diverse mărimi, o sală mare de lectură în care se află, aliniate cataloagele și listele dosarelor de partid păstrate cu sfințenie. La subsolul clădirii, într-o încăpere ce semăna cu un adăpost nuclear, pe rafturi speciale și în cutii metalice se conservă toată moștenirea scrisă a omului considerat încă de unii drept geniu, de alții dezastrul secolului.

In ciuda faptului că se publicaseră cinci ediții de opere complete ale lui Lenin în limba rusă (ediția a patra a fost tradusă în mai multe limbi), aici se mai află 3724 documente nepublicate. Alte aproximativ 3000 au fost numai semnate de el. De ce au fost ascunse? Poate pentru că imaginea lui Lenin ar fi fost întinată de publicarea - de exemplu - a instrucțiunilor lui din noiembrie 1922 de pedepsire a Lituaniei și Estoniei fiindcă îi sprijiniseră pe Albi prin metode cum ar fi „străpungerea granițelor, urmărirea înverșunată și apoi spînzurarea a vreo 100 - 1000 de oficialități și persoane bogate dintre ei...“[1]. Poate că aceste documente au rămas ascunse pentru că nu mai era nimeni care să le explice. Așa cum îi scria veteranul anarhist prințul Kropotkin lui Lenin în decembrie 1920, cînd bolșevicii au luat un grup masiv de ostatici pe care aveau să-i „distrugă fără milă“ (citat din *Pravdă),* dacă va avea loc vreo tentativă de asasinat împotriva vreunuia din liderii sovietici „N-a mai rămas nimeni printre voi care să le amintească tovarășilor săi că astfel de măsuri înseamnă o întoarcere la timpurile cele mai crunte ale evului mediu și ale războaielor religioase și nu sînt demne de oameni care

au purces la crearea unei societăți a viitorului?“[2]. Lenin a citit scrisoarea și a notat pe ea „pentru arhivă“.

Bineînțeles că opinia noastră despre Lenin s-a schimbat nu numai fiindcă am aflat ce se ascunde dincolo de poveștile din care ne-am

inspirat decenii la rind. Am început să ne îndoim de infailibilitatea lui, mai ales pentru că acea „cauză“ propovăduită de el, în numele căreia milioane de oameni au pierit a suferit o înfringcre istorică majoră. Este greu de scris acest lucru. Ca fost stalinist care a făcut tranziția dureroasă spre respingerea categorică a totalitarismului bolșevic, trebuie să mărturisesc că leninismul a fost ultimul bastion care trebuia să se prăbușească din gîndirea mea. Pe măsură ce am văzut tot mai multe arhive secrete sovietice, precum și colecțiile mari de documente de la Universitatea Harvard și de la Institutul Hoover din California, imaginea lui Lenin s-a schimbat în mintea mea: treptat, creatorul și profetul a fost dat la o parte de iacobinul rus. Mi-am dat seama că nici unul dintre noi nu-1 cunoșteam cu adevărat. A stat întotdeauna în fața noastră cu masca mortuară a zeului pămîntean cu care nu avea nimic comun.

După ce am terminat cărțile despre Stalin și Troțki[3], m-am apucat de partea a treia a trilogiei cu intenția de a-1 prezenta pe Lenin într-o nouă lumină. Avusese întotdeauna mai multe fațete, însă după moarte, imaginea lui a fost prezentată într-o unică dimensiune, aceea de sfînt și cu cît l-am privit mai îndelung în felul acesta, cu atît ne-am distanțat mai mult de personajul istoric care a fost Lenin, adică, după părerea mea, cel mai mare revoluționar al secolului.

Hrana intelectuală a leninismului era obligatorie pentru orice cetățean sovietic așa cum este Coranul pentru musulmani. La 1 ianuarie 1990, în Uniunea Sovietică existau peste 653 de milioane de cărți ale lui Lenin în 125 de limbi - probabil singurul sector în care domnea abundența, grație eforturilor comuniștilor. In felul acesta, milioane de oameni au fost educați în spiritul dogmei sovietice, și încă nu sîntem pe deplin conștienți de

absurditatea idolatriei noastre privită prin prisma oamenilor secolului al XXI-lea.

A scrie despre Lenin înseamnă, mai înainte de orice, a exprima o opinie despre leninism. în 1926, la doi ani după moartea lui Lenin, Stalin a înființat o colecție intitulată *Fundamentele leninismului.* Leninismul - ni se spunea - este cel care a făcut posibilă distrugerea revoluționară a lumii vechi și înălțarea pe ruinele ei a unei noi civilizații strălucitoare. Cum? Prin ce mijloace? Prin mijloacele unei dictaturi absolute. Aici a fost comis păcatul originar al marxismului în versiunea sa leninistă - nu că Marx, ca să spunem lucrurilor pe nume, ar fi fost foarte încîntat de ideea dictaturii. însă Lenin o considera principala

contribuție a marxismului la problema statului. în realitate, după părerea lui, dictatura proletariatului constituia conținutul de bază al revoluției socialiste. Afirmația lui că „numai prin luptă și război[11] pot fi rezolvate „marile probleme ale umanității[14] era o recunoaștere a priorității tendințelor destructive[4].

înarmați cu această gîndire, Lenin și succesorii lui au considerat că, în numele fericirii generațiilor viitoare, totul este posibil și moral: exportul de revoluție, războiul civil, violența neîngrădită, experimentele sociale. Vitalitatea și - să nu negăm - atracția exercitată de leninism deriva din aspirația peipetuă a omenirii către o lume perfectă și dreaptă. Revoluționarii ruși, inclusiv Lenin, au dat în vileag racilele străvechi ale existenței umane, exploatarea, inegalitatea, lipsa de libertate. Dar după ce avuseseră prilejul să distrugă aceste rele, leniniștii au inițiat o altă formă de exploatare, puțin diferită de cea anterioară, care urma să fie exercitată de către stat. în locul inegalității sociale și etnice a apărut inechitatea birocratică, iar aservirea unei clase a fost înlocuită cu privarea tuturor de libertate. Versiunea leninistă a marxismului a devenit un fel de religie generală în această țară imensă.

în ultimă instanță, promisiunile leniniste cu privire la un progres apreciabil s-au materializat într-o mare înapoiere. întemeietorii mișcării marxiste ruse, Gheoighi Plehanov,

Vera Zasulici și Lev Deici în *Scrisoarea deschisă către muncitorii din Petrograd* din 28 octombrie 1917 proroceau că „revoluția este cel mai mare dezastru istoric; ea va provoca un război civil care în final va trage țara mult înapoi față de cuceririle din februarie 1917‘[5]. Din acest motiv, în ajunul loviturii de stat din octombrie 1917, unii bolșevici nu prea credeau într-o victorie și erau îngrijorați de radicalismul lui Lenin care, cu o insistență maniacală, împingea masele spre o insurecție armată împotriva guvernului provizoriu. La 16 octombrie 1917, în timp ce la Comitetul Central se discuta problema insurecției, Lenin făcea următoarea însemnare: „Nu îndrăznim să cîștigăm; acesta este sensul tuturor discursurilor lor[11]’. înzestrat cu o voință uriașă, Lenin a reușit să orienteze politica partidului spre violență și coerciție ca modalitate de rezolvare,a problemelor păcii, pământului și libertății.

Lenin nu se limita la granițele naționale. Cu ajutorul Comintemului, înființat la Moscova în martie 1919 și, practic, o secție internațională a Partidului Comunist Rus, a încercat să inițieze revoluții peste tot unde era vreo posibilitate, ba uneori chiar și acolo unde nu exista. în

iulie 1920 i-a telegrafiat lui Stalin, la Harkov: „Situația din Comintern este excepțională. Zinoviev, Buharin și cu mine credem că ar trebui să încurajăm revoluția din Italia chiar acum. După părerea mea, ar fi bine să sovietizăm în acest scop Ungaria, poate chiar și Cehoslovacia și România“[7]. Au fost trimiși emisari spre est și spre vest și, din ordinul lui Lenin, Comisariatul pentru finanțe a pus la dispoziție milioane de ruble de aur „pentru nevoile revoluției mondiale“[8]. Intre timp, cetățenii sovietici mureau cu sutele de mii de foame și boli. Pentru Lenin, revoluția era totul și ea nu putea fi realizată iară un număr infinit de victime.

Nu se poate să ne gîndim la Lenin, fără să contemplăm și fructul gîndirii lui, partidul pe care l-a creat. E adevărat că ideea unei organizații revoluționare puternice este specifică leninismului, dar marea realizare a lui Lenin a fost nu numai fondarea unui partid cu o organizație disciplinată, ci și transformarea lui rapidă într-un sistem de stat.

Partidul a dobîndit curînd monopolul puterii, al gîndirii. A devenit ordinea leninistă în numele căreia „conducătorii și „tovarășii lor de luptă“ aveau să-și exercite puterea în deceniile următoare. Era o coloană vertebrală ideală pentru un regim totalitar, dar imediat ce societatea sovietică și-a început schimbarea rapidă din cea de-a doua jumătate a anilor ’80, partidul, ca un pește aruncat pe uscat, a intrat în agonie. Dezintegrarea sa rapidă și uimitor de nedureroasă de după tentativa de lovitură de stat din august 1991 a scos la iveală totala sa incapacitate de a supraviețui în condițiile apariției societății civile.

Dacă trăsătura distinctivă a unui tiran este puterea personală nelimitată - și Lenin a dispus de o asemenea putere -, atunci trebuie să-l privim ca pe un dictator. Și totuși nu a fost așa. Fără îndoială că privea dictatura ca pe o virtute, care contribuie la succesul revoluției și mai mult ca sigur că îi considera pe liderii bolșevici drept „dictatori" în domeniile de responsabilitate care le fuseseră repartizate: la sesiunea din 10 iulie 1919 a Biroului Politic, Alexei Rîkov a fost numit „dictator pentru aprovizionarea militară"’. Pentru Lenin, puterea însemna dictatură, dar o exersa prin telecomandă, cu ajutorul unui mecanism flexibil de structuri ideologice și organizatorice.

Despre viața particulară a lui Lenin se știtu puține lucruri. Și asta nu numai din cauza postulatului marxist care proclamă prioritatea socialului față de problemele personale, dar și din dorința conducătorilor revoluționari de a-și ține în secret viața particulară. în

timp ce orice amănunt din biografia unor funcționari minori era considerat informație esențială, viața unui membru al Biroului Politic sau a familiei sale fusese ridicată la rangul de secret de stat. Salariile lor, numărul de servitori și automobile, precum și dimensiunile locuințelor și ale vilelor lor, toate aceste informații erau intangibile, formînd obiectul unor „dosare speciale". De exemplu, în Rusia nimeni nu a aflat ce sprijin financiar a primit Lenin în timpul anilor de exil voluntar în Europa, din 1900 pînă în 1905 și din 1906 pînă în 1917, sau cine a finanțat partidul

înainte de revoluție, sau de ce Lenin nu a lucrat niciodată, în sensul obișnuit al cuvîntului, sau cum a călătorit prin Germania cînd războiul era în plină desfășurare, sau dacă bolșevicii au primit ajutor financiar din partea Germaniei, inamica Rusiei, înainte de revoluție. La 21 august 1918, Lenin îi scria emisarului său din Suedia, Vațlav Vorovski: „Nimeni nu le-a cerut ajutorul nemților, dar au avut loc negocieri cu privire la *cînd* și *cum* își vor pune ei, germanii, în aplicare planul de a avansa... a fost o coincidență de interese. Ar fi însemnat să fim niște proști dacă n-am fi exploatat-o"[10]. Noile relații ale regimului cu Germania, după pacea separată de la Brest-Litovsk, încheiată în martie 1918, au fost învăluite în mister. In februarie 1921, Lenin a primit o scrisoare cifrată de la legația sovietică din Berlin în care i se prezentau rezultatele convorbirilor cu nemții; pe parcursul acestora s-a ajuns la acceptarea refacerii industriei germane de război, ceea ce contravenea prevederilor tratatului de la Versailles. Firma germană Blohm și Voss era gata să construiască submarine, Albatrosswerke - avioane, și Krupp piese de artilerie pe teritoriul sovietic. Lenin a răspuns: „Cred că da. Spune-le așa. Păstrează secretul"[11].

Biografiile lui Lenin scrise de sovietici sînt extrem de numeroase și invariabil elogioase, constituindu-se într-un omagiu adus geniului său, perfecțiunii și măreției lui. La numai un an după preluarea puterii de către bolșevici, Grigori Zinoviev a trasat schița primei biografii oficiale și a dat tonul devenit obligatoriu pentru astfel de scrieri, într-o alocuțiune în care a folosit termeni ca: „apostolul comunismului" și „conducător, prin mila Domnului"[12]. Memoriile publicate de soția lui Lenin, Nadejda Krupskaia, care l-a cunoscut mai bine ca oricine altcineva, erau diferite, deși și ele poartă pecetea epoch „miezul de noapte al epoch". O excepție de la regulă o constituie probabil memoriile ei referitoare la ultima perioadă din viața lui Lenin

care, la fel ca și memoriile surorii lui, Maria, n-au fost publicate niciodată.

Cele cinci ediții de opere complete ale lui Lenin diferă substanțial; prima ediție a apărut între 1920 și 1926 și avea douăzeci de volume. A doua și a treia (care diferă numai prin calitatea legăturii) au fost publicate în treizeci de volume, între 1930 și 1932. A patra, cunoscută sub numele de ediția Stalin și tradusă în mai multe limbi, inclusiv în engleză, a apărut între 1941 și 1957 în treizeci și cinci de volume. Cea de-a cincea, cunoscută sub numele de ediția completă și cea la care ne vom referi cel mai des în această carte, a văzut lumina tiparului între 1958 și 1965 și a beneficiat de climatul ceva mai liberal din anii de început ai domniei lui Hrușciov. Aceasta a ajuns la cincizeci și cinci de volume, în timp ce cea de-a șasea, care se afla în stadiul de pregătire cînd au survenit evenimentele din august 1991, era planificată să aibă minimum șaptezeci de volume. Lenin se dovedește inepuizabil. Cea mai serioasă lucrare despre el este o *Cronică biografică* în douăsprezece volume care furnizează nu numai date generale despre viața omului-zeu, ci și mii de nume și fapte. De asemenea, conține multe omisiuni voite, fapte trecute sub tăcere și interpretări eronate. Biografiile scrise în Occident sînt infinit mai obiective, dar nu dispun de materialul originar de la sursă, mai ales pentru perioada sovietică.

Una dintre cele mai interesante lucrări despre Lenin a fost scrisă de Troțki în 1924, după moartea liderului de la Kremlin[13]. Aceasta facea parte dintr-un material bogat pe care îl strîngea de mai mulți ani pentru o „carte mare“ despre Lenin. în aprilie 1929, exilat la Constantinopol, îi scria Alexandrei Ramm, translatoarea sa de la Berlin: „Cartea mea despre *Lenin și succesorii lui* nu poate apărea decît la două sau trei luni după ce-mi voi publica autobiografia". Trei luni mai tîrziu scria că pregătește o altă carte „Lenin (biografia, portretul personal, memoriile și corespondența)" '[4]. Cinci ani mai tîrziu, Troțki se confesa discipolului său, M. Parijanin: „Lucrarea mea despre Lenin nu a depășit și nu va depăși curînd stadiul pregătitor. Abia în iulie voi putea trimite la tradus primele capitole"[15]. Chiar și mort, Lenin îi era la fel de util lui Troțki - din motive personale - ca și lui Stalin. Amîndoi știau mai multe despre patronul lor decît oricine altcineva, dar, din păcate, „marea

carte despre Lenin" nu a fost publicată niciodată.

Troțki l-a cunoscut pe Lenin în 1902. Relația lor a evoluat de la 28 admirație la respingere reciprocă, pentru a reveni la o alianță strînsă. Troțki își amintea că, în timpul revoluției din 1905, într-un acces de furie îl făcuse carierist josnic, ticălos, escroc, mincinos, porc și multe altele. Aceasta nu l-a împiedicat pe Lenin să scrie în 1917: „Bravo, tovarășe Troțki!“ și nici să-l numească „cel mai bun bolșevic“. La rîndul său, nici Troțki n-a fost zgîrcit cu epitetele la adresa lui Lenin.

Stalin a știut și el foarte multe despre Lenin, mai ales din perioada sovietică, însă mai' puțin din timpul emigrației. Din arhive reiese că Stalin a primit'aproximativ 150 de note personale, scrisori, telegrame și ordine de la Lenin. Dar multe dintre acestea sînt fragmente de bandă telegrafică, copii scrise la mașină și alte probe irelevante. în cartea mea despre Stalin mi-am exprimat îndoiala cu privire la autenticitatea acestor materiale. După ce a devenit dictator suprem, cu ajutorul „yesmen“-ilor lui, Stalin a comis unele falsuri semnificative în corespondența sa cu Lenin, care a crescut rapid din momentul numirii sale în postul de secretar general al Partidului Comunist, în 1922. După apariția propriei biografii autorizate, se pare că și Stalin a intenționat să publice o carte despre Lenin, dar n-a facut-o niciodată[16].

Un alt lider bolșevic, Lev Kamenev, a primit, de asemenea, un mare număr de scrisori - 350 - cele mai multe dintre ele încă nepublicate. Kamenev se bucura de multă încredere din partea lui Lenin, chiar și în chestiuni personale, de exemplu în privința relațiilor dintre Lenin și amanta lui, Inessa Armand, din perioada cînd cei doi locuiau în același apartament, în Polonia. Cunoștințele lui Kamenev referitoare la Lenin sînt foarte importante, el fiind și primul editor al operelor complete ale lui Lenin (1920 - 1926), apărute sub directa lui supraveghere. Dar Kamenev a scris puțin și nu a lăsat nimic comparabil ca dimensiuni cu moștenirea rămasă de la prietenul lui, Zinoviev.

Grigori levseevici Zinoviev și soția lui, Z. I. Lilina, erau

prieteni de familie apțopiați ai lui Lenin; după toate probabilită|ile, Zinoviev a primit mai multe scrisori personale de la Lenin decît toți ceilalți conducători sovietici. Modul de viață al liderilor comuniști nu era deloc modest. O dată ajunși la putere, își alegeau reședințe la Kremlin, expropriau palate și moșii, botezau orașe cu numele lor, își ridicau monumente spre a-și cinsti numele, se înconjurau cu gărzi de corp și medici și își aștemeau pe hîrtie operele complete. Cea mai bună lucrare a lui Zinoviev despre Lenin este introducerea la studiul asupra leninismului, în care îi îndeamnă pe cititori „să-l studieze pe Lenin de

la sursă directă! A-l cunoaște pe Lenin înseamnă a descoperi calea spre victoria revoluției mondiale“ ”. La începutul anilor ’30, cînd zilele lui Zinoviev erau numărate, a scris mai multe capitole ale unei cărți despre Lenin, în speranța că aceasta îl va salva. Stalin nici măcar nu și-a aruncat privirea pe ceea ce scrisese acesta, pentru că hotărise de mult care va fi soarta lui Zinoviev și a lui Kamenev.

Cea mai mare parte a biografiilor hii Lenin s-au concentrat, după cum era de așteptat, asupra rolului lui social și politic, însă este foarte important ca acest rol să fie prezentat în paralel cu calitățile lui strict umane, morale și intelectuale, evident fără a se pierde dih vedere contextul istoric. Lenin - personalitatea istorică -, a fost un copil al timpurilor sale: neliniștit, crud, alarmant. Istoria nici nu acuză, nici nu justifică; ea reprezintă o modalitate de înțelegere a modelelor de viață ce caracterizează vremurile îndepărtate. Rostim cuvîntul „Lenin“ și vedem cu ochii minții un bărbat a cărui frunte înaltă cu început de chelie ne sugerează un intelectual, dar și un om obișnuit.

Gleb Kijijanovski, unul din primii colaboratori ai lui Lenin care a ocupat un post însemnat în guvernul sovietic, a încercat să definească esența geniului lui Lenin în cartea sa *Velikii Lenin* (Marele Lenin), însă a reușit mai bine să prezinte înfățișarea exterioară a eroului său. A scris simplu și modest că „era un bărbat de statură mică, cu șapca sa

nelipsită, ar fi putut trece neobservat în orice cartier muncitoresc. Tot ceea cer se putea spune despre înfățișarea lui era că avea un chip oacheș, plăcut, cu trăsături ușor asiatice. Dacă s-ar fi îmbrăcat cu o haină groasă țărănească, s-ar fi pierdut în mulțimea de țărani de pe Volga". Este clar că autorul descrierii dorea să sublinieze „originea din popor", adîncimea legăturii cu păturile de jos, dar Kijijanovski a mai observat un element important: ochii lui Lenin, oglinda minții omenești. Ochii aceștia, a scris el, „erau neobișnuiți, pătrunzători, plini de putere și energie interioară"[ls]. Această trăsătură fusese observată de mulți autori, mai ales de scriitorul A. I. Kuprin în descrierea sa plastică *Fotografie instantanee.* „Lcnin, scrie el, este scund, lat în umeri și slab. Nu pare nici respingător, nici militant, nici gînditor profund. Are pometi proeminenți și ochi oblici... Fruntea lui este înaltă și largă, dar nu atît de exagerată cum apare în fotografii... Are urme de păr pe tîmple, iar barba și mustața îl trădează pe roșcatul focos din tinerețe. Are mîini mari și urite... Nu mă puteam stăpîni sâ nu-i privesc ochii... sînt înguști, cu atît mai mult cu cît are obiceiul să

și-i mijească, fără îndoială pentru a-și ascunde miopia și aceasta, combinată cu privirile aruncate rapid și pieziș pe sub sprîncene, îl face uneori să pară șașiu și viclean. Dar ceea ce surprinde cel mai mult este culoarea lor... Vara trecută, la grădina zoologică din Paris am văzut un lemurian și mi-am spus uluit: în sfîrșit, am descoperit culoarea ochilor lui Lenin! Se deosebeau doar prin faptul că pupilele lemurianului erau mai mari și mai neliniștite, în timp ce ale lui Lenin păreau niște gămălii de ac din care țîșneau scîntei albastre"[19]. Scriitoarea Ariadna Tîrkova, care l-a văzut pe Lenin de mai multe ori de aproape, a realizat un tablou mai simplu: „Lenin era un om rău. Și avea ochi răi, de lup"[30].

Un detaliu fizic, deși lipsit de importanță pentru portretul politic al lui Lenin, poate totuși să pună în lumină caracteristica sa principală, și anume puterea minții, o minte care a fost adesea nu numai pragmatică, flexibilă și

sofisticată, ci și răutăcioasă și perfidă. Pragmatismul lui radical explică acțiunile pe care le-a întreprins pentru a provoca înfrîngerca țării sale în primul război mondial și a-și aduce astfel la putere propriul partid. Radicalismul lui La făcut să accepte pierderea unor regiuni întinse din teritoriul național al fostului imperiu țarist, deși, atunci cînd a apărut pericolul dezintegrării complete, a lăsat la o parte internaționalismul și a început să-și apere imperiul, care dobîndise între timp forma sa sovietică.

Setea de putere și nu dragostea de patrie a fost cea care l-a îndemnat să salveze Rusia. De altfel, ca să ne exprimăm eufemistic, își manifestase deja disprețul pentru Rusia și pentru ruși. In toamna anului 1920 îi scria lui Jan Berzin, un lituanian membru al Comitetului Central, în legătură cu acțiunile de propagandă comunistă și se plîngea că lucrurile nu merg bine. îl sfătuia pe Berzin să invite doi tovarăși elvețieni de la Ziirich și să-i plătească „foarte generos". în continuare, el scria: „la lucrarea din mîinile idioților ruși: trimite extrasele aici, dar nu și lucrările importante"[31]. Fără să roșească, îi numea pe compatrioti săi idioți în care se putea avea încredere numai pentru îndeplinirea unor sarcini foarte simple, în timp ce stîngiștii de la Ziirich trebuiau plătiți „generos". Este vorba numai de un bilet scurt, dar foarte elocvent, care se adaugă numeroaselor dovezi similare referitoare la atitudinea lui Lenin față de ruși, evident, foarte bine ascunse în arhive.

La mijlocul anului 1922, după încheierea războiului civil, teritoriul

Rusiei se tranformase într-o ruină. Se părea însă că cel puțin cruzimile vor înceta. Lenin a subliniat că, „deși coerciția nu este idealul nostru“, bolșevicii nu puteau trăi fără ea, chiar și în planul ideilor, opiniilor și spiritului uman. A recomandat pedeapsa cu moartea, transformată în cazul unor circumstanțe atenuante în privațiunea de libertate și deportarea în străinătate „pentru propagandă, agitație pentru apartenența sau aderarea la organizațiile ce sprijină acea parte a burgheziei internaționale care nu recunoaște sistemul comunist"[22]. Această propunere a fost

încorporată ulterior în infamul Articol 58 al Codului Penal, pe baza căruia milioane de oameni au construit și apoi au umplut lagărele de concentrare. Lenin este precursorul ideologiei totalitare a intoleranței. Înființînd Ceka, organul represiv al dictaturii, fructul cel mai drag al minții lui, Lenin a influențat gîndirea comuniștilor care au ajuns curînd să creadă că amoralul este moral dacă se subordona interesului partidului. în cuvîntarea sa în fața Congresului al XIV-lea din decembrie 1925, S. I. Gusev, membru al Comisiei Centrale de Control a Partidului a declarat: „Lenin ne-a învățat cîndva că fiecare membru de partid trebuie să fie un agent Ceka, dator să vegheze și să informeze... consider că fiecărui membru de partid îi revine obligația să informeze. Dacă suferim de ceva, boala aceasta nu e delațiunea, ci ne-denunțarea. Putem fi cei mai buni prieteni, dar din momentul în care începem să avem opinii politice diferite, nu numai că trebuie să rupem orice relație, dar sîntem datori să mergem mai departe și să informăm"[23] Doctrina leninistă a îmbrăcat mantaua agentului de poliție.

S-a spus adesea că, pe măsură ce i se apropia sfîrșitul, Lenin se îngrozea de ceea ce făcuse și era dispus să regîndească multe lucruri. S-ar putea să fie adevărat, dar este imposibil de dovedit. Chiar dacă ar fi vrut să schimbe ceva, ceea ce pare îndoielnic, și-a luat intențiile cu el în mormînt. S-a mai spus că Lenin nu a reușit să construiască adevăratul socialism, nici chiar cu ajutorul „noii ordini economice" (NEP). Dar dacă privim mai de aproape opinia lui cu privire la această „politică nouă", discernem clar vechile caracteristici ale bolșevismului. Din punctul de vedere al lui Lenin, NEP era capitalismul ținut în frîu, care putea fi „zdrobit" în orice clipă. Cînd au început să apară rapoarte cu privire la negustorii profitori, așa-numiții *nepmen,* Lenin a reacționat prompt: „Avem nevoie de cîteva procese *model* cu *cele mai aspre* sentințe. Comisariatul pentru Justiție se vede că nu înțelege că «noua

politică economică» necesită *noi* metode de aplicare a pedepselor și o *nouă severitate^-'.*

Lenin nu și-a ascuns niciodată convingerea că lumea

nouă nu putea fi edificată decît cu ajutorul violenței fizice. în martie 1922 îi scria lui Kamenev: „Este cea mai mare greșeală să credem că NEP-ul va pune capăt terorii. Trebuie să ne întoarcem la teroare, la o teroare economică"[25]. Și, într-adevăr, avea să fie instituită teroarea. După mulți ani, noi, rușii am condamnat-o, refuzînd rușinați să răspundem la întrebarea cine a declanșat-o și cine a făcut din ea un obiect sacru al metodei revoluționare. Nu mă îndoiesc de faptul că Lenin dorea fericirea poporului, cel puțin a acelora pe care îi numea „proletariat". Dar i se părea firesc să construiască această „fericire" cu sînge, coerciție și privarea de libertate.

1

SURSELE ÎNDEPĂRTATE

Vladimir Ilici Lenin nu s-a impus de timpuriu pe scena politică în calitate de conducător al aripii radicale a social-dcmocrați ruse. La sfirșitul secolului al XIX-lea, pe cînd avea aproape treizeci de ani, era numai unul dintre cei mulți. Julius Martov, care a colaborat strîns cu el la St. Petersburg și în Europa Occidentală, între 1895 și 1903, își amintea că Lenin arăta cu totul altfel față de omul care avea să devină mai tîrziu. Era mai puțin sigur de el și nici nu-și manifesta acel dispreț deschis care, după părerea lui Martov, va constitui trăsătura definitorie a liderului politic de mai tîrziu. Dar Martov mai spunea: „Nu l-am văzut niciodată să dea dovadă de vanitate"'.

Lenin nu este direct și personal răspunzător pentru uriașul cult al numelui său din întreaga perioadă sovietică, deși nu poate fi total absolvit de vină. De exemplu, în august 1918, cînd s-a luat decizia ridicării unui monument într-un loc din Moscova unde avusese loc nu de mult o tentativă de asasinat împotriva lui, Lenin n-a protestat și la numai un an după preluarea puterii de către bolșevici poza deja pentru sculptori. în 1922 au fost ridicate monumente în cinstea lui în provincia lui natală, Simbirsk, în Jitomir și laroslav. Privea toate acestea ca pe ceva normal - locul monumentelor țarilor urmau să-l ia cele închinate liderilor revoluției. Scopul lui îl constituia mai degrabă afirmarea ideii bolșevice, decît glorificarea personalităților. Toată lumea trebuia să îmbrace mantia ideologică, uniforma personalității dezumanizate, iar Lenin și leninismul reprezentau principalele părți componente ale costumului. Zeificarea figurii adulate era acțiunea sistemului pe care îl crease și care avea nevoie de el mai mult mort decît în viață.

Vladimir Ilici Ulianov a început să folosească pseudonime,

mai ales pe acela de Lenin, derivat, probabil, de la numele fluviului Lena din Siberia, încă de la începutul activității sale. Primele scrieri datînd din 1893 au apărut nesemnate, în fotocopii. Cea dinții

semnătură - V U. - apare la sfîrșitul anului 1893. Un an mai tîrziu se semna K. Tulin, nume derivat de la numele orașului Tuia. In 1898 a folosit pseudonimul VI. Ilin cînd a publicat o recenzie a unei cărți despre piața mondială scrisă de Parvus (Alexander Helphand) și tradusă din germană. în august 1900, într-o scrisoare particulară, s-a semnat Petrov, nume pe care a continuat să-l folosească în corespondența cu alți social-democrați pînă în ianuarie 1901, cînd a utilizat pseudonimul Lenin într-o scrisoare către Plehanov. Se pare însă că nu s-a decis imediat să adopte acest pseudonim, căci o vreme a continuat să le mai folosească și pe acelea de Petrov și V. U., precum și numele său adevărat. S-a mai semnat și Frei, pentru o parte a anului 1901, iar în 1902 pseudonimul Jacob Richter a alternat cu Lenin. Dar începînd cu luna iunie a acestui an, se decide pentru acesta din urmă, sub care avea să-l cunoască într-o bună zi lumea întreagă.

E greu să ni-1 imaginăm pe Lenin tînăr. Sîntem obișnuiți cu fotografia băiețelului mic și bondoc și apoi a studentului cu ochi inteligenți, dar se pare că a pășit direct din tinerețe în maturitate. Alexandr Potresov, alt colaborator timpuriu, care l-a cunoscut bine pe cînd avea douăzeci și cinci de ani, își amintește că „era tînăr numai în acte. N-ai fi putut spune că are mai puțin de patruzeci sau treizeci și cinci de ani. Pielea moale, chelia completă, cu excepția celor cîteva fire de păr de la tîmple, barba roșcată, felul în care privea pieziș pe sub sprîncene, vocea răgușită de bătrîn... Nu e de mirare că în organizația de luptă din St. Petersburg era cunoscut sub numele de «bătrînul»“[2].

Este demn de remarcat faptul că atît Lenin. cit și tatăl lui și-au pierdut facultățile mintale cu mult mai devreme decît ar fi fost normal. Nu vreau să spun că există o legătură absolut necesară între ei, cert este însă că amîndoi au murit de o boală a creierului - tatăl lui de hemoragie cerebrală la vîrsta

de cincizeci și patru de ani și Lenin de scleroză cerebrală la cincizeci și trei. Lenin a arătat întotdeauna mult mai în vîrstă în raport cu anii pe care îi avea. Creierul lui era într-o permanentă agitație și funcționa la cea mai înaltă tensiune. Poate că nu este un semn de genialitate, dar și în tinerețe Lenin arăta ca un bătrîn obosit. Dar, lăsînd la o parte toate acestea, să vedem care este originea lui, care sînt predecesorii și formația sa.

35
Genealogie

Simbirsk, locul unde s-a născut Lenin la 22 aprilie 1870, era un orășel mic și plin de verdeață, capitala provinciei cu același nume. La sfîrșitul anului 1897 avea o populație de 43 000 de locuitori, dintre care 8,8% erau nobili, 0,8% clerici, 3,2% negustori, 57,5% locuitori obișnuiți ai orașelor și membri ai clasei de mijloc, 11% țărani, 17% militari și restul de 2% neincluși în nici o categorie socială. In oraș funcționau două licee, unul de băieți și altul de fete, o școală de cădeți, o școală religioasă și un seminar, o școală comercială, una de moașe, școli pentru minoritățile ciuvașă și tătară, mai multe școli parohiale, biblioteca Karamzin, biblioteca publică Goncearov. Exista o distilerie de votcă, o fabrică de vinuri, una de bere, una de lumînări, o moară de griu și cîteva instituții de caritate. întemeiat în 1648 pe malul înalt al rîului Volga, Simbirsk fusese ridicat ca cetate de apărare împotriva raidurilor popoarelor nomade, dar în scurtă vreme s-a transformat într-un tipic orășel de provincie, în care nimeni nu se grăbește niciodată.

Cu timpul, Simbirskul a devenit un sanctuar bolșevic, iar numele i s-a schimbat în Ulianovsk. Un istoric local, Z. Mindubaev, a scris că transformarea vechiului oraș într-un „grandios altar leninist" a fost însoțită de un „uriaș pogrom" care a ras totul de pe fața pămîntului. Cu o uluitoare lipsă de discemămînt, „constructorii" au dărimat bisericile vechi, catedralele și mănăstirile. Pînă și biserica în care a primit Lenin botezul a fost făcută una cu pămîntul, la fel ca și o casă în care a locuit cîndva Pușkin, la începutul secolului al XIX-lea.

Catedrala înălțată cam în același timp pentru a cinsti memoria celor căzuți la Simbirsk în războiul din 1812a fost demolată în anii ’20 ca să facă loc unui monument închinat lui Lenin. Străzile și-au schimbat numele, devenind strada Marx și Engels, Liebknecht, Rosa Luxemburg, Plehanov și Bebel. în toiul foametei din 1921, cînd regiunea Volgăi a fost cumplit devastată, autoritățile locale au alocat fondurile necesare pentru a i se înălța o statuie lui Marx. Cimitirul mănăstirii Pokrovski a fost curățat cu buldozerele pentru a se amenaja un părculeț. Un singur mormînt a fost lăsat neatins, acela al tatălui lui Lenin, Ilia Nikolaevici Ulianov, dar i s-a luat crucea[3].

Cronica biografică în douăzeci de volume a vieții lui Lenin care

se străduiește (cu puțin succes, de altfel) să înregistreze toate evenimentele importante din viața lui, este extrem de laconică în privința nașterii și originii sale: „Vladimir Ilici Ulianov s-a născut la 10 aprilie (22, stil nou[4]) 1870. Tatăl lui, Ilia Nikolaevici, era inspector, ulterior inspector șef al școlilor din provincie. Provenea dintr-o familie de oameni săraci din orașul Astrahan. Tatăl lui fusese iobag. Mama lui Lenin, Maria Alexandrovna, era fiica unui doctor, A. D. Blank. Familia Ulianov a locuit la Simbirsk (care se mai numea încă tot Ulianovsk la sfirșitul anului 1994), într-o aripă a casei Pribîlovskaia de pe strada Streleți ki (acum Ulianov), nr. 17 a“[5]. Alte informații despre familie sînt dispersate în cele douăsprezece volume care vorbesc în special despre „planurile lui Lenin" sau despre modul în care „își distrugea oponenții intelectuali", despre lecturile, scrierile și modul cum își pregătea discursurile. Pe parcursul cîtorva mii de pagini, *Cronica* prezintă portretul unui robot, nu al unei ființe umane.

Informații similare găsim și în biografia oficială a lui Lenin, elaborată de un grup de cercetători sub conducerea lui P. N. Pospelov. Toate cele opt ediții ale acestei lucrări, începînd cu prima, datată în 1960, pot fi găsite în orice bibliotecă sovietică, dar este puțin probabil ca vreuna din ele să fi fost consultată de cineva de bună voie dau din proprie inițiativă. Poate că oamenii acceptaseră resemnați asigurările că

partidul se află în mîinile „unor lideri de excepție, de tip leninist", dar au avut întotdeauna senzația că această idee era exagerată. De aceea, majoritatea oamenilor din popor manifestau indiferență față de imaginea oficială a lui Lenin. Numai anumite persoane izolate, atunci cînd se pregăteau pentru un examen sau își scriau dizertația, trebuiau să studieze un volum din operele lui Lenin. Cît despre liderii de partid, majoritatea celor pe care i-am cunoscut nu au citit nici un cuvînt scris de Lenin în afară de „Minimum de partid"[0]. Ceea ce se considera un text leninist bun pentru a fi citit era transcris în scrisorile și directivele Comitetului Central. Toți se lăsau conduși de Lenin pe care nu-1 cunoșteau.

Pentru a stabili genealogia lui Lenin, a trebuit să recurgem la cărți publicate în anii ’20, precum și la publicații străine și la documentele din arhivele ruse. Ulianovii au fost o familie mare, cu multe ramificații. Părinții lui Lenin s-au căsătorit în 1863 la Penza, capitala provinciei cu același nume de pe malul de vest al cursului inferior al Vblgăi.

unde tatăl lucra ca profesor de fizică și matematică. După o scurtă perioadă petrecută la Nijni Novgorod, în centrul Rusiei europene, familia s-a mutat la Simbirsk. In biografiile oficiale nu se pomenește aproape deloc de bunicii lui Lenin, mai ales de originea lor etnică. Nu se pune problema că aceste date ar putea fi relevante pentru capacitățile lui intelectuale, poziția socială sau calitățile lui morale. Despre arborele genealogic al familiei Ulianov s-a vorbit întotdeauna cu mare reticență, pentru că, fără îndoială, exista convingerea că liderul revoluției ruse trebuia să fie rus.

Insă Imperiul Rus era un amestec de cele mai felurite rase și naționalități, așa cum e de așteptat pe un teritoriu atît de vast. Insist asupra acestui aspect al biografiei luiLenin, pentru că proveniența lui etnică a fost ascunsă cu grijă, spre a se demonstra că era, dacă nu chiar „proletar“, cel puțin „țăran sărac“ Ia origine. De vreme ce *Cronica* a fost în stare să afirme că bunicul lui dinspre tată fusese iobag, de ce n-ar fi posibil să dăm la iveală și originea bunicilor dinspre **mamă**

Mama lui Lenin, Maria Alexandrovna, era cea de-a patra fiică a lui Alexandr Dmitrievici Blank, doctor și evreu botezat

din Jitomir. Și-a luat ca patronim la botez numele nașului său, Dmitri Baranov, a renunțat la patronimul inițial de Moișevici și a adoptat numele creștin de Alexandr în locul primului său nume, Srul, corespondentul idiș al numelui Israel. După cum reiese din cercetările efectuate de David Shub și de S. M. Ginsburg, bunicul lui Lenin era fiul lui Moișe Iţkovici Blank, negustor evreu din Starokonstantinov, provincia Volînia, căsătorit cu o suedeză, pe nume Anna Karlovna Ostedt[7]. Shub se întreabă cum a fost posibil ca un evreu să devină medic al poliției și, ulterior, moșier. Referindu-se, printre altele, la arhivele Simțului Sinod, Shub a ajuns la concluzia că trecerea la creștinismul ortodox înlătura multe bariere din calea unei cariere puse în slujba statului. „Pe timpul domniei lui Nikolai I, scrie el, erau evrei care ocupau funcții mult mai înalte decît aceea de doctor al poliției. .. Mulți dintre ei au fost înnobilați, beneficiind de toate drepturile și privilegiile acestei caste“".

Alexandr Blank s-a căsătorit la St. Petersbuig cu Anna Grigorievna Groschopf, fiica unor germani înstăriți. Familia Blank o ducea foarte bine, căci a făcut mai multe călătorii în Europa, mai ales la Karlsbad, în Cehia aflată în componența Austro-Ungariei. Alexandr Blank a lucrat în cîteva orașe și capitale de provincii în cadrul Ministerului de

Interne, cel mai mult în regiunea Volgăi, ca medic districtual, medic al poliției și medic de spital, ocupînd în final prestigiosul post de inspector medical al spitalelor la fabrica de stat de armament din Zlatoust, din provincia Celeabinsk, Siberia de vest. In 1847, după ce ajunsese la rangul de consilier de stat, s-a retras din activitate și s-a înscris în registrul nobiliar din Kazan, unul din principalele orașe de pe \ blga și centrul culturii tătare din regiune. A cumpărat apoi moșia Kokușkino’. Lucrul acesta a fost posibil datorită zestrei considerabile a soției sale. Anna Grigorievna nu a învățat niciodată să vorbească fluent limba rusă și nu a renunțat la religia ei luterană. La Kokușkino a crescut cinci fiice: Anna, Liubov, Sofia, Maria (mama lui Lenin) și Ekaterina.

Kokușkino nu era „peticul de pămînt“ din biografiile oficiale, ci o moșie întinsă unde, pînă în 1861, Blank a avut și iobagi. Acest lucru perfect normal pentru vremea ace.ea nu

trebuia dezvăluit sub nici o formă de istoricii sovietici. In ce-1 privește pe Blank, era în mod clar un om înzestrat cu o voință puternică și oarecum impulsiv. II obseda ideea că hidroterapia este un panaceu universal și a scris chiar o carte despre asta, în care declara că „apa pe dinafară și pe dinăuntru" poate să mențină sănătatea oricui. Obișnuia să-și învelească fiicele în cearșafuri ude pe timpul nopții, astfel că acestea abia așteptau să se căsătorească pentru a scăpa de experiențele bizare ale tatălui lor.

Anna Groschopf a murit tînără, astfel că sarcina îngrijirii copiilor i-a revenit surorii sale Ekaterina. Era o femeie cu educație, de la care a învățat mama lui Lenin să cînte la pian și să vorbească germana, engleza și franceza. Un vizitator frecvent la Kokușkino era Karl Groschopf, fratele Ekaterinei, funcționar superior în ministerul comerțului exterior. Cu ocazia vizitelor lui aveau loc de fiecare dată adevărate serate muzicale, astfel că fetele lui Blank se simțeau profund atașate de unchiul lor educat și exuberant. Familia Blank avea o solidă cultură germană, datorită înrudirii cu familia Groschopf. Spre deosebire de biografii lui sovietici, Lenin n-a încercat niciodată să-și ascundă originea „moșierească“. în 1891 a semnat un ordin prin care o înscria pe mama sa în registrul nobilimii din provincia Simbirsk[10]. Și, la sfîrșitul perioadei sale de exil, în 1900, cînd a făcut cerere la poliție pentru a i se permite soției sale, Nadejda Konstantinovna Kmpskaia să-și petreacă timpul care îi mai rămînezi din exil la Pskov, Lenin a semnat „nobil ereditar Vladimir Ulianov“". Originea lui Lenin pe

linie maternă era departe de a fi „proletară"", ceea ce evidențiază o dată în plus absurditatea practicii bolșevice de a evalua o persoană în funcție de apartenența ei socială. Acest criteriu de apreciere a căpătat dimensiuni grotești în anii '20 și '30, cînd oamenii au ajuns să se sinucidă în momentul în care au descoperit cîtc o urmă de „burghez[4]" sau;,moșier"" în arborele lor genealogic. Liderii de partid erau, evident, excluși de la regulă, fiind socotiți „excepții revoluționare"'.

Linia ascendentă paternă a lui Lenin era absolut plebeiană, aspect amplu comentat în *Cronica biografică* unde se afirmă că bunicul său fusese iobag. Dar nici acest lucru nu este

adevărat. Bunicul lui Lenin, Nikolai Vasilicvici, un orășean din Astrahan'[2], își cîștiga existența ca croitor. Era fiu de iobag, dar fusese eliberat la o vîrstă fragedă și i se dăduse voie să plece din sat, la muncă. Nu se mai întorsese niciodată acasă, devenind orășean. statut social diferit de acela de țăran, comerciant sau nobil. Străbunicul lui Lenin, Vasili Nikitici Ulianov fusese iobag[13]. A rămas necăsătorit pînă la vîrsta de cincizeci de ani și abia atunci, întrucît economisise ceva bani, s-a hotărît să se căsătorească. Soția lui, cu aproape douăzeci de ani mai tînără decît el, era Anna Alexeevna Smirnova, o calmîcă botezată, a cărei origine etnică explică înfățișarea oarecum asiatică a lui Lenin. Din această căsătorie au rezultat cinci copii: Alexandr, Vasili, Ilia (tatăl lui Lenin), Maria și Feodosia. La nașterea mezinului Ilia, tatăl său trecuse deja de șaizeci de ani, iar mama lui avea patruzeci și trei. In 1836 tatăl lui a murit, lăsîndu-i pe soția sa, pe micul Ilia în vîrstă de cinci ani și pe cele două fele în grija fiului cel mai marc, Vasili, dc șaptesprezece ani (Alexandr murise timpuriu).

Vasili s-a descurcat foarte bine, dînd dovadă de un remarcabil spirit întreprinzător. A devenit vînzător la „Frații Sapoșnikov"", o renumită firmă comercială din Astrahan. Sîrguința și loialitatea i-au fost răsplătite cu generozitate de patroni, astfel că a reușit să-și întrețină mama și fratele mai mic, Ilia, pc care l-a sprijinit pe toată perioada studiilor la Universitatea din Kazan, pînă cînd a devenit profesor de matematică. I-a trimis mereu bani „ca să se așeze la casa lui“. „pentru nuntă"", „ca să sc mute"" etc. După toate probabilitățile, Vasili, care nu s-a căsătorit niciodată, i-ar fi trimis lui Ilia și toți banii în numerar de care dispunea cu puțin timp înainte de a muri la o dală pe care istoricii nu au reușit s-o stabilească[14].

N-am fi intrat în atîtea detalii cu privire la istoria familiei Uliancv,

dacă imaginea oficială nu ar fi fost atît de întunecată de o multitudine de amănunte nesemnificative, dacă nu s-ar fi trecut sub tăcere și nu s-ar fi distorsionat atît de multe lucruri. Această scurtă prezentare este, credem, suficientă, pentru a demonstra că originea lui Lenin reflecta componența întregului imperiu. Lcnin avea o idee generală despre originea

sa dar, deși era rus prin cultură și limbă, nu acorda țării sale o prețuire deosebită, dar nu fiindcă s-ar fi simțit mai mult german, suedez, evreu sau calmîc. Poate că trecea „rus" la rubrica *naționalitate* din formulare, dar prin vederi era un internaționalist și un cosmopolit pentru care revoluția, puterea și partidul aveau să fie infinit mai prețioase decît Rusia însăși. Am insistat asupra acestui aspect pentru că bolșevicii au găsit de cuviință să distrugă dovezile referitoare la perfectul amestec de naționalități din Rusia din dorința de a-1 prezenta pe liderul lor ca fiind „etnic pur".

Strămoșii lui Lenin au fost ruși, calmîci, evrei, germani, suedezi și poate și de alte naționalități, simbolizînd întreaga istoric a Rusiei, așa cum a fost ea: o bază slavă, peste care s-au suprapus invazia asiatică, apoi intelectualitatea evreiască și cultura vest-europeană, în special germană. In istorie selecția genetică este spontană și misterioasă. în sprijinul acestei afirmații facem cîteva precizări. Cînd a murit Lenin, Secretariatul Comitetului Central a însărcinat-o pe Anna Elizarova, sora lui mai mare, să strîngă toate materialele pe care le va putea găsi și să scrie o poveste completă a familiei Ulianov. Anna, una dintre întemeietoarele Institutului Lenin, s-a pus pe treabă și, curînd, a descoperit că în arhivele Departamentului poliției din St. Petersburg erau o mulțime de materiale despre originea mamei sale, precum și alte documente pe care le-a găsit cu ajutorul lui M. S. Olminski. președintele Comisiei pentru studiul istorici partidului *(Ispart).* Opt ani mai tîrziu, Anna nu divulgase încă nimănui ceea ce descoperise. Dar în 1923, cu doi ani înainte să moară, i-a mărturisit adevărul lui Stalin și i-a spus că vrea să publice materialul. Știa că bunicul ei Moișc 1 țkovici Blank se născuse la Starokonstantinov, că avusese doi fii, pc Abel și pe Srul, că sc convertise la creștinism și își schimbaseră cu toții numele în Dmitri și Alexandr și că în 1820 au fost primiți amîndoi la Academia medico-chirurgicală din St. Petersburg pe care au absolvit-o în 1824".

în scrisoarea ei către Stalin. Anna scria: „Probabil că nu c un secret pentru dumneavoastră faptul că bunicul nostru provenea

dintr-o familie de evrei săraci, că era, așa cum se menționează

în certificatul lui de botez, fiul unui *mesceanin* din Jitomir, Moișe Blank". In continuare, Anna își exprima speranța că acest aspect „ar putea ajuta la combaterea antisemitismului" în mod paradoxal pentru un marxist care crede în preeminența mediului asupra factorilor moșteniți, susținea și ea ideea discutabilă potrivit căreia originea evreiască a lui Lenin „reprezintă o confirmare în plus a calităților excepționale ale tribului semit, părere împărtășită întotdeauna de Ilici (Lenin). Ilici a avut întotdeauna o părere deosebit de bună despre evrei"[16]. Afirmația Annei explică, de exemplu, de ce Lenin recomanda frecvent să se repartizeze sarcinile de mare exigență intelectuală străinilor, în special evreilor, și să se lase treburile simple pe seama „proștilor de ruși"[17]. După cum susține generalul A. A. Epișev, fost șef al Direcției politice principale a armatei, sora Annei, Maria, i-a înmînat lui Stalin o scrisoare și a așteptat pînă cînd acesta a citit-o cu atenție. Reacția lui a fost fermă: „Nici un cuvînt despre această scrisoare!" Dar un an mai tîrziu, Anna l-a abordat din nou pe Stalin, susținînd că „la Institutul Lenin, precum și la Institutul Creierului... au fost recunoscute de mult talentele deosebite ale acestei naționalități și efectele extrem de benefice ale sîngelui ei asupra progeniturilor căsătoriilor mixte. Ilici însuși aprecia în mod special calitățile lor de revoluționari, «tenacitatea» lor în luptă, după cum se exprima el, în contrast cu instabilitatea emoțională a rușilor. Sublinia adesea că puterea organismelor revoluționare din sudul și vestul Rusiei derivă tocmai din faptul că 50% din membrii lor sînt reprezentanți ai acestei naționalități"[18]. Dar Stalin, georgianul rusificat, nu putea îngădui ca lumea să afle că Lenin avea sînge evreiesc, astfel că interdicția a rămas în vigoare.

În noiembrie 1937, scriitoarea Marietta Șaghinian a publicat în revista moscovită *Novîi mir* un articol reprezentînd prima parte a cercetării ei asupra genealogiei familiei Ulianov. Articolul a trecut cumva neobservat, dar în 1938 ea și-a publicat în întregime lucrarea sub formă de roman, cu titlul *Familia Ulianov,* consacrat originii familiei pînă în momentul nașterii lui Lenin. La început, cartea a fost citită de un mic grup de membri mai în vîrstă din Uniunea Scriitorilor, care au condamnat-o pe motiv că este „periculoasă din punct de vedere ideologic", o lucrare cu caracter „mic burghez". O lună

mai tîrziu, la 9 august 1938, prezidiul Uniunii Scriitorilor a elaborat o rezoluție în

care declara că „aplicînd metode de cercetare pseudo-științificc asupra așa-numitului «arbore genealogic» al familiei lui Lenin, M. S. Șaghinian răstălmăcește apartenența națională a lui Lenin, cel mai mare revoluționar proletar, geniul omenirii, zămislit de poporul rus, spre marea sa mîndrie[1]'. Persoanele răspunzătoare de publicarea și distribuirea cărții au suferit pedepse aspre. în 1972, toate documentele referitoare la originea lui Lenin, în total 284 de file, au fost transferate din arhivele unde se aflau în colecțiile speciale ale Comitetului Central.

Ramura germană a familiei lui Lenin este și ea deosebit de interesantă. După cum susține Leonhard Haas, istoricul elvețian, fost director al Arhivelor Federale Elvețiene, familia Groschopf, ai cărei membri erau cu toții burghezi înstăriți, provenea din nordul Germaniei și se putea mîndri cu cîteva personalități notabile: străbunicul lui Lenin, J. G. Groschopf, a fost reprezentantul companiei comerciale germane Schade; printre ceilalți strămoși ai lui Lenin se numără I. Hoefler, un teolog foarte bine cunoscut, Emst Curtius, profesorul împăratului Friedrich al III-lea și feldmareșalul Walter Model, care și-a cîștigat titlul de „pompier al Fiihrerului" în calitate de comandant al trupelor de asalt împotriva Moscovei în anul 1941[20]. Ramura suedeză este reprezentată în special de meșteșugari - peruchieri, pălărieri, croitori - descendenți ai unui bijutier bogat, un anume K. F. Estedt, care a trăit la Uppsala și a fost furnizorul curții regelui Gustav al IV-lea la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

După ce s-a stabilit la Simbirsk în 1869, familia Ulianov a dus viața obișnuită a funcționarilor publici și burgheziei din acea vreme. Ca majoritatea orașelor de provincie de pe vremea aceea, Simbirskul nu excela printr-o viață socială deosebit de animată. Ambii părinți nutreau însă speranțe mari pentru copiii lor și eforturile lor au dat rezultatul scontat. Vladimir, care s-a născut în aprilie 1870, a avut doi frați și trei surori: Arma (1864), Alexandr (1866), Olga (1871), Dmitri (1874) și Maria (1878). Un alt frate, Nikolai, născut în 1873, și-a pierdut viața încă de mic și o altă soră, Olga, a murit la

naștere în 1868. A doua Olga s-a stins la vîrsta de douăzeci de ani. Mama lui Lenin n-a făcut studii universitare, dar a primit o educație aleasă, prin strădania mătușii sale, Ekaterina Gorschopf. Despre educația lui Lenin și a fraților lui s-au scris multe lucruri, unele exacte, altele înfrumusețate și exagerate. Au fost și autori care au lăsat să se înțeleagă

că geniul lui s-a făcut remarcat încă de pe vremea cînd era în scutece. Fără a aprofunda problemele de ordin genealogic, îmi propun doar să scot în evidență cîteva aspecte importante care au fost trecute uneori cu vederea.

Tînărul Vladimir - invariabil cunoscut în familie ca Volodea - era un copil talentat și inteligent, care și-a dezvoltat calitățile native în atmosfera plăcută de acasă, datorată carierei încununate de succes a tatălui său. Fiecare din cei trei copii mai mari avea camera sa, treburile casei fiind rezolvate de o bucătăreasă, o doică și mai mulți servitori. Lenin însuși își amintește că familia lui nu ducea lipsă de nimic. Profesor excepțional și promotor al educației de stat, tatăl său a ajuns pînă la postul de inspector general al școlilor din provincie. în semn de recunoaștere a meritelor sale i s-au decernat mai multe decorații, printre care Ordinul lui Stanislav, clasa întîi, și rangul de consilier de stat, care corespundea în ierarhia militară gradului de general. Întrucît devenise nobil ereditar datorită meritelor sale profesionale, a transmis și familiei sale aceleași privilegii. Viața familiei Ulianov era stabilă și lipsită de griji - asta pînă în momentul în care Ilia Nikolaevici a murit în 1886 și, pe neașteptate, fiul cel mai mare, Alexandr, a fost arestat și spînzurat un an mai tîrziu.

Volodea era întotdeauna în fruntea clasei, dar nu manifesta nici o urmă de spirit revoluționar, așa cum susțin mulți dintre biografii lui. Printr-una din acele rare ironii ale soartei din istoria rusă modernă, directorul liceului lui era Feodor Mihailovici Kerenski, tatăl viitorului „erou" al revoluției din februarie 1917, care avea să fie ultimul obstacol în calea preluării puterii de către bolșevici. Kerenski tatăl și-a exprimat în repetate rinduri admirația pentru inteligența și sîrguința lui Volodea Ulianov. între timp, Volodea căpătase cunoștințe intelectuale solide, ca rezultat al sprijinului oferit

de familie și al încurajărilor profesorilor. De asemenea, începea să dobîndească și un sentiment puternic de încredere în sine și de superioritate față de semenii săi. Era favoritul familiei și se obișnuise să se afle întotdeauna în centrul atenției. Nu se poate spune că ar fi fost vanitos, dar nici nu-și ascundea „dreptul" lui moral la primatul care considera că i se cuvine și încă din anii adolescenței se pare că a manifestat intoleranță față de părerile altor oameni. Unul dintre colegii de școală ai lui Alexandr, V V Vodovozov, își amintește că și-a dat seama, după o vizită la familia Ulianov,

că i-ar fi fost imposibil să devină prieten apropiat cu Vladimir, pc care îl considera grosolan, mult prea sigur de sine și convins de propria importanță, încurajat în această atitudine de faptul că era considerat un geniu în interiorul familiei și o autoritate incontestabilă în afara acesteia[21].

Vladimir și Alexandr

Autodefinirea politică și intelectuală a lui Lenin este încă de domeniul viitorului, însă unul din momentele cele mai importante din viața lui l-a reprezentat destinul fratelui sau, Alexandr. Diferența de vîrstă de patru ani dintre ei a făcut ca, în copilărie, cel mic să se uite la fratele mai mare ca la o ființă superioară lui, ca la un erou, rol pe care Alexandr îl juca, evident, cu multă plăcere. Mai mult chiar, în calitatea sa de frate mai mare - probabil și cel mai inteligent - Alexandr a impus un model de comportament și de activitate care trebuia să-i încurajeze pe frații mai mici să-și dezvolte calitățile intelectuale; în anii adolescenței a publicat un săptămînal familial, la care toți trebuiau să contribuie cu ceva"[2] îndepărtarea bruscă și atît de traumatizantă a unui membru atît de iubit și de admirat al familiei nu se putea să nu aibă urmări puternice asupra vieții celorlalți frați.

Execuția lui Alexandr a fost o tragedie cumplită pentru întreaga familie. în tînărul Lenin a aprins scînteia rebeliunii, deși aceasta nu a fost atît de puternică cum a încercat să ne convingă mitul postrevoluționar. Istoricii sovietici obișnuiau să citeze cuvintele pe care le-ar fi adresat surorii sale Maria, în

momentul în care familia a aflat vestea executării lui Alexandr: „Nu, noi nu vom merge pe calea aceasta. Nu acesta este drumul de urmat[1"3]. Biografiile oficiale susțin că soarta fratelui lui Lenin „i-a întărit convingerile revoluționare[1"4]. S-ar putea să-i fi spus asemenea cuvinte surorii sale, dar la vîrsta aceea nu avea încă nici un fel de vederi revoluționare și n-ar fi știut să deosebească un „drum“ revoluționar de altul.

Moartea tatălui, fără îndoială o tragedie cumplită și un dezastru economic pentru familie, a fost și ea prezentată în literatura sovietică de specialitate ca un eveniment cu semnificație ideologică în viața tînărului Lenin. Cei mai mulți autori au preluat afirmația stîngace a Nadejdei Krupskaia din 1938, potrivit căreia vederile tatălui lui Lenin au exercitat o influență revoluționară asupra copiilor. „Ca profesor,

Ilia Nikolaevici îl citea pe Dobroliubov cu un deosebit interes. Dobroliubov cucerise inima cinstită a lui Ilia Nikolaevici și i-a influențat activitatea de director de școală și de mentor al fiului său, Lenin, și al celorlalți copii care au devenit cu toții revoluționari"*[5]. Adevărul nu este nici pe departe acesta.

Om cultivat și cu educație aleasă, Ilia Uluinov era deosebit de pios și conservator. Fiica lui cea mai mare, Anna, își amintește că „nu fusese niciodată un revoluționar și încercase să-și apere copiii de asemenea influențe. II admira foarte mult pe Alexandr al II-lea, a cărui domnie, mai ales în prima fază, era pentru el «o perioadă strălucită»"[26]. Anii '60 ai secolului trecut reprezentaseră o perioadă de „mari reforme", cînd iobagii fuseseră eliberați, cînd se introdusese într-o oarecare măsură autoconducerea în provincii, juriștilor li se dăduse voie să se asocieze într-o corporație profesională liberă, universitățile și școlile se dezvoltaseră și primiseră o autonomie mai mare; într-un cuvînt, Rusia se lansase pe calea unor reforme dacă nu chiar de democrație liberală, cel puțin de modernizare socială. Climatul de reforme, combinat cu teama guvernului de a nu merge prea departe sau prea repede a generat, de asemenea, o mișcare revoluționară, ai cărei membri, în special studenți, simțeau că nimic nu se va putea schimba fundamental în bine, pînă cînd nu se va distruge întreaga structură politică sau pînă cînd nu va fi

îndepărtat cel puțin țarul. Progresiștii sprijineau orientarea reformistă, reacționarii i se opuneau, iar revoluționarii respingeau ambele atitudini. Ilia Ulianov făcea parte în mod clar din prima categorie.

Și fiica cea mai mică a lui Ilia, Maria, a confirmat loialitatea civică a tatălui său: „Nu era revoluționar și nu știm destul ca să putem afirma care au fost atitudinile sale față de activitățile revoluționare ale celor tineri"*[7]. Putem totuși presupune, fără teama de a greși, că, în calitate de profesor îndrăgostit de meseria sa, a făcut tot posibilul ca să instituie o atmosferă democratică omenească în familie. Armonia dintre soț și soție, grija lor pentru copii, egalitatea dintre frați, cultura, munca sîrguincioasă și hărnicia, toate acestea au ajutat la formarea unui sol extrem de prielnic pentru semințele gîndirii libere, dacă ar fi căzut acolo. Cu alte cuvinte, Ilia Ulianov a favorizat adoptarea unei atitudini receptive de către copiii săi, în special Alexandr și Vladimir, față de ideile radicale. Ilia Ulianov nu l-a educat pe Lenin în spiritul ideilor revoluționare. El și soția sa nu au făcut deci t să Ie inoculeze copiilor

lor nevoia de schimbare. în 1886, la moartea tatălui său, Vladimir încă nu împlinise șaisprezece ani.

Chiar înainte de a-și îngropa soțul, Maria Ulianova a cerut o pensie specială pentru ea și copiii ei, iar ceva mai tîrziu a solicitat o indemnizație din partea inspectoratului școlar Kazan. De atunci înainte a trăit numai din pensie și din veniturile de la Kokușkino, moșie pe care o stăpînea în comun cu alții. în septembrie 1886, tribunalul districtual din Simbirsk a dispus trecerea moșiei lui Ilia în posesia Măriei și a copiilor ei.

în aprilie 1887, cînd a împlinit vîrsta de șaptesprezece ani, Lenin s-a prezentat pentru a-și satisface serviciul militar , dar, întrucît acum era cel mai mare fiu și potențialul susținător al familiei, a fost scutit de armată. ‘[9] în realitate, el nu numai că nu-și întreținea familia, ci, dimpotrivă, datorită pensiei mamei sale și a încurajărilor ei repetate, și-a continuat studiile.

Dacă atmosfera culturală din familie a fost aceea care a creat premisele necesare pentru ca Lenin să dobîndească o gîndire radicală, soarta fratelui său Alexandr a reprezentat,

Iară îndoială, catalizatorul. E puțin probabil ca sfîrșitul tragic al lui Alexandr să fi schimbat direcția revoluționară a lui Vladimir, căci la momentul respectiv nu era nimic de schimbat. Presupusele cuvinte adresate surorii lui atunci cînd a aflat de executarea fratelui său ridică o întrebare. „Nu, noi nu vom merge pe calea aceasta[11]; de ce „noi[11]? Nu făcea parte din nici o asociație sau organizație secretă. Poate că Maria nu-și mai amintește exact cuvintele după atîția ani sau poate că povara copleșitoare a experienței sovietice i-a inspirat aceste cuvinte. în orice caz este greu de crezut - omenește vorbind - că reacția lui Vladimir la vestea morții fratelui său l-ar fi îndemnat să pronunțe sloganul care avea să-1 transforme, odată, într-un „adevărat[11] revoluționar.

Alexandr era un tînăr talentat, elocventă în acest sens fiind medalia de aur pe care a cîștigat-o la absolvirea liceului. La școală a manifestat interes pentru zoologie și a învățat trei limbi europene, iar la Universitatea din St. Petersburg, unde a intrat în 1883, adevenit imediat unul dintre studenții de frunte. La o lună după moartea prematură a tatălui său a obținut medalia de aur a Universității pentru studiile sale asupra viermilor anelizi. Nimic nu dădea de bănuit că se raliase la mișcările de protest social.

47

în primii săi ani de universitate, Alexandr a fost indiferent dacă nu chiar sceptic față de cercurile politice, dar s-a implicat mai mult atunci cînd prietenii l-au familiarizat cu lucrările lui Marx, Engels și Plehanov. în viziunea lor, marxismul propovăduia recurgerea la violență pentru a se modifica contradicțiile existente. Unul dintre membrii mai radicali ai grupului. P. Șevîrev, declara că numai prin îndepărtarea tiranilor viața poate fi reorganizată după principii corecte. La început. Alexandr, care era preocupat de cercetările sale științifice, abia dacă asculta, dar, treptat, a fost cîștigal de aparenta logică a prietenilor săi, de radicalismul lor și a început să considere că era inacceptabil din punct de vedere moral să te ții departe de „ideile dc progres și revoluție[1'].

Cît timp Alexandr studia la universitate, legăturile lui cu Vladimir au fost sporadice, limitîndu-se la scrisorile ocazionale

de felicitări adresate tuturor. Cînd venea acasă în vacanță, între ei nu existau legături apropiate. Alcătuiau o familie strîns unită, dar copiii aveau tendința să fie mai apropiați doi cîte doi, iar Vladimir se simțea atașat de sora lui Olga, deși era impresionat dc inteligența lui Alexandr. Arma, sora cca mai marc, își amintește că, după moartea tatălui lor, a stat o dată de vorbă cu Alexandr și l-a întrebat: „Cum ți se pare Volodea al nostru?*' Acesta i-a răspuns: „Fără îndoial ă că este foarte dotat, dar nu ne înțelegem prea bine". Anna a fost intrigată, dar Alexandr a refuzat să-i mai dea alte explicații. ° S-ar putea ca aceasta să fie singura aluzie din întreaga literatură apologetică referitoare la natura relațiilor dintre cei doi frați.

în anii 80 ai secolului al XIX-lea s-a înregistrat o puternică reacție de protest împotriva asasinării, în 1881, a „țarului-elibcrator[11] Alexandr al Il-lea. Studenții, în mod special, erau urmăriți îndeaproape și hărțuiți de poliție mai mult ca înainte, iar intrarea lui Alexandr într-un grup de conspiratori care puneau la calc asasinarea lui Alexandr al III-lea este pusă pe seama împrăștierii violente de către poliție a unei demonstrații studențești în memoria gînditorului radical Dobroliubov, care a avut loc în ziua de 17 noiembrie 1886. Arestarea și deportarea mai multor colegi în Siberia l-a confruntat pe Alexandr cu problema atitudinii pe care era moral s-o adopte în astfel dc împrejurări. După cum susține Șevîrev, Alexandr ar fi spus: „Cînd guvernul îi apucă de gît pe prietenii noștri cei mai apropiați este extrem de imoral refuzul de a lupta, iar în împrejurările de față o confruntare propriu-zisă cu țarismul nu poate însemna decît terorism[1']. Nikolai Valentinov, unul

din cei mai vechi bolșevici care l-a cunoscut foarte bine pc Lenin din perioada primei lui șederi în străinătate, între 1900 și 1905, a făcut și el referiri la această dilemă: „Dureros de sensibil la aluziile de imoralitate, Alexandr, după șovăieli agonizante, a început să împărtășească aceste vederi și din momentul în care a făcut-o a pledat sistematic pentru un terorism înspăimîntător. în stare să zdruncine autocrația"^[1].

Grupul de conspiratori de sub conducerea lui Șcvîrev s-a extins. La 26 februarie 1887 au început să supravegheze

drumul țarului de la palat la Catedrala Sf. Isac, însă erau lipsiți de experiență, astfel că atunci cînd poliția a interceptat o scrisoare de la unul din ci, în ziua de 1 martie, întregul grup a fost arestat. Familia Ulianov era zdrobită, însă și-a pus speranțele în clemența împăratului. Mama lui Alexandr s-a dus imediat la St. Petersburg și i-a înmînat o scrisoare lui Alexandr al IlI-lea în care spunea, printre altele, că va curăța inima fiului ci dc gînduri criminale și va face să renască instinctele umane nobile pe care i le cultivase întotdeauna, dacă țarul se va milostivi de el.

Drama a atras atenția întregii societăți, fiind amplu comentată în paginele presei. Demersurile Măriei Ulianova au eșuat totuși, nu numai din cauza intransigenței țarului, ci și pentru că Alexandr a refuzat să-i ceară îndurare. Celor care au apelat la clemența țarului li s-a comutat pedeapsa cu moartea în muncă silnică. Procesul s-a derulat cu rapiditate între 15-19 martie. Cinci colegi care refuzaseră să se căiască au fost condamnați la spînzurătoarc. Chiar și atunci cînd Alexandr își lua rămas-bun de la mama sa, ar mai fi fost o șansă dc salvare, dar tînărul îi spusese pe un ton liniștit și ferm: „Nu pot face asta după cele ce am spus în fața tribunalului. Ar fi o dovadă de ncsinccntatc" Avocatul lui Alexandr, Kneazev, a fost prezent la această întîlnire și după Revoluția din octombrie și-a amintit că Alexandr le explicase: „Mamă, imaginează-ți doi bărbați față în față într-un duel. Primul a tras deja în adversarul său. celălalt încă nu, iar cel care a tras mai înainte îl roagă pe adversar să renunțe. Nu. nu pot să mă port în felul acesta 1“

Alexandr s-a dovedit a fi un om extrem de curajos. Cînd i s-a permis să-și exprime o ultimă dorință, a rugat-o pe mama sa să-i aducă un volum de Heine ca să citească. în dimineața zilei de 8 mai 1887 prizonierilor li s-a comunicat că aveau să fie executați în curtea fortăreței Șlisselburg peste două ore. Era ultima lor șansă dc a cerc

clemența țarului, dar și de astă dată tinerii, chiar dacă istoria va constata că fuseseră prost îndrumați, au manifestat o probitate morală demnă de a fi păstrată în memoria poporului lor. Fără să fie fanatici, credeau că viitorul țării lor poate fi

schimbat numai prin acte revoluționare îndreptate împotriva tiranilor. Membrii grupului lui Alexandr au dat dovadă de naivitate, dar nu se poate să nu le admiri dorința lor de a-și sacrifica viețile în numele libertății.

în ziua în care Alexandr a fost spînzurat, Vladimir dădea examen la geometrie și aritmetică și a luat, ca de obicei, nota maximă. Familia tot mai credea zvonul larg răspîndit că sentința urma să fie comutată în ultima clipă. Ultimele cuvinte ale mamei adresate lui au fost: „Fii curajos, fii curajos!“[32]. După execuția lui Alexandr, mama sa a purtat doliu multă vreme, alinată puțin numai de faptul că, așa cum le-a spus copiilor, înainte de execuție, Alexandr s-a aplecat în fața crucii, ceea ce avea să-i aducă iertarea lui Dumnezeu.

Vladimir Ulianov a fost profund zduncinat de moartea fratelui său. Mai tîrziu avea să afle că Alexandr își adusese o anumită contribuție la formularea programului facțiunii teroriste *Narodnaia Volea* (Voința poporului), document care, în ciuda accentelor sale marxiste, ne apare simplist și naiv. Vladimir era totuși mai puțin impresionat de ideile tinerilor teroriști decît de stoicismul și puterea de voință de care dăduseră dovadă. întorsătura importantă care s-a produs acum în mintea lui n-avea nici o legătură cu metodele de luptă - teroare sau mișcare de masă. în această chestiune încă nu avea păreri. Dar undeva adînc, în străfundul minții lui, terenul era pregătit pentru ideea că pe drumul spre revoluție nu se va realiza nimic fără radicalism, plus dorința de a reuși, și acesta a devenit nucleul gîndirii sale. Observația lui „noi nu vom merge pe acest drum“ însemna - dacă, într-adevăr a rostit-o - că devenise conștient de faptul că nu trebuia să fii tu însuți aruncător de bombe, ca nefericitul Alexandr și nici nu era necesar să comanzi personal baricadele sau să organizezi rebeliunile sau să lupți personal în cadrul unui război civil. Esențialul îl constituia conducerea maselor uriașe, lipsite de voință proprie. Era un drum mai eficient, chiar dacă n-avea nimic din noblețea celui ales de Alexandr.

Lista celor care au fost propuși și considerați drept precursori ai lui Lenin este lungă și începe cu filosoful radical din secolul al XIX-lea, Nikolai Cemîșevski. Arestat în 1862 pentru agitație și îndemn la răzvrătire, Cemîșevski avea să-și petreacă următorii douăzeci de ani în închisoare și în exil în Siberia, unde a ispășit o condamnare de șapte ani de muncă silnică. înainte de a fi deportat din St. Petersburg, a reușit să scrie romanul *Ce este de jacul?,* să-1 strecoare afară din închisoare și să-l publice în 1864. Acesta urma să inspire o întreagă generație de tineri ruși, insuflîndu-le idealul emancipării și datoria de a-i lumina pe țărani. Alți autori susțin că sfîrșitul revoluționar al lui Lenin i-a fost insuflat de gînditorii populiști și de grupul marxist al lui Plehanov, *Emanciparea muncii*. Este interesant de consemnat ceea ce credea Lenin însuși despre originile gîndirii sale politice, într-un eseu despre Lenin din 1933, Karl Radek, un strălucit autor de pamflete și amator de paradoxuri, scria: „Cînd m-a văzut o dată privind o colecție de articole de-ale lui din 1903, Vladimir Ilici s-a luminat la față și mi-a spus chicotind: «E interesant de văzut cît eram de proști»"[j3].

Indiscutabil, printre sursele gîndirii politice se numără și moartea fratelui său, care a trimis o rază de lumină albă prin prisma minții sale, o rază care, ca să-l parafrazăm pe Winston Churchill, a fost refractată de această prismă în roșu[34]. în realitate, „prisma" era o constelație de împrejurări. Prima a constituit-o modul în care au fost tratați Vladimir și familia sa de către guvem. în 1887, cînd a intrat la Universitatea din Kazan, a prezentat referințe strălucite din partea directorului liceului din Simbirsk, Feodor Kerenski, care .voia să-l apere împotriva oricăror asociații de idei dintre Vladimir și fratele său: „Nici în școală și nici în afara ei, Ulianov nu le-a dat ocazia autorităților școlare sau profesorilor săi să-și facă o părere nefavorabilă despre el"[35].- Chiar după excluderea lui Lenin din universitate, în decembrie, în timpul primului său an de studii din cauza participării la o demonstrație studențească, Kerenski, atît ca să-l apere pe tînăr, cît și ca să justifice încrederea pe care i-o acordase, a scris: „Vladimir Ulianov și-a pierdut, probabil, echilibrul ferm al gîndirii din cauza nenorocirii care s-a abătut asupra nefericitei familii și, fără îndoială,

l-a influențat în mod dezastruos pe acest tînăr impresionabil"[6] Dar cu ocazia participării lui Lenin la o întrunire studențească, în timpul primului an de studii la universitate, a fost deja „marcat“ de autorități.

Administratorul regiunii educaționale Kazan nota că, cu două zile înainte de desfășurarea demonstrației, „Ulianov nu era bun de nimic: își petrecea tot timpul la fumoar, stînd la taifas și sporovăind..." Se pare că „demonstrația" s-a concretizat într-o alergare în susul și în josul coridorului"[7], dar, ținînd seama de faptul că era fratele unui „criminal de stat" condamnat, Ulianov nu s-a ales numai cu excluderea din universitate, ci a fost trimis de la Kazan la moșia familiei de la Kokușkino.

Exmatricularea de la Kazan, însoțită de etichetarea sa drept suspect și nedemn de încredere, a însemnat excluderea lui Lenin din întregul sistem educațional de stat. Cînd mama lui a făcut cerere pentru ca Vladimir să fie reînscris la Kazan, directorul Departamentului poliției din St. Petersburg, P. N. Dumovo a scris: „Nu putem face mai nimic pentru Ulianov"[3] . Directorul Departamentului educației a fost chiar și mai explicit: „Nu este vorba de fratele *acelui* Ulianov? Este tot de la liceul din Simbirsk. Da, se vede clar la sfîrșitul documentului. Nu trebuie în nici un caz să fie primit"[39]. Ostracizîndu-1 în felul acesta, autoritățile țariste îi îngustau cîmpul opțional. Solidaritatea lui cu fratele mort a devenit mai fermă și mai clară. Scrisorile în care solicita „permisiunea excelenței sale de a intra la Universitatea imperială din Kazan“ sau cerea „umil Excelenței Voastre să-mi permită să merg în străinătate la o universitate" și care erau semnate „nobil Ulianov" nu au avut succes la început[40]. Spiritul lui protestatar devenea tot mai puternic pe măsură ce regimul îl respingea.

Exmatricularea lui Lenin nu atrăgea după sine necesitatea de a-și cîștiga existența ca docher sau vînzător, așa cum făcuse bunicul său. Era „exilat" la Kokușkino, drept care familia s-a mutat la ferma sa din Alakaevka, aflată cam la treizeci de mile de Samara. Mama lui dobîndise proprietatea aceasta în suprafață de aproximativ două sute de acri la

începutul anului 1889 pentru suma de 7 500 ruble. Lenin s-a cufundat în studierea unei game largi de scrieri social-politice rusești și occidentale, inclusiv a *Capitalului* lui Marx. Poliția stătea cu ochii pe el, dar Lenin nu le-a creat nici un fel de probleme. în afara faptului că a participat la o întrunire ilegală și se mai întîlnea din cînd în cînd cu niște marxiști, este greu să găsim alte dovezi în sprijinul

existenței unei „perioade revoluționare de la Samara". Ar fi mai corect s-o considerăm o perioadă de pregătire intensă pentru examenele de admitere la Universitatea din St. Petersburg ca student extern. La vîrsta de douăzeci și doi de ani, Lenin obținuse deja o diplomă de clasa întîi de la St. Petersburg și i se oferise postul de asistent de avocat la Samara. Nu-i era însă hărăzit să se afirme în această profesiune și curînd și-a pierdut interesul pentru viața agitată de avocat pledant. Singurele cazuri care i se încredințaseră fuseseră furtișagurile și disputele de proprietăți. Chiar și aceste îndatoriri le-a îndeplinit fără prea mare tragere de inimă și nu întotdeauna cu succes, însă și-a apărat de două ori propriile interese și a cîștigat de fiecare dată. Intr-unul din cazuri i-a dat în judecată pe vecinii țărani ai moșiei Ulianovilor și, mult mai tîrziu, pe cînd era la Paris, s-a judecat cu un viconte care l-a răsturnat cînd mergea pe bicicletă. Lenin nu și-a amintit niciodată cu prea mare plăcere de cariera sa de jurist.

Revenind la chestiunea influențelor revoluționare formative, trebuie să spunem că în perioada petrecută la Kokușkino a studiat asiduu un evantai larg de idei. In discuțiile avute în 1904 cu Valentinov la Geneva - unul din numeroasele orașe europene în care și-a petrecut cei șaptesprezece ani de exil ca emigrant, cu un scurt interval de întoarcere în Rusia în timpul revoluției din 1905 - Lenin își amintea că citea non stop de dimineața devreme pînă noaptea tîrziu. Autorul lui preferat era Cemîșevski. Citea fiecare cuvînt publicat de acesta în revista *Sovremennik* (Contemporanul). „Am parcurs operele lui Marx, Engels și PIehanov", spunea el, „dar numai Cemîșevski a avut o influență covîrșitoare asupra mea, începînd cu romanul lui *Ce este de Jacut?.* De la Cemîșevski am aflat nu numai că orice persoană decentă cu o

gîndire corectă trebuie să fie revoluționar, ci un lucru mult mai important: tipul de revoluționar, principiile Iui, modul cum trebuie să-și orienteze aspirațiile, mijloacele și metodele pe care trebuie să le utilizeze pentru realizarea scopului propus“[41].

Valentinov susține că Cemîșevski a fost acela care, după cum afirmă chiar Lenin, i-a modelat gîndirea înainte să-1 citească pe Marx și l-a transformat într-un revoluționar. Este o opinie contestată de scriitorul menșevic Mark Vișniak, potrivit căruia Lenin l-a citit pe Cemîșevski la o lună sau două după execuția fratelui său, așadar cînd „terenul era pregătit pentru arat și însămînțat“. „Vestea despre acest eveniment, susține Vișniak, a fost cea care i-a dat lui Lenin impulsul de care avea

nevoie, și nu romanul primitiv și lipsit de talent al lui Cemîșevski[4]’ Ambele opinii ajung, în ultimă instanță, la aceeași concluzie, și anume că Cemîșevski a fost pentru Lenin loan Botezătorul, datorită tragediei lui Alexandr[43]. Indiferent ce o fi preluat Lenin de la el, Cemîșevski i-a inoculat tînărului Vladimir o profundă ostilitate față de liberalism, așa cum o dovedește una dintre lucrările sale cele mai timpurii (1884). *Cine sînt „prieteniipoporului “ și cum luptă ei împotriva social-democraților,* lucrare litografiată la St. Petersburg cuprinde numeroase referiri la personalitatea lui Cemîșevski, ale cărui raționamente sînt considerate „clarviziunea unui geniu“, căci „detestabilul compromis al „liberalilor și moșierilor“ n-ar fi putut firîna „lupta deschisă a claselor“ din Rusia[44]. Voia să folosească scrierile lui Cemîșevski în atacurile lui împotriva burgheziei liberale, mai ales pentru a evidenția existența unei „adevărate prăpăstii între socialiști și democrați" [5].

In realitate, cu ajutorul lui Cemîșevski, Lenin a încercat să „rusifice“ marxismul occidental, caracterizat prin liberalism și democrație și prea puțin prin „luptă de clasă". Sciziunea care se va produce în cadrul social-democraților ruși avea să pornească tocmai de la atitudinile față de democrație, față de mijloacele legale, parlamentare de luptă, față de locul partidelor politice într-o democrație și de forța de persuasiune a liberalilor. Predecesorii lui Lenin au fost, așadar, acei gînditori care au pledat în favoarea elementelor coercitive, dure, de clasă ale marxismului. Vladimir idolatriza marxismul

clasic, dar împrumuta concepte și idei, argumente și atitudini de la Cemîșevski, Peter Tkacev, Serghei Neceaev, Mihail Bakunin, Carl Clausenwitz, Peter Struve, Peter Lavrov și Alexandr Herzen. A împănat „linia sa marxistă" cu tot ceea ce făcea ca această învățătură să fie inflexibilă în materie de compromisuri, dură și radicală. Referitor la primele săptămîni ale regimului sovietic, Krupskaia scria: „Studiind îndeaproape experiența Comunei din Paris, primul stat proletar din lume, Ilici a remarcat efectul destructiv al atitudinii blînde manifestate de clasele de muncitori și țărani și de guvernul muncitorilor față de dușmanii lor fățiși. Și de aceea, în acțiunile sale de luptă împotriva inamicului, Ilici «a strîns întotdeauna șurubul», ca să zicem așa, temîndu-se de o blîndețe excesivă din partea maselor, ca și din partea sa

Prezența lui Neceaev printre cei care au contribuit la formarea intelectuală a lui Lenin ar putea părea surprinzătoare. Și Marx și Engels

l-au condamnat pe Neceaev pentru doctrina terorii individuale, aplicată și de Lenin în numeroase împrejurări. Dar Neceaev a fost mai mult decît un avocat al terorii, el simboliza politica conspirației, a elaborării de planuri secrete în vederea răsturnării și a exterminării fără milă a autorităților și a guvernelor detestate. în limbajul vremii respective, astfel de practici erau numite blanquiste, de la Louis Auguste Blanqui, activist radical din Franța în anii ’30 și ’40 ai secolului trecut. Deși se declarase împotriva lor, Lenin le-a aplicat fără ezitare în momentele decisive. Așa după cum scria Plehanov în 1906: „încă de la bun început, Lenin a fost mai mult blanquist decît marxist. A importat contrabanda blanquistă în numele celei mai intransigente ortodoxii marxiste"[47]. Bolșevicul Vladimir Bonci-Bruevici își amintea că Lenin discutase despre Neceaev referindu-se la descrierea pe care i-o făcuse Dostoievski în romanul său *Posedații,* în secvența în care relata asasinarea unui student de către Neceaev și grupul lui secret de represiune. Pînă și grupul revoluționar îi era ostil lui Neceaev, uitînd, după cum spunea Lenin, că avea reale calități de organizator, de conspirator și alte talente pe care le putea învești în formulări strălucite. A citat, de asemenea, pe un ton aprobator răspunsul lui

Neceaev la întrebarea care dintre Romanovi trebuie ucis: „întreaga casă Romanov!"[48].

Vladimir Voitinski, economist și bolșevic activ în 1905, își amintește de o discuție cu Lenin în care acesta afirma că abandonase liberalismul în momentul respectiv. Lenin vorbea despre necesitatea combaterii „trivialității liberale pompoase". „Revoluția, spunea el, este o treabă dură. Nu poți s-o faci cu mănuși albe sau cu mîinile curate... Partidul nu este o școală pentru doamne... un ticălos poate să fie exact omul de care avem nevoie, tocmai pentru că e ticălos" . Faimosul dicton al lui Neceaev: „Orice ajută revoluția este moral, orice o frinează este imoral și criminal" a fost reluat de Lenin la Congresul al III-lea al Tineretului Comunist din 1919 cînd a spus că tot ceea ce contribuie la victoria comunismului este moral. în 1918 i-a declarat Măriei Spiridonova, decana teroriștilor și membră a Partidului Revoluționar Socialist că în politică nu e loc pentru moralitate, ci numai pentru pragmatism.

Lenin a adoptat marxismul ca pe o armă, „eliberîndu-l“ de banalitățile lui „liberal democratice", pentru că pumnul de fier al dictaturii proletariatului nu avea nevoie de mănuși. în urmaîmprăștierii

cu forța de către bolșevici a Adunării Constituante din ianuarie 1918. Plehanov. „părintele marxismului rus", putea să scrie în ultimul său articol: „Tacticile bolșevicilor sînt preluate de la Bakunin și, în multe cazuri, de la Ncceaev"[50]. Problema identificării precursorilor ideologici ai lui Lenin este simplă: a luat orice de la oricine dacă lucrul acesta îl ajuta să-și atingă scopul.

Descoperirea marxismului

Ar putea fi invocate mai multe motive care au determinat interesul lui Lenin față de marxism. După părerea mea, mintea lui ascuțită și deja bine informată căuta o explicație universală a existenței umane. Cert este că în preajma anului 1889, pe cînd familia se afla încă la Kazan, i-a căzut în mînă primul volum al *Capitalului.* Trebuie să fi fost o revelație prin însăși scara sa de cuprindere, indiferent de rolul pe care l-a jucat ulterior în istorie. Hegel a remarcat o dată valabilitatea

„atracției distanțelor" și în cazul tînărului Lenin. Vederile lui radicale, distanța istorică a *Capitalului* i-au înflăcărat imaginația, oferindu-i o posibilă soluție pentru eternele probleme ale vieții - dreptate, libertate, egalitate, oprimare și exploatare. Dar cine l-a familiarizat pe Lenin cu marxismul?

Pe vremea cînd el fusese exmatriculat din universitate, la Kazan locuia un tînăr marxist convins, pe nume Nikolai Fedoseev. Lenin avea să-l cunoască aproape zece ani mai tîrziu, cînd au plecat amîndoi în exil, în Siberia. Fedoseev a alcătuit o listă bibliografică pentru social-democrați și Lenin avea să-i spună în 1908 lui Gorli, pe cînd erau împreună la Capri, că „a fost cea mai bună lucrare de referință alcătuită de cineva vreodată" și că i-a deschis calea spre marxism[51]. Prima scriere cunoscută a lui Lenin datează din 1893 și este intitulată *Noua mișcare economică în viața țăranilor,* de fajit o recenzie a lucrării lui V. E. Postnikov, *Economia Rusiei de sua.* Articolul, nesemnat, semăna cu o încercare de analiză școlărească a marxismului. Intrucît cuprindea prea puține idei originale, *Russkaia mîsl* (Gîndirea rusă) a respins-o. A avut mai mult succes cu o altă recenzie, scrisă tot în 1893, de asemenea nesemnată, intitulată *Despre așa-numita problemă a piețelor* în care prezenta prin contrast ideile marxiste și populiste (narodnice) despre dezvoltarea capitalismului în Rusia, argumentând că „clasa" și nevoia istorică impersonală s-au substituit „individului cu gîndire critică".

Nici acest articol nu a fost publicat, dar Lenin l-a citit în toamna anului 1893, la St. Petersburg, la întrunirea studenților marxiști care l-au elogiat pentru contribuția sa.

In scurtă vreme, Lenin n-a mai avut nevoie să consulte catalogul lui Fedoseev și este clar, atît din lucrările sale mai timpurii, cît și din cele publicate ulterior că gîndirea lui era dominată de două idei principale ale marxismului: clasele și lupta de clasă, pe dc-o parte și dictatura proletariatului, pe de altă parte. Nici un alt teoretician marxist nu a dus aceste concepte așa departe ca Lenin, în ciuda faptului că Marx a vorbit foarte puțin despre conceptul de dictatură. Ca social-democrat, Lenin nu s-a limitat la comentarea și recapitularea interpretărilor date de Marx și Engels, ci și-a formulat

propriile sale definiții ..clasice". De exemplu, în legătură cu sărăcia rurală, întreba: „Ce este războiul claselor?" și tot el dădea răspunsul: „Reprezintă lupta unei părți a poporului împotriva celeilalte, a masei de oprimați fără drepturi împotriva clasei privilegiate, exploatatoare și parazite, este lupta proletarilor sau a muncitorilor împotriva proprietarilor sau a burgheziei[1"3]. Ca mulți alți gînditori revoluționari. Lenin ar fi putut ajunge la concluzia eronată că nu este necesar dccît să iei totul dc la cei „avuți" și să-l distribui „corect" pentru eradicarea inechității sociale. Așa cum a remarcat filosoful Nikolai Berdeacv, „de multe ori, de-a lungul istoriei, păturile dc jos au încercat să înlăture toate diferențele ierarhice din societate și să instaleze egalitatea mecanică... Dar clasa este echivalentă cu cantitatea, iar omul cu calitatea. Lupta de clasă, ridicată la rangul de «idee», ascunde imaginea calitativă a omului... Astfel, ideca dc clasă ucide ideea de om. Teoretic acest asasinat este comis in marxism...

Lenin și-a însușit marxismul în contextul disputei cu populismul romantic. într-una din lucrările sale timpurii, *Care este moștenirea pe care o respingem?,* l-a criticat pe bună dreptate pe N. K. Mihailovski. unul dintre principalii exponenți ai populismului liberal, pentru refuzul dc a accepta capitalismul în Rusia, ca și pentru idealizarea comunității sătești[3] . In acest articol sc prefigurează ceea ce avea să devină specific pentru limbajul leninist - „fleacuri, defăimare, trucuri triviale", etichetări folosite adesea ca substitut pentru un argument real. Se pare că lui Lenin nu i-a trecut niciodată prin minte să se întrebe dacă dictatura proletariatului era compatibilă cu dreptatea pe care marxismul o considera ideca sa fundamentală. Cu

ce drept o anumită clasă are voie să comande necondiționat altei clase? O asemenea dictatură poate dobîndi prioritate împotriva celei mai înalte valori, și anume împotriva libertății?

Astfel de întrebări nu-1 tulburau pe tînărul Lcnin. Cînd a acceptat marxismul, a făcut-o definitiv și irevocabil. Nu a pus niciodată sub semnul întrebării conceptul socio-politic al doctrinei, care se baza în ultimă analiză pe coerciție ca soluție pentru toate contradicțiile în interesul unei clase. Nu l-au tulburat niciodată incorectitudinea și îngustimea acestui mod

de a construi o societate nouă. Așadar, nu a fost surprinzător faptul că, atunci cînd a devenit conducătorul acestei societăți, principala lui grijă s-a îndreptat spre organismele punitive, Ceka (poliția politică) și GPU (Direcția politică de stat). Intr-adevăr, dacă parcurgem minutele Biroului Politic condus de Lenin imediat după preluarea puterii, constatăm că nu a existat aproape nici o ședință la care să nu se discute măsurile pentru întărirea dictaturii proletariatului - adică a dictaturii Partidului - prin extinderea puterii organismelor punitive, a terorii legislative, prin asigurarea imunității noii caste de „intangibili[4'] și păstrarea „purității[4'] de clasă a membrilor ei. Astfel, la 14 mai 1921, Biroul Politic, cu asentimentul lui Lenin, a adoptat decizia de a extinde puterea organismelor Ceka, permițîndu-le „folosirea celei mai severe pedepse[44], adică a pedepsei cu moartea[56], în ianuarie 1922 s-a mai făcut un pas pe calea întăririi funcției punitive a dictaturii și a garantării „liniei de clasă[44] prin înființarea GPU, a cărei sarcină principală era lupta împotriva contrarevoluției prin utilizarea unui evantai foarte larg de mijloace de reprimare fizică și psihică. Lucrătorii din tribunale trebuiau să fie aleși de Ceka[57].

Lenin însuși a supravegheat modul în care urmau să-și desfășoare activitatea aceste organisme. în august 1921 a sosit un mesaj cifrat de la Armata Roșie din Orientul îndepărtat prin care se anunța arestarea baronului von Sternberg, unul dintre liderii forțelor Albe din regiunea transbaikală. Lenin a propus ca procesul să se desfășoare în cadrul Biroului Politic. Evident că nu au existat nici un fel de obiecții, astfel că nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să dicteze rezoluția Biroului Politic, ca și cînd ar fi aparținut celui mai înalt tribunal al Partidului: „Acuzațiile trebuie să fie solide, iar dacă dovezile sînt concludente, atunci trebuie să se organizeze imediat u n proces public, iar Ungem să fie împușcat[4458]. Comentariile sînt de prisos!

Nikolai Fedoseev n-ar fi bănuit niciodată că tînărul pe care

întîlnise pentru scurt timp în sala de așteptare a unei gări din Siberia în 1897, cînd drumurile exilului li se intersectaseră, avea să devină unul din personajele cele mai importante ale

istoriei secolului al XX-lea. Corespondența dintre cei doi bărbați dovedește o dată în plus că Fedoseev a fost acela care i-a mai dat un imbold, fie el abia perceptibil, în direcția revoluției. în vara anului 1898, cînd Lenin a auzit că Fedoseev s-a sinucis la Verholensk, în Siberia răsăriteană, a fost sincer întristat. Moartea exilatului a căpătat o aură romantică, în momentul sinuciderii logodnicei acestuia, Maria Gofengauz, care avea domiciliu forțat la Arhanghelsk și pe care o cunoștea și Lenin. Vladimir Ilici îi păstra o amintire vie lui Fedoseev. Gorki scria că, odată, cînd se pomenise de Fedoseev, Lenin se înviorase brusc și spusese emoționat că „fără îndoială, dacă ar fi trăit, ar fi fost un mare bolșevic"[59].

Pentru Lenin, marxismul însemna în primul rind revoluția. Era receptiv îndeosebi la mesajul revoluționar al doctrinei și manifesta mai puțin interes față de scrierile umaniste timpurii ale lui Marx și Engels. Influențat de universul marxist al categoriilor, legilor, principiilor, legendelor și miturilor, îl privea, totodată, cu multă admirație pe Plehanov, ceea ce ar putea explica absența viziunii pur „occidentale“ asupra evoluției istorice în cazul ideilor de extracție marxistă. Era fascinat de lucrarea lui Plehanov *Despre viziunea monistică asupra istoriei,* publicată sub pseudonimul N. Beltov, carte în care, după cum scria Potresov, autorul „a coborît de pe Muntele Sinai cele zece porunci ale marxismului și i Ie-a înmînat tânărului rus" sau, după cum susținea Nikolevski, „a familiarizat intelectualitatea rusă, mai ales studenții care reprezentau avangarda armatei revoluționare pe vremea aceea, cu un marxism revoluționar nediluat"[60]. Plehanov scria că „Cemîșevski nu a scăpat nici o ocazie ca să-și bată joc de liberalii ruși și să declare în scris că nu are nimic comun cu ei“. „Lașitate, miopie, vederi înguste, inactivitate și lăudorășenie, acestea erau trăsăturile caracteristice pe care le atribuia liberalilor". Plehanov a folosit ca moto pentru cartea sa un extras dintr-o scrisoare pe care Cemîșevski i-a scris-o soției sale în octombrie 1862, pe cînd era întemnițat în fortăreața Petru și Pavel din St. Petersburg: „Viața noastră împreună e de domeniul trecutului: sute de ani de acum înainte, numele noastre vor continua să fie scumpe poporului și oamenii își vor aminti de noi cu recunoștință"[61]. Lenin trebuie să fi gîndit în termeni asemănători. El nu era nici

vanitos nici ambițios, pur și simplu credea în misiunea sa

istorică. Lucrările lui Plehanov l-au apropiat și mai tare de Cemîșevski și, în cele din urmă, l-au condus la „Biblia“ social-democratică - lucrările lui Marx.

Plehanov și Lenin aveau să se despartă din motive atribuite, de regulă, divergențelor de opinii în legătură cu organizația. După părerea mea, aceasta a fost o cauză secundară, adevăratul motiv al separării celor doi fiind atitudinea lor diferită față de conceptul de libertate, încă de la sfîrșitul secolului, Lenin, la fel ca și Cemîșevski înaintea lui, definea principalii dușmani ai clasei muncitoare ca fiind liberalismul și așa-numitul „economism", un fel de sindicalism rus care îi încuraja pe muncitori să se organizeze și să lupte pentru o viață economică mai bună, în timp ce intelectualitatea urma să le apere drepturile politice și civice. După părerea lui Lenin și a adepților săi, liberalii și economiștii, depărtîndu-i pe muncitori de lupta politică, le refuzau aspirația spre revoluția socialistă. în marxismul propovăduit de Lenin și de bolșevici nu era loc pentru liberalism și economism, care, în realitate, constituiau adevărata cheie a schimbărilor democratice în Rusia. Pînă la sfîrșitul vieții, Lenin a apreciat lucrările de tinerețe ale lui Plehanov și l-a repudiat pe același Plehanov, cel de la vîrsta maturității care spunea în 1917 că politica lui Lenin este „halucinantă". în aprilie 1922, cînd Biroul Politic a luat în discuție problema publicării operelor lui Plehanov, Lenin a propus alcătuirea unui singur volum, cuprinzînd exclusiv scrierile lui de tinerețe, „revoluționare"[62].

Dacă Lenin nu-1 privea cu ochi buni pe Plehanov, cel de la vîrsta maturității, pe acela din perioada revoluționară îl detesta de-a dreptul. Plehanov îl înțelesese bine pe Lenin, intuise esența și pericolul pe care-1 prezenta doctrina lui. în articolul său din 1910, intitulat *Comedia erorilor,* publicat în *Dnevnik soțial-demokrata,* scria că „numai Lenin a putut merge atît de departe, încît să mă întrebe în ce lună trebuie să începem insurecția armată". Plehanov socotea utopice planurile lui Lenin cu privire la preluarea puterii[63]. Și, într-adevăr, de îndată ce bolșevicii au pus mîna pe putere, au uitat

foarte repede multe dintre sloganurile și promisiunile lor. Lenin socotea puterea drept scop și mijloc pentru atingerea obiectivelor sale utopice.

Concomitent cu asimilarea marxismului din scrierile întemeietorilor doctrinei, Lenin prelua idei de la un mare număr de gînditori și scriitori, vădind o remarcabilă capacitate de a înțelege și, prin aplicarea

propriului „fennent“, de a absorbi, de a digera și de a transforma aceste idei în convingeri proprii. Cu toate acestea, nu a reușit niciodată să asimileze ideea liberalilor, care proclamau domnia legii, sau a „economiștilor[44] care militau pentru prosperitatea muncitorilor, ori a democraților occidentali care puneau guvernul parlamentar mai presus de orice altceva. „Descoperirea[44] marxismului de către Lenin a fost, așadar, extrem de selectivă. A văzut în el numai ceea ce dorea să vadă. Chiar și Troțki, care după octombrie 1917 și pînă la sfirșitul vieții sale s-a considerat leninist, îl critica pe Lenin la cumpăna dintre veacuri pentru lipsa lui de,flexibilitate în gîndire[44], pentru subestimarea rolului teoriei,* ceea ce ar putea duce la „dictatură *asupra* proletariatului[4464].

La începutul secolului, Lenin dobîndise convingerea că poziția lui teoretică era intangibilă și de aceea a manifestat o ostilitate nedisimulată față de tot ceea ce nu se încadra în „patul lui Procust" al părerilor lui preconcepute. într-o scrisoare adresată în L908 lui Maxim Gorki - vestitul scriitor a fost unul din principalii „binefăcători[44] ai mișcării revoluționare și a avut o relație complexă și apropiată cu Lenin după 1907 - în legătură cu opera filosofică a bolșevicului Alexandr Bogdanov, Lenin scria: „După ce am citit-o, m-am enervat peste măsură; nu mai aveam nici o îndoială că o apucase pe un drum greșit". Apoi continuă: „Simțeam că turbez de indignare". Ceea ce îl înfuria în asemenea măsură era faptul că bolșevicii ar putea să-și extragă învățătura despre dialectică dintr-un „puț stătut al vreunui pozitivist francez"[65]. Marxismul lui era însă unilateral blanquist și superrevoluționar. Viktor Cemov, liderul revoluționarilor socialiști, scria: „Nu aprecia căutarea creatoare a adevărului,

nu avea nici un fel de considerație pentru convingerile altora, nici pic de respect pentru libertatea care este parte integrantă a oricărei creativități spirituale individuale. Dimpotrivă, era deschis numai față de ideile pur asiatice de a face presa, discursurile, a introdus monopolul unui singur partid pe care l-a ridicat la rangul de castă domnitoare"[66].

Marx și Engels au fost teoreticieni. Lenin a transformat învățătura lor într-un catehism al luptei de clasă. Așa cum a observat scriitorul Alexandr Kuprin, „pentru Lenin, scrierile lui Marx erau literă dc evanghelie. Nu există nici un discurs în care să nu se sprijine pe acest Mesia al lui, ca pe un centru fix al universului. Dar nu încape îndoială că, dacă Marx ar privi în jos, de acolo de unde este, la Lenin și la

bolșevismul lui rusesc, asiatic și sectar, ar repeta faimoasa sa frază: „Scuzați-mă, domnule, dar eu nu sînt marxist"[67].

Nadejda Krupskaia

Social-dșmocrații ruși puneau mai presus de latura morală a programelor lor politice interesele concrete ale momentului. Vera Zasulici, membră marcantă a mișcării social-democrate ruse, a remarcat cîndva că marxismul nu avea „un sitem oficial de morală"[68]. Proletariatul și toți cei care se autointitulau socialiști situau pe primul plan atașamentul față de ideal: „Orice servește comunismului este moral“. Comuniștii - inclusiv autorul rin durilor de față - vedeau în acest precept ilustrarea înțelepciunii și nu o abordare fundamental imorală care putea fi folosită pentru a justifica orice crimă împotriva umanității, precum și cele mai condamnabile practici politice. Această justificare a fost invocată nu numai pe parcursul întunecatei ere staliniste, ci și în primii ani ai regimului sovietic, precum și în perioada următoare. In noiembrie 1920, cînd războiul civil era în toi, șeful Ceka, Felix Dzerzynski, l-a informat pe Lenin că „403 de cazaci, bărbați și femei între paisprezece și șaptesprezece ani, au sosit fără documente la Orei de la Groznîi, urmînd să fie închiși în lagăre de concentrare pentru rebeliune. Orelul nu le poate oferi adăpost întrucît este supraaglomerat"[69]. Lenin n-a schițat nici cel mai mic gest ca să oprească crima împotriva

acelor „bărbați și femei între paisprezece și șaptesprezece ani ". S-a mulțumit doar să scrie pe informare „pentru arhivă", consfințind astfel tradiția potrivit căreia, indiferent cît de oribil, de crud și de imoral ar fi fost un act al regimului, acesta va fi înregistrat și păstrat în arhive pentru o istorie care nu se va scrie niciodată atîta timp cît orînduirea se va menține la putere. Doctrina forței ca mijloc universal era o justificare suficientă pentru astfel de gesturi. încă de la început, Lenin s-a înconjurat de oameni receptivi la un asemenea mod de gîndire, energici, intransigenți și capabili, pe care îi învăța să nu facă nici un fel de discriminări de ordin moral. Acasă însă, Lenin era cu totul alt om. Alexandr Potresov, care l-a cunoscut îndeaproape între anii 1895 și 1903, scria că „în familie, Lenin era un bărbat modest, fără pretenții, virtuos, angajat într-un război zilnic firesc, adesea comic, cu soacra sa, singura ființă din imediata lui vecinătate care îndrăznea să-l înfrunte"[7] .

62

Pe parcursul întregii sale vieții, cercul familial al lui Lenin a fost format mai ales din femei: mama, surorile, soția și soacra. în absența copiilor, el era acela care reprezenta obiectul permanent al grijii și preocupării lor. Se deosebea de tovarășii săi de partid prin faptul că avea o atitudine puritană, era constant și stabil și ar fi fost un soț model, dacă nu ar fi întreținut de zece ani acea relație cu Inessa Armand care a început în 1910.

In nici una din scrierile lui Lenin nu se menționează vreo aventură sentimentală de tinerețe. Se pare că preocuparea lui pentru cărți și visurile revoluționare nu mai lăsa loc pentru sentimentele care ocupă în mod firesc mintea oricărui tînăr. Nu există nici un fel de primă căsătorie desfăcută, nici o poveste romantică zguduitoare, nici o dragoste la prima vedere, nici o poveste de dragoste nefericită. însă a existat ceva ca un fel de dragoste nemuritoare. Cînd s-a întors la St. Petersburg, în ianuarie 1894, Lenin a stabilit legături legale și ilegale cu marxiștii locali. Neavînd prea multe de făcut, era liber să-și petreacă timpul în compania noilor sale cunoștințe. într-o zi de februarie, în apartamentul unui inginer pe nume Klasson, s-a adunat un grup de marxiști. Printre aceștia se

aflau și două femei, Apollinaria lakubova și Nadejda Krupskaia. La început, Lenin le-a acordat amîndurora o atenție egală, apoi a început s-o viziteze mai frecvent pe Nadejda Krupskaia la ea acasă, pe Nevski Prospekt. Nadejda locuia împreună cu mama ei, Elizaveta Vasilievna, văduva unui ofițer a cărui carieră militară fusese curmată brusc atunci cînd se descoperise că citea lucrările lui Cemîșevski și Herzen și, după toate probabilitățile, făcea parte din organizația revoluționară Pămîntul și Libertatea. A fost dat afară din armată și chiar trimis în judecată, apoi, după mai mulți ani de incertitudine, a beneficiat de amnistie, dar i s-a interzis să mai presteze servicii în slujba statului. După moartea lui, familia s-a mutat la St. Petersburg, unde a trăit dintr-o pensie de succesiune. Nadejda preda la o școală serală de duminică pentru muncitori.

Mama ei făcea ceai în timp ce tinerii discutau despre Plehanov, Potresov,despre cartea în curs de elaborare a tînărului - care chelise aproape complet -, despre necesitatea de a stabili legătura cu social- democrații europeni. Nu știm ce părere avea Elizaveta despre viitorul ei gjnerc. ecrt este însă că a rămas independentă față de el toată viața și a manifestat o atitudine critică față de „oamenii care nu prestează o muncă adevărată"[71]. Inteligentul tînăr continua să le viziteze asiduu, dar părea mai interesat de politică decît de Nadejda.

63

Lenin era prieten și cu Apollinaria lakubova și uneori ieșeau toți trei în oraș. Cînd a fost arestat, în decembrie 1895, sub acuzația că făcea parte dintr-un cerc de propagandă marxistă - situație frecvent întîlnită la oameni de formația lui Lenin pe vremea aceea -, ambele tinere au încercat să-l viziteze la arestul preventiv din strada Șpalemaia. Lenin i-a scris Nadejdei un mesaj codificat în care îi spunea că trebuie să treacă pe lîngă închisoare la ora 2.15 ca să-l poată zări la fereastră[72]. Este greu de stabilit natura relațiilor dintre cei trei tineri, mai ales că documentele referitoare la această „conspirație^' mai veche de o sută de ani au fost distruse aproape în întregime.

Ca și Nadejda, Apollinaria era profesoară și nutrea puternice convingeri marxiste. Se pare că Lenin a cerut-o în

căsătorie, dar a fost respins în favoarea lui K. M. Tahtarcv, redactorul revistei *Rahoceaia mîsl* (Ideea muncitorească)[73]. Apollinaria, ca și Nadejda. a fost exilată în Siberia în 1896. A întreținut corespondență cu Lenin, mai ales pe vremea cînd acesta se afla la Munchen, după 1900, iar ea era la Londra, corespondență în care el îi amintea despre „vechea lor prietenie' [73]; s-au întîlnit de mai multe ori în 1902 și 1903, la Londra, unde lucra la ziarul partidului său, *Iskra* (Scînteia). După unii autori. înainte să facă cunoștință cu Inessa Armand, Lenin a avut o legătură amoroasă cu o franțuzoaică de la Paris. In 1935, cînd Viktor Tihomirov, cercetător la Institutul Marx-Engels-Lenin, s-a întîlnit la Paris cu fostul bolșevic emigrant G. A. Alexinski pentru a discuta despre anumite hîrtii care i-au aparținut lui Lenin. Alexinski i-a arătat corespondența intimă întreținută de Lenin cu o scriitoare, pe care aceasta preferase să n-o trimită la Moscova atîta timp cît Krupskaia mai era în viață. La vremea respectivă, aceasta trăia dintr-o pensie sovietică pe care o primise prin intermediul lui Dzerzynski și mai apoi al lui Menjinski, șefii succesivi ai poliției secrete sovietice.[75] Scrisorile au rămas la Paris, unde li s-a pierdut urma.

Exilul în locuri îndepărtate din Siberia era o pedeapsă curentă pentru o scrie foarte lungă de delicte și activități considerate de către guvern ca instigatoare la răzmeriță, începînd cu participarea la un cerc de studiere a marxismului și terminînd cu organizarea unei greve și participarea la o demonstrație. După mai multe interogatorii în închisoarea din capitală, Lenin a fost exilat, așadar, în Siberia, în februarie 1897, pe o perioadă de trei ani. A început curînd să corespondeze cu Krupskaia. Intre timp, mama sa a lansat o campanie

dc cereri adresate poliției in numele fiului său, începînd cu una în care solicita permisiunea de a călători pe cheltuială proprie, dată fiind starea precară a sănătății lui, urmată de altele în care cerca fie amînarea plecării sale din capitală, fie prelungirea ședcrii sale acolo ctc. Dc asemenea, i-a scris guvernatorului general al Siberiei și l-a rugat să „desemneze Krasnoiarskul sau alt oraș din sudul provinciei Enisei" ca loc

de exil pentru fiul ei, din cauza stării precare a sănătății lui. Lenin s-a raliat și el eforturilor mamei sale, invocînd aceleași motive[76]. Toate cererile lor, cu excepția uneia, au fost satisfăcute de „regimul sîngeros al țarului[1'77]. Lenin nu se va dovedi la fel de îngăduitor cînd va ajunge la putere, nici chiar atunci cînd era vorba dc foști tovarăși de-ai săi social-democrați. Intr-un bilet adresat lui Stalin, în 17 iulie 1922, propunea ca o parte din ci, inclusiv Potresov, să fie imediat expulzați din țară: „Cîteva sute de astfel dc domni ar trebui aruncați peste graniță Iară milă. Dă-i afară din Rusia"[78]. în general considera că „represiunile împotriva menșevicilor trebuie înăsprite, tribunalele noastre urmînd să primească instrucțiuni în acest sens"[79].

Cît de mult s-a schimbat atitudinea lui! Exilul la Șușenskoe a fost un fel de vacanță forțată timp de trei ani. I se păruse firesc să ceară transferarea într-un loc mai agreabil, ținînd scama de sănătatea sa precară. Nimeni nu l-a pus la muncă și nici nu i-a impus restricții. Mulți alți exilați, ca de pildă lulius Martov, au considerat că nu c dc demnitatea lor de revoluționari să ceară favoruri sau un alt loc de exil, însă Lenin, cu „toată sănătatea lui precară", scria familiei că „în afară de vînătoare și înot, îmi petrec aproape tot timpul facînd plimbări lungi"[80]. Dormea, de asemenea, foarte mult și, deși, „mai ales vara, era imposibil de găsit servitori" se declara mulțumit de apartament și de mîncarc, și trăia ca și mai înainte „în pace-și fără rebeliuni". își compara reședința de atunci cu Spitz, stațiunea balneară din Elveția unde sc afla familia lui în vacanță.[81]

Viața unui exilat politic din timpul regimului țarist era incomparabil mai ușoară decît cea impusă de regimul sovietic, prizonierilor săi, care trebuiau mai întîi să-și construiască lagărul și apoi să-l umple. Exilații țarului - nu nc referim la deținuți sau la cei expulzați din Rusia europeană și obligați să rămînă într-un loc anume o perioadă dc timp determinată - puteau să-și facă vizite unul altuia, să organizeze întruniri, să scrie cărți despre programele lor politice, să se frecventeze reciproc, să dea petreceri, ba chiar să-și întemeieze familii. în iulie

1897, de exemplu, Lenin a fost invitat să participe la nunta

prietenilor săi V. V. Starkov și A. M. Rozenberg, sora organizatorului marxist G. M. Krjijanovski. Poate că un eveniment de felul acesta l-a îndemnat pe Lenin să-și intensifice corespondența cu Nadejda Krupskaia, care fusese și ea exilată, pentru același delict, la Ufa, în sudul Uralilor. In ianuarie 1898, Lenin a făcut o cerere la Departamentul poliției pentru ca să-i permită „logodnicei " sale, Krupskaia, transferul la Șușenskoe. Krupskaia își amintește că și ea a cerut același lucru, apoi face precizarea: „am spus că sînt logodnica lui"[82]. O mare parte din scrisorile Nadejdei către Vladimir s-au păstrat, în timp ce ale lui au dispărut fără urmă.

La începutul lunii mai 1898, după o călătorie lungă cu trenul, cu vaporul și cu căruța cu cai, Krupskaia a sosit la Șușenskoe împreună cu mama sa, care de acum încolo avea să-i însoțească pe cei doi pretutindeni unde îi va mîna destinul. După cum susține Lenin, de îndată ce a dat cu ochii de el, soacra lui a exclamat: „Au vrut să scape de tine, nu-i așa?"[83]. Lenin i-a scris mamei sale că Nadejda „a impus o situație tragicomică: dacă nu ne căsătorim *imediat* (!), pleacă înapoi la Ufa. Nu sînt deloc dispus să accept asemenea condiție, așa că am și început să avem certuri (în principal din cauza cererilor pentru hîrtiile indispensabile căsătoriei)" .

Lenin s-a adresat în scris prefectului districtului Minusinsk și apoi autorităților provinciale pentru eliberarea documentelor necesare, însă bătrina Rusia își avea și ea birocrația ei, așa că abia după vreo două luni au sosit hîrtiile. Mama Nadejdei a insistat pentru oficierea unei slujbe religioase complete și, în ciuda faptului că Lenin avea atunci douăzeci și opt de ani, iar Nadejda cu un an mai mult și erau amîndoi atei convinși, s-au văzut nevoiți să consimtă. Lenin a invitat cîțiva prieteni din exil la nuntă și la 10 iulie 1898 a avut loc modesta ceremonie la care au fost martori doi țărani localnici, Ermolaev și Juravliov. Au primit felicitări și de la Apollinaria, care avea domiciliu forțat în apropiere de Krasnoiarsk. Chiar în ziua nunții, au aflat de sinuciderea lui Fedoseev care dorise să-i transmită lui Lenin că făcuse acest lucru nu din dezamăgire, ci „cu toată încrederea în viață"[85]. La scurt timp după aceea s-a sinucis și logodnica lui Fedoseev.

Căsnicia Ulianovilor reprezenta asocierea între doi oameni maturi, lipsită de dragoste pătimașă sau răbufniri emoționale.

Spre deosebire de mama sa, Nadejda era o femeie binevoitoare, echilibrată și blîndă.

Excepțional de inteligentă și de sîrguincioasă, ea și-a asumat imediat rolul de asistentă a bărbatului care muncea cu asiduitate, pentru a se afirma ca forță dominantă în mișcarea revoluționară marxistă rusă încă din perioada exilului în Siberia. După căsătorie, cei doi s-au mutat din casa unui anume A. R. Zîreanov în locuința unei țărănci, pe nume A. P. Petrova. Lenin lucra cu spor la prima sa carte importantă *Dezvoltarea capitalismului în Rusia.* între plimbări, partidele dc vînătoare și hoinăritul prin pădure, devora scrieri economice, filosofice și istorice, care îi erau transmise la cererea lui expresă de către mama sa, Potresov și Pavel Axelrod, unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Plehanov. Prima carte pe care a citit-o la Șușenskoe a fost *Piața mondială și criza agriculturii* de Alexander Helphand, care scria sub pseudonimul Parvus și care avea să joace un rol mult mai important în viața lui Lenin în anii următori.

Nadejda s-a pus imediat pe treabă, dornică să-și ajute soțul. îi selecta materialele, copia unele pasaje, îl asculta cînd îi citea părți din unele capitole, chiar dacă făcea rareori comentarii critice. Le era hărăzit să nu aibă copii, deși se pare că nici unul din ci nu și-a mărturisit cuiva dezamăgirea. S-ar putea totuși deduce cîte ceva dintr-o scrisoare pe care Lenin i-a scris-o mamei sale la Pskov, în vreme ce soția sa se afla la Șușenskoe: „Nadia trebuie să se odihnească. Acum o săptămînă mi-a scris că doctorul i-a prescris un tratament pentru boala ci femeiască, asociat cu odihnă timp de 4-6 săptămîni. îi trimit mai mulți bani - între timp am primit 100 dc ruble de la Vodovozova - căci tratamentul va costa destul dc mult“[86]. Mai tîrziu, cînd erau în străinătate, Nadejda a făcut gușă exoftalmică, sau boala lui Graves și a trebuit să fie operată. Lenin îi scrie din nou mamei sale, infonnînd-o că „Nadia se simte foarte rău, are temperatură marc și delirează și m-a speriat îngrozitor“[87]. Poate că merită să amintim faptul că toți frații Ulianov au avut numai cîtc doi copii - Dmitri un fiu și o fiică, Olga, care mai este încă în viață în momentul în care scriu aceste rînduri (1994). Nadejda nu pomenește nimic în legătură cu aceasta în memoriile sale, deși cîtcodată lasă să

se întrevadă durerea neîmplinirii personale atunci cînd descrie viața altora Menționează, de exemplu, că Vera Zasulici, de care era foarte apropiată și care locuia singură, suferea fiindcă nu avea familie: „Simte o nevoie imensă să aibă o familie. Ajunge să vezi cu cîtă dragoste se joacă cu băiețelul blond al lui Dmitri“[88] (Dmitri era fratele lui Lenin).

Rolul proeminent al Nadejdei Krupskaia în istoria sovietică sc explică. în mare măsură, prin faptul că a fost soția lui Lenin. Dar s-ar putea afirma și că a jucat un rol al ei personal, judecind după cele unsprezece volume de opere complete, publicate în 1963. Insă toate ideile ei despre educație se bazează pe comentariile soțului ei și nu merită o atenție prea mare. în schimb, memoriile ci au o valoare istorică, mai ales atunci cînd cuprind referiri la Lenin și la ultimii lui ani de viață. însemnările Nadejdei Krupskaia. intitulate *Ultimele șase luni din viața lui V. I. Lenin,* coroborate cu memoriile surorii lui Lenin, Maria, prezintă o imagine completă a acestei perioade decisive și dezvăluie multe detalii necunoscute anterior, deși amintirile lor cu cea mai marc valoare informativă au rămas încuiate în arhivele Partidului[89].

Căsătoria care n-a avut la bază o dragoste prea puternică s-a transformat pe parcurs într-o legătură strinsă. Nadejda devenise umbra lui Lenin, viața ei fiind lipsită de sens în absența soțului său. Cînd au plecat în străinătate, s-a adaptat rapid la ritmul lent de viață impus de Lenin. așa cum reiese din scrisorile pe care acesta i le-a scris mamei sale între 1900 și 1914: „Continuu să duc o viață lipsită de griji, cu plimbări, înot și fără să fac nimic"". Din Finlanda îi scria: „îmi petrec timpul facînd plimbări, înot, fără nici un fel dc oameni în preajmă, fără să am vreo treabă de dus la bun sfirșit. Mă simt excelent cînd nu am nimic de făcut și pe nimeni în preajmă"'. Din Franța: „Plecăm în Bretania în vacanță, probabil săptămîna următoare"". Din Polonia îi scria mamei sale aflate la Vologda: „Aici e primăvară. Zăpada a dispărut, este foarte cald, mergem fără galoși, soarele strălucește foarte puternic deasupra Cracoviei. Nici nu-ți vine să crezi că aceasta este Cracovia cea umedă. Păcat că tu și Maniașa (Maria) trebuie să trăiți în umezeala aceea mizerabilă!""[90].

Telegrama stătea pe birou, în fața lui Lenin, dar el părea incapabil să-i înțeleagă mesajul: „Prioritate absolută. Lui Lenin, Sovnarkom, Moscova Tovarășa Inessa Armand, bolnavă de holeră, nu a putut fi salvată STOP decedată 24 septembrie 1920 STOP Trimitem trupul Moscova semnat Nazarov“[91]. Șocul a fost cu atît mai mare cu cît în aceeași zi, ceva mai devreme, Ordjonikidze, emisarul pe care îl rugase

să aibă grijă de Inessa și de fiul ei, îi spusese că amîndoi se simt bine. Nu putea să uite că numai la insistențele lui se dusese în sud, la odihnă. Inessa ar fi preferat să plece în Franța, dar el o convinsese să renunțe. De ce n-au fost doctorii în stare s-o ajute? Era profund zdruncinat. Așa după cum avea să spună mai tîrziu Alexandra Kollontai, o bolșevică mai în vîrstă care îi cunoscuse bine pe amîndoi: „Lenin nu i-a putut supraviețui Inessei Armand. Moartea Inessei a grăbit boala care i-a fost fatală"[92].

Lenin nu a avut prieteni apropiați. E puțin probabil să fi existat o altă persoană, în afara mamei sale, pentru care să fi manifestat mai multă grijă decît pentru Inessa Armand. In ultima sa scrisoare către ea, de pe la mijlocul lui august 1920, îi mărturisise:

Dragă prietenă.

Am fost foarte trist să aflu că te simți obosită șv *că nu găsești nici o satisfacție în munca dumitale, iar oamenii care te înconjoară (sau colegii de serviciu) ți se par dezagreabili. Cu ce-ți pot fi de folos? Să te internez într-un sanatoriu? Voi face orice cu multă plăcere. Dacă vrei să mergi în Franța, firește că o să te ajut. Mi-e teamă, însă, să n-ai necazuri... Te vor aresta și te vor reține acolo mult timp... Trebuie să cumpănești bine lucrurile. Nu ar fi mai bine să mergi în Norvegia? (unde multă lume vorbește engleza) sau în Olanda? Sau în Germania cafrănțuzoaică, rusoaică ori canadiană? E mai bine să nu te duci în Franța unde s-ar putea să te închidă pentru mult timp și probabil că nu vor fi dispuși să te schimbe cu nimeni...*

Am petrecut o vacanță minunată, m-am bronzat, n-am citit nici un rînd și n-am răspuns la nici un telefon. Mi-a mers foarte bine la vînătoare, dar lot limpid am fost prost dispus. Aud numele dumitale peste tot: ..Aici o duceau foarte bine " ș.a.m.d. Dacă nu vrei să mergi la un sanatoriu, de ce nu te duci în sud? la Sergo Ordjonikidze în Caucaz? Sergo o să facă aranjamentele necesare ca să te odihnești, să stai la soare, să lucrezi. Gîndește-le !a asta.

Semnează apoi convențional: „Al dumitale, Lenin"[93].

Lenin auzea peste tot numele Inessei Armand pentru că locuia în apropiere de moșia familiei Armand din satul Eldighino, provincia Moscova. Ce vînau ei acolo în august, nu este foarte clar.

în aceeași zi, în calitate de șef al guvernului sovietic, Lenin

expediase o telegramă (Către cei în cauză): „Cer să luați toate măsurile necesare pentru cazarea și tratamentul scriitoarei Inessa Fedorovna Armand și pentru fiul ei mai mare. Acordați de urgență tot ajutorul posibil acestor tovarăși de partid pe care îi cunosc personal". I-a și telegrafiat lui Ordjonikidze, cerîndu-i să garanteze personal securitatea Inessei Ia Kislovodsk, apoi le-a ordonat secretarilor săi să supravegheze deplasarea Inessei în Caucaz. Deși Rusia mai era sfîșiată de războiul civil, conducerea bolșevică pleca deseori în vacanță. Așa se și explică insistențele lui Lenin ca Inessa să facă acea călătorie fatală.

Timp de un deceniu, de cînd se cunoscuseră la Paris, în 1909, Inessa Armand jucase un rol extrem de important în viața bărbatului al cărui devotament față de Marea Idee lăsa prea puțin loc pentru altceva. Reușise să atingă cozi ascunse foarte adînc în inima lui atît de puritană. Lenin simțise permanent nevoia să fie împreună cu ea, să-i scrie sau să-i vorbească. Soția lui nu-i deranja. După cum își amintește Alexandra Kollontai, în anii ’20, într-o discuție cu Marcel Bodîi, colegul ci de la legația sovietică din Norvegia, aflase că Nadejda Krupskaia era la curent cu aventura soțului său. Știa cît de „atașat era Lenin de Inessa și de multe ori își exprimase intenția de a pleca", însă Lenin o convinsese să rămînă[95].

Se pare că a fost unul din acele rare triunghiuri conjugale

în care persoanele implicate s-au purtat foarte decent. Sentimentele de atașament și dragoste nu se pot explica întotdeauna cu argumente de ordin rațional. Dacă viața lui Lenin a fost marcată de turbulența activității revoluționare și politice, la nivelul existenței personale ca a fost monotonă, aridă, plicticoasă. Inessa a intrat ca o cometă în existența lui de emigrant. N-ar avea nici un rost să ne lansăm în speculații pe marginea puterii ei de seducție asupra lui Lenin. Se remarca prin frumusețe, eleganță și eneigie creatoare și probabil că asta era suficient. De asemenea, punea multă pasiune în tot ceea ce (acea, indiferent dacă obiectul preocupărilor ei îl constituiau copiii, revoluția sau treburile de rutină din cadrul Partidului, pe care trebuia să le îndeplinească. Era o persoană excepțională, emotivă, receptivă și tulburătoare. In ciuda vederilor lui învechite în privința vieții de familie. Lenin nu și-a putut reprima sentimentele puternice pe care i le trezea Inessa. Istoricului îi vine însă greu să scrie despre sentimente: este ca și cum ar încerca să redea în cuvinte sunetele unei simfonii.

In memoriile sale din ultima perioadă, Krupskaia se referă adesea

la Inessa, dar de regulă numai în trecere sau în alt context: „Tot anturajul Inessei locuia la ea acasă. Noi stăteam în celălalt capăbal satului și mîncam cu oricine altcineva". „Vladimir Ilici a scris o cuvîntare, Inessa a tradus-o". „Toate cunoștințele noastre din Paris urmăreau cu interes evenimentele din Rusia: Inessa, Safarov și alții se pregăteau să se întoarcă în țară". „Ne simțeam bine la Serenburg. în scurtă vreme a venit și Inessa". „Ne dedicasem întreaga noastră viață chestiunilor partidului, care atîmau mai greu în balanță decît viața de student sau viața de familie și ne bucuram cu toții de prezența Inessei"[96]. Trebuie să-i recunoaștem Nadejdci Krupskaia meritul de a nu fi schimbat niciodată natura relațiilor cu Inessa ca tovarășă de partid. Prezența acesteia era un lucru inevitabil, pe care îl accepta cu demnitate. Cîteodată renunță la tonul convențional și scrie cu lux de amănunte: „Ore întregi ne plimbăm prin pădurea desfrunzită. Dc regulă, sîntem numai noi trei, Vladimir Ilici, Inessa și cu mine... uneori, ne așezăm pe o coastă însorită,

plină de tufișuri. Ilici își schița discursurile, apoi elabora textul, în timp ce eu învățam limba italiană... Inessa cosea cîte o cămașă și tustrei ne bucuram de căldura soarelui de toamnă"[97]. Probabil că în timpul unor astfel de plimbări își istorisise Inessa viața, originea și dramele existențiale.

în conformitate cu registrul arondismentului 18 din Paris, Inessa- Elisabeth s-a născut la ora 2 după-amiază, în ziua de 8 mai 1873, în Rue de la Chapelle, 63. Era fiica lui Theodore Stephan, cîntăreț de operă francez în vîrstă de douăzeci și cinci de ani și a Nathaliei Wild, pe jumătate franțuzoaică și pe jumătate englezoaică, în vîrstă de douăzeci și patru de ani, fără profesiune. Părinții ei nu-și consfințiseră legătura prin căsătorie la data nașterii copilului[98], dar și-au legalizat-o ceva mai tîrziu la biserica parohială St. Mary din Stoke Newington, Londra. Tatăl Inessei a murit de tînăr, lăsîndu-și familia alcătuită din trei fete mici fără nici un ban. Mama ei a devenit profesoară de canto la Londra. Momentul de cotitură în viața Inessei l-a constituit călătoria făcută la Moscova, în 1879, împreună cu bunica și cu mătușa ei, care preda muzică și franceză și care, împreună, i-au dat fetiței o educație aleasă. Arhivele vorbesc foarte puțin despre viața ei, cea mai bună carte închinată ei fiind lucrarea lui Pavel Podleașciuk, *Tovarișci Inessa* (Tovarășa Inessa), publicată pentru prima oară în 1963 și completată cu materiale noi în ediția din 1987. Cinci ani mai tîrziu a apărut și lucrarea lui Ralph Carter Elwood *Inessa Armand: revoluționara și feminista.*

Femeie tînără și talentată, cunoscătoare a limbilor franceză, rusă și engleză, excelentă pianistă, Inessa a devenit guvernantă. Semăna cu tatăl ei care fusese un bărbat frumos, astfel că a atras atenția multor tineri. în octombrie 1893, la vîrsta de nouăsprezece ani, s-a căsătorit cu Alexandr Evghenievici Armand, fiul unui negustor bogat. Nunta a avut loc în satul Pușkino, în apropiere de Moscova, la ceremonie fiind prezentă elita comerțului moscovit din care făcea parte familia Armând".

Totul părea să fie așa cum se cuvine într-o familie înstărită care continua să prospere. în opt ani de zile, Inessa a dat naștere la cinci copii, trei băieți și două fete. Avea un soț frumos, făceau călătorii în sud și în străinătate. în ciuda

obligațiilor familiale, reușea să citească foarte mult, interesul ei îndreptîndu-se spre scrierile social-politice ale lui Lavrov, Mihailovski și Rousseau. Spre sfîrșitul anilor '90 ai secolului trecut s-a simțit atrasă de mișcarea feministă, căreia i-a rămas fidelă întreaga sa viață. După toate aparențele, trăia în armonic cu soțul ei, dar pe neașteptate, în ajunul revoluției din 1905, l-a părăsit și și-a luat și cei cinci copii cu ca. Gestul ei fusese dictat de o puternică pasiune pentru fratele mai mic al soțului ei, Vladimir.

Toată lumea a avut de suferit din cauza acestei drame de familie, însă se pare că nu au existat nici un fel de scene violente, acuzații și reproșuri reciproce sau certuri. Inessa își exercita dreptul la „dragoste liberă". Cu două săptămîni înainte de a muri, în 1920, mărturisea în jurnalul ei. „Pentru romantici, dragostea este pe primul plan, trece înaintea oricărui alt lucru"[100]. între timp, ajunsese să vadă dragostea cu alți ochi, dar își amintea de anii tinereții și de părăsirea dramatică a domiciliului conjugal, gest care îi schimbase total cursul vieții.

Conviețuirea cu tînărul Vladimir nu a durat prea mult. Din 1903 Inessa s-a implicat în activități ilegale de propagandă în cadrul Partidului social-democrat rus al muncitorilor din Moscova, iar în 1907 a fost arestată (pentru a treia oară) și exilată în nord, la Arhanghelsk. Vladimir a urmat-o, dar în scurt timp s-a îmbolnăvit de tuberculoză și a plecat în Elveția, la tratame nt. De fapt nu exista nici un tratament, astfel că în 1909, la două săptămîni după ce Inessa a fugit din exil ca să se întîlnească cu el în Elveția, Vladimir a murit.

Cu sprijinul financiar al tolerantului său soț, care avea și grijă de copii, Inessa, acum în vîrstă de treizeci și cinci dc ani, s-a înscris la Universitatea din Bruxelles, dornică să studieze economia. în același

an l-a cunoscut la Paris pe Lenin, al cărui nume îi era bine cunoscut, ca membru al partidului, încă din 1903. în următorul deceniu, a ocupat un loc cu totul special în viața lui, așa cum reiese din voluminoasa corespondență dintre cei doi. Potrivit versiunii oficiale, prietenia lor, deși de natură personală, era o relație camaraderească între doi tovarăși de partid, fără implicații de ordin afectiv. în mod neoficial s-a

crezut întotdeauna că Lenin a fost pur și simplu „obligat"‘ s-o iubească numai pe Krupskaia și nu s-ar fi coborit niciodată la rolul de soț adulter*.

După cum menționam mai înainte, în 1930, conducerea de partid a aflat că la Paris se afla o cunoștință de sex feminin dc-a lui Lcnin care poseda mai multe scrisori cu caracter intim, însă nu intenționa să le publice atîta timp cît Krupskaia era în viață. Această femeie a primit o pensie generoasă de la guvernul sovietic, datorită prieteniei sale anterioare cu Lenin.

În timp ce o marc parte din corespondența dintre Lenin și Inessa Armand, consacrată chestiunilor de partid, a fost publicată, cea de factură intimă fie a dispărut, fie a suferit modificări înainte de a vedea lumina tiparului. Următoarele rînduri au fost extrase dintr-o scrisoare pe care i-a scris-o în 1914: „Te rog ca la sosire să aduci cu tine toate scrisorile (nu e bine să le trimiți recomandat, pentru că o scrisoare recomandată poate fi ușor deschisă dc prieteni etc.). Te rog să vii personal cu scrisorile, și o să vorbim despre asta""[102]. în această scrisoare i se adresa cu „tu“, căci relația lor se afla la apogeu și, după toate probabilitățile el a vrut ca Inessa să aducă scrisorile pentru ca să le poată distruge el însuși. Biograful occidental al Inessei, Carter Elwood, susține că n-ar fi exclus ca Lenin să-și fi cerut înapoi scrisorile întrucît conțineau comentarii stânjenitoare la adresa colegilor săi bolșevici[103]. Indiferent care ar fi fost motivele, parc puțin probabil că prietenia lor era întru totul nevinovată.

Krupskaia a fost soția loială și, în același timp, o colaboratoare devotată. Pe lîngă boala lui Graves, mai suferea și de o afecțiune cardiacă și poate că acesta este unul din motivele pentru care nu a avut copii. Se spune că scriitorul Ilia Ehrenburg ar Ti afirmat: „E dc ajuns să te uiți la Krupskaia, ca să-ți dai scama că pc Lenin nu l-au interesat femeile"". Dar nu a fost așa. S-ar putea chiar ca ceea ce lui Ehrenburg i se părea neatrăgător, să-i fi oferit lui Lenin liniște și

*** Decenii la rind, arhivele dc partid au ascuns probele potrivit cărora atît Marx. cît și Engels au avut copii nelegitimi - Marx de la menajera lui, Elena Denmuth[101].**

 căldură. în orice caz, din momentul în care a cunoscut-o pe Inessa, au devenit, practic, inseparabili. I-a urmat pe Ulianovi pretutindeni, închiria o locuință în apropierea lor și se întîlnea frecvent și cu Lenin, și cu Krupskaia. A devenit aproape parte integrantă din viața lor de familie și, așa cum a sesizat foarte bine Alexandr Soljenițîn, Krupskaia înțelegea că pacea și liniștea sufletească a lui Lenin erau condiționate de prezența Inessei, pe care avea obligația s-o întîmpine cu căldură[104]

între Lenin și Inessa exista o puternică afecțiune. Aveau secretele lor, așa cum scria Inessa de la Paris, în decembrie 1913 într-o scrisoare care, evident, a rămas ascunsă în arhive, ncfiind considerată potrivită pentru scopurile propagandistice ale Partidului. Familia Ulianov se afla la Cracovia, în Polonia ocupată de Austro-Ungaria din octombrie și a rămas acolo pînă în mai. Scrisoarea fiind prea lungă, vom reproduce numai cîteva fragmente:

Sîmbătă dimineața.

Dragul meu, mă aflu aici, în Orașul Lumină care îmi provoacă o senzație de dezgust. Totul parcă mă zgîrie cenușiu! străzilor, femeile îmbrăcate fără gust, conversațiile pe care le aud fără să vreau, ba chiar și limba franceză... Ce păcat căArosa a durat așa de puțin, că a fost numai o perioadă de trecere. Arosa era așa de aproape de Cracovia în timp ce Parisul, ei bine, Parisulpare ceva... definitiv. Ne-am despărțit, ne-am despărțit, tu și cu mine, dragul meu! Și mi se pare atît de dureros. Știu, simt că n-ai să vii aici. M-am plimbat prin locurile cunoscute și mi-am dat seama foarte clar, ca niciodată pînă acum, ce rol joci în viața mea, aici, la Paris, unde întreaga noastră activitate este legată printr-o mie de fire de gîndul la tine. Pe vremea aceea nu eram îndrăgostită de tine, deși te iubeam încă de pe atunci. Aș rezista și acum fără sărutări, dacă aș putea să te văd, să stau de vorbă din cînd în cînd cu tine -arfi o bucurie așa de mare și n-am face nimănui vreun rău. De ce a trebuit să renunț? Mă întrebi dacă sînt supărată pentru că tu ești acela care „ ai realizat “ despărțirea noastră. Nu, nu cred că ai făcut-o pentru tine.

Au existat multe lucruri bune în relațiile mele cu N. K. (Krupskaia). In timpul uneia din ultimele noastre discuții mi-a spus că i-am devenit dragă și apropiată abia de curînd. .. M-am obișnuit cu tine. îmi plăcea nu numai să te ascult, dar și să

mă uit la tine atunci cînd vorbești. Chipul tău este atît de animat, și

apoi puteam să te privesc în voie, căci tu nu observai...

• în ultima parte a scrisorii, marcată „duminică scara", Inessa scrie pe larg despre o conferință pe care urmează s-o țină și îl întreabă:

Cînd îmi mai scrii despre problemele de afaceri, dă-mi cîteva indicații în legătură cu ceea ce KZO (Comitetul organizațiilor din străinătate) poate sau nu să spună...

Ei bine, dragul meu, ajunge pentru astăzi. Ieri n-am primit nici o veste de la tine! Mi-e teamă că scrisorțle mele s-au rătăcit pe drum - ți-am trimis trei scrisori, aceasta este a patra - și o telegramă. Se poate oare să nu le fi primit? îmi trec prin minte cele mai năstrușnice idei cînd mă gîndesc la asta. I-am scris și N. X., fratelui tău, Zinei (Zinaida Lilina, soția lui Zinoviev). Nimeni n-a primit nimic? Te sărut,

A ta Inessa[105]

Tonul, elocvența și conținutul acestei scrisori lasă puține dubii în legătură cu natura sentimentelor Inessei. Observația ei că s-ar mulțumi doar să-l vadă pe Lenin și că „asta n-ar putea face rău nimănui" pun sub semnul întrebării motivele plecării lui Lenin din Paris în iunie 1912. Probabil că la început prezența Inessei pe orbita familiei Ulianov s-a lovit de rezistența Nadejdei Krupskaia. Complexitatea relației dintre cei trei transpare din omisiunile frecvente operate dc diverșii editori sovietici, care aveau sarcina să mențină imaginea unui Lenin pur. Multe din pasajele tăiate din scrisori au dispărut pur și simplu. Dar nu toate.

Scrisoarea din 13 ianuarie 1917 trimisă de Lenin Inessei, pe cînd se mai afla în Elveția, a fost publicată în volumul 49 al ediției a cincea. După cuvintele „Dragă prietenă" s-au omis următoarele rînduri: „Tristețea ce răzbătea din ultimele tale scrisori mi-a provocat gînduri atît de sumbre înețt am căzut pradă unui puternic sentiment de vinovăție pe care nu-1 mai pot alunga..."[106]. Scrisoarea continuă pe același ton. Pe scurt, Lenin puritanul considera că legătura care mergea mult mai departe de o prietenie platonică devenea greu de suportat. Și pentru Inessa, care obișnuia să se lase mînată dc sentimente,

secretul și disimularea erau de neconceput.

Există multe asemenea omisiuni în operele „complete”. La o săptămînă după scrisoarea de mai sus, la 23 ianuarie 1917, Lenin scria din nou:

75

Dragă prietenă,

E clar că lipsa răspunsurilor la mai multe din scrisorile mele, indică - în legătură cu altceva - o anumită schimbare de atitudine din partea ta. La sfîrșitul ultimei tale scrisori, un cuvînt a fost repetat de două ori. Nu știu ce să cred; ești supărată dintr-un motiv sau altul ori ai fost prea distrată, sau poate e vorba de altceva... Mi-e teamă să te întreb; știu că nu-ți iplac întrebările, drept care am lăsat lucrurile așa cum sînt. Așadar, scuză-măpentru întrebări, îtipromit . , [107]
că n-o sa le mat repet

Această pălăvrăgeală Iară sens nu poate fi înțeleasă decît de doi oameni profund îngrijorați unul din cauza celuilalt. Pe scurt, trebuiau să țină seama de prezența Nadejdei.

Șederea lui Lenin la Cracovia s-a încheiat la 26 iulie (8 august) 1914 cînd a fost arestat sub acuzația de spionaj. Autoritățile l-au eliberat însă repede, la intervenția unor social-democrați notabili ca Victor Alder din Viena, Felix Kon și Iakov Ganețki. Aceștia au declarat că Lenin era un dușman de moarte al țarismului, cu care Austria se afla în război la acea dată. Cele două săptămîni petrecute de Lenin în arestul poliției austriece au căpătat în istoriografia sovietică proporțiile unui act de mare importanță revoluționară, fiindcă în detenție acesta „reflectase la sarcinile și tactica pe care trebuia să le adopte acum partidul bolșevic, stătuse de vorbă cu țăranii aflați în închisoare și le dăduse sfaturi cum să-și urgenteze soluționarea cazurilor, le scrisese declarații și cereri etc.“[108].

Austriecii încă nu-și dădeau seama că Lenin avea să devină aliatul lor. Lenin îl ura și pe țar, și pe Kaiser, dar, așa cum îi scria unuia dintre oamenii săi de încredere, Alexandr Șliapnikov, în octombrie 1914, „țarismul este de o sută de ori mai rău decît kaiserismul“[109]. Cînd au aflat de antecedentele lui Lenin, autoritățile austriece au telegrafiat procuraturii din

Nowy Târg „să-l elibereze imediat pe Vladimir Ulianov“"°. Două săptămîni mai tîrziu, Lenin și Krupskaia se aflau la Ziirich și în scurt timp după aceea la Berna, unde Lenin s-a întîlnit cu Inessa. Potrivit versiunii oficiale, Lenin i-ar fi propus să țină cursuri, „să acționeze în vederea unirii femeilor socialiste de stînga din diverse țări“ și ar fi ajutat-o să pregătească o publicație destinată muncitoarelor, ba chiar „i-a criticat broșura“ și a desemnat-o să participe la Conferința internațională a tineretului socialist. In

istoriografia sovietică nu se pomenește nimic despre faptul că vizita frecvent familia Ulianov, că mergeau adesea împreună la plimbare, că îi cînta lui Lenin la pian și că și-a petrecut vacanța împreună cu amîndoi la Serenburg.

Tot acolo, în Elveția, a murit și mama Nadejdei Krupskaia. în martie 1915. După cum își amintește Krupskaia, bătrina doamnă dorise să se întoarcă în Rusia, „dar acolo nu avea pe nimeni care să aibă grijă de ca'. S-a certat deseori cu Lenin, dar, în linii mari, relațiile dintre ci au fost civilizate. „Am incineral-o la Bema“, scria Krupskaia. „Vladimir Ilici și cu mine am așteptat în cimitir și după două ore nc-au adus o cutie de metal caldă încă cu cenușa ei și ne-au arătat unde s-o înmormîntăm"[111]. în cele din urmă însă, Elizaveta Vasilievna a reușit să ajungă înapoi, în Rusia: la 21 februarie 1969, Secretariatul Comitetului Central a făcut demersurile necesare ca cenușa ci să fie transferată la Leningrad.

După ce a plecat la Paris, Inessa și cu Lenin au întreținut o corespondență asiduă. Se semna cînd Ivan, cînd Basil, cînd Lenin. Dincolo de relația lor personală, Lenin ajunsese să se bizuic pe ea și în chestiunile de partid. în ianuarie 1917, nu se știe din ce motive, Lenin a ajuns la concluzia că Elveția va fi tîrîtă în război și. în acest caz, „francezii vor captura imediat Geneva... De aceea mă gîndcsc să-ți dau ție fondurile Partidului ca să ai grijă de ele și să le ții într-o poșetă făcută special în acest scop, căci băncile nu vor face plăți în timpul războiului../[1]"[2]

în 1916 și 1917, pînă să plece în Rusia, i-a scris Inessei mai des decît oricui altcuiva. Cînd a auzit de revoluția din februarie, ea a fost prima persoană căreia i-a scris. Inessa s-a

aflat printre cei care au plecat spre Rusia, via Germania, cu vestitul „tren sigilat"[1]. Copiii ei erau în Rusia și la ei se gîndea în timp ce trenul străbătea ultimul tronson al călătoriei.

Revoluția o cuprinsese pe Inessa în vîrtcjul ei amețitor. Nu putuse niciodată să lucreze numai cu jumătate de normă. La Petrograd și mai tîrziu la Moscova, Inessa a deținut posturi importante în Comitetul Central și în Consiliul economic provincial Moscova și a lucrat fără răgaz. în 1919 s-a dus în Franța ca să negocieze repatrierea soldaților ruși, iar restul timpului și-l petrecea scriind articole pentru reviste. Întîlnirile ei cu Lenin au devenit mai puțin frecvente. Se afla în epicentrul furtunii care făcea ravagii în Rusia. Din cînd în cînd mai

reușeau să stea de vorbă la telefon. în agenda lui era trecută adresa Inessei de la Moscova, unde a vizitat-o numai de două-trei ori: Arbat 3/14, apartamentul 12, la intersecția străzilor Dencjnîi și Glazovski, număr de telefon temporar 31436.

Cîteodată îi telefona sau îi trimitea cite un bilet, cum ar fi acela pe care i l-a scris în februarie 1920: „Dragă prietenă, am vrut să-ți telefonez cînd am auzit că ești bolnavă, dar telefonul nu funcționează. Dă-mi numărul și am să sun la deranjamente"[14]. Cu altă ocazie îi scria: „Te rog să-mi spui ce s-a întîmplat cu tine. Sînt vremuri îngrozitoare, bîntuie tifosul, gripa, gripa spaniolă, holera. Tocmai m-am sculat și nu am intenția să ies. Nadia (Krupskaia) are febră mare și vrea să te vadă. Ce temperatură ai? Iei vreun medicament? Te rog să-mi spui sincer. Trebuie să te faci bine!"[115]

A telefonat la secretariatul Sovnarkomului și a cerut să i se trimită Inessei un doctor, apoi i-a scris din nou: „A venit doctorul? Să faci exact ceea ce-ți spune. Telefonul s-a stricat din nou. Le-am cerut să-1 repare fiindcă vreau ca fiicele tale să mă țină la curent cu starea ta. Nadia a avut în dimineața asta 37,3, acum are 38". „Să ieși din casă cu o temperatură de 38 sau 39 de grade este o nebunie", scria el. „Te rog foarte mult să nu ieși din casă și să le spui fiicelor tale *din partea mea* că vreau să te păzească *să nu ieși din casă:* 1) pînă cînd temperatura nu revine la normal. 2) numai cu permisiunea doctorului, în dimineața asta, 16 februarie, Nadejda Konstantinovna a avut 39,7, acum, seara, arc 38,2. Doctorii au

fost aici. Are amigdalită. O să se facă bine. Eu sînt *complet* sănătos. Al tău, Lenin. Astăzi, 17, temperatura Nadejdei Konstantinovna a coborît deja la 37,3“

Volumul 48 al „Operelor Complete" conține o scrisoare a lui Lenin către Inessa din care au fost omise următoarele rînduri. „Niciodată, niciodată n-am spus că respect numai trei femei! Niciodată! Ți-am scris că experiența mea referitoare la prietenia *cea mai completă* și la încrederea absolută se limitează numai la două sau trei femei. Este vorba de relații de serviciu, reciproce..."[117]. Pare evident că le arc în vedere pe Inessa și pe Krupskaia. Bineînțeles, au mai fost și alte femei care au lăsat cîte o urmă trecătoare în inima lui: prietena Nadejdei, lakubova, pianista Ekaterina K. și misterioasa doamnă din Paris, căreia guvernul sovietic i-a acordat o pensie. Relațiile dintre Lenin, Krupskaia și Inessa erau, după cum am văzut, atît de natură personală, cît și pragmatică.

78

în mod firesc, revoluția a îndepărtat-o pe Inessa de Lcnin, Iară să le altereze însă sentimentele. Inessa se consuma din cauza privațiunilor, a poverilor și atmosferei de luptă îndîijită. Nu se punea problema că și-ar fi pierdut idealurile revoluționare sau ar fi regretat trecutul, dar puterile ei începuseră să scadă. Lenin o mai sprijinea din cînd în cînd, îi telefona, îi scria bilete, îi ajuta pe copii, dar Inessa simțea că făcea lucrul acesta din obișnuință. Liderul bolșevic nu-și mai aparținea sieși, nici Nadejdei Krupskaia și cu atît mai puțin ei. Uneori, preocupările lui erau de-a dreptul înduioșătoare, dacă ne gîndim la prioritățile lui de tip iacobin: „Tovarășă Inessa, am telefonat să aflu ce măsură porți la galoși. Sper să pot face rost de o pereche. Scrie-mi și spune-mi cum mai stai cu sănătatea. Ce s-a întîmplat cu tine? A fost doctorul să te vadă?“[118]. îi expedia reviste englezești și de mai multe ori a trimis medici s-o vadă. în 1920 însă, Inessa se simțea complet epuizată, într-una din scrisorile sale către Lenin îi mărturisea: „Dragul meu prieten, lucrurile stau exact așa cum ai văzut și tu. Pur și simplu, nu există leac pentru extenuare. M-au lăsat puterile, dorm de trei ori mai mult decît alții etc...“[119].

O mărturie prețioasă cu privire la starea de spirit a Inessei în timpul „curei de odihnă“ din nordul Caucazului ne este oferită de jurnalul pe care l-a ținut în ultima lună de viață și

care, printr-un miracol, s-a păstrat în arhive. Ultimele însemnări făcute în grabă, cu creionul; sînt mai grăitoare decît o mie de pagini din biografia lui Lenin:

„1 septembrie 1920. Acum am timp, o să scriu în fiecare zi, deși îmi simt capul greu și am senzația că m-am transformat într-un stomac care nu face altceva decît să ceară tot timpul de mîncare... Sînt dominată de o dorință sălbatică de a fi singură. Mă obosește sporovăială oamenilor din jurul meu, chiar dacă nu trebuie să vorbesc și eu. Voi scăpa oare vreodată de această senzație de moarte interioară? Abia dacă mai zîmbesc sau rîd, și asta nu pentru a da expresie bucuriei din suflet, ci numai pentru că mai trebuie să și zîmbim cîteodată. Mă surprinde și indiferența mea față de natură. Cîndva mă simțeam foarte atașată de ea. Și descopăr că acum oamenii îmi plac mult mai puțin. Altădată mă apropiam de ei cu un sentiment de căldură. Acum sînt indiferentă față de toată lumea. Inima mea nu mai tresaltă decît pentru copii și pentru V. I. Am senzația că, după ce am renunțat la toată puterea mea, la toată pasiunea pentru V. I. și pentru munca mea, toate primăverile iubirii s-au uscat în mine, și o dată cu ele, toată simpatia

pentru semenii mei. Nu mi-a mai rămas nimeni în afară de V I. și copiii mei și numai cîteva relații personale. Și oamenii simt moartea din mine și mă răsplătesc cu aceeași monedă a indiferenței sau chiar a antipatiei (și cîndva oamenii mă iubeau)... Sînt un cadavru viu, și constatarea asta mă îngrozește".

Sinceritatea zguduitoare a acestei confesiuni aproape că ne face să credem că Inessa știa că nu mai are de trăit decît trei săptămîni. Micul jurnal nu mai conține decît patru alte însemnări. La 3 septembrie își exprimă temerile în legătură cu soarta copiilor:

„Sînt slabă în această privință, n-am nimic dintr-o matroană romană care și-ar sacrifica copiii în interesul republicii. Nu pot... Războiul va continua mult timp, la un moment dat tovarășii noștri din străinătate se vor revolta... Viețile noastre nu sînt bune decît de sacrificiu. Nu există nici un fel de viață personală, pentru că întreaga noastră putere este folosită pentru cauza comună..."

La 9 septembrie revine la tema primei sale însemnări:

„Mi se pare că atunci cînd mă mișc printre oameni, mă străduiesc să nu le dezvălui secretul meu, că sînt un cadavru viu... Inima mea rămîne moartă, sufletul meu tace și nu pot să-mi ascund complet secretul... Nu mai radiez nici un pic de căldură, nu mai pot dărui nimănui fericire..."

La 11 septembrie, exact două săptămîni înainte de moartea ei, ultima însemnare din jurnal se referă din nou la dragoste și la importanța pe care a avut-o Lenin în viața ei. S-au iubit, dar el a reușit s-o convingă că „interesele proletare" au prioritate față de sentimentele personale. Inessa scrie:

„Dragostea își pierde din importanță în fața cauzei sociale. Este adevărat că în propria mea viață, dragostea continuă să ocupe un loc aparte, mă face să sufăr mult și îmi acaparează în mare măsură gîndurile. Dar, oricît de dureros ar fi pentru mine, mă văd nevoită să recunosc că dragostea și relațiile personale nu reprezintă nimic în comparație cu nevoile luptei..."[120].

Dacă au mai existat și alte însemnări, fie s-au pierdut, fie au fost cenzurate.

A durat destul de mult timp pînă cînd trupul Inessei să poată fi adus la Moscova, deși Comitetul Central și Lenin personal s-au ocupat de rezolvarea problemei. Practic, nu existau mijloace de transport adecvate. Pe atunci, moartea nu însemna mare lucru, oamenii fiind

îngropați, de regulă, fără coșciug. Dar Moscova cerea un vagon dc cale ferată și un sicriu. Pînă cînd autoritățile locale nu au fost amenințate cu justiția revoluționară, n-au reușit să găsească un vagon de cale ferată. Inessa a murit la 24 septembrie 1920, iar trupul ei a ajuns la Moscova abia la 11 octombrie.

Sicriul mare, urît, de plumb (închis, căci murise de multă vreme) a fost depus într-o sală mică din Casa sovietelor. Au venit foarte puțini oameni s-o vadă. S-au adus cîteva jerbe și coroane, inclusiv una din zambile albe cu o panglică pe care scria „Tovarășei Inessa de la V. I. Lenin"[ul]. La înmormîntarca de a doua zi, Lenin era de nerecunoscut. Angelika Balabanova, activistă a Cominternului, spune: „Nu numai chipul lui, dar tot

trupul exprima o durere atît de puternică, încît nici n-am îndrăznit să-l salut, nici măcar printr-un gest. Era clar că dorește să rămînă singur cu durerea lui. Parcă devenise mai mic: Șapca aproape că îi acoperea fața, iar ochii îi păreau scăldați în lacrimi pe care și le reținea cu mare efort. Cînd înaintam, lăsîndu-ne purta ți de valul mulțimii, se mișca și el, fără să opună rezistență, ca și cînd ar fi fost fericit că este împins mai aproape de tovarășa sa moartă[1'1"2]. Alți martori afirmă că abia se mai ținea pe picioare. Ochii lui triști nu mai vedeau nimic, chipul îi era înghețat într-o expresie de durere devastatoare.

Lenin a avut grijă ca Inessa să aibă o piatră funerară decentă, deși modestă. Spre lauda sa, cît timp a fost sănătos, Lenin a făcut tot posibilul pentru a-i sprijini material pe copiii Inessci, sarcină continuată după moartea lui de Krupskaia. De exemplu, în decembrie 1921, i-a telegrafiat lui Theodore Rothstein, fost emigrant care se întorsese în Rusia după douăzeci de ani de absență petrecuți în Anglia, unde fusese implicat în înființarea Partidului Comunist din Marea Britanic, la acea dată funcționar al Cominternului: „Cer să faceți ceva pentru Vera Armand (fiica cea mai mică a Inessci) și, dacă este nevoie, trimiteți-o aici, dar nu singură și îmbrăcată călduros.,.“[123]

Inessa a murit prematur, dar fusese pregătită pentru o astfel dc eventualitate. în februarie 1919 s-a dus cu Crucea Roșie Rusă în Franța, pentru a lucra printre oamenii care mai rămăseseră din Corpul expediționar rus. De acolo i-a scris fiicei sale mai mari, cunoscută sub numele de Inessa cea mică (Inusea):

„Am ajuns la Petrograd... Am petrecut noaptea aici și acum plecăm mai departe... Pun în plic și o scrisoare pentru Sașa, una pentru Fedea

(fiii ei) și a treia pentru Bici. *Numai tu* trebuie să știi despre aceasta din urmă. Pe primele două dă-le imediat băieților, dar *pe a treia ține-o la tine deocamdată.* Cînd mă întorc, am s-o rup. Dacă mi se întâmplă ceva (nu că aș crede că există vreun pericol special în această călătorie, dar orice se poate întâmpla), *atunci trebuie să i-o dai personal lui VI. 11.* Du-te la

Pravda, unde lucrează Maria Ilinicina (sora lui Lenin), dă-i scrisoarea și spune-i că este de la mine și trebuie să ajungă la V. I. *personal.* Intre timp, păstreaz-o... este într-un plic sigilat[11™].

Inessa s-a întors la Moscova în mai 1919, și conținutul acestei scrisori, destinate lui Lenin, a rămas încă unul din secretele relației lor. Indiferent cum vor fi fost ele, putem afirma fără putință de tăgadă că Inessa a reprezentat cea mai strălucitoare rază de soare din viața lui Vladimir Bici.

Secrete financiare

Unii „revoluționari de profesie[11] trăiau foarte bine. Zadarnic am căuta în arhivele sovietice ca să aflăm de unde facea rost de bani familia Ulianov după moartea tatălui lui Lenin. Puteau să călătorească în străinătate aproape oricînd, locuiau o perioadă îndelungată în Germania, Elveția, Franța. Timp de șaptesprezece ani, Lenin a locuit în capitalele europene și în localități balneare scumpe. Care era sursa fondurilor financiare de care avea nevoie nu numai în activitățile sale de bolșevic, ci și pentru că „nu facea nimic[11]?

Bolșevicii se conduceau după regula potrivit căreia doar cele mai înalte autorități ale partidului puteau să cunoască amănuntele finanțelor partidului, de multe ori numai secretarul general. Milioane de comuniști, cum s-au numit după octombrie 1917, își plăteau cu conștiinciozitate cotizațiile fără a avea nici cea mai mică idee despre destinația banilor lor. Nici măcar guvernul nu știa cît se cheltuia în împrejurări speciale, cum ar fi congresele, pentru sprijinirea partidelor comuniste din străinătate și a grupărilor ilegale, ca și pentru finanțarea Comintemului pînă în 1943. Comitetul Central revizuia anual bugetul pentru Comintern. De exemplu, la 20 aprilie 1922 Biroul Politic a aprobat un buget estimativ de 3 150 600 ruble-aur pentru activitățile Comintemului din acel an. Nu au urmat nici an fel de discuții, în ciuda faptului că pe ordinea de zi se aflau și alte chestiuni importante, cum

ar fi despăgubirile de război pe care Rusia se angajase să le plătească Poloniei prin tratatul de la Riga și cantitățile de aur

destinate serviciilor speciale de spionaj' \ O săptămînă mai tîrziu, Zinoviev. în calitate de președinte al Comintemului, a revizuit bugetul și a cerut o suplimentare de 400 000 ruble-aur, dintre care 100 000 ruble-aur erau destinate „agitației în rîndul trupelor japoneze"[126]. Secretomania în domeniul financiar se născuse însă cu mult înainte și s-a extins și asupra conturilor oficiale ale lui lenin.

în ianuarie 1892, tînărul Ulianov a fost angajat ca asistent al avocatului pledant A. N. Hardin, unde nu a rezistat decît optsprezece luni. A compărut ca avocat al apărării în cîteva cazuri, mai ales de tîlhăric măruntă - obiecte personale din valiza unui negustor, pîinc dintr-un depozit - „numai ca să completeze hîrtiile oficiale". pentru a-1 cita pe însuși Lenin. în momentul în care a izbucnit revoluția din octombrie, Vladimir Ilici avea patruzeci și șapte de ani și fusese angajat numai doi ani. Cum se explică în acest caz părerea unanim acceptată că, în dezacord cu „filosofia materialistă a istoriei[4']', detaliile referitoare la viața și existența cotidiană a lui Lenin nu aveau nici o importanță în raport cu chestiunile revoluției mondiale? Primul istoric care a pus în discuție problema banilor lui Lenin a fost emigrantul și fostul bolșevic și menșevic Nikolai Valentinov, care s-a documentat temeinic înainte de a-și publica articolele apărute mai ales după cel de-al doilea război mondial.

După moartea lui Ilia Ulianov, soției acestuia, în calitate de văduvă a unui consilier de stat și deținător al Ordinului Stanislav clasa întîi, i s-a acordat o pensie de 100 ruble pe lună, sumă echivalentă cu cele opt ruble pe lună pe care le primea Lenin de la stat ca exilat la Șușenskoe și care i se păreau suficiente ca să-și plătească chiria, mîncarea și spălatul rufelor[127]. Puteau oare Ulianovii să trăiască numai din pensia mamei lor, chiar dacă aceasta era substanțială în raport cu standardele de atunci și să studieze, să călătorească, în țară și peste hotare? Ea însăși a fost în străinătate de trei ori în Elveția, Franța și Suedia, de două ori cu fiica sa, Maria. în ce-o privește pe aceasta din urmă, a stat în Germania și în Franța aproape doi ani. Transportul, hotelurile, mîncarea, cumpărăturile și cheltuielile neprevăzute se ridicau la o sumă mult mai mare în raport cu pensia mamei lor. Anna, Maria și soția lui Lenin susțineau că trăiau din

pensia mamei lor și din ceea ce reușise tatăl lor să pună deoparte în timpul vieții. Dar aceste afirmații nu corespund realității.

și Krupskaia însăși avea să declare: „Se spune că am duce o viață plină de privațiuni. Nu este adevărat. N-am fost niciodată în situația de a nu avea bani de pîine. Dacă existau astfel de oameni printre emigranți? Erau cîțiva lipsiți de orice fel de venit, care nu primeau bani din Rusia. Aceștia, într-adevăr, mureau de foame. Dar nu era cazul nostru. Duceam o viață simplă, ăsta e adevărul“[128].

Nici în Rusia și nici în străinătate, Lenin n-a cunoscut lipsurile. Trăia din resursele mamei sale, din „salariul de la Partid“ și din donațiile diverșilor binefăcători. Broșurile și articolele tipărite pentru a fi distribuite în interiorul Rusiei îi aduceau prea puțini bani, iar audiența unor asemenea lucrări nu era nici ea mai largă. Moșia de la Kokușkino, ce-i revenise parțial mamei, sale era administrată de o anume Anna Alexandrovna Veretennikova, care le plătea o chirie moderată. Vînzarea moșiei a contribuit la umplerea seifurilor familiei. în februarie 1889, mama lui Lenin a cumpărat o fermă la Alakaevka, în provincia Samara Agentul care i-a înlesnit achiziționarea fermei a fost Mark Elizarov, viitorul soț al Annei. In schimbul sumei de 7 500 de ruble, familia Ulianov a dobîndit ceva mai mult de 200 de acri, în marc parte pămînt nearabil. Inițial, avuseseră de gînd să pună pe picioare un fel de afacere de familie sub conducerea lui Vladimir și, într-adevăr, în primul an au cumpărat niște vite și au semănat grîu, hrișcă și floarea-soarclui. Dar Vladimir s-a plictisit curînd de rolul de „director de fermă‘‘ și a început, după cum spunea Nikolai Valentinov, „să trăiască la fermă ca un nobil de țară în casa lui de vacanță. Se ascundea undeva pe aleea cu tei și se pregătea pentru examenele de la Universitatea din St. Petersburg și studia marxismul. Tot aici a scris prima sa lucrare, un articol intitulat *Noile mișcări economice în viața țăranului* “[129]. Articolul descrie viața țăranilor, critică multe dintre racilele capitalismului la sale, cum ar fi cămătăria, numărul tot mai mare de chiaburi, adică țărani înstăriți. Pe de altă parte însă, atunci cînd Lenin a renunțat la experiența sa de fermier, familia a dat în arendă pămîntul unui chiabur, un

anume Krușviț, care le-a plătii Ulianovilor sume importante, sporindu-le simțitor veniturile.

Poate că au mai existat și alte motive pentru darea pămînlului în arendă. Țăranii din acea regiune erau foarte săraci, iar cei din împrejurimile așezării Alakaevka o duceau și mai prost. Treizeci și patru de familii dețineau în total aproximativ 160 de acri de pămînt, mai puțin deci decît familia Ulianov. Poate că marxistul înfocat care devenise Lenin considera că postura de fermier în mijlocul unei populații atît de sărace

nu era compatibilă cu normele morale, mai ales că ajunsese să-și dea în judecată vecinii pentru că lăsaseră vitele să intre pe pămînturile lui. Nimic din toate acestea nu a împiedicat însă familia să-și petreacă în continuare, în fiecare an, vacanța de vară la Alakaevka, să-i amintească lui Krușviț care îi erau îndatoririle și să-și primească regulat arenda. In cele din urmă, au hotărit să vîndă ferma, și din documentul elaborat de Vladimir în numele mamei sale, reiese că vînzarca a fost făcută unui anume S. R. Dannenburg, în iulie 1893[130].

De bună seamă Maria Alexandrovna ajunsese la concluzia că este preferabil să pună banii la bancă, împreună cu ceea ce primise de la fratele soțului ei și să trăiască din dobînzi. In tot acest timp, nici unul din membrii familiei nu cîștiga vreun ban. Vladimir a renunțat curînd la practicarea avocaturii, iar Anna, Dmitri și Maria erau studenți și nu dădeau semne că ar avea de gînd să suplimenteze veniturile familiei. Așa cum scria Valentinov, „banii depuși la bancă și transformați în bonuri de tezaur, împreună cu pensia, constituiau un *fond special* al familiei, pe care mama lui Lenin, deosebit de chibzuită, l-a administrat cu multă îndemînare ani la rînd. Cu toții scoteau din acest fond... Cu siguranță că nu erau bogați, dar aveau oricum *destul.*,.“[131] Destul, de exemplu, pentru ca Vladimir să-i poată scrie mamei sale de la Geneva: „Speram să vină și Maniașa. .. dar amînă mereu. Ar fi bine dacă ar sosi în a doua jumătate a lui octombrie, ca să putem merge împreună în Italia... De ce nu poate să vină ^i Mitea (Dmitri) aici? Da, invită-1 și pe el, o să ne distrăm de minune"[1 2].

O situație materială atît de solidă trebuie să fi favorizat în mare măsură dezvoltarea intelectuală a lui Lenin, căci îi dădea

posibilitatea să fie stăpîn pe viața lui, să decidă singur unde dorește să locuiască, unde să se ducă și cc să facă. Dacă ar fi fost într-adevăr „proletarul" descris de unii autori, n-ar mai fi ocupat o poziție atît de importantă printre liderii mișcării social-democrate din Rusia. Nu ar mai fi a\ut timp pentru autoeducase, pentru lucrările literare și pentru „certurile" de partid.

După eșecul revoluției din 1905, cînd revoluționarii care se întorseseră plini de speranță din Europa, inclusiv Lenin, trebuiau s-o ia de la capăt, o sursă importantă de venituri pentru Lenin și Krupskaia în diversele locuri pe unde s-au oprit a constituit-o fondul special al Partidului, sursă de care nu se pomenește niciodată în documente, dar a cărei existență a fost confirmată chiar de Lenin într-o scrisoare către mama sa din 1908: „Mai primesc și acum salariul despre care ți-am vorbit la Stockholm" In realitate, referirile la bani abundă în voluminoasa sa corespondență cu

mama și cu surorile. De regulă, spune că a primit un mandat sau cere să i se trimită uigent bani.[134]

O altă sursă de venituri o constituia Partidul. Partidul social- democrat al muncitorilor din Rusia a fost desființat, cu oarecare greutate, la primul Congres al acestuia din 1898, de o mină de organizatori provinciali. Deși n-a avut o viață lungă, numele lui a rămas ca un fel de stindard pentru oricine era în stare să adune mai mulți muncitori și intelectuali de orientare revoluționară în scopul înființării unui partid revoluționar mare și puternic. în februarie 1900, după încheierea perioadei de exil în Siberia, Lenin a plecat în Europa, unde a întemeiat un ziar, *Iskra* (Scînteia), și a început să recruteze agenți proprii. I-a trimis după aceea înapoi, în Rusia, atît pentru a răspîndi mesajul lui prin intermediul ziarului *Iskra,* cît și pentru a cîștiga de partea sa forțele locale.

In 1903, se pare că Lenin și tovarășii săi aveau sufîcienți suporteri ca să organizeze un nou Congres al Partidului, al doilea, pentru a menține continuitatea unei formațiuni deja bine cunoscută. Acesta a avut loc la Bruxelles în vara anului 1903 și s-a mutat apoi la Londra, cînd poliția secretă rusă a devenit prea supărătoare. Departe de a consolida forțele Partidului, cel de-al doilea Congres a marcat sciziunea

membrilor acestuia în leniniști și antileniniști, sau bolșevici (majoritari) și menșcvici (minoritari). Această nouă etichetare a fost r ezultatul unui vot special care i-a dat lui Lenin o minusculă majoritate.

După acest fiasco, care a generat dispute aprige în legătură cu diversele proprietăți ale partidului, instalații tipografice și, mai ales, bani, Lenin a trebuit să-și concentreze atenția asupra creăni unui fond al partidului bolșevic. Avea nevoie de bani pentru a-și întreține „revoluționarii de profesie", ca să organizeze întâlniri și congrese, să-și finanțeze propriile activități publicistice și să susțină material agitația în interiorul Rusiei. „Revoluționarii de profesie" știau despre acest fond pe care, în ultimă instanță, îl controla însuși Lenin, întrucît el era creatorul aripii bolșevice a Partidului și principalul organizator. De exemplu, Lev Troțki, care, la vremea respectivă se afla în relații foarte proaste cu Lenin, îi scria în iunie 1909 lui Lev Kamenev, cumnatul lui și mina dreaptă a lui Lenin: „Dragă Lev Borisovici, mă văd nevoit să-ți cer o favoare, deși știu că n-o să-ți facă nici o plăcere. Trebuie să faci rost de 100 de ruble și să mi le trimiți telegrafic. Sîntem într-o situație mizerabilă pe care n-am cuvinte să ți-o descriu: e de ajuns să-ii spun că n-am mai plătit băcanului pe aprilie, mai, iunie..." Kamenev a lăsat la latitudinea lui

Lenin să decidă dacă e cazul să-i dea sau nu bani lui Troțki, dar nu dispunem de nici un fel de informații în legătură cu rezultatul acestui demers[135].

Pe vremea aceea, bolșevicii aveau fonduri considerabile, unele provenind din surse legitime, altele nu. O parte din ele erau asigurate de comitetele locale ale Partidului din Rusia care, la rindul lor, le obțineau de la membrii și suporterii lor: în ajunul revoluției din 1905 existau, după toate probabilitățile, circa 10 000 de membri plătitori. în memoriile sale, fostul bolșevic A. D. Naglovski scria că în 1905 fusese trimis de comitetul din Kazan la Geneva ca să-i înmîneze lui Lenin 20 000 de ruble și să aștepte instrucțiuni[136]. în realitate, proveniența acestor bani este foarte dubioasă. Lenin însuși recunoștea deschis după revoluție: „Bătrînul bolșevic avea dreptate să-i răspundă afirmativ cazacului care îl întrebase

dacă fură: sigur că da, acesta este bolșevismul; furăm ceea ce s-a furat mai înainte[137].

La cel de-al patrulea Congres al Partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia, în 1906, care urm a să consfințească fuziunea celor două fracțiuni, între bolșevici și menșevici a avut loc o dispută aprigă în legătură cu problema „exproprierilor[11] în interesul revoluției. Bolșevicii au propus întreprinderea raidurilor armate împotriva băncilor. Menșevicii s-au opus cu fermitate și au reușit să-și impună propria rezoluție. Cu toate acestea, jafurile au continuat și Lenin avea cunoștință de ele. Krupskaia, care era și ea foarte bine informată în această privință, scria cinstit că „bolșevicii credeau că le este permis să pună mîna pe tezaurul țarist și să dicteze exproprierile[11138]. Inițiatorii acestei acțiuni banditești au fost Iosif Djugașvili (Stalin) și Semion Ter-Petrosian (Kamo), operațiunea fiind condusă de Leonid Krasin, inginer electrician cu o înaltă calificare.

Cea mai mare „expropriere[11] a avut loc în miezul zilei de 26 iulie 1907 în Piața Erevan din Tbilisi, Georgia. în timp ce în piață intrau două camioane cu bancnote care urmau să fie predate la bancă, un bărbat în uniformă de ofițer a sărit dintr-un faeton și a început să strige fel de fel de ordine. Din senin a apărut și o bandă de „expropriatori[11], care au început să tragă focuri de annă. Atentatul s-a soldat cu trei morți și mai mulți răniți. Sacii care conțineau 340 000 de ruble au fost aruncați rapid în faeton și, după trei-patru minute piața a rămas pustie[139].

Întrucît bancnotele furate aveau valori mari, bolșevicii n-au reușit să le schimbe nici chiar în timpul revoluției. Cei care au încercat s-o facă au

fost arestați, așa cum își amintește Krupskaia. „La Stockholm l-au prins pe Strauian din grupul de la Zurich și pe Olga Ravici din grupul de la Geneva, iar în capitala Elveției pe Bogdasarian și Hodjamirian care tocmai plecaseră din Rusia, precum și pe Semașko. Cetățenii elvețieni erau îngroziți de moarte. Nu vorbeau decît despre expropriatorii ruși"[140]. Operațiunea de la Tiflis (Tbilisi) s-a numărat printre cele mai ambițioase acțiuni întreprinse de aripa radicală a Partidului. Lista „exproprierilor" ar putea fi completată cu delapidarea

unei mari sume de bani de pe vaporul *Nikolai al II-lea* din portul Baku, jefuirea poștei și a caselor de bilete din gări. în mod oficial, centrul bolșevic nu era implicat în toate aceste acțiuni, dar o parte din pradă a fost trimisă de Djugașvili și de Ter-Petrosian bolșevicilor[141], iar Lenin a plătit niște ,,mici salarii de partid“ - sume care variau între 200 și 600 de franci francezi - celor aproximativ doisprezece membri ai nucleului interior al Partidului, centrul bolșevic[142].

In arhiva lui Lenin există multe documente nepublicate cu privire la afaceri financiare, dintre care unele necesită o analiză atentă. Oricum, un lucru este clar: banii bolșevicilor se aflau sub controlul lui Lenin. Acesta a învățat să mînuiască banii și să țină tot felul de registre, reprezentînd o listă detaliată a propriilor cheltuieli. De exemplu, există un „buget personal", de la 3 iulie 1901 pînă la 1 martie 1902 prezentat in extenso pe treisprezece pagini [143]. Problema banilor este abordată în multe din scrisorile lui către familie. Cîștigurile provenite din scrierea broșurilor și articolelor de ziar pentru presa revoluționară alcătuiau o mică parte, aproape neglijabilă, a veniturilor lui Lenin, căci publicistica lui nu interesa decît un număr restrins dc oameni. Banii familiei și „subsidiile" Partidului provenite din donațiile unor simpatizanți bogați reprezentau principalele sale mijloace de subzistență.

Formal, Lenin se ținea departe de „exproprieri", preferind, ca în multe din acțiunile lui, să rămînă în umbră, în afara scenei. Discursurile și editorialele lui, fie că erau publicate în săptămînalul lui personal. *Proletarii* (Proletarul), întemeiat în 1906, fie în alte publicații revoluționare, dezvăluie o poziție mai „echilibrată" în legătură cu „exproprierile", nicidecum o simplă prohibiție. De exemplu, la șase luni după Congresul al IV-lea, care condamnase „acțiunile de partizani", Lenin scria: „Cînd îi văd pe social-democrați cum declară plini de mîndrie: «Noi nu sîntem anarhiști, nici hoți și tîlhari, noi sîntem mai presus de asemenea lucruri - condamnăm războiul de partizani», mă întreb dacă acești oameni își dau seama ce spun"[144]. Lenin declarase și mai înainte că grupele de luptă

trebuie să aibă libertate de acțiune, dar „fără să facă rău cetățenilor obișnuiți sau să le pericliteze securitatea, în

schimb să pună în primejdie siguranța spionilor, a membrilor organizației *Sutele negre,* a autorităților, a poliției, a trupelor, a marinei și așa mai departe[145]. *Sutele negre* erau o organizație de extremă dreaptă purtînd denumiri ca Uniunea bărbaților ruși, Uniunea monarhistă rusă, Societatea de luptă activă împotriva revoluției și a anarhiei. Profund antisemiți și antioccidentali, membrii acestei organizații desfășurau campanii de presă virulente, atacuri fizice violente împotriva mișcărilor liberale și socialiste.

În 1911 Kamo (Ter-Petrosian) se afla în salonul lui Lenin dc la Paris, mînca alune și relata amănuntele arestării sale de la Berlin, din 1907, cînd autoritățile l-au prins în timp ce efectua un transport dc explozivi și arme. își petrecuse ultimii patru ani în închisorile din Germania, simulînd nebunia. Krupskaia își amintește că „Ilici îl asculta cu compasiune pe acest om naiv ca un copil, altruist și curajos, cu o inimă atît de fierbinte, pusă în slujba cauzei... în timpul războiului civil, Kamo a făcut adevărate miracole de eroism[4'146]. Kamo nu știa că el și cei asemenea lui reprezentau doar niște instrumente oarbe ale centrului bolșevic, de care era nevoie pentru a se obține bani destinați revoluției, indiferent prin ce mijloace. în viziunea bolșevicilor, violența și „exproprierile[44] făceau parte dintr-un arsenal de metode care trebuiau folosite fără ezitare atunci cînd era necesar. Se pare că acestea reprezentau principalele surse dc fonduri prcrevoluționare ale partidului, aflate sub controlul oamenilor dc încredere ai lui Lenin: Krasin, Bogdanov, Kamenev, Zinoviev, Gancțki și alți cîțiva. Așa se explică că subsidiile lunare acordate dc mama lui erau completate regulat de „salariul lui de la Partid[4'], care atingea nivelul mediu dc retribuire a unui lucrător european. După cum susține Valentinov, salariul maxim al conducătorilor Partidului a fost fixația 350 de franci elvețieni Aceasta era suma pe care Lenin declara că o primește în fiecare lună, pe lîngă banii trimiși lunar de mama lui, pînă la moartea acesteia, survenită în 1916.

O sursă majoră de finanțare, atît pentru seifurile Partidului cît și pentru nevoile personale ale lui Lenin, provenea dc la donatorii particulari. La cumpăna dintre veacuri, social-democrații ruși, la fel ca și liberalii, sc bucurau de un anume grad de simpatie, nu numai în păturile intelectualității, dar și

printre industriași care sperau ca revoluționarii să stîrpească tendințele conservatoare ale autocrației. Relațiile acestea îmbrăcau uneori forme ciudate. Afacerea N. Schmidt, de exemplu.

seamănă pînă la un punct cu un roman polițist și chiar și acum mai există unele aspecte neclare, căci dosarul cazului a fost ascuns cu grijă timp de mai mulți ani. Potrivit versiunii oficiale „afacerea" s-a derulat în favoarea cauzei bolșevice. După cum scrie Krupskaia, fondurile provenite din această sursă au asigurat o „bază materială solidă"[148].

Afacerea Schmidt a fost declanșată de milionarul Sawa Morozov, șeful unei puternice dinastii de negustori din Moscova. Rudele lui patronau diverse instituții de artă și așezăminte sociale. Unul era colecționar de ceramică, altul colecționa picturi rare rusești și străine. Ambele colecții au intrat ulterior în posesia statului. Morozovii au construit spitale, au înființat cursuri menite să contribuie la eradicarea analfabetismului, au sprijinit financiar teatrele. Binecunoscutul ziar *Russkie vedomosti* (Știrile ruse) a depins ani în șir de generozitatea lui Savva Morozov. La începutul secolului, sub influența lui Maxim Gorki, Morozov a oferit bani pentru publicarea ziarului social-democrat *Iskra* (Scânteia) și pentru sprijinirea organizațiilor social-democrate. După toate probabilitățile, motivația lui era mai puțin de natură socială și mai degrabă religioasă sau spirituală, căci el își exprima dorința de a ajuta nu numai cultura, ci și pe cei oprimați. Individ instabil psihic, cu o minte dezordonată și confuză, se îngrozea la gîndul că s-ar putea să înnebunească și, într-un moment de profundă depresiune, la Cannes, în mai 1905 s-a sinucis. Prin intermediul lui Gorki, a lăsat prin testament bolșevicilor o mare sumă de bani - 100 000 de ruble, după unele surse.

Nepotul lui Sawa, Nikolai Pavlovici Schmidt, era patronul unei fabrici mari de mobilă din Moscova și, la rîndul său, susținător al social-democraților. In timpul insurecției armate din Moscova, din decembrie 1905, a fost arestat pentru sprijinul acordat „insiugenților", iar în februarie 1907, pe cînd avea douăzeci și trei de ani, s-a sinucis în închisoare în împrejurări suspecte. Gestul pare cu atît mai greu de explicat

cu cît în scurtă vreme urma să fie eliberat pe cauțiune. In orice caz, a lăsat o parte din averea sa revoluționarilor, chiar dacă printre aceștia nu se numărau exclusiv bolșevicii. După lege, moșia ar fi trebuit să revină celor două surori ale sale, Ekaterina și Elizaveta, pe atunci în vîrstă de șaisprezece ani, și unui frate mai mic, dar în acel moment au intrat în scenă două dintre cunoștințele bolșevice ale lui Nikolai, Nikolai Andrikanis și Viktor Taratuta.

După toate probabilitățile, acești doi bărbați primiseră mandat să facă în așa fel îneît banii lui Nikolai să intre în mîinile bolșevicilor. Sarcina

lor era să le curteze pe cele două fete și să se căsătorească cu ele. nici mai mult, nici mai puțin. Taratuta, pe care Lenin îl cunoștea foarte bine, și colegul său, și-au îndeplinit exemplar rolurile și ambele fete s-au lăsat fermecate de ideea romantică a „pregătirii revoluției" din Rusia. Dar curind Andrikanis a început să pună sub semnul întrebării necesitatea de a preda moștenirea Partidului. Lenin a afirmat (textul din arhivă este scris de mîna Inessei Armand) că „una dintre surori, Ekaterina Schmidt (căsătorită cu dr. Andrikanis) se îndoiește dacă e cazul să dea banii bolșevicilor. Conflictul a fost rezolvat la Paris în 1908, printr-un arbitraj realizat cu sprijinul membrilor Partidului Socialist Revoluționar... S-a ajuns la concluzia că banii lui Schmidt trebuie să ajungă la bolșevici"[149]. în 1909, cele două perechi de tineri căsătoriți au ajuns la Paris.

Cu toate acestea, Andrikanis avea să se despartă numai de o mică parte din bani. Cînd s-a luat hotărîrea să fie judecat" de un tribunal al Partidului, Andrikanis a ieșit din Partid, acesta fiind nevoit să se mulțumească cu firimiturile pe care „Persoana X" (numele său conspirativ) a admis să le cedeze[150]. Pentru a se preîntîmpina repetarea istoriei în cazul fondurilor surorii mai mici, administrate de un tutore pînă cînd fata avea să ajungă la majorat, la 21 februarie 1909 a fost convocată la Paris o sesiune specială a Centrului bolșevic. Zinoviev, care redacta procesul verbal, a consemnat: „în ianuarie 1908, Elizaveta X a declarat Centrului bolșevic... că pentru a executa cît mai corect cu putință testamentul fratelui său, considera că are obligația morală să cedeze Centrului bolșevic jumătate

din partea de moștenire care îi revenise. Această jumătate, ce-i fusese atribuită prin lege, include optzeci și trei de acțiuni ale Companiei X și aproximativ 47 000 de ruble bani lichizi". Documentul este semnat de N. Lenin, Grigorii (Zinoviev), Marat (V. Șanțcr^, V. Sergheev (Taratuta), Maximov (A. Bogdanov), I. Kamenev[15] .

S-a căzut de acord ca banii să fie transferați imediat după vînzarea acțiunilor. în noiembrie, Taratuta și Elizaveta au venit din nou la Paris și i-au înmînat lui Lenin peste un sfert de milion de franci. între timp, bolșevicii primiseră circa o jumătate de milion de franci, așa cum reiese din documentele semnate de Lenin: „în conformitate cu decizia și calculele comisiei executive a Centrului bolșevic (plus colegiul editorial al săptămînalului *Proletarii)* din 11 noiembrie 1909, am primit de la E.X. două sute șaptezeci și cinci de mii nouă sute optzeci și patru (275 984) franci"[152]. Lc-a eliberat o chitanță Elizavetci și lui Taratuta în care se

specificau următoarele: „Noi subsemnati, avînd împuternicire de juriști din partea tovarășului Vișnievski pentru definitivarea acestui caz de preluare a banilor rămași, ne asumăm obligația de a răspunde în mod egal în fața Partidului de soarta banilor. Semnat N. Lenin, Gr. Zinoviev"[153].

Dar afacerea nu s-a terminat aici. După mai multe încercări nereușite de fuzionare, la Paris, menșevicii au abordat chestiunea unificării fondurilor Partidului. Se punea problema cine va controla capitalul care, evident, conținea mai mult decît moștenirea de la Schmidt. In 1910. după discuții aprinse, s-a stabilit ca fondurile Partidului să fie încredințate unui număr de trei depozitari, binecunoscuți social-dcmocrați germani Clara Zetkin, Karl Kautsky și Franz Mehring; la scurt timp după această hotărîre, o sumă substanțială a fost depusă la bancă pe numele lor. Dar reunificarea s-a dovedit iluzorie, căci Partidul și-a continuat politica anterioară. Depozitarii s-au găsit în situația de a fi acuzați de ambele aripi ale partidului, căci numai ei erau învestiți cu autoritatea necesară pentru a distribui bani. In final, Lenin a cerut ca cei trei să restituie toți banii Centrului bolșevic. La 2 octombrie HUI, Kautsky i-a scris: „Tovarășe Ulianov, am primit scrisoarea dumneavoastră. Am să vă dau răspunsul după ce o să mă

consult cu doamna Zetkin și cu domnul Mehring. Ați aflat probabil că domnia sa s-a retras din motive de boală. In aceste condiții, depozitarii nu pot lua nici o decizie dacă există divergențe de opinii" A mai adăugat un post-scriptum: „Munca mea are de suferit din cauza consumului marc de timp și energie impus de soluționarea acestei probleme fără ieșire. De aceea nu mai pot să-mi îndeplinesc în continuare funcția. Cu salutări partinice, K. Kautsky"[154].

Clara Zetkin a încercat să iasă din impas sugerind ca toți banii să reintre în proprietatea întregului Partid. A urmat apoi un mic război al juriștilor, pe parcursul căruia s-au făcut comentarii caustice la adresa depozitarilor. Intr-o scrisoare către Sklovski, referindu-se la poziția Clarei Zetkin, Lenin afirma următoarele: *„Madame* a mințit așa de mult în răspunsul ei înciît s-a încurcat și mai rău"[155]. în clipa în care cazul a ajuns în fața tribunalului, la 23 mai 1912, Krupskaia a redactat o scrisoare, potrivit instrucțiunilor lui Lenin, adresată avocatului lor, un anume Duclos.

Domnule,

Soțul meu, dl. Ulianov, a plecat pentru cîteva zile și m-a rugat pe mine să vă pun la dispoziție documentele alăturate o scrisoare din partea celor trei depozitari, datată-30 iunie 1911, un memorandum al

managerului agenției Băncii Naționale din Paris, datată 17 iulie 1911 referitoare la trimiterea unui cec doamnei Zetkin în valoare de 24 455 mărci și 30 bonuri suedeze, o decizie a Partidului muncitorilor și țăranilor din Rtisia din ianuarie 1912 cu privire la suma aflată în custodia doamnei Zetkin.

Semnat N. Ulianova[156].

Zetkin s-a menținut pe poziție și și-a apărat punctul de vedere, disputa aplanîndu-se abia după izbucnirea primului război mondial. Banii aflați în discuție reprezentau însă partea mai mică din moștenirea Schmidt, restul aflîndu-se tot timpul în mîinile Centrului bolșevic, adică ale lui Lenin, în calitate de controlor șef al finanțelor Partidului. în august 1909, de exemplu, el a cerut Băncii Naționale de Discount din Paris să vîndă stocul de acțiuni de pe numele lui și să emită un cec de

25 000 franci lui A. I. Liubinov, membru al Centrului Bolșevic[157]. Așadar, adevăratul „depozitar" al Partidului era însuși Lenin, și bolșevicii aflați în emigrație depindeau în mare măsură de el, din punct de vedere financiar.

Menșevicii, pe deplin conștienți de substratul dubios al afacerii Schmidt, au încercat să-l prezinte pe Taratuta drept „codoșul Partidului" care îi facea rost de bani lui Lenin prin mijloace frauduloase. Cînd Taratuta s-a plîns de atacurile îndreptate împotriva lui de Bogdanov - alt membru al Centrului bolșevic, pe atunci însă rivalul lui Lcnin -, acesta din urmă a emis o rezoluție specială a Centrului bolșevic, un fel de indulgență de partid în care se sublinia că ceea ce se întîmplase „nu reprezintă în nici un caz slăbirea încrederii Centrului bolșevic în tovarășul Viktor (Taratuta)"[158]. După 1917, Taratuta a continuat să fie privit cu ochi buni de Lenin.

în afară de Morozov, Schmidt și Gorki. Lcnin mai dispunea și de alte surse de finanțare. în 1890, de exemplu, îl cunoscuse pe A. I. Ercmasov, un tînăr antreprenor din Sîzran, provincia Simbirsk, care fusese implicat în activitatea cercurilor revoluționare locale[159]. La sfîrșitul anului 1904, Lenin l-a rugat să contribuie la finanțarea ziarului bolșevic *Vperiod* (înainte) de la Paris[160].

La acestea se adăugau multe alte aspecte. Relația dintre Lenin și Maxim Gorki, bunăoară, a avut un caracter cu totul special. Gorki, care era cunoscut pe plan internațional ca autor al piesei de teatru *Azilul de noapte* (1902) și al romanului *Mama* (1906), precum și al autobiografiei sale în trei părți, le-a oferit bolșevicilor un substanțial sprijin material. Aceasta nu l-a împiedicat însă să adopte o poziție independentă în

momentele critice, ca în eseurile publicate între 1917-1918 în ziarul lui personal *Novaia jizni* (Viața nouă)[161]. Corespondența lor este voluminoasă și aproape că nu există o scrisoare de la Lenin în care acesta să nu se plîngă de lipsa banilor. Printre altele, l-a rugat pe Gorki să doneze o parte din drepturile lui de autorpentru a face rost de ceva bani gheață în vederea finanțării ziarului *Pravda",* sau îl îndemna cu fraze de felul acesta: „Sînt sigur că nu vei refuza să ajuți revista *Prosveșcenie* (Cultura); «Negustorul» încă n-a început să

verse ajutorul?[11] sau „Din cauza războiului, am o nevoie disperată de salariu, așa că tc-aș ruga, dacă este posibil și nu te deranjează prea mult, să urgentezi publicarea broșurii[1162]. Deși îi ajuta pe bolșevici cu bani și cu influența sa, în noiembrie 1917 Gorki vorbea despre Lenin în termeni nu tocmai elogioși: „Nu este un magician omnipotent, ci un farsor cu sînge rece, care nu cruță nici onoarea, nici viețile proletariatului[11163].

Din puținele date pe care le-am prezentat pînă acum despre finanțele lui Lenin reiese că a dus o viață plină de privațiuni, deși era întotdeauna gata să susțină contrariul. Biografii au citat adesea scrisoarea lui din Ziirich către Șleapnikov, la Stockholm, în toamna anului 1916, în care scria: „In ce mă privește, am nevoie de un salariu, altfel am să pier, pur și simplu. Vorbesc foarte serios! Costul vieții este diabolic și nu avem din ce trăi. Trebuie să scoți banii cu forța de la Gorki care are două din broșurile mele. Somează-1 să plătească *acum* și chiar ceva mai mult!... Dacă nu se întîmplă așa, jur că n-am să mă descurc și cînd afirm lucrul acesta, vorbesc foarte, foarte serios...[11164].

Poate că moartea mamei lui Lenin, survenită în iulie 1916, explică tonul dramatic al acestei scrisori. Căci el continua, totuși, să exercite un control deplin asupra finanțelor Partidului și oricît ar fi fost de sărăcite, îi erau accesibile. Mai mult chiar, înainte de izbucnirea războiului, Krupskaia a moștenit niște bani de la o mătușă din Novocerkask, surorile lui Lenin, Anna și Maria, îi mai trimiteau cîte ceva din cînd în cînd, iar la întoarcerea în Rusia, în aprilie 1917, Lenin și Krupskaia nu erau total lipsiți de fonduri. Adevărul este că, atît în Rusia, cît și în străinătate, Lenin nu a suferit niciodată de lipsa banilor. Putea să decidă dacă vrea să locuiască la Berna sau la Ziirich, putea să călătorească la Londra, Berlin sau Paris, să-1 viziteze pc Gorki în insula Capri, sau să-i scrie Annei: „Mă aflu într-o vacanță la Nice. Este o splendoare aici: soare, căldură, Marea Sudului și atmosfera uscată. Peste cîteva zile o să mă întorc la Paris[11165]. Paturile din azilurile de noapte și mansardele îi erau total străine.

în 1908, în clipa în care ajungea la Paris avea să-i scrie Annei: „Am găsit un apartament bun, modem și scump 840 franci

plus aproape 60 de franci taxe, și cam tot atît pentru portăreasă pe an. Ieftin în comparație cu prețurile de la Moscova (4 camere, bucătărie, baie, apă, gaz), dar în raport cu costul vieții de aici e scump“[166].

Lenin era foarte meticulos în privința evidenței cheltuielilor și a planificării bugetului. Tinea socoteala banilor de mîncare, bilete de tren, vacanțe la munte etc. și ducea aceste bucățele de hîrtie cu el dintr-o țară în alta, din oraș în oraș, încă mult timp după ce „le expirase termenul“, pînă în ziua cînd s-a refugiat, în sfîrșit, la Kremlin și le-a înmînat Arhivelor centrale de partid.

îi facca plăcere să se ocupe de chestiuni financiare. In iunie 1912 a comandat 1878 de cutii cu obiecte de valoare care au fost introduse în Kremlin[168]. S-ar putea ca lucrul acesta să-i fi sporit încrederea în sine. La 15 octombrie în același an, Biroul Politic a ordonat ca nici o cheltuială din rezerva de aur să nu se facă fără aprobarea lui Lenin[169]. îi plăcea să-și petreacă vacanțele în stațiuni de odihnă luxoase, mergea foarte des la teatru și la cinema. Toate acestea reprezentau o comportare cît se jioatc de firească, mai ales pentru un nobil ereditar, cum se considera Lenin , care nu avea nevoie să facă un secret din originea sa. Ceea ce rămîne totuși un mister nu sînt amănuntele financiare ale vieții lui de zi cu zi, ci dreptul pe care și l-a arogat - ca de altfel și tovarășii lui, Troțki și Stalin, care nu au muncit niciodată pentru a-și cîștiga existența - de a hotărî soarta unei națiuni uriașe și de a-și pune în aplicare experimentul lor sîngeros și monstruos.

2

MAESTRU AL ORDINULUI

La cumpăna dintre veacuri, Rusia a intrat într-o perioadă de profunde frămîntări sociale. Țăranii se răsculau frecvent împotriva sistemului care îi împovăra cu impozite și le diminua mijloacele de subzistență. Muncitorii intrau adesea în grevă solicitînd condiții de muncă mai bune, salarii mai mari și încetarea hărțuielilor poliției. Studenții cereau autonomie pentru universitățile lor și libertăți civile pentru toată lumea; clasa de mijloc - doctori, profesori, avocați - milita pentru un guvern reprezentativ, iar minoritățile conlocuitoare de pe teritoriul imperiului organizau mișcări dc eliberare națională. In 1904 țara și-a secătuit forțele într-un război împotriva Japoniei pentru stăpînirea teritoriului chinez al Manciuriei, aflat la nouă mii de kilometri de Rusia europeană. La mijlocul anului 1905, resursele Rusiei erau epuizate, și înfrîngerea părea sigură. întregul an 1905 s-a consumat în răscoale și greve, în revolte ale armatei și ale marinei, iar spre sfîrșitul anului, țarul Nikolai al II-lea s-a declarat dc acord cu introducerea anumitor reforme: crearea Dumei de stat, adică a parlamentului și o serie dc îmbunătățiri ale legislației sociale.

Pe acest fundal de activitate politică crescută, Lenin a ieșit din exilul său siberian și s-a ocupat de restructurarea partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia ca oiganism revoluționar, menit să răstoarne ordinea existentă. Pentru a justifica rolul celor care aveau să execute răsturnarea regimului, a lansat conceptul de „revoluționar de profesic“.

în amplul său eseu *Ce este de făcut?,* titlu pe care l-a preluat de la Cemîșevski, scria că „o organizație de revoluționari trebuie în primul rind să cuprindă oameni a căror profesiune o constituie activitatea revoluționară[1], unul din principalele lui argumente fiind acela că este „mult mai greu să găsești o duzină de oameni inteligenți, decît o sută de

proști“. Prin „oameni inteligenți" el înțelegea revoluționari de profesiei

Publicat la Stuttgart în 1902’, eseul *Ce este de făcut?* exprima intențiile lui Lenin de a crea o organizație conspirativă. Avansînd ideea

„unui ziar politic al întregii Rusii" ca bază a unui astfel de partid, avea în vedere și „o rețea de agenți" sau „colaboratori, dacă acest termen este mai acceptabil" - care să garanteze „succesul în eventualitatea unei revoluții"[4].

A fost relativ ușor să-și formeze această organizație, în sînul căreia domnea o disciplină foarte strictă, dar după ce a pus mîna pe putere a descoperit că e greu de stabilit linia de demarcație între partid și organele de securitate. în aprilie 1922, de exemplu. Biroul Politic a autorizat organul securității de stat GPU să împuște pe loc elementele banditești. în mai a ordonat ca patriarhul Tihon, șeful bisericii ortodoxe, să fie dat în judecată pentru așa-zisa obstrucționare a exproprierii bunurilor bisericești și tot în acea lună, elita „revoluționarilor de profesie" a condamnat la moarte unsprezece preoți sub aceeași acuzație. în august 1921, Lenin a inițiat crearea unei comisii menite să exercite controlul asupra străinilor care veneau în țară, mai ales asupra celor implicați în programul american de ajutorare a celor ce sufereau din cauza foametei'.

Caracterul ilegal, conspirativ al Partidului a determinat infiltrări reciproce, dacă nu chiar fuziunea acestei organizații „sociale" cu organele securității statului, proces care s-a desfășurat oficial și „legal". Iakov Ganețki, unul dintre agenții de încredere ai lui Lenin, i-a scris acestuia în 10 octombrie 1919 și i-a propus să realizeze cele mai strînse legături în organizațiile Partidului și comisiile extraordinare de securitate... și să-i oblige pe toți membrii de partid aflați în posturi de răspundere să transmită comisiilor orice informație obținută atît prin mijloace particulare, cît și oficiale și care ar putea servi la combaterea contrarevoluției și a spionajului. De asemenea, au obligația să ajute efectiv comisiile, luînd parte la rezolvarea cazurilor, fiind prezenți în timpul interogatoriilor ș.a.m.d.[6]. Lenin s-a exprimat cît se poate de clar atunci cînd a spus: „Un bun comunist este în același timp un bun cekist"[7].

în cursul zilei de 10 ianuarie 1905, spre prinz, Lenin și Krupskaia se îndreptau spre biblioteca orășenească din Geneva, oraș în care locuiau în acel moment. Pe treptele bibliotecii s-au întîlnit cu Anatolii Lunacearksi și cu soția acestuia, de la care au aflat minunata veste că

revoluția a izbucnit la St. Petersburg. Au alergat imediat la restaurantul Lepeșinski, unde întreaga emigrație rusă dezbatea cu aprindere evenimentele. Lenin a propus să se țină o ședință comună cu mcnșevicii, cu condiția ca de fiecare parte să ia cuvîntul numai un singur vorbitor. Două zile mai tîrziu, cele două fracțiuni ireconciliabile s-au înlîlnit. Lunacearski a exprimat punctul de vedere al bolșevicilor, Fcdor Dan al menșevicilor, dar fiecare dintre ci era interesat mai mult să-l împiedice pe celălalt să obțină cîștig de cauză și mai puțin dispus să discute situația reală. Cînd Dan a făcut aluzie la „scizioniști", la semnalul lui Lenin, bolșevicii au părăsit sala[8].

Toate scrierile lui Lenin pînă la acea dată au fost dedicate problemelor pregătirii revoluției - crearea partidului, formularea programului și demascarea țarismului. Acum sosise momentul să scrie chiar despre revoluție. Deși îl deranja într-o oarecare măsură faptul că liderul muncitorilor, părintele Gapon, eră mai aproape de evenimente decît „adevărații revoluționari", Lenin se simțea fascinat de personalitatea preotului, care, după toate probabilitățile, fusese împins spre revoluție numai de suferințele îndurate împreună cu turma sa. Din 1904 Gapon lucrase, de fapt, în strinsă colaborare cu poliția secretă, care urmărise să-i abată pe muncitori de la ideea revoluției, ajutîndu-i în lupta pentru dobîndirea drepturilor economice. Convins de faptul că Gapon nu este provocator, Lenin a dedicat broșura pe care a scris-o la Geneva în 1905 cu titlu *Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică* „Lui Gheoighi Gapon, cu respect din partea autorului[11] . Intr-un articol din numărul pe ianuarie al revistei *Vperiod* intitulat „Părintele Gapon[11], Lenin scria: „S-ar putea ca Gapon să fie un socialist creștin sincer și poate că

tocmai duminica sîngeroasă l-a împins pe calea luptei cu adevărat revoluționare". Lenin ajunge la concluzia că trebuie^bordată o atitudine circumspectă[10]. în „duminica sîngeroasă[11], 22 ianuarie 1905, a avut loc o uriașă procesiune a muncitorilor și a familiilor acestora, conduse de Gapon, spre Palatul de lamă, cu scopul de a cere ajutor țarului. Trupele din batalionul de pază au primit ordin să tragă în mulțime după mai multe focuri de avertisment. Cu această ocazie au fbst uciși opt sute de oameni și răniți înjur de o mie. Evenimentul acesta nu numai că a șocat opinia publică, dar a instigat oamenii la violență. Din relatările istoricilor sovietici reiese că nu există domeniu al vieții sociale pc care Lenin să nu-1 fi „îmbogățit, reformulat sau iluminat[11]. Dar să ne ocupăm în cclc

ce urmează numai de propria lui teorie a revoluției socialiste așa cum a fost ea. Analizînd structura orinduirii capitaliste, Marx a ajuns la concluzia că izbucnirea revoluției proletiire va depinde în întregime de condițiile economice de prestare a muncii salariate. în viziunea lui, revoluția era rodul social care trebuie să se coacă. Lenin se declarase în principiu de acord cu această idee, însă considera că numai activitatea conștientă a individului poate garanta succesul revoluției, drept care a deplasat accentul pe forțarea procesului de energizare a maselor prin organizații și partide. El socotea imposibile îmbunătățirea condițiilor de viață ale muncitorilor și realizarea scopurilor socialiste prin metode și mijloace evoluționiste, reformiste. După părerea lui, accentul principal trebuia pus pe crearea unei instituții de control. în ianuarie 1917, Lenin scria că societatea contemporană era coaptă pentru socialism, coaptă pentru controlul „dintr-un singur centru"[11]. Reformele, scria el, reprezentau „un efect colateral al luptei de clasă revoluționare"[12]. în toate scrierile sale, Lenin vorbește despre rolul decisiv al maselor conștiente, al claselor, partidelor și liderilor, împrejurările sînt importante numai pentru a rezolva aceste probleme prin forța voinței.

Deși primul război mondial și soarta Rusiei în timpul acestuia au modificat dramatic situația politică și au dus la căderea țarului și la formarea unui guvern provizoriu liberal, Lenin trebuie să fi știut că menșevicii aveau dreptate atunci

cînd spuneau în 1917 că Rusia nu este coaptă pentru revoluția socialistă. însă Lenin era pregătit să folosească acest prilej pentru ca propriul său partid să pună mîna pe putere, așa cum s-a și întîmplat în octombrie. Bolșevicilor li se oferea alternativa de a ocupa poziția unei aripi extreme cu mică influență în viitoarea Adunare Constituantă planificată de guvernul provizoriu și chiar convocată de acesta în ianuarie 1918. De aceea, Lenin n-a mai ținut seama de schema marxistă clasică, ignorînd „condițiile obiective", precum și pe sociali-democrații de formație europeană care pledau pentru sistemul parlamentar. A fost mai deștept decît ei, pentru că și-a dat seama că războiul a reprezentat nu numai cauza principală care a 'dus la revoluția din februarie și care a pus capăt existenței Imperiului Rus, dar și spulberarea speranțelor care se înfiripaseră atunci. Lenin a exploatat războiul mutîndu-1, în realitate, din tranșeele frontului de răsărit în cîmpiile ruse sub forma revoluției și a războiului civil și. facînd acest lucru, a modificat dispunerea forțelor pe eșichierul politic.

Strategia sa a condus la revizuirea granițelor statelor lumii, a generat mișcări de mare amploare în toate continentele, stîmind spaima oamenilor de stat, la gîndul izbucnirii unei revoluții mondiale.

La fel ca toți liderii ruși, Lenin era fascinat de Revoluția franceză. Asezonîndu-și articolele și discursurile cu termeni ca „girondini, iacobini, comisari, Convenție, Thermidor, Vandeea“, aceștia nu aduceau numai un omagiu revoluționarilor francezi, dar se și luau la întrecere cu ei, încercînd să refacă ei înșiși istoria. Intr-o telegramă din 30 august 1918, ziua în care fusese cît pe-aci să fie asasinat de revoluționara socialistă Fania Kaplan, Lenin i-a spus lui Troțki, aflat pe atunci la Sviajsk, să ia măsurile cele mai severe împotriva tovarășilor mai în vîrstă care dau dovadă de slăbiciune. „Trebuie să li se spună că de-acum înainte vom aplica modelul Revoluției franceze și îl vom aduce în fața tribunalului, ba chiar îl vom împușca pe comandantul armatei din Kazan și pe ceilalți comandanți de frunte[4'] . Revoluționarii francezi au instituit teroarea în numele libertății, bineînțeles, în timp ce Lenin a făcut același lucru, însă în numele puterii.

în toiul primului război mondial, Lenin a ajuns pe neașteptate la concluzia că „victoria socialismului este posibilă mai întîi în cîteva țări.capitaliste, sau chiar numai într-una singură[44'4]. Ar fi fost greu să nu fii de acord cu acest postulat, căci avea în vedere preluarea puterii mai curînd decît victoria socialismului. La scurt timp după aceea, și-a impus cu și mai multă vehemență una din tezele sale fundamentale, și anume că „socialismul nu poate învinge în mod simultan în toate țările[44'5]. Și aceasta ar fi fost o afirmație rațională, dacă am fi știut ce înțelegea el prin „socialism[44] și care vor fi fericitele țări ce vor intra în splendida izolare a acestui pămînt al făgăduinței. Lenin cunoștea răspunsul: era vorba de statele care reprezenl au verigile cele mai slabe ale sistemului imperialist. Aici a și început absurditatea. Era clar că Germania, Marea Britanic, SUA și celelalte țări capitaliste dezvoltate aveau mai puține șanse de progres economic și social decît, să spunem, Rusia. Și totuși, Lenin a scris că baza materială a socialismului exista deja în Europa. Deși a încercat să atenueze inconsistența afirmației, susținînd că socialismul nu va apărea niciodată în Rusia în absența unui anumit nivel de dezvoltare capitalistă[16], poziția lui a rămas la fel de absurdă, fără cea mai mică legătură cu socialismul. Posibilitatea „construirii socialismului într-o singură țară[44] ducea în mod inevitabil la preluarea puterii. Situația se simplifica în cazul unei țări în care

condițiile erau „coapte" și unde exista o „organizație" adecvată, chiar dacă statul și nivelul de democrație se aflau pe o treaptă inferioară in piramida progresului social.

După întoarcerea sa în Rusia, în 16 aprilie 1917, cînd a început să înflerbînte imaginația maselor populare promițînd pămînt și pace în schimbul sprijinului acordat partidului său, Lenin a făcut eforturi pentru a transforma acest partid intr-o organizație de luptă, capabilă să pună mîna pe putere. Imediat după revoluția din februarie, cînd toți „ilegaliștii" au ieșit din ascunzători, Lenin a continuat să afirme că „ne vom forma *propriul* nostru partid ca și înainte și vom îmbina munca legală cu cea ilegală"[17]. Asta nu avea nici o legătură cu socialismul. Societatea pe care au început s-o construiască Lenin și adepții săi trebuia să recurgă la acte de o violență

neînfrînată în conformitate cu vederile liderului său, pentru a supraviețui. în numele celui mai înalt principiu al dezvoltării revoluționare, dictatura a strivit și a subordonat totul voinței sale. După ce îmbrățișase ideea socialismului victorios într-o singură țară, Lenin a împins problemele moralității pe un loc secundar în programul bolșevicilor. în mai 1919, Biroul Politic a dat o aprobare de rutină pentru strîngerea de bijuterii prețioase spre a fi puse la dispoziția Comintemului. Lista acestor bijuterii se întinde pe multe pagini și este evaluată la multe milioane de ruble, cu etichete pe care scrie „pentru Anglia", „pentru Olanda", „pentru Franța" ș.a.m.d.[18] în noiembrie 1921, Biroul Politic a respins în unanimitate un apel al unei comisii speciale pentru creșterea rațiilor alimentare ale copiilor[19] Dificultățile întâmpinate de noul regim nu justifică un asemenea refuz. în timp ce mi lioane de oameni mureau de foame și de diferite boli, Biroul Politic împărțea cu generozitate aurul țarilor pentru a aprinde scînteia revoluției în alte țări.

în scrierile lui Lenin este adeseori formulată ideea compatibilității dintre dictatura proletariatului și o deplină democrație, așa cum a susținut propaganda sovietică decenii la rînd. Ideea nu-și găsește însă expresia în practică, atîta vreme cît nu se știe ce înțelegea Lenin prin democrație. Cum poate dictatura unei clase - sau, mai exact, a unui partid - să se împace cu principiile libertății și egalității tuturor cetățenilor? Miroase a rasism social. O scrisoare a lui Lenin adresată bolșevicilor din Periza, nu departe de Simbirsk, ilustrează acest punct de vedere:

„Tovarăși! Revolta chiaburilor din districtul vostru trebuie să fie

 strivită fără milă. Interesele întregii revoluții cer acest lucru, pentru că acum sîntem angajați în «lupta finală și decisivă cu chiaburii» de pretutindeni. Trebuie să dăm un exemplu. 1) Spînzurați (și vreau să faceți în așa fel încît *oamenii să-i poată vedea)* nu mai puțin de 100 de chiaburi, oameni bogați, care sug sîngele poporului. 2) Publicați numele lor. 3) Luați-le *toate* grînele. 4) Dați numele ostaticilor, așa cum am cerut în telegrama noastră de ieri. Faceți în așa fel încît pe o rază de sute de kilometri înjur oamenii să vadă și să tremure, să știe și să strige: moarte chiaburilor care sug sîngele poporului. Confirmați primirea scrisorii și îndeplinirea instrucțiunilor. Al vostru, Lenin. P.S. Găsiți oameni mai duri!"[-0]

E clar, nu toți bolșevicii se ridicau la înălțimea acestei misiuni.

Chiar și după această telegramă, Lenin a continuat să se refere la „democrație și dictatură". Rămîne totuși neclar rolul pe care urma să-l joace democrația. Documentul citat mai sus reprezintă o condamnare totală a „teoriei" leniniste a revoluției socialiste. Ce voia să spună cu „o sută de chiaburi, oameni bogați“? Cine erau acești indivizi condamnați? Astăzi știm că îi reprezentau pe cei mai harnici și mai capabili țărani. Dacă invocăm circumstanțele pentru a justifica o crimă, atunci totul e permis. De ce-ar fi fost preferabile ordinele lui Lenin „omorîți pe loc“, „arestați sau împușcați“, „aplicați măsuri revoluționare extreme“ etc. „masacrelor sîngeroase" și „chemării cazacilor" practicate de Nikolai al II-lea? în comparație cu bestialitățile din timpul războiului civil, tragediile din Rusia țaristă își pierd din importanță.

Nu a fost vorba nici de o „logică de fier" a revoluției care să fi scăpat de sub control, obligîndu-1 pe Lenin să aplice aceste metode monstruoase. Ceva mai devreme, pe cînd se afla în lumea pașnică și ordonată de la Geneva, în 1905, a scris o serie de articole destinate să fie publicate la St. Petersburg care erau, de fapt, instrucțiuni de organizare a unei insurecții armate. Unul dintre acestea, intitulat *Sarcinile membrilor armatei revoluționare* se referă la „acțiuni militare independente", precum și la „manevrarea mulțimilor". Lenin recomandă ca unitățile să se înarmeze cît se poate mai bine (cu puști, revolvere, bombe, cuțite, bastoane, haine îmbibate cu parafină, fringhie pentru scări, cazmale ca să ridice baricade, sîrmă ghimpată, cuie «pentru a stăvili înaintarea

cavaleriei» ș.a.m.d.). „Oamenii - chiar și neînarmați - trebuie să fie gata să arunce cu pietre în trupe și cu apă

clocotită de la etajele superioare ale clădirilor, să-i stropească cu acid pe polițiști și să fure banii guvernului/' Era de cea mai marc importanță, scria el, să încurajăm,.asasinarea spionilor, a polițiștilor, a jandarmilor, a celor din Sutele negre"; în același timp, ar fi o crimă să avem încredere în liberali care nu sînt buni decît ca să conducă o moară de palavre liberale'[1].

„Teoria" lui Lenin nu propunea nimic altceva decît aceste metode teroriste. El nu și-a schimbat poziția atunci cînd Nikolai al II-lea a publicat manifestul din octombrie 1905 care a stat la baza înființării Dumei de stat, menită să deschidă calea spre monarhia constituțională ca o premisă a instituirii unui regim democratic. La propunerea țarului de a asigura „libertatea civică a oamenilor în conformitate cu principiile adevăratei inviolabilități ale persoanei, ale libertății dc conștiință, ale libertății cuvîntului, de adunare și dc organizare" bolșevicii au reacționat cu violență. Lenin a făcut ape l la „continuarea urmăririi inamicului care bătea în retragere", convins de faptul că „revoluția va zdrobi dușmanul și va dărîma tronul țarului sîngeros de pe fața pămîntului"'[2].

Schimbările de atitudine a bolșevicilor față de Adunarea Constituantă din 1918 - primul organism de acest fel din istoria Rusiei care a fost ales pe o bază democrată - sînt elocvente pentru pragmatismul și extremismul lor. Atîta timp cit au putut exploata această instituție a întregii națiuni în propriul lor interes, Lenin a sprijinit ideea unei Adunări. Dar imediat după alegeri, cînd bolșevicii s-au trezit în minoritate, Lenin și-a revizuit atitudinea. înainte ca bolșevicii să pună mîna pc putere, în octombrie 1917, a fost înființată o comisie națională care urma să se ocupe de alegeri; în momentul preluării puterii, Comisia a declarat că acesta este „un eveniment trist[4]' care va duce la instituirea unui climat de anarhie și teroare"' . Cînd comisia a declarat că „este imposibil să stabilească vreo legătură cu Consiliul Comisarilor Poporului", adică cu guvernul lui Lenin' , membrii săi au fost arestați. Din ordinul conducerii bolșevice au stat încuiați într-o cameră goală din Palatul Taurid timp de patru zile, Iară

mîncare și fără paturi, pînă cînd „își vor băga mințile în cap" și vor anula alegerile. Dar acestea și-au urmat cursul normal.

Dîndu-și seama că noua Adunare, în care obținuseră numai un sfert din locuri, nu le va da cîștig de cauză, bolșevicii au împrăștiat-o pur și simplu în noaptea de 6 ianuarie 1918, după o singură zi de existență.

103

In urma răsturnării țarului, survenită în februarie 1917, organismele revoluționare, comitetele muncitorești de grevă și reprezentanții soldaților și țăranilor și-au format propriile consilii sau soviete și, prin intermediul acestora, au exercitat presiuni asupra guvernului provizoriu pentru a pune capăt războiului și a introduce reforme radicale. în octombrie, după cc a preluat puterea în numele sovietelor, Lenin a declarat că acestea sînt incomparabil superioare tuturor parlamentelor din lume ' și de aceea „nu mai este loc pentru Adunarea Constituantă". El a mai adăugat: „Poporul a dorit să convocăm Adunarea Constituantă, așa că ne-am conformat. Dar tot el și-a dat imediat seama pe cine reprezintă această adunare notorie, drept care am îndeplinit dorința poporului"'[5]. Acesta a avut la dispoziție o singură zi ca să se hotărască. Un asemenea artificiu de formă avea să devină o tradiție - orice acțiune va fi justificată prin expresia sacrosanctă „din voința poporului..."

Teoria lui Lenin cu privire la revoluția socialistă nu admitea nici un fel de instituții reprezentative alese în mod democratic. în schimb, spunea el, revoluția socialistă „nu se poate să nu fie însoțită de război civil'"[6]. Nici el și nici unul din acoliții lui nu s-au simțit tulburați de faptul că poporul nu-i împuternicise să le decidă soarta. Așa cum scria în 1921 socialistul emigrant Boris Savinkov, într-o publicație din Varșovia, „Poporul rus nu-i vrea pe Lenin, pe Trotki și pe Dzcrzynski, nu numai pentru că bolșevicii îi mobilizează., îi împușcă, le iau grînele și ruinează Rusia. Poporul rus nu-i vrea pentru simplul motiv că *nimeni nu i-a ales^*[1].

în ajunul loviturii de stat bolșevice, în lunile august-septembrie 1917, Lenin și-a scris vestita lucrare *Statul fi revoluția,* în care și-a expus ideile cu privire la viitorul statului socialist. După cum susținea el, „cînd *toată lumea* va învăța să conducă și va conduce efectiv producția socială, exercitînd

controlul asupra exploatatorilor, escrocilor și altor «păstrători ai tradiției capitaliste», controlul societății va deveni neînchipuit de dificil și, fără îndoială, va fi însoțit de represiuni severe și rapide (căci muncitorii înarmați, oameni care duc o viață practică, nu sînt niște intelectuali sentimentali și nu vor permite nimănui să-și bată joc de ei), astfel îneît *nevoia* de a respecta regulile simple, de bază ale oricărei comunități umane va deveni curînd o *obișnuință^.* Lenin a subliniat în mod special controlul social, convins fiind de faptul că atunci cînd „acesta va deveni într-adevăr universal, general,

la scara întregii națiuni“, va fi imposibil ca cineva să mai refuze să slujească statul, căci „nu va mai exista nici un loc unde să se poată ascunde“"[9].

Este limpede că Lenin nu și-a pus nici o clipă întrebarea de ce, înainte de 1921, bolșevicii n-au fost în stare să dea poporului nimic altceva decît haos, război civil, foame și teroare^[0]. Adevărul este că bolșevicii își atinseseră scopul: Partidul deținea puterea. Pentru Lcnin, revoluția era un experiment social. Dacă eșuase în 1905, avea să reușească în 1917 și dacă nici atunci nu va fi posibil, mai era timp, în viitor. Intr-un articol intitulat *In atenția muncitorilor* din noiembrie 1917, Gorki scria:

„Viața în toată complexitatea ei îi este necunoscută lui Lenin, el nu a trăit printre oameni, dar a găsit în cărți metoda de a determina masele să facă sluj, de a le atîța instinctele. Pentru leniniști, clasa muncitoare seamănă cu minereul de fier pentru un metalurgist. Este oare posibil - date fiind împrejurările actuale - să turnăm un stat socialist din acest minereu? Evident că nu. Dar de ce să nu încercăm? Ce riscă Lenin dacă experimentul eșuează?“[31]

Pentru a se menține la putere, bolșevicii s-au aliat pentru totdeauna cu violența, îngropînd adînc libertatea. Discursul lui Lenin *Către cetățenii Rusiei,* care a urmat imediat după lovitura de stat și decretul prin care promitea pace și pămînt nu pomeneau nimic despre libertate ca scop principal al unei revoluții. Nu exista nici o similitudine cu Declarația drepturilor revoluției engleze din 1689, nici cu Declarația de independență a americanilor din 1776; Revoluția rusă care a

oferit în mod formal pace și pămînt oamenilor, a înlocuit cu perfidie ideea de libertate cu aceea dc abolire a exploatării omului de către om. Oferindu-i poporului această iluzie, Lenin a închis în cușcă cel mai robust și mai vital element al omului - credința. I-a condamnat în felul acesta pe ruși să se mulțumească timp de decenii în șir numai cu speranța.

Care era fundamentul filosofic al teoriei lui Lcnin, dacă exista așa ceva? La urma urmelor a fost numit cel mai mare filosof al secolului al XX-lea de către oamenii de știință sovietici (inclusiv de autorul rindurilor de față). Dacă Lcnin n-ar fi ajuns la putere, lucrarea lui *Materialism și empiriocriticism* (1908) ar fi fost cunoscută numai dc un cerc îngust de experți în teoria cunoașterii și chiar și aceștia ar fi

considerat-o extrem de scolastică. „în ea, tot ceea ce «corespunde» poziției materialismului dialectic, scria filosoful emigrant rus Vasili Zenkovski, este acceptat fără discuție, iar ceea ce contravine e respins *numai din acest motiv*Într-adevăr, Lenin însuși a scris în lucrarea sa: „Urmînd calea teoriei lui Marx, va trebui să ne apropiem tot mai mult de adevărul obiectiv (fără a-1 atinge însă vreodată). Dacă vom opta pentru altă cale, vom cunoaște deruta și minciuna“[j3].

Cu alte cuvinte, numai cei care acceptă metodologia marxistă sînt filosofi și oameni de știință. Despre filosofia lui Lenin s-a spus că îi deosebește și îi separă pe gînditorii „puri“ de cei „impuri“, pe matcrialiști de idealiști. El își propusese să demonstreze că o școală filosofică ce acceptă existența religiei nu poate fi considerată științifică.

Chiar dacă am considera plauzibil raționamentul lui Lenin, principiul atitudinii partinice care este socotit necesar pentru studiul filosofic al cunoașterii științifice îl plasează pe cititor dincolo de domeniul științei, în sfera opoziției ideologice față de valorile bolșevice. După eșecul revoluției din 1905, în Rusia s-a constatat o creștere a interesului pentru filosofia idealistă, la fel ca și în Europa occidentală, însă din motive diferite. Dezamăgirea provocată de ideile socialiste, adică materialiste, i-a împins pe intelectualii ruși spre o filosofic de esență spirituală care considera autoperfecționarea individuală drept

calea spre ameliorarea situației sociale, mai curînd decît invers, ceea ce reprezenta mesajul și scopul socialismului. în efortul de a contracara această tendință, bolșevicii intelectuali Alexandr Bogdanov și Anatolii Lunacearski s-au aplecat cu interes asupra lucrărilor filosofului contemporan austriac Ernst Mach (dc numele căruia este legată măsurarea vitezei sunetului) și ale mentorului său din secolul al XIX-lea, filosoful elvețian Richard Avenarius. După Mach, atributele lumii materiale - culoare, formă, textură - sînt conferite obiectelor de mintea omenească. Cu alte cuvinte, omul este acela care creează lumea așa cum o cunoaște. Obiectivul teoriei sale îl constituia eliminarea distincției dintre spiritual și fizic, întrucît, după Mach, lumea reprezintă o cantitate fizică a cărei formă este dată de conștiință. Materialismul marxist punea problema invers: lumea fizică, mediul înconjurător formează și condiționează mintea omenească. Marxiștii sînt realiști sau matcrialiști, iar machiștii sînt idealiști.

Bogdanov, biolog de meserie, a dus mai departe teoria lui Mach, dcclarînd că nu numai lumea fizică, ci și societatea însăși este un

produs al minții omenești, care n-ar fi existat tară voința umană de a genera viața în comun. Așadar, societatea reprezintă expresia conștiinței. Obiectivul acestei orientări îl constituia, așa cum s-a mâi spus, contracararea efectului destructiv pe care îl avea noua gîndire idealistă asupra vieții socialiste din Rusia. Totodată se demonstra că filosofia marxistă era suficient de flexibilă ca să absoarbă o noțiune aparent atît de idealistă.

In acea perioadă, 1906-1909, Lenin avea relații încordate cu Bogdanov și cu alți intelectuali implicați în organizația bolșevică. în parte din cauza competiției pentru condu cerea intelectuală, în parte pentru a păstra controlul asupra organizației și a finanțelor ei, Lenin a decis să lanseze atacul împotriva lui Bogdanov și a aliaților săi, punînd sub semnul întrebării calitatea lor de marxiști. în prealabil el a citit foarte multe scrieri filosofice[34]. Acceptîndu-1 pe Marx și teoria lui social-politică fără spirit critic, Lenin s-a mulțumit să facă doar niște comentarii asupra lui. Nici o teorie social-politică

nu poate fi universală, totuși Lenin a ridicat marxismul la acest rang. Cît despre noii idealiști ca Berdeaev și adepții lui, ostilitatea lui Lenin le-a salvat în ultimă instanță viața. în martie 1922, Lenin a citit o colecție de articole semnate de Berdeaev, Fedor Stepun, Frank și alții, intitulată *Oswald Spengler și declinul Europei* și apoi i-a scris lui N. P. Gorbunov, administratorul general al Consiliului Deputaților poporuluifSovnarkom), calificînd cartea drept „alb-gardistă" și ordonîndu-i lui Gorbunov să vorbească cu adjunctul GPU, I. S. Unșliht, despre ea"[35]. Filosofii nu erau împușcați pentru vederile lor „alb-gardiste", deocamdată fiind doar deportați din țară.

Partea filosofică a gîndirii lui Lenin avea la bază convingeri ferme, dar se caracteriza prin dogmatism. în viziunea lui, filosofia marxistă reprezenta un materialism filosofic desăvîrșit"[36] și unica teorie adevărată. „Spuneți că pentru a întrona socialismul trebuie să avem o comportare civilizată. Foarte bine. Dar de ce n-am putea crea premisele unei comportări civilizate chiar de la început, excluzîndu-i pe moșieri și pe capitaliști înainte de a pune bazele mișcării socialiste? Unde ați citit că asemenea schimbări în ordinea istorică sînt inacceptabile sau imposibile?"[37] Cu alte cuvinte, dacă lucrările marxiste n-o interzic, orice „ordine istorică" este permisă.

în privința categoriilor estetice, Lenin dădea dovadă de mai puțină intransigență, poate pentru că arta era mai puțin legată de politică

decît dreptul și filosofia sau poate pentru că nu se simțea foarte sigur pe el în acest domeniu. E posibil ca Berdeaev să fi exagerat atunci cînd l-a calificat pe Lenin înapoiat și primitiv în concepțiile sale despre artă, dar numai foarte puțin. Gustul lui era extrem de conservator, în schimb în domeniul literaturii avea cunoștințe mult mai vaste. îl cita și se referea la Cemîșevski mai mult decît la oricare alt scriitor - de peste 300 de ori în operele sale complete -, dar a citat și din numeroși scriitori ruși din secolul al XIX-lea, ale căror opere și teme aveau tendință social-politică. A scris un articol despre Tolstoi, dar pe Dostoievski nu l-a citat decît de două ori în toate lucrările sale[38]. Prefera scriitorii clasici celor moderni,

totuși admira foarte mult romanul lui Gorki *Mama* care aborda probleme social-politice la un nivel artistic accesibil.

Prietenia din tinerețe cu Lenin nu l-a împiedicat pe Gorki să-i atace violent pe bolșevici înl917șil918, în ziarul lui petersburghez *Novaia Jizni* (Viața nouă). Sub titlul *Gînduri anacronice*, el a reușit să publice patruzeci și opt de asemenea articole înainte ca ziarul să fie suspendat din ordinul lui Lenin, în iulie 1918. La puțin timp după lovitura de stat bolșevică, Gorki scria: „Lenin și tovarășii lui de arme consideră că pot săvîrși orice crimă, cum ar fi masacrul de la Petrograd, asaltul asupra Moscovei, abolirea libertății cuvîntului, arestările tară sens, toate faptele •abominabile comise de Plehve și Stolîpin*. într-acolo conduce Lenin proletariatul de astăzi și trebuie să înțelegem că el nu este un vrăjitor atotputernic, ci un scamator cu sînge rece care nu cruță nici onoarea, nici viețile proletariatului[409].

Cred că nu mai este necesar să precizăm că acest articol, ca și multe altele asemănătoare nu au fost incluse în ediția în treizeci de volume a operelor lui Gorki. Cu toate acestea, Gorki și-a schimbat curînd atitudinea, conștient de faptul că regimul se instaurase pentru multă vreme, iar el n-avea cum să se descurce fără sprijinul acestuia și al lui Lenin personal. în aprilie 1919 a apelat la Lenin pentru a-1 ruga s-o elibereze pe N. A. Șklovskaia, secretara poetului Alexandr Blok. Aceasta avea să iasă din închisoare șase luni mai tîrziu. în septembrie 1920 i-a solicitat lui Lenin permisiunea ca publicistul Z, I. Grejebin să emigreze. Acordarea acestor favoruri, dar și

♦Veaceslav Stolîpin, ministrul de interne al farului Nikolai al II-lea a fost asasinat în 1904. Peter Stolîpin a deținut funcția de prim ministru din 1906 pînă în anul 1911, cînd a fost asasinat în prezența țarului.

 magnetismul personal al lui Lenin au făcut ca, în scurtă vreme, Gorki să fie practic domesticit.

Lenin aborda arta și literatura ca un consumator, dar în același timp vedea în ele și un puternic instrument de influențare politică. Poate că de aceea a fost atît de ostil față de futurism și față de alte orientări modeme din artă. Și, fără îndoială, cînd a dispus închiderea Operei, a procedat astfel fiindcă socotea de cuviință că acestea „erau arte de curte, departe de popor“ și nu vedea cum ar fi putut dansatorii și cîntăreții să inspire detașamentele care se ocupau cu

rechiziționarea alimentelor. In viziunea lui, scopul principal al artei îl constituia dezvoltarea „celor mai bune modele, tradiții care rezultau din cultura existentă din punctul de vedere al concepției marxiste despre lume și al condițiilor de viață a proletariatului în epoca dictaturii^.

Mulți biografi și oameni care l-au cunoscut pe Lenin confirmă uriașa „forță fizică“ a minții sale. O posibilă explicație ar conslitui-o faptul că, de regulă, își zdrobea oponenții prin refuzul categoric de a face compromisuri. Poate că asta se datora convingerilor lui ferme, unidimensionale, frizînd fanatismul. In orice caz, mulți oameni au început să vorbească despre forța gîndirii lui Lenin și să o lege de forma capului lui. Lunacearski, de exemplu, făcea următoarea observație: „Trebuie să-l studiezi cîtva timp ca să-ți dai seama de forța lui fizică, de contururile colosale ale frunții și să sesizezi ceva ce nu se poate descrie decît ca o emanație de lumină de la suprafața ei“[41]. Nimeni nu poate confirma dacă din fruntea lui Lenin emana într-adevăr lumină. Nu ne rămîne decît să apelăm la cele cinci ediții ale operelor lui complete, cele patruzeci de volume de miscelanee, la miile de documente nepublicate, la miile de lucrări de hagiografie și la cele cîteva cărți scrise cinstit și fără patimă despre el. Avem la dispoziție proiectele, dar mai ales acțiunile lui pentru a-1 judeca.

Fenomenul bolșevismului

Orice copil de școală sovietic cunoștea povestea celui de-al doilea Congres al Partidului din 1903 și știa să facă diferența dintre bolșevici și menșevici: Lenin și adepții lui „duri ca piatra“ vedeau partidul „ca pe o organizație de luptă. Fiecare membru al său trebuia să fie un luptător altruist, pregătit pentru îndeplinirea sarcinilor de zi cu zi, dar și pentru a lupta cu arma în mînă“, în timp ce Martov, „sprijinit de

clemente șovăielnice și oportuniste, dorea să transforme Partidul într-o sală de ședințe". „Cu un asemenea partid“, aflăm din biografia oficială a lui Lenin, „muncitorii n-ar fi reușit să ia puterea în mîinile lor"[42]. Dacă un elev adăuga că

Plehanov, deși șovăielnic și nedecis, era totuși de partea lui Lenin, obținea o notă mare. Dar unui asemenea elev nu i se spunea niciodată că, de fapt, formula mai elastică a lui Martov cu privire la calitatea de membru de partid fusese aprobată de Congres și nici că Lenin își denumise grupul de adepți bolșevici (majoritari) pentru că obținuse majoritatea la alegerile de partid, în timp ce „oportuniștii" s-au transformat în mod firesc în menșevici, adică minoritari.

Versiunea cosmetizată a migrat dintr-o carte în alta și a devenit o dogmă pentru opinia publică. In anii care au urmat după Revoluția din Octombrie, termenul de menșevic a devenit sinonim cu acela de oportunist, împăciuitorist burghez, aliat al Gărzilor albe, spion străin, dușman al poporului. Evident, lucrul acesta a influențat în mod decisiv atitudinea față de menșevici. La 5 ianuarie 1922, cînd Biroul Politic a discutat „problema menșevică", i-a dat instrucțiuni lui Iosif Unșliht, președinte adjunct al Ceka, să găsească două sau trei orașe de provincie „fără să le excludă pe cele cu acces la linia ferată", unde să poată fi deportați menșevicii. I s-a mai spus să nu-i obstrucționeze pe menșevicii care voiau să părăsească țara, iar dacă aveau nevoie de sprijin financiar pentru aceasta, să facă apel la Biroul Politic[43]. Zilele execuțiilor în masă încă nu sosiseră.

Datorită concentrării atenției asupra unui factor organizatoric cum era zidul ce separa cele două aripi ale partidului, aspectele de importanță mai mare au fost împinse în planul al doilea. In realitate, adevărata linie de demarcație dintre bolșevici și menșevici nu era de natură organizatorică. Menșevicii îi reprezentau pe social-democrații propriu-ziși: ei recunoșteau democrația, parlamentul și pluralismul politic drept valori menite să preîntâmpine actele de violență și ca mijloace pentru realizarea dezvoltării sociale. In accepția lor, democrația era o valoare permanentă, nu un front politic. Bolșevicii, dimpotrivă, puneau un accent din ce în ce mai mare pe violență. Și cînd au venit la putere, au fost convinși că au învins nu numai burghezia, ci și pe vechii lor tovarăși de partid, menșevicii. „Octombrie", declara Stalin, „înseamnă victoria ideologică a comunismului asupra social-democrației, a marxismului asupra reformismului".

De ce au cîștigat bolșevicii? Prin ce era atrăgător programul lor? De ce au supraviețuit chiar și după cc a devenit clar că nu reprezentau decît interesele revoluționarilor de profesie? Răspunsurile la aceste întrebări vor conduce la înțelegerea fenomenului bolșevismului ca atare.

Primul război mondial ne-a oferit cheia. în primul moment, știrea izbucnirii războiului i-a luat prin surprindere pe emigranții ruși. A urmat o scurtă perioadă de confuzie intelectuală, apoi adoptarea rapidă a unei atitudini defensive. A apărut imediat și o mișcare de voluntariat în momentul în care s-a declarat război. Mulți emigranți ruși de la Paris, printre care aproximativ o mie de social-democrați, inclusiv bolșevici[44], cuprinși de febra patriotică, s-au grăbit să se înroleze în armata franceză. Cei mai mulți au fost repartizați în Legiunea Străină sau au rămas fără ocupație, căci guvernul francez nu știa ce să facă cu [45] ei .

Pe de altă parte, un grup mare de internaționaliști social-democrați, din ambele aripi ale partidului, au organizat acțiuni dc protest împotriva războiului, în general. Printre personajele proeminente din această grupă se număra lulius Martov, care scotea la Paris un ziar numit *Nașe slovo* (Cuvîntul nostru). El cerea unificarea tuturor forțelor progresiste în lupta împotriva militarismului și a puterilor imperialiste și pentru a se pune capăt războiului fără despăgubiri și fără anexări[46].

Bolșevicii au adoptat o altă poziție. La 5 august 1914, cînd Lenin a auzit că social-democrații germani din Reichstag au votat bugetul de război, a declarat: „Din acest moment nu mai sînt social-democrat, ci comunist“[47]. Bolșevicii nu aveau să schimbe oficial numele partidului decît abia la cel de-al șaptelea Congres din martie 1918, cînd acesta a devenit Partidul comunist rus (bolșevic). Dar încă din 1914 Lenin se disocia dc curentul principal al socialismului european care, practic, își suspendase programul politic pînă după terminarea războiului și anunțase că înclină mai mult ca oricînd în favoarea revoluției. Lenin nu a refuzat să-l ajute pe liderul social-democraților austrieci, Victor Adler, să plece din Galiția austriacă, unde locuise din 1912 pentru a fi mai aproape dc evenimentele din Rusia și să ajungă în Elveția,

unde a început să scrie foarte mult. Prima sa reacție importantă la izbucnirea războiului a constituit-o elaborarea unui manifest intitulat *Sarcinile social-democraților revoluționari în războiul european,* în care a formulat fraza ce avea să devină sacrosanctă pentru istoriografia

sovietică: „Din punctul de vedere al clasei muncitoare și al reprezentanților ei pe întreg teritoriul Rusiei, înfrîngerea trupelor monarhiei țariste care asuprește Polonia, Ucrania și multe alte popoare din Rusia ar fi un rău mai mic"[48]. în noiembrie 1914 a mers și mai departe, scriind: „Transformarea actualului război imperialist într-un război civil este singura lozincă valabilă pentru proletari"[49].

Milita pentru înfrîngerea propriei țări și pentru transformarea războiului deja hidos în ceva și mai cumplit: coșmarul războiului civil. Întrucît urmărea preluarea puterii, probabil că acesta era un mod de gîndire logică, dar din punct de vedere moral i se poate reproșa o mare doză de cinism. Una e să dorești înfrîngerea armatei ruse de la distanță, toropit de confortul vieții de la Berna, și cu totul altceva să zaci în tranșeele pline de noroi și sînge de pe frontul de răsărit. Lenin voia să transforme întreaga Rusie într-un teatru de război. Nimeni n-a luat în seamă apelul lui, nimeni nu s-a gîndit la un război civil, și în nici un caz nimeni nu credea în revoluția socialistă. E adevărat, la începutul războiului, Martov își avertizase camarazii asupra dorinței lui Lenin de a-și „încălzi mîinile la focul care fusese aprins pe arena mondială"[50]. Dar nimeni nu l-a luat în serios.

într-o scrisoare din 17 octombrie 1914, adresată unuia dintre agenții lui de cea mai mare încredere, Alexandr Șlepnikov, pe atunci în Suedia, Lenin scria: „... cel mai mic rău care se poate întîmpla acum este *înfrîngerea* țarismului în război. Munca noastră (persistentă, sistematică, poate de lungă durată) trebuie îndreptată în primul rind în direcția transformării războiului național într-un război civil. Cînd se va întîmpla acest lucru, asta este o altă problemă, încă nu se știe cu precizie. Nu putem nici «să promitem» un război civil, nici să-l «decretăm», dar avem datoria să acționăm - indiferent cît va dura - în această direcție"[51]. în presa cmigranților au început să apară o sumedenie de articole cu

acest mesaj, purtînd semnătura lui Lenin. în ciuda criticilor lui la adresa „Germanici imperialiste", cei de la Berlin și-au dat seama că aveau acum în persoana lui Lenin un nou aliat. Nevăzînd nici o modalitate concretă de a prelua puterea, Lenin s-a plasat pe pozițiile dușmanului Rusiei, învăluindu-sc în mantia internaționalismului.

Cînd poporul rus a fost adus pînă la limita st iportabilității din cauza războiului, și puterea de stat zăcea, practic, pe străzile capitalei, bolșevicii au preluat-o cu o ușurință remarcabilă, în schimbul promisiunii

de a încheia pace. Apelul lui Lenin la război civil fusese dat uitării, dar după ce se instalase la putere, acesta simțea că trebuie să meargă mai departe - socialismul părea atît de aproape. Oamenii de ieri puteau fi înlăturați cu ușurință; important era să-și continue nestingherit mărețul experiment. După ce dăduse poporului pace (deși ireală și de scurtă durată) și pămînt (care avea să fie curînd luat înapoi și țăranii Rusiei transformați în iobagi ai secolului al XX-lea) Lenin îi privă și de libertatea pe care le-o promisese.

Bolșevicii au supraviețuit datorită conducătorului lor și datorită apelului la forță. Lenin era un lider ideal pentru această situație. Așa cum scria Potresov în 1937, „Nici Plehanov, nici Martov și nimeni altcineva nu cunoștea secretul puterii hipnotice a lui Lenin asupra poporului. Oamenii îl respectau pe Plehanov, îl iubeau pe Martov, dar îi urmau orbește pe Lenin, considerîndu-1 singurul lider adevărat. Lenin reprezenta un fenomen rar în Rusia - bărbatul cu voință de fier, cu o energie nestăvilită care insufla o credință fanatică în cauză și în sine însuși... Dincolo de aceste calități, totuși, sc ascundeau defecte majore, mai potrivite, probabil, unui cuceritor asiatic sau medieval“[52].

Părerea lui Lenin despre Potresov e dezvăluită într-o scrisoare către Gorki: „Mareporc, Potresov ăsta!"[51] Potresov fusese cîndva tovarășul apropiat al lui Lenin, și liderul bolșevic profera cele mai sălbatice invective la adresa celor care îl părăsiseră.

în 1921, socialiștii revoluționari au publicat clandestin o broșură, pe cînd acest lucru mai era posibil la Moscova. Intitulată *Ce au dat bolșevicii poporului?* lucrarea sublinia

faptul că noii stăpîni nu și-au îndeplinit nici măcar una din promisiunile incluse în programul lor. în loc de pace, țara a fost aruncată într-un război civil sîngeros care dura de trei ani și se soldase cu pierderea a aproximativ treisprezece milioane de oameni răpuși în timpul luptelor ori din cauza bolilor, sau nevoiți să-și părăsească țara. Foamea bîntuia dezlănțuită, și țăranii nu mai semănau pămîntul pentru că știau că grînelc aveau să fie confiscate. Industria era la pămînt, Rusia fusese izolată de restul lumii și aproape toată lumea o evita. Sc instalase dictatura unui singur partid. Ceka era stat în stat. Adunarea Constituantă fusese dizolvată. Regimul se războia [54] cu proprii oameni .

Una din explicațiile supraviețuirii bolșevicilor a constituit-o faptul că însuși liderul lor era capabil să dea exemplu de teroare nemiloasă. De pildă, în toamna anului 1920 i-a scris lui Krestinski, unul dintre

secretarii Comitetului Central: „Propun să se formeze imediat o comisie (pentru început, poate să fie secretă) pentru a elabora măsuri extreme (de felul celor propuse de Larin. A avut perfectă dreptate). Ce-ar fi să faceți parte din comisie dumneata, plus Larin, plus Vladimir (Dzerzynski) plus Rîkov?* Pregătirea terorii în secret este imperios necesară"[55]. Ce nevoie avea țara de un regim care intenționa să-și atingă scopul prin teroare ca politică de stat? Forța - aceasta era stilul bolșevicilor și al liderului lor. Paradoxul bolșevismului îl constituia faptul că dictatura lor reprezenta o dictatură a minorității, fapt remarcat și de Martov în 1919 cînd a scris o carte despre originile intelectuale și psihologice ale bolșevismului, publicată înainte să fie terminată de Fedor Dan la Berlin, în 1923.

Ih 1923, Martov, care era grav bolnav, i-a scris că Lenin promisese să ia imediat toate măsurile descrise în detaliu de Marx și de Engels, în principal alegerea unui nou guvern, asigurarea salariilor muncitorilor pe baza normelor, exercitarea în mod egal a funcțiilor de control și supraveghere în așa fel încît nimeni să nu devină birocrat. „Realitatea a spulberat cu brutalitate orice speranță", scria el. „Statul sovietic a manifestat tot mai clar tendința spre întărirea

excesivă a centralismului de stat, spre dezvoltarea maximă a principiilor ierarhice și coercitive din comunitate și spre supradimensionarea tuturor organelor speciale ale represiunii statale"[56].

Lozinca *Toată puterea sovietelor!* a fost înlocuită cu *Toată puterea Partidului bolșevic!* în ce privește Biroul Politic, acesta deținea puteri incomparabil mai mari decît acelea cu care ar fi fost învestit orice împărat. în 1919 acesta a ordonat să fie împușcați ostaticii dacă se vor mai arunca bombe în populația civilă[57]; orice persoană care nu va depune armele în perioada de timp indicată va fi sever pedepsită, chiar executată[58]. în aprilie 1920 Lcnin și Stalin (în calitate de Comisar al poporului pentru Naționalități) au semnat o telegramă către emisarul lor din Caucaz, Sergo Ordjonikidze, interzicînd autodeterminarea Georgiei[59]. Lcnin a ordonat, de asemenea, arestarea delegaților la Conferința Sionistă pe întreaga Rusie care se ținea la Moscova,precum și publicarea unor materiale compromițătoare la adresa lor . Lista este interminabilă. Merită consemnat faptul că Biroul Politic, care avea uneori cîte patruzeci dc puncte pe ordinea de zi, se ocupa foarte **♦I^arin, pe numele său adevărat Lahil Lurie, era unul din funcționarii dc frunte din economic. AJexei Rîkov răspundea de Consiliul Economiei Naționale.**

 rar de chestiunile Partidului. Acesta devenise un organ de stat.

Sistemul creat de Lenin a modelat un nou tip de om în care, după cuvintele lui Berdeaev, motivațiile forței și puterii le-au înlocuit pe cele ale dragostei de adevăr și ale compasiunii.

Acest om nou, perfect pentru planul lui Lenin, a devenit materia primă a organizației de partid și s-a răspîndit pe întreg teritoriul Rusiei. Poporul fusese conștient de nedreptatea vechii orînduiri, dar îndurase suferințele cu resemnare și umilință... Acum însă ajunsese la capătul răbdării... Blîndețea și umilința lor s-au transformat în sălbăticie și furie. Lenin nu și-ar fi putut aduce la îndeplinire planul de preluare a puterii dacă n-ar fi speculat revolta acumulată în sufletele oamenilor[61].

Politica lui Lenin se materializa în negarea instituțiilor

democratice tradiționale, cum ar fi parlamentul, recurgerea la metode pur revoluționare, fetișizarea forței. Mintea sa puternică, voința uriașă și convingerea în justețea punctului său de vedere, toate acestea exercitau o mare atracție asupra celor care credeau în posibilitatea saltului din regatul dorinței în regatul libertății. în 1904, Martov scria în lucrarea sa *înainte sau înapoi?* ca răspuns la lucrarea lui Lenin *Un pas înainte doi pași înapoi :*

„Citind aceste rînduri din care răzbate o răutate meschină, uneori chiar personală, un narcisism uluitor, orb, surd, o furie paroxistică, îți dai seama că omul acesta este fatalmente condamnat să alunece mai departe, în jos, pe panta pe care a pășit spontan și care îl va duce direct la corupția politică și la abolirea social-democrației"[62].

Partidul a continuat să se scindeze, excluzînd treptat din rîndurile sale „facțiuni", „deviații" și „platforme", fiind incapabil - din cauza fanatismului său - să le considere simple divergențe de opinie și nu obsesii, ca pe niște căutări, nicidecum ca pe o dogmă fosilizată. Sciziunile au continuat pînă în pragul deceniului al treilea, cînd partidul se transformase într-un monolit stalinist, incapabil să se mai schimbe. Situația nu putea conduce decît spre un dezastru.

Lenin și menșevicii

în aprilie 1905, la Londra, s-au desfășurat lucrările Congresului al treilea al Partidului, sub conducerea lui Lenin. în calitate de președinte, acesta a acordat o atenție deosebită problemelor luptei:

considera că țarismul era „destul de putred" și că trebuia ajutat să sc prăbușească definitiv. A ținut un discurs lung despre insurecția armată, a elaborat o moțiune în legătură cu aceasta și a încercat să-i convingă pe delegați de iminența ei[63]. Totodată, și-a presărat cuvîntarea cu cele mai aspre critici la adresa menșevicilor. Cînd aceștia au propus ținerea unei ședințe comune, Lenin a insistat să fie boicotați, întrucît în viziunea lui, parlamentul era „un grajd burghez" Cînd a citit articolul lui Martov, *Proletariatul rus și Duma,* publicat în revista vieneză *Raboceaia gazeta* s-a înfuriat pe fostul lui

tovarăș care îi îndemna pe social-democrați să participe la alegerile pcntqj parlamentul țarist și i-a dat replica într-un articol intitulat *în coada burgheziei monarhiste sau în fruntea proletariatului și a țărănimii revoluționare?*[64] însăși ideea de atingere a scopurilor socialiste, democratice și progresiste prin metoda reformelor, a luptei parlamentare și sociale legale, reprezenta o blasfemie din punctul lui de vedere. Din discursurile lui Lenin emana ura față de liberali și reformiști, dintre care cei mai periculoși, după părerea lui, erau, bineînțeles, menșevicii.

Lenin considera Manifestul din Octombrie o manevră tactică a țarului și a burgheziei, inițiată de strălucitul prim-ministru țarist, contele Witte. După cum atestă martorii oculari, țarul își dădea seama că, prin semnarea acestui document, facea un pas către monarhia constituțională, parlamentară.

Autocrația se retrăsese și dăduse o șansă dezvoltării democratice. Dacă social-democrații - nu numai Lenin - nu ar fi etichetat imediat Manifestul drept „o înșelătorie" și dacă, în loc de aceasta, s-ar fi străduit să-l transpună în realitate, istoria ar fi cunoscut, poate, un alt curs. Manifestul a fost interpretat ca un semn de slăbiciune, astfel că Lenin s-a pregătit să se întoarcă în Rusia pentru a da o mînă de ajutor la înmormîntarea autocrației. Articolele lui din acea perioadă aveau titluri ca: *Apropierea deznodămîntului, Despre noul manifest constituțional al lui Nikolai Ultimul, Autocrația muribundă și noile organe ale puterii poporului.*

Divergențele cu menșevicii au fost lăsate pentru un timp deoparte. Aceștia, ca toți ceilalți liberali, nu împărtășeau ideea schimbării structurii politice existente prin forță. Chiar și politicieni relativ conservatori, inteligenți, ca Witte, spuneau: „Rusia tinde spre o structură legală bazată pe drepturi civile". Witte a propus ca țarul să renunțe la măsurile represive în cazul acțiunilor care nu amenință societatea și statul"[65].

Concesiile guvernului au fost însă ignorate, tensiunea a crescut și bolșevicii au forțat nota, profitând de nemulțumirile muncitorilor. Politica lui Lenin de promovare a violenței, terorii și cruzimii i-a făcut pe menșevici să renunțe la ideea

unei reunificări a partidului. în septembrie 1908, Martov îi scria exasperat prietenului său menșevic, tovarășul Pavel Axelrod: „Mă văd nevoit să recunosc că pînă și amestecul numelui meu cu această șleahtă de bandiți s-a dovedit o greșeală^. Nici unul dintre ei nu era dispus să accepte sectarismul și metodele conspirative. Deși țineau mai mult decît bolșevicii la ideea reunificării, doreau să promoveze totuși principiul democratic în cadrul partidului. Cît despre Plehanov, acesta ajunsese de mult la concluzia că o adevărată reunificare este imposibilă. în viziunea lui Lenin, aceasta reprezenta o posibilitate de a înghiți toate celelalte elemente ale social-democrației ruse, lipsind-o astfel de orice bază democratică. Plehanov susținea că în loc să evidențieze trăsăturile comune celor două aripi (care își aveau rădăcinile în mișcarea muncitorească), Lenin sublinia divergențele dintre ei, manifestând un sectarism exacerbat[67].

Pe măsură ce se apropia punctul culminant al dramei ruse din 1917, cu Infringed pe front, foamete și haos, bolșevicii își canalizau tot mai mult energia spre pregătirea insurecției armate. în schimb, menșevicii își concentrau atenția asupra păcii și libertății, asupra convocării Adunării Constituante și a elaborării noii constituții, strategie pe care Lenin o considera trădătoare, pentru că slăbea șansele de reușită ale revoluționarilor în insurecția armată. în ultimă analiză, divergența fundamentală dintre cele două facțiuni se reducea la faptul că bolșevicii doreau socialismul pe baza unei dictaturi, iar menșevicii situau democrația la temelia acestuia. După cum spunea Fedor Dan: „Menșevicii militau «pentru democrație politică burgheză», în timp ce bolșevicii socoteau prioritară «construirea socialismului» și atacau însăși ideea de «democrație în accepțiunea obișnuită a cuvîntului» .

Dan, care i-a supraviețuit lui Lenin cu aproape un sfert de secol și care îl cunoștea îndeaproape și-a dedicat o bună parte din viață activității de lider politic și ideologic al menșevicilor, împreună cu Martov, care a murit în 1923. Arestat în repetate rinduri și exilat de regimul țarist, a făcut mari eforturi pentru a păstra idealurile democratice ale Partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia. Steaua lui a ajuns la zenit în iunie 1917, cînd a devenit co-președinte al Comitetului Executiv al Sovietului reprezentanților țăranilor și muncitorilor din

(Ispolkom) împreună cu N. S. Ciheidze, redactor șef al ziarului *Izvestia.* Ca și I. G. Țereteli și A. R. Goț, s-a numărat printre purtătorii de cuvînt ai aripii democrate a social-democrației ruse. Desemnat să deschidă lucrările celui de-al doilea Congres al Sovietelor din 25 octombrie (7 noiembrie) 1917, Dan a ieșit din sală împreună cu ceilalți menșevici în semn de protest împotriva bolșevicilor și revoluționarilor socialiști de stingă care au votat preluarea puterii.

În următorii trei ani, conducerea menșevică a reprezentat opoziția democratică, în limitele prevederilor legale. Dar Lenin nu a pierdut nici o ocazie ca să lanseze atacuri violente la adresa foștilor săi tovarăși. Oricum, pînă în 1920, menșevicii au dus o existență mai mult sau mai puțin legală, chiar dacă termenul „social-democrat" a ajuns să fie considerat „murdar". După aceea, Biroul Politic s-a lansat într-o campanie fățișă de persecuții, începînd cu măsuri „semidure". La 22 iunie 1922 s-a decis încetarea activității politice „a acestor complici ai burgheziei", lucrul acesta urmînd să fie realizat, la momentul respectiv, prin exil: „Tuturor comisarilor poporului li se va aduce la cunoștință că menșevicii, care lucrează în prezent în cadrul comisariatelor și sînt în stare să joace orice rol politic, trebuie împrăștiați în provincii, după ce fiecare caz în parte va fi anchetat de către Ceka și Orgbiuro"[6] . Totodată, menșevicii au început să fie arestați în toată țara. Lenin și Biroul Politic au primit nenumărate apeluri pentru eliberarea acestora. La 14 octombrie 1920, de exemplu, Biroul Politic a votat în unanimitate împotriva eliberării unui grup de menșevici[70]. Arestările au continuat.

Pe Lenin îl interesau în mod special acțiunile lui Martov. în iulie 1919, într-un articol intitulat *Toată lumea la luptă împotriva generalului alb Denikin!,* Lenin scria: „Martov & Co. se consideră «deasupra» ambelor părți angajate în luptă (în războiul civil), crezînd că sînt capabili să creeze o «a treia parte». Această dorință, chiar dacă ar fi sinceră, este, totuși o iluzie a burghezului democrat mărunt care nici acum, la șaptezeci de ani după 1848 n-a învățat încă alfabetul și anume că într-un mediu capitalist nu |X*ate exista decît dictatura

burgheziei, aceea a proletariatului fiind incompatibilă cu o asemenea orînduire. Se pare că Martov & Co. vor muri cu această iluzie“[71]. Cînd Martov și Dan au fost aleși, împreună cu alți menșevici, în sovietul orașului Moscova, în 1918, Lenin a notat pe raportul lui Kamenev: „Cred că ar trebui să-i obosești cu sarcini practice: Dan să se ocupe

 de activitățile sanitare, Martov să aibă grijă de cantinele pentru săraci“[72]. Cînd, în același an, Martov a prezentat spre publicare, prin intermediul lui Gorki, manuscrisul memoriilor sale - încă mai exista o oarecare libertate în aceste probleme - Lenin l-a cenzurat[73]. Martov era amenințat în permanență cu arestarea, dar Lenin, probabil din cauza prieteniei lor din tinerețe, n-a trecut la fapte. însă cînd Martov a dat de înțeles că ar vrea să plece în străinătate, i s-a acordat imediat permisiunea, spre ușurarea lui Lenin, care putea astfel spune: „îl lăsăm pe Martov să plece tară nici un fel de reticențe"[74].

între Dan și Lenin n-au existat niciodată relații strînse, astfel că Dan a fost arestat în februarie 1921 și închis în fortăreața Petropavlovsk din Petrograd (care s-a numit St. Petersburg din 1914) timp de aproape un an. Nu era străin de locul acela, căci mai fusese închis în 1896, înainte de a fi exilat de țar. Acum i se aducea acuzația de instigare a soldaților și marinarilor din fortăreața de pe insula Kronstadt, din Marea Baltică, împotriva bolșevicilor. Era pasibil de pedeapsa cu moartea, însă a fost condamnat la domiciliu forțat „într-o regiune îndepărtată, neproletară, unde să poată munci în specialitatea sa"[75]. Dan a declarat greva foamei, cerind dreptul de a pleca peste graniță și, întrucît inflexibilitatea epocii lui Stalin încă nu se instituise, i s-a permis să emigreze.

Orice primejdie reală sau imaginară care apărea în această perioadă era în mod invariabil atribuită „activității contrarevoluționare a menșevicilor". Astfel, la 28 noiembrie 1921, Trotki a raportat Biroului Politic că primise informații referitoare la pregătirea unei lovituri de stat la Moscova și Petrograd. Aceasta urma să fie condusă de menșevici, de revoluționarii socialiști și de „burghezia care supraviețuise". Trotki a fost numit imediat „președinte al Comitetului de apărare Moscova", iar Comitetului Central i s-au dat instrucțiuni ca să intensifice arestările în rindul menșevicilor

și ale revoluționarilor socialiști[76]. Poziția Biroului Politic devenea tot mai dură în problema menșevicilor. La 2 februarie 1922, Stalin raporta arestarea mai multor menșevici și, drept urmare, Biroul Politic a emis un ordin special către GPU, succesorul Ceka, „să-i transfere pe cei mai activi lideri ai partidelor antisovietice în locuri speciale de detenție. Menșevicii, revoluționarii socialiști și anarhiștii reținuți în prezent de Ceka trebuiau să rămînă în continuare în închisoare"[77].

Menșevicii au încercat să facă apel la soci al-democrații din

Occident. Ceka a interceptat o astfel de scrisoare adresată Conferinței
Internaționale de la Bema și i-a raportat lui Lenin. Acesta a citit-o și a subliniat cuvintele: „închisorile sînt supraaglomerate, muncitorii trag
unii în alții, mul ți dintre tovarășii noștri social-democrați au fost Biroul Central al menșevicilor i-a scris, de asemenea, lui Lenin, cerîndu-i „legalizarea onestă" a partidului lor, dar singura reacție a liderului bolșevic a fost expedierea apelului lor „la arhivă[4479]. Menșevicilor nu le mai rămînea de făcut decît să încerce, chiar de departe, să mai salveze cîte ceva din valorile revoluției din februarie 1917. Astfel, ei au editat revista *Soțialisticeskii vestnik* (Mesagerul socialist) mai întîi la Berlin, apoi la Paris și, în momentul izbucnirii războiului, la New York, unde și-a încetat apariția în 1965, căci nu mai exista nici un menșevic ca s-o conducă.

între timp, bolșevicii au strîns șurubul. Arestările și deportările s-au extins de la liderii menșevici la membrii de rind ai partidului și intelectuali, care erau supuși persecuțiilor. Aripa radicală a revoluției o lichida pe cea democrată. Cu ajutorul lui Lenin și al bolșevicilor, social-democrația rusă s-a stins pe neobservate atît în țară, cît și în străinătate. Este adevărat că unii social-democrați și-au schimbat atitudinea sub impactul evenimentelor internaționale. De exemplu, în 1936, la Paris, Dan a recunoscut Uniunea Sovietică drept principalul zid de rezistență împotriva fascismului. A editat revista *Novîi mir* (Lumea nouă) după care, în martie 1940, a fugit la New York; la vîrsta de șaptezeci de ani s-a retras din funcția de președinte al Delegației Străine și redactor al revistei *Soțialisticeskii vestnik* și a înființat revista *Novîi puți* (Drum nou). Ruptura lui cu menșevicii a ievenit definitivă în 1943. în ultima sa carte, *Originile bolșevismului,* publicată în 1946, vechiul adversar al totalitarismului a descoperit lintr-o dată ceva pozitiv în colectivizarea forțată a agriculturii și n-a (ost în stare să condamne fără drept de apel procesele din anii '30, sau pactul Hitler-Stalin din 1939. A declarat chiar că procesul de „democratizare organică internă a sistemului sovietic nu a avut de suferit prin semnarea lui"[80].

Astfel a luat sfîrșit lupta dintre bolșevici și menșevici. Aceștia din urmă văzuseră în democrație un scop, în timp ce pentru bolșevici ea iu a fost decît un mijloc. Ei doreau să creeze un partid mare, puternic, închis, în timp ce menșevicii militaseră pentru un partid sau o asociație ie oameni care gîndesc liber și resping ideea de coerciție.

120
Paradoxul lui Plehanov

Gheorghi Valentinovici Plehanov a fost „părintele recunoscut al marxismului rus“. Ca și Lenin, provenea dintr-o familie de nobili. Tatăl lui fusese căpitan în armată și insistase ca fiul să-i calce pe urme. Ascultător, Gheorghi s-a înscris la școala militară din Voronej, dar în scurtă vreme după obținerea insignei de cadet a plecat la St. Petersburg ca să studieze la Institutul de mine. Doi ani mai tîrziu. în 1877, avea să fie exmatriculat pentru că participase la o demonstrație studențească . Și-a păstrat însă atitudinea milităroasă, și poate că lucrul acesta l-a făcut pe Lenin să spună despre el în 1904: „Plehanov este un om de o statură colosală, la vederea căruia îți vine parcă să te stringi în tine”, adăugind apoi în stilul său caustic obișnuit: „însă cred că e deja un cadavru, în timp ce eu sînt încă viu''[82]. Democrat în anii ’70 ai secolului trecut, Plehanov a plecat din Rusia în 1879, iar în 1883 era deja marxist convins. După aceea s-a ocupat de elaborarea doctrinei partidului și a programelor pentru viitorul Rusiei. Cînd l-a cunoscut pentru prima dată, în 1895, Lenin a fost impresionat dc personalitatea lui Plehanov. La următoarea întîlnire din 1900 s-a văzut că ambii bărbați aveau veleități de conducător, ceea ce punea sub semnul întrebării viitorul colaborării lor. Trei ani mai tîrziu, cînd partidul s-a scindat, Plehanov avea să se alăture menșevicilor. Ostilitatea reciprocă dintre cei doi bărbați s-a accentuat din cauza pozițiilor diametral opuse pe care le-au avut în legătură cu războiul, Lenin ca defetist, Plehanov ca defensiv.

Plehanov a rămas în străinătate, în Elveția, timp de treizeci și șapte de ani, începînd din 1879. S-a întors în cele din urmă la Petrograd la 31 martie 1917, cu două săptămîni înainte de sosirea lui Lenin. Acest lucru se explică prin faptul că Aliații doreau să faciliteze întoarcerea unui avocat atît de înflăcărat

al efortului de război. Plehanov, care se odihnea în clima relativ blîndă de la San Remo atunci cînd fusese răsturnat Nikolai al II-lea, aștepta cu nerăbdare să se întoarcă în Rusia și să-și manifeste sprijinul pentru cauza revoluției. A călătorit prin Franța în Anglia și de acolo, cu un pașaport francez, a străbătut Marca Nordului pînă în Rusia. în ciuda primirii călduroase ce i s-a făcut, la un an după revoluție avea să fugă, practic, de mișcarea pe care o propovăduise toată viața. într-un articol publicat la sfîrșitul verii anului

1917 și intitulat *Despre tezele lui Lenin și de ce delirul poate fi interesant la momentul respectiv,* Plehanov scria că apelul lui Lenin la fraternizarea cu germanii pentru răsturnarea guvernului provizoriu și preluarea puterii vor fi văzute de către muncitori în adevărata lor lumină, și anume, ca „o încercare nebunească și extrem dc periculoasă de a semăna anarhia în Rusia"[83]. Cuvintele lui au ajuns la urechi care nu voiau să audă. După preluarea puterii de către bolșevici a scris împreună cu Vera Zasulici și Lev Deici o *Scrisoare deschisă către muncitorii din Petrograd,* în care declara că noua conducere împingea poporul rus pe calea „celei mai mari calamități istorice" și că acest pas „va genera un război civil care. în final, îi va sili să se retragă cu mult în urma pozițiilor cîștigate în februarie și în martie"[8-1]. în ziua următoare, un grup de marinari a năvălit în apartamentul în care Plehanov locuia împreună cu soția sa, Rozalia Markovna. Apăsîndu-i un revolver în piept, unul dintre ei îi spuse:

- Dă-ne armele de bună voie. Dacă găsim vreuna te împușcăm pe loc.

- Cred că o să faceți asta chiar dacă nu găsiți nici una, a răspuns Plehanov calm.

în urma percheziției nu s-au descoperit nici un fel dc arme, însă Plehanov a trebuit să se ascundă, mai întîi într-o clinică din Petrograd, apoi în Finlanda, la Pitkejarvi, în apropiere de Terioki, unde a și murit la 30 mai 1918.

Relația lui Lenin cu Plehanov a parcurs un ciclu complet, de la respectul profund - „timp de douăzeci de ani, din 1883 pînă în 1903 a oferit maselor scrieri admirabile" - pînă la ostracizarea totală - „puneți-1 sub interdicție pe șovinistul

Plehanov". în realitate, în Rusia, marxismul s-a dezvoltat pe baza scrierilor lui Plehanov. Nimeni, nici chiar Lenin, nu a observat că Plehanov, în pofida inflexibilității sale, nu și-a alterat viziunea asupra marxismului sub influența distorsiunilor care caracterizează scrierile lui Lenin. El n-a subliniat „esența contrarevoluționară" a liberalilor, nu a respins parlamentarismul, a acceptat cu rezerve ideea „hegemoniei proletariatului", atribuind un rol extrem de important intelectualității în cadrul mișcărilor sociale. Toate acestea au fost considerate mai tîrziu manifestări ale oportunismului, lingușire a liberalilor, șovinism etc., etc. I se reproșa nu numai „că s-a împăcat cu menșevismul și cu liberalismul", ci și faptul că a interpretat războiul claselor sociale „în manieră oportunistă".

122

Intr-adevăr, în introducerea la lucrarea sa rămasă neterminată *Istoria gîndirii sociale ruse,* Plehanov scrisese: „Evoluția unei societăți date, împărțită în clase, este determinată de dezvoltarea claselor respective și de relațiile dintre ele, adică, în primul rînd de *lupta lor reciprocă* atunci cînd este vorba de structura socială și, în al doilea rînd, de *colaborarea* lor mai mult sau mai puțin fructuoasă atunci cînd se pune problema apărării țării în fața unui atac venit dinafară"[85]. El susținea că relațiile de clasă de acest tip sînt specifice Rusiei și că și-au pus definitiv amprenta pe istoria țării. S-ar putea ca această părere să fi stat la baza „viziunii lui defensive", însă, în ciuda faptului că bolșevicii l-au etichetat drept „defensiv" și „patriot social", el nu și-a modificat părerile despre război pînă la sfîrșitul vieții. La apelul lansat de Lenin către sdldații ruși de a fraterniza cu germanii, pentru că Rusia ducea un război de expansiune, Plehanov a răspuns ironic: „Iertați-ne, buni teutoni, că intențiile noastre acaparatoare v-au făcut să ne declarați război și să ocupați o mare parte din teritoriul țării noastre, să-i tratați pe prizonierii noștri cu o bestialitate arogantă, să cotropiți Belgia și să transformați această țară cîndva înfloritoare într-o baie de sînge, să distrugeți multe provincii franceze ș.a.m.d. Totul este din vina noastră"[8] .

Cînd s-a întors în Rusia după ce petrecuse peste treizeci de

ani în exil, în străinătate, Plehanov și-a dat seama de diferența dintre un teoretician marxist și un politician revoluționar. S-a opus din răsputeri ideii revoluției socialiste, acuzîndu-1 pe Lenin de a fi declanșat o serie de evenimente pentru care Rusia nu era pregătită[87], după părerea lui condițiile din țară fiind proprice doar pentru „o revoluție burgheză"[88]. Nu s-a făcut înțeles de semenii săi. Oare acesta să fi fost principalul paradox al lui Plehanov? Toată viața a scris despre lupta de clasă, despre dictatura proletariatului, despre rolul conducător al clasei muncitoare în restructurarea societății, despre revoluția socialistă ca țel suprem al învățăturii marxiste. Insă în momentul în care propria sa țară a ridicat piciorul ca să pășească peste pragul acestei revoluții, și-a exprimat deschis protestul. Poate că nu acesta era paradoxul real. Conservatorispiul lui îl împiedica să accepte salturile în istorie. In viziunea lui, o asemenea concepție constituia o formă de „delir leninist".

Plehanov a reprezentat într-un anume sens drama nobilimii și a intelectualității ruse. Dîndu-și seama că numai o schimbare treptată

ar putea aduce Rusia pe calea unui progres real, o parte a acestei elite sociale a crezut că modificările respective pot fi obținute prin metode revoluționare, în timp ce altă parte a optat pentru adaptarea, acomodarea și reorganizarea sistemului existent. Nu e de mirare, așadar, că Plehanov, nobil din provincia Tambov, a cărui mamă se înrudea cu Belinski, vestitul filosof radical din anii ’40 ai secolului trecut, a avut un frate, Grigori, care a fost inspector de poliție. Cînd bolșevicul Nikolai Valentinov l-a întrebat pe Grigori dacă statuile Ekaterinei cea Mare aveau să fie dărîmate la izbucnirea revoluției, inspectorul de poliție a răspuns: „Fleacuri! Cînd o să izbucnească revoluția? N-o să fie nici o revoluție. Aici nu sîntem în Franța"[89].

Gheorghi vedea lucrurile în mod diferit, deși pentru el revoluția, care era inevitabilă, trebuia să aibă un caracter burghezo-democratic și să dureze mai mult timp. în ajunul revoluției din octombrie 1917 și-a asumat curajul politic să proclame cu voce tare că regimul ce va fi instaurat nu trebuie să se întemeieze pe fundamentul strimt al dictaturii

proletariatului, ci „să se bazeze pe o coaliție a tuturor forțelor vitale ale țării". într-o serie de articole publicate în august și septembrie în revista *Edinstvo* (Unitatea) a declarat că o coaliție ar reprezenta un consens al națiunii: „Dacă nu vreți consens, mergeți cu Lenin. Dacă vă decideți să nu mergeți cu Lenin, intrați în consens".

în eforturile lui disperate de a evita dictatura „revoluționarilor de profesie", Plehanov a acționat cu bună știință în direcția propriei distrugeri politice: „Oare interesele muncitorilor sînt în toate privințele divergente cu acelea ale capitaliștilor? în istoria economică nu a existat nici o perioadă cînd acestea s-au interferat? Coincidența parțială generează cooperare în anumite domenii. Elementele socialiste și nonsocialiste pot realiza acest acord limitat în cadrul *reformelor sociale^.* -

Toate acestea reprezentau însă o adevărată erezie pentru Lenin și pentru bolșevici.

într-adevăr, ultimele articole ale lui Plehanov, în ajunul loviturii de stat din octombrie, prefigurează o nouă concepție despre socialism. După ce apărase zeci de ani ideea de dictatură a proletariatului la congresele Internaționalei a doua, acum își revizuia multe din principiile sale anterioare. Devenise nu numai „defensiv", ci și „reformist", termeni peiorativi folosiți de leniniști, sinonimi cu acela de „plehanovist". în martie 1920, cînd Lenin a fost informat că un tribunal revoluționar din Kiev îl condamnase pe un anume I. Kiselev

la moarte și că acesta îi ceruse clemență, liderul de la Kremlin i-a scris lui Krestinski, bolșevicul local care răspundea de asemenea chestiuni: „Sentința de condamnare la moarte a lui Kiselev este o chestiune extrem de urgentă. L-am cunoscut la Ziirich în anii 19IQ- 1914 unde era *plehanovist* (sublinierea lui Lenin) și a comis mai multe lucruri urîte (nu cunosc amănuntele). L-am zărit și aici, la Moscova, în 1918 sau 1919. Lucra la *Izvestia* și mi-a spus că devenise bolșevic. Nu cunosc faptele concrete". în cele din urmă, Lenin l-a lăsat pe Dzerzynski să decidă în privința acestei chestiuni. în nota pentru dosar întocmită de Dzerzynski se făcea precizarea:

„Sînt împotriva intervențiilor"[91].

Plehanov trebuie să se fi cutremurat în fața realităților din Rusia. La urma urmelor, el era acela care formulase ideea dictaturii proletariatului în programul partidului și rostise faimoasa maximă „Binele revoluției este legea supremă", deschizînd astfel zăgazurile unei violențe nestăvilite. Și tot el spusese la începutul secolului că, dacă după revoluție parlamentul se va dovedi „rău", va trebui dizolvat „nu după doi ani, ci în decurs de două săptămîni". în esență, bolșevicii au aplicat formula lui Plehanov atunci cînd au dizolvat Adunarea Constituantă, în ianuarie 1918.

Valentinov își amintea că la sosirea sa la Moscova, Plehanov a vizitat Colinele vrăbiilor din afara orașului împreună cu un grup restrîns de prieteni. Fotografiile pe care le-a făcut împreună cu Vera Zasulici sînt frumoase și triste. Profund mișcat, Plehanov, o luase pe Zasulici de mînă și-i amintise un moment din viața altor doi revoluționari:

- Vera Ivanovna, acum nouăzeci de ani, exact în acest loc, Herzen și Ogarev și-au depus jurămîntul. în urmă cu vreo patruzeci de ani, în alt loc, am jurat și noi că binele poporului va fi legea supremă a vieții noastre, îți amintești, nu? E clar că acum mergem în jos. într-o bună zi, cineva ne va spune că pentru noi totul s-a terminat. Probabil că asta se va întîmpla mai curînd decît ne închipuim noi. Dar atîta timp cît mai respirăm, să ne privim în ochi și să ne răspundem cinstit la întrebarea: „ne-am respectat jurămîntul?"

Opt luni mai tîrziu, Plehanov murea și, la puțin timp după el, și Vera Zasulici.

La'o ședință a Biroului Politic din iulie 1921, comisarul pentru Sănătatea publică, Nikolai Semașko, a propus înălțarea unui monument în cinstea lui Plehanov la Petrograd. Biroul Politic a reacționat favorabil,

lăsînd la latitudinea lui Semașko să discute chestiunea cu Sovietul Petrogradului, întrucît, într-un anumit sens, aceasta privea municipalitatea"[93]. S-a pus apoi problema acordării unui ajutor familiei Plehanov, care trăia în condiții grele în străinătate. La 18 noiembrie 1921, Lemn a propus ca o„mică sumă" de 10 000 franci elvețieni să fie acordată familiei o singură dată. In același timp, s-a decis ca o sumă mult mai

mare, de 5 000 ruble-aur, să fie plătită familiei social-democratului german Karl Liebknecht, asasinat în Germania în 1919[94]. Poate că s-a întîmplat așa fiindcă văduva lui Liebknecht, Sofia, de origine rusă, i-a trimis apeluri mai insistente lui Lenin. Intr-una din scrisori îi spusese că tatăl ei „avusese o moșie la Rostov pe Don, „inclusiv trei casc și acțiuni însumînd aproximativ 3 milioane de ruble." „Ar fi trebuit să am aproximativ 600 000 de ruble, însă casele au fost naționalizate. Dați-mi 1 200 000 de mărci pentru mine și copiii mei. Trebuie să-mi asigur independența din punct de vedere material... Sînt extrem de îngrijorată... Scăpați-mă de incertitudinea zilei de mîine, lăsați-mă să respir liber. Dar să nu-mi dați jumătate, ci numai suma întreagă". După ce a fost de acord să i se acorde 5 000 de ruble-aur, Lenin a scris pe dosar: „Secret, pentru arhive"[95], în realitate, Zinoviev îi trimisese deja Sofiei Liebknecht o cutie cu geme furate în valoare de 6 600 guldeni olandezi și 20 000 de mărci germane.

Nikolai Potresov, care a fost foarte apropiat de Plehanov în timpul activității lor revoluționare, a marcat comemorarea a douăzeci de ani de la moartea lui Plehanov printr-un eseu. „Se pare, scria el, că Plehanov s-a dus acasă numai ca să vadă cu proprii ochi cum Rusia este înlănțuită din nou! Și cu ce lanțuri! Făurite de proletariat! Și de cine? De foștii lui elevi! E greu să-ți imaginezi o pedeapsă mai grea... ca și regele Lear, a fost azvîrlit afară și trădat de proprii copii"[96]. Plehanov a intrat în istorie mai mult ca profet al dezastrului bolșevic, decît ca maestru al ordinului sau lider al partidului pe care îl crease împreună cu Lenin.

Tragedia lui Martov

Revoluționarii ruși erau obișnuiți să adopte nume de împrumut, pseudonime, uneori alese la întîmplare, alteori din dorința obținerii unui efect dramatic. Așa cum s-a mai spus, pseudonimul „Lenin" derivă probabil de la numele fluviului Lena din Siberia. Iosif Djugașvili, georgian, a adopta pseudonimul de „Stalin" care voia să însemne „omul de oțel". Lev Bronștein și-a zis „Troțki", după numele unuia din

paznicii lui din închisoare. Adesea, alegerea unui nume nou era o problemă de securitate, o necesitate în vederea obținerii unui pașaport, pentru a scăpa de arest sau a îndruma poliția pe o pistă falsă. Pseudonimele se întîlneau frecvent, în special, în rindul revoluționarilor de origine evreiască, deoarece un nume rusesc le putea oferi o deghizare mai bună. Astfel, lulius Osipovici Țederbaum a devenit cunoscut ca „luli Martov".

Martov s-a stins din viață la Berlin în 1923, dar moartea lui politică a survenit în noaptea de 25 octombrie 1917, în timpul celui de-al doilea Congres al Sovietelor. Sovietele erau privite ca niște organisme nepartinice, adunări generale de orientare socialistă angrcnînd deputății comitetelor dc muncitori, soldați și țărani care adoptau o serie de rezoluții, cum ar fi somația adresată guvernului provizoriu de a ieși din război, de a amina trimiterea trupelor pe front și de a preda puterea sovietelor. Pe parcursul anului 1917, cînd atitudinea antirăzboinică a populației s-a accentuat și mesajul bolșevic a provocat o reacție mai puternică, sovietele au rămas neutre doar în aparență. In realitate, ele deveniseră aproape în totalitate organisme bolșevice, mai ales Ia Petrograd și la Moscova.

La inaugurarea lucrărilor celui de-al doilea Congres al Sovietelor, guvernul provizoriu condus de Kerenski tjcmai fusese răsturnat de la putere de către bolșevici, deși aceștia acționaseră, chipurile, în numele sovietelor. Orice speranță că noul Congres va elabora o soluție pentru ieșirea din criză, de preferință prin formarea unui guvem de largă coaliție socialistă, a fost spulberată înainte să se rostească un singur cuvînt. După toate probabilitățile, componența Congresului reflecta destul dc fidel situația din țară: din cei 650 de delegați, aproximativ 300 erau bolșevici, iar optzeci sau nouăzeci, revoluționari socialiști de stingă; numărul celorlalți revoluționari socialiști și menșevici se ridica la aproximativ optzeci din fiecare, restul fiind nemembri de partid.

După deschiderea ședinței, bolșevicii și revoluționarii socialiști de stingă - o facțiune a partidului principal aflată mai aproape de bolșevici - și-au ocupat locurile pe podium proporțional cu numărul delegaților lor. Mcnșevicii au refuzat

să ia loc pe cele patru scaune care le fuseseră rezervate, în semn dc protest împotriva bolșevicilor care puseseră mîna pe putere și își împărțiseră locurile cu o seară mai înainte. Martov a spus că era timpul să se ajungă la o opinie comună.

în sensul respingerii unei lovituri dc stat și al începerii negocierilor premergătoare alcătuirii unui guvern dc coaliție Congresul părea dispus să îmbrățișeze acest punct dc vedere. însă în clipa următoare Trotki s-a ridicat în sprijinul liniei promovate dc Lenin. iar delegații au făcut o cotitură radicală spre stingă. Cu vocea răgușită din cauza bronșitei sale tabagice. Martov a declarat funos:

- Noi plecăm!

Suporterii lui au început să strige și să bată din picioare, ncvoiți să accepte evidența înfrîngcrii Așadar, nu bolșevicii au suflat în luminarea lui Martov: el a decis să părăsească lucrările Congresului

Pentru Martov nu exista loc în ordinea instituită dc Lenin la începutul secolului. El era un Don Quijotc al Rusiei, care dorea să fie urmat nu de trupele partidului, ci dc o asociație amorfa Lenin s-a dovedit un lider bun. totdeauna cu privirile ațintite spre scopul politic, în timp ce Martov, un naiv romantic, era obsedat dc ideea includerii valorilor democratice în programul socialist.

Considerat dc foarte mulți oameni drept unul dintre cei mai inteligenți și mai abordabili membri ai Partidului. Martov s-a născut într-o familie dc evrei ruși din clasa dc mijloc dc la Constantinopol. unde tatăl său făcea comerț și era reprezentantul a două reviste importante din St. Petersburg. Mama lui. originară din Vicna. instituise în casa familiei Țcdcrbaum o atmosferă dc liberalism și toleranță In 1877. familia s-a întors la Odesa.

La începutul anilor 80. în Rusia se simțea un val crcscînd dc xenofobie, căci asasinarea țarului Alexandru al II-lea. în martie 1881. accentuase convingerea general răspîndită că noile rele sociale din Rusia erau dc origine străină, occidentală In copilărie. Martov fusese martor al scenelor dc violență împotriva cxrcilor din timpul pogromului dc la Odesa și. deși dorea din toată inima să intre. în mișcarea revoluționară rusă, nu și-a pierdut niciodată sentimentul

apartenenței la o minoritate oprimată și disprețuită. Familia Țcdcrbaum s-a mutat în 1882 la St.Petersburg și. în 1889. pe cînd avea șaisprezece ani. lulius a intrat la liceu unde s-a împrietenit cu fiii intelectualilor pe care i-a găsit acolo

Avea deja vederi de stînga cînd a fost primit la Universitatea din Sl.Petcrsburg în 1891; în scurtă vreme și-a pierdut libertatea din cauza ideilor sale instigatoare la revoltă. Eliberat după cîtcva luni, a fost exmatriculat din universitate și. în 1893, a suferit o nouă detenție.

urmată de expulzarea lui din St.Petersburg și din oricare alt oraș universitar. Intre 1893 și 1895 a trăit la Vilnius, care era atît centrul culturii tradiționale evreiești est-europene, cît și pepiniera organizațiilor clasei muncitoare. Martov a ajuns aici exact în momentul în care liderii grupurilor de muncitori evrei își schimbau tactica, renunțînd la organziarea cercurilor intensive de învățătură și studiu în favoarea agitației de masă. Așadar, eforturile pentru ridicarea nivelului cultural al muncitorilor, care doreau să pătrundă și ci în rîndurilc intelectualității sau să-și folosească cunoștințele recent însușite pentru a dobîndi o calificare profesională superioară au fost abandonate, optîndu-sc, în schimb, pentru convocarea unui număr cît mai mare de muncitori în locuri de întîlnire secrete pentru a li se transmite numai una sau două idei simple, cum ar fi nedreptatea socială și condițiile proaste de viață și de muncă în speranța că vor fi suficient de „agitați^ pentru a organiza greve sau demonstrații de protest.

Această concepție s-a bucurat dc o largă audiență, astfel că, după întoarcerea sa în capitală, în anul 1895, Martov a început să răspîndească noile idei. împreună cu Lenin, pe care tocmai îl cunoscuse, a înființat Uniunea pentru lupta de eliberare a clasei muncitoare, dar, în 1896, la fel ca și noul său tovarăș, a fost arestat și trimis în Siberia. Eliberat în 1900, a plecat în străinătate și a colaborat cu Lenin, Potresov, Plehanov și Axelrod la noul lor ziar, *Iskra* (Scînteia). Pînă în 1903, separe că Martov și Lenin au format o echipă perfect sudată. Fiecare din ei veneacu o anumită experiență în organizarea grupurilor ilegale și în formularea unor idei cu priză la public, ceea ce, împreună cu scrierile mai sofisticate ale lui Plehanov' a sporit audiența ziarului în rindurile

muncitorilor, intelectualilor și organizatorilor locali, care riscau să fie exilați în Siberia numai fiindcă citeau ziarul. Martov nu știa însă că, pe parcursul acestor ani pregătitori, Lenin își încurajase agenții să recurgă la orice fel de mijloace ca să îndepărteze comitetele social-democrate locale de suporterii lor și să-i determine pe aceștia să recunoască ziarul *Iskra* drept unic centru al activității organizatorice și ideologice a Partidului. Martov, care n-avea nimic împotriva creșterii audienței ziarului, considera apropiatul Congres al doilea drept cel mai potrivit prilej pentru a-i uni pc toți social-democrații într-un singur partid cu o bază foarte largă. Abia pe parcursul desfășurării lucrărilor Congresului și-a dat seama că Lenin intenționa să-i excludă din Partid pc toți cei care nu recunoșteau *Iskra* drept forul conducător.

129

La Congresul al II-lea, care s-a desfășurat la Bruxelles și la Londra în vara anului 1903, lui Martov i se prevedea un viitor strălucit. După Plehanov, era cel mai important delegat, deși vocea lui Lcnin suna tot mai sigură de sine, pe măsură ce cîștiga noi suporteri. Milioane de cetățeni sovietici, cărora li s-a predat o istorie cu totul diferită de cea reală, au fost convinși că sciziunea din 1903 dintre bolșevici și menșevici s-a datorat unor probleme organizatorice - mai exact, era vorba de punctul unu al Statutului Partidului, referitor la calitatea de membru. învățători, profesori și comisari ai armatei repetau cu toții papagalicește: „Lenin a dorit să creeze o citadelă a partidului, o unitate de luptă a partidului. Martov milita pentru o formațiune mai amorfa, mai difuză care n-ar fi putut atinge niciodată scopurile comuniste". Ironia sorții făcea ca ultimul punct să corespundă realității. Cît despre „citadela partidului" - nu acesta era scopul lui Lenin. Adevărata problemă o constituia evoluția Partidului ca ordin sau organism democratic. Lenin propunea ca membrii de partid să sprijine formațiunea din care făceau parte prin mijloace materiale, precum și prin „participarea efectivă la una din organizațiile Partidului". Formula lui Martov era mai permisivă: în afară de cotizație, fiecare membru trebuia să ofere Partidului „sprijin personal regulat sub îndrumarea uneia din organizațiile Partidului[41]. După cum se spune în *Cursul scurt* de istorie al lui Stalin, Martov voia „să deschidă

larg ușile pentru elementele nonproletare instabile... Acești oameni nu urmau să facă parte din nici o organizație, nici să fie supuși disciplinei de Partid, să îndeplinească sarcini de partid, sau să se expună unor pericole comune. Și totuși Martov...^propunea ca asemenea oameni să fie considerați membri de partid"[98]. Probabil că și Stalin a crezut că este vorba de o chestiune organizatorică. „Blîndețea" politică a lui Martov nu indica numai înclinația acestuia către compromisuri, ci însemna și înțelegerea necesității de a se pune bazele unei organizații cu o înaltă moralitate. Acesta era lucrul care l-a despărțit pentru totdeauna de Lenin, și nu problema organizatorică: conflictul avea la bază imperative morale, nu politice.

Martov, care înainte făcuse front comun cu Lenin și votase alături de el la toate punctele din program, „s-a răsculat" brusc în timpul ședinței a douăzeci și doua, nu numai în legătură cu calitatea de membru, ci aproape cu toate celelalte puncte. Revolta lui avea să dureze tot restul vieții. Deși propunerea lui Lenin a beneficiat de douăzeci și

trei de valori față de cele douăzeci și opt ale lui Martov. în toate confruntările ulterioare, Lenin a fost acela care a dominat. Așa cum am văzut, Martov și-a început, practic, activitatea politică în calitate de activist printre social-democrații evrei care se aflau în Uniunea muncitorilor evrei (cunoscută mai ales sub numele ei în idiș, Bund), în anul 1897. Bundul avea să devină curînd o forță socială redutabilă. In 1904, efectivul său se cifra la 20 000 de membri, adică de două ori mai mare în raport cu numărul organizațiilor de partid „ruse“". La începutul anilor "90 ai secolului trecut, Martov considera organizațiile evreiești drept forța cea mai importantă pentru obținerea egalității civile pentru evrei[100]. însă în momentul desfășurării Congresului al II-lea, se opunea cu fermitate așa-numitului separatism evreiesc. Cu toate acestea, Bundul l-a sprijinit pe Martov la Congres împotriva lui Lenin pînă în momentul în care majoritatea delegaților s-a opus să i se acorde dreptul de unic reprezentant al muncitorilor evrei din cadrul Partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia. împreună cu delegații Cauzei Muncitorilor, un alt grup disident, cei cinci bundiști au părăsit

lucrările Congresului, lăsîndu-i pe adepții lui Martov în minoritate.

în relațiile lui de tinerețe cu Vladimir Ulianov, Martov remarcase anumite trăsături care aveau să facă iminentă ruptura dintre cei doi. A menționat acest lucru în *însemnările unui social-democrat,* publicate la Berlin, unde afirmă că Lenin „nu avea încă o încredere absolută în propriile forțe, care se va manifesta atît de pregnant în anii maturității... Avea pe atunci douăzeci și cinci sau douăzeci și șase de ani... și încă nu era plin de dispreț și neîncredere în poporul său, ceea ce, după părerea mea, l-a făcut să fie un lider cu totul aparte“[101].

în activitatea sa practică, Lenin s-a străduit pînă la revoluția din octombrie să creeze un partid unic, centralizat. Nu s-a îndoit nici o clipă de faptul că va veni la putere și știa foarte bine ce avea să urmeze după aceea. Ordinea partinică urma să fie riguros respectată. Nu se va evapora. Oare nu va constitui o primejdie pentru viitor? El nu credea asta, și oricine gîndea în asemenea termeni, n-avea decît să i se alăture lui Martov. Adepții pumnului de fier, menit să zdrobească orice împotrivire, erau bine veniți în partidul lui. Ceilalți n-aveau decît să se ducă la „monstrul fleșcăit“ al lui Martov[102].

Lenin a continuat disputa cu Martov pînă în octombrie 1917, în măsura în care un val continuu de certuri și răfuieli poate fi numit

dispută. Martov era intransigent. înclinat din fire spre compromis, dc astă dată nu simțea nevoia unei concilieri. Se convinsese de multă vreme că socialismul preconizat de Lenin nu avea nimic comun cu dreptatea sau cu principiile morale, nici cu originea umanistă a gîndirii socialiste. Dîndu-și seama că pierduse deja bătălia, a prezentat succint evenimentele „interimatului" din 1917, stîmind groaza acestuia. Iată ce-i scria prietenului său N. S. Kristi:

„Nu este vorba numai de convingerea profundă că ar fi utopică încercarea de a implanta socialismul într-o țară înapoiată din punct de vedere economic și cultural, ci și de incapacitatea mea organică de a accepta stilul Arakceev (de cazarmă) sau varianta lui Pugaciov (violentă) cu privire la lupta de clasă derivată din tentativa de a sădi o idee

europeană într-un pămînt asiatic. Hibridul care rezultă de aici este greu de suportat. Pentru mine, socialismul n-a însemnat niciodată negarea libertății individuale și a individualismului, ci, dimpotrivă, cea mai înaltă expresie a acestora, și am văzut totdeauna principiul colectivismului ca un opus al «instinctului de turmă» și de nivelare... în prezent asistăm la înflorirea unei varietăți de cvasi-socialism de «tranșee și cazarmă» bazată pe înțelegerea simplistă a tuturor lucrurilor..."[103].

Poziția intemaționalistă din timpul războiului exprimată de Plehanov prin „defensiva revoluționară" contrasta puternic cu patriotismul lui Plehanov și cu defetismul lui Lenin și era, fără îndoială, o poziție mai nobilă și mai sinceră. Izbucnirea războiului l-a surprins pe Martov la Paris. în micul său ziar *Golos* (Vocea) și, mai tîrziu, în *Naşe slovo* (Cuvîntul nostru), n-a încetat nici o clipă să strige: „Trăiască pacea! Să punem capăt vărsărilor de sînge! Opriți acest măcel fără sens!". Și-a păstrat aceeași poziție și după ce s-a întors la Petrograd în mai 1917, opunîndu-se defetismului și transformării războiului într-un război civil, dar și șovinismului, ceea ce a declanșat atacuri violente din partea ambelor părți. I. G. Țereteli, social-democrat care a jucat un rol de frunte în 1917, își amintește de afirmația făcută în vara acelui an:

„Pe Lenin nu-1 interesează problema păcii și a războiului. Singurul lucru care îl preocupă este revoluția și, din punctul lui de vedere, unica revoluție e aceea în care bolșevicii vor pune mîna pe putere".

Martov se întreba ce ar Ti făcut Lenin dacă social-democrații, adică Guvernul Provizoriu, ar fi reușit să încheie pace:

„Fără îndoială că și-ar fi schimbat tactica și ar fi susținut că toate necazurile de după război se datorau comportamentului criminal al democraților care au pus prea devreme capăt războiului și nu au avut curajul să-l ducă la bun sfîrșit, pînă la distrugerea totală a imperialismului german[44'04].

în iunie 1918, Comitetul Executiv al Sovietelor a votat excluderea revoluționarilor socialiști de dreapta și a menșevicilor. Cînd li s-a cerut să părăsească adunarea, Martov a sărit în picioare și a început să profereze insulte la adresa celorlalți în vreme ce încerca fără succes să-și îmbrace

paltonul. Lenin stătea în picioare, alb la față, și urmărea scena în tăcere. Un socialist revoluționar de stînga a început să rîdă și să arate cu degetul spre Martov care, tușind și țipînd, reușise în cele din urmă să-și pună paltonul și să părăsească încăperea. în ultima clipă se întoarse spre torționarul lui nemilos:

- Acum îți dă mîna să rîzi, tinere, dar nu vor trece nici trei luni și îți va veni și dumitale rîndul .

Cu toate acestea, Martov a rămas un marxist convins toată viața lui. El susținea că revoluția socialistă poate fi un act novator, propice creativității, dar n-a putut accepta monopolul lui Lenin și recursul bolșevicilor la coerciție și teroare. în naivitatea lui a crezut că revoluția ar putea fi curată și strălucitoare. Cînd teroarea albă s-a izbit de cea roșie, generînd un monstruos val de violențe, Martov a scris o broșură intitulată *Jos cu pedeapsa cu moartea,* în care spunea:

„Imediat după preluarea puterii, bolșevicii au anunțat suprimarea pedepsei cu moartea, însă chiar din prima zi au început să omoare prizonierii luați în timpul luptelor din cadrul războiului civil, așa cum fac sălbaticii. Și-au lichidat dușmanii care s-au predat în schimbul promisiunii că li se vor cruța viețile... Pedeapsa cu moartea a fost abolită, dar în toate orașele și districtele s-au convocat comisii extraordinare și comitete militare revoluționare care au condamnat la moarte prin împușcare sute și sute de oameni... Acest măcel sîngeros are loc în numele socialismului, al învățăturii care a propovăduit frăția dintre oameni, militînd pentru atingerea celui mai înalt ideal al umanității... Un partid al pedepselor cu moartea este dușman al poporului la fel ca și un partid al pogromurilor[44'06].

Parcă pentru a-i da dreptate lui Martov, în noiembrie 1923, după moartea lui, Biroul Politic a revizuit „problema Turkestanului[44]. Jan Radzutak, un lituanian membru al Comitetului Central, a raportat că

basmacii (forțele antibolșevice) și șefii lor de trib au fost invitați să discute cu autoritățile sovietice locale. Li s-a promis securitate deplină și organizarea unei conferințe speciale menită să găsească o cale de rezolvare pașnică a conflictului. S-au convocat o sută optzeci și trei de șefi de trib care au fost

arestați pe loc, o sută cincizeci și unu fiind condamnați la moarte prin împușcare. Primul de pe listă fusese deja executat cînd a intervenit Moscova. Biroul Politic considerase acțiunea „inoportună"; atît și nimic mai mult![107].

Dacă argumentele lui Martov erau de ordin moral, ale lui Lenin exprimau un punct de vedere pragmatic. La 31 ianuarie 1922, Lenin i-a scris lui Unșliht: „Nu pot să particip la ședința Biroului Politic. Starea sănătății mi s-a înrăutățit. Dar nu cred că e nevoie de mine. Este vorba numai de o chestiune pur *tehnică,* referitoare la ajutorul care trebuie dat judecătorilor noștri pentru a *intensifica* (și accelera) represiunea împotriva menșevicilor..."[108] Martov nu spera să-i influențeze pe liderii bolșevici, determinîndu-i să-și umanizeze politica. Dacă moartea lui politică a produs vîlvă, dispariția lui fizică a fost liniștită și tristă, asemenea unei lumînări care se stinge de la sine. Intrucît era grav bolnav, în toamna anului 1920, Biroul Politic i-a permis să plece în Germania unde a întemeiat revista *Soțialisticeskii yestnik* (Mesagerul socialist). în ultimul său articol, a prezis că bolșevicii vor părăsi scena și vor fi înlocuiți în Rusia de „un regim democratic condus prin legi". A murit de tuberculoză la 24 aprilie 1923, înainte de a împlini cincizeci de ani. Poate că l-au ucis deopotrivă prăbușirea idealurilor sale, ca și fumatul neîntrerupt, țigară de la țigară[109].

Oamenii ca Martov doreau să vadă cursul revoluției ca un fluviu curgînd domol și pașnic, în timp ce adepții lui Lenin și-l imaginau ca pe o cascadă revărsîndu-se zgomotos de la mare înălțime. Partidul creat de Lenin a devenit curind un ordin, care s-a instituționalizat după octombrie 1917. Nu era vorba dc un ordin cavaleresc sau monahal, ci de unul ideologic și, pînă la moartea lui, nimeni n-a pus sub semnul întrebării dreptul absolut al lui Lenin de a fi maestrul acestui ordin. Cu toate acestea, nu a ținut sezuna de faptul că un partid ca al lui nu putea supraviețui decît într-un sistem totalitar, fapt demonstrat de evenimentele din august 1991.

134

CICATRICEA LUI OCTOMBRIE

In seara zilei de 1 august 1914. Germania a declarat război Rusiei. Cînd s-a decretat mobilizarea generală, întreaga națiune a fost alături de țar. Plehanov și-a exprimat dorința de a-și apăra patria și chiar și Troțki, care nu-i împărtășea vederile, a scris în ziarul parizian *Naşe slavo* (Cuvîntul nostru) că nu are sens să militäm pentru înfrîngerea Rusiei țariste, căci asta ar însemna sprijinirea Germaniei reacționare. Numai Lenin a intuit improbabila, dar fantastica șansă de a-și vedea speranțele împlinite.

Cînd patriotismul s-a scufundat în noroiul și în sîngele din tranșee, iar speranțele de victorie au început să păleascä, Lenin a avut certitudinea că nici țarul Nikolai, nici Kaiserul Wilhelm nu vor putea ieși din război fără o revoluție. Atît în Rusia, cît și în Germania, intelectualitatea blestema războiul și cerea să se facă pace. Dar în vreme ce fiecare din părțile angrenate în conflict spera ca armata să nu fie înfrîntă, Lenin era singurul care vedea în război un aliat indispensabil.

Spre deosebire de țăranul îmbrăcat în manta soldățească ce suferea atacurile cu gaze de luptă ori de prizonierul de război din Saxonia sau de familia sărăcită de la oraș, Lenin urmărea războiul din cercul emigranților ruși, mai întîi de la Poronino și Viena, după aceea din ambianța confortabilă de la Berna și Ziirich. Cum și-a umplut liderul viitoarei revoluții timpul din acest prolog? S-a pregătit pentru rolul pe care urma să-l joace? Era sigur de rezultat? Pînă la revoluția din februarie a dus viața tihnită a omului obișnuit să trăiască departe de casă, fără să-și facă prea multe griji în privința evenimentelor de acolo. Pentru Lenin, viața din acești ani a însemnat elaborarea a sute de scrisori adresate unui cerc relativ restrîns de persoane, printre colaboratorii săi cei mai apropiați numărîndu-se bolșevicii Alexandr Șleapnikov, Alexandra

135

Kollontai, Karl Radek, Grigori Piatakov, S. Ravici, Grigori

Zinoviev și Lev Kamenev, precum și prietenul și binefăcătorul său, Maxim Gorki. O mare parte din corespondență o avea ca destinatară pe Inessa Armand, căci el se afla la Zurich, iar ca la Clarens, pe malul lacului Geneva, în apropiere de Montreux. Era un schimb emoționant de scrisori între doi oameni care, deși discutau despre chestiuni legate dc revoluție, încercau să-și ofere unul altuia ceva mai mult decît o relație de rutină, mai mult decît confirmarea expedierii unor scrisori sau a menținerii legăturii dintre Rusia și Scandinavia.

În această perioadă Lenin și-a petrecut mult timp studiind lucrările lui Hcgel, Aristotel și Lassalle, precum și pe ale lui Napoleon și Clausewitz; de asemenea citea poezii de Victor Hugo și o ducea uneori pe Krupskaia la teatru. Din cînd în cînd își puteau permite să se relaxeze într-o stațiune balneară cu prețuri relativ moderate din apropiere de St. Gallen. Cînd nu scria scrisori, nu se odihnea, nu ținea ședințe, nu călătorea sau nu se certa cu adversarii săi, Lenin redacta articole, broșuri și lucrări mai substanțiale, cum ar fi *Imperialismul stadiul cel mai înalt al capitalismului.* Întrucît poșta din Rusia sosea greu, se informa din *The Times, Neue Zilricher Zeitung* și *Le Temps* și era din ce în ce mai convins că în Rusia urma să aibă loc un cutremur puternic. Epuizarea țării din cauza restricțiilor impuse de război și înfrîngerile repetate atinseseră un punct critic, deși nici chiar Lenin nu bănuia ce se ascunde dincolo de această realitate.

La începutul lui ianuarie 1917 a ținut o conferință la Casa Poporului din Ziirich cu ocazia celei de-a douăsprezecea aniversări a revoluției din 1905. Publicul, în cea mai mare parte alcătuit din studenți, era puțin numeros, iar conferința, lungă și cu un pronunțat caracter descriptiv, nu stîrnea nici cel mai mic interes. Lenin a subliniat faptul că în 1905 amploarea nemulțumirii civice fusese insuficientă pentru răsturnarea autocrației.

„Țăranii au ars 20 000 de moșii și au împărțit vitele între ei... Din păcate, aceasta nu a reprezentat decît a cincisprezecea parte din ceea ce trebuiau să distrugă... Nu au acționat cu suficientă agresivitate, motiv pentru care revoluția a fost înfrîntă".

A frunzărit apoi rapid notițele, exprimîndu-și convingerea că 1905 va rămîne „prologul apropiatei revoluții europene[1]'. în

cuvîntarca sa, Lenin nu a menționat Rusia ca scenă a rebeliunii iminente și, după ce și-a exprimat scepticismul în legătură cu izbucnirea revoluției într-un viitor apropiat, a conchis: „Noi, generația mai în vîrstă, s-ar putea să nu mai apucăm să vedem bătăliile decisive ale revoluției ce va veni"[1].

Revoluția democrată din februarie >

Principalele două cauze ale izbucnirii revoluției din februarie au fost înfrîngerile din război și slăbiciunea regimului. Aparent, statul rus s-a prăbușit brusc, însă. în realitate, temeliile lui fuseseră erodate de mult. Cît despre război, în ciuda eșecurilor strategice, poziția Rusiei nu era lipsită de speranță. Linia frontului se stabilizase departe de capitala țării și de alte centre vitale ale acesteia. Străpungerea frontului efectuată în vara anului 1916 de către generalul Brusilov a renăscut speranțele poporului într-un rezultat onorabil. Politicienii care vedeau în perspectivă își dădeau seama că Gemumia nu poate să cîștige, mai ales că Statele Unite lăsau să se înțeleagă că vor intra în război de partea Aliaților.

în orice caz, agitația social-democrată a avut efectul scontat asupra armatei demoralizate de război. La rîndul lor, germanii au reușit să introducă propaganda de tip bolșevic în tranșeele rusești, lucru care se va dovedi mai benefic pentru Kaiser decît pentru Rusia. Președintele Dumei, Rodzianko, scria în memoriile sale că „simptomcle dezintegrării armatei se simțeau deja din al doilea an de război... întăririle cu batalioane de rezervă soseau pe front cu un sfert din efective... Uneori, eșaloane întregi care trebuiau să ajungă pe front se opreau din mers pentru că nu mai aveau în componența lor decît ofițeri și subofițeri. Toți ceilalți fugiseră[1]". Paralel cu agitația socialistă printre țăranii care nu voiau să lupte trebuie consemnată și contribuția bolșevicilor la dezintegrarea armatei ruse. în linii generale, însă, Rusia nu-și epuizase încă resursele materiale, și umane.

Cu toate acestea, regimul s-a dovedit incapabil să țină sub control situația. Decizia lui Nikolai al II-lea din 6 august 1915 de a-și asuma funcția de comandant suprem al armatei nu a

schimbat prea mult lucrurile. Aproape toți membrii Cabinetului i-au atras atenția țarului că-și periclitează nu numai propria viață, dar și instituția monarhiei '. Nikolai a rămas insă de neclintit și a plecat la Statul Major, lăsînd

capitala pe mina grupurilor de indivizi venali din anturajul lui. înlr-o țară obișnuită să fie condusă de un singur om, „pacea intemă“, proclamată de Dumă în momentul izbucnirii războiului, s-a evaporat rapid.

La 27 februarie (12 martie stil nou) mulțimile au năvălit în Palatul Taurid unde sc afla un Comitet Provizoriu al Dumei. In seara aceleiași zile a mai apărut un pretendent la putere, și anume Sovietul Deputaților Muncitorilor, convocat în grabă de organizațiile de partid. Paul Miliukov, liderul democraților constituționali, care avea să devină curînd ministru de externe în guvernul post-țarist, scria mai tîrziu: „Soldații au apărut ultimii, dar ei erau stăpînii momentului, chiar dacă nu-și dădeau seama de asta". Nu s-au comportat ca niște cuceritori, ci mai curînd ca niște oameni înspăimîntați dc consecințele nesocotirii ordinelor și ale uciderii comandanților. „Erau chiar mai puțin siguri decît noi de reușita revoluției. Doreau recunoaștere și protecție[4].

După cum spunea Alexandr Soljenițîn, a urmat „o lungă oboseală" care, în ultimă instanță, a dărîmat temelia statului, stabilitatea socială și unitatea națională. Se punea problema cine va exploata noua situație. Opinia publică susținea că numai prin adoptarea unor măsuri drastice cu caracter revoluționar se va obține rezultatul scontat. Anumite persoane aflate în imediata apropiere a țarului considerau că situația aceasta se datora slăbiciunii regimului. Marele Duce Alexandr Mihailovici îi scrisese cu amărăciune țarului cu mai puțin de o lună înainte de abdicarea acestuia: „Sîntem martorii unei revoluții fără precedent, pornită de sus în jos, nu de jos în sus“ .

Izolat la Ziirich, Lenin nu cunoștea detaliile situației și, la 2/15 martie, cînd a auzit că revoluția a reușit, a rămas foarte surprins. A auzit acest lucru de la Moisei Bronski, un social-democrat retras și liniștit din Lodz. împreună cu Bronski, Lenin a străbătut tot Ziirichul, încercînd să afle amănunte, dar

li s-a spus do;ir că la Petrograd avusese loc o revoluție, că miniștrii fuseseră arestați și mulțimea ieșise în stradă. Lenin s-a întors acasă foarte emoționat, dornic să întreprindă ceva. Plimbîndu-se agitat prin cameră în lung și în lat, a exclamat față de Krupskaia, care ședea liniștită în fotoliul ei vechi:

- Este zguduitor! Ce surpriză! închipuiește-ți! Trebuie să mergem acasă, dar cum? Totul mi se pare atît de neașteptat!

După ce s-a mai liniștit puțin, i-a scris Inessei Armand pentru a-i împărtăși vestea. Iată în ce cuvinte îi descria starea generală de agitație

de la Zurich: „Dacă germanii nu mint, așa stau lucrurile. Probabil că Rusia a fost în pragul revoluției în ultimele zile. Mă simt atît de emoționat, încît nu pot să merg în Scandinavia!! !“[6] După ce prezisese cu numai două luni mai devreme că acest eveniment se va mai lăsa mult timp așteptat, Lenin se afla acum în prada unei emoții puternice și, la fel ca mulți alți politicieni, nu simțea nevoia să-și amintească recentele sale declarații.

I-a telegrafiat lui Zinoviev la Berna, propunîndu-i să vină imediat la Ziirich, apoi i-a scris agentului său de încredere, Iakov Ganețki: „Trebuie să ne întoarcem cu orice preț în Rusia și deocamdată nu văd decît un singur plan posibil: găsește un suedez care să semene cu mine. Dar întrucît eu nu știu suedeza, va trebui să fie surdo-mut. Iți trimit și fotografia mea pentru orice eventualitate.“[7] Era un ordin aproape la fel de absurd ca și acela al declanșării unei revoluții mondiale, așa că s-a renunțat curînd la el în favoarea unuia mai practic.

între timp, știrile din Petrograd erau din ce în ce mai zguduitoare. Țarul a abdicat la 2/15 martie 1917, la fel ca și fratele său, Mihail, după ce făcuse mai întîi apel la popor „să se supună Guvernului Provizoriu“ care fusese creat „de Duma de stat și învestit cu toate puterile necesare" pînă cînd va fi convocată o Adunare Constituantă menită să stabilească tipul de guvernare în conformitate cu voința poporului[8]. Cînd Lenin a citit lista numelor din Guvernul Provizoriu, a remarcat sarcastic că „buighezia a reușit să-și așeze fundurile în scaunele ministeriale". Nu avea nici o îndoială cu privire la faptul că acești liberali nu erau cu nimic mai buni decît țarul

și considera aderența lor la idealurile democratice „o încercare de a păcăli poporul". în prima lui „scrisoare din străinătate", Lenin a sesizat esența momentului, prin prisma unui autentic bolșevic: în afară de Guvernul Provizoriu, mai apăruse o Jucărie" a regimului, Sovietul deputaților muncitorilor și soldaților din Petrograd, condus de N. S. Ciheidze, A. E Kerenski și M. I. Skobelev. Din comitetul executiv al acestuia făceau parte numai doi bolșevici, Șleapnikov și P. A. Zaluțki. Lenin vedea însă în existența acestor două centre ale puterii o ocazie unică pentru bolșevici. în opinia lui, sovietul reprezenta prototipul viitoarei dictaturi a proletariatului, în timp ce Guvernul Provizoriu, care ar fi putut introduce principiile puterii populare burghezo-democratice, nu era altceva decît ținta atacurilor lui furibunde.

La mai puțin de o săptămînă după formarea guvernului și fără să

aibă nici cea mai mică idee despre ceea ce se întîmpla la Petrograd și în Rusia, Lenin spunea: „Guvernul octombriștilor și al cadeților, al Gucikovilor ți al Miliukovilor... nu poate oferi poporului pace, pîine și libertate" . Octombriștii își luaseră numele de la manifestul promulgat de țar în octombrie 1905 și reprezentau partidul politic cel mai puternic angajat pe calea reformelor în cadrul limitelor permise de țar, fără a fi în permanență în opoziție. Cadeții sau democrații constituționali alcătuiau o coaliție largă de liberali, de la foști revoluționari marxiști pînă la reformiști moderați, nemulțumiți de felul în care țarul condusese Rusia în război, aceștia fiind, într-adevăr, principalii succesori ai vechiului regim. Atacarea Guvernului Provizoriu facea puțin probabilă adoptarea unei alternative pașnice pentru continuarea revoluției. De aceea, Lenin a socotit necesar să le spună bolșevicilor la plecarea lor în Rusia: „Tactica noastră este neîncrederea țoală; nici un fel de sprijin pentru actualul guvern. îl suspectăm în mod deosebit pe Kerenski. înarmăm proletariatul, căci numai el este demn de încredere. Cerem alegeri imediate la Petrograd pentru alcătuirea Consiliului orășenesc. Nu încheiem alianțe cu alte partide"[10]. în sinea lui, Lenin aplaudase revoluția, așa cum îi scrisese și Inessei Armand, dar puterea se afla în mîinile burgheziei, iar sovietele erau conduse de socialiștii moderați,

de menșevici. O asemenea situație nu-i convenea liderului bolșevic, care se dovedise incapabil să ajungă la un compromis cu oamenii aceștia. Singura soluție o constituia înarmarea proletariatului. Întrucît bolșevicii nu jucaseră un rol important în cadrul revoluției din februarie, trebuia schimbat scenariul.

La 27 martie, înainte să plece de laZiirich, I^nin a ținut o cuvîntare în care a declarat cu evidentă satisfacție că în Rusia *a început* „transformarea războiului imperialist în război civil"[11]. Revoluția din februarie este numai primul stadiu. „în clipa de față parcurgem o fază de tranziție de la primul stadiu al revoluției la cel de-al doilea stadiu al ei, de la răzvrătirea împotriva țarismului la revolta împotriva burgheziei..."[12] Și-a încheiat cuvîntarea cu lozincile: „Trăiască revoluția! Trăiască revoluția proletară mondială care a început!"

în prima lui „scrisoare din străinătate", Lenin a descris stratagema politică din Rusia ca „o uniune pătată de sînge". însă Guvernul Provizoriu aprecia - în mod corect, după cum s-a văzut mai tîrziu - că era mai bine să rămînă loial Aliaților decît să asiste neputincios la înfringerea propriei armate, căci în felul acesta se vor înregistra mai

puține pierderi de vieți omenești în Rusia. E greu de găsit în istoria omenirii un exemplu similar de partid politic, care de dragul obținerii puterii să fi acționat atît de concertat pentru înfrîngerea propriei țări, așa cum au făcut bolșevicii. Aceasta era însă o verigă esențială a lanțului: prăbușirea din cauza înfrîngerii militare avea să fie urmată de preluarea puterii. Forțele democratice din februarie nu puteau fi de acord cu un asemenea plan.

Chiar mai surprinzător decît cinismul și lipsa de patriotism a lui Lenin a fost faptul că a găsit suficienți suporteri ca să-și ducă la îndeplinire planul într-un timp foarte scurt. Nu se poate ști dacă la Zurich visa să încheie o pace separată cu Gennania, dacă era preocupat exclusiv de chestiunea întoarcerii în Rusia sau de specularea arzătoarei dorințe de pace a milioanelor de oameni. Cu imaginația sa creatoare, Soljeniț în a presupus, probabil pe bună dreptate, că toate aceste gînduri i-au trecut lui Lenin prin minte în zilele care au urmat revoluției din februarie și înainte de întoarcerea sa în

Rusia, în aprilie[13]. în această perioadă de timp, cei mai mulți dintre politicienii ruși aveau sentimentul că revoluția din februarie deschisese un capitol cu totul nou în istoria țării lor, un capitol al democrației. Lenin însă era convins că, dacă țara ar rămîne în acest stadiu, el și partidul său vor ocupa, în cel mai bun caz, un loc nesemnificativ în cadrul opoziției din viitoarea Adunare Constituantă. Toate discursurile revoluționare ale adepților lui aveau să fie privite ca manifestări ale stîngismului extrem cu care parlamentele occidentale se obișnuiseră de mult. Dacă revoluția din februarie s-ar fi limitat la obiectivele preconizate de liderii ei, vechii rivali ai lui Lenin, menșevicii, ar fi avut o șansă de afirmare și acest lucru era intolerabil din punctul lui de vedere. Trebuia să plece imediat în Rusia. Inventase și crescuse un trib de „revoluționari de profesie", pe care sosise momentul să-i folosească. Era o șansă cu care s-ar fi putut să nu se mai întîlnească, mai ales că împlinise patruzeci și șapte de ani.

Parvus, Ganețki și „cheia germană"

Lenin i-a scris imediat la Stockholm omului său de încredere, Iakov Ganețki, cerîndu-i să găsească o modalitate de ieșire din impasul elvețian. De asemenea, l-a rugat pe Robert Grimm, un socialist elvețian, să examineze posibilitatea unei călătorii prin Germania, dar n-a primit

un răspuns prompt. în schimb, Ganețki, expeditiv și plin de resurse ca întotdeauna, i-a trimis cinci sute de ruble pentru călătorie[14], însă nu se gîndise la un plan concret. îngrijorat, Lenin se întreba dacă nu cumva pierduse trenul istoriei. Iată ce-i scria Inessei: „Se parc că nu vom mai ajunge în Rusia! Anglia *nu ne va lăsa!* Planul de a trece prin Germania n-are sorți de izbîndă!"[15] S-ar fi putut ca într-adevăr această călătorie să nu aibă loc, căci Lenin era înspăimîntat la gîndul că va fi arestat în Anglia sau scufundat de un submarin german. Poate că, dacă ar fi rămas în Elveția și ar fi continuat să-și scrie „scrisorile din străinătate", revoluția din octombrie nu ar mai fi avut loc. Ulterior, Troțki avea să consemneze că,

Iară Lenin, aceasta ar fi fost de neconceput.

în afară de bolșevici, și înaltul Comandament German era interesat ca Lenin să se întoarcă în Rusia. Germanii nu numai că îi urmăreau cu interes de cîtva timp pe bolșevici, dar le și acordaseră un substanțial sprijin financiar prin diverși intermediari. Cancelarul german Theobald von Bethmann-Hollweg fiisese încurajat în acest sens de Statul Major german și de unii social-democrați germani, dar mai ales de către Alexander Helphand, pe atunci editorul revistei *Die Glocke.* în discuțiile cu ambasadorul german de la Copenhaga, contele von Brockdorff-Rantzau, Helphand a atras atenția asupra faptului că o pace separată cu Rusia ar implica riscul ca țarul să supraviețuiască și să zdrobească revoluția. Helphand nu știa însă că Lenin avea să se pronunțe curind împotriva unei păci separate germano-ruse. într-un articol intitulat *Unde este regimul și unde este revoluția?* publicat în iulie 1917 în *Listok Pravdî* (Foaia adevărului), Lenin a declarat categoric că „a respins întotdeauna o pace separată cu Germania în modul cel mai categoric și mai irevocabil!!“ [6] După cum am văzut, Lenin dorea înfrîngerea Rusiei și declanșarea unui război civil. Era o poziție pe care înaltul Comandament German o privea cu multă simpatie, căci proprii lor „defetiști" se faceau auziți cu greu. Generalul Erich von Ludendorff, șeful Statului Major, „creierul militar al națiunii germane" avea să scrie: „înlesnind călătoria lui Lenin în Rusia, guvernul nostru și-a asumat o mare răspundere. Acțiunea a fost pe deplin justificată din punct de vedere militar. Trebuia să învingem Rusia" . Revoluția bolșevică ar fi oferit Germaniei șansa de a cîștiga războiul. Ludendorff avea să declare cinstit că guvernul sovietic există „datorită nouă". Merită consemnat faptul că în mai 1920, cînd Biroul Politic a luat în discuție publicarea în limba rusă a memoriilor lui

Ludendorff, s-a decis în unanimitate „ca numai acele părți care se referă la negocierile de la Brest să fie traduse și publicate"[18]. Aflați deja la putere, bolșevicii nu se mai temeau că vor fi dați în vileag, însă era, oricum, stînjenitor. Contribuind la înfrîngerca Rusiei, bolșevicii nu-și serviseră numai propriile interese, ci și pe cele ale militarismului german.

„Factorul german" din revoluția rusă a fost amplu comentat, în special în literatura de specialitate non-sovietică. Marxiștii sovietici au preferat să păstreze tăcerea, respectînd cererea lui Lenin (care, în mod ciudat, nu a fost publicată imediat): „Vă repet și de astă dată - cetățenii cinstiți nu trebuie să creadă bîrfele și zvonurile murdare"[19]. Bolșevicii n-au respins niciodată acuzația că au încheiat un tîrg cu Germania „ca să doboare Rusia la pămînt ' Deși legăturile financiare au fost indirecte, nu putea fi contestat apelul la înfrîngerea Rusiei. Era mai bine să nu spui nimic sau, pur și simplu, „Nu credeți în bîrfe".

Se pune întrebarea dacă a existat sau nu o înțelegere germăno- bolșevică cu privire la „propaganda pașnică", cum preferau germanii să denumească această chestiune delicată. Bolșevicii au primit oare bani de la nemți pentru declanșarea revoluției? Istoricul S. P. Melgunov susține că trebuie să căutăm „cheia de aur germană în buzunarul lui Parvus (Helphand) care avea legături atît cu lumea socialistă, cît și cu ministrul de externe german și cu reprezentanții Statului Major German" și că numai așa se explică succesul extraordinar de rapid al propagandei lui Lenin . Această problemă reprezintă unul din marile secrete care învăluie revoluția și, deși am examinat un număr considerabil de documente, pînă acum inaccesibile, nu am putut s-o clarific. S-au luat numeroase decizii în cadrul unui cerc restrîns de bolșevici și s-au distrus o sumedenie de documente după revoluție. La aceasta se adaugă faptul că Lenin se pricepea foarte bine să păstreze secretele.

Pentru a ridica și mai mult vălul, trebuie să ne concentrăm atenția asupra a două personaje - Alexandr Lazarcvici Helphand (cunoscut și sub numele de Parvus) sau Alexandr Moskovici și Iakov Stanislavovici Fiirstenberg (alias Ganctki, Hencki, Borel, Hendriczek, Frantiszek, Nikolai, Marin Keller, Kuba. . .). în 1917. aceste două figuri din umbră au jucat rolul de pîrghii nevăzute. Nu au făcut agitație în rîndul maselor, ci i-au ajutat pe Lenin și grupul acestuia să-și procure fondurile de care aveau nevoie în scopuri propagandistice.

Helphand s-a născut cu trei ani înaintea lui Lenin, într-o

familie de meșteșugari evrei din Berezicio, provincia Minsk. A urmat școala la Odesa și universitatea la Berna, unde a obținut doctoratul în filosofic, în Occident a făcut cunoștință cu marii reprezentanți ai mișcării revoluționare, ca Plehanov, Axelrod, Zasulici, Zetkin, Kautsky și Adler și i-a întîlnit pe Lenin și pe Krupskaia înainte de revoluția din 1905. A dobîndit reputația unui mare erudit, capabil să formuleze previziuni exacte. într-o serie de articole intitulate *Războiul și revoluția* a anticipat înfrîngerea Rusiei de către Japonia care avea să se întîmple, intr-adevăr, în anul următor și, ca o consecință inevitabilă, o mișcare revoluționară în țară. Lenin era de mult timp cu ochii pe Parvus, dar păstrase întotdeauna rezerva. Poate că se gîndea la Parvus (sau, cine știe, chiar la el însuși?) atunci cînd i-a spus .lui Gorki: „Un rus inteligent este aproape întotdeauna un evreu sau un rus cu sînge evreiesc[44]. Kautsky I-a îndemnat pe Parvus să îmbrățișeze cariera jurnalistică, profesiune în care acesta a excelat"[2]. Trotki era fascinat de teoria lui cu privire la „revoluția permanentă[44]. După ce a părăsit Rusia, Parvus s-a alăturat social-dcmocraților și timp îndelungat a editat la Dresda *Arbeiter Zeitung.*

La fel ca și Trotki, Parvus a jucat un rol important în revoluția din 1905 în timp ce Lenin nu fusese deloc implicat în acest eveniment. Atît Trotki, cît și Parvus au fost arestați la St. Petersburg și exilați, separat, în Siberia, de unde amîndoi au evadat și au ajuns mai întîi la St Petersburg și după aceea în străinătate. în ciuda talentului său scriitoricesc, Parvus a lăsat puține lucrări, printre care se află și o carte de amintiri referitoare la șederea sa în fortăreața Petru și Pavel după înfrîngerea revoluției din 1905. Cea mai marc parte a timpului o dedica îndeletnicirii sale preferate, comerțul, la care se pricepea foarte bine. Era agentul literar al lui Gorki și îi reprezenta și interesele în Germania, unde la vremea respectivă *Azilul de noapte* se juca cu casa închisă. După părerea lui Gorki, Parvus își lua cele douăzeci de procente din profit pentru el, așa cum conveniseră, iar restul îl împărțea în patru, un sfert lui Gorki și trei sferturi Partidului social-democrat german. Parvus a strîns aproximativ 100 000 de mărci, dar, în loc să-i trimită lui Gorki, i-a cheltuit într-o călătorie în Italia împreună cu o doamnă, așa cum a recunoscut el într-o scrisoare adresată scriitorului. Gorki, care

considera că „trebuie să fi fost o vacanță foarte plăcută[44] dacă i-a consumat un sfert din cîștig, s-a plîns Comitetului Central al

Partidului social-democrat german. Un tribunal al partidului format din Kautsky, Bebel și Zetkin l-a condamnat moral pe Parvus, și acesta, a părăsit Germania, îndreptîndu-se spre Constantinopol. Acolo a devenit consilier al mișcării Junii Turci și acîștigat bani facînd comerț între Turcia și Germania"[3].

La izbucnirea războiului, Parvus, care între timp devenise un om bogat, era obsedat de ideea de a ajuta Germania transferînd revoluția în Rusia, deși intențiile lui nu se opreau aici. în ianuarie 1915, Parvus îi explica lui Wangenheim, ambasadorul german de la Constantinopol: „Interesele guvernului german coincid cu acelea ale revoluționarilor ruși. Democrații ruși nu-și pot atinge scopul decît prin distrugerea totală a țarismului. Pe de altă parte, victoria Germaniei este condiționată de izbucnirea unei revoluții importante în Rusia. Cu toate acestea, chiar și după război, Rusia va continua să prezinte un pericol pentru Germania, în cazul în care Imperiul Rus se va diviza în mai multe părți distincte""[4]. Aceasta este esența interesului manifestat de germani pentru revoluție, care coincidea cu dorința lui Lenin de a declanșa revoluția ca urmare a înfrîngerii Rusiei în război. Deși nu poate fi contestată existența unui asemenea plan, nu este foarte clar cum intenționa guvernul german să-l pună în aplicare sau cum aveau de gînd bolșevicii să-l ducă la bun sfîrșit Iară să se discrediteze.

Istoricii occidentali au afumat că Lcnin l-a cunoscut pe Parvus la Ziirich sau la Berna în mai 1915. David Shub susține că „mai întîi Lenin a ascultat cu atenție planul lui Parvus, dar nu i-a dat nici un răspuns precis. Dar, pentru a menține legătura cu cl, l-a trimis pe Ganețki-Fiirstcnberg la Copenhaga cu ordinul de a lucra la Institutul lui Parvus pentru a-1 informa periodic în legătură cu acțiunile acestuia""[5]. Cronica oficială sovietică cu privire la activitatea lui Lenin din mai 1915 susține că acesta a comandat de la Biblioteca din Berna un ghid al stațiunilor balneare și *Influența climatului alpin înalt și a excursiilor la munte asupra omului,* dar nu

menționează nici o întîlnire cu Parvus. în schimb, Parvus consacră un amplu spațiu întrevederii lor într-o broșură intitulată *în lupta pentru adevăr*. El confirmă faptul că aceasta a avut loc la Ziirich. Shub susține, pe baza mărturiei lui Parvus și a altor documente, că acesta a sosit în Elveția în compania Ekaterinei Groman, prin intermediul căreia a împărțit cu generozitate ajutoare emigranților ruși aflați la strîmtoare. într-o zi a intrat pe neașteptate într-un restaurant unde mîncau emigranții și s-a dus direct

la masa unde ședea Lenin, Krupskaia, Inessa Armand și Kasparov, alt prieten apropiat al familiei Ulianov. După o scurtă conversație, Lenin și Krupskaia l-au invitat pe Parvus în apartamentul lor, unde au continuat să discute pînă seara.

In legătură cu această întîlnire, Parvus notează. „I-am expus lui Lenin vederile mele în legătură cu consecințele social-revoluționare ale războiului și i-am atras atenția și asupra faptului că, atîta timp cît războiul continuă, în Germania nu va avea loc nici un fel de revoluție: revoluția era posibilă numai în Rusia și va izbucni ca rezultat al victoriei germanilor". Intîlnirea a fost confirmată și de bolșevicul Arthur Zifeldt, care i-a văzut pe Lenin și pe Parvus părăsind restaurantul împreună*[6].

Parvus i-a comunicat că se pregătea să înființeze un nou institut la Copenhaga pentru studierea cauzelor și efectelor războiului și că reușise să contacteze cîțiva social-democrați ruși, printre care se număra și Iakov Ganețki, omul de încredere al lui Lenin"[7]. Parvus se întîlnca frecvent cu un alt colaborator apropiat al lui Lenin, Karl Radek, care a scris în 1924 o schiță despre el, bazată pe propriile amintiri. Radek îi citează pe Parvus care ar fi afirmat despre sine însuși: „Eu sînt inversul lui Midas: de cîte ori ating aurul, acesta se transformă în gunoi". La douăzeci de ani după evenimente, într-un articol intitulat *Parvus - Lenin - Ganețki,* Kerenski scria: „Guvernul Provizoriu a stabilit definitiv că «afacerile financiare» ale lui Parvus au continuat la Petrograd prin Banca Siberiei, unde pe numele unei rude a lui Ganețki, o oarecare Madame Sumenson, și al unui anume Kozlovski au sosit sume mari de bani de la Berlin via New Bank din Stockholm, mediator fiind Ganețki." Kerenski putea să afirme

pe drept cuvînt că prima cercetare a legăturilor dintre bolșevici și germani a fost efectuată de guvernul lui.

Materialele de la Arhiva Specială menționează foarte frecvent faptul că în 1916 a fost creată la Berlin o secție specială denumită „Stockholm", condusă de un anume Trautmann, care a menținut legătura cu Parvus și cu Radek prin Ganețki. Arhivele conțin, de asemenea, adresele din Copenhaga unde au locuit Parvus și Ganețki, nu departe imul de altul"[8]. Un diplomat austro-ungar de la Copenhaga, un anume Grebing, își amintește și el că „Parvus și Fiirstenberg-Ganețki făceau comerț între Scandinavia și Rusia cu ajutorul germanilor. Exportul de bunuri germane în Rusia, prin intermediul

firmei lui Parvus-Ganețki, se desfășură în felul următor: Parvus primea bunuri din Germania, inclusiv instrumente chirurgicale, produse medicale și chimice, contraceptive, haine de care era nevoie în Rusia, iar Ganețki, în calitate de agent rus, le trimitea mai departe. Din banii obținuți în urma vînzării acestor bunuri în Rusia nu se plătea însă nimic germanilor, sumele respective fiind folosite pentru finanțarea campaniei lui Lenin încă din prima zi a revoluție?. Sistemul acesta a funcționat excelent ca paravan pentru legăturile financiare. în același timp, acuzațiile proferate de bolșevici la adresa lui Parvus pe care îl etichetau drept „renegat“, „social-șovinist“ și „revizionist^ creau impresia unei distanțări față de el.

Comentariile din Arhiva Specială demonstrează că activitatea politică a lui Parvus se îngemăna cu un evantai foarte larg de speculații comerciale: „Afacerile lui din Danemarca, Turcia, România, Bulgaria și Rusia cu alimente, grîne, cărbune, medicamente, participarea lui la propaganda germană, aprovizionarea Statului Major german atît cu literatură bolșevică, cît și antibolșevică, speculațiile legate de contractele de transport din Scandinavia, toate acestea i-au adus lui Parvus un capital în valoare de cîteva zeci de milioane, pe care i-a depus în băncile din Ziinch“[3°].

Deși Lenin nu s-a amestecat personal în nici una din aceste afaceri, era informat în legătură cu ele. Mai mult chiar, afacerile nu se puteau încheia fără aprobarea lui, deși în cazul

în care acestea ar fi eșuat, el rămînea „curat". Printre documentele pur financiare care atestă livrările de bunuri și plățile efectuate doamnei Sumenson din partea lui Ganețki (majoritatea fiind distruse)[31], există mai multe telegrame din vara anului 1917 de la și către Lenin în legătură cu probleme legate de Congresul Internaționalei Socialiste, care ar fi trebuit să aibă loc la Stockholm (dar s-a contramandat)[32]. Telegramele sînt evident codificate pentru a ascunde adevăratul mesaj.

între timp, însă, creștea nevoia de bani. Un fost agent al contraspionajului țarist, recrutat de Guvernul Provizoriu pentru a investiga legăturile bolșevicilor cu germanii, a descoperit că unul din canalele de finanțare a Partidului în ajunul revoluției mergea de la Ganețki la Sumenson[33]. Este clar că acest canal a funcționat neîntrerupt timp îndelungat, căci una din telegramele prin care i se comunică lui Ganețki că Sumenson a depus 100 000 de ruble poartă numărul „90"[34].

Istoricul Serghei Melgunov, care n-a știut de existența acestor

documente, a afirmat totuși că Evghenia Mavrikevna Sumenson avea un cont mare la Banca Siberiei: „Experții financiari au stabilit ulterior că în acest cont erau aproape un milion de ruble, dintre care 800 000 au fost retrași în ajunul revoluției... Dimineața, Kozlovski cutreiera băncile, scotea banii de la unele și deschidea conturi noi la altele"[05].

In ziua de 8 iulie 1917 Sumenson a fost arestată de serviciile de contrainformații ale Guvernului Provizoriu și a confirmat toate aceste fapte, ba chiar și altele suplimentare. Din blocnotesul șefului adjunct al serviciului de contrainformații din cadrul districtului militar Petrograd reiese că suma rulată de Ganețki și Sumenson s-a ridicat la două milioane treizeci de mii patruzeci și trei de ruble[06], o cifră uriașă pentru vremea aceea. Sumenson a declarat că, din ordinul lui Ganețki, i-a dat bani „lui Meceslav lulievici Kozlovski de îndată ce acesta a cerut (tară să-i pretindă nici o chitanță), căci acesta era primul adjunct al lui Ganețki." Documentele mai arată că Sumenson a „transferat 230 000 ruble unei firme din Elveția prin intermediul Băncii Azov-Don" Sumenson a declarat că a primit 288 020 ruble pentru primul

transport de medicamente trimis din Stockholm prin Ganețki în decembrie 1915 °[7]. Nu putem ști dacă acest lucru avea sau nu legătură cu întîlnirea dintre Parvus și Lenin din Elveția, în luna mai, cert este însă că în iulie 1915 von Jugow de la ministerul de externe al Germaniei a cerut trezoreriei să vireze cinci milioane de mărci destinate intensificării propagandei revoluționare din Rusia, și cererea a fost onorată la 9 iulie°[8]. Ni se pare plauzibilă presupunerea că „banii germani" au început să fie folosiți pentru sprijinirea bolșevicilor după întîlnirea din mai 1915.

Cînd anchetatorul Guvernului Provizoriu l-a interogat pe fratele lui Ganețki, Vikenti, în august 1917, a ieșit la iveală faptul că Ganețki se îmbogățise subit și conducea o afacere mare. Vikenti a rezistat tuturor tentațiilor de a defini natura acestei „afaceri": „De fiecare dată cînd aduc vorba despre bunăstarea fratelui său și despre întreprinderile lui Vikenti, schimbă imediat subiectul... Vikenti a mai spus că în familie, fratele lui nu vorbea decît despre politică, dar n-am știut niciodată nimic despre tranzacțiile lui comerciale" . Mărturia ni se pare foarte importantă. Ganețki era un „revoluționar de profesie", așadar știa să păstreze un secret, mai ales unul care implica întregul partid. Lenin, care îl prețuia în mod special pe Ganețki, l-a apărat în vara anului 1917 în fața Comitetului Central și a Biroului Politic

împotriva acuzațiilor guvernului referitoare la banii germani. în iunie 1918, într-o scrisoare către Adolf Ioffe, emisarul lui din Berlin, Lenin menționa că „Krasin și Ganețki, în calitate de oameni de afaceri, te vor ajuta și totul va fi în regulă"[40].

Investigațiile Guvernului Provizoriu s-au soldat cu un eșec, căci cazul în speță îl depășea. Așa cum a afumat mai tîrziu Kerenski, „toate evenimentele ulterioare din vara anului 1917, ba chiar întreaga istorie a Rusiei ar fi luat un alt curs dacă acea comisie ar fi reușit să-și aducă la îndeplinire sarcina extrem de dificilă de a-1 da în vileag pe Lenin și dacă ar fi reușit să demonstreze în fața unui tribunal crima monstruoasă pe care nimeni nu voia s-o creadă, tocmai pentru că părea atît de inexplicabilă din punct de vedere psihologic". Kerenski însuși credea că legătura dintre bolșevici și Lenin era o înțelegere completă și deplină „dincolo de plățile în bani

pentru prăbușirea Rusiei, așa cum au văzut unii dintre noi și pentru realizarea unei revoluții sociale, așa cum au presupus alții"[41]. Kerenski a intuit în mod corect că a existat „o înțelegere". Intr-adevăr, bolșevicii au ajuns la un acord cu germanii în multe chestiuni. De exemplu, la sfîrșitul lui august 1918, într-o notă de mînă adresată lui Vorovski, trimisul sovietic din Suedia, Lenin, vorbind despre un tratat suplimentar care tocmai fusese semnat cu germanii, a declarat: „Nimeni nu le-a cerut niciodată «ajutorul» nemților, dar am avut o înțelegere cu ei în legătură cu modul și momentul în care ei, germanii, își vor pune în aplicare planul de a ataca Murmanskul și pe generalul Alexeev. A fost o coincidență de interese. Ar fi însemnat să fim niște idioți dacă n-am fi profitat de cc[42]
ea...

Lenin nu a negat posibilitatea încheierii unui acord cu Germania. De vreme ce au convenit să exploateze atacul german împotriva forțelor generalului Alexeev din august 1918, ar fi putut avea o „înțelegere" și în legătură cu un efort comun de a răsturna țarismul cu un an mai devreme.

Creșterea rapidă a numărului publicațiilor bolșevice după februarie nu a fost deloc întîmplătoare. în iulie 1917, partidul scotea patruzeci și unu de ziare într-un tiraj total de 320 000 de exemplare, douăzeci și șapte din ele în limba rusă, celelalte în georgiană, armeană, lituaniană, tătară, polonă și alte limbi. Nouăzeci de mii de exemplare ale ziarului *Pravda* se tipăreau în fiecare zi. Cotizațiile membrilor de partid n-ar fi putut acoperi costul editării unui asemenea volum de publicații. După

februarie, partidul a plătit 260 000 de ruble pentru o presă nouă, iar liderii partidului își primeau salariile, chiar dacă nu foarte regulat[43]. Seifurile bolșevice nu erau niciodată goale.

Cînd niște informații superficiale furnizate de Alexinski, Ermolenko, Burțev și alții au făcut furori în presă în legătură cu relațiile dintre bolșevici și nemți, Lenin a publicat în *Listok Pravdî* un articol intitulat *Unde este regimul și unde este contrarevoluția?* Respingînd acuzațiile formulate de Aleksinski, fost membru al celei de-a doua Dume, un „ticălos

bîrfîtor“, Lenin a prezentat două argumente care, considera el, vor contracara „acțiunea murdară a ponegritorilor din ziare“. în primul, rînd, Ganețki „primise de curînd viză de intrare în Rusia, apoi i se permisese din nou să plece"[44]. însă acest lucru se întîmplase înainte de izbucnirea scandalului din presă și, ceea ce este și mai important, Ganețki călătorea cu fel de fel de pașapoarte, așa că ar fi putut veni și pleca sub unul din nenumăratele lui pseudonime. în aceeași ordine de idei, Kerenski a amintit că toate faptele referitoare la legăturile financiare ale lui Lenin cu germanii au fost prezentate comisiei la începutul lui mai și că, deși aveau o mare importanță din punctul de vedere al securității statului, nu fuseseră înaintate instanțelor judecătorești. Cazul avea să fie confirmat fără nici un dubiu prin arestarea lui Ganețki la frontieră. Publicarea unora din aceste materiale în presă „i-a pus pe bolșevici în gardă. Călătoria lui Ganețki a fost amînată, și guvernul a pierdut ocazia de a dovedi cu documente principalele fapte care îl incriminau pe Lenin & Co."[45].

Cel de-al doilea argument al lui Lenin era, într-adevăr, hotărîtor: „Ganețki și Kozlovski nu sînt bolșevici, ci membri ai Partidului social-democrat polonez. Bolșevicii nu au primit *niciodată* bani de la Ganețki sau de la Kozlovski. Toate astea sînt minciuni de cea mai joasă speță"[46]. în *Răspunsul,* articol publicat de Lenin în *Rabocii i soldat* (Muncitorul și soldatul) din 26 și 27 iulie 1917 - adică după ce guvernul a emis decretul privind arestarea lui, iar el se ascunsese deja în Finlanda - se preciza că Parvus a mai folosit și alți emigranți în afară de Ganețki. „Procurorul pedalează pe legătura reciprocă dintre Ganețki și Lenin! Dar acesta este un truc murdar, căci toată lumea știe că Ganețki a făcut afaceri cu Parvus, în timp ce noi n-am stabilit asemenea relații cu Ganețki"[47].

Unde se ascundea adevărul? Cine recursese la trucuri „murdare"? Afirmația lui Lenin că Ganețki și Kozlovski nu erau bolșevici este o

minciună sfruntată. în 1937, cînd Ganețki a fost arestat, anchetatorul lui nota că „fusese membru al Partidului Bolșevic din 1869“[48]. Lăsînd la o parte faptul că Partidul s-a înființat

abia în 1898, cert este că Ganețki a fost implicat în politica revoluționară rusă la fel de mult ca și toți ceilalți membri de partid. în realitate, a reprezentat un personaj de frunte atît în mișcarea revoluționară rusă, cît și în cea poloneză. A fost delegat la Congresele al doilea, al patrulea și al cincilea al Partidului social-democrat al muncitorilor și țăranilor din Rusia; la Congresul al cincilea, a fost ales în Comitetul Central al Partidului. în 1917 era membru al Biroului pentru Străinătate al Partidului, în realitate, Comitetul Central al filialei din străinătate. Cam același lucru s-ar putea spune și despre Kozlovski, care în 1917 era membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd. Și atunci cum să apreciem afirmațiile lui Lenin potrivit cărora „nu a încheiat nici un fel de afaceri financiare cu Ganețki“ și „toată lumea știe“ că Ganețki a avut legături financiare cu Parvus?

După revoluția din februarie, corespondența lui Lenin cu Ganețki a fost depășită cantitativ numai de cea cu Inessa Armand. La începutul lui martie i-a telegrafiat lui Ganețki că se pregătea să-i trimită „o scrisoare imporantă“[49]. O altă telegramă din 15 martie, referitoare la planurile lui Lenin de a se întoarce în Rusia, este urmată de telegrame și scrisori expediate aproape zilnic, inclusiv una cu instrucțiuni „să pună deoparte două-trei sute de mii de coroane pentru călătoria din Elveția în Rusia[1150]. în curind avea s-o informeze pe Inessa că banii sosiseră de la Stockholm[51], adăugind puțin mai tîrziu că „dispunem de mai mulți bani pentru călătorie decît am fi crezut[1152], ceea ce ne permite să presupunem că au fost mai multe mandate din partea lui Ganețki. în cazul acesta, de ce a declarat că nu a avut nici un fel de relații financiare cu Ganețki? Lenin știa că Ganețki îi ține bani la dispoziție atunci cînd îi ceruse să-i trimită. Cum putuse acuza Guvernul Provizoriu de „trucuri murdare[11]?

Decizia de a călători prin Germania a fost luată în ultimul moment. Parvus a implicat în această chestiune nu numai înaltul Comandament German și ministerul de externe, ci și pe Kaiser însuși. Ambasadorul german din Copenhaga, contele von Brockdorff-Rantzau, l-a sfătuit pe ministrul de externe „să sprijine elementele extremiste, căci aceasta va conduce la un deznodămînt mai rapid. După toate probabilitățile, cam peste trei luni vom putea conta pe o dezintegrare suficient de

mare, ca să-i zdrobim pe ruși într-o acțiune militară"[53].

Serviciile franceze de contrainfonnații, ca să nu rămînă mai prejos, au raportat în primăvara anului 1917 că Lenin, împreună cu Angelika Balabanova, un socialist elvețian pe nume Mueller și Henri Guilbeau, redactorul francez al revistei *Demain* (Mîine) s-au întâlnit cu un anume Dallenvach, reprezentant al ambasadei germane, la restaurantul Scioppa din Berna. Cu ocazia întrevederii s-a discutat apropiata călătorie a lui Lenin prin Germania spre Rusia[54].

Lenin își dăduse seama de faptul că germanii erau la fel de interesați ca și el să-i lase pe revoluționarii ruși să treacă prin Germania și, prin intermediul socialistului elvețian Fritz Flatten, a pus anumite condiții, în speranța că acestea le vor oferi bolșevicilor un alibi istoric și politic. Și-a întărit și mai mult propria acoperire refuzînd să se întâlnească cu Parvus la Stockholm. Parvus își amintește incidentul: „Eram la Stockholm cînd Lenin a trecut pe acolo. N-a acceptat o întrevedere cu mine. Printr-un prieten comun i-am transmis că acum scopul principal era pacea și, prin urmare, condițiile de pace. L-am întrebat ce intenționa să facă. Lenin mi-a răspuns că nu se amestecă în diplomație; principala lui problemă o constituia agitația socială revoluționară"[55]. Nu este de mirare că, după ce și-a atins scopul, Lenin l-a respins cu dispreț pe Parvus. Mașina pusă în mișcare de Parvus nu mai necesita nici un fel de contact personal.

In cele din urmă, Lenin și-a stabilit alibiul, atribuindu-le menșevicilor meritele pentru perfectarea călătoriei sale. In articolul *Cum am sosit,* publicat simultan în *Pravda* și în *Izvestia* din 18 aprilie 1917, Lenin scrie că a fost „ideea lui Martov să călătorim prin Germania"[56]. Pentru Lenin problema fusese simplă: voia să ajungă în Rusia, iar toate celelalte drumuri îi erau închise; se temea de ceea ce vor spune dușmanii săi, însă știa că menșevicii nu vor putea să-l atace dacă liderul lor se va întoarce pe același drum[57].

Cînd feribotul lui suedez a ajuns la Trolleborg, Lenin a fost întâmpinat de Ganețki care a călătorit apoi cu tot grupul pînă la Malmo și la Stockholm. Ganețki le-a dat bolșevicilor tot ce le trebuia, inclusiv bilete pentru restul călătoriei. Dar Lenin a insistat mai tîrziu că nu a avut nici un fel de legături

financiare cu Ganețki. Presa și social-democrații suedezi s-au interesat foarte mult de persoana liderului bolșevic în timpul escalei sale de la Stockholm. La Hotel Regina s-a organizat un dineu în onoarea lui. Cu acest prilej, Lenin a acordat interviuri presei, a fost

salutat de primarul orașului, K. Lindhagcn. Conștient de faptul că intra într-o perioadă pe care o așteptase toată viața, a vorbit ca un adevărat lider, cu mintea și creierul revoluției. Și era nerăbdător să meargă înainte: socialismul nu mai reprezenta o utopie îndepărtată.

In drum spre frontiera rusă i-a trimis o telegramă lui Karpinski la Geneva, exprimîndu-și satisfacția pentru modul în care germanii au respectat condițiile acordului. A telcgrafiat și la Petrograd, sugerind ca sosirea lui să fie anunțată în *Pravda;* nu se întorcea ca un emigrant oarecare, ci ca un lider. Cînd a început investigarea legăturilor lui Lenin cu germanii, Guvernul Provizoriu a emis ordin de arestare împotriva lui în iulie 1917 pe baza unui număr de douăzeci și două de dosare, edificatoare. Dar cazul a fost suspendat, întrucît Kerenski considera că principala amenințare la adresa guvernului său vine dinspre dreapta, astfel că avea nevoie de sprijinul stîngii, inclusiv al bolșevicilor. După preluarea puterii, Lenin s-a ocupat personal de ștergerea tuturor urmelor compromițătoare. A supravegheat îndeaproape strîngerea și distrugerea oricăror probe. Urmînd instrucțiunile lui Troțki, pe atunci comisar pentru afacerile externe, la 16 noiembrie 1917, F. Zalkind și E. Polivanov au raportat că materialele investigației incomplete fuseseră confiscate. Și-au redactat raportul în termenii următori:

„Către Președintele Sovietului Comisarilor Poporului: în conformitate cu rezoluția aprobată de tovarășii Lenin, Troțki, Podvoiski, Didenko și Volodarski, am făcut următoarele:

1) La arhivele Ministerului de Justiție, din arhivele despre „trădare" ale tovarășilor Lenin, Zinoviev, Kozlovski, Kollontai și ale altora, am extras Ordinul Băncii Imperiale Germane No. 7 433, datat 2 martie 1917 care autorizează plata banilor pentru propaganda de pace în Rusia.

2) Am examinat toate registrele Băncii Noi din Stockholm; am deschis un ordin cu nr. 2754 al Băncii Imperiale

germane..."

Materialele strînse de Guvernul Provizoriu includ o serie de documente care menționează numele liderilor bolșevici, dar autenticitatea lor nu poate fi stabilită cu maximum de certitudine. E vorba de rapoarte întocmite de anchetatori. Instrucțiunile privind finanțarea unor indivizi angajați în munca de propagandă pacifistă prezintă o gravitate prea mare pentru a fi luate în serios. S-a menționat mai înainte că un mare număr de documente a dispărut fără urmă și ar

fi dc mirare ca bolșevicii să nu fi distrus materialele compromițătoare.

Ancheta dorea să arate că Lenin și tovarășii lui au fost pur și simplu cumpărați de spionajul german, dar lucrul acesta pare puțin probabil. Probele existente conturează o imagine ceva mai realistă. Parvus și poate și estonianul Keskiila, cu acordul ministrului dc externe al Germaniei și al Statului Major, au „hrănit" firma de comerț a lui Ganețki, Sumenson și Kozlovski. Fără ajutorul german al lui Pravus, Ganețki nu ar fi fost niciodată în stare să-și pună pe picioare „afacerea". După cum afirmă fratele său, în 1914 era atît de sărac încît nu-și putea permite să cumpere lapte pentru copil[59].

O parte importantă din banii mînuiți de Ganețki au ajuns prin diverse căi în seifurile bolșevice. După cum spunea Michael Futrell, istoric al legăturii revoluționare ruso-scandinavc, „Urmărind cariera anterioară a lui Ganețki este greu de crezut că s-ar fi dedicat cîștigării banilor pentru alt scop principal decît acela de a ajuta revoluția"[60]. Pare a fi o presupunere rezonabilă. Ganețki s-a apucat de comerț pentru că acest lucru răspundea imperativelor politice ale lui Lpnin. înainte și după revoluție prin mîinile lui au trecut milioane de ruble și o mare cantitate de obiecte de valoare. De exemplu, s-a angajat în negocieri de durată cu polonezii în legătura cu despăgubirile care decurgeau din Tratatul de pace de la Riga din 1920 și a fost mandatat de Biroul Politic să vîndă în străinătate mari cantități din diamantele țarului, geme, aur și bijuterii. însă, în 1937, cînd a fost arestat, în apartamentul lui nu s-au găsit decît doi dolari și nici măcar un singur obiect de valoare[61]. Fie că nimic „nu i s-a lipit de degete", fie că banii sînt depuși în conturile elvețiene, fie că au trecut în fondurile

partidului. Așa cum a spus Lenin însuși, Ganețki era un om cu convingeri intelectuale. Comerțul a fost sarcina lui de partid.

După revoluție, printre cei dintîi care au încercat să descopere secretul banilor germani s-a numărat social-democratul german Eduard Bernstein. în 1921, acesta a publicat un articol în ziarul Partidului, *Vorwârts* (înainte) în care a susținut că generalul Hoffmann confirmase faptul că guvernul Kaiserului i-a permis lui Ijenin și tovarășilor săi să treacă prin Germania ca să-și poată desfășură munca de agitație în Rusia. „Lenin și tovarășii săi au primit mari sume de bani de la guvernul Kaiserului pentru agitația lor destructivă". Bernstein a scris că știuse cum stau lucrurile încă din decembrie 1917 și că faptul îi fusese confirmat de o persoană care, prin natura profesiunii sale, deținea

asemenea informații. Bernstein nu știa ce sumă de bani primise Lenin și nici cine fuseseră intermediarii dintre liderul bolșevic și guvem. în continuare, el afirmă: „Din surse demne de toată încrederea am aflat că suma a fost foarte mare, aproape incredibilă, fără îndoială peste cincizeci milioane de mărci-aur, o sumă a cărei proveniență e prea bine cunoscută de Lenin și tovarășii lui. Una din consecințele acestei situații a fost Tratatul de la Brest-Litovsk. Generalul Hoffmann, care a negociat cu Trotki și cu ceilalți membri ai delegației bolșevice de la Brest, îi avea la mînă pe bolșevici cu două chestiuni și a făcut în așa fel încît aceștia s-o simtă“[62].

O săptămînă mai tîrziu, Bernstein a publicat un nou articol în *Vorwărts* în care le cerea comuniștilor germani și bolșevicilor ruși să-l dea în judecată dacă socoteau că îl ponegrise pe Lenin. Comitetele centrale ale celor două partide au păstrat totuși tăcere, confirmînd, practic, afirmațiile lui Bernstein Se pune însă întrebarea dacă fondurile germane erau chiar așa de mari cum s-a sugerat. Bernstein pare să se refere la toți banii care fuseseră transferați începînd din 1915. La 3 decembrie 1917 Secretarul de stat german Richard von Kuhlmann a raportat înaltului Comandament militar german: „Numai după ce bolșevicii au primit de la noi un flux continuu de fonduri prin diferite canale și sub diverse etichetări au reușit să-și scoată principalul organ de presă, *Pravda,* pentru

a desfășura o propagandă energică și a-și extinde apreciabil baza inițial restrînsă a partidului lor. E în interesul nostru să exploatăm perioada guvernării bolșevice, pentru a obține, mai întîi un armistițiu și după aceea, dacă se poate, pacea. încheierea unei păci separate ar însemna atingerea scopului războiului, și anume o ruptură între Rusia și aliații ei“[6] .

La 3 iunie 1918 - cu o lună înainte să fie asasinat - contele Mirbach, ambasadorul german la Moscova, a telegrafiat că are nevoie de trei milioane de mărci pe lună, poate chiar și mai mult, pentru a contracara propaganda Aliaților din Rusia. Cîteva zile mai tîrziu, consilierul Trautmann de la Ministerul german de externe informa trezoreria că Mirbach cheltuia sume mari pentru a contracara propaganda Aliaților: „Fondul pe care l-am avut pînă acum la dispoziție pentru achiziții în Rusia a fost epuizat. De aceea este esențial ca Trezoreria să ne pună la dispoziție sume suplimentare. Ținînd seama de condițiile prezentate mai sus, acestea trebuie să se cifreze la minimum patruzeci de milioane de marc*

Documentele indică cifre foarte diferite atît pentru partea rusă, cît și pentru cea germană. Intre timp, Lenin stătea și privea liniștit la piesa care se desfășură în fața lui și care fusese inventată de el. Precaut, Lenin a făcut foarte puține mișcări greșite, exceptînd negarea oricăror relații financiare cu Ganețki. După ce a aprobat această operație anti-rusă de mare anvergură, a profitat la maximum de toate ocaziile oferite de germani. Și unii și alții doreau înfrîngerea țarismului și s-au declarat satisfacuți de rezultat.

Bolșevicii nu intrau în prea multe amănunte atunci cînd vorbeau despre „cheia germană“, deși nu scăpau nici o ocazie ca să amintească de ea. De exemplu, la sfîrșitul lui ianuarie 1919, Cicerin, comisarul pentru afaceri externe, i-a telegrafiat lui Troțki: „La radio s-a anunțat chiar acum că în ziarul parizian *Le Populaire* a apărut un reportaj preluat din ediția de seară a ziarului newyorkez *Times* cu următorul conținut: legenda contactelor dintre liderii bolșevici și Imperiul German a fost definitiv dezmințită. în ianuarie 1918, contrarevoluționarii ruși i-au trimis colonelului Robbins mai multe documente care atestă existența unei legături între guvernul german, Lenin și Troțki. Robbins l-a interogat pe

Galperin care a recunoscut că multe dintre documente s-au aflat în mîinile lui Kerenski și ale guvernului său și sînt falsuri evidente. Fostul editor al revistei *Cosmopolitan Magazine,* Versta Sisson, s-a declarat de acord cu Robbins, dar ulterior și-a schimbat părerea. După ce s-au vînturat dintr-un loc în altul, în cele din urmă documentele au fost vîndute americanilor cu 100 000 (probabil dolari americani)"[65].

în momentul preluării puterii de către bolșevici, Parvus a decis să se afirme din nou în arena revoluției, așa curn făcuse și mai înainte, în 1905. La mijlocul lui noiembrie 1917 s-a întîlnit cu Radek la Stockholm și i-a cerut să-i transmită lui Lenin rugămintea de a-i da voie să se întoarcă în Rusia ca să se angreneze în activitatea revoluționară. Avea experiență, o minte ageră, o mulțime de bani și era încă în putere. A mai adăugat că reputația lui fusese pătată din cauza colaborării cu „social-patrioții" și că Lenin îl etichetase drept „șovinist", dar toate acțiunile lui avuseseră drept unic scop succesul revoluției din Rusia. Dorise victoria Germaniei, fiindcă acest lucru favorizase declanșarea revoluției ruse. Era gata chiar să compară în fața unui tribunal al partidului. Trei săptămîni mai tîrziu, Radek s-a întors la Stockholm cu răspunsul lui Lenin: „Cauza revoluției nu trebuie întinată de mîini

murdare". Parvus a fost profund dezamăgit. Oare mîinile bolșevicilor care primiseră bani de la el erau mai curate? Persoana lui nu l-ar fi putut compromite pe Lenin, însă apariția sa la Petrograd n-ar fi făcut decît să confirme acuzația de trădare împotriva bolșevicilor.

Guvernul german și-a revizuit și el atitudinea față de Parvus - sistîndu-i creditele pentru noi investiții comerciale. Parvus a reacționat prompt cerînd un milion de mărci în schimbul nepublicării documentelor compromițătoare. Nu se știe dacă șantajul a dat rezultate, sau neînțelegerea s-a rezolvat în alt mod, cert este că n-a izbucnit nici un scandal[66]. Ulterior, Parvus s-a apucat să scrie o carte de memorii, căci avea foarte multe lucruri de spus. îndeosebi ultimele două decenii din viața lui fuseseră tumultuoase: vin, femei, operațiuni financiare îndrăznețe, planuri fantastice. După octombrie 1917, deși devenise supraponderal, Parvus a continuat să trăiască de parcă anii n-ar fi trecut peste el, însă

izvoarele tinereții au secătuit repede. în decembrie 1924, la zece luni după moartea lui Lenin, inima lui Parvus a încetat să mai bată și afirmațiile făcute la faimoasa ședință din mai 1915 au fost îngropate o dată cu el. Memoriile lui au rămas în faza de proiect.

Deși Alexandr Gnedin, fiul lui Parvus, a condamnat oficial poziția politică a tatălui său, lucrul acesta nu l-a salvat. A fost arestat în 1939 și, în mod surprinzător, a supraviețuit șaisprezece ani în lagăre. în 1977 a publicat o carte despre eforturile sale sistematice - depuse din ordinul guvernului sovietic - pentru a recupera averea tatălui său în numele URSS[67]. Dar Parvus fusese înconjurat de oameni inteligenți care au făcut în așa fel încît banii lui să ajungă în altă parte. Gnedin a reușit totuși să recupereze biblioteca tatălui său și cîteva din documentele acestuia. Și unele și altele au fost mai întîi ..examinate" de cekiști, în conformitate cu procedurile obișnuite. Evident, aceștia nu au lăsat nimic din ceea ce i-ar fi putut compromite pe Lenin sau pe bolșevici.

Soarta lui Ganețki a fost mai tragică. El n-a murit, ca Parvus în patul lui. Inițial, datorită protecției lui Lenin, a deținut funcții importante în comisariatele pentru finanțe, pentru comerț și pentru economie. Lenin i-a încredințat adesea misiuni delicate, dintre care unele cu caracter personal. în aprilie 1921 l-a rugat „să fie așa de amabil“ și să cumpere obiectele menționate în lista făcută de Krupskaia, iar îiț mai i-a cerut ca „folos ind banii elvețieni pe care ți i-am dat“, să cumpere „fainâ (dacă se poate, de secară), cîmați.

conserve (dar nu delicatese), came și pește“. în altă împrejurare avea nevoie de „șireturi de ghete pentru Krupskaia și comun franțuzești"[68].

Zecile de documente semnate de Lenin și asociate cu numele lui Ganețki se referă aproape în mod invariabil la bani. De exemplu, Ganețki a raportat că au primit 83 513 coroane daneze de la Karl Moor, social-democrat elvețian de naționalitate germană. Ce destinație trebuia să le dea banilor? Lenin nu-și mai amintea de ce i-au primit. Zinoviev a făcut o propunere: „Cred că trebuie să fie oferiri Comintemului. Dacă ar fi rămas la Moor, oricum acesta i-ar fi băut"[6] .

Lenin îl cunoștea bine pe Moor. Ca membru al

parlamentului cantonai și al guvernului de la Berna, le emisese permise de reședință lui Lenin, Nadejdei Krupskaia, precum și Inessei Armand. Lenin nu știa însă un lucru, care avea să fie dezvăluit abia după cel de-al doilea război mondial și anume că Moor era și agent plătit de Berlin. Sub numele de Baier, trimisese în mod regulat rapoarte asupra activității bolșevicilor și asupra intențiilor lor, adresate ambasadei germane din Berna. Era foarte bine informat, căci îi cunoștea pe Lenin, Radek, Șklovski, Zinoviev și pe ceilalți revoluționari. în septembrie 1917 s-a decis pe neașteptate să le dea bolșevicilor o mare sumă de bani. Le-a explicat că, întâmplător, moștenise o avere substanțială. De fapt, averea o primise în Germania, în 1908, și banii pe care voia să-i dea acum bolșevicilor proveneau de la înaltul Comandament German. Stăpînii care îl plăteau sperau ca prin această m işcare să cîștige încrederea specială a conducerii bolșevice. în mod sigur, Comitetul Central avea anumite dubii în legătură cu sursa banilor și, întrucît era deranjat și de cercetările Guvernului Provizoriu în legătură cu relațiile dintre bolșevici și Berlin, a hotărît să refuze „darul". Ganețki a declarat Comitetului Central că cei 83 513 coroane daneze reprezentau, de fapt, „restul banilor primiți deja de la Moor"[70].

Moor era unul dintre canalele prin care banii germani intrau în seifurile bolșevice. El a rămas în Rusia sovietică și a continuat să informeze Berlinul în legătură cu conducerea bolșevică. S-a întâlnit de mai multe ori cu Lenin și, în ciuda suspiciunilor care planau asupra lui, a continuat să lucreze sub numele de Baier. A murit la Berlin, în ziua de 14 iunie 1932, în vîrstă de aproape optzeci de ani. Radek a scris un necrolog în *Izvestia* în care a recunoscut în mod surprinzător că Moor'îi ajutase pe bolșevici din punct de vedere financiar. Numai puțini oameni, printre care și Radek, știau că acești bani proveneau de la Statul Major german.

158

După moartea lui Lenin, Ganețki a dispărut din prim-planul vieții sociale, deși a continuat să lucreze ca funcționar guvernamental. In 1935 a ocupat postul de director al Muzeului de Stat al Revoluției, ultima sa funcție. La 18 iulie 1937 a fost arestat împreună cu soția sa, Ghiza Adolfovna, și fiul lor, Stanislav, ca spion german și polonez. în apartamentul

lui s-au descoperit cărți de Troțki, Zinoviev, Kamenev, Radek, Buharin și Șlcapnikov, toți aflați acum în dizgrație - în total șaptezeci ți opt dc volume, ceea ce reprezenta o dovadă clară a „trădării". în timpul percheziției a reușit să-i scrie șefului NKVD-ului, Nikolai Ejov, cu o peniță care se rupea mereu: „S-a produs un accident tragic, un adevărat coșmar: am fost arestat în seara aceasta! Mă etichetează drept dușman! Ce se întîmplă? Cum se poate comite o greșeală atît de cumplită? Te rog, te implor: 1) Oprește represaliile împotriva familiei mele. 2) Spune-le să mă interogheze imediat. *Convoacă-mă dumneata însuți* și îți vei da scama ce neînțelegere regretabilă e la mijloc!" în capul paginii a mîzgălit înfierbîntat: „Rog ca scrisoarea să fie înmînată imediat"[71]. Era un strigăt în deșert.

Ganețki era acuzat de faptul că, în timpul unei vizite în Polonia din ordinul lui Stalin, la 20 septembrie 1933, pentru a recupera o arhivă a lui Lenin, a avut cîteva întâlniri neautorizatc cu ofițeri ai spionajului militar polonez. în mod firesc NKVD-ul a tras concluzia că fusese recrutat de organele de spionaj. Anchetatorul lui i-a atras atenția că fusese spion încă din timpul războiului, ceea ce nu era departe de adevăr. Ganețki nu putea mărturisi ceea ce făcuse el pentru Lenin, căci se temea că aceasta i-ar atrage o pedeapsă imediată, în schimb, a contat pe intervenția lui Stalin. Spre deosebire de Guvernul Provizoriu care dorea să aibă probe solide, NKVD-ul se baza doar pe presupunerea că oricine avea legături atât dc strinse cu străinătatea trebuie să fie spion. Mai mult chiar, oricine deținea informații atît dc numeroase era considerat primejdios. înainte să se decidă însă soarta unor oameni de felul lui Ganețki, se cerea avizul lui Stalin. Ca și în cazul de față, Stalin obișnuia să dea un răspuns foarte laconic: „Lichidați!" [2]

La procesul lui Ganețki, un martor, bolșevicul Maximilian Gustavovici Valețki (executat în septembrie 1937, adică imediat după prezentarea probelor) a mărturisit că Ganețki fusese prieten apropiat cu Parvus, ceea ce reprezenta o circumstanță incriminatorie. Valețki a descris cu obiectivitate operațiunile lor din 1916-1917, adăugind că 159
fuseseră ajutați de Kozlovski și de Sumenson. în timpul interogatoriilor, Ganețki le-a amintit torționarilor săi că motivul pentru care se dusese în 1933 în Polonia fusese

recuperarea uneia din arhivele lui Lenin, dar lucrul acesta nu i-a fost de nici un ajutor. în timpul procesului, un alt martor, asistentul lui Petermaier, a declarat că atunci cînd a mers la Berlin a primit mărci germane de la un anume domn Senior din ordinul lui Ganețki[73].

în ciuda torturilor cumplite la care a fost supus, Ganețki nu a recunoscut că fusese spion. Puțini au dat dovadă de o asemenea tărie, în cadrul unui „proces" care a durat exact cincisprezece minute, de la 11 la 11.15 dimineața, în ziua de 26 noiembrie 1937, a fost condamnat la moarte ca spion și troțkist de către Colegiul Militar al Curții Supreme a URSS, condus de Nikicenko. înainte de a muri, a declarat instanței: „Nu mă consider vinovat de nimic".

Din dosare reiese că a fost împușcat în aceeași zi, împreună cu soția și cu fiul său[74]. Ulterior, i s-a adus la cunoștință fiicei sale Hannah că murise de o boală de inimă la 21 ianuarie 1939, că mama ei se stinsese din viață din cauza unui cancer la stomac în ziua de 29 decembrie 1939 |i că fratele ei Stanislav murise de pneumonie la 24 noiembrie 1941[75].

Așa și-a sfirșit zilele unul dintre cei mai fideli agenți ai lui Lenin, omul care știa prea multe despre legăturile financiare secrete ale bolșevicilor cu „negustorii de revoluție".

Lenin și Kerenski

Alexandr Kerenski s-a născut, ca și Lenin, la Simbirsk, la 22 aprilie 1881. Tatăl lui, Fedor, era directorul liceului pe care l-au frecventat Alexandr și Vladimir Ulianov. Kerenski și-a făcut studiile secundare la Tașkent, în Asia Centrală, apoi a absolvit Universitatea din St. Petersburg, obținînd diploma în drept. în 1905 a devenit membru al Partidului revoluționar socialist. A fost arestat și închis o scurtă perioadă de timp între anii 1905 și 1906, înainte de a se întoarce la St. Petersburg unde și-a început cariera de avocat. Și-a cîștigat reputația unui avocat specializat în cazuri politice.

în 1912 a fost ales în Duma de Stat ca membru al Grupului muncitoresc *(Trudovik)* al Partidului socialist revoluționar. Presa luase un mare avînt în urma revoluției din 1905 și datorită libertăților

considerabile acordate de țar. în scurt timp, Kerenski, orator strălucit și plin de imaginație, și-a cîștigat numeroși adepți printre reprezentanții clasei muncitoare. La întâlnirile neoficiale ale opoziției din Dumă, unde soarta tragică de pe front era subiectul unor dezbateri înflăcărate, Kerenski opta pentru asasinarea țarului. în martie, cînd țarul a abdicat, Kerenski a devenit ministru al justiției în Guvernul Provizoriu instalat la putere. Lui îi revine meritul de a fi abolit discriminarea etnică, religioasă și pedeapsa cu moartea.

Ca mulți alți socialiști, Kerenski se ghida după modelul Revoluției franceze. Guvernul Provizoriu a ales Marseieza ca imn național, a numit „comisari revoluționari[1]', a propus convocarea unei „Adunări Constituante[11], astfel că în scurtă vreme avea să se vorbească și despre un Marat și un Robespierre al rușilor. Kerenski se afla undeva între stânga și dreapta politică acoperind, prin contactele sale, un larg spectru politic, de la conservatori la liberali și socialiști. Cu puțin timp înainte de revoluția din februarie a devenit secretar al unei importante loje de francmasoni politici ruși, multe din alianțele lui politice avînd la bază aceste rețele.

La puțin timp după sosirea lui Lenin la Petrograd, Kerenski și-a exprimat dorința de a-1 întâlni, în speranța că-și va asigura prin intermediul lui sprijinul stângii. Secretând executiv al Guvernului Provizoriu, Vladimir Nabokov, nota în memoriile sale că numele lui Lenin abia dacă era pomenit la ședințele de guvem. „îmi amintesc că în aprilie, după întoarcerea lui Lenin, Kerenski a spus că ar vrea să sc întâlnească cu el și să stea de vorbă și, ca răspuns la întrebările asistenței nedumerite, a explicat că liderul bolșevic «trăiește într-o atmosferă de izolare completă, vede totul prin lentilele propriei sale fantezii și nu are pe nimeni care să-l ajute să se orienteze în labirintul evenimentelor care au loc în prezent»[1176]; Kerenski considera că el este acela care ar putea să-l ajute pe Lenin „să se orienteze[11]. Prin intermediul unei terțe persoane, Lenin i-a transmis refuzul de a-1 întâlni. L-a respins pe Kerenski fiindcă reprezenta pentru el un erou al momentului cu care nu era dispus să facă nici un compromis. Nu-i prevedea nici un fel de viitor lui Kerenski.

într-un anumit sens, Lenin avea dreptate: Kerenski nu voia să se alieze făţiş nici cu bolşevicii, nici cu generalii albi. Şi-a imaginat întotdeauna că trebuie să mai fie şi „o a treia cale[11]. în timp ce războiul civil era în toi, Kerenski scria: „Justiţia socială, libertatea şi oamenii

de rind au fost călcaţi în picioare de caporalii albi şi roşii. Dar o a treia forţă decisivă le va învinge pe amîndouă“[77]. Avea în vedere democraţia populară sau puterea poporului, născută în februarie. In toţi anii următori, pe care i-a petrecut în exil, Kerenski a susţinut că generalii ţarişti au reprezentat contrarevoluţia de dreapta, iar bolşevicii contrarevoluţia de stînga. Kerenski a rămas ascuns în Rusia sau în Finlanda învecinată pe toată durata războiului civil, pentru ca în 1922 să plece la Berlin şi apoi la Paris. în 1940, după ocuparea Franţei de trupele naziste, a plecat la New York unde a rămas pînă la mijlocul anilor ’60, cînd s-a mutat la Institutul Hoover de la Universitatea Stanford din California. A murit în 1970 la New York, în vîrstă de optzeci şi nouă de ani.

Rusia a ratat într-adevăr o şansă istorică atunci cînd a anulat cuceririle revoluţiei din februarie. Pentru Kerenski, domnia legii era sacră. Chiar şi atunci cînd Guvernul Provizoriu, sub presiunea opiniei publice, a emis mandat de arestare împotriva Iui Lenin, în vara anului 1917, datorită legăturilor lui suspecte cu nemţii, Kerenski a subliniat că „trebuie să răspundă în faţa legii. Numai în faţa legii". Dar istoria l-a amendat cu severitate. După cele opt luni de guvernare s-a simţit marginalizat, în special - dar nu numai - de către istoricii sovietici. Pînă şi numele conspirativ pe care i l-a dat NKVD-ul a fost „Clovnul"[78].

Lenin l-a tratat fără milă pe Kerenski. în aşa-numitele lui *Opere complete,* îl menţionează de cel puţin două sute de ori, poreciindu-1 „lăudărosul“şi legîndu-i numele de cel al „idiotului de Romanov", ambii răspunzători de ruina şi haosul din Rusia[79]. Lenin nu a fost niciodată tolerant faţă de adversarii săi politici. în 1911, la Paris, spunea: „Astfel de oameni trebuie izbiţi de perete şi dacă totuşi rezistă, nu mai rămîne decît să fie înecaţi în noroi"[80]. Asemenea expresii înlocuiau adesea argumentele de ordin politic. Kerenski s-a abţinut să răspundă pe acelaşi ton. Chiar şi la bătrineţe, deşi

știa cît de arogant se purtase Lenin cu el, nu l-a etichetat în nici un fel pe omul care îl condamnase la uitare, lăsînd istoriei dreptul de a emite judecăți de valoare.

În viziunea lui Kerenski, bolșevismul era „socialismul sărăciei și al foamei", iar socialismul nu putea fi conceput fără componenta sa democratică. Eliberarea socială rămînea un simplu deziderat într-un stat care „nu respectă personalitatea omului și drepturile lui"[81]. El a

extins această opinie și asupra fostului monarh. După părerea lui, Nikolai nu trebuia transformat în martir. La ședința sovietului Moscovei din 20 martie 1917 a încercat să reducă la tăcere pe cei care strigau „Moarte țarului, executați-1 pe țar!“asigurînd asistența că „Asta nu se va întîmpla atîta timp cît sîntem noi la putere. Ne-am asumat răspunderea pentru securitatea țarului și a familiei sale. Ne vom îndeplini cu conștiinciozitate această obligație; am să-l conduc eu însumi în Murmansk, în drum spre Anglia" . Insă guvernul britanic a refuzat să primească familia regală, astfel că Guvernul Provizoriu i-a transferat la Tobolsk, considerat locul cel mai sigur din Rusia.

Echilibrul pe care Kerenski a încercat să-l mențină între dreapta și stînga de-a lungul celor opt luni de guvernare a fost stricat de generalul Kornilov, care a înclinat balanța în favoarea bolșevicilor. Komilov era comandantul șef al forțelor guvernamentale. El saluta intenția generalilor săi de a restaura ordinea în măsura în care controlul avea să rămînă în mîinile guvernului. Dar era șovăielnic din fire, astfel că în ziua de 27 august 1917, cînd a citit o proclamație scrisă de Komilov, a înțeles că generalul intenționa „să salveze" Rusia fără sprijinul lui și al guvernului. Komilov declara că „Guvernul Provizoriu, sub presiunea majorității bolșevice din soviete, acționează în deplină concordanță cu planurile Statului Major German" și că intenția lui fermă era ca, după cîștigarea războiului, să aducă poporul în Adunarea Constituantă, unde se va decide structura viitoare a noului stat[83]. Cînd Kerenski a auzit că generalul se pregătea să preia întreaga putere militară și politică, că ordonase deja trupelor să înainteze spre capitală, a cerut ca acestea să fie oprite și

readuse pe pozițiile anterioare. Komilov a refuzat să se supună și a ordonat trupelor să continue înaintarea.

Kerenski nu s-a putut impune, însă au intervenit bolșevicii și unitățile aflate sub comanda lor. Comitetul lor Central împreună cu alte organisme socialiste au făcut apel la soldați și muncitori ca să-l respingă pe Komilov. Revolta generalilor a semănat cu cea din august 1991, mai ales în ceea ce privește relația cu liderii țării. In 1917, Kerenski și-a pierdut toată autoritatea, exact așa cum s-a întâmplat și cu Gorbaciov șaptezeci și patru de ani mai târziu. Acțiunea de echilibrare a forțelor, care poate fi necesară la un moment dat nu poate servi drept bază pentru o politică pe termen lung. După înăbușirea mișcării lui Komilov cu ajutorul bolșevicilor, Kerenski a emis ordine

ca generalii Kornilov, Denikin, Lukomski, Markov și alții să fie aduși în fața justiției. încercarea de lovitură de stat a fost colacul de salvare al bolșevicilor, al căror prestigiu a crescut, în timp ce acțiunile lui Kerenski s-au prăbușit total. Comisarul lui militar își amintea mai tîrziu că, după ce s-a întors de la Statul Major din Petrograd la începutul lui octombrie, primul ministru l-a uluit prin „calmul lui straniu, gol, necaracteristic". Nu era înconjurat de mulțimea obișnuită de oameni, nu mai primea delegații. Acum avea foarte mult timp liber, așa că „puteam să stau de vorbă cu el ore în șir. Dădea dovadă de o surprinzătoare lipsă de grabă"[84].

Atîta timp cît revoluția din februarie a urmat o traiectorie ascendentă, Kerenski s-a bucurat de glorie, popularitate și influență, dar în momentul coborîrii l-a părăsit impulsivitatea și febrilitatea care îl caracterizau odinioară și a început să-și piardă chiar și respectul față de sine. Nu se mai înțelegea deloc cu generalii, care îl tratau cu condescendență, iar cînd i-a vizitat pe front, le-a simțit privirile ostile îndreptate spre el. A mai avut o ultimă șansă la sfîrșitul lui octombrie cînd a fugit din capitală. De astă dată s-a bazat pe generalul Krasnov, comandantul Corpului 3 de cavalerie. Kerenski a ordonat cavaleriei să pornească spre Petrograd cu scopul de a pune din nou mina pe putere, dar agitatorii bolșevici au acționat și de astă dată foarte eficient cînd trupele erau încă departe de

obiectivul lor. Bolșevicii l-au arestat pe Krasnov, apoi i-au dat drumul cînd acesta a jurat că nu se va mai amesteca în politică. în realitate, el a continuat lupta și a ajuns în Germania, unde a publicat un roman intitulat *De la vulturul alb la steagul roșu*. După cum susține generalul Epișev, care a auzit relatarea de la Poskrebîșev, colaboratorul lui Stalin, acesta ar fi spus despre roman că este „un rahat, exact așa ca și generalul"[85]. Krasnov, care pe atunci avea șaptezeci și opt de ani, a fost capturat de Armata Roșie în 1945 și judecat la Moscova din ordinul lui Stalin pentru colaboraționism. în timpul procesului, Președintele Curții Supreme a URSS, V. Ulrih, i-a reamintit lui Krasnov de colaborarea cu Kerenski, iar acesta a făcut o descriere detaliată a evenimentelor. A fost condamnat la spînzurătoare și, fiindcă n-a făcut cerere de grațiere, sentința s-a executat cu conștiinciozitate în ziua următoare[86].

în exil, Kerenski a scris foarte mult. La începutul anilor ’30 a publicat la Paris *Dni* (Zilele), un săptămînal de limbă rusă, și, la sfîrșitul deceniului, o revistă cu titlu *Novaia Rossia* (Rusia Nouă), în

care și-a expus opiniile despre un mare număr de foști politicieni, scriitori, filosofi și oameni obișnuiți. Stalin a dorit tot timpul să știe ce mai pune la cale Kerenski și dacă putea fi folosit în vreun fel. Mai întîi lagoda și apoi Beria au ordonat agenților lor speciali „să lucreze cu clovnul“ și, în 1942, în plină desfășurare a războiului, Beria le-a dat instrucțiuni lui Fitin și lui Sudoplatov, șeful administrației partizanilor din NKVD „să facă presiuni asupra grupului din jurul lui Kerenski și Cemov“ aflat în SUA. Agentul Aligatorul a raportat la Moscova că Kerenski era sprijinit de fiul său mai în vîrstă, inginer, și de guvernul cehoslovac, revista fiind finanțată de o evreică bogată pe nume Benenson. Kerenski a vizitat frecvent Anglia, unde locuia fosta lui soție, Baranovskaia, împreună cu cei doi fii ai lor. A făcut din cînd în cînd cîte un turneu prin capitalele europene pentru a ține conferințe în favoarea democrației și împotriva regimurilor dictatoriale. După cum susține Aligatorul, Kerenski se bucura de mare popularitate în rîndul evreilor, care nu au uitat niciodată luna aprilie 1917, cînd Guvernul Provizoriu le-a acordat drepturi egale[87]. După

război, Gusakov, ofițer superior în cadrul NKVD-ului, a scris pe unul din rapoarte: „Kerenski iese din nou în față. Trebuie să găsim o modalitate de a-1 face inofensiv". însă nu s-a întreprins nimic și Kerenski a supraviețuit pînă la o vîrstă înaintată.

în iunie 1930, Kerenski a ridicat o problemă importantă în discursurile sale, și anume: „Este amenințată Rusia de dezintegrare?" între timp, din inițiativa lui Lenin, bolșevicii schimbaseră radical fața țării. încă din 1919 proclamaseră că provinciile și districtele sînt „învechite"[88]. Nimeni nu și-a imaginat că, prin crearea artificală a noilor formațiuni naționale, se plasa o mină cu putere devastatoare în solul țării. La 22 iunie 1920, Biroul Politic a votat o rezoluție potrivit căreia „chiaburii ruși trebuiau striviți și deportați din Turkestan. Toți foștii membri ai poliției, jandarmeriei, poliției secrete și funcționarii civili ai țarului urmau să fie trimiși în lagăre de concentrare din Federația Rusă"[89]. într-un mod la fel de arbitrar, Biroul Politic a hotărît în 1923 să transfere peste douăsprezece districte în Bielorusia, ca să creeze Republica tătară, să rezolve „problema bașkirif'Otc.[90].

Bolșevicii au desenat o nouă hartă politică pe care au numit-o uniune, dar care, în realitate, nu era un stat mai unitar decît fostul Imperiu Rus. în mod paradoxal, în această societate unitară, naționalismul rușilor a fost reprimat, și reconstrucția a pornit de la

formele centrifuge care într-o zi aveau să distrugă uniunea creată dc Lenin și ținută laolaltă de partidul unic. Desființarea provinciilor și alcătuirea unor unități naționale artificiale în absența democrației nu putea duce decît la creșterea nemulțumirii naționale și în ultimă instanță la destrămarea Uniunii.

Cît timp fusese în fruntea Guvernului Provizoriu, Kerenski militase pentru „unitatea supratribală, unificarea benevolă a popoarelor nu după criterii etnice, ci pe bază economică, geografică, administrativă și politică". în urma loviturii de stat bolșevice din octombrie 1917 s-a renunțat la aceste idei care, împreună cu multe altele generate de revoluția din februarie, ar fi putut cruța țara de atîtea suferințe.

Printre sloganurile pe care Lenin le-a lansat în săptămînile de după întoarcerea sa, se număra și unul foarte simplu potrivit căruia era esențial să „se expropriere cîteva mii de bănci și cîțiva barosani industriali, să se înfrîngă rezistența cîtorva sute de milionari"[91]. Știa că ideea exproprierii o să-i atragă pe semianalfabeți, masele amorfe de oameni? căci reprezenta o soluție foarte simplă pentru o problemă străveche. încet, dar sigur, bolșevicii au consolidat strategia lui Lenin în spațiul creat de dualitatea puterii disputate de Guvernul Provizoriu și soviete, căci erau gata să promită imediat o p;tce sigură, pămînt și libertate.

în timp ce le oferea „maselor revoluționare" ocazia de a submina guvernul personificat de „barosanii bancari și industriali", Lenin a continuat să atace sovietele pentru lipsa lor de spirit revoluționar: „Toată vina pentru criză, pentru catastrofa care se apropie revine liderilor populiști și menșevici, pentru că aceștia se află în prezent în fruntea sovietelor"[92]. Cînd revoluționarul socialist S. Măslov a condamnat preluarea neautorizată a pămîntului de către țărani, Lenin s-a situat pe poziția acestora declarînd că „moșiile trebuie predate țăranilor localnici *imediat...* Bolșevicii au de gînd să-i împroprietărească pe țărani fără ipotecă, *fdră nici un fel de plată"*[93]. Acest mesaj simplu i-a transformat imediat pe soldații-țărani în aliați ai bolșevicilor. La primul Congres al deputaților-țărani din întreaga Rusie, care a avut loc în mai 1917, Lenin a prezentat un tablou idilic al viitoarei agriculturi: „Va fi o Rusie în care muncitorii liberi vor lucra pe pămînturile libere"[94]. însă în 1930, cînd Biroul Politic a început

să pună în aplicare planurile de cooperativizare ale lui Lenin, tabloul s-a modificat considerabil. Chiaburii „contrarevoluționari" urmau să fie închiși în lagăre de concentrare sau executați în cazul în care opuneau rezistență fizică. Chiaburii bogați și semibogați trebuiau deportați în zone îndepărtate. Cîțiva chiaburi aveau să fie reașezați pe pămînturi nedesțelenite, dincolo de limitele colhozurilor[95]. Bolșevicii nu vor mai menționa sintagma „munca liberă" după

ce vor pune mina pe putere.

In mod similar, apelul lui Lenin la pace a stîmit entuziasmul celor care-și simțeau forțele secătuite din cauza războiului. La primul Congres al sovietelor din 22 iunie 1917, Lenin a propus o soluție simplă: „Cum vedem noi, de fapt, ieșirea din acest război... o vedem printr-o revoluție. Cînd oamenii afirmă că noi dorim pace separată greșesc, nu este adevărat. Deviza noastră este: nici un fel de pace separată"[96]. Declanșarea revoluției în plin război însemna, evident, înfrîngerea țării. Cît despre pacea separată, peste cîteva luni bolșevicii aveau să facă exact acest lucru. Cine ar fi putut să bănuiască faptul că, după ce vor încheia pacea lor separată, bolșevicii vor începe să lichideze nu cîteva sute de milionari, ci sute de mii de proprietari particulari, reprezentanți ai burgheziei mijlocii și mari, intelectuali. Aceasta avea să genereze războiul civil pe care bolșevicii îl plănuiseră, de asemenea. înainte de octombrie, apelurile lui Lenin la pace și promisiunea de a-i împroprietări pe țărani au aprins focul speranței, vizibil pentru călătorul obosit de la mare distanță.

Se pare că bolșevicii nu s-au gîndit deloc că una e să faci promisiuni atunci cînd te afli în opoziție și cu totul alta să le îndeplinești după preluarea puterii. Toate promisiunile lor - pace, pămînt, libertate, Adunare Constituantă, libertatea presei etc. - s-au transformat rapid în coerciție, îngrădiri, schimbări, „interpretare" diferită. Nici măcar pămîntul pe care l-au dat, pînă la urmă, n-a mai fost dorit de țărani pentru că bolșevicii au confiscat toate roadele acestuia. Cu alte cuvinte, deși Lenin își eticheta adversarii drept „demagogi", în realitate el era acela care a folosit demagogia ca o modalitate de a dobîndi popularitate, de a face promisiuni deșarte unei populații care avea o conștiință politică foarte scăzută.

Libertatea a fost cel mai crunt lovită. Imediat după preluarea puterii, guvernul lui Lenin a invocat „condițiile speciale", „războiul civil", „primejdia contrarevoluției", curînd și intervenția Aliaților, care au

devenit tot atîtea pretexte pentru instalarea unui regim de dictatură teroristă. în mod inevitabil, cei care aveau cel mai mult de pierdut au reacponat prin forță. Preferințele lui Lenin pentru măsurile extreme (întruchipate în Ceka - denumire

derivată de la primele două inițiale - ce - ka - *Cerezvîceainaia Kommissia* (Comisia Extraordinară pentru combaterea contrarevoluției) a dus curînd la instaurarea controlului polițienesc asupra statului. în iunie 1917, cînd Guvernul Provizoriu, alarmat de zvonurile despre o iminentă încercare a bolșevicilor de a pune mina pe putere, a interzis orice fel de demonstrații timp de trei zile, Lenin a protestat imediat susținînd că „în orice țară democrată organizarea unor asemenea demonstrații este un drept irevocabil al fiecărui cetățean"[97]. în cîteva luni avea să uite sensul noțiunii de „drepturi cetățenești", pentru orice întîlnire sau activitate colectivă fiind necesar acordul poliției politice.

în iunie 1922, din inițiativa lui Lenin, Biroul Politic a examinat problema grupurilor antisovietice din rîndurile intelectualității și a emis un ordin care amintea de Inchiziția medievală. La înscrierea în universități, candida ții urmau să fie „triați", ceea ce însemna impunerea unor limite stricte de intrare în facultăți pentru candidații care nu erau de origine proletară și, de asemenea, se întocmea un dosar polițienesc cu privire la atitudinea politică a candidatului. Toate publicațiile tipărite urmau să fie supervizate cu grijă. „Nici un fel de congrese naționale ale specialiștilor (medici, agronomi, ingineri, avocați etc.) nu puteau fi convocate fără permisiunea NKVD", iar întrunirile de mai mică amploare necesitau acordul organelor echivalente pe plan local. Secțiunile de „specialiști din cadrul sindicatelor vor fi înregistrate în mod special și puse sub observație specială"[98]. Nici că se putea un contrast mai izbitor cu tactica bolșevicilor din 1917.

La 11 iunie 1917, la o zi după zădărnicirea demonstrației bolșevice, Irakli Țereteli, unul dintre liderii menșevici, le-a declarat delegaților reuniți care reprezentau toate facțiunile din cadrul Sovietului: „contrarevoluția nu poate intra decît pe o singură ușă, și anume aceea a bolșevicilor. Ceea ce fac ei acum nu se numește propagandă, ci complot. Arma criticării guvernului este înlocuită de critica cu ajutorul pistolului"[99]. Țereteli nu exagerea deloc; în aceeași zi, Lenin spunea Comitetului Partidului său din St. Petersburg - social-democrații refuzaseră schimbarea denumirii capitale i în 1914 în Petrograd ca un reflex naționalist - că „zilele demonstrațiilor pașnice au luat sfirșit"

și că „muncitorii trebuie să înțeleagă faptul că nici nu mai poate fi vorba de asemenea manifestații?"[100].

în pofida numeroaselor pierderi de vieți omenești încă de la izbucnirea conflagrației și a marilor mutilați de război ce se înghesuiau pe străzile capitalei, în ciuda valului crescînd al agitației în favoarea încheierii rapide a conflictului, Kerenski și Guvernul Provizoriu, care includea acum în rîndurile sale și alți miniștri socialiști (menșevici și revoluționari socialiști) credea că soluția ieșirii din starea de criză internă o constituia o ofensivă de proporții ce ar fi trebuit inițiată pe tot frontul în luna iunie. Zona aleasă a fost Galiția, fără îndoială pentru că aici Rusia avea de înfruntat trupele austro-ungare care luptau fără prea multă tragere de inimă, spre deosebire de germanii conduși cu mină de fier. în calitatea sa de ministru de război, Kerenski a plecat pe front pentru a inspecta trupele. Poreclit „supremul convingător-șef ‘ le-a vorbit cu atîta ardoare soldaților despre importanța decisivă a viitoarei ofensive pentru soarta revoluției înеît și-a pierdut vocea.

Declarațiile lui, în aparență inconsistente, nu erau totuși lipsite de realism. O victorie pe front ar fi putut determina o schimbare de poziție în favoarea guvernului cel puțin în capitală, dacă nu și în restul țării. Armata nu era în stare să realizeze obiective strategice și operaționale majore, dar ar fi putut dobîndi un succes parțial. însă înainte de ofensivă, regimentele aflate sub influența bolșevicilor au ținut ședințe lungi, au pus condiții comandanților lor și au prezentat ultimatumuri. De exemplu, într-una din rezoluții se spunea că „vom ocupa tranșeele austriece dacă jumătate din regiment va primi permisie pentru a merge acasă"". Colonelul Stankevici își amintește că într-unul din regimente Kerenski a fost înfruntat cu mult curaj de un căpitan bolșevic, pe nume Dzevaltovski, care a venit cu contraargumente foarte inteligente în favoarea propriului punct de vedere. „Unii dintre soldați l-au aplaudat pe Dzevaltovski, alții pe Kerenski, dar c ei mai mulți au ascultat în tăcere, cu gîndurile la propriile probleme""[101].

în ciuda stării de dezorganizare, din sînul armatei, la început, ea a înregistrat un succes tactic. Austriecii și ungurii

- care nu erau conduși cu mult mai bine decît rușii - s-au retras aproape fără să opună nici o rezistență. Știrea acestei înaintări a stîmit un val de bucurie la Petrograd, dar ulterior victoria nu a fost consolidată. în ultimatumul lor, comitetele soldaților cereau, printre altele, permisii și schimbarea

comandanților. Germanii au transferat citeva corpuri de armată pe frontul de sud-vest și au organizat o contraofensivă puternică, ceea ce a dus la retragerea rapidă a trupelor rusești demoralizate. Bolșevicii au avut prilejul să declare și de astă dată că principalul dușman nu se afla în tranșeele germane, ci în scaunele guvernamentale. La momentul respectiv, armata era complet dezintegrată, mii de dezertori fugeau în grupuri masive spre spatele frontului.

După eșecul ofensivei galițiene, forțele politice din țară s-au orientat brusc spre stînga. Se părea că nu există altă ieșire din război și din criză decît cea propusă de bolșevici. Constatînd că ținta vieții sale se apropie văzînd cu ochii, Lenin a început să muncească mai mult ca oricînd. In *Pravda* semna aproape zilnic cîte un articol și, de asemenea, ținea ședințe cu membrii Comitetului Central, cu deputății organizațiilor militare, cu reprezentanții soldaților și marinarilor din Kronstadt, insula fortăreață din fața Retrogradului. însă principala sa activitate se desfășura pe hîrtie - un flux propagandistic continuu care pregătea Partidul pentru iminenta lovitură de stat.

în cuvîntările sale la primul Congres al Sovietelor din cea de-a doua jumătate a lunii iunie 1917, Lenin a respins total calea „democrației reformiste” recunoscînd numai „democrația revoluționară". A explicat semnificația acestui concept: „S-a spus aici că în Rusia nu există nici un partid capabil să preia puterea de unul singur. Eu răspund: Există! Nici un partid n-ar trebui să se eschiveze de la o asemenea sarcină. în ce ne privește, sîntem gata oricînd să preluăm integral puterea"[102]. Cuvintele lui au fost primite cu aplauze de către cei o sută cinci bolșevici și cu hohote de ris de către ceilalți nouă sute de deputați. Dar Lenin nu și-a ascuns atuurile: era gata să preia puterea în orice clipă și, întrucît nimeni nu se pregătea să i-o ofere pe o tavă de argint, și-a

exprimat intențiile cît se poate de clar. Mai întîi, trebuia să-și întărească influența în fabrici, printre trupe și pe navele de război.

în fiecare noapte, timp de o lună, se prăbușea într-un somn greu, fără să se mai dezbrace înainte de culcare. P icotelile scurte nu erau de ajuns să-l pună din nou pe picioare. Fusese obișnuit cu o viață mai comodă și mai liberă, neîmpovărată de rutină. în fiecare zi scria articole și ținea cuvîntări într-o mulțime de locuri. Se trezea cu o durere de cap profundă, dar oricum punea mîna pe toc și mai scria un articol, apoi examina corespondența de dimineață. în cele din urmă, la 12

iulie și-a luat familia, pe sora sa Maria și doi colaboratori de încredere și a plecat departe de tumultul revoluționar al Retrogradului, într-un sat din apropiere, de lîngă Mustameaki. Pe dram s-a oprit sâ-1 vadă pe poetul Demian Bednîi și a stat puțin de vorbă și cu bolșevicul Vladimir Bonci-Braevici. Amintindu-și de această vizită, Bonci-Braevici scria că Lenin „suferea de dureri de cap, era alb la față și avea ochii încercănați de oboseală"[103]. Liderul bolșevic ședea mult timp pe verandă, cu privirile înălțate spre cerul albastra, iar liniștea desăvîrșită și peisajul plin de verdeață îșî făceau ca de obicei efectul binefăcător asupra lui.

Știrea referitoare la eșecul ofensivei din Galiția a trezit mai întîi disperare și apoi furie împotriva unui guvern care părea total incompetent. Lenin și tovarășii săi au sesizat imediat reacția opiniei publice și au hotărît să accelereze cursul evenimentelor. *Pravda* îi reproșa guvernului că a aruncat „mii de oameni într-o mașină de tocat came". Popularitatea bolșevicilor a crescut rapid. Comitetul Central al Partidului a căzut de acord că era nevoie de o acțiune puternică, de masă, menită să grăbească demisia Guvernului Provizoriu în favoarea sovietelor. între timp bolșevicii și-au intensificat eforturile pentru a prelua controlul asupra evenimentelor. Ideea a prins repede în fabrici, fiind îmbrățișată și de trapele care nu voiau să mai meaigă pe front. „Preluarea puterii" în capitală era o perspectivă mult mai atrăgătoare decît tranșeele murdare și pline de păduchi.

în noaptea de 16 iulie, M. A. Saveliev, membra al colegiului redacțional de la *Pravda,* s-a dus să-l vadă pe Lenin la Neivola.

Trezit devreme de dimineață, Lenin a recepționat mesajul și a pornit imediat spre Petrograd, unde a început să organizeze zecile de mii de muncitori chemați la demonstrație. în toate manualele sovietice se afirmă cu privire la acest eveniment că principalul obiectiv al lui Lenin l-a constituit transformarea demonstrației într-o expresie pașnică a dorințelor muncitorilor din Petrograd. Dar cu două săptămîni mai înainte Lenin afirmase că demonstrațiile pașnice reprezentau „o chestiune a trecutului" și repetase această declarație de mai multe ori după aceea.

între timp, coloanele de muncitori se îndreptau în șuvoaie spre central orașului, împreună cu marinarii din Kronstadt și cu soldații de la numeroasele cazărmi ale garnizoanei. Așa cum își amintește liderul liberal Paul Miliukov, slăbiciunea guvernului era atît de evidentă, încît

„apărea firească tentația de a încerca ceva mai mult decît demonstrația amînată din 10/23 iunie“. Astfel, evenimentele din 17 iulie puteau fi numite, după părerea lui Miliukov, prima tentativă de revoluție a bolșevicilor. „Lenin se afla deja în vestitul său balcon de pe strada Kșeșinskaia, îi saluta pe soldați și le dădea instrucțiuni. întregul serviciu militar de informații al Comitetului Central Bolșevic era acolo. Unitățile militare veneau și plecau din acel punct. Cu alte cuvinte, aici se afla statul major al revoluției"[104].

în mod foarte straniu, discursul rostit de Lenin din balcon nu apare în nici una din edițiile operelor sale complete, deși fusese pregătit în prealabil. Adevărul este că după împrăștierea demonstranților, mulți dintre ei înarmați, autoritățile au lansat acuzații împotriva bolșevicilor și împotriva lui Lenin personal, învinuindu-i că au incitat masele la insurecția armată. Cuvîntarea lui a fost descrisă mai tîrziu drept pașnică în presa bolșevică. Revoluționarul socialist Nikolai Suhanov, care a ținut un jurnal detaliat al evenimentelor, scria că părea puțin probabil ca bolșevicii să fi avut un plan amănunțit, „clar șansele unei insurecții au crescut brusc". Pe de altă parte, însă, cei din conducerea bolșevică aveau unele ezitări. „Cuvîntarea rostită de Lenin din balcon a fost extrem de ambiguă. Lăsa impresia că nu cere o acțiune concretă din partea forțelor impresionante adunate în

fața lui. Nici măcar n-a îndemnat auditoriul să-și continue demonstrația de stradă, deși acesta își manifesta dorința de a lupta pe tot parcursul drumului de la Kronstadt pînă la Petrograd. Lenin s-a mulțumit să critice Guvernul Provizoriu și «Sovietul trădătorilor sociali», facînd apel la apărarea revoluției și la loialitate față de bolșevici"[105].

Ulterior, Lenin a pretins că această demonstrație a reprezentat o încercare de preluare a puterii prin mijloace pașnice, deși părea puțin probabil ca guvernul să renunțe la prerogativele sale ca urmare a unei simple cereri. Mai mult chiar, Suhanov notează că în oraș s-a instalat dezordinea. Lenin urmărea îndeaproape desfășurarea evenimentelor. Mulțimile de soldați înarmați jefuiau magazinele cu băuturi. De dimineață pînă seara se auzeau împușcături în diverse părți ale orașului. Se primeau știri despre lupte haotice și confruntări ocazionale. Trupele loiale guvernului fuseseră desfășurate în punctele strategice. Pretutindeni se vorbea despre jafuri, tîlhării, percheziții, pogromuri. Lenin își dădea seama că o acțiune pe jumătate spontană nu putea doborî nici un fel de regim, oricît de slab ar fi fost acesta. Exista

dorința de a se prelua puterea, nu însă și *organizarea* necesară. Bolșevicii scoseseră în stradă o jumătate de milion de oameni, dar acționau fără un plan clar și fără o țintă precisă. Lenin a hotărit că este mai bine să pună capăt demonstrației și să se retragă cu minimum de pierderi politice. Trebuia să-și protejeze atît muniția socială, cît și imaginea sa de revoluționar. „Zilele din iulie“ au servit ca indicator al balanței de forțe, ce a înclinat abia perceptibil în favoarea guvernului.

La 23 iulie Lenin soia că întrucît liderii menșevici și social-revoluționari din Soviet trădaseră revoluția, venise timpul ca bolșevicii „să-și adune forțele, să se reorganizeze și să se pregătească ferm pentru o insurecție annată“[106]. Era conștient de faptul că, dacă ratează acum, nu va mai ajunge la „cel de-al doilea stadiu“ al revoluției. Veștile rele veneau una după alta: *Pravda* fusese suspendată, activiștii participanți la evenimentele din iulie erau arestați, presa punea la dispoziție o mulțime de „dovezi“, „documente“ și declarații în legătură cu activitățile de „spionaj“ ale lui Lenin și ale bolșevicilor.

Așteptîndu-se să fie arestat din clipă în clipă, Lenin a hotărit să treacă în clandestinitate. Indecis, guvernul a emis mandatul de arestare împotriva lui și a altor cîtorva membri ai Partidului abia la 20 iulie.

în aceeași zi, însoțiți de Iakov Sverdlov, Lenin și Krupskaia au plecat de la reședința familiei Elizarov, rudele lor prin alianță, și au început să migreze dintr-o ascunzătoare i n alta, dintr-un apartament în altul - mai întîi la un anume S. L. Sulimov, la care au petrecut mai puțin de o zi, apoi la un muncitor bolșevic, V. N. Kaiurov, de acolo în încăperea rezervată paznicilor fabricii Renault din Rusia, apoi în locuința bolșevicului N. G. Poletaev, de unde s-au mutat pentru două sau trei zile în apartamentul unui vechi revoluționar pe nume S. N. Alliluev. Aici a întîlnit-o Stalin pentru prima oară pe eleva de liceu Nadejda Allilueva, cu care avea să se căsătorească în 1919. Tot aici Lenin a aflat că era urmărit sub acuzația de crimă împotriva statului. La început a declarat că avea să se predea Comitetului Executiv al Sovietului dacă acesta hotăra că trebuie să compară în fața unei instanțe judecătorești. Știind că acest lucru era puțin probabil, a ținut o ședință împreună cu tovarășii lui bolșevici V. P. Noghin, G. K. Ordjonikidze, Elena Stasova Stalin și Iakov Sverdlov pentru a discuta poziția lui. Nici unul din ei nu credea în imparțialitatea unui tribunal, drept care s-a ajuns la concluzia că Lenin trebuie să

părăsească imediat capitala și să se ascundă într-un loc sigur.

Toți revoluționarii ruși, inclusiv Lenin, se simțeau în elementul lor în atmosfera conspirativă de muncă „în ilegalitate". Chiar și Plehanov, care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Europa, la adăpost de pericole, folosea mai multe pseudonime: Beltov, Valentinov, Volghin, Kamenski, Ușakov. Uneori, pseudonimul se înlocuia cu o poreclă: Fotieva era „Vulpea", Bauman „Balerina", Krasin „Calul", Essen „Ursul" etc. Dar nimeni nu se putea compara cu Lenin în privința numărului de pseudonime și porecle pe care și le inventase. în afară de „Lenin" își mai spunea „Pterbuijeț", „Bătrînul", „Ilin", „Frei", „Petrov", „Maier", „lordanov", „Richter", „Karpov", „Mueller", „Tulin" etc. Tradiția a mai continuat încă multă vreme după revoluție, în timpul

războiului din Coreea, Stalin a folosit numele de „Filippov" și „Fîn Si" în corespondența sa cu Mao Tse-tung și, respectiv, Kim II Sung.

în orice caz, problema apariției lui Lenin în fața unui complet de judecată era pur teoretică: el se hotărîse să se ascundă cu mult timp înainte de emiterea ordinului de arestare. La 22 iulie a scris un articol, nepublicat pînă în 1925, cu titlul *In legătură cu oportunitatea prezentării liderilor bolșevici în fața Curții,* în care afirma că, dacă ar fi existat o Adunare Constituantă, „un guvern adevărat și un tribunal autentic" s-ar fi putut discuta despre eventualitatea respectării unei citații înfața Curții"[107]. Dar, susținea el, acum era vorba de o „dictatură militară" - o sintagmă răsunătoare care nici lui nu-i mai spunea nimic. Și nici altcuiva. Luînd cuvîntul în fața Congresului al VI-lea al Partidului, în august 1917, Stalin a propus - în absența lui Lenin - ca acesta să compară m fața tribunalului numai dacă li se dau garanții cu privire la securitatea lui personală. „în momentul de față", a mai adăugat el, „nu este clar cine deține puterea"[108]. Nu prea seamănă cu descrierea unei dictaturi militare.

Poate că tribunalul n-ar fî fost imparțial. Autoritatea guvernului scădea vertiginos. Dar Lenin nu se temea atît de acuzațiile legate de „zilele din iulie", cît de consecințele declarațiilor tipărite de Aleksinski și Pankratov în *Jivoe slovo* (Cuvîntul viu) referitoare la „spionajul" bolșevic. Așa după cum am văzut, există dovezi grăitoare potrivit cărora Lenin n-ar fi cunoscut amploarea informațiilor guvernului cu privire la legăturile financiare ale bolșevicilor cu germanii. Un aspect de care nu putea face abstracție îl constituia existența unei strategii

corespunzătoare care trebuia să conducă la înfrîngerea Rusiei în război și declanșarea unui război civil. Dovezile abundau în nenumăratele lui alocuțiuni, articole și proclamații.

Lenin a îndemnat oamenii să ridice baricade și să se revolte, dar el s-a ținut cu grijă deoparte. Spre deosebire de ceilalți social-democrați, nu a fost văzut niciodată mărșăluind în fruntea unei coloane dc demonstranți și nici n-a vizitat tranșeele sau vasele militare. Și-a exercitat rolul de conducător „din afară“, cu ajutorul peniței. Ușurința la scris

era probabil trăsătura lui cea mai pregnantă. Chiar și atunci cînd se muta dintr-un apartament în altul, la începutul lui iulie, tot reușea să scrie articole menite să-l disculpe de acuzația de a fi stabilit legături financiare cu germanii.

Nimeni nu l-a văzut vreodată pe Lenin înspăimîntat, deprimat sau derutat. Furios, iritat, emoționat, surprins -, asta, da, desigur -, dar, în general, era în stare să-și controleze sentimentele, chiar și atunci cînd își dădea seama că totul atîmă de un fir de păr. A făcut dovada acestei impresionante stăpîniri de sine în august 1918, cînd un atentat la viața lui a fost cît pe-aci să reușească și chiar mai devreme, în același an, cînd germanii au lansat un atac și au pătruns adînc în interiorul Rusiei. Poate că s-a simțit înfricoșat atunci cînd în vara anului 1917 a fost silit să se ascundă. I-a scris lui Kamenev că în cazul în care va fi arestat, tovarășul lui trebuie să asigure publicarea caietului lui albastru care conținea capitole din lucrarea *Statul și revoluția*[109]. Troțki își amintește că s-a întîlnit cu Lenin pe 4 sau 5 iulie. „Ofensiva a fost respinsă" - Troțki nu se sfia să folosească termenul de ofensivă pentru a denumi acțiunea bolșevică. Lenin a spus: „Acum este momentul cel mai potrivit pentru ei să ne doboare la pămînt". Se gîndea că va trebui să bată în retragere și, dacă va fi necesar, să intre în ilegalitate. Mai tîrziu, în 1919, Lenin îi mărturisea lui Troțki: „Am făcut o mulțime de prostii în iulie". Troțki a continuat: „Este foarte probabil că, dacă ofițerii ar fi reușit să-l captureze pe Lenin imediat după demonstrația din iulie, ar fi procedat cu el așa cum au procedat ofițerii germani cu Liebknecht și cu Rosa Luxemburg. Lenin intenționa să atace după un plan sui generis: să-l ia pe inamic prin surprindere, să preia puterea și după aceea să vadă ce se întîmplă"[110]. (în 1919, Sverdlov păstra 108 525 ruble-aur, bijuterii și șapte pașapoarte, inclusiv pe al său, într-un seif ignifug, descoperit în 1935 și trimis la arhive. Lenin și cei mai apropiați colaboratori ai săi

erau pregătiți să emigreze din nou în cazul unei victorii a Albilor.)

în focul evenimentelor din 1917 Lenin se comporta ca un jucător de pocher - „Să punem mina pe putere și să vedem ce se întîmplă după aceea". Era în stare să se autoamăgească, să

facă greșeli, să sufere și să trăiască sentimentul foarte omenesc al fricii, deși știa să și-o înfrîngă. Frica l-a ajutat să scape de pericole. A riscat foarte rar. N-a forțat mîna destinului nici atunci cînd a preferat să se întoarcă în Rusia prin Germania și Scandinavia, decît prin Anglia, unde ar fi riscat să fie arestat sau să fie scufundat de submarinele germane în Marea Nordului, și nici atunci cînd Albii lui Denikin se aflau la o aruncătură de băț de Moscova. De asemenea, n-avea să-și asume riscul de a compărea în fața tribunalului Guvernului Provizoriu, deși Trotki s-a predat, recurgînd la acest gest pentru a respinge acuzațiile la adresa lui și implicit, pentru a-și face propagandă. Securitatea personală a lui Lenin se afla pe primul loc și oamenii săi de încredere făceau mari eforturi pentru a-1 proteja, mai ales în urma atentatului împotriva lui din august 1918. Stalin a înscris dc mai multe ori „garantarea securității" conducătorului pe ordinea de zi a Comitetului Central[111]. Lenin avea șaptesprezece gărzi de corp, după cum susținea ofițerul Ceka ce a trebuit să dea socoteală după atentat pentru erorile comise de R. Gobalin, șeful securității personale a lui Lcnin. Stalin a insistat ca numărul gărzilor de corp să fie mărit[112].

Evenimentele din iulie 1917 au constituit repetiția generală pentru marele spectacol al loviturii de stat ce avea să urmeze. Lenin a fost nevoit să părăsească pentru un timp scena politică, dar, deși numea guvernul lui Kerenski „dictatură militară" își dădea seama de slăbiciunea regimului. Trebuia să-i prelungească agonia, să dezintegreze armata și să discrediteze partidele de guvemămînt. S-ar fi putut ca la un moment dat, puterea dc stat a Imperiului cîndva uriaș care fusese preluată de liberali și de democrați să fie pur și simplu abandonată pe străzile capitalei. Atunci avea să bată ceasul triumfului lui Lenin.

Octombrie și „Conspirația celor egali“

Am spus mai înainte că Lenin a avut ca model Revoluția Franceză. „Exemplul iacobinilor", scria el în articolul *Dușmanii poporului,* „mi se pare instructiv. Nu este învechit, dar trebuie adaptat la clasa

revoluționară a secolului al XX-lea, muncitorii și semiproletarii. Dușmanii poporului din perspectiva acestor clase nu sînt monarhii, ci categoria socială a moșierilor și capitaliștilor"[113]. Și aceea *egalite* din faimoasa trinitate a Revoluției Franceze s-a manifestat curind în Rusia sovietică după preluarea puterii de către bolșevici, atunci cînd Lenin a decretat că „o pătură călduroasă și un obiect de îmbrăcăminte călduroasă (jachetă, pîslari, mănuși, șosete groase sau fulare^) trebuie rechiziționate din fiecare apartament bogat din Petrograd" [4] Intr-o primă fază era vorba numai de haine călduroase. In curind se va lua totul cu japca, iar *burjuii* înșiși - burghzia - vor fi scoși în stradă să curețe zăpada de pe liniile de tramvai, să sape șanțuri, să taie lemne de foc. *Burjuii* au fost dați afară din apartamentele lor sau înghesuiți împreună cu alții, fiind lipsiți de cartelele pentru rații alimentare încă din 1917. Această practică a mai continuat mulți ani. La 20 aprilie 1921 Biroul Politic a hotărît din nou să „îmbunătățească viața muncitorilor pe socoteala elementelor burgheze"[115]. Nu se punea problema repetării istoriei. Dar, la fel ca și blanquiștii, babouviștii și iacobinii din timpul Revoluției Franceze, bolșevicii erau convinși că puterea poate fi luată numai cu forța și că fericirea poporului este strins legată de ideea de coerciție.

In noaptea de 22 iulie, la puțin timp după emiterea ordinului de arestare împotriva lui, Lenin a plecat la Razliv, în Golful Finic, unde s-a ascuns împreună cu Zinoviev într-o colibă pescărească, deghizați amîndoi în țărani finlandezi. Reconstruită din granit în 1927, încăperea a devenit un loc de pelerinaj pentru masele de oameni sovietici. Propagandiștii relatau povestea lui Lenin, modul cum pregătise Revoluția din Octombrie, muncind zi și noapte la teoria marxistă asupra statului. Este adevărat, aici și-a terminat lucrarea pe care o începuse în Elveția cu doi ani înainte, *Statul și revoluția,* un studiu la fel de utopic ca și cele elaborate de Owen, Saint-Simon și Fourier.

Lenin și Zinoviev - unul dintre oamenii care i-a devenit foarte apropiat liderului bolșevic - au petrecut seri întregi în coliba lor, depănîndu-și amintirile. Printre altele, au vorbit și

despre Roman Malinovski, cîndvaun tovarăș de încredere al lui Lenin, care ulterior fusese bănuit că ar colabora cu poliția. S-a înființat o comisie a partidului sub conducerea lui Ganețki pentru examinarea acuzațiilor, iar Lenin a declarat că Malinovski este „un om cinstit din punct de vedere politic". Mai tîrziu, cînd Malinovski a căzut în mîinile nemților,

Lcnin a purtat corespondență cu el, i-a trimis îmbrăcăminte călduroasă și l-a încurajat să facă agitație printre ceilalți prizonieri. După lovitura de stat din octombrie, arhivele Ohranei au scos la iveală faptul că Malinovski fusese, într-adevăr, agent de poliție. După ce s-a întors din prizonierat, în 1918, acesta a fost arestat, anchetat timp de nouă zile și judecat cu ușile închise. Nu s-a găsit nici un proces-verbal al ședinței de judecată, dar, parțial, acesta a fost reprodus în presa zilei și, mai tîrziu, în memorii . într-un discurs de șase ore, Malinovski a pretins că fusese șantajat pentru a deveni agent de poliție, iar Lenin știuse, de bună seamă, de jocul lui dublu. Evident, se aștepta ca liderul bolșevic să intervină pentru a-1 salva. Se pare că Malinovski i-ar fi scris lui Lenin din închisoare, cerîndu-i clemență, dar scrisoarea n-a fost găsită. După toate probabilitățile, Lenin asistase scurt timp la proces, fără a depune însă mărturie și plecase apoi murmurînd. „Mare porc!“. Malinovski a fost executat la 6 noiembrie 1918.

în perioada șederii sale la Razliv, Lenin a primit vizita mai multor organizatori bolșevici. O muncitoare, A. I. Takareva venea periodic cu o valiză plină cu rufe curate, alimente și ziare, pe care Lenin le citea cu grijă trimițînd înapoi articole de răspuns adversarilor săi sau „ordine“ tovarășilor. Restul timpului și-l consacra *Statului ți revoluției.*

Vreme de mulți ani, această lucrare care nu numără mai mult de 120 de pagini a fost considerată o capodoperă. Numai în URSS au fost publicate peste șapte milioane de exemplare în patruzeci și șapte de limbi, iar partidele comuniste din străinătate au transformat-o într-un bestseller. Redactorii volumului 33 al *Operelor Complete* ale lui Lenin susțin că „această lucrare, în care învățătura marxistă despre stat este expusă pentru prima oară în mod sistematic, reprezintă o abordare științifică a teoriei statului, unică prin profunzimea

și complexitatea ei“[117]. Revoluția „l-a împiedicat" pe Lenin să scrie capitolul final despre evenimentele din 1905 și 1917, drept care s-a mărginit să consemneze în Postfață că „este mai plăcut și mai folositor să creezi experiența revoluției, decît să scrii despre ea“

Cum se explică faptul că această carte a devenit Biblia bolșevismului rus un timp atît de îndelungat? Răspunsul este cît se poate de simplu. întreaga lucrare reprezintă un comentariu amplu asupra unor citate la fel de ample din Marx și Engels. Este un panegiric al războiului dintre clase, al dictaturii proletariatului și o negare a sistemului parlamentar. Referitor la lucrările lui Marx și Engels, se

afirmă că cea mai înaintată formă de democrație o constituie dictatura proletariatului, că se impune zdrobirea vechii mașini statale, că revoluția violentă este inevitabilă, că într-un viitor apropiat clasele vor dispărea și, ca urmare a revoluției, statul va înceta să mai existe. Lenin a ignorat complet accentele umanitare ce răzbăteau din lucrările de tinerețe ale lui Marx. Pentru el, democrația în sine reprezenta o formă de violență. Era „o organizație pentru violența sistematică a unei clase asupra alteia, a unei părți a populației asupra alteia". Lenin spunea în continuare: „Numai cînd va dispărea statul vom putea vorbi despre libertate"[119]. Spre deosebire de Marx, care a folosit termenul de dictatură a proletariatului numai de cîteva ori, Lenin îl considera fundamentul universului - nu existau decît muncitori și burghezie.

Statul și revoluția descria utopia comunistă într-un mod foarte convingător. Invocînd o serie de precepte indubitabil adevărate - prea bine cunoscute înainte ca Lenin „să le descopere" - în legătură cu apariția statului și funcțiunile sale în diferite perioade, autorul a ajuns la concluzii care, deși „inegalabile prin profunzimea lor", erau scolastice, forțate și lipsite de legătură cu viața. Lenin i-a măturat din calea sa pe toți posibilii și realii adversari, afirmînd că muncitorii din țările parlamentare „avansate" ajunseseră „să-i urască pe liderii lor socialiști"[120].

Dacă această lucrare ar fi rămas un simplu exercițiu teoretic al unui om în căutare de anti-lumi, anti-societăți, anti-oameni și dacă ar fi fost cunoscută numai de un grup restrîns

de bibliofili, nu s-ar fi întîmplat nimic rău. Din păcate, generații întregi au crescut citind astfel de cărți, milioane de „constructori ai comunismului" au luat *adlitteram* afirmațiile lui Lenin. De exemplu: „Cînd poporul va începe să producă independent, monitorizarea capitaliștilor (transformați în lucrători de birou) și a domnilor intelectuali, care nu s-au dezbărat de comportamentul lor capitalist, se va extinde la scara întregii națiuni și nimeni nu se va putea eschiva în vreun fel, căci nu va mai exista loc de scăpare"[121]. într-adevăr, nu vom mai avea unde să ne ascundem, nici de genul de hrană intelectuală oferită de lucrări precum *Statul și revoluția,* nici de prezența permanentă a poliției, nici de „influența partidului" sau de ghearele birocrației.

Din Helsinki, unde se refugiase în vara anului 1917, Lenin a continuat să-și exercite influența asupra mersului evenimentelor, ca de obicei, „din depărtare". între timp, ancheta își urma cursul. Circula

zvonul că s-ar fi ascuns pe vasul de luptă *Zarea svobodî* (Zorile libertății), așa că procurorul Petrogradului a ordonat ca nava să fie percheziționată[122]. Ziarele susțineau că s-ar afla în capitală, drept care șeful poliției orașului a trimis o circulară cu instrucțiuni secrete pentru toți comisarii să-l captureze pe V. I. Ulianov (Lenin) și să-l predea autorităților[111 3].

La sfîrșitul lui septembrie, Lenin s-a mutat de la Helsinki la Vîborg (Viipuri), în apropiere de Petrograd, pe coasta Mării Baltice pentru a strînge legătura cu Comitetul Central și celelalte organe locale de Partid. După ce supraviețuise amenințării lui Komilov, cînd se simțise obligat să-l sprijine pe Kerenski, devenise nerăbdător, căci intuia apropierea momentului critic pentru preluarea puterii. La sfîrșitul lui august, problema se punea cît se poate de clar: pe cine va urma Rusia, pe Komilov, pe Kerenski sau pe Lenin? Komilov însemna dictatură militară, poliție, armată, cazacii și cadeții care îi sprijineau practic. Kerenski ar fi instituit supremația partidelor pe care Lenin le numea de compromis și împăciuitoriste, incluzi tidu-i aici pe revoluționarii sociali și pe menșevici. Infringerea lui Komilov adusese un substanțial cîștig de cauză bolșevicilor, a căror influență crescuse rapid. Lenin elabora o mulțime de articole și un adevărat torent de

scrisori în care transmitea Comitetului Central încrederea sa fermă în reușita insurecției. Cerea înființarea imediată a unu i sediu, arestarea Statului Major și a guvernului, mobilizarea muncitorilor și ocuparea oficiilor poștale. „O să le luăm toată pîinea și toate cizmele capitaliștilor. Le vom lăsa numai firimituri și pîslari. Avem nouăzeci și nouă la sută șanse ca nemții să ne acorde, în sfîrșit, un armistițiu. Iar un armistițiu în momentul de față înseamnă pacea definitivă[11] . După cum știa și Lenin, nemții îi ajutaseră pe bolșevici tocmai pentru a scoate Rusia din război, mărindu-și astfel propriile șanse de victorie împotriva Occidentului. Cu numai trei luni înainte jurase că ideea unei păci separate nu-i va trece niciodată prin minte, însă acum nu se îndoia că o va putea obține. Era pragmatic pînă în măduva oaselor. N-avea nimic sfînt în afară de putere și revoluție. Așa cum scrisese Macchiavelli în *Prințul* „știm din experiență că succesele mărețe au fost obținute în zilele noastre numai de cei care nu și-au bătut capul să-și respecte cuvîntul dat și au fost capabili să-i învîrtă pe ceilalți pe degete[11] .

Lenin era neliniștit și nervos, iar șovăiala partenerilor lui îl irita la culme, așa cum reiese dintr-un lung articol intitulat *Criza este coaptă.*

Scris la sfîrșitul lui septembrie în Vîborg, articolul declara că lumea întreagă era coaptă pentru revoluție. „Arestările în masă ale conducătorilor de partid în Italia liberă și mai ales începutul insurecțiilor armate din Germania sînt în mod indubitabil semnele unui important punct de cotitură, semnele unui ajun de revoluție la scară mondială“[126]. Cît despre Rusia, „criza este coaptă. E în joc viitorul revoluției..., al revoluției internaționale muncitorești. Criza este coaptă“[127]. Cît despre opinia publică din țară, Guvernul Provizoriu hotărise deja să organizeze alegeri pentru Adunarea Constituantă, dar Lenin nu mai voia să aștepte. Și nici nu se bizuia pe Congresul Sovietelor. „A aștepta Congresul Sovietelor este o nebunie, pentru că acest Congres *nu va face nimic,* nu poate face nimic! Mai întîi să-l batem pe Kerenski, apoi să convocăm Congresul". Lenin ticluise un plan: „Bolșevicii au acum victoria *garantată* într-o insurecție: putem (dacă nu mai

«așteptăm» Congresul Sovietelor) să lovim *brusc* din trei puncte, din Petrograd, din Moscova și cu Flota Mării Baltice... sîntem sigur în proporție de nouăzeci și nouă la sută că vom cîștiga cu mai puțini morți decît în 3-5 iulie, pentru că *trupele nu se vor opune unui guvern al păcii.“* Dacă Comitetul Central refuza să aprobe acest plan, Lenin amenința cu demisia. Se pare că intuise o oarecare rezervă în atitudinea comitetului, care-i dădea astfel de înțeles să-și retragă «128
propunerea

Ultima parte a articolului era adresată exclusiv celor din Comitetul Central. La începutul lui octombrie, Lenin a cerut să i se comunice numărul membrilor de partid din întreaga țară. Cînd bolșevicul finlandez E. Rahja i-a furnizat datele, a avut o adevărată rezervă: 23 000 în februarie 1917, 100 000 în aprilie, 240 000 în august și 350 000 la începutul lui octombrie. Unități întregi ale armatei, fabrici și uzine erau de partea lor. Venise vremea să fructifice momentul. Suhanov nota în jurnalul său că administrația încetase să mai existe, atît la nivel local, cît și central. Intre timp însă, poporul cerea un guvem. „Pînă și dezbaterile în legătură cu pămîntul au ajuns într-un punct mort la nivelul de sus, în timp ce nemulțumirea maselor a atins cote alarmante. La St. Petersburg va izbucni curind foametea cu toate consecințele ei. Dacă nu astăzi, mîine cu siguranță armata va începe să dezerteze în masă. Situația căilor ferate este catastrofală. Toate ziarele vorbesc despre iminența unui dezastru economic"

Membrii Comitetului Central citeau scrisorile lui Lenin, dădeau

grav din cap, dar nu făceau nimic altceva decît să-și exprime acordul în legătură cu discutarea tacticii „în curînd“. Scrisorile lui nu depășeau această fază. Șocat de radicalismul lui, membrii Comitetului Central au hotărît să-i distrugă toate scrisorile în care vorbea de insurecție, cu o singură excepție.

La 14 septembrie, Kerenski, dornic să-și manifeste solidaritatea cu partidele de stînga și să potolească nerăbdarea acestora de a vedea pacea încheiată, a proclamat republica fără să mai aștepte Adunarea Constituantă. La 27 septembrie, Comitetul Executiv al Sovietului Petrograd a

convocat o conferință democratică a tuturor partidelor socialiste și liberale care și-a asumat răspunderea formării celui de-al patrulea și ultim Guvern Provizoriu de coaliție, incluzând și zece socialiști și patru miniștri liberali. Conferința democrată a dispus înființarea unui Consiliu Provizoriu al Republicii ruse, sau un „pre-parlament“ menit să exprime vederile partidelor în perioada premergătoare convocării Adunării Constituante.

Toate aceste măsuri au avut drept rezultat stăvilirea elanului revoluționar în rândul unora dintre bolșevicii de frunte: poate că li se oferea șansa realizării insurecției armate prin mijloace nonviolente. Asta l-a înfuriat pe Lenin. Numai prin simplul fapt că a participat la Conferința Democratică, scria el, „Conducerea bolșevică a pus fiâne revoluției în creștere jucîndu-se de-a «uite popa, nu e popa»“[130].

încet, dar sigur, Lenin a condus Comitetul Central, determinîndu-1 să adopte o poziție radicală. Membrii Comitetului au trecut sub tăcere amenințarea lui cu demisia. Paragrafele excesiv de combative și propozițiile prea sarcastice erau îndepărtate din articolele lui înainte de a fi publicate. Lenin simțea că ar trebui să fie la Petrograd, printre membrii Comitetului Central care țineau realmente fiîiele conducerii Partidului, precum și a celorlalte oiganizații de masă. A primit acordul Comitetului Central pentru a se întoarce, dar n-a trecut la fapte fiindcă nu voia să-și asume nici un fel de riscuri. A mai zăbovit ca să examineze toate posibilitățile și a elaborat cu mare grijă un traseu de întoarcere împreună cu Rahja, ținînd seama de orice împrejurare care ar putea provoca eșecul operației[131]. Lenin le amintea necontenit membrilor escortei sale că trebuie să aibă și un plan de întoarcere rapidă din capitală, preferabil tot în Finlanda, dacă se va ivi riscul să fie arestat.

După ce trecuse prin emoții violente atunci cînd își elaborase planul, Lenin devenise ceva mai relaxat, astfel că, pînă la urmă, s-a hotărît să

se urce în trenul de Petrograd. A tras la locuința unei bolșevice. M. V. Fofanova, din cartierul Vîborg, unde avea asigurată o securitate deplină, căci nu trebuia comisă nici o

greșeală în ajunul evenimentului decisiv. La momentul oportun va lansa maxime de felul acesta: „Pentru a reuși, o insurecție nu trebuie să se bazeze pe o conspirație sau pe un partid, ci pe o clasă conducătoare"[132]. Dar el nu facea decît să pună la cale o conspirație gigantică, mascată cu grijă, neorganizată după modelul complotiștilor din Revoluția Franceză, ci pe baza unor metode mai perfecționate. Acest lucru reiese din pasajele secrete ale scrisorilor lui către Comitetul Central. Instrucțiunile lui Lenin cu privire la crearea unui sediu al insurecției, la desfășurarea de forțe, Ia arestarea guvernului, neutralizarea „Diviziei sălbatice" caucaziene, a armatei etc. erau toate, în esență, tactici blanquiste pentru organizarea unei conspirații în vederea declanșării insurecției .

Sosind la Petrograd, Lenin a insistat ca bolșevicii să se retragă din pre-parlament „pentru a nu semăna iluzii" în rîndul maselor. Era ferm hotărît să nu renunțe sub nici o formă la atuul său principal - promisiunea păcii imediate. Judecind în mod corect că nu există argumente viabile împotriva poziției lui, a recunoscut că poporul nu-i va urma pe bolșevici, în schimb va fi sensibilizat atunci cînd i se va promite pacea, ca singură modalitate de soluționare a tuturor nenorocirilor sale actuale. Nimeni nu părea să înțeleagă că Germania era la un pas de înfrîngere și că pacea putea fi obținută mai ușor prin efortul comun al Aliaților. Bolșevicii înfipseseră atît de adînc în mintea oamenilor ideea unei păci imediate, încît întrebarea ce se va întîmpla după atingerea acestui obiectiv rămînea Iară răspuns.

Presiunile făcute de Lenin în favoarea unei insurecții imediate au început să dea roade, și la o ședință închisă a Comitetului de Partid Petrograd din ziua de 5 octombrie, propunerea lui a fost acceptată. Două zile mai tîrziu, ea a fost aprobată și de Comitetul moscovit[134], într-o scrisoare adresată Comitetului Central, scrisă la 8 octombrie, dar publicată abia la 7 noiembrie 1920, Lenin a formulat o nouă lozincă: „Transferul puterii către soviete în momentul de față va reprezenta, de fapt, o insurecție armată". Evident, mai era necesar să se ocupe oficiile poștale, stațiile de cale ferată, podurile etc., însă Lenin își revizuise atitudinea față de prețul ce urma să fie plătit. Lenin a scris că, după ocuparea

obiectivelor strategice, trebuia răspîndită lozinca: „Chiar dacă vom pieri cu toții, dușmanul nu ne va invada"[135].

183

O insurec(ie armată atrage după sine mari pierderi de vieți omenești, dar aceasta nu reprezintă o scuză pentru extremismul instrucțiunilor dictatoriale ale lui Lenin: scopul trebuie atins, indiferent de preț. Atitudinea față de viața omenească a devenit elementul distinctiv al practicii bolșevice. Citind ceea ce a scris Lenin în octombrie 1917, ne amintim în mod inevitabil de apelurile lui Stalin lansate în timpul celui de-al doilea război mondial: „să nu ne precupețim forțele și să nu ne oprim indiferent de numărul morților“ .

In ziua de 10 octombrie, la scurt timp după întoarcerea sa în capitală, Lenin a reușit să convoace o ședință extrem de importantă a Comitetului Central pentru a se discuta insurecția. Printr-o înlănțuire de coincidențe, întâlnirea a avut loc în apartamentul cronicarului menșevic al revoluției N. N. Suhanov Ghimmer, a cărui soție, G. K. Flakserman, era bolșevică și lucra în secretariatul Comitetului Central. Suhanov lipsea de acasă în seara aceea. Dintre cei douăzeci și unu de membri ai Comitetului Central, erau prezenți doisprezece, și anume Lenin, Zinoviev, Kamenev, Troțki, Urițki, Dzerzynski, Alexandra Kollontai și Sverdlov, în calitate de președinte. Discuțiile cu privire la insurecție erau incluse în ordinea de zi la capitolul intitulat „momentul actual".

în raportul său, Lenin a declarat că „situația era coaptă din punct de vedere politic" și că nu trebuiau să discute decît pregătirile militare. Lenin știa că nu poate conta pe sprijinul majorității populației - „Să așteptăm pînă se va întruni Adunarea Constituantă, care fără îndoială că nu va fi de partea noastră, n-are nici un sens întrucît ar complica inutil sarcina" [1]. I-a condamnat pe cei care considerau că pregătirea pentru o insurecție era un fel de păcat politic, deși manifesta indulgență față de reticențele unora față de latura conspirativă a planului lui. Lenin a evidențiat caracterul antidemocratic al insurecției atunci cînd a afumat că Adunarea Constituantă „fără îndoială că nu va fi de partea noastră".

Se aștepta să audă obiecții, dar majoritatea celor de față au votat pentru acceptarea propunerii și începerea pregătirilor

pentru insurecție. Numai Zinoviev și Kamenev au votat împotrivă, argumentând că bolșevicii nu se bucurau de sprijin în provincie și că ar putea cîștiga mai mult prin intermediul Adunării Constituante decît printr-o lovitură militară. Referindu-se la Adunarea Constituantă, Zinoviev și Kamenev propuneau, de fapt, calea parlamentară, deși au manifestat o oarecare inconsecvență după ședință, atunci cînd au declarat public „că Partidul

nu fusese întrebat. Astfel de chestiuni nu se decid de către zece oameni" în ziua următoare, au afirmat: „Se spune 1) că avem deja de partea noastră majoritatea poporului Rusiei, 2) că ne bucurăm și de sprijinul proletariatului internațional. Din păcate, lucrul acesta nu este adevărat și tocmai aceasta mi se pare supărător". în 1936, cînd Zinoviev și Kamenev au fost arestați și judecați, tribunalul le-a amintit de „păcatele lor din octombrie", de „trădarea lor josnică". în orice caz, cei doi „au mărturisit" că „au făcut spionaj și au participat la diverse acțiuni teroriste și subversive", precum și faptul că „au avut un comportament antileninist în 1917". După ce au fost condamnați la moarte, au făcut apel la Comitetul Executiv Central, unde știau că decizia va fi luată de Stalin care le promisese în secret clemență dacă vor face mărturisiri complete.

~ Apelurile lor scurte merită să fie reproduse în întregime. Zinoviev a scris: „Am spus tribunalului proletariatului totul în legătură cu crimele mele împotriva Partidului și a regimului sovietic. Acestea sînt bine cunoscute prezidiului Comitetului Executiv Central. Prin prezenta fac apel la prezidiul Comitetului Executiv Central pentru clemență"[138]. Apelul lui Kamenev este la fel de concis: „Regretînd profund crimele deosebit de grave pe care le-am comis împotriva revoluției proletare, rog prezidiul să-mi salveze viața, dacă socotește că aceasta nu vine în contradicție cu viitoarea cauză a socialismului, cauza lui Lenin și a lui Stalin"[139]. Apelurile lor au fost respinse în aceeași zi de Kalinin și Unșliht, potrivit deciziei luate în prealabil de Stalin. Resortul violenței neînfrinate acționase ca un bumergan și îi lovise pe înșiși creatorii revoluției. Așa cum comenta mai tîrziu Potresov în *însemnările unui publicist:* „Lenin avea totdeauna impresia că

scopul consfințește mijloacele. Dar în cazul de față, mijloacele au distrus complet scopul, facînd să i se piardă pînă și urma"[1] .

La ședința din 10 octombrie 1917 s-a alcătuit și un Birou Politic (Politbiuro) al Comitetului Central, format din Lenin, Zinoviev, Kamenev, Troțki, Stalin, Sokolnikov și Bubnov, dar, întrucît conducerea loviturii dc stat plănuite se afla în mîinile Comitetului Militar Revoluționar al Sovietelor, condus de Troțki, noul organism era, de fapt, nucleul autorității supreme instituite după Congresul al VUI-lea din martie 1919. în octombrie 1917, acesta reprezenta un grup de oameni foarte apropiați lui Lenin care se bucurau de multă influență în eșaloanele superioare ale partidului.

185

Cîteva zile mai tîrziu, Lenin a sesizat faptul că, în pofida deciziei de a se trece la pregătirea insurecției, comitetele de partid încă mai șovăiau. Unii spuneau că problema ar trebui lăsată în seama Congresului Sovietelor, în timp ce alții preferau să aștepte Adunarea Constituantă. Furibund, Lenin a cerut să se întrunească din nou Comitetul Central. De astă dată a avut loc o ședință lărgită, în ziua de 16 octombrie, într-o casă de pe strada Bolotnaia, din cartierul Vîborg. Discuțiile au continuat pînă dimineața, și minutele cuvîntării lui Lcnin, pe care le-a întocmit singur, precum și dezbaterile în jurul lor dovedesc că nu s-a spus nimic nou. Așa cum avea să scrie Troțki în memoriile sale, se cristalizaseră, în esență, trei grupuri distincte în cadrul Comitetului Central: cei care se opuneau insurecției armate - Zinoviev și Kamenev; Lenin, care făcea un apel insistent la declanșarea insurecției armate înainte de congresul sovietelor; și cei conduși de Troțki, care doreau să obțină un mandat pentru declanșarea insurecției annate din partea Congresului partidului[141]. Lenin a obținut ce a dorit, adăugind la rezoluție că „momentul potrivit" pentru declanșarea insurecției va fi indicat de Comitetul Central.

în însemnările sale, Lenin specifica sarcinile cărora trebuia să le facă față în cadrul schimbului de opinii de la întâlnire: membrii spuneau „nu vom reuși să învingem". Zinoviev susținea că „oboseala maselor este evidentă". Alții se temeau că „Sovietele au fost înlocuite de Comitetul Central al Partidului". Noghin afirma că „trebuie să găsim o soluție

politică, nu prin mijloace militare"[142]. Lenin a luat cuvîntul de trei ori, pledînd în favoarea insurecției armate. Sovietul din Petrograd își formase deja Comitetul Militar Revoluționar și controla garnizoana cu cei 150 000 de oameni. La aceștia se adăuga Centrul Militar Revoluționar, creat de Comitetul Central[143]. Scopul inițial al acestui comitet, condus de revoluționarul socialist de stânga P. I. Lazimir, îl constituia mobilizarea populației pentru apărarea orașului. însă bolșevicii îl foloseau drept sediu pentru pregătirea unei insurecții, unde, potrivit spuselor lor, se „înarmau împotriva unei contrarevoluții". Așadar, sediul insurecției a fost înființat legal în ziua de 12 octombrie, dar era controlat în mod ilegal de membrii Comitetului Central bolșevic, respectiv de Troțki.

în timpul ultimelor zece zile premergătoare insurecției, Lenin a menținut strîns legătura cu șefii aganizației militare, V A. Antonov-Ovscnko, V. I. Nevski și N. I. Podvoiski, îndemnîndu-i să grăbească lucrurile.

Dar cea mai mare parte a timpului și-a petrecut-o facînd însemnări și adresînd scrisori interminabile Comitetului Central. După ședința din 16 octombrie a scris o scrisoare de douăzeci de pagini „tovarășilor săi" în care nu spunea nimic nou, ci repeta pur și simplu argumentele anterioare în favoarea unei insurecții armate. După cum s-a exprimat Melgunov, devenise o obsesie și nu e de mirare că multe din aceste scrisori, așternute pe hîrtie „într-un paroxism al iresponsabilității" au fost arse de Comitetul Central. Liderii mișcărilor de masă de genul lui Lenin, scria Melgunov „care, în general, fac parte mai degrabă din categoria fanaticilor, decît a profeților de geniu, sînt lipsiți de perspectivă istorică și de responsabilitatea morală a acțiunilor lor“. Treptat, atitudinea lui Lenin avea să-i contamineze și pe ceilalți membri . ..[144]
ai conducerii

în timp ce stătea ascuns în Petrograd, Lenin a scris două scrisori, una către membrii Partidului, cealaltă către Comitetul Central, cuprinzînd atacuri zdrobitoare la adresa lui Zinoviev și Kamenev. îi acuza, printre altele, de „escrocherie", „minciuni defăimătoare", „trucuri murdare interminabile" și „nerușinate". în final, cerea excluderea lor din partid,

declarind: „Eu nu-i mai consider tovarăși"[145]. Cauza acestei izbucniri o constituise un articol al lui Kamenev, publicat în *Novaia jizni* (Viața nouă) în care acesta se desolidarizase de tactica bolșevicilor de a încerca să ajungă la putere printr-o lovitură de stat. Lenin considera această declarație un act de trădare, căci una din regulile fundamentale ale conspirației revoluționare o constituia secretul absolut. Lenin însuși spusese însă la 16 octombrie că întrucît „insurecția este gata, nu e nevoie să vorbim de conspirații"[146]. Iar Troțki, luînd cuvîntul în fața Sovietului din Petrograd în legătură cu Comitetul Militar Revoluționar, a declarat: „Se spune că amenajăm un sediu pentru preluarea puterii. Nu facem nici un secret din asta"[147]. La întrunirile de masă, bolșevicii au adoptat însă o atitudine diferită, în ziua de 21 octombrie, vorbind în fața cazacilor adunați în capitală, Troțki a spus: „Vi s-a spus că Sovietul plănuiește un fel de insurecție pentru ziua de 22 octombrie, că se vor lupta cu voi, că vor fi împușcături pe stradă, urmate de o baie de sînge. Oamenii care fac asemenea afirmații sînt niște ticăloși și niște provocatori"[148].

în ajunul loviturii, Guvernul Provizoriu a lucrat pînă noaptea tîrziu, iar Kerenski a alergat de la pre-parlament la sediul militar al regiunii și înapoi la reședința sa din Palatul de lamă, încercînd să mobilizeze

forțele disponibile pentru a înăbuși insurecția bolșevică iminentă. Dacă guvernul lui ar fi reușit să pună capăt războiului în lunile precedente, sau chiar în octombrie, semnînd o pace separată cu Germania, insurecția ar fi putut fi evitată. S-au făcut chiar cîteva eforturrtimide în această direcție, dar Kerenski nu voia să-i renege pe Aliați. Dacă ar fi procedat astfel, ar fi putut să păstreze cuceririle democratice ale regimului și l-ar fi lipsit pe Lenin de principalul lui atu, cruțînd astfel Rusia de decenii întregi de suferință.

Conducătorii din perioadele, de tranziție, de felul lui Kerenski și Gorbaciov, sînt potriviți adesea numai în stadiul incipient al unei faze noi, rareori pentru a duce aventura pînă la bun sfîrșit fără a provoca un dezastru. Contribuția lor nu trebuie însă subestimată doar fiindcă n-au depășit condiția de eroi ai momentului. Kerenski s-a împotmolit în chestiunea păcii, în timp ce Gorbaciov nu a reușit să se dezbare de

atitudinea sa idealistă în fața loviturii din octombrie. S-a înșelat atunci cînd a afirmat că „alegerea între socialism și capitalism este principala alternativă socială a epocii noastre, că în secolul al douăzecilea era. imposibil să mergi mai departe fără să te ridi ci la o formă mai înaltă a organizării sociale, socialismul"[149]. Gorbaciov nu era în stare să vadă anacronismul împărțirii societăților în capitaliste și socialiste. Nici Kerenski, nici Gorbaciov nu au putut să-și depășească timpul istoric, dar fiecare în felul său a avut o contribuție de moment esențială: Kerenski nu a distrus țarismul, Gorbaciov nu a pulverizat stalinismul, dar nici unul dintre ei nu a reușit să preîntîmpine autodistrugerea celor două sisteme.

Există momente în istorie cînd se pare că dezvoltarea societății depinde de un singur om. Troțki avea fără îndoială dreptate atunci cînd, în exil fiind, a afirmat că, dacă Lenin n-ar fi fost la Petrograd în octombrie 1917, lovitura de stat nu s-ar mai fi produs [15°] . A mai existat însă o individualitate implicată în acest eveniment, al cărei rol a fost pînă acum neglijat. Este vorba de Pavel Nikolaevici Maliantovici, care între 25 septembrie și 25 octombrie 1917, a funcționat în calitate de ministru al justiției și procuror șef în cadrul Guvernului Provizoriu.

După cum se știe, ca urmare a tentativei nereușite a bolșevicilor de a prelua puterea în iulie, guvernul a dispus investigarea acestei chestiuni. P. A. Alexandrov, anchetator „pentru cazuri deosebit de importante" a semnat un mandat de arestare împotriva lui Lenin în temeiul legăturilor sale cu Germania, acuzîndu-1 totodată de trădarea patriei în timpul

războiului. Așa cum a mărturisit Alexandrov NKVD-ului cînd a fost interogat în 1939, „serviciul de contrainformații ne-a pus la dispoziție un dulap întreg de documente și corespondență'^[51]. în noiembrie 1917, bolșevicii au cercetat și ei aceste hîrtii, din care n-au mai rămas decît douăzeci și unu de volume, iar inspecțiile ulterioare au mai „plivit" și restul, reducînd astfel simțitor numărul documentelor existente[152]. în felul acesta, dovezile legăturilor lui Lenin cu germanii își pierd din consistență, deși rămîn în continuare substanțiale.

în septembrie 1917, după ce a fost numit ministru al justiției, Maliantovici a telegrafia! tuturor procurorilor și le-a

comunicat că ordinul de a-1 aresta pe Lenin pentru insurecția armată din 2-5 iulie era încă în vigoare și trebuie adus la îndeplinire[153]. însă Maliantovici subestimase talentul de lucrător ilegalist al lui Lenin și, oricum, investigația nu mai era de dată recentă. După cum a mărturisit în 1939 Alexandrov, toată lumea se aștepta ca Lenin să respingă personal „bîrfele“ referitoare la legăturile sale cu Germania, așa cum declarase că va face. „Procurorul Kadinski", a spus Alexandrov, „mi-a comunciat să mă prezint într-o anumită zi, la o anumită oră a serii ca să-l interoghez pe Lenin, căci urma ca acesta să fie convocat în secret pentru a evita tulburările. Lenin nu a apărut însă, așa că nu numai că n-a fost arestat, dar nici măcar nu i s-a luat un interogatoriu“[154] între timp, Lenin pregătea lovitura de stat.

Maliantovici a fost arestat de mai multe ori de autoritățile sovietice, în ziua de 10 mai 1931 a suferit o condamnare de zece ani închisoare, pedeapsă redusă apoi la trei ani exil datorită intervenției lui Maxim Gorki și a unui mic grup de funcționari superiori ai partidului. Ultima dată a fost arestat în 1937 împreună cu fiii săi Gheorghi și Vladimir. Șansele de a scăpa de mașina de tocat came a lui Stalin erau minime, dar fiul său Vladimir a grăbit deznodămîntul, prin afirmația sa nechibzuită făcută în cadrul unui grup de prieteni apropiați: „Miniștrii din Guvernul Provizoriu au comis o mare greșeală. N-a existat decît un singur om curajos printre ei care a acționat cu hotărire, chiar dacă era prea tîrziu, și acela a fost tatăl meu, care intenționa să-l aresteze pe Lenin. Dacă ar fi făcut asta, toate ororile actuale nu ar mai fi avut loc"[155]. în mod inevitabil, cuvintele lui au ajuns la urechile „organelor", și Maliantovici a fost arestat.

Trebuie să recunoaștem tăria de caracter a lui Maliantovici, pe atunci în vîrstă de șaptezeci de ani, care a rezistat cu stoicism

interogatoriului lung și torturilor fizice. La 10 noiembrie 1937, cînd a fost întrebat în legătură cu lupta pe care a dus-o „împotriva proletariatului, împotriva Partidului Bolșevic și a conducătorilor acestora", el a replicat: „Da, în calitate de menșevic am făcut parte din Guvernul Provizoriu, am acceptat postul de ministru al justiției și pe acela de procuror^ef și am

fost un dușman înverșunat al Partidului Bolșevic și al revoluției proletare. Eu, Maliantovici, am publicat decretul, și am semnat circulara adresată tuturor procurorilor prin care le ceream să aducă la îndeplinire ordinul de arestare a lui Lenin care fusese emis cu mult timp înainte. Prin această măsură doream să decapitez insurecția muncitorilor și a soldaților care avea drept scop preluarea puterii de către proletariat"[156].

Se pare că anchetatorul a înregistrat destul de fidel declarația lui Maliantovici, mai ales cuvintele referitoare la „decapitarea" răscoalei, însă, oricum, acesta a semnat depoziția. Doi ani mai tîrziu, cînd s-a judecat procesul, ultimele lui cuvinte au fost că dispusese arestarea lui Lenin din ordinul Guvernului, pentru a împiedica izbucnirea insurecției armate, care era absolut inutilă, întrucît Adunarea Constituantă fusese deja convocată. Maliantovici a înțeles situația în care se afla, dar n-a vrut să modifice adevărul istoric: arestarea lui Lenin în vara sau în toamna anului 1917 ar fi schimbat cursul istoriei, căci Lenin avea o importanță fundamentală pentru bolșevici. El era creierul și principala lor forță motrice.

Un tribunal militar format din Orlov, Romanîcev, Detisov și un secretar, Mazur, s-a întrunit pentru foarte scurt timp în 21 ianuarie 1940 - întâmplător, în ziua cînd se comemora moartea lui Lenin - și a pronunțat sentința obișnuită: executare prin împușcare. Nu s-a ținut cîtuși de puțin seama de faptul că, înainte de revoluție, Maliantovici a pledat ca avocat al apărării în nenumărate cazuri de social-democrați ruși, iar în 1906 s-a implicat în cauza bolșevică, ceea ce s-a soldat cu un cîștig de 100 000 de ruble aur care le-a revenit bolșevicilor din averea lui S. T. Morozovo. Și nu l-a salvat nici prietenia cu Gorki, Lunacearski și Krasin, care între timp muriseră cu toții. Bolșevicii nu puteau sub nici o formă să-l ierte pe omul care încercase să oprească cursul istoriei în toamna anului 1917.Dardecea fost amînat procesul lui timp de doi ani? Din documentele colaterale reiese că Stalin spera că vor fi descoperite dovezi în sprijinul incriminării sale în 1917, ceea ce i-ar fi creat și lui o aură de revoluționar mai strălucitoare.

Familia lui Maliantovici a împărtășit soarta tragică a tatălui. Fiul mai mare, Vladimir, a fost torturat cu cruzime, torționarii săi sperînd să-i smulgă cît mai multe informații în legătură cu tatăl său. în timp ce Maliantovici era anchetat, soția lui, Angelika Pavlovna, a făcut tot posibilul ca să-i amelioreze situația. în cele din urmă, după nenumărate solicitări, la 7 martie 1940 a reușit să capete o audiență la Colegiul Militar, unde i s-a spus că la 1 ianuarie 1940 soțul ei a fost condamnat în temeiul articolului 58 la 10 ani de exil într-un lagăr din Orientul îndepărtat, fără drept de corespondență"[157]. Angelika Pavlovna a murit în decembrie 1953, după ce timp de treisprezece ani așteptase în zadar vești de la soțul ei, neștiind că acesta fusese împușcat în ianuarie 1940. Abia în august 1991, cînd Maliantovici a fost reabilitat, nepotul acestuia, K. G. Maliantovici, a aflat adevărul.

Lenin insista nu numai pentru declanșarea insurecției armate, ci și pentru organizarea acesteia in așa fel incit să nu coincidă cu deschiderea Congresului al II-lea al Sovietelor. Troțki remarca faptul că „la fel ca și în iunie, cînd Lenin se aștepta să fim împușcați, și acum ținea seama de eventualitatea ca guvernul să ne ia prin surprindere, să dezorganizeze revoluția și s-o zdrobească în bucăți. Ca și în iulie, Lenin a supraestimat abilitatea și fermitatea guvernului, precum și posibilitățile lui materiale"[158]. Cu o zi înainte de lovitură, cînd a auzit de la Troțki că trupele din garnizoană executau ordinele Comitetului Militar Revoluționar, Lenin „era în extaz, rîdea și își freca mîinile de bucurie. A rămas apoi tăcut o clipă și într-un tîrziu a spus. «Asta e foarte bine, dacă preluăm noi puterea»". După părerea lui Troțki, acesta a fost momentul în care Lenin a acceptat faptul că vor pune mîna pe putere nu printr-o conspirație^ ci prin mijloacele ostentativ democratice ale Congresului Sovietelor [5] . însă tonul din ultima lui scrisoare adresată Comitetului Central era disperat: „Guvernul se clatină. Trebuie *să-I strivim* cu orice preț! Dacă așteptăm, ne autocondamnăm 1 cclGO
la moarte

Kerenski plecase din capitală la 25 octombrie (6 noiembrie) pentru a întări rezistența armatei. însă micul

efectiv de cazaci pe care a reușit să-l strîngă a fost dezarmat de trupele bolșevice, și Kerenski însuși abia a reușit să scape cu fuga.

între timp, la Petrograd s-a dat semnalul pentru începerea bombardării Palatului de lamă unde miniștrii lui Kerenski așteptau

întoarcerea acestuia. Din fortăreața Petru și Pavel au fost trase vreo treizeci de obuze, dar numai două au aterizat, unul din ele lovind o cornișă. Nu s-a înregistrat nici măcar un rănit[161]. Cadeții au fost dezarmați, regimul dovedindu-se incapabil să riposteze. Apărătorii Palatului și-au simțit voința paralizată chiar și în fața unui simplu bombardament ineficient și a unui asediu simbolic.

In Palat nu a intrat un grup de soldați bolșevici, ci o mulțime zdrențăroasă și furioasă, care s-a comportat cu violența caracteristică unor astfel de gloate[162]. La ora 2 noaptea Palatul de lamă era ocupat de insurgenți, iar miniștrii guvernului se aflau în mîinile comandantului Comitetului Militar Revoluționar, Vladimir Antonov-Ovseenko. Nu s-a opus nici un fel de rezistență. După cum își amintește Suhanov, începînd de la ora 2 noaptea, grupuri mici de soldați au pus treptat stăpînire pe gări, poduri, centrale electrice, oficii poștale și telegrafice. „Semăna mai degrabă cu o schimbare a gărzii. Orașul era complet liniștit. In centru și în cartierele mărginașe oamenii dormeau netulburați, fără să aibă nici cea mai mică bănuială în legătură cu ceea ce se petrecea în liniștea acelei nopți reci de toamnă”[163]. Kerenski nu a reușit să găsească sprijinul scontat la „trupele loiale de pe front“ astfel că regimul a abandonat puterea pe străzile Petersburgului.

La o ședință specială a Sovietului, ținută la amiaza zilei de 26 octombrie (8 noiembrie), Troțki a preluat conducerea: „In numele
Comitetului Militar Revoluționar, anunț dizolvarea Guvernului Provizoriu. O parte din miniștri sînt arestați, ceilalți îi vor urma peste cîteva zile sau peste cîteva ore“. întrerupt de aplauze puternice și strigăte de bucurie, Troțki a spus în încheiere: „Printre noi se află Vladimir Ilici Lenin, care nu a putut veni mai devreme din motive speciale. Trăiască

tovarășul Lenin care s-a întors în rîndurile noastre!". Suhanov își amintește foarte bine acest moment: „Cînd a intrat Lenin în încăpere, am văzut un om slab și chel, pe care nu-1 cunoșteam.
Acesta s-a urcat pe podium și a început să vorbească cu o voce răgușită, emoționată, de stentor, oarecum guturală^ accentuînd în mod deosebit sfîrjitul frazelor. Ha! Acesta era Lenin"

în aceeași seară, la ora 22.40, s-au deschis lucrările celui de-al
doilea Congres al Sovietelor la Institutul Smolnîi. Peste șaizeci la sută din delegați erau bolșevici, ceea ce reflecta schimbările care se produseseră în țară. Pe podium apăreau noi chipuri de bolșevici și revoluționari socialiști. Martov, sprijinit de social-revoluționarul

S. Matislavski și bolșevicul Lunacearski au propus formarea unui guvern tară a se recurge la forță sau la acțiuni militare. După toate probabilitățile, ar fi putut exista o șansă unică de compromis în acest moment de cotitură din istoria Rusiei. Dar nu s-a ținut scama de ea; social-revoluționarii de dreapta și menșevicii au dat citire unei declarații comune, prin care condamnau l ovitura dc stat bolșevică și cereau începerea ncîntîrziată a negocierilor cu Guvernul Provizoriu în chestiunea formării unui guvem democratic. In clipa aceea s-a dezlănțuit infernul în sală.

Aripa democrată a Partidului Social-Democrat a făcut un pas greșit: a părăsit congresul sau, mai exact, a lăsat toată scenațolitică la dispoziția bolșevicilor și a suporterilor acestora din rindurile social-revoluționarc. Suhanov notează: „Am părăsit sala fără s;i știm unde plecăm și de ce, tăindu-nc astfel legăturile cu Sovietul și amesteeîndu-ne cu elementele contrarevoluționare. In felul acesta ne-am discreditat definitiv în ochii maselor. Mai mult chiar, părăsind sala, le-am dat bolșevicilor mînă liberă și i-am lăsat stăpîni pe situație"[165]. Lenin era prea copleșit de emoție ca să intre în sala de ședință chiar de la prima sesiune. Stătea întins împreună cu Trotki pe pături aruncate pe podea în camera alăturată și discutau liniștiți. Lenin zîmbea obosit și spunea: „Trecerea de la ilegalitate la conducerea statului a fost prea rapidă. Mi se

învîrte
K4 1 66
capul

Cînd și-a făcut apariția la ședința de seară, Lenin a fost salutat cu entuziasm ca o personificare a noului regim. încă din februarie. Sovietele îi reprezentau pe muncitorii, soldații și țăranii din întreaga țară în ceea ce trebuia să fie considerat un proces democratic, avînd în vedere haosul și absența instituțiilor oficiale. Vocea Sovietelor în capitală fusese Comitetul Executiv Central pe întreaga Rusie. Acum, după ce preluaseră puterea de la Guvernul Provizoriu în numele sovietelor, una din primele sarcini ale lui Lenin o constituia înlocuirea acestui VȚIK (Comitetul Executiv Central pe întreaga Rusia) cu un organism care să reflecte politica bolșevică. Congresul a ales un nou VȚIK în care bolșevicii aveau șaizeci și două de locuri, social-revoluționarii de stînga douăzeci și nouă, menșevicii șase (pe care au refuzat să le ocupe), iar socialiștii ucraineni trei. Noul Comitet Executiv a devenit suprema putere legislativă (și, un timp, și administrativă) din Rusia și avea să rămînă astfel, sub diverse denumiri, pe parcursul întregii perioade sovietice, pînă la destrămarea URSS din decembrie 1991.

Dc fapt, lui îi revenea sarcina să ștampileze decretele emise de Consiliul Comisarilor Poporului condus de Lenin sau, mai tîrziu, de către Biroul Politic al Partidului Comunist. Cu alte cuvinte, sovietele au fost folosite de bolșevici ca un instrument ostentativ democratic al Partidului.

Noul guvern, denumit Consiliul Comisarilor Poporului, se alia în subordinea lui Lenin. Acum el putea să-și pună în aplicare planurile abstracte pe care le elaborase în conformitate cu învățătura „părinților marxismului". Rusia avea să trăiască o experiență Iară precedent sub aspectul amploarei și consecințelor sale. Ceea ce s-a produs nu a fost, o conspirație clasică. Bolșevicii erau pregătiți să pună mina pe putere prin orice fel dc mijloace - pașnice, prin complot sau insurecție de masă. Înțelegînd corect situația, și-au dat scama că nu era nevoie de nici o conspirație. Lenin păstra în rezervă ideea conspirației; dacă revolta nu reușea, avea să recurgă la conspirație, însă aceasta urma să fie o conspirație a „uniților".

Unitatea trebuia să joace un rol decisiv. Grupulețul din februarie se transformase într-o forță de temut în octombrie.

Lcnin încă nu știa dacă elementele învinse aveau de gînd să se împace cu situația. Erau demoralizați și dezorientați și la trei zile după lovitură, Lenin fu încîntatsă afle din *Raboceaia Gazeta* (Gazeta muncitorească) că pre-parlamentul își dăduse duhul. Pînă atunci, lucrările acestuia se desfașuraseră în Palatul Mariinski: „Către cetățenii din întreaga Rusie! Consiliul Provizoriu al Republicii Ruse, cedînd în fața presiunii baionetelor, a fost silit să se disperseze și să-și înceteze temporar activitatea în ziua de 25 octombrie (7 noiembrie). în numele libertății și al socialismului, insurgenții fac uz de violență. I-au arestat pe membrii Guvernului Provizoriu, inclusiv pe miniștrii socialiști și i-au închis într-o cazemată țaristă. Sîngele și anarhia amenință să copleșească revoluția, să gîtuiască libertatea și republica și să culmineze prin restaurarea vechii ordini. Acest regim trebuie văzut ca un dușman al poporului și al revoluției"[167]. în același timp, șeful Statului Major, generalul Duhonin, a făcut apel la armată să rămînă loială Guvernului Provizoriu și să pună capăt violenței bolșevice, subliniind că Adunarea Constituantă reprezintă singurul organism capabil să salveze țara[168]. Era prima adiere a războiului civil în numele căruia Lenin făcuse atîta agitație.

194

Comisarii și Adunarea Constituantă

în limbajul societății rusești au pătruns noi termeni, ca „plenipotențiari" și „comisari" și, în curind funcționarii Ceka aveau să întruchipeze conceptul de regim sovietic.

O dată cu formarea guvernului, își amintește Troțki, s-a pus problema denumirii membrilor acestuia. „Nu miniștri", a spus Lenin, „este un termen învechit, nepotrivit". Troțki a sugerat: „Poate comisari, deși sînt cam mulți în momentul de față". Apoi a propus titulatura de „comisari supremi", dar a renunțat și la aceasta în favoarea celei de „comisari ai poporului", care i-a plăcut și lui Lenin. Cît despre denumirea guvernului ca atare, Troțki a propus să i se spună „Sovietul Comisarilor

Poporului", la care Lenin a replicat entuziasmat: „Miroase a revoluție"[169].

Prima criză politică ce s-a abătut asupra noului guvern a survenit la numai cîteva zile. Reprezentanții Comitetului Executiv pe întreaga Rusie ai feroviarilor (VIKJEL) în care predominau menșevicii și social-revoluționarii, au cerut un „guvern socialist omogen", adică format din toate partidele socialiste, care să fie denumit „Sovietul Poporului". Această revendicare era sprijinită și de patru bolșevici comisari ai poporului: Miliutin, Noghin, Rîkov și Teodorovici, precum și de către cîțiva membri ai Comitetului Central al Partidului, care fuseseră aleși la Congresul al VI-lea din august 1917. Menșevicii și social-revoluționarii condiționau intrarea lor în Sovietul Comisarilor Poporului de realizarea acestui postulat, cerind totodată ca Sovietul să-i expulzeze pe „organizatorii conspirației militare", Lenin și Trotki, și să-i înlocuiască cu social-revoluționarii Cemov și Avxentiev care aveau legături cu Guvernul Provizoriu și, din acest motiv, erau considerați mai sincer „înclinați spre ideea de coaliție".

La 1/14 noiembrie Lenin a convocat o întrunire a Comitetului Central al Partidului. Kamenev, care conducea discuțiile cu VIKJEL, a propus un compromis, care să permită continuarea convorbirilor. Dar Lenin nu accepta nici un fel de opoziție: „Kamenev trebuie să renunțe imediat la asemenea stratageme. Nu vom mai discuta cu VIKJEL. îi sprijină pe cei de teapa lui Komilov și Kaledin"[170]. în semn de protest împotriva atitudinii nedemocratice a conducătorului lor. Kamenev, Zinoviev, Rîkov, Miliutin și Noghin au părăsit Comitetul

Central, iar Miliutin, Noghin și Tcodorovici și-au dat demisia și din posturile de comisari ai poporului. Lenin și restul Consiliului Comisarilor Poporului (Sovnarkom) le-a trimis un ultimatum protestatarilor, acuzîndu-i de împăciuitorism și avertizîndu-i că soarta „Partidului și a revoluției“ depinde de acceptarea revendicărilor lui[171]. In dorința de a pune bazele unui guvern bolșevic pur, Lenin a exercitat presiuni personale și a reușit să-i convingă pe protestatari să renunțe la luptă.

La început, Lenin a muncit cu mult entuziasm în noul guvern. Sovnarkomul se întrunea aproape zilnic, iar Lenin era încîntat să conducă ședințele de guvern care durau uneori cinci pînă la șase ore. Supraveghea cu strictețe timpul acordat fiecărui vorbitor și întrerupea brusc pe oricine depășea ora. Uneori, scruta sala de ședințe cu o mînă pusă streașină la ochi, ca și cînd ar fi căutat pe cineva. Trimitea bilete participanților, cerea informații, clarifica amănuntele, cerea sfaturi și propunea decizii. Cei care lucrau cu el îi descoperiră curînd inflexibilitatea, deși era gata oricînd să zîmbească. In sala de ședințe trebuia menținută o temperatură foarte joasă, căci, dacă se făcea cald, începea să se sufoce și nu mai avea aer. Nu-i plăceau scaunele tapițate și prefera să trimită biletele în loc să dea telefoane. Acorda o atenție mai mare conținutului politic al documentelor decît stilului lor literar, ceea ce facea ca ordinele lui să fie adesea confuze și incoerente, așa cum se întîmpla și cu scrisorile lui, în general. Lucra cu sîrguință, dar, imediat ce se simțea obosit, lăsa totul și se ducea să se odihnească. Ar fi greu de numărat toate concediile pe care și le-a luat în cei șase ani cît s-a aflat la putere.

Neobișnuit cu cerințele unei munci de rutină, Lenin a început să dea semne de oboseală. Dar nu s-a lăsat niciodată copleșit de grijile guvernului, astfel încît să nu mai scrie]>entru presa Partidului. Ca rezultat al suprasolicitării la care se supunea, a început curînd să slăbească și să îmbătrînească prematur. Rolul de lider s-a dovedit prozaic, birocratic și neinteresant. De la 7 iulie 1918 și pînă în momentul morții sale a participat la numai șapte ședințe al Sovnarkomului din cele 173 care s-au ținut.

Bolșevicii s-au apucat să contruiască o societate socialistă, ordonînd și rcșlementînd un spectru cît mai larg din activitățile imensului stat. In noiembrie șidecembrie 1917, numai Comisarii Poporului au

examinat aproape cinci sute de probleme de stat, din domeniul vieții sociale și economice. Ei au început prin confiscarea și redistribuirea bunurilor, prin înființarea Curții revoluționare și prin acțiuni de combatere a sabotajului. După

ce au înființ rezistența social-revoluționarilor și pe cea a propriilor tovarăși cu vederi democratice, la 4/17 noiembrie bolșevicii din Comitetul Executiv Central al Sovietelor (VȚIK)* au reușit să impună o rezoluție specială care conferea „cabinetului'[1]' lui Lenin, Sovnarkomului, nu numai puteri executive, ci și legislative[173]. în realitate, Comitetul Central al Partidului se afla în fruntea noii administrații, decretele emise de Sovnarkom fiind puse în aplicare cu o rapiditate extraordinară, în funcție de criteriul „urgenței revoluționare[4]'.

Lenin nu lucrase niciodată în industrie sau în administrația de stat, iar experiența lui în materie de agricultură era foarte redusă. în ciuda excepționalei sale inteligențe și a vastelor sale cunoștințe teoretice, informațiile lui în domeniul diverselor funcțiuni ale statului erau superficiale, astfel că multe din ordinele și indicațiile lui creau confuzie. Adresîndu-se deputaților garnizoanei din Petrograd în legătură cu reinstaurarea ordinii în oraș, Lenin a spus: „Sarcina noastră primordială, pe care n-am pierdut-o nici o clipă din vedere, este înarmarea universală a poporului și împrăștierea armatei regulate. Dacă putem implica păturile largi ale clasei muncitoare, treburile vor merge mai ușor. Propunerea tovarășilor de a se întîlni în fiecare zi e demnă de reținut. Fiecare unitate trebuie să conlucreze cu organizațiile muncitorești pentru a se asigura pregătirea de luptă, fără a se aștepta ordine de sus. Sarcina urmează să fie îndeplinită independent încă din această noapte"[174]. Cuvîntarea, asemănătoare unui puzzle, a fost publicată în *Pravda.*

Dintr-o scrisoare adresată de Ioffe lui Trotki reiese că multe din raționamentele lui Lcnin se bazau pe lipsa lui de experiență combinată cu încrederea în comisari, al căror zel le depășea cu mult toate celelalte calități: „A doua zi după numirea lui Krasin în funcția de Comisar al Transporturilor, post pentru care, în ciuda numeroaselor lui calități, nu era absolut deloc potrivit, am fost nevoit să plec din oraș, însă mai înainte să-l văd pe Vladimir Ilici. M-a întrebat la ce oră am tren, iar eu i-am răspuns că nu știu. «Telefonează-i lui Krasin», mi-a spus el. ♦**A nu se confunda cu Comitetul Central al Partidului Bolșevic; VȚIK era organul suprem al guvernului sovietic.**

După părerea lui, Comisarul pentru Transporturi ar fi trebuit să știe mersul trenurilor pe dinafară, chiar dacă nu fusese numit în respectiva funcție decît de o zi și nu avusese niciodată de-a face cu căile ferate. Același lucru era valabil și pentru alte domenii". Ioffe notează mai departe:

„Pentru problemele financiare a fost numit Krestinski, dar de cînd este el finanțist, mă rog frumos? Lui Cicerin i s-au încredințat afacerile externe, deși toată lumea știa ce fel de diplomat este. Poate că așa trebuie să fie într-un stat «bine înzestrat», dar cu o condiție, și anume ca în fiecare domeniu să fie numiți numai oameni de meserie, așa cum se obișnuia pe vremea țarilor, cînd ministru al finanțelor era întotdeauna cineva care făcuse hemoroizi într-un post din cadrul ministerului de finanțe, ministrul de externe, unul care bătuse la ușile tuturor ambasadelor ș.a.m.d. La noi, cînd cineva este numit „direct de la coamele plugului", ca să spunem așa, sau un oarecare Lutovinov devine membru al Colegiului Comisariatului Poporului din Inspectoratul Muncitorilor și Țăranilor, asta nu se înti mplă pentru că ar ști ceva despre inspectoratul respectiv sau ar manifesta interes față de munca de acolo, ci pentru că lui îi revine misiunea fie să închidă gura altora, fie să îmbunătățească componența muncitorească a inspectoratului"[175].

Scrisoarea lui Ioffe este o dovadă grăitoare a modului în care considerentele apartenenței de clasă au luat locul profesionalismului în guvernul lui Lenin. însuși liderul bolșevic a prezentat rareori rapoarte în cadrul ședințelor Sovnarkomului, rezumîndu-se doar la discursuri inspirate de problemele politice de importanță crucială, la indicații de ordin general și la verificarea acțiunii revoluționare neabătute a guvernului. De exemplu, la ședința Sovnarkomului din 28 noiembrie 1917, Lenin a propus un decret în legătură cu „arestarea celor mai proeminenți membri ai comitetului central al partidului dușmanilor poporului (adică Democrati Constituționali) și judecarea lor de către un tribunal revoluționar"[1 6]. Singurul membru al guvernului care s-a opus acestei măsuri a fost Stalin, poate din dorința de a se afirma ca personalitate distinctă.

Ședințele Sovnarkomului aveau loc, de regulă, dimineața și

seara, uneori depășind cu mult miezul nopții. Chestiunile nu erau dezbătute pe larg, căci de regulă, Lenin grăbea luarea deciziilor, cerînd vorbitorilor să fie concișI, întrerupîndu-i pe cei prea vorbăreți și admonestîndu-i pe cei care întîrziau. El a introdus chiar și sancțiuni: o

întîrziere de o jumătate de oră atrăgea după sine o amendă de cinci ruble, pînă la o oră - zece ruble. „Numai acei Comisari ai Poporului care anunță dinainte și prezintă motive întemeiate pentru întîrziere vor fi exceptați de plata amenzii“[177]. A introdus, de asemenea, o scală de pedepse pentru absenteism și întîrzieri în toate instituțiile guvernamentale: „Întîrzierea la o întîlnire cu zece minute fără un motiv întemeiat atrage după sine un avertisment. A doua întîrziere de același fel se sancționează cu reținerea unei zile din salariu. A treia, cu un avertisment în presă. Întîrzierea cu peste cincisprezece minute se sancționează cu vot de blam în presă și prestarea unei munci obligatorii în timpul liber“[178].

în felul acesta, marele lider al revoluției încerca să ungă mașinăria greoaie a administrației. De asemenea, era foarte sever cu cei care vorbeau între ei în timpul ședinței. De exemplu, în ziua de 2 decembrie 1917, cînd L. A. Fotieva, propria lui secretară, a murmurat o explicație stenografelor, Lenin i-a trimis un bilet în care spunea: „Dacă îți place să stai la taifas, locul tău nu este aici“[179]. în altă împrejurare, Fotieva lipsea cînd Lenin avea nevoie de ea, drept care i-a scris furios: *„Pentru Fotieva-,* îți dau vot de blam. Nu trebuie să dormi, ci să organizezi lucrurile în așa fel îneît toată lumea să te poată găsi ușor și *întotdeauna* (sublimat de trei ori) cînd este vorba de mine“[180]. O ordine de zi prescurtată a deciziilor luate în cadrul ședinței din 19 noiembrie 1917 se prezintă în felul următor:

1) Proiect de decret în legătură cu căsătoria civilă; de transmis la Comisariatul pentru Justiție. 2) Proiect de decret asupra divorțului; la fel ca mai sus. 5) Raportul lui Stalin în legătură cu comerțul cu Finlanda și valuta finlandeză; de întrebat Piatakov, să explice valuta finlandeză. 8) Propunerea lui Stalin de amînare a alegerilor pentru Adunarea Constituantă; problema se va examina după 20 noiembrie 1917. 9) Raportul lui Stalin despre Ucraina și Rada (guvernul

ucrainean); de instruit Stalin să convoace o comisie specială pentru 20 noiembrie. 11) Revendicările speciale ale muncitorilor mineri și metalurgiști din regiunea Zenteev, 500 000 de ruble; de transmis comisiei interdepartamentale pentru studiu. 13) De întrebat Stalin în legătură cu creditele pentru comisariate. Dacă se dovedește că funcționarii au primit salariile pînă în ianuarie 1918, trebuie să dea banii înapoi; arestări și tribunal revoluționar. 15) Propunerea lui Ulianov (Lenin) ca tov. Essen să fie numit temporar comisar adjunct al poporului pentru

Controlul de Stat (acceptat). 18) Cerere din partea Congresului extraordinar al țăranilor - 200 000 de ruble ce vor fi luate din fondurile pentru cheltuieli, alte 250 000 din banii pre-parlamentului. 21) Raportul lui Glebov referitor la mărirea salariilor funcționarilor de la poștă și telegraf (500 000 ruble). 25) Raportul lui Troțki despre ministerul de război (ordin secret de epurare a ministerului și de demitere a ofițerilor din regimentele lituaniene). 26) De întrebat Petrovski în legătură cu arestările de la Ministerul Afacerilor Interne; se vor face arestări cu acordul lui Petrovski. 27) Despre „epurarea" ministerelor; toți Comisarii Poporului trebuie să elaboreze rapoarte zilnice referitoare la „epurările" din ministerele lor.

Semnat V. Ulianov (Lenin)[181].

Chiar și abreviată, această ordine de zi nc oferă o imagine de ansamblu asupra activității lui Lenin în calitate de președinte al guvernului. Principala sarcină a Comisarilor Poporului o constituia distribuirea resurselor, delegarea muncitorilor, arestarea oamenilor și „epurările". Tot ceea ce necesita o intervenție activă intra în atribuțiile comisariatelor, a comisiilor, comitetelor specializate. Vechea mașinărie a statului fusese distrusă, și cea nouă era primitivă, ineficientă și, încă de la bun început, profund marcată de birocrație. Poate că nici Lenin nu-și dădea seama de faptul că noile structuri pe care le înființa reprezentau temelia unui vast sistem totalitar. Propovăduia fără încetare că statul trebuie să fie condus de popor, dar pe de altă parte reglementa și limita tot mai mult autonomia agențiilor sociale și de stat. Văzuse întotdeauna și avea să vadă pînă la sfîrșitul zilelor sale statul, controlul social muncitoresc, drept un panaceu universal.

Această viziune asupra virtuților controlului a condus rapid la crearea unui stat polițienesc. încă din 26 octombrie (8 noiembrie) Lenin a elaborat un proiect de decret referitor la controlul muncitoresc asupra „neglijenței, ascunderii alimentelor etc., care vor fi pedepsite cu confiscarea tuturor bunurilor și închisoare pînă la cinci ani“[182]. A introdus, de asemenea, un serviciu special de control al presei, ceea ce a avut drept consecință închiderea multor edituri nebolșevice și în cursul lunii decembrie 1917 Lenin a autorizat Ceka să „exercite un control preliminar al presei periodice și nonjxriodice, al fotografiilor și cinematografiei, al ilustrației, corespondenței poștale și telegrafice"[183]. Și toate acestea la numai cîteva luni după ce se plînsesc

dc severitatea regimului polițienesc al țarului, dc autocrația țaristă și de burghezie. Singurul argument la care recurgea pentru a justifica ilegitimitatea și conducerea arbitrară exercitată dc regimul său era „interesul maselor“ urmărit „de clasa cca mai înaintată[11], de proletariat.

Lenin se simțea îndreptățit să modifice instrucțiunile Sovnarkomului după bunul său plac. De exemplu, a adăugat cu mîna sa următoarele amendamente la un decret al Sovnarkomului intitulat *Patria socialistă este în pericol!:*

2) Toți membrii claselor avute trebuie să-și procure de îndată o *carte de muncă* în care se va consemna săptămînal dacă au prestat volumul de muncă militară sau administrativă care le-a fost repartizat. Cărțile de muncă îi vor costa pe cei bogați 50 de ruble fiecare. 3) Neposcdarea unei cărți dc muncă, consemnările incoretc sau falsificate cu bună știință vor fi sancționate potrivit legii marțiale. Toți cei care posedă arme de foc trebuie să obțină permise noi: a) dc la comitetele de locatari, b) de la instituțiile lor. Posedarea armelor de foc este interzisă fără obținerea ambelor permise. Pedeapsa pentru încălcarea acestei reguli este execuția; în același fel se va sancționa și ascunderea alimentelor[11'84].

Bineînțeles că un regim supus încă de la începui presiunilor unui război civil, ca cel care stătea în fața bolșevicilor, va căuta și va găsi rațiuni pentru politica sa dură. Problema este în ce măsură au făcut o distincție clară, Lenin și adepții lui, între forța și coerciția necesare pentru

combaterea dușmanilor lor înarmați și cea pe care o foloseau împotriva adversarilor pur politici, reali și potențiali? Promisiunea creării unei noi societăți fără asuprire, regim polițienesc și teroare, exprimată cu atîta convingere de Lenin chiar la sfîrșitul verii anului 1917 în lucrarea sa *Statul și revoluția* a fost înghițită de imperativele supraviețuirii bolșevice și nu s-a mai reluat niciodată. Dimpotrivă, noul guvern depindea de comisii speciale, punitive, „extraordinare[11]. Cei care aveau ochi de văzut au sesizat imediat acest pericol cumplit. Gorki, care nu „acceptase[11] imediat revoluția, s-a exprimat în termeni foarte clari: „Lenin, Troțki și tovarășii lor de drum sînt realmente intoxicați de otrava oribilă a puterii, așa cum o dovedesc prin atitudinea lor dezgustătoare față de libertatea cuvîntului, a persoanei și toate celelalte drepturi democratice. Muncitorii nu trebuie să-i lase pe aventurieri și pe nebuni să comită crime sîngeroase, inutile și rușinoase în numele proletariatului, crime pentru care nu Lenin va plăti, ci proletariatul însuși[11185].

201

Nu numai intelectualii și universitarii își dădeau seama de pericolul pe care-1 prezenta regimul venit la putere. Lenin primea scrisori și de la oameni obișnuiți care se plîngeau de suferințele lor spirituale'. Iată ce-i scria lui Lenin un anume Emelian Pavlov referitor la comisari: „Toți oamenii cu jachete dc piele care vă idolatrizează se străduiesc din răsputeri să vă pună pe un piedestal așa de înalt încît să nu vedeți nimic, în schimb, poporul să vă privească de parcă ați fi un zeu intangibil"[186]. într-o altă scrisoare din aceeași perioadă, un oarecare N. Vbronțov făcea următoarea constatare: „Toate reformele dumneavoastră au dus la: 1) muncă forțată universală cu trăsăturile specifice ale unui regim care încalcă dreptul individului de a se deplasa liber, introduce un sistem de permise, dc hrănire și învățătură obligatorie etc. 2) Perfecționarea Secției dc Securitate (Ceka) și răspîndirea puterii ci asupra tuturor cetățenilor au avut drept consecință instituirea unui sistem de percheziții generale, în absența tribunalelor". Autorul scrisorii încheie cu prorocirea: „Vă vor sfîșia trupul în bucăți pe străzile Moscovei, așa cum i-au făcut Candidatului" [*187]. Nu există nici o dovadă că aceste scrisori

* Moartea farului Boris Godunov în 1605 a fost urmată dc o perioadă de

erau văzute personal de Lenin, cert este însă că de la bun început, mulți oameni obișnuiți s-au îngrozit de perspectiva vieții sub puterea sovietelor.

Din cînd în cînd, Lenin recurgea la măsuri populiste pentru a-și întări autoritatea. Astfel, a stabilit noi scări de salarizare pentru membrii guvernului, fixînd salariul unui Comisar al Poporului la cinci sute de ruble pe lună plus cîte o sută de ruble pentru fiecare membru nelucrător al familiei[188]. Acesta era aproximativ salariul unui muncitor calificat, căci politica Partidului prevedea remunerarea activiștilor săi cam la același nivel. Dar aceasta reprezenta numai o parte a veniturilor unui Comisar, la care se adăugau rații alimentare speciale, vilele de la țară ce aparținuseră cîndva burgheziei și medicii personali. La începutul anului 1918 s-a statuat practica deplasărilor în străinătate la tratament medical și la odihnă, iar înalții funcționari ai Partidului profitau din plin de asemenea avantaje. în orice caz, după 1918, banii și-au pierdut curând valoarea, căci inflația a început să crească într-un ritm galopant. Tranzacțiile se făceau sub forma schimbului de produse în natură și numai salariile plătite în mărfuri aveau cît de cît o valoare.

Deși guvernul proclamase că armata urma să fie înlocuită de o miliție populară, o armată regulată - așa cum se dovedise în scurt timp - era încă foarte necesară. Ea trebuia înființată, hrănită, îmbrăcată și instruită. La începutul lui noiembrie, Lenin a semnat cîteva decrete referitoare la armată. Toate gradele, rangurile, titlurile și medaliile, precum și organizațiile ofițerilor erau abolite prin proclamația potrivit căreia „armata Republicii Ruse e formată în prezent din cetățeni liberi și egali care poartă onorantul titlu de soldat al armatei revoluționare"[189].

Un alt decret a introdus principiul eligibilității, subliniind că armata este subordonată voinței poporului întruchipată de Sovnarkom, că întreaga putere din armată este deținută de comitetele soldaților, iar comandanții și toți ceilalți ofițeri

frămîntări, anarhie și intervenții din afară, cunoscută sub numele de Timpul Tulburărilor, care a durat pînă in 1613, anul urcării pe tron a primului Romanov. Dimitri, care susținea că este fiul ucis al lui Ivan cel Groaznic, a ocupat Moscova in 1605 și a fost asasinat un an mai tirziu.

trebuie să fie aleși[190].

Respectând cu obstinație schemele sale abstracte, Lenin a reușit să distrugă ceea ce mai rămăsese din vechea organizație militară, ceea ce i-ar fi fost imposibil dacă n-ar fi venit la putere cu intenția de a ieși din război. Neavînd nici cea mai vagă idee despre particularitățile ierarhiei militare, în care funcționează principiul comandei unice, comisarii lui Lenin au introdus haosul în regimente și pe navele de război. Dar bolșevicii și-au însușit rapid arta terorii și a rechizițiilor. Dacă se primea plîngerea că o anumită unitate era prost aprovizionată, se emitea imediat un decret prin care se măreau rațiile soldaților, urmat repede de un ordin „de confiscare a bunurilor de la cei bogați prin mijloace revoluționare"[191]. în scurt timp, noul regim își va îndrepta din nou atenția spre refacerea forței militare, al cărei rezultat avea să fie înființarea Armatei Roșii.

La 30 noiembrie 1917, la sugestia lui Trotki și a lui Bonci-Bruevici, Sovnarkomul a emis un decret de rechiziționare a aurului, cu o recompensă de unu la sută din valoarea sa de pe piață pentru oricine îl „descoperea"[192]. Semnînd acest decret, Lenin încuraja dezordinea socială, răspîndirea corupției, îi îndemna pe cei deposedați să opună rezistență instigînd la lupte civile pe plan local, care luau O' amploare rapidă, transformîndu-se în adevărate conflagrații. în aceste acțiuni era secondat de social-revoluționarii de stânga cărora, după cîteva dezbateri în cadrul Comitetului Central, hotărise să le acorde mai multe portofolii. După revizuirea acestei chestiuni de către Sovnarkom, în ziua de 9 decembrie, s-a hotărît să li se impună social-revoluționarilor de stânga să „urmeze politica generală a Sovnarkomului!", adică a

Comitetului Central Bolșevic. După o noapte de negocieri între Sverdlov și reprezentanti social-revoluponarilor de stînga, s-a anunțat la Sovnarkom că „se ajunsese la o înțeleg,ere deplină". Agricultura a fost atribuită lui A. L. Kollegaev, Justiția lui I. Z. Șteinbeig, Poșta și telegraful lui P. P. Proșcan, Administrația locală lui V I. Trutovski, Proprietatea de stat lui V. A. Karelin, iar V A. Algasov a devenit comisar al poporului fără portofoliu, dar cu drept de vot[193]. Cei mai mulți dintre aceștia - dacă n-au murit de tifos

ori de alte afecțiuni în timpul războiului civil, ca Proșean, sau n-au emigrat, ca Șteinberg - au fost etichetați drept dușmani ai poporului la mijlocul anilor ’30.

Deși nici social-revoluționarii de stînga nu erau mai puțin radicali decît bolșevicii (militau în special pentru interesele țăranilor), acest interval din istoria sovietică reprezintă vinul din rarele momente de pluralism socialist și, dacă menșevicii ar fi fost invitați să facă parte din guvern, poate că ar fi reușit să impună ceva mai multă moderație, în mod sigur, în ciuda afirmației făcute de Lenin la cel de-al treilea Congres al Sovietelor din ianuarie 1918 potrivit căreia „după două luni de conlucrare am rezolvat cele mai multe din chestiuni prin consens"[194], au avut loc numeroase fricțiuni. Șteinberg revendica pentru comisariatul lui controlul asupra Ceka și a comisiei de investigații a tribunalului revoluționar, dar Lenin l-a refuzat categoric. Trutovski voia să păstreze instituțiile locale pe care bolșevicii le considerau o rămășiță a vechilor instituții ale puterii. în decursul scurtei lor colaborări, cele două partide au intrat în conflict de cîteva zeci de ori. Totuși, poate că după mai mulți ani de coaliție s-ar fi ajuns la o înțelegere mutuală care ar fi atenuat, la vremea potrivită, duritatea unui regim totalitar. E adevărat că a existat un moment în care social-revoluționarii de stînga au vrut să se unească cu bolșevicii, dar, după cum își amintește Troțki, Lenin a hotărît „să-i lase să aștepte"[195].

Pe de altă parte, o vreme, colaborarea a fost reală. Din cei douăzeci de membri ai Colegiului Ceka, șapte erau social-revoluționari de stînga, inclusiv adjuncții lui Dzerzynski, Alexandrovici și Zaks. în aprilie 1918, social-revoluționarii de stînga i-au ajutat pe bolșevici să-i zdrobească pe anarhiști (scindați în mai multe facțiuni, dintre care unele îi sprijineau pe bolșevici, dar cele mai multe i se opuneau cu vehemență lui Lenin și formei lui centralizate de guvernare) și au contribuit și la extinderea influenței bolșevice la țară, sprijinind infamul decret din 13 mai 1918 care legitima confiscarea grînelor de la țărani.

înainte de introducerea Noii Ordini Economice (NEP) în 1921, forța a fost, practic, singurul mijloc întrebuințat de regim

pentru a-i ține pe țărani sub control.

în scurt timp a devenit foarte clar că bolșevicii nu erau dispuși să împartă puterea cu nimeni. Cînd social-revoluționarii de stînga s-au opus păcii de la Brest-Litovsk, care consfințea retragerea din război cu pierderi uriașe și au demisionat din guvern, bolșevicii au respirat ușurați și i-au desființat ca partid în 6-7 iulie 1918, prin arestări în masă și deportări în închisori și lagăre de concentrare.

Pe Lenin îl îngrijorau mai puțin aliații lui instabili de genul social-revoluționarilor de stînga sau dificultățile provocate de VIKJEL și mult mai mult Adunarea Constituantă. La 10 octombrie, el declarase deja că „a aștepta Adunarea Constituantă, care evident că nu va fi de partea noastră, n-are nici o noimă și, în plus, ne va îngreuia sarcina"[196] Avertismentul lui a trecut neobservat. Adunarea era undeva, departe, iar după preluarea puterii de către bolșevici, soarta ei rămînea nesigură. Acum, deși se aflau cu adevărat în posesia puterii, Adunarea Constituantă ar fi putut să le-o ia, dacă i se oferea ocazia, în ciuda faptului că le promisese pămînt, Lemn știa că țăranii nu vor vota cu bolșevicii, ci îi vor sprijini pe social-revoluționari, al căror partid le era mai familiar. Poate că își amintea și de comentariul lui Thomas Carlyle care afirmase că orice adunare compusă din o mie două sute de persoane nu este bună de nimic altceva decît de agitație și de autodistrugere. Și într-adevăr, șapte decenii mai tîrziu, un Congres al Deputaților Poporului - un fel de Adunare Constituantă - avea să distrugă uniunea creată de Lenin. O masă de oameni ambițioși care se află deasupra parlamentului, a regimului și a tribunalului este mult mai probabil să acționeze destructiv decît constructiv.

Pe Lenin nu-1 interesa ca Adunarea Constituantă să marcheze începutul procesului de creare a unui parlament reprezentativ și capabil să orienteze țara pe lagașul progresului. Ceea ce îl îngrijora era faptul că Adunarea Constituantă ar fi putut să-i deposedeze de răsplata la care visase atîta timp. N-ar fi fost el, dacă s-ar fi împăcat cu un asemenea deznodămînt, drept care se hotărîse să arunce din trenul revoluției această „relicvă a parlamentului burghez mort“. Și totuși, în ianuarie, pe cînd mai era încă în Elveția,

ceruse ca Adunarea Constituantă „să fie convocată imediat^, iar în aprilie exclamase

indignat: „S-a spus că m-am împotrivit convocării cît mai urgente a Adunării Constituante!!! Asta se cheamă «delir»[44'97]. (Se referea la comentariul lui Plehanov în legătura cu poziția pe care o adoptase în aprilie 1917, după întoarcerea sa în Rusia.)

Pînă la începutul lui octombrie, bolșevicii au continuat să mimeze cel mai viu interes față de ideea convocării Adunării Constituante. Iată în ce termeni comenta *Pravda* evenimentul a doua zi după lovitura de stat: „Tovarăși! Cu sîngele vostru ați reușit să convocați la timp stăpînul gliei ruse, Adunarea Constituantă!“ Guvernul Provizoriu stabilise că alegerile vor avea loc în ziua de 17/30 septembrie 1917 și că Adunarea va fi convocată pentru ziua de 30 septembrie (13 octombrie). Decretul semnat la 14 iunie prevedea alocarea a șase milioane de ruble pentru acoperirea cheltuielilor legate de organizarea alegerilor. Mai tîrziu, în timp ce Kerenski era prim-ministru, alegerile s-au amînat pentru 12/25 noiembrie, iar convocarea Adunării pentru 28 noiembrie (10 decembrie), proporția reprezentării fiind stabilită în septembrie[198].

Alegerile nu s-au putut efectua într-o singură zi. în unele locuri ele au durat toată luna decembrie. Au fost aleși 703 deputați, dintre care 168 bolșevici. Social-revoluționarii au cîștigat 299 de locuri, social-revoluționarii de stînga 39, menșevicii 18, socialiștii populari 4, cadeții 17, iar minoritățile 158.

Troțki își amintește că Lenin a pus în discuție problema Adunării „la cîteva zile, dacă nu chiar la cîteva ore[44] după lovitura de stat. „Trebuie să amînăm alegerile[44], a spus el. „în felul acesta vom putea reînnoi listele electorale.* Nici propriile noastre liste nu mai sînt valabile, căci s-au infiltrat acolo fel de fel de intelectuali, în timp ce noi avem nevoie de țărani și de muncitori. Trebuie să-i scoatem în afara legii pe komiloviști și pe democrații constituționali[44]. S-a obiectat că nu era un moment potrivit pentru amînarea alegerilor, căci gestul ' ar putea fi interpretat ca o încercare de lichidare a Adunării Constituante, cu atît mai mult cu cît bolșevicii

fuseseră aceia care acuzaseră Guvernul Provizoriu de tergiversarea lucrurilor. „Fleacuri![44] a replicat Lenin. „De ce n-ar fi potrivit momentul? Dar dacă Adunarea Constituantă va avea în componența sa numai cădeți, menșevici și

♦Legea electorală votată de Guvernul Provizoriu in iulie 1917 dăduse drept de vot tuturor cetățenilor, bărbați și femei, in vîrstă de peste douăzeci de ani (cu excepția deținuților, ***a*** dezertorilor, a alienaților mentali și a membrilor familiei regale).

 social-democrați, asta o să ne convină?" Troțki mai adaugă că Lenin. aflat în minoritate, repeta întruna: „Este o greșeală, o greșeală evidentă care ne va costa foarte scump. Revoluția ar putea să plătească această greșeală chiar cu capul". Pe Lenin nu-1 interesa decît dispersarea Adunării, și își făcea probleme doar în privința modului cum vor reacționa social-revoluționarii de stînga. Deși aceștia erau de acord cu el, Lenin nu se declara mulțumit: „Este o greșeală evidentă. Am preluat deja puterea și totuși trebuie să luăm măsuri militare ca s-o reciștigam

„Măsurile militare" constau în transferul unuia dintre cele mai loiale regimente lituaniene bolșevice în capitală. Dacă Adunarea avea să fie „neascultătoare" urma să se facă uz de forță. In ziua de 23 noiembrie, chiar în ajunul alegerilor, comisia electorală s-a întrunit, ca de obicei, în Palatul Taurid. La amiază, comandantul Palatului, Prigovorovski, a intrat în sală și a anunțat că fusese împuternicit să-i aresteze pe „cadeții defetiști". Orb și surd la protestele lor, Prigovorovski i-a mînat pe profesori, avocați, medici și politicieni într-o încăpere goală și i-a încuiat înăuntru. Au fost ținuți acolo timp de patru orc în picioare fără mîncare și fără apă, fiind amenințați cu privațiuni și mai mari. Erau acuzați de „crima" de a fi publicat cu zece zile în urmă o declarație potrivit căreia, în ciuda întreruperii procesului electoral determinată dc „încercarea de a pune mîna pe putere", Guvernul Provizoriu a hotărît să nu mai tergiverseze lucrurile, drept care anunța data convocării Adunării Constituante: 28 noiembrie (10 decembrie)[200]. Iritat de această „aroganță", Lenin lichidase comisia și îl numise pe Mihaii Uriți comisar pentru alegeri.

O parte din membrii comisiei electorale care nu fuseseră

arestați au năvălit peste Stalin și au cerut explicații pentru arestarea colegilor lor.

- Probabil fiindcă Comisia nu recunoaște Comisarii Poporului, nu-i așa? a întrebat M. M. Dobranițki.

- Nu ne pasă ce gîndește comisia despre noi, a răspuns Stalin. Problema este mai serioasă. V-ați făcut vinovați de falsuri și plastografii.

- Asta e o minciună!

- Puteți fi chiar așa de siguri că defetiștii și cadeții nu au ținut ședințe secrete de care dumneavoastră nu știți? a ripostat Stalin. In încheiere, acesta a precizat: Nu vom permite contrarevoluției să

folosească Adunarea Constituantă drept perdea de fum pentru atingerea propriilor sale scopuri[201].

Arestarea comisiei a fost o provocare aruncată întregului proces democratic și la 28 noiembrie, democrații constituționali (cadeții) și social-revoluționarii de dreapta (moderații) au organizat o demonstrație la Palatul Taurid. S-a încercat pătrunderea în palat și „deschiderea" Adunării, dar, cu ajutorul marinarilor înarmați, bolșevicii i-au împrăștiat pe demonstranți. In aceeași seiiră, Sovnarkomul a discutat raportul întocmit de Trotki pe marginea incidentului. Trotki definea cele întâmplate drept o încercare de insurecție armată și considera conducerea cadeților „o permanentă sursă de contrarevoluție " Lenin a propus să fie arestați ca „dușmani ai poporului și judecați de un tribunal revoluționar"[202]. Comisia a fost arestată în ziua următoare, iar lui Uritki i s-a încredințat postul de comisar electoral în vederea alegerilor care urmau totuși să aibă loc. Cînd ceilalți membri au refuzat să se disperseze la ordinele lui Uritki, Sovnarkomul a decretat dizolvarea comisiei.

Intrucît deputății fuseseră deja aleși, VȚIK a emis un decret prin care îi revoca pe toți deputății „care nu cîștigaseră încrederea poporului“, adică pe toți cei care nu recunoșteau autoritatea bolșevică, într-o campanie zgomotoasă, orchestrată de bolșevici, mulți deputați de la congresele țăranilor și soldaților au fost denunțați ca „elemente contrarevoluționare", retrăgîndu-li-se mandatele.

Dar Lcnin nu s-a oprit aici. Secția bolșevică, ce urma să le

reprezinte interesele în cadrul Adunării care-i includea și pe „rebelii din VIK.JEL", a declarat că Adunarea era un stadiu important în revoluția socialistă. La rîndul lor, și aceștia au fost expulzați.

La mijlocul lui decembrie, Lenin a revizuit radical linia bolșevică din cadrul Adunării, susținînd că sovietele nu reprezintă numai „o formă mai înaltă", ci „unica formă" de democrație, iar rezultatele erau depășite, întrucît populația nu avusese timp să se convingă de realizările bolșevicilor în chestiunea păcii și a pămîntului[203]. Dacă Lenin considera că alegerile nu reflectau „noua dispunere a forțelor de clasă", avea libertatea să corecteze această situație prin mijloace democratice, adică prin noi alegeri. Dar bolșevicii pierduseră alegerile din noiembrie și același lucru s-ar fl întâmplat și de astă dată. Lenin a hotărit așadar să convoace Adunarea și să-i propună aprobarea decretelor fundamentale elaborate de bolșevici. Atunci cînd social-revoluționarii

de dreapta și menșevicii aveau să se opună, nu-i rămînea decît să închidă lucrările Adunării. Iată ce i-a spus în această privință Lenin lui Troțki: „Bineînțeles, a însemnat un mare risc convocarea Adunării la data fixată anterior. Dar pînă la urmă a fost mai bine. Dispersarea Adunării Constituante de către regimul sovietic reprezintă lichidarea totală și definitivă a democrației formale în numele dictaturii revoluționare“[2P4].

Bolșevicii s-au hotărît să păstreze aparențele și să convoace Adunarea pentru data de 5/18 ianuarie, stabilind un cvorum de patru sute de persoane[205]. Au examinat chiar și cîteva moțiuni privind alocarea de fonduri de la guvern: „71 000 ruble pentru salarii, 8 000 pentru dactilografe, curieri și paznici, 10 000 pentru deplasările curierilor, 5 000 pentru cantine, în total o sumă rotundă de 233 000 de ruble“[206]. Campania împotriva Adunării a început în decembrie. Troțki a propus Sovnarkomului o moțiune în favoarea „supravegherii presei burgheze care profera tot soiul de minciuni la adresa regimului sovietic“. Petrovski a fost instruit să înființeze un organism special în cadrul Comisariatului pentru Afacerile interne în vederea elucidării acestei chestiuni[207]. Acesta era embrionul viitoarei cenzuri, bariera ideologică în calea adevărului.

Adunarea, în care se puneau mari speranțe, și-a deschis în cele din urmă lucrările în ziua de 18 ianuarie 1918, dată la care s-a organizat o amplă demonstrație publică de sprijin. Bolșevicii erau pregătiți, iar trupele lor barau drumul spre Palatul Taurid. Au avut loc ciocniri, soldate cu răniți. Intre timp se adunaseră 410 deputați. Ședința a fost deschisă de către unul dintre cei mai vîrstnici participant, S. P. Șevțov, dar nimeni n-a auzit scurta lui cuvîntare, pentru că, în momentul în care acesta a început să vorbească, bolșevicii și social-revoluționarii de stînga au început să fluiere, să tropăie din picioare, să lovească scaunele. După cum își amintește menșevicul Vișniak, care era secretarul Adunării, „Lenin ședea într-o lojă în dreapta președintelui și, la început a ascultat, după aceea s-a lăsat apatic pe spătarul scaunului și, în cele din urmă, a dispărut de tot“. Liderul social-revoluționarilor, Viktor Ccmov, a cîștigat cele mai multe voturi pentru funcția de președinte, dar tumultul din sală l-a împiedicat să-și ocupe locul. Vișniak își amintește că Buharin a declarat: „Dictatura s-a aflat la temelia vieții omenirii dc mii de ani“[208].

Sverdlov a propus ca Adunarea să aprobe decretele emise de regimul sovietic. Majoritatea social-revoluționarilor au respins

propunerea etichetînd-o drept arogantă, la care bolșevicii, potrivit planului lui Lenin, au părăsit sala, urmați de social-revoluționarii de stînga. Vișniak își amintește că „marinarii și soldații din Armata Roșie care se aflau pe coridoare au năvălit în lojc și i-au împins pe deputați cu vîrfurile baionetelor spre balcoane, stîmind panică. Alți deputați rămăseseră tăcuți în scaunele lor, cuprinși de o disperare mută. Erau complet izolați, așa după cum Palatul Taurid nu mai avea nici o legătură cu Petrogradul, și nici acesta cu restul lumii[209]. Ceilalți deputați au încercat să continue lucrările forumului și au ținut cuvîntări, în ciuda amenințărilor proferate la adresa lor. La ora cinci după-amiază, bolșevicii au propus pur și simplu ca deputății să părăsească sala.

Intr-o cuvîntare de douăzeci de minute, ținută în fața Comitetului Executiv pe întreaga Rusie al Sovietelor, în noaptea de 19 ianuarie 1918, Lenin a subliniat că războiul

civil era consecința firească a revoluției socialiste. în aplauzele furtunoase ale asistenței a continuat: „Poporul a dorit să convocăm Adunarea Constituantă și noi ne-am conformat. Dar acum poporul a aflat ce reprezintă ea“[210]. Și asta în ciuda faptului că nici un ziar și nici o altă sursă de informație nu dăduse publicității lucrările acesteia, nici măcar în capitală. Cu alte cuvinte, bolșevicii erau aceia care exprimau voința poporului.

Ca mulți alți membri ai Adunării, care nu pieriseră în timpul războiului civil, Cemov, președintele aceste ia, avea să-și petreacă tot restul vieții în exil, privind înapoi la ziua de 5/8 ianuarie 1918 ca la o mare ocazie ratată. Supranumit „Țiganul" a fost urmărit toată viața de OGPU - NKVD, care a raportat la Moscova fiecare mișcare a lui. Agentul supranumit Lordul i-a furat niște hîrtii de la reședința sa din Praga, inclusiv minutele originale ale ședinței de deschidere a Adunării[2]".

Mai tîrziu, Troțki scria plin de convingere: „Sub forma unei Adunări social-revohiționare, revoluția din februarie a avut nesansa să moară a doua oară" și adăuga: „Cernov a urmat vechea tradiție a intelectualității revoluționare, în timp cc Lenin a depășit-o“[21]'. Ar fi trebuit să spună mai curînd „a răstălmăcit-o, a rcpudial-o și a distrus-o complet" Vechea intelectualitate rusă, purtînd crucea revoltei spirituale, avea o conștiință. Lenin a „depășit" această „slăbiciune", ajungînd să întruchipeze intelectualul nou, de tip marxist, un utopist fanatic, convins că are dreptul să facă orice experiență atîta timp cît servește scopul puterii. Cemov, Martov, Dan și alți intelectuali socialiști

se deosebeau de Lenin prin faptul că militau pentru o lume mai bună (ară să facă uz de forță, trăgînd învățămintele necesare din experiența democrațiilor de prin alte părți ale lumii. Lenin nu se gîndea la „oameni*', ci la masele pentru care voia să construiască o viață comunistă, așa cum o concepuse în mintea lui.

In 1918, Vladimir Mendem bundistul, scria: „Există oameni nerăbdători, care cred că fără Adunarea Constituantă va fi mai ușor să-i facă fericiți pe ceilalți. Dar, deocamdată, nimeni

n-a fost făcut fericit *cu forța*

Rolul lui Lenin în trista soartă a Adunării Constituante s-ar fi putut încheia aici, numai că în toamna anului 1918, Karl Kautsky a scris o broșură, pe care Vorovski i-a trimis-o lui Lenin din Scandinavia. în această broșură intitulată *Dictatura proletariatului* Kautsky scria deschis despre dictatura bolșevicilor. Lenin s-a simțit indignat, căci nu suporta nici un fel de critici la adresa lui. îi plăcea să-i insulte pe alții, dar nu accepta să i se facă vreun reproș, mai ales atunci cînd era întemeiat. Analiza lui Kautsky, echilibrată și bine argumentată, scotea la iveală natura profund antidemocratică a bolșevismului și a lui Lenin însuși, ceea ce liderul bolșevic nu putea îngădui. Bătăliile n-aveau decît să eșueze pe toate fronturile, regimul sovietic putea să se clatine din temelii, oamenii n-aveau decît să sufere din cauza foamei, banditismului, terorii, dar insultele personale impuneau o ripostă promptă. Lăsînd la o parte noianul de sarcini guvernamentale, Lenin s-a apucat să redacteze o broșură intitulată *Revoluția proletară și renegatul Kautsky.*

Lucrarea de o sută de pagini este definitorie pentru stilul „științific** al lui Lenin, care ne apare pragmatic și categoric în raționamente, înclinat mai mult spre politică decît spre teorie, preferind asemenea insulte încît stai uneori și te întrebi dacă au ieșit, într-adevăr, de sub pana unui intelectual rus. Kautsky, unul dintre cei mai respectați reprezentanți ai socialismului internațional, este numit în repetate rînduri „Kautsky Iuda**, „renegatul**, „marioneta oarbă**, „defăimătorul**, „sicofantul burgheziei**, „porcul**, „yes-manul ticăloșilor și al vampirilor**, „filistinul**. Lenin îl acuză de „trucuri demne de dispreț** și „minciuni sfruntate** și îl descrie ca pe un „șef al renegaților**.

4

APOSTOLII TERORII

Lenin a pus mina pe putere cu o incredibilă ușurință. Fără baricade, fără confruntări sîngeroase și fără intervenții, puterea de stat a fost transferată partidului care promisese că va face poporul fericit adueîndu-i pace, pămînt și libertate. In conformitate cu canoanele marxiste, totul avea să fie foarte simplu: proprietatea particulară va fi desființată, statul burghez va fi zdrobit, anuala înlocuită de milițiile înarmate, muncitorii („chiar și bucătarii") puși în funcții de conducere, tratatele secrete vor fi publicate, se va proclama autodeterminarea națiunilor, se va stabili un control social strict și sc va institui dictatura majorității. Totul - sau cel puțin așa sc părea - fusese prevăzut de Lenin. Nu mai rămînea decît să se construiască edificiul socialist în conformitate cu proiectul inițial.

In realitate, bîntuia foametea, fabricile erau mereu în grevă, bandele jefuiau prin diverse părți ale țării, țăranii își ascundeau grinele, armata se dezintegra de la sine. în ceea ce privește războiul. în septembrie, germanii înaintaseră și își consolidaseră poziția din Baltica, punînd oarecum în primejdie regiunea Petrogradului, însă. întrucît strategia îndepărtării Rusiei din război în vederea concentrării forțelor pe frontul de vest părea să dea roade, războiul de pe frontul rus ajunsese într-un punct mort în clipa cînd bolșevicii puseseră mîna pe putere. în orice caz, s-a căzut rapid de acord în privința unui armistițiu în cursul lunii decembrie 1917. Ambițiile germanilor de pe frontul de est puteau să mai aștepte pînă cînd aveau să sc încheie socotelile cu Aliații în vest, sau, cel puțin, așa sperau ei între timp, Rusia se prăbușea în haos.

Lenin și-a dat curind seama că „victoria împotriva lumii vechi era imposibilă fără dictatura proletariatului și o mînă de fier"[1]. în acest scop s-a introdus munca forțată, burghezia a suferit rechiziții de tot felul, în apartamentele ei s-au înghesuit noi locatari, exponenții vechiului regim au fost „epurați" din instituții și amenințați în permanență cu pedepse și mai severe. 0 mentalitate de cazarmă s-a înstăpînit treptat în nenumăratele comisariate, birouri și oiganismc proletare și sovietice.

Troțki își amintește că, atunci cînd Șteinberg, comisarul revoluționar socialist de stingă pentru Justiție, a protestat împotriva violenței ca mijloc de soluționare a problemelor sociale, Lenin a exclamat: „Nu-ți dai seama că nu vom ieși învingători dacă nu folosim cea mai dură teroare revoluționară?". Lenin rostea de zeci de ori pe zi tirade împotriva oricărui individ suspectat de pacifism: „Dacă nu putem împușca un sabotor alb-gardist, ce mare revoluție am făcut? N-ați văzut ce scriu în presă ticăloșii de burghezi despre noi? Ce fel de dictatură este asta? Numai vorbe și nici un fel de acțiune!"[2].

Cu perseverența sa caracteristică, Lenin insista asupra necesității de a se înăspri dictatura „pentru a se salva revoluția" pînă cînd, treptat, regulamentele lui de folosire a mîinii dc fier au devenit o practică permanentă a bolșevicilor. Fără îndoială, de multe ori fusese nevoit să adopte măsuri dure, mai ales din cauza foametei, provocate dc dezorganizarea sistemului rus de aprovizionare ca urmare a celor trei ani de război, dezorganizare corelată cu reducerea producției. In realitate, Lenin credea că teroarea va salva țara de la moartea prin înfometare. Alimentele „trebuie luate de la cei bogați". Traficanții la negru erau condamnați la moarte prin împușcare. De asemenea, îndemna masele să acționeze independent, ceea ce însemna că puteau să facă de capul lor percheziții și să confiște alimente: „Atîta timp cît nu vom face uz de teroare - adică să-i împușcăm pe traficanții la negru pe loc - n-o să ajungem nicăieri. Cu hoții trebuie să procedăm la fel, iar dacă au stocuri, să fie lăsați trei zile fără mîncare"'.

S-ar părea că există trei explicații pentru adoptarea măsurilor violente de către un om înzestrat cu capacitatea de înțelegere a principiilor umanitare așa cum era Lenin. Mai întîi, și-a pierdut pur și simplu capul cînd s-a confruntat cu această avalanșă de probleme. Nefiind decît un simplu emigrant politic cu cîteva luni in urmă, Iară nici o experiență practică în afara controlului unei facțiuni de Partid, el nu cunoștea trista realitate a vieții din Rusia. După cum reiese din primele lui acțiuni, nu avea nici cea mai vagă idee cum să-și utilizeze timpul și să-și îndeplinească răspunderile: să

autorizeze personal acordarea unui apartament unui vechi bolșevic, să trimită ajutoare într-un sat din apropiere de Moscova, să se ocupe de înființareacantinei pentru săraci a Sovnarkomului și să elaboreze nenumărate discursuri propagandistice. Pîrghiile mașinii de stat, așa cum era ea, se aflau în mîini dure, dar lipsite de experiență. Multe dintre telegramele

expediate în această perioadă de Lenin demonstrează că și-a pierdut controlul, fie și numai temporar. De exemplu, le-a telegrafiat lui Antonov-Ovseenko și lui Dzerzynski, aflați la Harkov: „Pentru numele lui Dumnezeu, luați cele mai energice măsuri *revoluționare* și trimiteți *grîu, grîu, griul!!* Altfel, Petrogradul s-ar putea să moară! Folosiți trenuri și trupe speciale! Colectați și încărcați! Escortați trenurile! Infonnați-ne zilnic! Pentru numele lui Dumnezeu!"[4]. Este un strigăt de disperare, ce vădește pierderea controlului și panica, partenerii coerciției.

Un al doilea aspect îl constituie faptul că bolșevicii își respectau propria scară de valori morale. Lipsa de milă, ura de clasă și machiavelismul reprezentau pentru ei cele mai înalte virtuți revoluționare. Lenin a recurs chiar la măsura luării de ostatici, decretînd că „în fiecare regiune producătoare de cereale, trebuie să se ia 25 - 30 de ostatici bogați care vor răspunde cu viețile lor de strîngerea și încărcarea tuturor surplusurilor"[5]. Asemenea măsuri aveau un efect cît se poate de demoralizator asupra clasei de mijloc.

In al treilea rînd, Lenin intenționa să folosească frica drept armă. Teroarea avea să frîngă rezistența milioanelor de oameni. în 1918, cînd V. Volodarski, Comisarul Poporului pentru presă, propagandă și agitație, a fost asasinat la Petrograd de un social-revoluționar, Lenin i-a telegrafiat lui Zinoviev: *„Este im-po-si-bil!* Teroriștii vor crede că sîntem niște neputincioși. Trebuie să încurajăm extinderea terorii împotriva contrarevoluționarilor, mai ales în Petrograd, ca o măsură exemplară"[6].

Personal, Lenin nu poate fi acuzat de cruzime. în cazul lui intra în acțiune cruzimea socială și filosofică a unui conducător. Principalul lui argument pentru folosirea terorii îl constituia faptul că aceasta este în interesul proletariatului.

într-un articol intitulat: *Plehanov despre teroare* a scris cu o sinceritate dezarmantă despre diferența dintre teroarea bolșevică și cea burgheză: Burghezia practica „teroarea *împotriva muncitorilor, a soldaților și a țăranilor,* în interesul unui mic grup de moșieri și bancheri, în timp ce regimul sovietic aplică măsuri decisive împotriva moșierilor, exploatatorilor și a complicilor lor, în interesul muncitorilor, al soldaților și al țăranilor"[7]. Un astfel de argument poate fi invocat pentru a justifica orice crimă comisă de stat. în felul acesta, liderii revoluției au devenit apostoli ai terorii.

214

Tratatul de la Brest-Litovsk

Pc lîngă foame, haos și afirmarea terorismului de clasă, Rusia mai era amenințată de o altă nenorocire: posibilitatea unei înaintări germane, care nu putea fi oprită decît prin semnarea tratatului „indecent" de pace de la Brest-Litovsk. soluție care, la rîndul ei, avea să provoace noi tulburări în Rusia.

La 3 decembrie 1917, bolșevicii au stabilit legătura cu germanii, iar la 22 decembrie au început tratativele de pace. Aceasta era la urma urmelor, exact ceea ce doriseră nemții atunci cînd îl ajutaseră pe Lenin. La începutul lui ianuarie, partea germană și-a exprimat disponibilitatea de a semna un tratat de pace în schimbul unor concesiuni teritoriale majore din partea Rusiei, și anume cedarea părții din Polonia ocupată de Imperiul Rus pînă la izbucnirea războiului, a provinciilor care cuprind Lituania de astăzi și o parte din viitoarele republici Belarus și Letonia, ceea ce însemna peste 150 000 kilometri pătrați. Pierderea teritoriilor în sine era destul de gravă, dar la aceasta se mai adăugau și resursele fizice și umane din teritoriile respective, ceea ce a făcut pacea de la Brest-Litovsk să fie numită „rușinoasă". Rusia sovietică a renunțat la treizeci și patru la sută din populația sa, treizeci și doi la sută din pămîntul agricol, cincizeci și patru la sută din instalațiile industriale și optzeci și nouă la sută din minele de cărbune.[8] Lenin s-a declarat în favoarea semnării unui astfel de acord, dar partidul se scindase între suporterii lui Lenin și

așa-numiții comuniști de stînga, conduși de Buharin, care vedea în semnarea acestui tratat înjositor o trădare a revoluției.

Nici Lenin, nici Buharin nu erau îngrijorați de pierderea teritoriilor, ca atare. In ultimă instanță, Rusia va fi nevoită să cedeze aproape un milion de kilometri pătrați, să recunoască independența Ucrainei și să cedeze Turciei trei districte din Caucaz. Scopul principal al lui Lenin îl constituia menținerea regimului sau, cum spunea el, „cîștigurile revoluției". Ar fi fost gata să cedeze și Petrogradul, ba chiar și Moscova, numai ca regimul lui să supraviețuiască. „Vreau să cedez anumite teritorii învingătorului actual pentru a cîștiga timp. Numai despre asta e vorba. A semna un tratat atunci cînd te afli în inferioritate este o modalitate de a-ți aduna puterile. Dacă am alege calea revoluționară, așa cum dorește Buharin, le-am oferi cea mai bună

ocazie să se debaraseze de noi[119] Cît despre comuniștii de stingă, aceștia credeau că, rcspingînd condițiile dc pace și făcînd apel la calea revoluționară, ar fi putut exploata situația din Europa și ar fi provocat o conflagrație continentală. „Revoluția rusă va fi salvată de o revoluție internațională sau va pieri sub loviturile capitalului internațional[11], spunea Buharin. El propunea „anularea tratatului de pace, căci nu ne dă nimic, și începerea pregătirilor pentru un război revoluționar[10].

Criza s-a rezolvat la Congresul al VII-lea al Partidului din martie 1918, la care Lenin a fost criticat așa cum nu se mai întîmplase niciodată pînă atunci. S-au prezentat două rapoarte, unul întocmit de Lenin, celălalt de Buharin. Cuvîntarea lui Lenin conținea puține date noi față de ceea ce declarase în alte ocazii, cu aceleași argumente în sprijinul revoluției, cu sugestia de a renunța eventual Ia Petrograd și la Moscova; la acestea se adăuga convingerea lui că tratatul era necesar în vederea obținerii unui răgaz dc cîteva zile - chiar dacă urma să ne coste un milion de kilometri pătrați. Tocmai acest „răgaz" a fost ținta atacurilor lansate de comuniștii de stînga. Buharin a declarat că nu merită efortul, căci răgazul va fi insuficient pentru a se discuta genul de lucruri pe care le

avea Lenin în minte. „Nu va fi un răgaz, un respiro..., ci va însemna propria noastră distrugere ca avangardă a revoluției socialiste internaționale. Nu trebuie să plătim un asemenea preț pentru un răgaz de două zile care nu ne oferă nimic în schimb“[11]. Printre oponenții lui Lenin s-a numărat și teoreticianul marxist David Riazanov care a amintit că Tolstoi propusese transformarea Rusiei într-o țară agricolă de idioți, iar acum Lenin venea cu sugestia de a face din ea o țară agricolă de soldați: „Și tocmai gustăm roadele unei asemenea politici[1112].

În replică, Lenin a afirmat că „tratatul nu înseamnă capitulare[11], ci este numai o manevră, un artificiu tactic pentru a cîștiga timp și pentru a salva regimul. în ultimă instanță, Lenin a cîștigat la vot cu treizeci la doisprezece. Dacă Torțki - a cărui poziție era crucială - i-ar fi sprijinit pe comuniștii de stînga, în loc să rămînă neutru, probabil că mulți dintre delegați și-ar fi schimbat opțiunea. Fără îndoială, și autoritatea personală a lui Lenin a jucat un rol însemnat.Tn orice caz, el a adăugat un amendament important, pe care Congresul l-a votat în unanimitate, potrivit căruia Comitetul Central era împuternicit să anuleze tratatul atunci cînd va crede de cuviință. A făcut în așa fel incit atît deciziile Congresului, cît și toate materialele acestuia să

rămînă secrete, ba chiar i-a pus pe delegați să semneze un angajament că nu vor discuta despre dezbateri, mărginindu-se doar să afirme că „Congresul este în favoarea tratatului de pace”. Nu voia ca lumea să afle de criticile care i se aduseseră, căci era conștient de faptul că cetățeanul de rînd îl va considera lipsit de patriotism, cu atît mai mult cu cît numai cu cîteva luni în urmă fusese etichetat drept spion german.

Lenin a mai propus ca și capitala statului să fie mutată de la Petrograd la Moscova, semn clar de retragere din fața ocupantului german. Zinoviev a adăugat că schimbarea era numai temporară pentru că „proletariatul din Berlin ne va ajuta s-o mutăm la loc, în Petrogradul Roșu“. A adăugat că „bineînțeles, nu putem spune cu precizie cînd se va întîmpla acest lucru. Poate că va trebui să ne mutăm capitala pe Volga sau în Urali. Această chestiune va depinde de starea revoluției

mondiale[1113]. în ziua de sîmbătă 9 martie 1918[14], toți funcționarii superiori guvernamentali au primit mesaje prin care erau informați că plecarea la Moscova va avea loc în ziua următoare la ora 10 dimineața fix, dc la gara Țvetocinaia. Pentru identificarea locului de plecare se dădeau amănunte foarte precise: „Halta de cale ferată Țvetocinaia se găsește dincolo dc Porțile tyloscovci. La prima intersecție după Porți, o luați la stînga pe strada Zastavskaia, apoi, cînd ajungeți în dreptul gardului acoperit cu copertină, cotiți la dreapta. în apropiere dc acest colț se află halta Țvetocinaia, unde va aștepta trenul. încercați pe cît posibil să vă aduceți bagajele la gară înainte de plecare. Folosiți numărul de telefon 1-19; în cazuri de urgență, recuigeți la automobile[11]. Ordinul era semnat de administratorul Sovnarkomuhii, Vladimir Bonci-Bruevici[15].

Ignorind protestele stîngii și ale unora din activiștii locali, guvernul s-a mutat la Moscova în zilele de 10 și 11 martie. în realitate, acesta era un semnal pentru Germania că Rusia nu intenționa să-și apere frontierele.

în timp ce Comitetul Central al Partidului Comunist, dominat de Consiliul Comisarilor Poporului sau Sovnarkom, condus de Lenin, reprezenta adevărata putere în stat, teoretic, țara era guvernată de soviete și de aceea Congresul Extraordinar al Sovietelor urma să ratifice decizia d^ mutare a capitalei. Acesta fusese convocat pentru data de 14 martie. Lenin a călătorit cu un tren special și cu garda sa personală, iar membrii guvernului cu un alt tren. La sosire, Lenin și Krupskaia s-au mutat într-un apartament cu două camere de la hotelul Național. Scriitorul Arthur Ransome, aflat pe atunci în Rusia în calitate 217
de corespondent al ziarului londonez *Daily News,* își amintește că îl văzuse pe Lenin șezînd în holul hotelului, înc onjurat de cufere, boccele cu așternuturi de pat și pachete cu cărți[16]. Cîteva zile mai tîrziu, Lenin și Krupskaia s-au mutat vizavi, într-un ap;irtament guvernamental din incinta Kremlinului, unde aveau trei camere mari, o cameră pentru servitoare și bucătărie. Biroul lui Lenin se afla în clădirea tribunalului.

Abia ajuns în noua capitală, Lenin a hotării. să le vorbească maselor de oameni ai muncii. Prima lui cuvîntare. rostită în fața conducerii municipalității din Moscova, a sovietului local,

în ziua de 12 martie, a fost confuză și anostă. L-a înjurat întruna pc „idiotul de Romanov” și pe „fanfaronul de Kerenski" pe care îi învinovățea de „distrugerea armatei". De la aceste acuzații de rutină a trecut apoi la prorocirea sumbră că „războiul va izbucni în curind, deși țara noastră este în ruine“. Publicul tăcut nu-și dădea seama unde voia să ajungă liderul ei pînă cînd, în cele din urmă, acesta a pus punctul pe i: „Nu avem armată, și țara care nu are armată trebuie să accepte o pace rușinoasă, fără precedent"[17]. Cu numai patru luni în urmă, Lenin declarase cu convingere că sarcina bolșevicilor, „pe care nu o vom pierde nici o clipă din vedere, este înarmarea universală a poporului și desființarea armatei standard"[18]. Acum n-a făcut nici o referire la demobilizarea în masă.

Lenin simțea cum i se clatină pămîntul sub picioare. Trebuia să găsească cele mai plauzibile argumente pentru divizarea uriașei țări și știa că, dacă va da greș acum, nu vor cădea numai regimul și revoluția, ci și propriul lui cap. Plecase de la Sovietul moscovit direct acasă pentru a redacta cuvîntarea pe care trebuia s-o rostească acum la Congresul Sovietelor, acesta urmînd fie să ratifice tratatul, fie să-1 respingă. Dar n-a găsit nimic de adăugat la argumentele „răgazului pentru un respiro", la „cîștigarea timpului", „adunarea puterilor" și atacurile inutile împotriva lui Kerenski, Cemov și a altor membri ai defunctului Guvern Provizoriu. S-a legat chiar și de Jefuitorul Napoleon", de Jefuitorul Alexandru I", de „monarhia engleză expansionistă" și de „Comuna din Paris". A vorbit stînd în picioare peste o oră și jumătate, nelăsîndu-se intimidat de frecventele strigăte de „Minciuni!". însă cînd a declarat că ziarele erau pline de propagandă contrarevoluționară, iar unul dintre delegați a strigat „Le-ați desființat pe toate!", Lenin a reacționat prompt cîștigînd aplauze din partea unei părți a audienței: „nu pe toate, din păcate, dar le vom desființa"[19].

A făcut apel la delegați să ratifice „acest tratat dificil și rușinos ", adăugind că „așteptăm ca proletariatul internațional socialist să ne ajute să declanșăm o a doua revoluție socialistă la scară mondială"[20]. Fără obișnuitele „aplauze furtunoase", Lenin a reușit totuși să obțină ratificarea; Congresul

Sovietelor a votat cu 724 voturi pentru, 276 împotrivă și 118 abțineri[21]. Tratatul a fost semnat la 3 martie de delegația sovietică formată din președinte - Grigori Sokolnikov, Comisar pentru afacerile externe - Gheorghi Cicerin, Comisar pentru afacerile interne - Grigori Petrovski și adjunctul Comisarului pentru afaceri externe și secretar al delegației - Lev Karahan.

Bolșevicii au început negocierile cu germanii la Brest-Litovsk cu intenția de a obține o pace „fără anexiuni și reparații" - adică adoptînd sloganul Internaționalei Socialiste. Insă în momentul semnării tratatului, Rusia sovietică se pregătea să cedeze aproape un milion de kilometri pătrați din teritoriile ei vestice, inclusiv Ucraina, a cărei independență s-a văzut nevoită s-o recunoască fiindcă germanii sperau să-și exercite acolo propria autoritate. în plus, era obligată să-și demobilizeze forțele armate și navale, inclusiv recent înființatele unități ale Armatei Roșii și să plătească Germaniei 300 milioane ruble-aur, ca despăgubiri de război. în ceea ce-i privește pe germani, toate aceste cîștiguri aveau să se dovedească iluzorii, dar în primăvara anului 1918, cînd armata germană de ocupație se afla pe teritoriul în discuție, Tratatul de la Brest-Litovsk părea o victorie importantă din punctul lor de vedere și o înfrîngere umilitoare pentru bolșevici, care făcuseră atît de mult pentru a ușura strategia germană.

Cît despre cei care s-au opus tratatului, indiferent de apartenența lor partinică, au fost numiți ani la rînd aventurieri, elemente distructive, ba chiar nebuni. într-una din numeroasele scrisori trimise de Buharin lui Stalin în timp ce aștepta să fie executat, în anul 1938, îi scria: „Am crezut în mod sincer că Brest-Litovsk a fost cel mai mare dezastru"[22], și mulți alții gîndeau la fel ca el. Lenin privea cu cinism tratatul pe care tocmai îl semnaseră. Cînd una din delegatele din Ekaterinoslav l-a întrebat cu tristețe cum avea să le spună muncitorilor că orașul lor fusese cedat germanilor, Lenin și-a jucat ultima carte: „în Germania revoluția este iminentă. Ea va anula tratatul de la Brest"[23].

în această perioadă se renova apartamentul lui Lenin de la Kremlin. Întrucît lucrul mergea încet, familia Ulianov s-a mutat în două camere din clădirea Cavaleriei din incinta Kremlinului. O săptămînă mai tîrziu,

Lenin îi scria supărat adjunctului Comisarului Poporului pentru Proprietatea publică: „Aș dori foarte mult să știu numele și adresa persoanei pe care ai însărcinat-o să se ocupe de apartamentul meu. Tărăgănează lucrul în mod inadmisibil, drept care vreau să știu cine se face vinovat dc întîrziere.‘‘[M] Amenințarea a dat rezultatul scontat, așa că familia Ulianov, inclusiv sora lui Lenin, Maria, se muta în locuința recent amenajată[25].

Intre timp, forțele germane pătrundeau tot mai adînc în teritoriul rus, îndreptîndu-se spre Petrograd, Pskov și Sevastopol. Mesajele alarmante plouau din toate părțile. Rușii nu înțelegeau cum e posibil ca trupele Kaiserului să vină în trenuri de pasageri, ca niște turiști să ocupe oraș după oraș Iară nici un fel dc luptă. Lenin a încercat să liniștească populația cu un alt decret, în care declara că, în urma ratificării - la 15 martie 1918 de către Congresul al IV-lea Extraordinar al Sovietelor - a tratatului echivalent cu o capitulare necondiționată, nu trebuie să se opună rezistență armată nemților[26].

în ziarul lor semilegal, menșevicii scriau cu o ironie amară: „în schimbul dreptului său la existență, regimul sovietic a fost nevoit să execute toate ordinele și să îndeplinească toate dorințele exprimate de exponenții imperialismului german. Prin toate măsurile sale ulterioare, regimul sovietic și-a adus partea sa de contribuție la înrobirea Rusiei de către Wilhelm. în curînd nu vom mai ști dacă avem un regim sovietic sau un regim Mirbach*"[27]

între timp, Comisariatul pentru Afaceri Externe trimitea note precaute în efortul de a-i opri pe germani să înainteze dincolo dc linia stabilită. Comisarul pentru Afaceri Externe, Cicerin, a telcgrafiat la Berlin, amintindu-i omologului său că armata germană nu trebuia să încalce frontiera Ucrainei: „Revenim la propunerea noastră anterioară prin care sugeram guvernului german să-și exprime mai clar poziția în legătură cu locul în care plasează frontiera Republicii Ucrainene"[28]. Iată un stat cîndva marc care sc ruga acum de altul să-i stabilească propria frontieră!

Pregătit să facă orice ca să-și păstreze regimul, Lenin a acceptat un schimb de ambasadori. Contele Wilhelm Mirbach

a fost trimis la Moscova, iar Berlinul l-a primit pc Adolf Abramovici Ioffe, membru al VȚIK, membru supleant al Comitetului Central și prieten personal al lui Trotki. După sosirea sa, Ioffe a telegrafiat la Moscova pentru a ‘**Mirbach era trimisul german la Moscova.**

220 anunța refuzul germanilor de a-și opri înaintarea spre Caucaz. Aceștia condiționau stoparea avansării de restituirea navelor de război din Marea Neagră la Sevastopol: „Propun să acceptăm ultimatumul lor, să le înapoiem vasele la Novorossiisk și Sevastopol și să ne asumăm obligația de a nu încălca linia de demarcație indicată. Trebuie să insistăm pentru respectarea frontierelor s tabilite la Brest-Litovsk" ~[9]. Moscova, care uitase de mult de „hotărîrea revoluționară", implora din nou Germania să nu încalce înțelegerea.

Tratatul de la Brest-Litovsk era prețul plătit pentru dezintegrarea Armatei Imperiale. Ruse și acceptarea ajutorului german de către bolșevici. Din punct de vedere militar, Rusia se afla într-o situație lipsită de orice perspectivă. In 1917 sarcina fusese simplă: să reziste cu orice preț în fața unui inamic care era la fel de extenuat și schilodit. Nu încăpea nici o îndoială că intrarea Americii în război în aprilie 1917 avea să ducă Ia creșterea considerabilă a acțiunilor Aliaților. Dar cînd au venit la putere, bolșevicii au trebuit să-și plătească datoriile, și aceasta presupunea acceptarea înfrîngerii naționale. Decretele lui Lenin din noiembrie 1917 cu privire la pămînt și la pace au avut efectul scontat asupra dezintegrării a ceea ce mai rămăsese din armata rusă, căci soldații, în cea mai mare parte țărani, au plecat din orașele garnizoană spre sate pentru a-și revendica loturile de pămînt. Așadar, atunci cînd s-au dus la Brest-Litovsk, bolșevicii nu prea aveau cu ce să negocieze. Insă la numai două sau trei luni după semnarea tratatului, Lenin și-a revizuit atitudinea. Ioffe raporta că Germania se confruntă cu serioase probleme: în armată domnește dezordinea și oamenii sînt din ce în ce mai conștienți de faptul că nu vor putea învinge puterile occidentale. Intre timp, bolșevicii trimiteau mari sume de bani pentru propaganda revoluționară din Germania. După cum în 1916-1917, germanii subminaseră Rusia cu ajutorul bolșevicilor, tot așa bolșevicii, aliații lor secreți, le răspundeau acum cu aceeași monedă.

La Congresul al V-lea al Sovietelor din 5 iulie 1918, încolțit și aproape detronat de social-revoluționari, Lenin a adoptat un alt laitmotiv. Tema lui obsedantă potrivit căreia statul era pe cale de dispariție fusese definitiv dată uitării; in schimb, își permitea să vorbească despre Germania și despre ceilalți „exploatatori imperialiști" în alți termeni, fără a preciza la cine se referă: „Bestia schilodită a smuls o bucată marc din trupul viu al țării noastre, dar ea.

și nu noi, va pieri, pentru că rezistența ei scade văzînd cu ochii"[J°]. Principala primejdie pentru regimul lui Lenin n-o reprezentau însă nemții, ci nemulțumirile din interior provocate de bolșevici. Foametea domnea în principalele orașe din Rusia europeană, unde se aflau principalele puncte de sprijin ale bolșevicilor. Opoziția creștea. După euforia din octombrie, oamenii începeau să-și dea seama că lozincile, apelurile și decretele nu vor rezolva noianul dc probleme cu care se confruntau. Un contemporan care l-a cunoscut pe Lcnin își amintea de cuvintele unui diplomat sovietic de la Berlin: „Sîntcm condamnați și trebuie să rezistăm în speranța că ni se va oferi o ultimă șansă. Strădaniile noastre sînt sortite eșecului, drept care va trebui să ne așteptăm la ce e mai rău. Cum ne-am așternut, așa vom dormi"[31].

Vara anului 1918a fost martora unei metamorfoze politice ciudate: bolșevicii și-au dat seama de slăbiciunea Germaniei, iar aceasta, la rîndul său, devenise conștientă de situația din Rusia și de agonia bolșevicilor. Germanii vedeau în bolșevici pe aliații lor neoficiali, pe care îi ajutaseră să submineze Guvernul Provizoriu ca să ajungă la putere. Principalul lor obiectiv - scoaterea R usiei din război - avusese drept scop transferarea propriilor trupe pe frontul de vest. Dar în vara anului 1918, pe măsură ce războiul civil lua amploare, germanii s-au trezit atrași în torentul relațiilor militare și politice locale, mai ales în Ucraina. Speranțele lor de a se aproviziona din plin cu grîne din „coșul cu pîine al Rusiei" s-au năruit, pentru că economia agrară era la pămînt, iar transferarea unui efectiv sporit pe frontul de vest devenea imposibilă din cauza complicatei situații politice din Ucraina. Așa cum scria istoricul tratatului de la Brest-Litovsk, John Wheeler-Bennett, „un milion de oameni imobilizați în est -

acesta a fost prețul lărgirii granițelor Germaniei, și numai jumătate din numărul acestora ar fi fost de ajuns pentru a schimba soarta războiului din vest. In martie și aprilie 1918 nu era nevoie decît de cîteva divizii de cavalerie pentru a mări distanța dintre armata engleză și cea franceză. In acel moment, diviziile de cavalerie sprijineau diversele guverne-marionetă care se succedau unul după altul la Kiev[102].

Germanii simțeau totuși că bolșevicii erau copleșiți de problemele cu care se confruntau. După ce l-a vizitat pe Lenin la Kremlin, în ziua de 16 mai, ambasadorul Germaniei, contele Mirbach, a ajuns la concluzia că „Lenin crede neabătut în steaua sa și rămîne un optimist incurabil[1133]. Cu toate acestea, o lună mai tîrziu raporta că, „ținînd

seama de instabilitatea crescîndă a bolșevicilor", Germania ar trebui „să se pregătească să-și regrupeze forțele." Mirbach scria că monarhiștii și democrații constituționali „ar putea forma nucleul unei viitoare ordini" și sugera să se ia măsurile necesare de precauție pentru a se pune la dispoziția acestor cercuri mijloacele financiare de care au nevoie. Sistemul bolșevic e pe cale să se prăbușească. Ideea lui n-a găsit suporteri la Berlin unde s-a apreciat, în mod corect, că monarhiștii și liberalii vor depune eforturi mai susținute decît Lenin pentru a-și reuni țara, în timp ce interesul Germaniei era să împiedice consolidarea Rusiei"[4]. La sfîrșitul lui iunie, Mirbach își exprima și mai categoric opinia: „Astăzi, după mai bine de două luni de observație atentă, nu mai pot da un diagnostic favorabil bolșevismului. Fără îndoială avem de-a face cu un bolnav incurabil. In ciuda unor momente de ameliorare aparentă, soarta lui este pecetluită"[J'].

Mirbach ar fi putut spune exact același lucru și despre Germania imperială. In primăvara anului 1918, efectul intrării SUA în război a fost puternic resimțit pe frontul de vest, iar spre sfîrșitul verii, înaltul Comandament german își recunoștea, în particular, înfrîngerca. Efortul de război al Austro-Ungariei încetase, practic, cam în același timp, iar la 3 octombrie Puterile Centrale erau pe punctul de a se preda. In Germania creștea, de asemenea, valul revoluționar, se cerea tot mai insistent să se pună capăt războiului, iar voința

guvernului slăbea din ce în ce mai mult.

Astfel, vara anului 1918 i-a surprins pe cei doi aliați taci ți în aceeași situație disperată, ceea ce impunea o schimbare a tacticii. Lenin a adoptat punctul de vedere exprimat de Troțki la negocierile de la Brest-Litovsk - „nici pace nici război" - unde încercase să tergiverseze lucrurile refuzînd condițiile de pace ale tratatului și amenințînd cu acțiuni militare pe care Rusia Sovietică nu era în stare să le întreprindă.

Social-revoluționarii de stînga, în special cei din Ucraina, unde aveau loc frecvente ciocniri armate cu forțele germane și aliații lor locali recrutați din rîndul naționaliștilor, duceau campanii deschise pentru anularea tratatului de la Brest-Litovsk, ruperea legăturilor diplomatice cu Germania și reluarea luptelor pentru eliberarea țării. Mirbach era prezentat drept stăpînul lui Lenin, iar regimul bolșevic drept marioneta sa. La 6 iulie 1918, într-una din acțiunile lor de comando, social-revoluționarii de stînga l-au executat pe reprezentantul militarismului german din Rusia.

223

La două ore după asasinarea lui Mirbach, Lenin și Sverdlov au sosit la ambasada germană de pe strada Denejnaia pentru a-și exprima condoleanțele. Lenin i-a telegrafiat lui Ioffe „să-i transmită ministrului german de externe indignarea guvernului rus“. Dornic să-și demonstreze loialitatea față de tratat, Lenin dăduse asigurări că asasinii aveau să fie judecați de un tribunal revoluționar’[6]. Insă o săptămînă mai tîrziu, în timp ce se odihnea la Kunțevo, Cicerin l-a informat că Berlinul cerea acordul Sovnarkomului ca să transfere un batalion german pentru apărarea ambasadei din Moscova. Lenin a refuzat categoric. Fără să mai convoace Sovnarkomul, i-a spus lui Cicerin să trimită o notă de refuz. Acum era pregătit pentru tot ce putea fi mai rău.

Cînd a luat cuvîntul la o ședință a VȚIK, în ziua de 15 iulie la hotelul Metropol din Moscova, Lenin părea hotărît să încalce acordul de la Brest-Litovsk. A permite unui batalion german să intre în oraș, a exclamat el, ar echivala cu „începutul ocupației Rusiei de către forțe străine". Fără să țină seama de faptul că germanii ocupaseră teritorii vaste ale Rusiei încă din primele luni de război, Lenin a anunțat „că există anumite limite" peste care republica nu va trece și că

aceasta va fi gata „să-și apere țara cu arma în mînă pînă la ultimul om"'[7]. Lenin repeta ceea ce spuseseră oponenții lui, comuniștii de stingă și social-revoluționarii de stingă cu numai patru luni mai devreme, recunoscînd că exagerase pericolul: Germania nu se afla cîtuși de puțin intr-o poziție mai bună decît Rusia.

Refuzul de a permite intrarea trupelor nemțești în Moscova nu a provocat un răspuns dur din partea germanilor. Aceștia s-au mulțumit să-și mute ambasada la Revel (Tallin), capitala republicii Estonia care-și cucerise de curînd independența. Lenin începea în sfîrșit să-și dea seama că avea de-a face cu o Germanic slăbită, drept care și-a schimbat radical atitudinea față de Berlin, așa cum reiese din faimoasa lui *Scrisoare către muncitorii americani.* Scrisă la 20 august 1918, ea dovedește cît se poate de clar că lui Lemn nu-i mai era frică de nemți, dar că se gîndea, în schimb, la „bestiile nesățioase ale imperialismului anglo-fracez și american". Lenin declara că, în eventualitatea unui atac din partea „acestor rechini, nu voi ezita nici o secundă să închei un tratat de alianță cu imperialiștii germani"[08]. Cu alte cuvinte, era gata să-i ajute pe germani împotriva Antantei. Plățile efectuate de Rusia, la care se adăugau

livrările de grine și metal au ajutat Germania să reziste forței superioare a Aliaților. In schimb, germanii au promis să nu sprijine mișcarea Albilor.

Tratatul de la Brest-Litovsk a transformat Rusia într-o putere de mina a doua. Liderii ci incompetenți au supraestimat resursele Germanici și au acceptat să sacrifice aproape totul numai ca să sc mențină la putere Soarta Flotei Mării Negre ilustrează foarte bine această afirmație. în conformitate cu clauzele tratatului. Rusia era obligată să-și aducă vasele de război în port și să le dezarmeze imediat'[9]. Comisari, comitete, soviete și comisii extraordinare au ținut ședințe interminabile. în finalul cărora au trimis telegrame la Moscova și la Kiev pentru a afla cum trebuie să procedeze cu flota. In momentul semnării tratatului, cea mai mare parte a \ asclor de război erau ancorate la Sevastopol și, întrucît aceasta reprezenta ținta unei forțe navale germane, ce-i drept, neînsemnată. - Lcnin și Troțki au ordonat ca navele sovietice

să fie expediate la Novorossiisk. pe malul Mării Negre. La 27 aprilie 1918, comandantul Armatei Roșii. F. F. Raskolnikov, i-a raportat lui Lenin că opt lansatoare de mine, patru transportoare și cinci crucișătoare au părăsit Sevastopolul, îndrcptîndu-sc spre Novorossiisk. în ziua următoare, două vase dc luptă. *Volia* și *Svobodnaia Russia,* împreună cu lansatorul dc mine *Derzki* au coboril ancora în largul mării. între timp, Lenin a luat alte măsuri, mai drastice, pentru a eluda clauzele tratatului de la Brest referitoare la navele de război. într-o directivă secretă adresată comandantului și comisarului șef al Flotei Mării Negre, el scria: ,.Prin reprezentanții săi din Consiliul Suprem al Armatei, Sovnarkomul vă ordonă ca. la primirea prezentei, să distrugeți toată Flota Mării Negre și vasele comerciale de la Novorossiisk"[40]. Întrucît cîteva unități avansate ale germanilor se apropiau de Novorossiisk, ordinul lui Lcnin a fost ascultat și flota s-a retras în mare grabă în ziua dc 18 iunie 1918. Pe germani îi mai așteptau totuși la Sevastopol, echipajele lansatoarelor dc mine și ale crucișătoarelor sovietice, întreaga flotă de submarine, avioane, echipament de luptă, ateliere și depozite portuare. Mai tîrziu, *Vulia* și cele șase lansatoare dc mine s-au întors la Sevastopol și au fost preluate de germani. Raskolnikov i-a acuzat de trăd are pe comisarii Vahromeev și Avilov-Glebov[41].

Această situație s-a datorat faptului că Lenin a calculat greșit șansele inamicului care sîngera, la rindul său, abundent. A avut nevoie

dc trei sau patru luni ca să-și dea seama că nici in Germania lucrurile nu stăteau mai bine decît în Rusia. Atitudinea lui față de tratatul de la Brest-Litovsk era mult mai complexă decît s-ar părea la prima vedere. In finalul acestui proces, Lcnin preconiza concentrarea tuturor eforturilor politice, diplomatice și ideologic e în direcția creării unei situații revoluționare în Germania. Pentru atingerea acestui scop au fost alocate mari sume de bani.

într-o scrisoare pe care Lenin a scris-o în timp ce se odihnea la Gorki, la sfîrșitul verii anului 1918, și pc care Sverdlov a citit-o în fața Comitetului Central, liderul bolșevic a

afirmat că „în Germania a izbucnit o criză politică; întrucît guvernul nu se mai bucura de sprijinul maselor, singura soluție o constituia transferul puterii în mîinilc proletariatului. Tactica bolșevică fusese pe deplin justificată. Nu vom anula acum tratatul de la Brest-Litovsk, dar vom ridica problema sprijinirii muncitorilor germani în lupta lor grea cu imperialismul propriu și cu imperialismul englez/'[42]. Lcnin vorbea astfel în favoarea declanșării revoluției în Germania, dar pe moment era împotriva denunțării tratatului de la Brest-Litovsk. Se temea de Occident - Anglia, Franța și America -, însă și de astă dală judecase greșit, căci nici una din cele trei puteri nu manifesta vreun interes față de grijile interne ale Rusiei.

Rezultatele propagandei bolșevice în Germania și Austria au fost remarcabile. Manifestele antirăzboincc și antiguvernamentale tipărite în Rusia în limba germană erau răspîndite de trimisul sovietic în toate colțurile Germaniei și pc front[43]. Ioffe raporta că, prin intermediul oamenilor din prima linie, legația sovietică a stabilit un fond dc zece milioane de mărci destinați aprovizionării muncitorilor germani cu arme și alimente. Berlinul trimitea note dc protest împotriva ingerințelor bolșevice în chestiunile interne ale Germaniei, cxpulzîndu-i, în cele din urmă, pe Ioffe și pe ceilalți reprezentanți sovietici, la începutul lunii noiembrie 1918 și retrăgîndu-și și ci trimișii din Rusia. Jocul se încheiase însă și. după un an de la preluarea puterii de către bolșevici, la 9 noiembrie 1918, Kaiserul Wilhelm a fost răsturnat dc pe tron, iar social-democrații Phillipp Scheidcmann și Friedrich Ebert au semnat armistițiul cu Aliații. Bolșevicii puteau să declare nul și neavenit Tratatul de la Brest-Litovsk din 3 martie 1918 Antanta salvase Rusia dc consecințele unui acord umilitor, punînd capăt jocului periculos dintre Lcnin și nemți.

Prima împărțire a Rusiei nu a durat decît nouă luni pe parcursul cărora Lenin s-a dovedit un tactician abil și plin de resurse, dar un strateg slab. In ultimă analiză, poate că istoria nu l-a condamnat prea aspru, întrucît „pacea rușinoasă " a avut o viață scurtă. Dar acesta a fost exclusiv meritul Aliațilorcare au servit indirect scopurile liderului bolșevic. Din

punct de vedere strategic, Lenin a supraestimat în mod constant puterea Germaniei. Vrăjit de magia puterii, a acceptat destrămarea unei mari națiuni. Iară să-și dea scama de situația disperată a Germaniei pe frontul de vest.

Veșmintele albe

în lucrarea sa *Jurnalul din Petersburg,* publicat la Miinchen în 1921. pocta Zinaida Ghippius scria: „întreaga populație a Petersburgului a fost «trecută în registre». Practic, toți intelectualii care supraviețuiseră lucrau ca funcționari ai bolșevicilor. Erau plătiți atît cît să trăiască de azi pe mîine. în primăvara anului 1919, aproape toți prietenii noștri deveniseră dc ncrecunoscut. Oamenii cu pîntecelc umflate erau sfatuiți să mănînce cartofii Iară să-i cojească, dar în primăvară cartofii dispăruseră și. o dată cu ei singurele noastre delicatese, prăjiturile din coji de cartofi". Ghippius notează că dintre intelectualii care fuseseră „mînați la muncă de foame și de bici" numai cîțiva deveniseră bolșevici, și aceștia „făceau afaceri murdare cu comisarii și vorbeau cu emfază despre «mînia proletară»"'. Un alt grup care s-a adaptat situației provenea din stratul dc jos al clasei dc mijloc: aceștia lucrau pînă dădeau în brinci și nu se gîndcau decît la următoarea lor masă. „Majoritatea copleșitoare a intelectualității ruse - spre meritul ei - a strîns din dinți și și-a dus crucea pînă la capăt. Printre aceștia s-au aflat aproape *toți* ofițerii Armatei Roșii, foștii ofițeri ai armatei ruse".

Ghippius își amintește că la mobilizările care aveau loc aproape lunar în 1918, foștii ofițeri țariști erau arestați împreună cu familiile lor, „ba chiar și cu unchii și mătușilc" întreaga familie era ținută la închisoare pînă cînd autoritățile se declarau satisfăcute, căci ofițerul devenise un „erou ascultător": în acest caz. li se dădea drumul tuturor, ofițerului în armată, familiei acasă, sub supraveghere permanentă. „Iar dacă vreunul din comisarii armatei raporta vreo abatere comisă dc acest «specialist militar», dc unchii sau mătușile lui, ca să nu mai vorbim de soție ori

copii, ofițerul era trimis undeva la muncă forțată sau înapoi, la

închisoare'*[1].

La 2 decembrie 1918. Troțki, în calitatea sa de comisar în probleme de război și organizator șef al Armatei Roșii, i-a telegrafiat lui V. 1. Mejlauk. comisar al Armatei Roșii, cerînd să întărească disciplina astfel înеît să scadă numărul soldaților din Armata Roșie care se predau Albilor: Unitățile Diviziei unsprezece se predau Iară nici un fel de lupte. Rădăcina răului se află la nivelul comandamentului. Evident, trebuie analizată în primul rind latura tehnică și militară a chestiunii, lăsîndu-se la o parte aspectul politic. Sugerez să se acorde o atenție specială recrutării ofițerilor și să li se încredințeze funcții de comandă numai acelora care locuiesc împreună cu familiile în Rusia Sovietică; ei trebuie puși să semneze un angajament prin care-și asumă răspunderea pentru soarta familiilor lor"[45].

Promisiunea lui Lenin de a transforma conflagrația imperialistă într-un război civil s-a realizat într-o proporție înspăimîntătoarc. Burghezia, calificată acum drept „ex-popor", căci nu mai avea loc sub soare din cauza originii sale sociale, (acea eforturi disperate să reziste. La începutul lunii mai 1917, comandantul șef al Armatei Imperiale, general M. V. Alexeev, a declarat la un Congres al ofițerilor ținut la Moghilev: „Trebuie să ne unim cu toții în fața pericolului care pîndește Rusia. în calitatea noastră de membri ai Marii Armate, trebuie s-o salvăm. Trebuie să alcătuim o familie unită din corpul ofițerilor ruși"[46]. Alexeev a fost imediat eliberat din funcție de Guvernul Provizoriu, dar era clar că acest corp al ofițerilor ruși putea deveni coloana vertebrală a opoziției militare împotriva revoluției, dacă aveau să-și dea seama că lucrurile ajunseseră prea departe.

Rcspingînd drumul reformelor și al dezvoltării țării, bolșevicii au optat pentru un război civil. în septembrie 1916, Lenin a declarat Iară nici un echivoc că „oricine recunoaște lupta dq.clasă trebuie să accepte și ideea de război civil care, în orice societate împărțită în clase, reprezintă consecința firească și, în anumite împrejurări, inevitabilă, a ascuțirii luptei de clasă"[47]. Această consecință „firească" s-a materializat în lovitura de stat din octombrie 1917, dar în vara anului 1918 lucrurile au luat o întorsătură dezastruoasă. Aflat la opogeul puterii, în decembrie 1919, Lenin a încercat

să arunce vina pentru situația Rusiei asupra capitalului internațional, pe care îl acuza de tărăgănarea conflictului[48]. Fără îndoială că forțele imperialiste au făcut

foarte mult pentru a sprijini contrarevoluția, dar eforturile lor nu au fost coordonate și planificate și nu ele au provocat suferințele sociale din Rusia.

Strategia lui Lenin viza distrugerea vechii ordini, a normelor și a obiceiurilor încetățenite în viața rușilor. El a inițial o politică dc violență împotriva a milioane de oameni, participînd direct la aplicarea măsurilor, la elaborarea instrucțiunilor referitoare la felul în care trebuie pusă în practică această politică. Intr-una din lucrările sale fundamentale despre perioada revoluționară *Cum să organizăm întrecerea,* tipărită mai tîrziu, dar tradusă imediat în practica zilnică, Lenin a declarat limpede că celulele dc partid de la orașe și sate trebuie să se dedice unui „scop general - *curățarea* pămîntului rus de toate insectele dăunătoare, purici, păduchi, ploșnițe bogate ș.a.m.d. Intr-unui din locuri trebuiau să fie închiși zece oameni bogați, o duzină dc escroci, o jumătate dc duzină dc muncitori leneși. în altul aceștia puteau eventual să aibă grijă de instalațiile fermei, în al treilea era necesar să li se dea cărți de identitate galbene, astfel ca semenii lor să-i supravegheze ca pe niște *indivizi periculoși* pînă cînd o vor lua pe calea cea bună. în al patrulea loc, unul din zece oameni vinovați de parazitism trebuie să fie imediat împușcat. în al cincilea..."[49]

Aceste măsuri au aprins seînteia războiului civil din Rusia. Lcnin putea să-și imagineze că atacurile lui împotriva fruntașilor țărănimii, chiaburii, vor favoriza izbucnirea conflictelor sociale. El știa foarte bine că din totalul celor cincisprezece milioane de familii de țărani, numai aproximativ două milioane erau gospodării de „chiaburi " sau „mijlocași". Pe aceștia îi numea lipitori, păianjeni, vampiri și împotriva lor și-a ridicat glasul în august 1918: „Război Iară milă împotriva chiaburilor! Moarte lor!"[50].

La cinci ani după moartea lui Lenin, cînd Stalin a început colectivizarea agriculturii, nu a avut nevoie de alte lozinci - acestea fuseseră deja elaborate. „Curățarea" pămîntului rus a

devenit una din principalele cauze ale dezordinii sociale, soldate cu vărsări de sînge. Lenin nu s-a limitat la metodele pe care le-a promovat după lovitura din octombrie, ci le-a îmbunătățit în mod constant. De exemplu, în noiembrie 1922 îi scria lui Stalin:

„în legătură cu excluderea menșevicilor, a socialiștilor populari, a cadeților ș.a.m.d., aș vrea să pun cîteva întrebări, întrucît operațiunea, care a început înainte de ziua mea, încă nu a fost încheiată. S-au luat

măsuri ca toți socialiștii populari să fie «dezrădăcinați». Mă refer la Peșehonov, Miakotin, Gomfeld, Petrișcev și ceilalți. Cred că ar trebui excluși. Social -revoluționarii ne creează cele mai mari probleme pentru că sînt mai deștepți. Și A. N. Potresov, Izgoev plus toți redactorii dc la *Ekonomist* (Ozerov și mulți alții). Menșevicii Rozanov (medic foarte deștept), Vigdorcik (Migulo sau cam așa ceva), Liubov Nikolaevna Radcenko și fiica ei cea mică (am auzit că sînt dușmani înverșunați ai bolșevismului), N. A. Rojkov (trebuie să fie exclus, n-o să fie niciodată de treabă), S. L. Frank (autorul *Metodologiei).* Comisia condusă de Mcnțev, Messing și ceilalți trebuie să alcătuiască liste cu cei care urmează să fie expluzați. Vom curăța Rusia pentru mult timp de acum înainte. Lucrul acesta trebuie (acut imediat. Pînă la sfîrșitul procesului social-revoluționar, nu mai tîrziu. Arestați cîteva sute, Iară să le spuneți din ce motiv; puteți să plecați, domnilor!

Lenin nu s-a limitat doar la inventarea sintagmei „curățarea Rusiei". A alcătuit liste și a supravegheat îndeaproape acest proces. In 1922 îi scria lui Unșliht: „Te rog să fii așa dc amabil și să-mi înapoiezi toate hîrtiilc adnotate: cine a fost exclus, cine este în închisoare și cine (și de ce) a scăpat de expulzare. Fă însemnări scurte pe această pagină“[52].

Războiul civil rus s-a transformat într-una din cele mai sîngeroase confruntări din istorie. La începutul lui decembrie 1917, generalii Alexeev și Komilov au început să-și formeze armata dc voluntari din sud. Dîndu-și seama că trebuie să-și creeze și ei o forță dc luptă, dacă nu vor să asiste la eșecul acțiunii lor, bolșevicii și-au uitat curind promisiunea de a

desființa armata și de a creți o miliție populară. Lenin a fost foarte inspirat cînd i-a încredințat lui Troțki misiunea de a forma Armata Roșie. In ciuda faptului că nu avea nici cunoștințe, nici experiență în domeniul militar, Troțki era un admirabil organizator. In septembrie 1918 el a restructurat Consiliul revoluționar de război al Republicii și a fost președintele lui pină în 1925, răspunzând de planificarea operațională și strategică, de controlul politic, dc tribunalele revoluționare și de inspecții. Inițial, Consiliul se întrunea mai rar, căci cea mai mare parte a membrilor lui erau angajați pe cîmpul de luptă, dar înccpînd cu vara anului 1919 acesta a devenit ccl mai înalt organism pentru apărarea țării, subordonat direct Comitetului Central al Partidului.

Chiar la începutul anului 1918 s-au formail cîtcva fronturi de luptă.

cu armate diferite și numeroase. Consiliile lor militare au fost numite de însuși Troțki și au primit misiunea de a-i supraveghea pe foștii ofițeri țariști care serveau acum în Armata Roșie în calitate de comandanți și de a strivi încă din față orice tendință contrarevoluționară. Troțki le-a atras atenția comisarilor săi „să nu-și ia mîinilc de pe revolvere". Lenin era îngrijorat la gîndul unei posibile trădări. însă Troțki l-a liniștit: „II vom pune pe fiecare sub comanda unui comisar". „Poate că ar fi nevoie dc doi comisari care să știe să-și folosească pumni?', a replicat Lenin ..Cu siguranță că avem asemenea comisari[4"'3].

Ordinele lui Troțki erau în mod invariabil scurte și la obiect. I-a telegrafiat lui Raskolnikov, comandantul din Kazan: „Dacă există vreun comandat dubios, pune-i în subordinea a doi comisari înarmați. Dă-le ofițerilor superiori posibilitatea să aleagă: victoria sau moartea. Nu-i scăpa din ochi pc comandanții nesiguri. Dacă dezertează vreun membru al comandamentului, comisarul plătește cu capul[4"'4]. I-a telegrafiat în același timp și lui Lenin ca să-i raporteze situația dezastruoasă din Kazan: „Lipsa revolverelor creează mari probleme pe front. Este imposibil să menținem disciplina tară revolvere. Sugerez tovarășilor Muralov și Pozem să rechiziționeze armele tuturor persoanelor care nu au misiuni de luptă. în același timp. Tuia (unde există o fabrică de

armament) trebuie impulsionată. Nu puteam lupta fără revolvere[4'55].

Folosirea forței de către bolșevici în toate domeniile politicii dc stat provoca în mod firesc proteste, rezistență deschisă și refuzul de a coopera. în armată, aceasta s-a manifestat prin dezertarea în masă, care a atins cel mai înalte cote în cea de-a doua jumătate a anului 1918 și la începutul lui 1919. în mai 1919, cînd guvernul a format unități speciale ce urmau să se ocupe dc această problemă, au fost arestați aproape 80 000 dc oameni, după cum reiese chiar din statisticile Consiliului revoluționar de război[56]. în iunie s-a decretat amnistie pentru cei care aveau să se întoarcă la posturile lor și pedepse severe pentru dezertori. în fața autorităților s-au prezentat 98 183 dc oameni, iar în cursul aceluiași an 1 761 000 de persoane au fost fie reținute, fie înregistrate ca întoarse voluntar. Dacă adăugăm la această cifră pe cei 917 000 care au evitat recrutarea în cea dc-a doua jumătate a anului 1918 și la începutul lui 1919. amploarea boicotului ne apare cît se poate de limpede[57]. Apelul lui Lenin din februarie 1918, intitulat

Patria socialistă este în primejdie, scris, dc fapt, dc Tro|ki, a fost formulat în termenii unui decret al Sovnarkomului adresat organizațiilor revoluționare și sovietelor care erau chemate să-și apere pozițiile cu prețul vieții.

Din vasta corespondență a iui Lenin din perioada războiului civil, nu s-a publicat nici un material referitor la Troțki. cu excepția criticilor sau a articolelor care îl pun într-o lumină nefavorabilă. Telegrame ca aceea pe care i-a trimis-o Lenin lui Troțki în toamna anului 1918 nu au văzut niciodată lumina tiparului: „îți mulțumesc, mă simt mult mai bine. Sînt sigur că zdrobirea cehilor și a Gărzilor Albe dc la Kazan, precum și lichidarea chiaburilor care sug sîngelc poporului se vor desfășură în mod exemplar, fără milă. Cu salutări călduroase"'[9]

In timpul războiului civil, Lenin a fost oarecum eclipsat dc Troțki Lenin s-a remarcat prin elaborarea unor instrucțiuni dc natură politică generală și prin formularea unor revendicări din care răzbătea adesea anxietatea. în mai 1919 a telegrafia! unui consiliu de front din Urali: „Dacă nu cucerim Uralii pînă

la venirea iernii, vă asigur că aceasta va marca sfîrșitul revoluției". într-o altă telegramă, adresată de astă dată lui Zinoviev, îi cerea să trimită mai mulți comuniști pc front și, totodată, îl avertiza: „Altfel, o să ne prăbușim". Iar lui Rakovski și Ioffe, aflați la Kiev, le spunea: „Revoluția este definitiv compromisă dacă nu obținem o victorie rapidă în Donbass"[61].

Spre deosebire de alți membri ai guvernului, Lcnin nu și-a manifestat niciodată dorința de a merge pc front, unde se decidea soarta revoluției. în sensul concret al cuvîntului nici nu existau fronturi. Lui Lcnin i sc arătau adesea hărți unde puteau fi văzute diverse cercuri, ovaluri și linii punctate, nu însă și „o linie de foc" corespunzătoare unui front. Bolșevicii au dobîndit un substanțial avantaj strategic datorită împrăștierii forțelor Albilor și ale altor formațiuni antibolșcvicc: amiralul Kolccak în Siberia, generalul Denikin în sud și generalul ludcnici în zona Baltică în ciuda eforturilor de a sc uni și a-și coordona acțiunile, precum și intervenției Aliaților în sprijinul lor, n-au reușit niciodată să-și siringă rîndurile

Lcnin. care se implica foarte rar în chestiunile pur militare, se ocupa dc contextul social și politic în care apăreau astfel de chestiuni. Războiufcivil sc ducea nu numai pe cîmpunlc de luptă, ci și în zecile dc enclave unde izbucneau mereu răscoale țărănești, uneori chiar și în zonele unde acționau forțele de intervenție. Pentru înăbușirea acestor

răscoale, Lenin a mobilizat organele locale ale Partidului, a trimis întăriri și ordine referitoare la modul cum trebuie sancționați insurgenții, speculanții și sabotorii. La 29 august 1918 a tclcgrafiat autorităților de partid din Pcnza, în sudul Rusiei, pentru a-și exprima „indignarea că nu s-a primit nimic concret din partea voastră în legătură cu măsurile luate pentru lichidarea tară milă a chiaburilor și confiscarea grînelor în cele cinci districte de care răspundeți. Pasivitatea voastră e de-a dreptul criminală[161].

în aceeași lună l-a statuii pe șeful Partidului din Saratov „să numească temporar proprii comandanți în armată și să-i împuște pe conspiratori și pe cei șovăielnici tară să pună nici

un fel dc întrebări[1'6-]. iar în decembrie 1918 îi cerea lui Șlcapnikov „să-i prindă și să-i împuște pe speculanții din Astrahan și pe cei care iau mită. Pedeapsa aplicată acestor porci trebuie să fie atît de serveră îneît oamenii să-și amintească de ei ani dc zile[1163]. Dc asemenea, i-a telegrafia! lui Sokolnikov, aflat pe frontul din sud, pentru a-1 atenționa că întîrzierea în înăbușirea răscoalei cazacilor „era o nenorocire. Orice s-ar întîmpla, revolta trebuie definitiv zdrobită. Dacă nu ești absolut sigur că ai suficiente forțe pentru o represiune rapidă și feroce, telegrafiază-nc imediat[1164].

Ordinele și directivele lui Lenin curgeau cu nemiluita din Kremlin, și, indiferent dc conținutul lor. exprimau una și aceeași idee esențială: atingeți-vă scopul cu orice preț, tară să țineți seama de pierderi. Acel Lcnin care părea așa de blind și bun la suflet, căruia îi plăcea să ridă, care iubea animalele și copiii, se transformase radical cînd era vorba dc o problemă politică sau de clasă. Devenea imediat agresiv, vindicativ, lipsit dc scrupule și intolerant față dc compromisuri. Dar chiar și în asemenea împrejurări avea un umor negru. Troțki își amintește că atunci cînd a auzit vestea asasinării lui Mirbach, s-a dus să-l vadă pe Lenin.

Ce chestie! am spus eu, încercînd să asimilez știrea aceea atît de neobișnuită. Nu ne putem plînge de monotonia vieții.

- Da, a fost doborît un alt mic burghez, a răspuns el rîzînd neliniștit.

A trebuit să ne ducem la ambasadă să ne exprimăm condoleanțe. S-a convenit să meargă Lcnin, Sverdlov și dacă-mi aduc bine aminte, Cicerin. Lemn a reușit cu greu să memoreze fraza potrivită în germană. Aproape că-i venea să ridă pe sub mustață. în final și-a pus paltonul și i-a zis pe un ton categoric lui Sverdlov:

- Hai să mergem!

Fața îi devenise cenușie...[1165].

Lenin adoptase limbajul unui inchizitor, procuror și executor. în 1918 îi ordona comandantului din Penza să „folosească teroarea fără milă împotriva chiaburilor, a preoților și a alb-gardiștilor și să-i interneze pe toți indivizii dubioși în Jagărc de concentrare în afara orașului"[66]. în august

i-a telegrafia! lui Troțki: „N-ar trebui să Ic împărtășim comandanților intenția noastră dc a pune în aplicare modelul Revoluției Franceze; n-arc nici un rost să afle că vom aduce în fața tribunalului ba chiar și vom executa pe comandanți și pe ofițerii superiori din armată dacă trag înapoi și eșuează în acțiunile lor"[67]. Luna următoare i-a telcgrafiat din nou lui Troțki că „era alarmat de întîrzierca operațiunilor întreprinse împotriva Kazanului. După părerea mea, ar trebui să distrugi orașul din temelii Iară să zăbovești nici o clipă"[68]. La 3 iunie 1918 a telegrafia! la o adresă nccunoscuiă: „ Spune-i lui Ter† că, dacă e vorba dc ofensivă, irebuic să facă !oa!e pregăiirilc peniru incendierea orașului Baku, după un avertisment prealabil inserat în presa din Baku"[69].

în timpul războiului civil, Lcnin Ic-a cerut tovarășilor săi să împuște oameni pentru un număr din ce în ce mai marc de contravenții: participarea la conspirații, opunerea rezistenței în momentul arestării, ascunderea armelor, nesupunerea, neglijență și rapoarte false. în ciuda faptului că a preferat să rămînă fie la Moscova, fie în vila sa confortabilă din afara Moscovei, unde nu putea să vadă ororile războiului, prin ordinele și instrucțiunile pe care le-a dat, Lenin a contribuit foarte mult la exacerbarea cruzimii. E greu de anticipat cum ar fi reacționat dacă ar fi văzut camagiul cu ochii lui. Este adevărat însă că în multe din articolele pe care le-a publicat în această perioadă, precum și în discursurile rostite în public, a cerul rareori împușcarea contrarevoluționarilor și a trădătorilor. Prefera să emită ordine dure în telegrame cifrate, în note confidențiale sau prin decrete anonime ale Sovnarkomului. Ținea mult la reputația lui și nu voia să și-o păteze, atrăgîndu-și apelativul de călău. în această privință și-a atins scopul căci istoria nu l-a judecat prea aspru pentru actele sale dc cruzime.

în 1918, majoritatea populației ruse a respins revoluția bolșevică, însă, în cele din urmă, promotorii ei au avut cîștig de cauză. Parțial, acest lucru s-a datorat faptului că oponenții

†Saak Ter-Gabrielian, comisarul pentru petrol din orașul petrolier Baku de la Marea Caspică și șeful local al Ceka.

lor au răspuns terorii roșii prin teroarea albă și, in felul acesta, i-au îndepărtat pe țăranul simplu și pe orășeanul de rind la fel de mult ca și bolșevicii. In vara anului 1919, Kerenski, care nu îmbrățișa nici una din cauze, le-a declarat ziariștilor străini: „Nu există nici o crimă pe care agenții albi ai amiralului Kolceak să n-o comită. în Siberia au avut loc execuții și torturi, adesea populația unor sate întregi fiind biciuită, independent de apartenența sa socială“[70]. Teroarea abă era la fel de respingătoare ca și cea roșie, cu deosebirea că aceasta izbucnea spontan, de jos, pe plan local, în timp ce teroarea roșie era aplicată ca un instrument al politicii de stat și de aceea avea să fie mai eficientă[71].

Bolșevicii au reușit să apere „realizările revoluției" și, în ciuda dezertărilor în masă, au înființat în cele din urmă o armată de trei milioane de oameni. Folosind sistematic teroarea, constrîngerea și un vast arsenal de măsuri punitive, precum și o propagandă pe o scară nemaiîntâlnită pînă atunci în Rusia - și nici în altă parte - i-au forțat pe țărani și pe muncitori să lupte pentru regimul sovietic, în speranța că cel puțin o parte din promisiunile generoase ale comisarilor se vor realiza. La început, Lenin a privit cu suspiciune politica adoptată de Troțki în cazul „specialiștilor militari", iar la mijlocul anului 1919, cînd acesta i-a spus că în Armata Roșie erau deja 30 000 de foști ofițeri țariști, nu i-a dat crezare. în clipa în care s-a convins, în cele din urmă, dc acest lucru, nu și-a făcut nici un fel de iluzii - știa că numai un număr infim de foști ofițeri țariști se alăturaseră cu adevărat Roșiilor. Majoritatea erau ostatici - sau familiile lor.

Troțki l-a mai convins pe Lenin și de faptul că nu vor ajunge nicăieri fără constringere: „Dacă așteptăm ca țăranul să înțeleagă ce se întâmplă, va fi prea târziu". Lenin era de acord, dar își facea probleme ca nu cumva și unitățile sincer angajate să manifeste lipsă de fermitate. „Rușii sînt prea blînzi, practic incapabili să aplice în practică metodele drastice ale terorii revoluționare"[72]. Cu aprobarea lui Lenin, la 12 august 1919, Troțki a instruit consiliile militare ce urmau să înființeze unitățile dc supraveghere: „Pînă să creăm un chiabur capabil să lupte împotriva dușmanului, trebuie să

avem cci puțin un mini-chiabur care să se ocupe de dezordinea din propria noastră armată și de cei care se eschivează de la îndeplinirea sarcinilor"[73].

în afara actelor de indisciplină, în Armata Roșie mai era larg răspîndit și antisemitismul. Una dintre consecințele războiului civil, în Ucraina, unde armatele cu orinentări politice diferite bîntuiau

dintr-o parte în alta, a constituit-o distrugerea comunităților evreiești din mediul rural. Dar antisemitismul din Armata Roșie ca atare era o chestiune distinctă. Cînd primea rapoarte referitoare la actele de vandalism etnic comise de propriile lui forțe, Lenin le considera niște consecințe detestabile ale războiului civil. In noiembrie 1920, Zilist. un funcționar Ceka, a prezentat o informare despre pogromurile organizate de Armata Intîi de Cavalerie (imortalizate în nuvela *Armata de Cavalerie* de Isaac Babei): Un nou val de pogromuri s-a abătut asupra districtului. Nu se poate stabili exact numărul celor uciși. In timp ce se retrăgeau, unitățile Armatei Intîi de Cavalerie (și Divizia a șasea), au jefuit și au ucis populația evreiască. La Ragacev, peste treizeci de oameni au fost omorîți, la Baranovici - paisprezece, la Romanov - nu se cunoaște numărul, la Ciudnov - paisprezece. Acestea sînt pagini inedite din istoria pogromurilor din Ucraina[74].

Lenin nu a cerut niciodată ca autorii acestor atrocități să dea socoteală pentru faptele lor.

In iulie 1921, lui Lenin i-au parvenit informări despre pogromurile comise de bandiți în provinciile Minsk și Gomei „la scară ucraineană" și despre „viteza catastrofală" cu care se răspîndeau aceste acțiuni. S-au exemplificat o serie de sate unde numărul celor uciși varia între patruzeci și șase și o sută șaptezeci și cinci și unde „secretarii locali de partid, comisarii militari și unitățile speciale n-au făcut nimic pentru a pune capăt măcelului"[75].

Toate barbariile comise de-o parte și de cealaltă aveau o tentă antisemită. Organele de extremă dreapta susțineau că autorii revoluției bolșevice și toți comisarii erau evrei, afirmație care a stîmit ecou în rîndul maselor. Lenin nu părea dispus să acorde o importanță deosebită acestei probleme.

Rapoartele pe care le primea pe această temă erau invariabil expediate la arhivă. Pe de altă parte, cînd i s-a sugerat să înregistreze șaisprezece discursuri de cîte treizeci de minute cu scop propagandistic, una din temele alese de el se referea la *Pogromuri și persecutarea evreilor.* Evident că a examinat problema din punct de vedere al apartenenței la o anumită clasă socială. „Nu evreii sînt dușmanii muncitorilor" a spus el, „ci capitaliștii din toate țările. Majoritatea evreilor sînt tot muncitori. Ca și noi, luptă pentru cauza socialismului. Evreii au și ei chiaburii lor, exploatatorii și capitaliștii lor, la fel ca oricare alt popor"[76]. După părerea lui Lenin, „capitaliștii erau aceia care ațîțau ura împotriva evreilor", nu indivizii separați și organizațiile. Deși condamna, în general,

antisemitismul, Lenin nu era în stare nici măcar să-l analizeze, cu atît mai puțin să-l înlăture din societatea sovietică.

Războiul civil i-a permis regimului sovietic să limiteze drastic drepturile și libertățile care fuseseră proclamate după lovitura de stat din octombrie. în aprilie 1919, vorbind la o ședință plenară a Comitetului Central al Sindicatelor, Lenin a spulberat toate iluziile cu care poate că se mai hrăneau unii membri ai acestora: „Noi n-am promis niciodată libertăți în stînga și în dreapta, dimpotrivă. Clauza 23 a Constituției RSFSR prevede refuzarea oricăror libertăți socialiștilor dacă aceștia le folosesc împotriva revoluției socialiste“[77]. Bolșevicii vor băga așadar la închisoare „cîteva sute de instigatori, indiferent dacă sînt vinovați sau nevinovați, conștienți sau nu“, numai pentru a apăra interesele revoluției. La primul congres național consacrat educației adulților din mai 1921, Lenin a ținut o cuvîntare de două ore în care a declarat, printre altele, că „noi nu recunoaștem nici libertatea, nici egalitatea, nici democrația muncii dacă acestea încalcă interesele emancipării muncitorilor de sub asuprirea capitalului“[78]. Războiul civil le-a furnizat bolșevicilor scuza și pretextul pentru a putea institui dictatura Partidului, chiar dacă au numit-o dictatura proletariatului.

Ca o consecință firească, marea masă a ofițerilor din armata rusă, a întreprinzătorilor, intelectualilor, țăranilor și orășenilor de rînd, conștienți de faptul că nu se vor bucura

niciodată de drepturile și libertățile fundamentale ale individului în acest regim, s-au ridicat împotriva bolșevicilor. Fiind puși, practic, în afara legii și condamnați să facă numai ceea ce le permiteau comisarii, oamenii aceștia nu aveau de ales. Albii, deși au ratat multe din ocaziile oferite, au pierdut în principal pentru că le-a lipsit o idee în numele căreia să-și unească forțele. Spiritul democratic care ar fi putut fi impus de Kerenski și de simpatizanții acestuia a fost practic rechiziționat de bolșevici și de mașina lor de propagandă. Lozincile în favoarea restaurării monarhiei nu trezeau nici un ecou. Simpla atitudine antibolșevică atrăgea după sine întrebarea: „Voi cu ce sînteți mai buni? înlocuirea regimului bolșevic cu o dictatură a Albilor nu era o perspectivă atrăgătoare, în special pentru țărani.

Mișcarea Albilor a dat greș pentru că a fost condusă de militari, și nu de politicieni. Generalii albi nu au înțeles că singura idee unificatoare era aceea născută în februarie, care culminase cu

convocarea Adunării Constituante. Ei nu puteau depăși anumite limite izvorite din aprecierea situației exclusiv din punct dc vedere militar și strategic. Lenin i-a învins mai ales în plan politic, prin manevre abile, schimbîndu-și tacticilc și sloganurile și folosind violența ca instrument politic universal. Chiar dacă o fi avut dubii la începutul anului 1917, acum știa că viitorul comunismului era asigurat în Rusia. La 1 Mai 1919 a declarat în fața mulțimii adunate în Piața Roșie: ..Cei mai mulți dintre dumneavoastră, cei care încă nu aveți treizeci - treizeci și.cinci de ani, veți vedea înflorind comunismul. Construirea societății socialiste pe care am întemeiat-o noi nu este o utopie”[79]. La data respectivă prea puțini își dădeau scama dc consecințele acelei victorii. Dar nici Lenin. în ciuda intelectului său remarcabil și a voinței sale de fier, nu avea perspectivă istorică. Era sincer încredințat că drumul pe care el îl cimenta cu violență îl va conduce spre țintă.

Albii nu doreau o societate dc tip cazarmă și. deși într-un anume sens, istoria le-a dat dreptate, ci n-au manifestat o suficientă abilitate practică și politică. Refcrindu-sc la motivele acestei slăbiciuni și la înfrîngerea cauzei lor, Zinaida Ghippius seri a: ..Noi știm de ce a pierit mișcarea Albilor.

Liderii ei au supraestimat puterea dușmanului. Da. unele unități sc refugiau în trecut, fără să-și dea scama că acesta nu se va mai întoarce niciodată. Dar principalul motiv al înfrîngcrii Armatei Voluntare l-a constituit abandonarea ei totală, atît pe plan inem, cît și extern. A fost trădată nu numai de ruși, ci și de aliații ei perfizi dc ;-"80 icn

Indiferent cum au stat lucrurile, cu mult timp înainte de încheierea războiului civil, Lenin avea motive întemeiate să creadă în victoria sa. astfel că a început să aţîțe din nou focurile pîlpîitoarc ale revoluției mondiale

Regicidul

La 18 iulie 1918, Sovnarkomul a convocat o ședință extraordinară, prezidată de Lenin, la care au participat treizeci și trei de membri. Iakov Sverdlov, președintele Comitetului Central Executiv al Sovietelor pe întreaga Rusie (VȚIK) a dat citire unei declarații speciale. Slab la față, purtînd mustață, țăcălie și un pince-nez. Sverdlov le-a reprodus conținutul unei note extrase din minutele VȚIK în care se afirma că Nikolai al II-lea fusese executat la Ekaterinburg.

Potrivindu-și mai bine pince-ncz-ul, Sverdlov - care avea să moară și el de gripă spaniolă în mai puțin dc un an - i-a anunțat că, în urma descoperirii de către Ceka a unui amplu complot alb-gardist cu scopul răpirii fostului țar și a familiei sale, în noaptea de 16 iulie, Sovietul din Ekaterinburg a ordonat executarea lui Nikolai Romanov. Restul familiei a fost evacuat într-un loc sigur. Sverdlov a ridicat capul și a privit asistența. Nu a existat nici un fel de reacție. Ciccrin scria, în vreme ce Șklianski îi șoptea ceva la ureche lui Karahan. Toată lumea a acceptat informația ca pe un element de rutină de pe ordinea de zi revoluționară. In continuare, Sverdlov a afirmat că, în numele VȚIK, considera corectă acțiunea sovietului din Sverdlovsk.

Lenin s-a oprit din scris - îi pregătea un bilețel lui Cicerin - și a întrebat cu o voce guturală: „Sînt întrebări pentru tovarășul Sverdlov?" Cineva ar fi putut să amintească

asistenței că în ziua dc 29 ianuarie 1918 se decisese ca Nikolai Romanov să fie transferat la Petrograd pentru a fi judecat[81], sau că la începutul lui mai, Sverdlov însuși raportase că Romanovii se aflau în detenție la Ekaterinburg și chiar în acea lună, în iulie, Comitetul Central al Partidului hotărîse ca fostul țar să fie adus în fața unui tribunal. S-a auzit, în schimb, numai o voce timidă care a întrebat: ..Și familia a avut aceeași soartă?" Nu s-a dat nici un răspuns.

Lenin a întrebat: „Ce decizie trebuie să luăm?" Nu le rămînea altceva de făcut decît să aprobe acțiunea bolșevicilor de la Ekaterinbuig. O minută scurtă ne informează că raportul referitor la execuția țarului Nikolai al II-lea a fost aprobat în unanimitate[82]. Lenin a trecut apoi la următorul punct dc pe ordinea de zi; printre cele douăzeci de probleme ce urmau să fie abordate figura un decret cu privire la Comisariatele Poporului pentru Sănătate, apoi reorganizarea Crucii Roșii și statisticile guvernamentale[83].

Lenin știa că, de fapt, toată familia regală fusese executată. Discutase împreună cu Sverdlov și Troțki de nenumărate ori această problemă. Bolșevicii nu puteau să pună în pericol soarta revoluției, cînd existau atît de mulți regaliști în jurul lor. Dar trecuse mult timp pînă să se hotărască să-l împuște. Aveau o listă lungă de acuzații pe care se pregăteau să i-o pună în față la un proces. Tocmai atunci sc răsculaseră însă cazacii, apoi vechiul corp al ofițerilor țariști. Cum s-ar mai fi putut desfășura un proces? După părerea bolșevicilor, istoria își pronunțase de mult verdictul nemilos în privința țarului.

Motivele lui Lenin nu sînt greu de înțeles. Fratele lui. Alexandr.

voise să asasineze un (ar din dinastia Romanov și fusese spînzurat pentru asta. După cum sc știe. Lenin îl admira foarte mult pe Serghei Ncceaev, revoluționarul care a ajuns la închisoare. Bonci-Bruevici își amintește că Lcnin i-a spus: „Oamenii au uitat că Ncceaev era înzestrat cu un talent deosebit de organizator, dublat de abilitatea dc a stabili legături speciale în munca ilegală. .. Este suficient să evocăm răspunsul precis pe care l-a dat într-una din broșurile sale la întrebarea «Cine trebuie să fie ucis din familia regală?» Neccaev spusese «Toată *ectenia».** Așadar. întreaga casă

Romanov trebuie să dispară. A fost un adevărat geniu!"[84]

Mai mult chiar, Lenin socotea firească exterminarea monarhului nu numai pentru că Revoluția Franceză crease un precedent. în această privință, dar și fiindcă social-democrații o considerau emblematică, încă din 1903. cînd s-a dezbătut abolirea pedepsei cu moartea la Congresul al 11-lea. unii delegați au strigat, poate în bătaie de joc: „Și ce facem cu Nikolai al II-lca?" Nici chiar menșevicii nu au îndrăznit în 1903 să propună pedeapsa cu moartea pentru țar[s]\ La puțin timp după întoarcerea lui Lenin din Elveția, la 21 aprilie 1917, Comitetul Central a adoptat o rezoluție scrisă personal dc Lcnin: „îl considerăm pc Wilhelm al II-lea un bandit încoronat care merită pedeapsa cu moartea la fel de mult ca și Nikolai al II-lca"[86].

De la mijlocul lui 1916 pînă la mijlocul lui 1919, Lenin l-a menționat pe țar dc peste o sută de ori în articolele și cuvîntările sale. împroșcîndu-1 cu un potop dc insulte, fără a încerca însă niciodată să facă o analiză serioasă a omului sau a felului în care și-a îndeplinit prerogativele. După răsturnarea țarului de la putere. Lenin a continuat să-l numească semi-idiot. slab de minte, monstru cretin[87] înainte dc lovitura dc stat a obiectat că ..Guvernul Provizoriu care l-a arestat pe țarul Nikolai al 11-lea sub presiunea partidelor dc stînga îi asigură un confort exagerat"[88].

Ziua asasinării familiei regale s-a scurs ca oricare alta pentru Lenin, abstracție facînd de faptul că i-a fost arătat un reportaj din *National Tidende,* un ziar din Copenhaga în care i sc cerea părerea despre zvonul executării fostului țar[89]. Se pare că exista o anumită premoniție în legătură cu soarta țarului. Lenin a zmîngălit cîteva rînduri, în care preciza că nu comentează zvonurile și că reportajul este propagandă burgheză.

***I.ista tuturor Romanovilor citită la slujitul slujbei religioase ortodoxe.**

în aceeași seară. Sovnarkomul s-a întîlnit intr-o ședință lungă. în finalul căreia Lenin a semnal instrucțiunile privind înființarea unei organizații Ceka pe frontul de est[90]. Li s-a arătat, lui și lui Sverdlov, o declarație din care reieșea că „Albgardiștii se pregătesc să atace casa Ipatiev, unde sînt ținuți

sub pază membrii familiei Romanov și însoțitorii acestora"'. Instrucțiunile Sovnarkomului erau cu atît mai urgente, cu cît țarul se afla în zona frontului de răsărit.

În ziua următoare, Lenin a primit o scrisoare în care i se descria situația din Ekaterinburg[91]. Dar el o cunoștea deja. Sverdlov îi comunicase mai devreme că se trimisese un ordin de la Moscova via Perm ..să se pună capăt discuțiilor". Sovietul regional din Urali urma să ia măsura convenită anterior „dc a-i lichida pe Romanovi". Această desfășurare a evenimentelor, confirmată de conversația dintre Troțki și Sverdlov după ocuparea Ekaterinburgului de către Armata Roșie, avea să fie consemnată de Troțki în 1935, în jurnalul său:

„Stînd de vorbă cu Sverdlov, am întrebat în treacăt:

- Apropo, unde c țarul?

- S-a terminat, mi-a răspuns el, a fost împușcat.

- Și familia lui?

- Toți au avut aceeași soartă.

- Toți? am întrebat cu oarecum surprins.

- Toți! a repetat Sverdlov. Și ce-i cu asta?

Aștepta să vadă reacția mea. Am încercat să schimb vorba.

- Cine a luat decizia?

- Noi. Ilici e de părere că nu trebuie să le lăsăm Albilor un stindard în jurul căruia să se regrupeze, mai ales în'vremurile astea grele"[92].

Ucigașii de la Ekaterinburg nu iaceau decît să execute ordinele venite de la Moscova.

Ziua de 17 iulie a fost la fel de obișnuită pentru Lenin. A condus ședințe, a dictat telegrame, a scris bilete, a primit comisari ș.a.m.d. Dc asemenea, a citit și un raport al lui M. N. F'okrovski, Comisar adjunct pentru Educație în care se propunea înălțarea a cincizeci de monumente pentru revoluționarii de frunte, scriitorii și artiștii „progresiști". Imediat după ce au ajuns la putere, bolșevicii au distrus zeci de monumente ale „reprezentanților claselor exploatatoare'" și s-au grăbit să umple locurile rămase goale pe piedestaluri cu „eroi proletari". în cîțiva ani, mii, zeci de mii de idoli de piatră, bronz, fier și ciment aveau să umple scuarurilc, piețele, parcurile și palatele din întreaga țpră.

Nu era pentru prima oară că Lenin își asuma dreptul de a decide soarta familiei Romanov. La sfîrșitul anului 1917 a primit o cerere din partea fratelui țarului, Mihail, care dorea să adopte numele soției sale, să devină un simplu „domn Brasov" și, spera el, să plece în străinătate. Lcnin știa că Mihail simpatizase cu revoluția din februarie și purtase chiar o banderolă roșie la butonieră, fără să se implice în vreun fel în luptele împotriva bolșevicilor. Împingînd cererea la o parte, Lenin a strigat că el nu sc ocupă de așa ceva[93]. Dacă ar fi aprobat cererea, i-ar fi putut salva viața lui Mihail - ccl puțin pentru un timp. Respingînd-o. practic, l-a condamnat la moarte.

Mihail a fost arestat și trimis la Perm. In noaptea de 11 iunie 1918, un grup de bolșevici sub comanda lui V. A. Ivacenko i-au dus pc Mihail .și pe secretarul lui englez, Johnson, în afara orașului și i-au împușcat. Evident că n-a avut loc nici un fel dc proces. Cîțiva ani mai tîrziu, doi membri ai plutonului de execuție, A. V. Markov și I. G. Novoselov, au început să se certe, revendieîndu-și gloria acestui act. Novoselov a scris o scrisoare secției de istorie a Comitetului Central în care a relatat amănunțit actul execuției și jaful comis dc membrii plutonului de execuție care i-au deposedat pc morți dc bunurile lor.

La o lună după moartea Iui Mihail s-a produs tragedia de la Ekaterinburg. Rusia și lumea întreagă au aflat cu stupoare că „numitul Nikolai Romanov a fost executat ca urmare a unei ample conspirații menite să înlesnească evadarea țarului. Intmcît. în condițiile războiului civil, aceasta putea pune în primejdie revoluția proletară, familia Romanov a fost mutată într-un loc sigur"[94].

La sfîrșitul anului 1921, la Ekaterinburg a apărut un miscclaneu intitulat *Revoluția muncitorilor din Urați.* întregul tiraj de 10 000 de exemplare a fost imediat confiscat și retras din circulație socotindu-sc că ar fi „dăunător clasei muncitoare". In culegere figura și un articol al lui P. M. Bîkov intitulat *Sfîrșitul ultimului țar,* în care autorul arăta că „executarea lui Nikolai Romanov și a celor din imediata lui apropiere a fost hotărîtă, în principiu, la începutul lui iulie. Conducerea sovietului din Ekaterinburg a primit ordin să

organizeze execuția și să fixeze data la care urma să aibă loc"[91]. Bîkov scria ncstinghcril, rclatînd evenimente recent întîmplatc Cît despre inițiativa organizării execuției și fixarea datei, din documentele existente reiese că sovietul local din Ekaterinburg nu s-a întrunit deloc în luna iulie Așadar, ordinele nu puteau veni decît de la Moscova.

242

Mult mai tîrziu, comandantul adjunct al „casei pentru scopun-spccialc. G. P. Nikulin, întrebat fiind dacă „Lenin, Sverdlov și al ți lideri de la centru au fost informați în prealabil de executarea membrilor familiei regale" a răspuns: „Întrucît Goloșcekin (comisarul militar al regiunii Ural) s-a dus de două ori la Moscova ca să discute soarta Romanovilor. este limpede că n-au vorbit despre altceva"[96]. Chiar dacă formal, decizia execuției a fost luată de sovietul din Ekaterinburg, este de neconceput ca o asemenea acțiune să fi fost întreprinsă tară aprobarea Comitetului Central sau al lui Lenin personal. Bolșevicii acordau o atenție deosebită ierarhiei de partid, și singurul lucru care l-ar fi putut determina pe Lenin să-și revoce hotărîrea în privința execuției ar fi fost organizarea unui „proces proletar". Dar cum războiul civil se apropia de Ekaterinburg, iar regimul bolșevic se clătina din temelii, au fost respinse asemenea considerații cu privire la păstrarea unei legalități de fațadă. Lenin a aprobat executarea Romanovilor în deplină cunoștință de cauză. Alte dovezi grăitoare în acest sens pot fi găsite în memoriile neterminate ale lui Adolf Ioffe. într-un capitol intitulat *Lemn și politica externă,* acesta scria:

„Eram la Berlin cînd au fost executați țarul și familia sa. Am fost informat oficial numai de execuția lui Nikolai al II-lea. Neștiind nimic despre soția și copiii lui, am crezut că rămăseseră în viață. Cînd reprezentantul lui Wilhelm al II-lea și fratele fostei împărătese, ducele de Hcsse-Damstadt și al ți prinți mi-au lacut o vizită ca să mă întrebe de soarta împărătesei Alexandra Fedorovna (prințesa Alix de Hesse) și a copiilor ci, le-am spus ceea ce presupuneam. Dar pînă la urmă am început să mă îndoiesc că așa stăteau lucrurile, pentru că auzisem fel de fel de zvonuri. Deși am asaltat Moscova cu întrebări, nu am reușit să aflu nimic. în cclc din urmă, cînd răposatul F. E. Dzerzynski a venit incognito la Berlin, în drum

spre Elveția, i-am cerut să-mi dezvăluie adevărul și atunci am aflat că Vladimir Ilici interzisese categoric să mi se spună ceva. După cum susținea Dzerzynski, Lenin afirmase: Este mai bine ca Ioffe să nu știe nimic. O să-i fie mai ușor să mintă acolo, la Berlin"[97].

Pînă de curînd, aproape tot ce s-a scris despre sfirșitul Romanovilor a văzut lumina tiparului în afara Rusiei. Subiectul era tabu, ca de altfel și legăturile bolșevicilor cu germanii, originea familiei lui Lenin, adevărul despre boala lui, afacerile financiare ale Partidului, implicarea personală a lui Lenin în declanșarea terorii și multe altele. în ciuda

măiestriei lor în materie de propagandă, bolșevicii au fost siliți să se apere. Toate documentele referitoare la exterminarea țarului și a familiei lui s-au păstrat în depozitele cele mai secrete și mai inaccesibile.

Vara anului 1918a abundat în crime de tot felul. Asasinarea țarului a reprezentat totuși o piatră de hotar, căci din acel moment bolșevicii au abandonat pînă și legalitatea de fațadă. Chiar dacă ar fi avut de formulat acuzații la adresa țarului și a țarinei, ce i s-ar fi putut reproșa lui Alexei, în vîrstă de treisprezece ani și celor patru surori ale lui, Olga, Tatiana, Maria și Anastasia? Violența împotriva copiilor se întîlnea destul de des pe vremea aceea. în noiembrie 1920, Dzerzynski raporta la Moscova: „Astăzi au sosit de la Groznîi la Orei 403 cazaci, bărbați și femei, între paisprezece și șaptesprezece ani fără nici un fel de documente, pentru a fi internați în lagăre de concentrare întrucît participaseră la acțiuni de protest". Lenin s-a mulțumit să scrie pe raport: „Pentru arhivă"[98]. Aceștia erau însă niște copii anonimi de cazaci pe care nu-i cunoștea nimeni la Londra sau la Paris. în cazul Romanovilor, însă/bolșevicii trebuiau să-și motiveze acțiunea prezentînd-o sub forma unei „inițiative revoluționare" și a unor „circumstanțe speciale".

în conformitate cu unele dovezi indirecte, ordinul de executare a familiei regale a fost dat verbal de Lenin și de Sverdlov. Obiectivul „exterminării întregului neam al Romanovilor" este confirmat și de asasinarea aproape simultană a Marii Ducese Elizaveta Feodorovna, a Marelui Duce Serghei Mihailovici, a prințului Ivan Konstantinovici, a

prințului Konstantin Konstantinovici, a prințului Igor Konstantinovici și a contelui Vladimir Palei (fiul Marelui Duce Paul Alexandrovici), toți aflați la Alapaevsk, la cîteva zeci de kilometri de Ekaterinburg.

Bolșevicii acordau o mare importanță exterminării dinastiei Romanov. Nu numai că nu doreau să ofere stindardul monarhiei drept simbol al speranțelor supraviețuitorilor alb-gardiștilor, dar voiau ca populația să se obișnuiască cu ideea că nu există nici o șansă de restaurare a acestei instituții depășite. Un proces, oricît ar fi fost de nedrept, nu i-ar fi putut incrimina pe copii sau celelalte rude, și, chiar dacă aceștia rămîneau în mîinile bolșevicilor, ar fi reprezentat o primejdie pennanentă. Astfel - lăsînd la o parte faptul controversat legat de supraviețuirea unuia sau mai multor copii - dintr-o singură mișcare, bolșevicii au distrus descendenții direcți ai unei dinastii

întemeiate la mănăstirea Ipatiev din Kostroma, atunci cînd Mihail Romanov s-a urcat pe tronul Moscovei în 1613, dinastie pe care printr-o tragică ironie a sorții și-a încheiat existența în casa negustorului Ipatiev din Ekaterinburg.

O comisie de anchetă instituită de Albi cînd au intrat în Ekaterinburg, în vara anului 1918, și condusă de un anume Sokolov a stabilit că, în dimineața zilei de 16 iulie, proiectul de raport referitor la execuția țarului a fost trimis telegrafic de la Ekaterinburg la Moscova, lui Sverdlov, pentru a fî aprobat în prealabil. Executorii înșiși au confirmat că au primit „semnal de sus". VȚIK a aprobat chiar a doua zi desfășurarea execuției, ceea ce atestă nu numai coordonarea dintre Moscova și Ekaterinbuig, ci și premeditarea cu care s-a comis crima. Cînd Comitetul Central a discutat problema lui Nikolai, în ziua de 19 mai 1918, Sverdlov a propus „să nu se decidă încă nimic[4]'. Conducerea nu se hotărîse in privința judecării țarului într-un proces - ce se va întîmpla atunci cu copiii? - sau a exterminării întregii familii, păstrind însă cumva „bunul nume“ al regimului".

S-a convenit ca, pe moment, să nu se întreprindă nici un fel de acțiune, urmînd să se găsească o soluție care să permită exterminarea descendenților lui Romanov fără implicarea bolșevicilor. Rezolvarea a constituit-o „inițiativa locală

revoluționară[44] a bolșevicilor din Ekaterinburg. între timp, Moscova nu facea altceva decît *să aștepte* vestea execuțiilor, pe care le-a aprobat imediat.

Decenii în șir, amintirile asasinilor au rămas zăvorite în arhivele secrete ale Kremlinului. Ele exemplifică mașina terorii creată de bolșevici și ilustrează modalitățile de inoculare a violenței în conștiința maselor. Cetățenii sovietici au meditat foarte rar asupra faptului că semințele colectivizării criminale, urmate de epurările înfricoșătoare din anii ’30 și de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial și de „pedepsirea[44] unor întregi națiuni în perioada postbelică au fost aruncate de practica bolșevică postoctombnstă. Este cutremurător să citești rapoartele asasinilor de la Ekaterinburg - bolșevicii Iurovski, Medvedev, Radzihovki, Nikulin, Ermakov și alții - și să te gîndești că acțiunea lor a fost considerată decenii de-a rindul dovada unui înalt eroism revoluționar, recompensat cu cele mai înalte distincții. In anii ’40 șeful adjunct al plutonului de execuție, Nikulin, se plîngea că Ermakov își arogă toate meritele numai pentru el. Spre indignarea celorlalți, care revendicau același lucru, Ermakov scrisese în memoriile

sale că il împușcase personal pe țar, pe țarină, pe Alexei și pe una din prințese, „făcindu-mi astfel datoria față de popor și de țară".

în jurnalul său din 1922, Iurovski preciza că, în calitatea sa de comandant recent numit pentru scopuri speciale, a instituit un regim mai dur ..pînă va veni o decizie Gnală dc la centri/' în legătură cu soarta țarului[100]. De exemplu, împărăteasa „obișnuia să se uite pe fereastră și adeseori se apropia de ea. O dată și-a permis să se ducă chiar lîngă fereastră și a fost amenințată de unul din paznicii noștri cu patul armei"[1,1]. Iurovski continuă:

„In ziua de 16iulie 1918, la ora două după-amiază, a sosit tovarășul «Filip» și mi-a adus la cunoștință ordinul Comitetului Executiv local ca Nikolai să fie executat. La noapte urma să vină un tovarăș cu parola «curățarea coșurilor» căruia trebuia să-i predăm cadavrele pentru a le îngropa, l-am chemat pe gardienii care fusese desemnați să lichideze familia regală și i-am spus fiecăruia pe cine trebuia

să împuște. Le-am dat revolvere Nagan. Cînd le-am explicat ce trebuie să facă, letonii au declarat că nu vor fi în stare să le împuște pe fete. M-am gîndit că e mai bine să-i scot din echipă, căci nu vor fi capabili să-și îndeplinească datoria revoluționară în momentul crucial. La ora 1.30 noaptea, s-a auzit o bătaie în ușă. Era «coșarul». Am intrat în cameră și l-am trezit pe dr. Botkin (medicul de Curte) căruia i-am spus că trebuie să mut familia într-un loc mai sigur din cauza tulburărilor din oraș.

La ora 2 a m. am escortat tot grupul spre partea de jos a casei. Le-am cerut să se încoloneze într-o anumită ordine. Am condus apoi de unul singur familia în jos. Nikolai îl ducea pe Alexei în brațe. Ceilalți, încărcați cu perne și alte lucruri, au coborit în beci. Alexandra Fedorovna și Alexei s-au așezat pe jos. Le-am spus tuturor să se ridice în picioare și i-am anunțat că Comitetul Executiv al Sovietului deputaților muncitorilor, țăranilor și soldaților ordonase să fie executați. Nikolai s-a întors spre mine cu o privire întrebătoare. Am repetat cele spuse și am ordonat:

- Foc!

Eu am tras primul și l-am ucis imediat pe Nikolai. împușcăturile au durat o bună bucată de vreme. Am avut nevoie de mult timp ca să opresc tirul împușcăturilor care deveniseră dezordonate. Dar în aceeași clipă, mi-am dat seama că mulți dintre ei erau încă în viață. De exemplu, dr. Botkin ședea rezemat într-un cot de parcă s-ar fi odihnit. L-am

lichidat cu un foc de revolver. Alexei, Tatiana, Anastasia și Olga erau și ele în viață. Tovarășul Ermakov mi-a cerut să le lichidez cu baioneta, dar n-am putut. Am descoperit mai tîrziu motivul: fetele purtau corsaje cusute cu diamante. A trebuit s-o împușc pe fiecare în parte. Spre ghinionul nostru, soldații din Armata Roșie văzuseră bijuteriile și încercaseră să pună mîna pe ele“[102].

Nikulin, un alt participant, a lăsat la rîndul său, o relatare: „înainte să înceapă împușcăturile, Iurovski a spus ceva de genul: - Prietenii dumneavoastră înaintează spre Ekaterinburg, așa că sînteți condamnat la moarte.

Nici nu știau măcar ce se întîmplă, pentru că Nikolai a apucat doar să exclame Ah! și în clipa următorae a pornit

salva de gloanțe. Unii n-au murit imediat. Ei bine, vreau să spun că a trebuit să-i lichidăm mai tîrziu... Anastasia și încă una... Da, băiatul era încă în viață, s-a sucit și s-a zvîrcolit mult timp, dar pînă la urmă s-a potolit. După părerea mea. ne-am purtat omenește. Recunosc că, dacă m-ar fi prins Albii și m-ar fi tratat în același fel, aș fi fost fericit. Mă îndoiesc că sovietul din Urali își va asuma responsabilitatea, știți, pentru împușcături, fără un ordin de la Lenin, sau de la Sverdlov sau de la unul din ceilalți conducători"[103].

Iată ce povestește Radzihovki despre această acțiune:

„Se trăgea peste tot. Știu că Medvedev l-a împușcat pe Nikolai. Oricum, nu era decît o altă sentință care trebuia adusă la îndeplinire, o nouă corvoadă pentru noi toți.* Bineînțeles, nu poți să nu te gîndești la importanța istorică a momentului... De fapt, toată treaba a fost prost organizată. De exemplu, pe Alexei l-au ciuruit de gloanțe înainte să moară. A fost un copil zdravăn. După aceea am avut o ședință, la care au participat și cei de la oraș. Goloșcekin a luat cuvîntul și, nici una nici alta, a exclamat:

- De la Nikolai pînă la ăla mic!

N-ar fi trebuit să spună asta. Oricum, oamenii nu păreau să înțeleagă. Fabricile au primit vestea în liniște. Armata Roșie s-a simțit * A • wc 104
puternic încurajata ‘

Iată în sfîrșit și mărturia lui Medvedev, care a scris pe prima pagină a amintirilor sale: „Pentru istorie, nu spre publicare. Membru de partid din 1911“:

♦Același grup îl executase nu dc mult pe prințul Dolgorukov, pe generalul Tatișcev, pe contesa Ghcndrikova și pc Ekaterina Șncidcr, care ii însoțeau pe Romanovi.

.Romanovii erau calmi, nu bănuiau nimic. I urovski a năvălit înăuntru și s-a oprit lîngă mine. Țarul l-a privit întrebător. împărăteasa și-a făcut cruce. Iurovski a înaintat o jumătate de pas și i s-a adresat țarului:

- Nikolai Alcxandrovici! încercările simpatizanților dumneavoastră dc a vă salva au fost sortite eșecului. Așa se face că în acest an dificil pentru republica noastră sovietică... mi s-a încredințat misiunea de a lichida Casa Romanov!

Femeile au început să strige:

- Dumnezeule marc! Nu! Nu!

Nikolai a murmurat:

- Doamne Dumnezeule, ce se întîmplă aici?

- Asta este, a spus Iurovski și și-a scos mauserul din toc.

- Nu ne duceți undeva? a întrebat Botkin răgușit.

Iurovski tocmai se pregătea să răspundă, însă eu armasem browningul și am tras primul glonte în țar. în același moment, au început să tragă și letonii. Iurovski și Ermakov își îndreptaseră armele spre pieptul țarului. La al cincilea glonte al meu, Nikolai al II-lea s-a prăbușit la pămînt. Femeile țipau îngrozite. I-am văzut căzînd pe Botkin și pe valet, în vreme ce bucătarul îngenunchease. O pernă albă s-a mișcat de la ușă spre partea dreaptă a camerei. O siluetă de femeie s-a desprins din grupul de femei înspăimîntatc, îndreptîndu-se spre ușa închisă, însă, după cîțiva pași, a căzut, doborită de împușcăturile lui Ermakov. Nu se vedea nimic din cauza fumului, dar se trăgea tot timpul asupra siluetelor abia vizibile ale oamenilor care sc prăbușeau unul după altul

Atunci am auzit vocea lui Iurovski:

- încetați focul! Opriți!

S-a făcut liniște. Urechile îmi vîjîiau. Dintr-o dată, din colțul din dreapta, Amde se mișcasc perna, s-a auzit strigătul plin de bucurie al unei femei:

- Mulțumesc lui Dumnezeu! Dumnezeu m-a salvat!

Era servitoarea care se ridica în picioare clătinîndu-se. Se ascunsese în spatele pernei și gloanțele fuseseră oprite de fulgi. Letonii își terminaseră muniția, așa că doi din ci au străpuns-o cu baionetele. Dinspre Alexei s-a auzit un geamăt. Iurovski s-a îndreptat spre copil și și-a descărcat mauserul în cl. Alexei a tăcut și a alunecat liniștit de pe scaun la picioarele tatălui său. Ne-am uitat la ceilalți și am descoperit că Olga și Anastasia încă mai

mișcau. Lc-am lichidat cu un colt. Acum zăceau cu toți Iară viață " \

In ziua următoare, Iurovski și Nikulin au plecat la Moscova ca să-și prezinte raportul lui Lenin și lui Sverdlov. Au luat cu ei un sac de diamante și alte pietre prețioase, precum și tot

ceea ce au găsit în casa lui Ipatiev: jurnale, corespondență, albume cu fotografiile țarului făcute, la Tobolsk. Medvedev își amintește că atunci cînd s-a primit ordinul de execuție dc la Moscova „Alexandr Beloborodov și cu mine nc-ain îmbrățișat". Medvedev a conchis: „Așadar, operația secretă a eliberării Rusiei de dinastia Romanovilor fusese dusă la bun slîrșit. S-a desfășurat atît dc bine, îneît pînă acum nici secretul casei Ipatiev, nici locul unde este înmormîntată familia regală nu au fost dezvăluite"[11'6].

Autorii acestei crime odioase nu numai că erau mîndri de faptele lor, dar considerau crimele drept un „act umanitar"; erau devorați de ambiții revoluționare în numele cărora ajunseseră să dorească transformarea „războiului imperialist într-un război civil". Prin comparație, gestul țarului de a abdica în numele binelui și al liniștii țării este foarte elocvent. Manifestul lui din octombrie 1905 vorbea despre întemeierea drepturilor civile pe principiile adevăratei inviolabilități a persoanei". Primul lui ministru din 1905, contele Witte, scria cu mult timp înainte de izbucnirea revoluției: „Mi-c milă de țar. Este un suveran sărman și nefericit. Ce a moștenit și ce va lăsa? Fără îndoială, c un om bun și inteligent, dar lipsit dc voință, și acest defect personal s-a răsfrînt și asupra stăpînirii sale, respectiv asupra calităților lui dc domnitor, mai ales de domnitor autocrat și absolut"[107].

Poate că Nikolai nu era o personalitate excepțională, dar cel puțin se remarca prin curaj și noblețe sufletească A condus cu abilitate Rusia în pofida contradicțiilor ci sociale, dar nu și-a putut imagina că va avea același sfîrșit ca și Ludovic al XVI-lea. Dar soarta lui Ludovic a fost discutată de Convenție și s-a votat dc trei ori înainte de a se lua decizia definitivă. Nu i s-a acordat răgazul de trei zile cerut pentru ultimele pregătiri, însă avusese la dispoziție douăzeci și patru dc orc ca să-și ia rămas-bun de la familie. Uciderea oricărui monarh este un act cumplit, dar executarea Romanovilor a fost agravată dc arbitrariul sub semnul căruia s-a comis. Iară să se recurgă nici măcar la o înscenare dc proces.

Exterminarea familiei regale a devenit un simbol al tragediei unei

mari națiuni care a cedat în fața urii de clasă și a fratricidului Rcprezcntînd unul din episoadele cele mai sîngcroasc ale războiului civil, aceasta sintetizează ipocrizia propagandei bolșevice, cruzimea regimului și duplicitatea liderilor săi. Crimele de la Ekaterinburg au pus în lumină incapacitatea bolșevicilor de a rezolva problemele altfel decît prin violență neînfrîntă și teroare ridicată la rang de politică. Autoritățile de la Moscova nu-și puteau mărturisi teama pe care le-o inspira Nikolai atîta timp cît rămînea în viață. Nu credeau că revoluția lor este ireversibilă, iar persoana lui Nikolai le provoca o spaimă aproape mistică, la gîndul că națiunea ar Ti putut, dacă ar fi fost decepționată de bolșevici, să se întoarcă la monarhul ci. Bolșevicii s-au văzut nevoiți să înlăture această eventualitate.

Există mai multe relatări ale întîlnirii lui Lenin cu Iurovski și ceilalți participant la asasinate. Comandantul adjunct al Casei Ipatiev, Nikulin, a fost întrebat.

— îți amintești dacă Iurovski s-a întîlnit vreodată personal cu Sverdlov sau cu Vladimir llici Lenin?

- Da, s-a întîlnit cu Vladimir llici Lcnin.
- Cînd s-a întîmplat asta? După eveniment?
- Da, după.
- Așadar, ar fi putut să-i dea...
- Da, i-a dat ceva. Țin minte că a și scris ceva..."[108]

Lenin s-a întîlnit cu unii dintre laptași chiar și înainte dc eveniment, în 1917 l-a primit pe F. I. Goloșcckin[109] și a vorbit cu el la Congresul al Vll-lca al Partidului din martie 1918"°. După mărturia lui A. V. Markov, unul dintre asasinii Marelui Duce Mihail, Lcnin a stat de vorbă cu el la Kremlin: „în 1918 eram într-o misiune la Moscova și m-am dus la tovarășul Sverdlov într-o problemă dc serviciu. Acesta m-a condus în cabinetul lui Lenin, care mi-a cerut amănunte despre lichidarea lui Mihail Romanov. I-am spus că s-a lucrat curat, iar el ne-a lăudat: «Foarte bine, ați procedat așa cum trebuie»[1'"1].

Ulterior, Nikulin s-a umflat în pene, afirmînd că „dacă am avea mai mulți oameni în Partid ca Iurovski și oamenii lui. nc-ar prinde foarte bine"[112]. Oamenii lui Iurovski și ceilalți n-ar fi acționat însă niciodată din proprie inițiativă, mai ales că Sverdlov le ordonase să-l păzească pe țar „în vederea

procesului ce urma să aibă loc în fața întregii Rusii". Bolșevicii model nu ieșeau din cuvîntul superiorilor

lor. Ei reprezentau verigi importante în sistemul creat de Lenin. și dictatura nu tolera spiritul de inițiativă. Dimpotrivă, la puțin timp după efectuarea operației, autoritățile și-au exprimat formal acordul.

După evenimentele din iulie 1918. regimul a impus tăcerea în privința celor întâmplate. Partidul a interzis transformarea afacerii Romanov într-o problemă dc interes istoric și a manifestat foarte mult zel în urmărirea acestei chestiuni. La 26 iulie 1975. Iuri Andropov, în calitate de președinte al KGB-ului, a prezentat o hîrtie în fața Biroului Politic, intitulată *Mutarea Casei Ipatiev.*

„Cercuri antisovictice din Occident lansează periodic campanii dc propagandă în legătură cu familia regală a Romanovilor, mcnționînd adesea fosta casă a negustorului Ipatiev din Sverdlovsk (cum se numea orașul pe atunci).

Casa Ipatiev se află în continuare în centrul orașului In prezent adăpostește un centru de studii al inspectoratului local de cultură. Specialiștii străini au început să viziteze recent Sverdlovskul. Numărul acestora s-ar putea să crească în viitor și casa Ipatiev să devină obiectul unei atenții speciale.

De aceea, considerăm oportun să trimitem instrucțiuni Comitetului regional de partid Sverdlovsk să demoleze casa în cadrul planului mai amplu de reconstruire a orașului".

în scurtă vreme, Comitetul Central a aprobat propunerea lui Andropov și a ordonat celor din Sverdlovsk să demoleze casa „în cadrul planului de reconstruire a orașului"[113]. Boris Elțîn, pe atunci secretar al Comitetului Regional, a adus ordinul la îndeplinire cu cea mai marc promptitudine.

Kerenski fusese un clarvăzător în 1920, cînd scrisese: „Guvernul Provizoriu nu va ceda presiunilor înveninate ale stângii pentru a nu-1 martiriza pe țar: este cea mai bună modalitate de a apăra Rusia republicană de renașterea legendei monarhice"[114] în schimb, bolșevicii l-au transformat pe Nikolai al Il-lea într-un martir și un sfint. Dar nu toate gloanțele se trăgeau în aceeași direcție. Unele dintre ele aveau să fie îndreptate împotriva liderului noului regim, a

organizatorului și ideologului șef al bolșevismului. Dar atentatorii n-au obținut același succes ca Iurovski și echipa lui de călăi.

251
împușcătura Faniei Kaplan

Vara anului 1918 a marcat punctul cel mai de jos al graficului revoluției bolșevice și Lenin încerca să redreseze situația ținînd discursuri unul după altul. La 1 august, la o întîlnire cu Regimentul revoluționar Varșovia din Moscova, înainte de plecarea acestuia pe front, le-a spus soldaților că au marea onoare dc a apăra idei sfinte. In ziua următoare s-a adresat comuniștilor din cartierul Butîrki, apoi a vorbit la o ședință a Armatei Roșii de la un club de pe Cîmpul Hodinski și, în cele din urmă, înainte de ședința dc seară a Sovnarkomului. a reușit să mai țină o cuvîntare în fața muncitorilor de la uzinele Michelson, din partea veche a orașului Moscova, dincolo de rîu[115]. în toate aceste ocazii a vorbit cu convingere despre inevitabilitatea revoluției mondiale, mai ales că „în Germania s-a declanșat o mișcare asemănătoare aceleia de la noi"[116].

întâlnirea din 2 august de la Michelson a decurs destul de bine și la 30 august Lenin a revenit la fabrică ca să le vorbească muncitorilor despre *Cele două regimuri;* a fost primit cu căldură de muncitori, care sperau ca lucrurile să ia o întorsătură mai bună pentru ei. Dar Lenin, care era preocupat în primul rînd de evenimentele de pc scena mondială, i-a avertizat împotriva pericolelor democrației: „Oriunde domnesc «democrații», veți descoperi hoție curată, pe față. Noi cunoaștem adevărata fire a acestor democrații!" A afirmat apoi că „datorită desființării proprietății private asupra pămîntului, acum s-a ajuns la o unificare vitală între proletariatul de la orașe și cel de la sate", în continuare a făcut apel la toată lumea să-și mobilizeze eforturile pentru a-i zdrobi pe dușmani. „Nu avem decît o ieșire: victorie sau moarte!"[417] A fluturat prietenește din mînă, apoi s-a îndreptat spre ieșire, oprindu-se puțin în fața clădirii ca să stea de vorbă

cu un grup de femei.

Baturin, asistent al Comisarului Militar al Diviziei de Infanterie 5 din Moscova, a mărturisit ulterior, în timpul interogatoriului:

„Cînd tovarășul Lenin a părăsit clădirea fabricii Michelson, după ce rostise cuvîntarea referitoare Ia *Dictatura burgheziei și dictatura proletariatului,* eram la o distanță de aproximativ douăzeci - treizeci de pași de el. Toți participanții la miting se înghesuiau spre ieșire, așa că am reușit să mă strecor afară numai cu mare greutate. în timp ce mă îndreptam spre automobilul tovarășului Lenin am auzit trei sunete

scurte, înfundate, care nu păreau focuri de revolver, ci mai degrabă niște rateuri ale unui motor de automobil. După aceea am văzut oamenii din preajma automobilului alergînd în toate direcțiile și aruncîndu-se cu fața în jos la pămînt. Lîngă mașină zăcea tovarășul Lenin. Mi-am dat seama că tocmai avusese loc un atentat la viața lui. N-am văzut persoana care comisese atentatul. Fără să-mi pierd cumpătul, am strigat: Prindeți-1 pe asasinul tovarășului Lenin! Am pornit apoi în fugă spre Scrpuhovka, unde oamenii înspăimîntați alergau în toate direcțiile, singuri sau în grupuri.

Am ajuns la un anumit punct de pe Scrpuhovka, cînd am observat că în spatele meu, lîngă un copac stătea o femeie care ținea în mină o servietă și o umbrelă. înfățișarea ei ciudată mi-a atras imediat atenția. Arăta ca o persoană înspăimîntată și hăituită. Cînd am întrebat-o ce face acolo, mi-a replicat: «De ce vrei să știi?». Am controlat-o în buzunare, i-am luat servieta și umbrela și i-am cerut să vină cu mine. Pe drum am întrebat-o: «De ce Lai împușcat pe tovarășul Lenin?». Femeia mi-a răspuns printr-o întrebare: «De ce vrei să știi?». în clipa aceea n-am mai avut nici o îndoială că ca a fost cea care a tras în tovarășul Lenin...

Întrucît mă temeam ca nu cumva simpatizanții și suporterii s-o salveze sau poate s-o linșeze, am cerut unor milițieni înarmați și soldați ai Armatei Roșii din mulțime să ne însoțească. La interogatoriu, care a avut loc la Comisariatul militar din districtul Zamoskvorecie, femeia numită Kaplan și-a asumat responsabilitatea atentatului la viața lui Lenin“[118].

Lenin a fost ridicat de jos și urcat în mașină. Șoferul lui, Gil, a apăsat pînă la fund pc pedala dc accelerație și a pornit în trombă spre Kremlin. Cînd au ajuns la intrare în locuința lui Lcnin, acesta a refuzat orice ajutor, și-a pus singur sacoul și paltonul și a urcat scările pînă la etajul trei. în clipa în care sora lui Maria i-a deschis ușa alarmată, Lenin i-a spus, alb la față și contorsionat de durere: „Am fost rănit ușor, numai în braț". Medicul lui, A. N. Vinokurov era deja acolo, așteptînd să-i dea primul ajutor[119]. Telefonul din hol suna fără încetare. Dr.V. N. Rozanov își amintește: „Era o cameră mică... o ambianță întîlnită peste tot unde cineva a suferit un accident: chipurile îngrijorate ale rudelor și ale prietenilor apropiați care stau în jurul pacientului, alte persoane străine de familie, dar la fel de îngrijorate ce vorbesc în șoaptă, într-un colț al încăperii. Patru medici se aflau deja la

palul bolnavului și în scurt timp au mai fost chemați și alții"[1'"]

S-a căzut dc acord să se publice buletine regulate referitoare la starea sănătății lui Lenin. Buletinul din ziua de 30 august anunța: ..La ora 11 scara au fost identificate două răni de gloanțe. Unul dintre ele a pătruns în umărul drept, a penetrat cavitatea toracică și a atins partea superioară a plămînului, provocînd hemoragie în picură și în partea dreaptă a gîtului, deasupra claviculei drepte. Al doilea glonț a intrat în umărul stîng. a lovit osul și a rămas sub piele în regiunea umărului stîng. Există semne de hemoragie internă. Pacientul este perfect conștient. Au fost convocați cei mai buni specialiști și chirurgi"[121].

In timp ce medicii se îndreptau spre Kremlin, Sverdlov și tovarășii lui sc pregăteau să facă o declarație comună[122]. însă viața lui Lenin nu era în pericol. Medicul Obuh a comunicat sovietului Moscova că funcția inimii pacientului revenise la normal și nu exista nici un pericol de recidivă. în total au fost publicate aproximativ treizeci și cinci dc buletine regulate în legătură cu starea lui Lenin. Acesta a avut marc noroc. După cum scria Rozanov, ..glonțul a parcurs o traiectorie neobișnuită și, spre norocul pacientului, a trecut prin gît de la stînga la dreapta chiar prin fața laringelui, fără să atingă alte vase dc sînge din gît. Dacă glonțul ar fi deviat cu un milimetru în altă direcție, fără îndoială că Vladimir Ilici ar fi murii[123]

în urma acestui incident, membrii conducerii Partidului și-au dat seama cît dc mult însemna Lenin pentru ci. Mîna lui fermă, hotărirca și intransigența lui făcuseră posibile atît preluarea puterii în octombrie, cît și crearea stalului bolșevic. Lenin era creierul și motorul noului sistem totalitar. Vorbind la o ședință a VȚIK în ziua dc 2 septembrie 1918, Troțki a declarat că,.în Lenin avem o persoană plămădită special pentru era noastră de sînge și fier Orice nebun poale să tragă în capul lui Lenin, dar nici măcar natura n-ar fi în stare să creeze din nou un asemenea cap"[124].

Troțki avea dreptate: Lenin era produsul ideal al unei ere dc „sînge și fier". îngrijorarea stîmită dc atentat a dat un puternic impuls glorificării lui. Presa a publicat nenumărate articole, apeluri și cuvîntări ale comitetelor de partid în care sc exprimau sentimente dc loialitate, recunoștință și urări de însănătoșire. Acesta a fost, probabil, primul val perceptibil al cultului fără dc care societatea totalitară nu poate exista. Liderul și masele reprezentau două componente dc bază ale structurii înălțate de bolșevici după 1917. Trebuie să recunoaștem

meritul lui Lenin care era prea inteligent ca să se lase adulat. Angelika Balabanova, secretara Comintemului, care încearcă, în memoriile sale, să-l prezinte pe Lenin în adevărata sa lumină, scrie totuși despre el: „Popularitatea și autoritatea indiscutabile de care se bucura probabil că îl iritau4'. Atitudinea lui ostilă era atît de evidentă, încît, în prezența lui, nimeni nu încerca să-1 flateze4'125. Acum însă, cînd era rănit, tovarășii de arme ai lui Lenin i-au înălțat un adevărat cor de elogii și întrucît comisarii de la toate nivelurile nu mai încetau cu laudele, Lenin i-a cerut lui Bonci-Bruevici să pună capăt acestor osanale pe care i le aduceau revistele și ziarele[126]. Evident, rcspingînd adorația, nu făcea decît s-o accentueze.

Atentatoarea lui Lemn a fost dusă la Kremlin și închisă într-o încăpere din subsol, sub apartamentul lui Sverdlov. A interogat-o eșalonul de frunte al sistemelor juridice și de securitate bolșevică - comisarul pentru Justiție, Dmitri Kurski și șefii Ceka, Nikolai Skripnik și Iakov Peters. Lc-a declarat că se numește Fania Efimovna Roitman și este fiica unui profesor evreu din provincia Volînia. Avea patru frați și trei surori. In

1906, ca anarhistă, a încercat să comită un act terorist cu o bombă. A fost rănită și condamnată la muncă silnică „veșnică[44], adică pe o durată nedeterminată. Primii ani i-a petrecut la închisoarea de muncă grea din Malțev, lingă Orei, în Rusia centrală, apoi la vestitul lagăr al minelor de argint dc la Cita, din Siberia răsăriteană, unde a cunoscut-o pe Maria Spiridonovna * In timpul detenției a renunțat la anarhism și a îmbrățișat doctrina social-rcvoluționară. A fost eliberată după revoluția din februarie. Familia emigrase în America în 1911[128].

Fania (sau Dora) Kaplan era plămădită din același aluat ca și Spiridonovna. La fel de recalcitrantă ca și tovarășa sa dc închisoare, răspundea la violență cu aceeași monedă. înconjurată la vîrsta de optsprezece ani de deținuți condamnați pentru terorism, a ieșit din închisoare după februarie 1917 Iară să-și fi pierdut nimic din înverșunare. Pentru astfel dc oameni, înfruntarea plutonului de execuție reprezenta dovada devotamentului suprem față de cauză.

Fania Kaplan a fost interogată de mai multe ori de președintele **♦Spiridonovna a devenit membră a aripii teroriste a Partidului Revoluționar socialist încă din primii ani ai tinereții. în ianuarie 1906 organizația regională din Tambov a partidului a regizat asasinarea unei oficialități locale, iar Spiridonovna a fost condamnată la moarte, după care sentința i-a fost comutată în muncă silnică pe timp ncdelerminat. Ca lideră a stîngii din partid, a lost eliberată timp de cîteva luni în 1917, după evenimentele din octombrie, în tot acest timp rămînînd sub supravegherea Cekăi. Exilată în 1925 în Asia Centrală, a lucrat ca economist.)**

tribunalului revoluționar din Moscova. A. Diakonov, precum și dc Comisarul Poporului pentru Justiție. Kurski. și de asistenții lui dc la Ccka. Skripnik și Peters. îi interesa. în principal, să descopere ce organizație se ascundea în spatele Fanici Kaplan, cine o împinsese să-l asasineze pe Lenin și unde puteau fi găsiți acei oameni.

Unele interogatorii au fost efectuate în stilul caracteristic bolșevicilor, adică la miezul nopții. Antrenată dc mult timp de deținuții de la Akatua să-i sfideze pc torționari și să nu „cedeze", Fania Kaplan ședea pe un taburet în mijlocul camerei, cu spatele curbat și cu ochii îndreptați spre cckiștii în haine dc piele, cu mauscrcle la șold.

Le-a spus calm, pc un ton convingător:

- Nu fac parte din nici un partid.

- De ce ai tras în tovarășul Lcnin?

- îl consider un trădător. Cu cît va trăi mai nult. cu atît va îngropa mai adînc ideea dc socialism. Pentru zeci dc ani.

- Cine te-a pus să comiți această crimă?

După o clipă dc reflecție. Fania Kaplan a răspuns:

- Am comis atentatul din proprie inițiativă''.

îndeosebi Peters și Kurski au încercat să obțină probe în privința legăturilor ei cu social-rcvoluționarii și grupările lor militante. Voiau să știe dacă o cunoaște pc Bițcnko, fostă deținută de la Ncrcinsk, care devenise o personalitate proeminentă în conducerea social-revoluționarilor și participase la negocierile din cadrul tratatului dc pace dc la Brest-Litovsk, ca membră a delegației sovietice.

Am cunoscut-o cînd a fost condamnată la muncă silnică. N-am întrebat-o niciodată cum aș putea să ajung la Lcnin. La Kremlin **la un oficiu dc planificare locală pînă in 1937 cînd a fost arestată pentru ultima oară și condamnată la douăzeci și cinci de ani închisoare în temeiul acuzatilor absurde formulate în mod frecvent pe atunci. în septembrie 1941. împreună cu un grup mai mare de deținuți, a fost împușcată fără judecată in închisoarea din Orei. în amintirile ei. publicate Ia Moscova în 1926, într-o perioadă in care apăreau fel dc fel de scrieri despre închisorile țariste și chiar și „un dușman jurat" al statului sovietic își putea face auzită vocea în legătură cu asemenea chestiuni, Spiridonovna a descris condițiile dc muncă grea din Siberia. Unii dintre tovarășii ei s-au sinucis, în semn dc protest împotriva pedepselor corporale:)mul stătea întins pe patul lui de lemn, cu picioarele încrucișate. își pusese toate hainele sub el ca să oprească sîngclc cc-i curgea din venele de la mîini și din spatele genunchilor, pe care le tăiase cu un cuțit bont. Se simțea din ce în ce mai slăbit. Viața se scurgea din el o dată cu sîngele. Oare cît va mai dura pînă cînd avea să se elibereze? Apoi, dintr-o dată, panica invada mintea lui somnolentă; moartea nu venea, trupul lui tînăr își mobiliza forțele pentru a supraviețui, rănile se închideau.**

 n-am Fost decît o singură dată. Ultima oară am văzut-o pe Biținko acum o lună.

- Ce părere ai despre revoluția din octombrie?

- Eram internată într-un spital din Harkov, în ziua cînd a izbucnit. N-am o părere prea bună despre ea. întotdeauna am Fost adepta Adunării Constituante. Cît despre preFerințelc mele în cadrul social-revoluționarilor, înclin spre Cernov.

- Așadar, de ce ai tras în tovarășul Lenin? Cine te-a trimis?

- Mi-am pus în gînd să-l împușc pe Lenin încă din Februarie. Ideea a prins contur în mintea mea la SimFeropol,

în Crimeea, și de atunci am început pregătirile'[129].

Acestea sînt răspunsurile care apar în minutele interogatoriului Fania Kaplan nu a făcut nici o încercare să-și justifice fapta sau să invoce circumstanțe atenuante, deși știa ce pedeapsă riscă. Cu toate acestea, afirmația ei „Eu am tras în el" ridică serioase îndoieli. în ciuda faptului că erau de față o mulțime de oameni, nici un martor nu a declarat că a văzut-o pe Fania Kaplan trăgînd cu revolverul. Chiar și șoferul Gil care stătea lîngă Lenin, a depus următoarea mărturie: „Cînd Lenin se afla la o distanță de trei pași de vehicul, am văzut un browning în mina unei femei, întinzîndu-se din spatele unor oameni. Am auzit trei focuri de revolver și în clipa următoare m-am aruncat spre locul de unde veneau. Femeia care trăsese a aruncat revolverul la picioarele mele, apoi s-a pierdut în mulțime. Revolverul a rămas pe jos. Nu l-a ridicat nimeni cît timp am fost acolo. Rectific: după prima împușcătură am văzut mîna de femeie cu browningul'[130]

Cei optsprezece martori interogați la comisariatul militar al districtului Zamoskvorecie au declarat, în linii mari, același lucru. Practic, nimeni n-o văzuse pe Fania Kaplan; zăriseră doar o mînă de femeie care trăsese în Lenin. Fania Kaplan era mioapă și pare puțin probabil ca vreun grup de comando s-o fi recrutat. D. Tarasova, care fusese cu ea la Akatua înainte de a fi din nou arestată, a declarat că Fania Kaplan era, practic, nevăzătoare. „își pierduse vederea cu mult timp în urmă și și-o recăpătase doar parțial"[131].

Faptul că Fania Kaplan nu a făcut nici o încercare să se ascundă și că a afirmat chiar de la început că ea a tras în Lenin, ridică și mai multe semne de întrebare. Se pare că a existat un plan potrivit căruia **sîngele se închega și trebuia să ia totul de la capăt. A luat un ciob de sticlă și a început să-și scormonească rănile cu el ca să împrăștie cheagurile[44][127].**

257

Fania Kaplan urma să-și asume responsabilitatea pentru tentativa de asasinat, precum și consecințele acestui act. Intr-o discuție confidențială cu autorul rîndurilor de față, profesorul Litvin de la Universitatea din Kazan a declarat că pe rsoana care a tras cele trei focuri în Lenin era, de fapt, un anume Protopopov, care în iulie 1918 îndeplinea funcția de asistent al lui Popov, șeful unei unități Ceka. După cum reiese

din materialul adunat de Litvin, Protopopov a fost arestat în același timp cu Fania Kaplan și executat chiar în aceeași zi sau în ziua următoare. Kaplan n-a știut lucrul acesta și și-a jucat pînă la capăt rolul ei tragic.

Una din declarațiile făcute de Fania Kaplan în momentul arestării, care a fost ulterior repetată de mai multe ori, în timpul interogatoriilor, merită o atenție specială:

„1918, 30 august, ora 23.30

Sînt Fania Efimovna Kaplan, nume sub care am fost deținută la Akatua. Astăzi am tras în Lenin. Am acționat din convingere. Am tras de mai multe ori.

N-o să spun ce fel de revolver am folosit. Prefer să nu dau amănunte. Nu le cunosc pe femeile cu care a stat Lenin de vorbă. Ideea de a-1 împușca pe Lenin a încolțit în mintea mea de mai multă vreme. Nu am locuit la Moscova, ci la Petrograd...

Am tras în Lenin pentru că îl consider un trădător al revoluției, și alîta timp cît va fi în viață va submina încrederea oamenilor în socialism. Nu vreau să intru în alte detalii pe această temă“[132].

Atentatul.,Kaplan[1'] este încă una din numeroasele mistificări ale istoriei făcute de către bolșevici. Există mai multe aspecte ciudate ale acestui caz. Bolșevicul A. V. Kuznețov, care, după cum mărturisește chiar el, era colecționar de arme, nu a dat Cekăi browningul aruncat pe jos decît după trei zile încheiate. Pe de altă parte, însă, în poșeta Faniei Kaplan s-a găsit un browning atunci cînd a fost percheziționată pentru prima dată. Așadar, al cui era revolverul care fusese predat? Anchetatorii nu s-au ostenit să găsească un răspuns la această întrebare. Abia după trei zile, Mihail Iurovski - același Iurovski care organizase asasinarea familiei regale și care fusese transferat între timp la Moscova - a primit ordin să cerceteze locul ciimci unde a găsit tuburile a *patru* cartușe browning[13']. însă toți martorii au declarat că s-au auzit numai trei împușcături.

A mai existat o victimă a acestui atentat, M. G. Popova, una dintre

femeile cu care fusese văzut Lenin stînd de vorbă. Aceasta

susține că s-a apropiat de Lenin și i-a spus: „Ne-au dat voie să cumpărăm fainâ, dar nu ridică barierele. Lenin a răspuns: «în conformitate cu noile decrete, nu pot să ridice barierele. Trebuie să luptăm.». Apoi s-a auzit o împușcătură și am căzut“[134]. în raportul medical Ceka în legătură cu Popova se arată că „un glonț a intrat prin partea exterioară a cotului, a ieșit prin partea anterioară a încheieturii și a atins sînul continuîndu-și traiectoria."

De curind s-a demonstrat că glonțul scos din gîtul lui Lenin de deasupra articulației stemo-claviculare în ziua de 23 aprilie 1922 de medicul german profesor Borchardt nu a fost tras din browningul pe care l-a predat Kuznețov Cekăi. Un alt amănunt semnificativ este faptul că paginile 11,84,87.90 și 94 ale dosarului în care se vorbește despre împușcături lipseau în ziua de 26 iunie 1963, cînd am cercetat cu documentele.

Ce e de făcut cu aceste probe?

Oleg Vasiliev a avansat ideea că n-ar fi existat nici o tentativă de asasinat, ci numai un scenariu: toate secvențele fuseseră pregătite dinainte, iar gloanțele erau oarbe[135]. Este greu de acceptat o teorie atît de îndrăzneață. în ziua dc 31 august Lenin a fost îngrijit dc nu mai puțin de opt medici și toți au afirmat că au simțit glonțul localizat în gît. Și-apoi mai există și rănile Popovei.

Mult mai plauzibilă mi se pare supoziția că nu Fania Kaplan a fost cea care a tras. După ce s-au tras focurile dc revolver, autoritățile nu s-au preocupat să facă o cercetare minuțioasă. Au avut loc numai cîteva interogatorii scurte și nici un fel de proces. „Tentativa Kaplan“ le-a oferit bolșevicilor pretextul de care aveau nevoie pentru a lansa o teroare masivă, copleșitoare, la nivelul întregii țări. Li s-a oferit, în sfîrșit, posibilitatea să se răfuiască cu recenții lor aliați, social-revoluționarii de stînga, pc care aciim îi considerau o piedică în calea lor. Teroarea le permitea să facă din putere monopolul unui singur partid. De aceea, nu era nevoie dc nici un fel de anchetă sau proces pentru exterminarea Fanici Kaplan și din același motiv toate materialele referitoare la acest caz au rămas inaccesibile decenii la rînd în arhivele Ceka - KGB.

Comandantul Kremlinului, Pavel Malkov, consemnează că la 3 septembrie 1918 a fost convocat la Ceka, unde ofițerul

superior Varlam Avanesov i-a citit un ordin: „Kaplan trebuie împușcată

Sentința va fi executată de Comandantul Kremlinului. Malko/[1] Patruzeci de ani mai tîrziu, Malkov își amintea ..Execuția unei ființe umane, mai ales a unei femei, nu este un lucru ușor Pe umerii noștri apăsa o responsabilitate foarte, foarte grea Dar nu mi se ordonase niciodată să execut o sentință mai dreaptă ca aceasta L-am întrebat pe Avanesov Cînd[1] jAcum, imediat" Nimeni nu i-a comutat Faniei Kaplan sentința, și aceasta a fost executată imediat Eu am adus-o la îndeplinire, eu, comunist, marinar din Flota Mării Baltice, Comandantul Kremlinului din Moscova, Pavel Dmitriev ici Malkov, semnat mai jos cu propria mînă[1 !3b] înainte de execuție, Malkov a primit instrucțiuni de la Sverdlov, în prezența lui Iurovski I s-a cerut să execute sentința într-un garaj, cu motorul mașinii în funcțiune Rămășițele pămîntești ale Fantei Kaplan trebuiau distruse fără a se lăsa nici o urmă Execuția a fost adusă la îndeplinire în ziua de 4 septembrie, la ora 4 dimineața Fania Kaplan nu ceruse nici să fie judecată, nici să i se acorde clemența «Poetul proletar» Damian Bednîi a fost inv itat să asiste la execuție ca «să se inspire din revoluție»[11]

Lemn nu s-a amestecat în treburile ..justiției" bolșevice 3 șa cum scria însuși Malkov „exista o legendă fermecătoare potrivit căreia el ar fi cerut ca Famei Kaplan să i se cruțe viața și că fusese văzută într-un lagăr de pe insula Solovki sau Kolîma, în I$32 sau chiar în 1938 Dar toate acestea sînt simple povești[11]

în timp ce vorbea despre atentat cu Angelika Balabanova la Gorki, unde își petrecea convalescența, Lenin a spus brusc „Comitetul C entral va decide ce e de făcut cu Fania Kaplan[1137], ca și cînd n-ar fi știut că aceasta fusese deja executată Nu numai că tovarășii care l-au v izitat în 6 septembrie I-au informal ce se întîmplase cu așa-zisa lui asasină, dar la 14 septembrie a avut o întrevedere cu însuși Malkov, executorul sentinței'3* Potrivit surselor oficiale, au discutat despre transferul Sovnarkomului din clădirea Justiției în Marele Palat al Kremlinului în realitate, Sovnarkomul a rămas pe loc, însă firesc ar fi fost ca Lemn să se intereseze cum se comportase Fania Kaplan în ultimele minute dinaintea

execuției Lemn s-a întîlnit cu Balabanova in localitatea Gorki la începutul lui octombrie, după întoarcerea acesteia de la Stockholm[134] între timp. Lemn participase la o ședință a Comitetului Central în 16 septembrie și la una a Sovnarkom- ’
•

in ziua următoare[140], așadar știa foarte bine ce se întîmplase cu Fania Kaplan ‡.

Acest episod dovedește că Lenin a comis o eroare politică ținîndu-se departe de „procesul juridic“. Dacă ar fi intervenit public pentru a cruța viața Faniei Kaplan, legenda lui „Lenin cel blînd“ ar G prins rădăcini adinei. Cuvîntarea liderului bolșevic la Congresul tinerilor comuniști din 1919 este mai mult decît edificatoare: „Noi nu credem în moralitatea eternă și considerăm perimate toate poveștile despre moralitate"[144]. Etica socială a lui Lenin, după cum spune Dora Șturman, „era adaptată formulei fatale a lui Hiller: «Vă eliberez de himera conștiinței»"[145].

în vîrtejul violenței dezlănțuite de revoluție și de pandantul acesteia, războiul civil, era firesc ca dușmanii regimului să-l identifice pe Lenin cu autorul nefericirii lor. Social-revoluționarii de stînga aveau rezerve în privința lui, deși se obișnuiseră și ei cu folosirea terorii ca mijloc de rezolvare a problemelor politice. Tentativa de asasinat a Faniei Kaplan împotriva lui Lenin nu era prima dc acest fel. La 14 ianuarie 1918, la Petrograd, s-a tras asupra mașinii lui în timp ce se îndrepta spre sediul bolșevic de la Institutul Smolnîi împreună cu sora lui, Maria, și cu socialistul elvețian Fritz Flatten, după ce ținuse o cuvîntare la școala de călărie de la Mihailovski în fața trupelor care plecau pe front. „Străbătuseră numai cîteva

‡Epoca stalinistă n-a fost o binecuvîntare pentru persoanele cu numele de „Kaplan“. Era suficient să fii întrebat „Ești rudă cu *acea* Kaplan?“ ca să dai de bucluc. La secția T a Ministerului Securității Statului. Kurbatov a primit următorul raport: „A fost descoperită o anume Fania Lvovna Kaplan împreună cu soțul ei pe nume Vladimir Aronovici Kaplan și fiica lor, Mariana Vladimirovna Kaplan. Informatorul Asia și sursa Mîșkin au raportat faptul. S-au făcut investigații pentru a se obține cît mai multe informații despre aceste persoane[11111]. în 1949 colonelul Șarapov ck la același minister a aflai de la un anume Nikolaev că A V. Kaplan este

sute de metri", se amintește într-un număr aniversar al ziarului *Pravda,* „cînd gloanțele au început să ricoșeze pe capota mașinii." Flatten l-a apucat pe Lenin de cap și l-a împins în jos. Cînd mașina a fost examinată la Smolnîi s-a constatat că fusese găurită în mai multe locuri și avea parbrizul spart. Mîna lui Flatten sîngera, căci o atinsese un glonț în timp ce elvețianul îl apăra pe Lenin[146].

Un an mai tîrziu, Lenin a fost din nou ținta unui atac, de astă dată din partea unor bandiți. în seara zilei de 19ianuarie 1919,Lenin, sora lui și garda dc corp Ccabanov mergeau cu mașina în afara Moscovei, la o școală forestieră de la Sokolniki, unde locuia Krupskaia, la sfatul medicului său. Cînd s-au apropiat dc podul de calc ferată, mașina a fost oprită de trei oameni înarmați. Lenin și însoțitorii lui au crezut că este vorba de o verificare de rutină, dar, așa cum își amintește Maria, „am fost uluiți cînd oamenii care ne-au oprit ne-au dat jos din mașină și, fără să arunce vreo privire spre pașaportul pe care îl scosese la iveală, au început să scotocească prin buzunarele lui Vlădimir llici, ținînd un revolver îndreptai spre tîmpla lui și luîndu-i apoi browningul și permisul de intrare la Kremlin.

«Cine sînteți? a strigat Maria. El e tovarășul Lenin! Cine sîntcți? Arătați-ne permisele!» «Bandiții n-au nevoie de permise», au zis indivizii și s-au urcat în mașină, cu revolverele ațintite spre noi, apoi au pornit cu toată viteza spre Sokolniki ’[147].

De bună seamă, Lenin fusese îneîntat de tîrgul pe care îl încheiase cu bandiții, căci se referea la el ca la un precedent pentru stabilirea unor compromisuri profitabile. „Imaginați-vă“, scria el într-un articol intitulat *Stîngismul boala copilăriei comunismului,* „că mașina dumneavoastră este oprită de niște bandiți înarmați. Le dai banii, documentele de identitate, revolverul, ba chiar și mașina. In schimb, ești scutit de plăcuta lor companie... Compromisul nostru cu bandiții exponenți ai imperialismului german nu se deosebește cu nimic dc acesta [148]“. Cu alte cuvinte, la Brest-Litovsk rușii s-au aflat în fața alternativei „banii sau viața’’

După acest incident, toată Moscova a intrat în alertă. în capitală a fost decretată legea marțială. O săptămînă sau două

mai tîrziu, K. G. Rozental, șeful secției de investigații criminale îi raporta lui Lenin:

„în vederea anchetării atacului banditesc împotriva dumneavoastră în timpul călătoriei la Sokolniki și a lichidării banditismului, am ordonat să se cerceteze toate camerele mobilate și apartamentele dc închiriat care ar putea fi folosite ca ascunzători de infractorii din Moscova.

Toți cei suspecți de complicitate la acest atac banditesc au fost arestați. Am reușit să reținem două sute de persoane, dintre care șaizeci și cinci erau urmărite pentru alte infracțiuni. Agresorii dumneavoastră **tratele Faniei Kaplan. Cînd a fost întrebai de unde știe. Nikolaev a spus că a auzit de la alți locatari, dar nu-și amintește exact de la cine[1'12]. Un anume Vladimir Natanovici Kaplan a fost arestat în 1938 de Departamentul 11 al NKVD regiunea Moscova și a murit șase luni mai tîrziu in inchisoare, în timp ce sora lui, Flora, a ajuns într-un lagăr de concentrare[141]. în afara acestora mai sînt inul ți alți Kaplan nefericiți.**

262 au fost lașka Koșelkov, Zaiaț Șoferul și Lenka Cizmarul. S-a descoperit și apartamentul unde se întîlneau. Proprietarul s-a sinucis[11149].

Flerul bolșevic își spunea din nou cuvîntul: două sute dc arestați pentru o treabă făcută de trei oameni.

Securitatea personală a lui Lenin a fost întărită considerabil după 7 aprilie 1919, cînd Lenin a trimis o listă de măsuri suplimentare care trebuiau să fie luate de comandantul Kremlinului[150]. Printre acestea era inclusă și regula potrivit căreia ori de cîte ori părăsea Kremlinul, Lenin trebuia să fie însoțit de două mașini și cinci oameni din serviciul de securitate. Șoferul lui trebuia să fie „un membru de partid de nădejde[11], ca de altfel și ofițerii de securitate de la apartamentul și de la biroul lui Lenin. Pentru întărirea pazei se vor introduce sisteme de semnalizare și un buton de sonerie pe podea. Accesul în apartamentul lui Lenin avea să fie permis numai pe baza unor tichete speciale emise de Lenin. Biroul funcționarilor urma să fie mutat jos, iar cabinetul lui Lenin lîngă apartamentul lui și lîngă sala Comitetului. în sfirșit, avea să se efectueze o epurare serioasă a personalului Sovnarkomului[151].

Vînătoarea de teroriști și dușmani crea o atmosferă de suspiciune dublată dc o adevărată manie a spionajului. „Vigilența[11] devenise unul din atributele esențiale ale

revoluționarilor de la toate nivelurile. Dc exemplu, comisarul militar din Saratov, Sokolov, i-a scris lui Lenin la sfirșitul lui aprilie 1919. cerindu-i permisiunea „să raporteze despre atacurile militare secrete întreprinse împotriva regimului sovietic. Dușmanii dumneavoastră, care îmi sînt cu toții cunoscuți, vor să vă asasineze, pe dumneavoastră și pe tovarășul Troțki. Vă transmit acestea la cererea expresă a soldatului Armatei Roșii Iakovenko, din Regimentul 12 de Căi Ferate Krasnokuțk[1''152].

Acești Iakovenko au început să se înmulțească pînă cînd au împînzit țara. Evident că Lenin era o țintă vizată, dar după atentatele din 1918 paza lui se întărise considerabil. în plus, era și mai puțin vulnerabil decît alți bolșevici, pentru că se aventura foarte rar în afara spațiului din incinta Kremlinului. Nu făcea niciodată vizite pe front, nici în provincii, nici prin republicile create de noul regim în interiorul granițelor vechiului imperiu, preferind întotdeauna să conducă treburile de la Kremlin. Intenționase să participe la Conferința de la Genua din aprilic- mai 1922 împreună cu Cicerin, dar fusese nevoit să renunțe din

cauza stării precare a sănătății[§]. Pe de altă parte, Unșliht îl informase că „se primiseră informații din surse demne de încredere că polonezii puneau la calc un atentat împotriva tovarășilor Lenin și Ciccrin. Acest lucru ar urma să se întîmple în cazul în care Lenin și Ciccrin se duc la Conferința de la Genua. Teroriștii nu voiau ca acțiunea să se desfășoare pe teritoriul lor.

Atentatele împotriva lui Lenin au făcut să crească solidaritatea cu conducătorul și admirația pentru mintea și voința lui. Elogiile care i se aduceau erau străbătute de motivații ideologice, exprimate într-o retorică inconsistentă și adesea naivă. Credința străveche a Rusiei în „bunul tătuc țar“

§Conferința de la Genua, la care au participat douăzeci și nouă de națiuni europene, inclusiv Germania și Uniunea Sovietică, a fost primul pas pe calea recunoașterii Rusiei Sovietice de către democrațiile occidentale. I>a o conferință paralelă ținută în Rapallo, Germania și Rusia au ajuns la o înțelegere bilaterală referitoare la cooperarea economică și militară.

și-a găsit rapid un nou obiectiv. După cum scria unul dintre cei mai capabili comisari ai popoiului din prejma lui Lenin: „atentatul Faniei Kaplan împotriva vieții lui Lenin i-a sporit considerabil popularitatea"[154]. Simpatia firească a oamenilor obișnuiți, stimulată și de propagandă, s-a transformat într-o idolatrie persistentă care a îmbrăcat aspecte grotești în cultul lui Stalin, fără a se renunța însă la „zeificarea[1]' lui Lenin. Zeul pământean creat de bolșevici a inspirat o adevărată cultură a adorației, cu reguli, ritualuri și obiceiuri proprii.

Atentatele împotriva lui Lenin i-au permis regimului să exagereze rolul liderului, pe care îl considera necesar pentru supraviețuirea sa. Lipsa vanității personale în cazul lui Lenin nu a fost un obstacol în calea dezvoltării idolatriei.

A doua consecință a atentatelor împotriva vieții lui Lenin a constituit-o faptul că a permis regimului să recurgă la o violență fără precedent. Execuții de mari proporții avuseseră loc și înainte de decretul VȚIK cu privire la teroarea în masă. La puțin timp după atentatul Faniei Kaplan au avut loc execuțiile publice ale cîtorva foști miniștri ai Guvernului Provizoriu: Șceglovitov (ministrul justiției), Hvostov și Protopopov (miniștri de interne), Belețki (șeful Departamentului Poliției), arhiepiscopul Vostorgov și alții. Belețki a încercat să fugă în ultimul moment, dar a fost împușcat. După ce i-a lichidat pe toți în parcul Petrovski, plutonul de execuție a ridicat cadavrele și a făcut curățenie[155].

În toamna anului 1918, regimul sovietic traversa cea mai nefastă perioadă a existenței sale. Se părea că nu e nevoie decît de un brînci, pentru ca „primul stat proletar" să se prăbușească precum un castel de cărți de joc. Oricît ar părea de paradoxal, atentatul Faniei Kaplan a salvat sistemul. După cum afirmă Troțki: „în acele zile tragice, revoluția a cunoscut experiența crizei interne. Partea ei bună a fost minimalizată. Sabia partidului era pregătită. Hotărîrea și, cînd era necesar, lipsa de scrupule deveneau preponderente. S-a produs o consolidare și, în mod paradoxal, de astă dată, revoluția a fost salvată nu de un respira, ci, dimpotrivă, datorită unei noi primejdii"[156].

Troțki avea dreptate. în fața pericolului, bolșevicii au recurs la cel mai respingător mijloc de a-și salva statul, teroarea de masă împotriva propriului popor. Au transpus în

practică promisiunea lui Lenin de a transforma războiul imperialist în război civil. în această aventură, au fost ajutați de mulți oameni, inclusiv de cei care au tras în seara zilei de 30 august 1918, la fabrica Michelson, de pe strada Șcipovskaia nr. 3.

Ghilotina terorii

Atentatul împotriva vieții lui Lenin a marcat înlocuirea terorii individuale cu teroarea în masă, ca o componentă esențială a politicii de stat. Lenin tînjea de mult după lucrul acesta. Troțki își amintește că pe vremea cînd discutau proiectul de decret al lui Lenin *Patria socialistă este în primejdie,* social-revoluționarul de stînga Șteinberg se pronunțase ferm împotriva împușcării pe loc a oricui ar fi pactizat cu dușmanul. „Dimpotrivă", a exclamat Lenin, „tocmai în asta constă patosul revoluționar". A adăugat apoi ironic: „Sper că nu-ți închipui că vom ieși victorioși dacă nu vom folosi cel mai dur gen de teroare revoluționară". Lenin nu rata niciodată ocazia, cînd vorbea despre revoluție sau despre dictatură, să remarce: „Ce fel de dictatură avem noi? O adunătură de fleacuri, nu o dictatură". Troțki își amintește că Lenin a mai adăugat: „Dacă nu sîntem în si arc să împușcăm un sabotor alb-gardist, ce revoluție se cheamă că am (acut? Numai vorbărie și fleacuri"[157]. în broșura sa *Sarcinile de rutină ale regimului sovietic,* Lenin a scris cu regret că „regimul nostru este incredibil de blind, seamănă mai curînd cu o budincă decît cu un pumn de fier"[158].

înainte de atentatul de la Michelson, teroarea dezlănțuită de Ceka

ajunsese deja să-ți înghețe sîngele în vene. Asemenea pocnetului unui zăvor care se închide brusc, cele două silabe *Ce-ka* opreau orice conversație. Ceka - Comisia extraordinară pentru combaterea contrarevoluției și sabotajului - fusese înființată în decembrie 1917 sub președinția lui Felix Dzerzynski, „Felix cel de Fier", ca o inchiziție revoluționară, implacabilă și nemiloasă. Atentatul împotriva lui Lenin s-a produs la momentul oportun Numai folosind teroarea, regimul

îi putea determina pe soldați să lupte și asigura, totodată, aprovizionarea cu cereale. în ziua de 5 septembrie 1918, la o săptămînă după atentat, la o întîlnire a Sovnarkomului pe care în absența lui Lenin a condus-o Sverdlov, acesta împreună cu Dzerzynski au ridicat problema terorii în masă, iar Dzerzynski a citit un scurt raport. Burghezia, spunea el, și complicii ei au ridicat capetele. Capul hidrei trebuie retezat, încă zguduiți de atentat și de valul de cereri din partea muncitorilor de a se folosi forța pentru a se pune capăt acestor acte ostile, Comisarii Poporului erau dispuși să voteze cele mai severe decrete. Fără îndoială că Lenin a considerat satisfăcător decretul *Despre teroarea roșie* pe care l-au votat, căci reprezenta o mare schimbare față de precedenta adunătură de „fleacuri". Credem că merită să fie citat în întregime:

„După ce a audiat raportul Președintelui Ceka, Consiliul Comisarilor Poporului a ajuns la concluzia că, în situația dc față, securitatea spatelui frontului prin măsura terorii este o necesitate absolută. Pentru a conferi un caracter sistematic activităților Ceka se impune să fie detașați acolo cît mai mulți membri de partid cu simț de răspundere. Este esențial ca Republica Sovietică să fie apărată de dușmanul de clasă prin izolarea acestuia în lagăre de concentrare, iar toți cei implicați în conspirațiile și rebeliunile alb-gardiștilor să fie împușcați. Numele celor executați vor fi date publicității specificîndu-se, totodată, motivele pentru care s-a aplicat această măsură[Ct 159].

în absența lui Lenin, decretul a fost semnat de Kurski, Comisar al Poporului pentru Justiție, de Petrovski, Comisar al Poporului pentru Interne și de Bonci-Bruevici, șeful administrației de stat. După cum scria istoricul emigrant Melgunov: „Oroarea morală a terorii, efectul ei dezintegrator asupra psihicului uman constă nu atît în asasinatele individuale sau în numărul lor, cît în sistemul însuși"[160] Așa cum în timpul Revoluției Franceze cuțitul ghilotinei și-a cules fără încetare oribila recoltă, în același mod Ceka își croia drum cu ajutorul revolverului.

Sistemul bolșevic și-a propus să acționeze „sistematic" în direcția creării unui climat de teamă și de obedință sclavagistă. într-un interviu acordat în noiembrie 1918, Peters

a declarat: „Pînă la asasinarea lui Uriţki (Comisarul Poporului pentru afacerile interne din regiunea de nord şi preşedinte al Ceka din Petersburg.*) la Petersburg nu au fost execuţii, dar după aceea s-au înmulţit excesiv, tară discriminare, în timp ce la Moscova regimul a reacţionat la atentatele împotriva lui Lenin numai cu executarea cîtorva miniştri ţarişti". în realitate, aşa cum ştia prea bine şi Peters, au fost împuşcaţi sute de oameni. în finalul interviului Peters a avertizat că „Orice încercare a burgheziei ruse de a ridica din nou capul va fi pedepsită în aşa fel îneît oricine ştie cc înseamnă Teroarea Roşie va încremeni de spaimă"[**].

Războiul împotriva poporului rus a fost cel mai cumplit păcat al bolşevicilor. S-ar putea spune că teroarea s-a instaurat numai împotriva celor care s-au făcut vinovaţi de crime împotriva regimului. Dar lucrurile nu stau aşa. Cu o lună înainte de emiterea decretului despre Teroarea Roşie, Lenin i-a recomandat lui A. D. Ţîrupa, Comisar al Poporului pentru producţia de alimente, să emită un decret potrivit căruia „în fiecare regiune producătoare de cereale să fie luaţi douăzeci şi cinci-trcizeci de ostatici dintre cei bogaţi care să răspundă cu vieţile lor pentru colectarea şi încărcarea surplusurilor" Ţîrupa a fost şocat de duritatea acestei măsuri şi, în răspunsul său, a evitat subiectul ostaticilor. La următoarea întâlnire a Sovnarkomului, Lenin a dorit să ştie de ce a lăsat în suspensie chestiunea ostaticilor. Ţîrupa a încercat să se apere, căci însăşi ideea de a lua ostatici îl îngrozea şi nu avea nici cea mai mică ideea cum ar putea organiza o asemenea acţiune. Energic, a sunat răspunsul. Lenin i-a trimis altă notă, ca să lămurească şi mai bine lucrurile: „Nu sugerez ca ostaticii *să fie luaţi,* ci *să fie numiţi* în fiecare district. Fiind bogaţi, ci îşi vor aduce propria contribuţie şi în acelaşi timp vor răspunde cu vieţile lor de strîngerea şi încărcarea imediată a surplusurilor"[16].

Cei înclinaţi să creadă că aceste măsuri au fost dictate de împrejurări, că se refereau numai la cazuri particulare, se înşală. în realitate, fenomenul atinsese proporţii de masă,

[**]Numele a fost adoptat după obiceiul bolşevic de a numi vechea capitală Petersburg, pentru a evita numele în formă slavă, Petrograd.

măsurile fiind tipice pentru modul în care a operat Lenin în timpul războiului civil. La 20 august 1918 i-a scris lui Nikolai Semașko, Comisar pentru Sănătate și conducător civil al războiului, aflat la Livnîi: „Vă felicit pentru suprimarea energică a chiaburilor și a alb-gardiștilor din regiune. Trebuie să batem fierul cît e cald și să organizăm săracii din regiune, să confiscăm toate grinele și toate bunurile chiaburilor rebeli, să-i spînzurăm pe conducătorii chiaburilor, să-i mobilizăm și să-i înarmăm pe cei săraci sub conducerea unor lideri de nădejde din propriile noastre unități, să arestăm ostatici dintre cei bogați și să-i ținem închiși"[163].

Sistemul lagărelor de concentrare - Administrația de Stat a Lagărelor GULAG - și înfricoșătoarele epurări din anii ’30 sînt asociate, de regulă, cu numele lui Stalin, dar adevăratul părinte al execuțiilor, al terorii în masă și al „organelor" aflate deasupra statului, a fost Lenin. Pe fundalul terorii declanșate de Lenin este mai ușor să înțelegem metodele inchiziției lui Stalin, care era capabilă să execute uneori oameni numai pe baza unei simple suspiciuni. Lenin nu a inspirat numai teroarea revoluționară, dar a fost primul care a transformat-o într-o instituție de stat. Cînd M. M. Volodarski. Comisarul Poporului pentru presă, propagandă și agitație, a fost asasinat în 1918 la Petrograd. Lenin se aștepta ca liderii bolșevici locali să ia măsuri severe, însă a constatat că erau slabi și șovăielnici. Iritat, i-a trimis o scrisoare usturătoare lui Zinoviev: „Chiar astăzi Comitetul Central a auzit că *muncitorii* din Petrograd au vrut să reacționeze la asasinarea lui Volodarski prin teroare în masă și că dumneata (nu dumneata personal), adică liderii locali de Partid i-ați ținut în frîu. Protestez vehement! Ne compromitem; rezoluțiile noastre amenință cu teroarea în masă, dar cînd este vorba să trecem la fapte, *frînăm* inițiativa *întru totul* justificată a maselor. Asta este im-po-si-bil! Teroriștii vor crede că nu sîntem în stare de nimic. Ne aflăm într-o situație de război extremă. Trebuie să sprijinim teroarea pe scară largă împotriva contrarevoluționarilor, mai ales în Petrograd, ca să dăm un exemplu *hotărîtor“[M].*

Decretul asupra terorii în masă a reprezentat temelia pe care au înălțat și dezvoltat sistemul succesorii lui Lenin și cei

care i-au urmat lui Dzerzynski și Unșliht. Este greu de înțeles cum un om care îi admira pe Beethoven și pe Spinoza, care îl citea pc Kant și obișnuia să le spună lui Gorki și Lunacearski cît de mult prețuiau bolșevicii intelectualitatea, putea tolera un sistem guvernat de reguli polițienești. Cum era în stare Lenin, care se pretindea liderul unei lumi noi, să scrie personal ordine de spînzurătoare, de împușcare, de închiderea

oamenilor în lagăre de concentrare, știind că lucrurile acestea nu vor rămîne simple cuvinte așternute pe hîrtie?

Cînd au recurs pentru prima oară la teroare, bolșevicii și-au justificat gestul invocînd „conștiința revoluționară" și decretele pripite al Sovnarkomului care îi încurajau în această direcție. Dar atunci cînd teroarea a devenit un fenomen de masă, Lenin a simțit nevoia s-o fundamenteze teoretic. Există multe articole în care și-a prezentat argumentația. In noiembrie 1920, revista *Kommunisticeskii Internațional* (Internaționala comunistă) a publicat articolul *în legătură cu istoricul dictaturii.* Lcnin începea cu binecunoscuta frază: „Cine nu înțelege nevoia dictaturii oricărei clase revoluționare pentru a-și asigura victoria, nu pricepe nimic din istoria revoluției"[165], după care înșira o mulțime de propoziții menite să justifice teroarea revoluționară. „Dictatura înseamnă - luați aminte o dată pentru totdeauna! - puterea neîngrădită bazată pe forță și nu pe lege"[166]. Lcnin părea îneîntat de propria lui descoperire atunci cînd afirma că: „Puterea neîngrădită de lege, bazată pe forță, în cel mai simplu sens al cuvîntului reproduce exact conținutul noțiunii de dictatură"[167]. Apoi a elaborat o definiție: „Dictatura nu înseamnă altceva decît puterea neîngrădită de nici un fel de lege, sau regulamente și bazată direct pe folosirea forței". Poporul revoluționar „își creează propriul tribunal și instituie pedepse, aplică forța, creează o nouă lege revoluționară"[168]. După părerea lui Lenin, violența aplicată în numele dictaturii proletariatului este echivalentă cu Justiția revoluționară".

Merită consemnat faptul că, în general, înainte de revoluție, Lenin nu fusese adeptul „logicii bîtei". După ce a pus mîna pe putere, a aruncat mantia social-democrată și a îmbrăcat veșmîntul iacobin. Din acel moment, întreaga sa

politică a fost subordonată unui singur scop: să rămînă la putere cu orice preț. Insă nu s-a limitat la fundamentarea teoretică a terorii ca politică de stat, ci s-a implicat nemijlocit în aplicarea ei. Corespondența lui cu D. I. Kurski, Comisarul Poporului pentru Justiție, este elocventă în acest sens. Lenin avea naivitatea să-și închipuie că organele justiției vor contribui la stoparea monstruoasei birocrații care lua ființă. I-a sugerat lui Kurski că „neapărat în toamana aceasta și în iama 1921-22 trebuie să se aducă în fața instanței patru sau șase cazuri „model", astfel ca fiecare proces să se transforme într-o cauză politică"[169]. Sperînd că respectivul Comisariat pentru Justiție va institui o oarecare „ordine revoluționară'

în acea birocrație, Lenin scria: „întreprinderile noastre dc stat sc află într-o situație mizerabilă. Și cei mai vinovați, cei mai indolcnți sînt comuniștii «binevoitori», care se Iasă duși de nas. Comisariatului pentru Justiție și tribunalelor revoluționare le revine cea mai marc răspundere - ele trebuie să-i sancționeze cu asprime pe acești trintori și pe alb-gardiștii care își bat joc de ei[4'170]. El a mai adăugat că printre trintori figurau o mulțime de intelectuali și l-a sfătuit pe Kurski să „însceneze un proces politic care să-i învețe minte pe acești intelectuali ticăloși[44171].

Dar nimic din toate acestea nu-1 abătea pe Lcnin dc la scopul punerii aparatului represiv pe o bază legală, deși noțiunea lui despre legalitate avea foarte puțin dc-a face cu justiția. în 1922, Kurski a început elaborarea Codului Penal al RSFSR. O dată cu formarea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) în 1922, fiecare republică constitutivă trebuia să-și elaboreze propriul cod penal, teoretic în mod independent, dar, practic. în conformitate cu regulile stabilite dc Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. Lcnin a luat parte activă la elaborarea codului penal model al Federației Ruse (RSFSR). I-a scris lui Kurski: „După părerea mea, ar trebui să extindem folosirea execuției (comutat^ în deportare în străinătate)[4'17]". Două zile mai tîrziu i se adresa din nou: „Legea nu trebuie să abolească teroarea. A promite așa ceva ar însemna o autoamăgirc sau înșelătorie. E absolut necesar ca teroarea să fie legalizată principial, în termeni clari, fără echivoc[44 173]. Nici nu sc putea să fie mai sincer: terorirea

trebuie legalizată ca o chestiune dc principiu, cu o sferă dc aplicare cit mai largă. Mai mult chiar, cl propunea două variante posibile dc extindere a execuției, dintre care citățm doar una, întrucît diferențele dintre ele sînt nesemnificative: „Propaganda, agitația, apartenența sau colaborarea cu organizațiile ce sprijină acea parte a burgheziei internaționale care nu recunoaște dreptul sistemului comunist de a înlocui capitalismul și încearcă să-1 răstoarne prin forță, prin intervenție, prin blocadă, spionaj, și alte metode similare, vor fi condamnați la moarte, sentință ce poate fi comutată în cazul unor circumstanțe atenuante in privațiunea dc libertate cu cxpluzarca din țară[4'174] Aceasta a devenit baza vestitului Articol 59 al Codului Penal sovietic[175], așa cum s-a recunoscut în volumul 45 al lucrărilor lui Lenin, publicate în 1970: „Sugestiile lui Lcnin au fost luate în considerare la elaborarea Codului Penal... secțiunea crimelor contrarevoluționare'[4176].

Societatea sovietică îi datorează lui Lenin meritul de a fi atribuit un rol special „organelor punitive“. în acest domeniu nu se inspira nici din operele lui Marx, nici ale lui Engels, care nu au lăsat nici un fel de instrucțiuni referitoare la modalitățile de creare a unor astfel dc organisme sau la principiile lor de funcționare. Lenin însuși a fost patronul sfint al Ceka. înființată în decembrie 1917, ea a căpătat curînd, la dispoziția liderului bolșevic, un statut extrajuridie. Omnipotenta Ceka putea să aresteze, să ancheteze, să dea sentințe și să le execute. Zeci de mii de oameni au fost împușcați Iară judecată în subsolurile Ceka. Și, ca și cînd toate acestea s-ar fi dovedit insuficiente, la 14 mai 1921, Biroul Politic, condus de Lenin, a votat o moțiune prin care „se lărgeau drepturile Ceka în legătură cu aplicarea pedepsei cu moartea"[177].

Teroarea Ceka a fost coroborată cu hotărîrile de partid. în iunie 1918, cu trei luni înainte de adoptarea decretului referitor la Teroarea Roșie, o conferință de partid a cckiștilor a votat decrete privind „destituirea unor lideri proeminenți și activi ai cadeților monarhiști, ai social-revoluționarilor de dreapta și ai menșevicilor, înregistrarea și punerea sub supraveghere a generalilor și ofițerilor, menținerea sub observație a Armatei Roșii, a personalului ei de conducere...;

împușcarea contrarevoluționarilor, a speculanților, a tîlharilor și a celor care iau mită“[178]. Adesea, Biroul Politic adopta decizii care aveau prioritate față de hotărîrile tribunalelor. De exemplu, Biroul Politic a ordonat Biroului pentru Asia Centrală „ca nu care cumva să-i elibereze pe liderii basmaci, ci să-i aducă ncîntîrzial în fața tribunalului revoluționar, în vederea aplicării pedepsei cu moartea"[179].

Lenin era preocupat de activitatea Ceka în cele mai mici detalii: „Supravegherea trebuie să fie perfecționată (să existe despărțituri speciale, pereți de lemn, dulapuri sau separeuri pentru schimbarea hainelor), la aceasta adăugîndu-se percheziții inopinate, un sistem de verificări duble sau chiar triple, după toate regulile artei percheziției etc."[180]. Exprimarea pare să aparțină mai degrabă unui profesionist în domeniul serviciului de securitate decît unui șef de guvern, l-a scris lui Dzerzynski și i-a sugerat ca arestările să se opereze *în timpul nopți .*

Lenin era obsedat dc ideca că ar putea exista „scurgeri de secrete", că intrigile și planurile bolșevicilor ar fi astfel descoperite. Chiar atunci cînd Herbert Hoover, șeful Administrației pentru alimente a SUA. a

lansat în iulie 1921 un program de ajutorare menit să contribuie la distribuirea alimentelor și combaterea foametei în Rusia. Lenin a sesizat pericolul, întrucît majoritatea lucrătorilor din cadrul acestui program erau tineri studenți. Lenin i-a scris în secret lui Molotov: „Ca urmare a înțelegerii cu Hoover, o să sosească un mare lot de americani. Trebuie să ne gîndim cum să-i supraveghem și să fim informați asupra oricărei mișcări. Propun ca Biroul Politic să dispună înființarea unei comisii cu sarcina dc a pregăti, a elabora și a intensifica supravegherea și informarea în legătură cu străinii, prin Ccka și celelalte organe. Comisia va fi alcătuită din Molotov, Unșliht și Ciccrin. Ultimii doi vor putea fi înlocuiți numai dc membri de partid cu funcții foarte înalte, cu aprobarea prealabilă a lui Molotov"[IS2].

Decenii la rînd. poporul sovietic a fost crescut în mitul „bunătății" lui Lenin. și nenumărate cărți reflectau interesul și preocuparea lui pentru semenii săi. „Bunătatea" lui se distingea prin faptul că era „revoluționară" De exemplu, cînd

a aflat că la Țariţîn o anume Valentina Pcrșikova a fost arestată dc un cekist zelos pentru că mîzgălisc un tablou al lui Lenin, acesta a scris organului local de partid: „Nu trebuie să arestăm un om numai pentru că a zmîngălit un portret. Eliberați-o imediat pe Valentina Pcrșikova, dar dacă este contrarevoluționară supravegheați-o îndeaproape"[181].

Lenin a creat un statut privilegiat Cekăi. După revoluție, controlul asupra organelor represive era exercitat numai dc Biroul Politic, iar mai tîrziu de șeful guvernului și al Partidului. Dacă se isca un conflict între Ceka și alt organ de stat, invariabil Lenin se situa de partea Cekăi. In decembrie 1917, M. Kozlovski, funcționar superior în Comisariatul pentru Justiție i-a scris lui Lenin. obiectînd împotriva „execuțiilor nefondate" inițiate de aceasta: „Au trecut cîteva zile de cînd l-am informat pe Stalin că sînt în slujba lui. Dar se mișcă încet. Anexez opt cazuri referitoare la protestul meu împotriva Ceka... Propun să se revizuiască decizia dc lichidare a tuturor oficialităților politice, începînd cu contabilul satului și ofițerul de poliție. Sentința de împușcare este dată adesea fără o anchetă și fără o motivație plauzibilă (unuia dintre ei i s-a reproșat doar faptul că este monarhist)". într-o scrisoare adresată lui Stalin, Lenin îi spunea că Dzerzynski îl informase cu privire la obiecțiile formulate de Ceka în privința întîlnirii lui cu Kozlovski[184]. Și cu aceasta chestiunea s-a încheiat.

în scurt timp, Ceka a devenit, practic, adevăratul șef al statului, trezind frică nu numai în rîndul populației, ci și printre[4]bolșevicii înșiși. N. V. Krîlenko scria că Ceka s-a transformat într-un Comisariat al Poporului, „îngrozitoare prin cruzime și prin totala impenetrabilitate în fața oricui ar fi dorit să știe ce se petrece în adîncurile ei“[185].

Sesizînd creșterea unei ostilități tacite împotriva Cekăi, Dzerzynski, cu acordul lui Lenin. a propus sistarea pedepsei cu moartea în provincii Iară confirmarea sentinței de la Moscova - de către Ceka. în același timp, el a sugerat aplicarea mai frecventă a pedepsei capitale în cazul funcționarilor corupți de pe frontul economic[186].

Cînd s-a făcut încercarea de a se subordona activitățile represive ale Ceka Comisariatului pentru Justiție, Dzerzynski s-a revoltat: „Asta ne va distruge prestigiul, ne va diminua

autoritatea în lupta cu crima și va alimenta bufele albgardiștilor despre acțiunile noastre «ilegale». în cazul de față nu e vorba de un act de control, ci de unul de discreditare a Cekăi și a organelor sale. Ceka este subordonată Partidului[44][87]. Dzerzynski greșea; Partidul nu mai avea nici un control asupra Cekăi. Ea se afla în subordinea primului om din partid, și lucrul acesta s-a transformat într-o sinistră tradiție. Ceka a devenit treptat, dar foarte rapid un stat în stal, cu puterea de a condamna un cetățean, după bunul său plac.

În afară de Ceka mai existau și tribunalele revoluționare, numite astfel prin analogie cu acelea instituite de Revoluția Franceză. Potrivit mărturiei lui Serghei Kobiakov, avocat în aceste tribunale, „Nu exista apel împotriva unei sentințe pronunțate de un tribunal. Aceasta nu mai era confirmată de nimeni, urmînd să fie executată în douăzeci și patru de ore[44 1][88]. Tribunalele nu se comparau cu Ceka, nici în privința eficienței, nici a anvergurii operațiilor lor, dar reușeau totuși să arunce în închisoare mii dc oameni, adesea numai pentru că aparțineau „clasei exploatatoare[44].

Niște cifre globale nu există, însă incidentele particulare sînt revelatoare. în martie 1921, în timp ce la Moscova se desfășură Congresul al X-lea al Partidului Bolșevic, soldații și marinarii din fortăreața de pe insula Kronstadt din Marea Baltică, aflată la treizeci de kilometri de Petrograd, s-au răsculat împotriva regimului bolșevic și au cerut formarea unui guvern în care să fie reprezentate toate sovietele socialiste. Lenin a trimis 50 000 de soldați ai Armatei Roșii ca să înăbușe revolta. Nu se cunoaște numărul exact al celor uciși, dar 167 de marinari de pe vasul de luptă *Petropavlovsk* au fost condamnați

la moarte la 20 martie, și procese similare an avut loc pe tot parcursul lunilor martie și aprilie[189].

în 1921, cînd războiul civil se apropia de sfîrșit, tribunalele militare și-au continuat activitatea și, deși numărul execuțiilor s-a redus față de anii 1918 și 1919, teroarea revoluționară s-a exercitat cu o forță uluitoare în rîndurile militarilor. N. Sorokin, adjunct al Colegiului Militar al Tribunalului Suprem și M. Strogovici, director al ramurii de statistică a acestui tribunal îi raportau lui Trotki că în 1921 au fost executați 4

337 de soldați și ofițeri ai Armatei Roșii[190]. Și asta într-un an în care vîntul victoriei umila pînzelc Roșilor, și toate înfrîngerilc militare erau de domeniul trecutului.

Cîteodată, Lenin dădea el însuși sfaturi cu privire la instrumentarea unui caz. La 27 august 1921, în cadrul unei ședințe restrînse a Biroului Politic la care au participat Troțki, Kamenev, Zinoviev, Molotov și Stalin s-a discutat despre procesul generalului alb, baronul von Ungam-Stemberg. Lenin a făcut o propunere care a fost acceptată imediat: „Trebuie să formulăm o acuzație întemeiată și dacă există suficiente probe indubitabile, o să organizăm cît mai repede un proces public și o să-1 împușcăm“[191]. Nu se pune problema dacă Ungam merita sau nu un proces (dosarul lui de conducător al războiului civil în Siberia răsăriteană este destul de sîngeros); întrebarea este de ce s-a amestecat Biroul Politic. Propunerea lui Lenin reprezenta un ordin politic dat tribunalului. Lenin acționa ca anchetator, procuror și judecător. în asemenea condiții nu mai era nevoie de un avocat al apărării.

Ceka nu și-a limitat execuțiile la exponenții burgheziei, muncitori, țărani, ostași ai Armatei Roșii. își împușca și proprii oameni dacă aceștia deveneau suspecți. în martie 1921, un grup de cekiști de pe frontul din Turkestan au scris Comitetului Central, protestînd că execuțiile s-au înmulțit în cadrul Ceka: „Cekiștii sînt împușcați sub diverse pretexte și nici unul din comuniștii care lucrează în cadrul acestor organe represive nu arc garanția că nu va fi împușcat mîine sub o acuzație sau alta“. Autorii continuă: „în momentul în care un comunist începe să lucreze pentru organele represive, el încetează de a mai fi o ființă umană, transformîndu-sc într-un automat. Nu mai poate să-și exprime propriile păreri, să-și satisfacă propriile nevoi și este în permanența amenințat cu execuția" Ca urmare a activității lor ca și a amenințării constante cu pedeapsa, cekiștii „dobîndcsc trăsături

negative, cum ar fi vanitatea, aroganța, duritatea, egoismul feroce ș.a.m.d. și devin, treptat, o castă aparte '[192].

Această „castă aparte[1]' a captat „interesul aparte[1]' al lui Lenin. Pentru el, Ceka trebuia să aibă o singură calitate, și anume loialitatea: loialitate față de el. față de Partid și Revoluție. Bolșevicii și-au dat seama de lucrul acesta și au

încercat să contribuie cu sugestii: dc exemplu, Ganeţki i-a propus lui Lenin să cimenteze unitatea dintre Ceka şi Partid: „este important[11], scria el „să stabilim cele mai strînsc legături cu putinţă între organizaţiile dc partid şi Ceka. Toţi membrii de Partid aflaţi în posturi de răspundere trebuie să transmită la Ceka toate informaţiile pe care le primesc, pe calc oficială sau particulară, dacă acestea pot interesa lupta împotriva contrarevoluţiei[11]. în scrisoarea sa de răspuns, Lenin s-a interesat dacă Ganeţki a discutat chestiunea cu Dzerzynski şi i-a cerut să-i dea telefon. Era o propunere care concorda cu modul de a gîndi al lui Lenin. El îşi exprimase sentimentele faţă de Ceka în memorabila frază: „Un bun comunist este un bun cekist"[193].

Şcoala leninistă a terorii a îmbrăcat multe forme: luarea de ostatici, deportarea, ridicarea cetăţeniei, execuţii nejuslificatc, detenţia. în anii următori, Menjinski, lagoda, Ejov şi Beria aveau să inventeze şi să perfecteze noi metode, bazate pe experienţa lui Lenin. De exemplu, în aprilie 1941, Comisarul adjunct pentru Afaceri Interne, Serov, a sancţionat următorul „program" dc recrutare: sub numele conspirativ „Operaţiunea Moara dc vînt[11], a fost creată o falsă graniţă sovietică cu un fals post de frontieră japonez în Extremul Orient, în regiunea Habarovsk. Cetăţenilor sovietici li sc încredinţau misiuni „speciale" dincolo dc „frontieră[11]. Acolo erau arestaţi dc cckişti îmbrăcaţi în uniforme japoneze sub acuzaţia că ar fi fost agenţi ai, japonezilor[11] şi trimişi înapoi dincolo dc frontieră, unde cădeau imediat în mîinile „adevăraţilor[1] cckişti. Dacă se dovedea că în timpul torturilor Japonezilor" recunoscuscră că au legături cu NKVD-ul erau condamnaţi la moarte. Sute dc asemenea nefericiţi au fost lichidaţi în felul acesta: şi numai intrarea Uniunii Sovietice în război, în luna iunie, a pus capăt Operaţiunii Moara de vînt[194].

în ciuda gravelor probleme economice cu care se confrunta ţara, s-au păstrat numeroase documente ce atestă faptul că Lenin n-a refuzat niciodată sprijinul financiar solicitat dc Ceka. Este suficient să citătm un singur exemplu: în calitate de preşedinte al Consiliului pentru muncă

şi apărare, în noiembrie 1921 a semnat un ordin care prevedea acordarea unei alocaţii suplimentare de 792 000

ruble-aur pentru nevoile speciale ale Cekăi[195]. Biroul Politic a ratificat decizia în 24 noiembrie[196].

Lenin a lăsat să se înțeleagă clar că socotea acest organism drept unul din elementele cheie ale sistemului pe care îl crease. Luînd cuvîntul la Congresul al IX-lea al Sovietelor, el a afirmat că „fără o asemenea instituție, regimul muncitorilor nu ar exista[11197]. Dar cu numai cîteva luni înaintea loviturii de stat din octombrie, în lucrarea sa *Statul și revoluția,* declarase că, atunci cînd proletariatul va prelua puterea, mașina statală va fi zdrobită și statul va începe să dispară treptat. Lui Lenin îi lipsea viziunea de ansamblu asupra vieții sociale. Ochii lui erau, de regulă, fixați asupra grijilor de fiecare zi, a experimentelor care aveau să transforme uriașa țară într-o patrie a GULAG-ului.

Ghilotina revoluției ruse a constituit-o revolverul și cînd n-a mai existat nici o îndoială în privința cîștigării războiului civil, rafalele plutoanelor de execuție au fost înlocuite de pocnetele răzlețe ale focurilor de revolver. Dar lupta împotriva contrarevoluționarilor, a teroriștilor și a sabotorilor nu putea fi dusă numai cu revolverele cekiștilor. încă din anul 1918, bolșevicii au înființat lagărele de concentrare, și cei care scăpaseră de gloanțe au început să le umple. La 20 aprilie 1921, Biroul Politic sub conducerea lui Lenin a aprobat construirea unui lagăr cu o capacitate de zece pînă la douăzeci de mii de oameni, în regiunea Uhta din nordul îndepărtat[198]. O săptămînă mai tîrziu, Dzerzynski a propus ca soldații și marinarii de la Kronstadt - considerați în 1917 mîna dreaptă a bolșevicilor - care se revoltaseră împotriva autorității sovietice în martie 1921, și rezistaseră timp de cîteva săptămîni asaltului de proporții al trupelor Armatei Roșii, să fie așezați în „colonia corecțională de la Uhta“Apoi Ceka a propus construirea altei colonii penale la Holmogorî, tot în nord[200]. Și lucrurile au continuat în același fel. în curind, toată harta secretă a țării avea să fie presărată de ciupiturile de vărsat negru ale lagărelor, prin care urmau să treacă milioane de oameni în cei șaptezeci de ani de regim leninist.

Primele deportări în lagăre au avut loc în timpul războiului civil. Un număr foarte mare dc femei și copii din regiunea Donului și din Kuban au fost „reașezați[1]' ca urmare a represaliilor sălbatice împotriva cazacilor. Mii dc oameni au

murit, fie în lagăr, fie în drum spre lagăr.

Troțki a anticipat „marșurile^ siberiene ale lui Stalin cînd a raportat în 1920 la Moscova: „Propun să se anunțe în numele guvernului că familiile lui Kuban găsite vinovate dc colaborare cu generalul alb. baronul Vranghel, vor fi deportate dincolo de Baikal, în zonele aflate în posesia japonezilor, semenoviților etc. Vreau să știu dacă aveți de formulat vreo obiecție''[2ul]. Nu existau obiecții, dar mijloacele de transport lipseau cu desăvîrșire.

Fostele arhive ale Partidului și depozitele KGB-NKVD conțin teancuri întregi de scrisori de la deținuții deznădăjduiți din nenumărate lagăre. Cea mai mare parte au fost distruse de autorități, dar cîteva s-au mai păstrat. Sînt deosebit de numeroase scrisorile din perioada colectivizării de la începutul anilor ’30, cînd s-a purces la realizarea „planului cooperatist al lui Lenin. O alegere întîmplătoare a cîlorva din aceste misive poate să ne ofere o imagine de ansamblu asupra atmosferei ce domnea în perioada respectivă.

„Cerere a deportaților din regiunea Severo-Dvinsk, districtul Kotlass, din lagărul Makariha. Vă rugăm să analizați cazurile noastre și să ne spuneți cu ce-am greșit ca să fim torturați și batjocoriți în asemenea măsură? Cum se poate ca, după ce am cultivat atît de multe grîne și am ajutat statul, acum să devenim nefolositori? Dacă nu e nimic de capul nostru, atunci trimiteți-ne în străinătate, căci aici sîntem amenințați să murim prin înfometare și în fiecare zi un revolver este îndreptat spre pieptul nostru și ne amenință cu moartea. O femeie a fost înjunghiată cu o baionetă și doi bărbați au murit prin împușcare. Numai în decurs de șase săptămîni au pierit 1 600 dc oameni.

Oamenii vă cer să trimiteți o comisie care să ia act de condițiile în care trăim. Pînă și vitele au parte de un tratament mai bun, în vreme ce noi stăm cu picioarele în apă, iar de sus nc cade nisip în ochi. Nu nc dezbrăcăm și nu ne descălțăm niciodată, n-avem destulă pîine și nici apă și dacă nu se vor lua măsuri în decurs de o lună nu va mai rămînc nimeni în viață.

Nu credem că Rusia suferă pentru că noi am cultivat foarte mult griu. Mai degrabă lucrurile stau invers. Nu am avut

niciodată pierderi de grîne. dar acum totul s-a dus pe apa sîmbetei, iar felul în care sîntem tratați depășește orice închipuire. Nu vedeți ce se întîmplă? Ne-au luat totul și ne-au deportat. Asta nu face bine nimănui, și cu atît mai mult Rusiei.

Cerem Comitetului Executiv Central să constate la fața locului cum trăiesc chiaburii la Makariha: colibele noastre se prăbușesc, sînt

pline de excremente, oamenii mor pe capete, zilnic scoatem afară cîlc treizeci de sicrie. Nu avem nimic: nici lemne de foc, nici apă, nici rații alimentare, nici baie ca să ne păstrăm curați, numai trei sute de grame de pline pe zi, atît și nimic mai mult. Cu peste 250 de oameni într-o colibă, ne îmbolnăvim numai din cauza aerului pe care îl respirăm, mai ales pruncii nevinovați“[202].

Cei aflați în libertate încercau să-i ajute pe exilați, și cîțiva mai curajoși s-au aventurat chiar pînă în nord ca să le dea de urmă. într-o scrisoare anonimă datînd de la începutul anilor '30 și adresată ,,autorităților“ se facca un apel insistent la omenie:

„înălțimea Voastră, vă rugăm să dați crezare scrisorii noastre, scrisă în tundra nordului, nu cu lacrimi amare, ci cu sînge negru. Am ajuns într-un loc în tundra din nord, în regiunea Nandomsk ca să-i găsim pe deportații nevinovați. își duc zilele într-o mizerie de neînchipuit. în timpul ședерii noastre în nord, am constatat că în fiecare zi mor pînă la douăzeci și doi de oameni. A trebuit să îngropăm chiar și noi niște copii, căci aici înmormintărfle se fac una după alta. V-am scris doar cîteva rînduri, însă vă asigurăm că, în loc să mai petrecem o săptămînă aici, am prefera ca pămîntul să se scufunde în mare și să nu mai rămînă în viață nici o vietate“[2G1].

Așa cum promisese Lenin, „plugul revoluției[4-] a întors Rusia pe dos. Autorii scrisorilor semnate sau anonime au cerut zadarnic îndurare, căci regimul i-a desconsiderat, așa cum a făcut și cu cei care au tăcut. După cum spunea Lenin, reprezentau mica burghezie, principalii dușmani ai revoluției. Dacă nu erau lichidați, trebuiau să fie reeducați, astfel îneît să-și însușească abecedarul socialismului[204]. Bolșevicii credeau că această mișcare către socialism nu se putea face

fără sacrificii: scopul justifica mijloacele. Așa cum scria Lenin: „Lasă-i pe dulăii societății burgheze să țipe și să geamă după fiecare cățel nedorit; între timp noi vom doborî la pământ pădurea mare și bătrînă[44205]. ††

5

ANTURAJUL LUI LENIN

încă de la începutul carierei sale politice, Lenin s-a aflat în centrul atenției semenilor săi. Prin însăși forța personalității sale, exercita o influență covîrșitoare asupra oamenilor. Dar nu avea prieteni intimi. La început a fost mai apropiat de Martov, de N. E. Fedoseev - pe care l-a întîlnit numai de două ori - și de A. A. Vaneev și a avut relații cordiale cu Zinoviev și cu Kamenev în ajunul revoluției. Mai tîrziu, în diverse perioade, a fost în termeni foarte buni cu Sverdlov, Dzerzynski, Podvoiski și Lunaccarski. Dar nu a avut prieteni de o viață. Dacă Lenin era preocupat ca toți colaboratorii săi apropiați să mănînce bine sau să se odihnească suficient, nu facea altceva decît să-și îndeplinească o îndatorire de partid. Putea să rîdă și să glumească cu toată lumea, dar numai în cazul Inessci Armand a trecut pragul spre intimitate. Era devotat trup și suflet Ideii, și astfel de oameni pot avea adepți și simpatizanți, colaboratori și discipoli, însă numai rareori prieteni apropiați.

Mulți dintre cei care au fost incluși în Biroul Politic format de Lenin la 10/23 octombrie 1917 pentru a se ocupa de chestiunea insurecției armate aveau să joace roluri importante în crearea sistemului și în influențarea dezvoltării lui ulterioare. Dar Biroul Politic nu a fost totuși un organ consultativ în timpul loviturii de stat sau în perioada imediat următoare; Lenin simțise că nu putea fi convocat întregul Comitet Central pentru dezbaterea chestiunilor curente, în locul lui fiind necesar un grup mic de membri care să se întîlnească regulat și să rezolve problemele respective. La Congresul al VlII-lea al Partidului din martie 1919, Zinoviev, prez.entînd raportul în legătură cu chestiunile organizatorice, a declarat că, dacă Comitetul Central ar avea ceva mai mulți

membri, ar arăta ca un „mic miting de masă“.

Conducerea comunistă avea nevoie de un Birou Politic, un Birou organizatoric și un Secretariat. Nimeni nu-și imagina că Biroul Politic - Politbiuro - creat la acest congres avea să dobîndească rapid o autoritate enormă, transformîndu-se, treptat, într-un organ al puterii absolute, ascuns poporului de o mantie de secretomanie și de omnipotență.

în componența primului Birou Politic constituit la 25 martie 1919. intrau cinci membri permanenți - Lenin. Kamenev, Krestinski, Stalin, Troțki și trei supleanți - Buharin, Zinoviev și Kalinin. Toți acești oameni, în afară de Krestinski, care a rămas în Biroul Politic numai pînă în 1921, și Kalinin, care era un personaj mai mult decorativ, au fost principalii colaboratori ai lui Lenin. Krestinski, care era și „comunist dc stînga“ și „troțkist“ și a deținut mai multe funcții în Comitetul Central, în Sovnarkom și în VȚIK, și-a încheiat existența ca victimă a epurărilor lui Stalin. Un dosar voluminos din colecția specială a Ministerului Securității Statului include documentele „procesului lui Buharin, Rîkov, lagoda, Kxestinski“ cu o adnotare pe o jumătate de pagină în care se menționează că sentința împotriva lui Krestinski a fost executată la 15 martie 193 8[1].

Kalinin a avut mai mult noroc. Numit președinte al VȚIK la moartea lui Sverdlov, survenită în martie 1919, a jucat pînă la slîrșitul vieții sale, în 1946, rolul de șef de stat marionetă și nu a exercitat nici o influență asupra destinului țării.

La prima reuniune a Biroului Politic, în ziua de 16 aprilie 1919, la care au participat numai Lenin, Kamenev, Krestinski și Kalinin s-a explicat clar faptul că acesta urma să fie mai degrabă un organ de stat decît de partid. Biroul Politic își numea singur membrii, examina situația economică a muncitorilor, a impus predarea religiei în cadrul programului extrașcolar, l-a inclus în rindurile sale pe Comisarul Poporului pentru pămînt, a aprobat deplasarea lui Kalinin cu trenul propagandistic Revoluția din Octombrie, a ordonat organizarea unor ample procese împotriva grupurilor antisovieticc etc.

Aprecierea dată de Lenin anturajului său este succint

exprimată în vestita *Scrisoare către congres* pe care a dictat-o timp de cîteva zile, în decembrie 1922 și ianuarie 1923. La 24 și 25 decembrie a prezentat calitățile morale, politice și intelectuale ale lui Troțki, Stalin, Zinoviev, Kamenev, Buharin și Piatakov. La 24 decembrie și la 4 ianuarie a dictat un post-scriptum nefavorabil la adresa lui Stalin' Aceste însemnări sînt concludente atît pentru modul în care aprecia Lenin situația din țară, în ansamblu, cît și pentru conturarea personalității celor aflați în imediata apropiere.

Includerea lui Piatakov pe lista potențialilor succesori ai lui Lenin este oarecum surprinzătoare. Lenin îl considera un om cu „o voință excepțională, înzestrat cu calități remarcabile"[J]. Incontestabil, Piatakov

a deținut mai multe funcții importante la nivel dc minister, dar n-a exercitat nici un fel dc influență în cadrul Partidului, iar biografia lui nu conține clemente care l-ar fi îndreptățit să ocupe același loc cu Buharin, de exemplu, sau oricine altcineva dc pe lista lui Lenin. Poate că numai în viziunea lui Lenin Piatakov avea un potențial ridicat. Totuși, nimic din toate acestea nu i-au ușurat situația. După ce a fost exclus din partid, arestat și exilat, în cele din urmă a compărut în fața tribunalului în 1937. „Voința lui excepțională[44] l-a părăsit după ce a fost supus unor troturi îngrozitoare dc către torționarii lui Ejov. Anchetatorii lui i-au pus în scamă o pretinsă întîlnirc secretă cu Troțki la Stockholm în 1935, precum și o scrisoare dc treizeci și cinci dc pagini pe care i-ar fi scris-o lui Ejov în 1936. Pe parcursul acesteia îl citează pe Troțki care i-ar fi spus: „Trebuie să înțelegi că, dacă nu vom organiza cît mai curînd o seric întreagă de acte teroriste, va fi imposibil să răstumăm guvernul stalinist. Am în vedere o lovitură dc stat. Pentru pregătirea ci trebuie folosite cele mai dure metode, mai ales teroarea, distrugerile și sabotajul[444].

Mai exista și un al doilea eșalon aflat în strinsă legătură cu Lenin, care era reprezentat de personalități ca Sverdlov, Dzerzynski, Ordjonikidze, Uriți, Lunacearski și alți cîțiva, dar rolul lor sc mărginea îndeosebi la executarea ordinelor conducătorului, în calitate dc purtători dc cuvînt ai acestuia. Membrii Biroului Politic au fost aceia care au facilitat insurecția armată, au transpus în practică politica economică

a comunismului de război și Teroarea Roșie, au mobilizat forțele angrenate în războiul civil, au instituit programul Noii Politici Economice (NEP) și au elaborat programul revoluției mondiale. Aceștia, împreună cu bolșevicii din eșalonul al doilea, erau exponenții voinței lui Lenin, ai inspirației și ai greșelilor lui capitale. Ei reprezentau canalele cursului leninist.

Anturajul lui Lenin se remarca printr-o unitate de monolit. Mulți dintre membrii lui se detestau reciproc, mai ales Troțki și Stalin, a căror dușmănie a avut consecințe tragice pentru țară și pentru partid. Buharin a încercat să rămînă în relații bune cu toată lumea, adeseori sacrificîndu-și propriile principii -, ceea ce l-a făcut pe Troțki să-l poreclească „Kolecika Balabolki? (Cel care sc pleacă după cum suflă vîntul)[1]. Zinoviev, care nu excela în privința loialității, îl descria pe Troțki - oarecum justificat - drept „fabricant de fraze[44] care nu (acea decît să repete ideile lui Parvus. în 1923 Zinoviev a declarat pur și

simplu că Troțki „n-a cunoscut (și nici n-a aflat între timp) care este drumul spre victorie în revoluția rusă sau în revoluția internațională"[6]. Singurul parteneriat stabil din cadrul grupului a fost cel dintre Zinoviev și Kamenev, care, în afara greutăților serioase provocate în octombrie 1917, nu i-au creat nici un fel de probleme lui Lenin.

Cu rari excepții, cei din anturajul lui Lenin I-au urmat Iară șovăire, sprijinindu-1, luptîndu-sc între ci pentru a ocupa un loc privilegiat în piramida puterii. In ansamblu, ei reprezintă reflectări umane ale imaginii liderului lor.

Cel mai capabil om din Comitetul Central

La 24 decembrie 1922, Lenin îl califica pe Troțki drept „cel mai capabil om din actualul Comitet Centra? și „un lider excepțional în cadrul Comitetului Central“[7]. Cu puțin timp înainte de moartea sa, Lenin a remarcat intelectul superior al lui Troțki, dar i-a surprins și slăbiciunea, siguranța de sine și înclinația spre „latura administrativă a cauzei'[1]. Afirmația lui Lenin a avut la bază ani întregi de colaborare, dar și de confruntări dure, adesea violente, urmate de un studiu

reciproc și de reluarea conlucrării. Relația lor a parcurs mai multe faze.

La cumpăna dintre veacuri, Lcnin a fost acela care l-a ajutat pc tînărul revoluționar într-un moment critic. In octombrie 1902, Troțki a bătut la ușa pensiunii în care locuia Lenin la Londra. Căpătase adresa lui de la Pavel Axelrod, la Ziirich, unde se adăpostise după ce reușise să fugă din exilul siberian.

Lenin l-a prezentat pc Troțki conducătorilor de atunci ai mișcării: Plehanov, Potresov, Dan, Zasulici și Martov și i-a oferit un post la ziarul lor, *Iskra* (Scînteia). La rîndul său, tînărul de douăzeci de ani care se pare că trezise în Lcnin instinctul protecției și care sc credea erou în devenire, a băut cu încredere din vinul revoluționar obținut din fermentul emigrației ruse. La început, Lenin a fost dispus să facă din tînărul Troțki asistentul său. însă a sesizat repede încăpățînarea, instabilitatea psihică și vanitatea acestuia. Drumurile lor s-au despărțit la Congresul al 11-lea din 1903 cînd partidul s-a împărțit în bolșevici și menșevici. iar Martov, Axelrod, Dan și Zasulici i s-au părut lui Troțki infinit mai atrăgători decît Lenin.

După revoluția din 1905, Lcnin și Troțki au devenit dușmani politici ireconciliabili. Lenin l-a atacat pe Troțki pentru că încerca să mențină

o poziție centristă și poate că îl invidia și pentru strălucitul lui talent scriitoricesc, care nu se compară cu stilul său greoi. Liderul bolșevic a proferat o sumedenie de injurii la adresa lui Troțki și l-a etichetat drept „Iuda“. într-una din scrisorile sale către Inessa Armand, spunea „Acesta este Troțki! întotdeauna evaziv, înșelător, pozînd în stîngist, dar ajutîndu-i din răsputeri pe cei de dreapta"[8]. Troțki știa să răspundă cu aceeași monedă. în articolele pe care Je-a scris între 1905 și octombrie 1917 și-a însușit rolul lui Lenin de teoretician și și-a schimbat bastonul cu o bîtă de lemn. Se părea că ostilitatea dintre cei doi bărbați n-avea să se stingă niciodată. în martie 1913 Troțki i-a scris menșevicului Nikolai Cehidze: „Ciorovăiala inutilă, aținată sistematic de maestru intrigilor, Lenin, acest exploatator profesionist al oricărei fisuri din

mișcarea muncitorească rusă. întregul edificiu leninist este clădit în prezent pe minciuni și falsuri și poartă în sine sămînța propriei dezintegrări"[9].

încă în februarie 1917, Lenin îl considera pe Troțki un socialdemocrat pro-occidental, ceea ce reprezenta un păcat de moarte în ochii lui. în iulie 1916 îl făcea pe Troțki ipocrit, kautskist și eclectic („kautskist" era una din insultele preferate ale lui Lenin, pe care a folosit-o împotriva lui Troțki în mai multe articole. în opinia liderului bolșevic, centrismul lui Kautsky reprezenta însă întruchiparea oportunismului și a trădării. Centrismul era un act de trădare față de clasa muncitoare. într-o scrisoare adresată lui Boris Suvarin, Lenin îl critica pe Troțki fiindcă „voia să promoveze politica de centru în Rusia"[10]. Dar pe măsură ce se apropia revoluția, Lenin devenea mai puțin aspru în atitudinea sa față de Troțki, deși îl mai acuza cîteodată din cauza predilecției lui pentru sofisme și alte asemenea abateri de la linia marxistă.

O dată întors în Rusia, Lenin a încetat să-l mai critice pe Troțki, numindu-1 de astă dată „binecunoscutul internaționalist și oponent al războiului"[11]. Revoluția avea să-i apropie, se pare, chiar împotriva voinței lor. Dacă înainte de luna mai, cînd Troțki s-a întors în Rusia, Lenin mai putea să-i reproșeze ambiguitățile în atitudinea sa față de defetiști[12], în general după februarie 1917 poziția lui Troțki i s-apărut clară Iui Lenin și toată supărarea a fost dată uitării. în aprilie 1917, în timpul unui discurs ținut în fața trupelor unei divizii de blindate, Lenin i-a condamnat pe britanici pentru că îl arestaseră pe „tovarășul Troțki al nostru, fost președinte al Sovietului în 1905", în timp ce se întorcea

din SUA spre Rusia[13]. în sfîrșit, Lenin i-a făcut loc lui Troțki în inima lui atunci cînd organizația centristă din Petrograd, cunoscută sub numele de Comitetul Interdistrictual, a fost primită în Partid la Congresul al VI-lea din august 1917 (dc menționat, în absența atît a lui Lenin, cît și a lui Troțki). Prin această mișcare, Troțki punea la dispoziția lui Lenin forța suplimentară a 4 000 de socialiști, și asigura, totodată, o puternică infuzie dc intelectuali, prin Ioffe, Lunacearski, Manuilski. Karahan, Uriți și Iurenev.

însă nu considerentele de ordin personal i-au apropiat pe

cei doi bărbați, ci nevoia adoptării unor soluții radicale în situația dată. Aveau amîndoi înclinații de iacobini și, ceea ce conta în primul rînd, erau decișl să declanșeze insurecția, să instaureze dictatura și, la nevoie, să facă uz dc teroare.

într-o scrisoare de răspuns adresată lui Kautsky în vara anului 1920, Trotțki afirma: „Revoluția îi pretinde clasei revoluționare să-și atingă scopul prin *toate* mijloacele de care dispune: dacă e necesar, prin insurecție armată sau prin terorism. Teroarea poate fi foarte eficientă împotriva unei clase reacționare care nu dorește să părăsească scena politică. *Teama* poate deveni o armă puternică folosită cu succes atît în politica internă, cît și în cea externă. Războiul, la fel ca și revoluția, se bazează pe teamă. De regulă, victoria în război are drept consecință distrugerea unei părți nesemnificative a armatei înfrinte și frângerea voinței celorlalți prin frică"[14]. Trotțki știa că, imediat după revoluție, Lenin propusese ca bolșevicii să organizeze teroarea și, într-adevăr, din articolul lui răzbat ecouri ale vederilor lui Lenin.

Lcnin era conștient de faptul că avea în Trotțki un organizator dc excepție, capabil să se descurce în orice domeniu de activitate, reprezentînd în același timp, o binevenită compensare a propriei neplăceri de a pleca de la „sediu". Lcnin s-a bucurat să constate că Trotțki a acceptat aproape imediat locul al doilea, chiar dacă uneori se bucura de mai multă popularitate decît el. Mai tîrziu. în exil, Trotțki scria: „Dacă n-aș fi fost prezent în 1917 la Petersburg, revoluția din octombrie tot ar fi avut loc - în măsura în care l-ar fi avut pe Lenin la comanda sa. în absența mea și a lui Lenin la Petersburg, nu ar fi existat revoluția din Octombrie: conducerea Partidului Bolșevic ar fi împiedicat desfășurarea ei - în privința aceasta nu am nici cea mai mică îndoială! Același lucru s-ar putea spune și despre războiul civil, deși la început, mai ales după căderea Simbirskului și a Kazanului.

Lenin avusese unele ezitări. Dar asta a fost, fără îndoială, o atitudine trecătoare pe care probabil că nici nu a recunoscut-o niciodată față dc altcineva în afară de mine"[15].

Relatarea lui Trotțki în legătură cu rolul pe care l-a jucat împreună cu Lenin în desfășurarea războiului este corectă. Opinia publică vedea în cei doi lideri de frunte personificarea

dictaturii bolșevice. în noiembrie 1917 Nikolai Suhanov scria: „Cricine poate să-și dea seama că ceea ce avem aici nu este nicidecum un regim «sovietic», ci dictatura lui Lenin și a lui Troțki, iar dictatura lor se sprijină pe baionetele soldaților și ale muncitorilor înarmați pe care i-au înșelat și cărora le-au băgat pe gît teancuri dc bancnote fără valoare în locul bogățiilor fabuloase care nu se mai pot găsi nicăieri în natură"[16]. Așa cum scria Dora Șturman, Troțki era potrivit „prin calitățile sale personale să fie omul numărul doi, executantul suprem mai curind decît inițiatorul și generatorul ideilor, al manevrelor și al atitudinilor"[17].

Troțki n-a fost numai un excelent organizator, înzestrat cu talente de orator și har scriitoricesc. Avea și un remarcabil spirit de observație, iar amintirile sale despre Lenin, parțial publicate în cartea pe care i-a dedicat-o, prezintă un interes mai mare decît multe altele pe această temă. își amintea bunăoară că, în timpul ședințelor, atunci cînd sc țineau discursurile, Lenin economisea timp trimițînd bilete cu întrebări sau exprimîndu-și cîte o opinie. Uneori, acestea sunau ca un foc dc pistol lîngă ureche... în însemnările lui, arta consta în felul în care știa să ajungă la miezul problemei"[18]. în alt loc, Troțki notează că Lenin avea obiceiul să se ocupe personal de multe lucruri, ceea ce presupunea o mare risipă de energie. Uneori se apuca să scrie scrisori, trecea adresa pe plic și le lipea singur"[19]. Troțki își mai amintește modul în care Lenin „îl privea pe fiecare vorbitor pe sub mîna dusă streașină la ochi, de parcă ar fi vrut să-i cîntărească fiecare cuvînt. Era o privire specială dc anchetator"[20].

Uneori, Troțki l-a descris pe Lenin mai amănunțit. în articolul său *Elementul național la Lenin,* publicat în *Pravda,* în aprilie 1920 cu ocazia celei de-a 50-a aniversări a lui Lenin, scria:

„Stilul lui Marx, bogat și curgător, o îmbinare de putere și flexibilitate, de mînie și ironic, de severitate și rafinament poartă pecetea moștenirii literare și estetice a literaturii social-politicc germane, începînd de la Reformă și chiar de mai înainte Stilul literar și oratoric al lui Lenin este extrem de simplu, ascetic, așa cum c Ia cl

totul. Dincolo de ascetismul lui nu se ascunde nici ceamai vagă tendință moralizatoare. Acesta nu este rezultatul unui principiu sau al unui sistem impus, nici poză, ci pur și simplu expresia exterioară a unei concentrări lăuntrice de forță de acțiune. Este eficiența calculată a țăranului la o scară grandioasă'[u21].

Comparația s-ar putea să pară nepotrivită, întrucît Marx nu a fost niciodată șeful unui guvern, iar Lenin nici n-a încercat să scrie o lucrare de proporțiile *Capitalului,* dar Troțki avea dreptate atunci cînd atrăgea atenția asupra simplității care ascundea o minte puternică, vicleană și adesea duplicitară. Nu sc înșela nici atunci cînd vedea în Lenin un om de acțiune, ceea ce nu sc putea spune des pre Troțki, așa cum avea să remarce Stalin. Troțki era un conducător eminent în momentele critice, reprezentate de lovitura de stat, ofensiva germană și războiul civil, dar imediat după stingerea conflictului sc transforma în ceea ce fusese, de fapt, întotdeauna - un eseist politic original și talentat.

Spre sfîrșitul anului 1920. Troțki își petrecea mai mult timp cu scrisul, vînătoarca sau odihna în sanatoriile Partidului, evitînd ședințele comitetelor acestuia pe care Ic găsea întotdeauna plicticoase. în timp ce Troțki își mai savura gloria de a fi întemeietorul Armatei Roșii, Stalin era foarte preocupat să-și adune oameni de încredere în jurul său și să-și sporească puterea. Nepăsarea și vanitatea l-au pierdut pe Troțki în momentele cruciale, marcate de retragerea lui Lenin din activitate și apoi dc moartea acestuia. Dc vreme ce nu mai exista un „număr unu", nu mai era necesar nici „numărul doi". Troțki fusese util numai atîta timp cît trăise Lenin.

Relațiile dintre Lenin și Troțki ne sînt dezvăluite de corespondența dintre cei doi. Evident, multe din scrisorile în care Lenin exprima o opinie favorabilă despre Troțki au fost distruse. Operele lui complete și culegerea de articole *(Leninsku shornik)* conțin toate aprecierile nefavorabile pe care le-a făcut Lenin despre Troțki și nici una pozitivă. După moartea lui Lenin, Stalin a reactual zat vechea problemă dintre rivalul lui, Troțki, și răposatul conducător, în care găsea suficientă muniție verbală ca să tragă în Troțki, acum total izolat. Stalin a examinat cuvînt cu cuvînt toate scrisorile lui

Lenin ca să caute critici la adresa lui Troțki și a găsit calificative de genul „carierist sordid", „ticălos“, „escroc“ și „porc"“.

Urmașii lui Lenin au trecut cu vederea toate aprecierile lui favorabile despre Troțki care au rămas nepublicate pînă în anii ’60.

Dc exemplu, în legătură cu alegerile pentru Adunarea Constituantă. Lenin a scris: „Nimeni nu va contesta candidatura lui Troțki, în primul rînd pentru că, imediat după întoarcerea sa în Rusia, Troțki a adoptat o poziție intemațională, în al doilea rînd, a dus o campanie susținută printre membrii Interdistrictului pentru fuziunea cu noi, în al treilea rînd, în perioadele dificile din iulie s-a ridicat la înălțimea situației"[23]. La una din ședințele Comitetului Central din 1917, atunci cînd Zinoviev a propus ca social-revoluționarii de dreapta și menșevicii să fie cooptați în guvern, iar Troțki a obiectat, Lenin a avut cuvinte de laudă la adresa lui: „Troțki a afirmat cu mult timp în urmă că unificarea nu este posibilă. Troțki a înțeles și dc atunci n-a existat bolșevic mai bun decît cl"[M].

Merită să mai citățm și un alt exemplu menit să ilustreze aprecierea de care se bucura Troțki în ochii lui Lenin. In 1919 Biroul Politic dezbătea ordinul lui Troțki de a fi împușcat un comandant și comisar de pe front pentru că își retrăsese regimentul. Lenin i-a luat partea lui Troțki Alți vorbitori l-au blamat pentru gestul său și Troțki iritat Ic-a amintit de incidentul petrecut în 1918, adăugind că dacă n-ar fi luat acele măsuri drastice la Sviiajsk „acum n-am mai fi aici, în Biroul Politic!" „Absolut corect! ', a exclamat Lenin și a scris cîteva rinduri pe o hîrtie cu antetul Sovnarkomului, pe care i-a întins-o lui Troțki. Biletul cuprindea următorul mesaj: „Tovarăși, cunoscînd justețea ordinelor dale de tovarășul Troțki, îmi exprim convingerea nestrămutată în corectitudinea, urgența și necesitatea ordinului în discuție și îl aprob fără rezerve". Lenin a mai adăugat: „Pot să-ți dau oricîtc formulare dintr-astea dorești!"[25] Este clar că Lenin avea o încredere absolută în Troțki și în capacitatea lui de a îndeplini funcțiile dictaturii. Troțki era „comisarul lui de fier"

și Lenin îl aprecia pentru atitudinea lui neîndurătoare.

însă Troțki absorbise ceva mai mult decît Lenin din tradițiile social- democrației europene și a fost primul care a sesizat pericolul birocrației în continuă creștere, prorocind sumbra naștere a totalitarismului. Lenin l-a văzut în clipa cînd a fost prea tîrziu, cînd nu mai avea nici forța, nici timpul necesar ca să lupte împotriva lui. Mai tîrziu, aflîndu-se în exiLTroțki folosea conceptul de „birocrație stalinistă" pentru a descrie stadiul pc care-1 parcurgea societatea sovietică. în viziunea teoreticienilor staliniști. stratul social nu există. Ei vorbesc numai dc „leninism", de o conducere atemporală, de tradiția ideologică, dc

spiritul bolșevismului, de o linie generală „dar despre faptul că există un funcționar viu, plămădit din came și oase, care răsucește această linie așa cum răsucește un pompier furtunul, nu veți auzi nici un cuvînt. Și sînt milioane de asemenea funcționari, în număr mai mare decît erau muncitorii în timpul revoluției din octombrie. S-a construit o mașină birocratică puternică, aflată deasupra maselor, cărora le pretinde o supunere absolută"[26].

Troțki a fost unul din puținii care au sesizat sursa cultului lui Lenin și a leninismului. în 1927, el avertiza: „Adevărata primejdie începe atunci cînd birocrația transformă atitudinea față de Lenin și dc învățătura lui într-o formă de respect automat"[27]. Bineînțeles că avea dreptate, dar a eșuat lamentabil cînd a fost vorba să pună în aplicare acest concept și s-a făcut el însuși vinovat de idolatrizarea lui Lenin în ultima perioadă a vieții acestuia. La o ședință a VȚIK din 2 septembrie 1918, Troțki a declarat: „Printre noi se află un om care a fost creat pentru epoca noastră de sînge și fier. Acesta este Lenin, cea mai proeminentă personalitate a epocii noastre revoluționare"[28] Admirația lui Troțki, deși sinceră, i-a adus un cîștig moral: istoria avea să rezerve un loc special omului care era al doilea după „cel mai mare".

Lenin și-a dat seama că Troțki mai juca și alt rol, în afara celor pe care le îndeplinea formal în cadrul Comisariatului Poporului pentru Armată și Marina militară și în calitate de Președinte al Consiliului Revoluționar Militar, că energia lui

vulcanică și excepționalele sale capacități organizatorice faceau din el un factotum al regimului. Ori de cîte ori izbucnea o criză, fie că era vorba de front, transporturi sau de sectorul alimentar, Lenin facea apel la Troțki, convins că acesta va găsi o soluție. Troțki, care era copleșit de o avalanșă de responsabilități, refuza de multe ori sarcinile suplimentare. Dc exemplu, în iulie 1921, Biroul Politic a vrut să-i încredințeze și postul de Comisar al Poporului pentru aprovizioanrea cu alimente. Troțki a refuzat și l-a convins pe Lenin și, cîteva zile mai tîrziu, și Biroul Politic, că avea dreptate să procedeze așa[29].

Lenin era pe deplin conștient dc ostilitatea dintre Troțki și Stalin și a încercat în repetate rinduri să normalizeze relațiile dintre ei. Deși se mai întîmpla să ia partea unuia sau a celuilalt, în general încerca să sc mențină deasupra disputei și uneori îi critica pe amindoi chiar în public. De exemplu, la Congresul al X-lea și-a exprimat dezacordul cu Troțki

Bunicul dinspre mamă al lui Lenin, Alexandr Dmitrievici Blank, care a murit în anul nașterii lui Lenin.

Tatăl lui Lenin, Ilia Nikolaevici Ulianov (1831 -1886), la vîrstă de

Familia Ulianov în 1879. în dreapta jos, Vladimir; fratele său mai mare, Alexandr, în picioare între părinții săi; Dmitri în centru; Anna în picioare în dreapta; Olga în extrema stîngă, iar Maria în brațele mamei sale.

Primul guvern sovietic, Consiliul Comisarilor Poporului (Sovnarkom), în timpul unei ședințe la Institutul Smolnîi, Petrograd, 30 ianuarie 1918

Lenin în ianuarie 1918

Lenin ținînd o cuvîntare în fața monumentului

provizoriu al lui Marx și Engels, în Piața Voskresenskaia (denumită ulterior Piața Revoluției), Moscova, 7 noiembrie 1918.

Fania Kaplan, arestată și executată pentru tentativa de asasinat împotriva lui Lenin, în august 1918. Fotografia a fost făcută de Inspectoratul închisorilor din provincia Kiev, în 1907, după arestarea ei pentru un act terorist.

Cadavrele soldaților Albi de sub comanda amiralului Kolceak,
împușcați de Roșii la Omsk, în Siberia, 1919.

Refugiați - victime ale foametei din regiunea Volgăi,

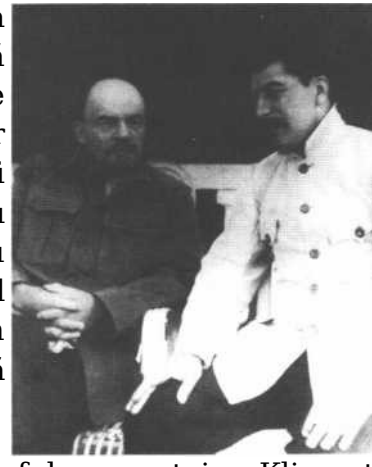

Lenin și Stalin în localitatea Gorki, la reședința de la țară a lui Lenin. Această fotografie a făcut obiectul unor speculații, în sensul că ar fi fost „trucată“ de Stalin pentru a ilustra intimitatea lui cu conducătorul. Negativul original, care se păstrează în arhive, dovedește că

Lenin și șeful armatei, Kliment Voroșilov, printre soldații Armatei Roșii, care tocmai participaseră la înăbușirea revoltei din Kronstadt, 22 martie 1921. Insula-fortăreață Kronstadt, care fusese în avangarda luptei bolșevice în 1917, s-a revoltat în 1921, cerînd formarea unui guvern cu o larga bază socialistă. Cincizeci de mii de soldați ai Armatei Roșii au înăbușit în sînge revolta.

Triumviratul Stalin, Kamenev și Zinoviev la Moscova, la începutul anului 1920, împreună cu Rîkov (lîngă Stalin).

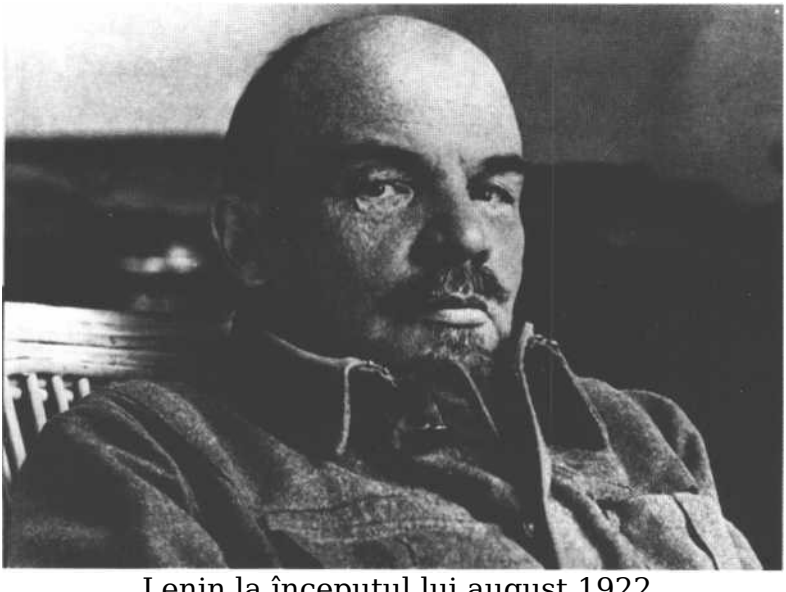

Lenin la începutul lui august 1922.

Lenin și Krupskaia la Gorki, cu telescopul lor, in august - septembrie 1922.

Lenin în localitatea Gorki, in iulie - august 1923, prezentind semne clare de deteriorare a stării sale de sănătate, comparativ cu vara perecedentă. Alături, sora sa Maria. Bărbatul nu a fost identificat; probabil, unul din doctori.

Lenin și Krupskaia plimbîn- du-se cu mașina prin Gorki, împreună cu garda lor de corp, P.P. Pokaln și șoferul P.S. Kosmacev, august - septembrie 1922.

Lenin în parc, la Gorki, împreună cu P.P. și M.M. Pokaln, în vara anului 1923.

Lenin în vara anului 1923.
Unele din ultimele sale fotografii.

Lenin pe catafalc.

Pe catafalc. Lîngă el se află șeful poliției secrete, Felix Dzerzynski (al treilea din stînga), și Voroșilov (în uniformă militară).

în legătură cu sindicatele, insă într-o manieră atît de

prevenitoare, încît abia dacă puteai recunoaște stilul leninist: „Tovarășul Troțki a avut astăzi o discuție deosebit de politicoasă cu mine și m-a contrazis, reproșîndu-mi că sînt excesiv de precaut. Trebuie să-i mulțumesc pentru acest compliment și să-mi exprim regretul că n-am posibilitatea să i-1 întorc. Dimpotrivă, mă văd nevoit să vorbesc despre prietenul meu nesăbuit"[3]".

După lovitura de stat din octombrie. între Lenin și Troțki au existat relații de egalitate, însă după îmbolnăvirea liderului bolșevic, în 1922, acesta a strîns legăturile cu alte personalități ale vieții politice în detrimentul lui Troțki. El îl vizita mai rar decît, să zicem, Stalin sau Buharin. Pe de altă parte, Troțki, care stătuse de vorbă cu medicii lui Lenin. se pare că și-a dat seama mai devreme decît ceilalți că Lenin nu avea să-și reia prea curînd funcțiile sale de președinte al Sovnarkomului. Și în sinea lui era convins că Lenin nu putea trece bagheta conducerii nimănui altcuiva decît lui. Se simțea pregătit din punct dc vedere psihologic să-l înlocuiască pe lider, dar greșea foarte grav. își atrăsese neîncrederea și antipatia colegilor săi prin afișarea ostentativă a superiorității sale intelectuale.

Pe măsură ce boala lui Lenin se agrava, Troțki privea cu scepticism eforturile bolnavului de a se adresa Partidului prin intermediul presei. La 5 martie 1923, cînd Lenin l-a rugat să „pledeze în favoarea afacerii georgiene în cadrul Comitetului Central" întrucît nu se putea bizui pe imparțialitatea lui Stalin și Dzerzynski[3]', Troțki a refuzat din motive de sănătate. Poate că voia să evite deteriorarea și mai gravă a relațiilor lui cu Stalin sau considera dorințele lui Lenin simple capricii. în orice caz. a refuzat să îndeplinească ultima rugăminte a liderului său.

, în ciuda relațiilor bune pe care le avea cu Lenin, uneori Troțki simțea că trecutul lui nu fusese cu totul dat uitării și că ar putea fi folosit în orice clipă împotriva lui. într-adevăr, în *Testamentul* său, Lenin a amintit Partidului dc trecutul non-bolșevic al lui Troțki, dar tonul lui nu era acuzator. Chiar dacă între ei a existat o intimitate politică, nu sc poate vorbi și de o strînsă relație de prietenie. Natalia Sedova, soția lui Troțki, n-o vizita pe Krupskaia, și Troțki, spre deosebire de Kamenev, Zinoviev, Buharin și Stalin, nu era invitat de Lenin acasă. Nu l-a vizitat nici cînd zăcea pe patul

de suferință, spre deosebire dc ceilalți care erau mai tot timpul acolo.

S-ar putea ca Lenin să fi manifestat, conștient sau inconștient, un

anumit grad de neîncredere față de Trotki, așa cum sugerează o scrie de documente încă nepublicate. In diverse ocazii a scris note personale și enigmatice adresate lui Kamenev, Zinoviev și Stalin in care le sugera să facă presiuni asupra lui Trotki ca să-și schimbe opiniile în legătură cu o chestiune sau alta. In ziua de 14 martie 1921, Lenin i-a scris lui Kamenev îndemnîndu-1 ca la Congresul al X-lea „Să spui că abordarea lui Trotki este *complet eronată* și că practica va dovedi greșeala pe care a comis-o (spune că ești pentru și că se va analiza la alt punct)'"[2] Lui Lenin nu-i convenea să facă publică „greșeala" lui Trotki, dar îl încuraja pe Kamenev să procedeze așa. In mod similar, în timpul unei discuții pe o altă temă în cadrul Biroului Politic, i-a scris lui Kamenev: „Nu-1 băga în seamă pe Kalinin; lasă-1 în scama mea Ocupă-te numai de Trotki"[33]. De astă dată este clar că Lenin sc folosea de Kamenev ca să-l influențeze pe Trotki într-un fel în care el însuși nu era pregătit s-o facă.

Cînd a auzit că, în pofida poverii administrative considerabile pe care o purta deja, Biroul Politic voia să-i încredințeze și trezoreria statului din subordinea Comisariatului pentru Finanțe, Trotki a refuzat, înaintînd o notă explicativă. Lenin a reacționat prompt printr-o adresă trimisă Biroului Politic. „Scrisoarea lui Trotki este neclară. Dacă *refuză,* Biroul Politic trebuie să ia o decizie. Propun respingerea demisiei lui'"\ Și de astă dată, Lenin a evitat confruntarea deschisă cu Trotki, preferind să transfere responsabilitatea celorlalți membri ai conducerii. în ziua de 18 iulie 1922, pe cînd se afla în convalescență la Gorki, Lenin i-a scris lui Stalin și i-a cerut să-i împărtășească părerea lui și a lui Kamenev despre Trotki '[5]. S-ar putea ca inițiativa acestor discuții să-i fi aparținut lui Stalin, care a acționat de comun acord cu ceilalți membri ai Biroului Politic îngrijorați din cauza puterii crescînde a lui Trotki. Așadar, se punea problema eliberării lui dintr-o funcție sau două, după cum reiese dintr-o scrisoare a lui Lenin către Kamenev:

„Cred că vom reuși să evităm exagerările. Reiau afirmația voastră potrivit căreia «Comitetul Central aruncă sau are intenția să arunce peste bord o armă sănătoasă». Cu siguranță că este vorba de o mare exagerare. A-l arunca pe Troțki peste bord - căci asta ați vrut să spuneți - ar fi culmea absurdității. Cum vă puteți gîndi la așa ceva???''[36]

Lcnin simțea, evident, că opoziția împotriva lui Troțki depășea anumite limite și îi lua apărarea.

290

In general, Lenin își folosea autoritatea ca să aplaneze animozitățile din sinul conducerii care ar fi putut duce la scindarea partidului, chiar dacă atitudinea lui față dc Troțki nu era întotdeauna foarte sinceră. Și-a exprimat adesea uimirea Iară rezerve și admirația pentru bravura militară a lui Troțki. Acesta le-a trimis lui Lenin și lui Sverdlov copii după majoritatea instrucțiunilor lui operaționale și multe dintre ele s-au bucurat de aprecierea lui Lenin formulată în scris. Intr-o telegramă adresată la 26 noiembrie 1918 Consiliului Revoluționar de război din Balașov, Troțki scria: „Trebuie să recurgeți la un pumn de fier ca să-i forțați pe comandanții de divizie și de regiment să pornească imedit la atac. Dacă situația nu se schimbă în cursul acestei săptămîni, voi fi nevoit să iau măsuri severe de represiune împotriva comandantului Armatei a noua. 1 decembrie este ultimul termen la care Consiliul revoluționar de război al Armatei a noua urmează să-mi trimită lista exactă a tuturor unităților care nu și-au îndeplinit ordinele de luptă” ’[7].

Uneori, Lenin considera telegramele primite de la Troțki drept revendicări categorice pe care - știind cît de critică era situația - chiar el se străduia să le satisfacă cît mai repede cu putință. Intr-o telegramă adresată lui Lenin în ziua de 28 decembrie 1918, Troțki a declarat: „Atrag atenția Consiliului Apărării asupra scutirilor repetate de serviciul militar a așa-numiților funcționari de neînlocuit. Situația dificilă din domeniul căilor ferate se explică, în principal, prin absența unor .lucrători pricepuți. care sînt înlocuiți de oameni înspăimîntați și isterici, incapabili să ducă o treabă la bun sfîrșit” ’[8]. Formula „Atrag atenția Consiliului Apărării” seamănă cu ordinul unui șef către un organ inferior. Dar Lenin nu s-a simțit jignit, știind foarte bine că

Troțki era cheia succesului sau a eșecului războiului civil. Transportul constituia un domeniu extrem dc deficitar și Lenin sprijinea fără rezerve propunerile dure făcute dc Troțki în vederea ameliorării situației. Dc exemplu. în februarie 1920, Lenin dădea instrucțiuni Consiliului Apărării în sensul următor: „Rația individuală de pîinc trebuie *redusă* pentru cei care nu lucrează în transporturi și *mărită* pentru cei care își desfășoară activitatea în acest sector. Pct să mai moară cîteva mii. țara va fi salvată“[j9].

Troțki era în elementul său în timpul revoluției și al războiului civil. Nu se temea să-și asume responsabilitatea pentru măsuri și acțiuni care puteau avea consecințe în perspectivă. De exemplu, în ultima zi

a negocierilor de pace de la Brest-Litovsk, a depășit limitele instrucțiunilor date de Lenin și a luat decizia care i s-a părut cea mai potrivită, punînd astfel pentru prima dată Petrogradul și Berlinul pe picior de egalitate. I-a telegrafiat apoi lui Lenin: „Discuțiile s-au încheiat. Astăzi după ce a socotit inacceptabile condițiile austro- germane, delegația noastră a declarat că ieșim din războiul imperialist și refuzăm să semnăm tratatul anexionist. In consecință, puteți da imediat ordinul de încetare a războiului cu Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, și de demobilizare generală"'[40].

Lenin era impresionat de încrederea nestrămutată a lui Troțki in iminența revoluției proletare mondiale. După doi ani dc război civil, ambii lideri s-au declarat de acord că nu pot aprinde imediat flacăra unei mișcări internaționale: lucrul acesta trebuia să se facă treptat. O asemenea abordare graduală s-a concretizat în formarea de partide comuniste în întreaga lume, în organizarea de agenții ilegale în țările capitaliste, în promovarea mișcărilor muncitorești și a răscoalelor de eliberare națională. Noua formulă tactică prevedea înlocuirea asaltului cu asediul - asediu care avea să dureze șaptezeci de ani.

In istoria omenirii sînt foarte puține individualitățile care au exercitat o influență de natură globală: cîțiva cuceritori, cîțiva mari filosofi și personalități din domeniul religiei. Printre aceștia, fără îndoială, Lenin și Troțki ocupă un loc de

primă mărime.

Cu șase luni înainte dc asasinarea lui, care a avut loc în 1940, Troțki scria în testamentul său: „Indiferent care vor fi împrejurările morții mele, voi închide ochii cu încrederea de nezdruncinat în viitorul comunist'"[41]. Nu și-a pierdut niciodată credința în utopia comunistă a revoluției mondiale. Ca și cînd ar fi știut că nu mai are mult de trăit, în ultimul an de viață, Troțki a inițiat o campanie frenetică împotriva lui Stalin. In scrisoarea-manifest către muncitorii sovietici intitulată *Vă păcălesc!,* Troțki scria: „Scopul Internaționalei a IV-a îl constituie răspîndirea revoluției din octombrie în întreaga lume, ceea ce va permite regenerarea URSS, prin curățirea ci de o birocrație parazitară. Acest lucru se poate realiza numai prin revolta muncitorilor, a țăranilor, a Armatei Roșii și a Marinei Roșii împotriva noii caste de exploatatori și de paraziți“[42].

Oricît de deosebiți au fost unul de altul într-o serie de privințe. Lenin și Troțki au descoperit o cauză comună în arena revoluționară

Amîndoi au crezut că numai forța și hotărirea pot salva revoluția, fi au reușit să conlucreze în timpul revoluției și al războiului civil, lăsînd deoparte toate divergențele anterioare. D ar au greșit amîndoi într-o chestiune fundamentală: au crezut că dictatura pe care au creat-o putea să aducă fericire poporului. Lenin considera că principala fisură a regimului o constituia slăbirea principiului proletar. Troțki aprecia că principalul pericol îl reprezentau Stalin și ceea ce personifica acesta. Nici unul dintre ei nu a înțeles însă că primejdia - pentru regim, pentru ei înșiși și pentru viitor - venea din partea sistemului însuși, un sistem pc care chiar ei îl inventaseră.

Un pasaj din *Jurnalul* lui Troțki ilustrează legătura dintre cei doi bărbați: „Pe cînd mă pregăteam să fac prima inspecție pc front, între căderea Simbirskului și cea a Kazanului, Lcnin era într-o dispoziție proastă. «Rușii sînt prea blînzi, aș putea spune chiar blegi; reprezintă o adunătură de flecari, nu o dictatură». Eu i-am ripostat: «La temelia unităților noastre militare ar trebui să sc afle nuclee revoluționare dure, menite să sprijine disciplina dc fier *din interior;* este imperios necesar să creăm detașamente de

securitate de nădejde care vor acționa *din afară* în cooperare cu nucleul revoluționar intern al detașamentului și care nu vor ezita să-i împuște pe dezertori. Vom asigura o conducere competentă numai în măsura în care vom pune un comisar înarmat cu un revolver deasupra fiecărui ofițer țarist. Va trebui să înființăm tribunale militare revoluționare și să instituim decorații pentru bravura individuală în timpul luptelor». Lenin a răspuns ceva cam în genul acesta: «Ai perfectă dreptate, dar nu dispunem de suficient timp. Dacă acționăm în forță (ceea ce este absolut necesar), va interveni propriul nostru Partid. Or să înceapă să se lamenteze, telefoanele or să sune mereu, or să ne tragă dc pulpanele hainelor - pe scurt, or să se amestece în treburile noastre. Bineînțeles, revoluția are nevoie dc oameni duri, dar sîntem în criză de timp...». După ce s-a convins din discuțiile noastre că eu credeam în succesul cauzei, m-a ajutat să fac toate aranjamentele în vederea deplasării mele, și-a manifestat îngrijorarea și m-a întrebat la telefon de zece ori pe zi cum se desfășoară pregătirile, dacă n-ar trebui să luăm și un avion etc.“

La întoarcerea de pe front, Troțki s-a dus în localitatea Gorki ca să-l informeze pe Lenin cu privire la victoriile repurtate la Kazan. Lenin „a ascultat cu atenție și a respirat ușurat de mai multe ori, aproape radiind de fericire. «Jocul e cîștigat», a spus el. «Dacă am reușit să

întronăm ordinea în armată înseamnă că vom putea s-o restabilim peste toi. Iar revoluția - însoțită de ordine - va fi de neînvins»"[43].

Lenin și Troțki nu erau nici ..trindavi", nici „blînzi". Credeau amîndoi că numai teroarea și violența voi salva regimul bolșevic. La 12 ianuarie 1920 a vorbit la o ședință a facțiunii comuniste a sindicatelor. In cuvîntarea sa, ce cuprinde numeroase referiri la teroare și care n-a fost inclusă în Operele lui „complete", Lenin a spus: „Troțki a introdus pedeapsa cu moartea și noi o vom aproba"[44]. încrederea nestrămutată în violența revoluționară a făcut din cei doi bărbați atît dc diferiți doi aliați pragmatici însă, deși ocupa locul al doilea în ierarhie, Troțki n.-avca o poziție solidă. Era singur.

Dintre cei trei conducători bolșevici - Lenin, Troțki și Stalin - istoria a vrut ca, după Lenin, Stalin să joace rolul cel mai sinistru în evenimentele secolului al XX-lea. Fiecare din cei trei conducători a avut un rol distinct: Lenin a fost inspiratorul. Troțki agitatorul și Stalin executorul, cel care a pus în practică schema lui Lenin de dictatură a proletariatului. Troțki, omul azvîrlit peste bord, visa în schimb să răspîndească această schemă în întreaga lume, într-o formă îmbunătățită.

Toți cei trei lideri au strîns o cantitate imensă de material documentar, la care accesul a fost strict controlat pînă nu demult (cu excepția documentelor pc care Troțki a reușit să le ia cu el peste graniță). Miile de cărți, monografii, memorii, studii de toate felurile și miscelanee scrise fie de ci înșiși, fie dc alții, au fost citite dc un număr extrem dc mic de oameni. în afară dc un minimum necesar pentru promovarea examenelor, cele mai multe din operele lui Lenin prezintă interes numai pentru specialiștii în propagandă. Întrucît orice fel dc altă filosofic era interzisă, sistemul a folosit scrierile lui Lenin pentru a da populației educația politică de bază.

Lucrările lui Lenin au fost publicate dc discipolii săi. Sc pare că cei condamnați să le citească n-au sesizat numărul marc dc banalități incluse în *Opere,* bilete fără însemnătate, adnotări marginale, schițe de plan. Iată, spre exemplu, instrucțiunile lui Lenin cu privire la *Regulamentul sanitar pentru locuitorii Kremlinului:* „Toți cei care sosesc (cu trenul), înainte de a intra în locuință trebuie să facă o baie și să predea hainele murdare responsabilului cu dezinfecția (la baie)

Oricine refuză să respecte regulamentul sahitar va fi expulzat imediat din Kremlin și judecat sub acuzația de a fi provocat prejudicii sociale"[45]. Există sute de asemenea exemple, interesante poate pentru istoric, dar semnificative mai curind pentru profilul unui supraveghetor de grad inferior decît pentru un lider revoluționar.

După moartea sa, Lenin devenise și mai important pentru

Stalin deoarece întreaga moștenire leninistă putea fi pusă în slujba sistemului. Tot ceea ce „nu mergea" era ținut ascuns în arhivele ultrasecrete. în 1933, într-o scrisoare adresată lui Stalin, Viktor Tihomimov, unul dintre culegătorii materialelor elaborate de Lenin, îi raporta că „secretul depozitării lor este complet garantat"[46]. Documentele lui Lenin au fost cercetate decenii de-a rindul, oferindu-se prețuri exorbitante în străinătate în schimbul unor scrisori disparate, al unor cărți cu semnătura sa, sau pentru însemnări zilnice. Expediții întregi au luat calea străinătății pentru a da dc urma *Leniniadei.* Directorul Institutului de Marxism-leninism, V. Adoratki, îi scria victorios lui Stalin în 1936: „După eforturi serioase, tovarășul Ganetki a reușit să obțină aproximativ patruzeci de cărți cu semnătura lui Lenin și optzeci și cinci de cărți de la biblioteca din Cracovia (cu ștampila lui, dar fără siglă)"[47].

Stalin a răspuns uneia din persoanele însărcinate cu păstrarea arhivelor: „Se pot face achiziții, dar trebuie să cunoaștem natura materialului de arhivă. Nu vrem să cumpărăm mîța în sac. Să ne dea o listă a documentelor din arhivă cu o scurtă descriere a conținutului și, dacă prezintă interes puteți să cheltuiți 50 000 dc ruble"[48]. O echipă formată din Buharin, Adoratki. Arosev și Tihomimov i-a raportat lui Stalin de la Paris în aprilie 1936 că un anume ,.Rolan" le-a oferit un manuscris al lui Lenin în schimbul unei sume exorbitante; „Roland dorește 3 000 000 de franci francezi (aproximativ 240 000 ruble aur). Credem că ar fi mai înțelept, dacă reușim să încheiem tîrgul, să reducem partea lui la aproximativ 100 000 dc ruble-aur, adică 1 250 000 franci francezi. «Roland» ne-a acordat sprijinul său și în alt domeniu, nu numai în achiziționarea materialelor de arhivă și ne-ar putea fi de folos și în viitor"[49].

Pe cînd sc afla la Paris, Tihomimov a purtat discuții directe în legătură cu anumite documente ale lui Lenin cu un anume G. Alexinski. fost bolșevic implicat în elucidarea problemei banilor germani primiți de Lenin în 1917. într-o scrisoare ce purta și ștampila STRICT

SECRET, Tihomimov îi raporta lui Stalin: ..La prima noastră întîlnirc. Alexinski mi-a arătat cu mari precauții ceea ce păreau a fi niște scrisori scrise de Lenin. Scrisul, din cîte mi-

am putut da seama, căci Alexinski nu mi le-a arătat de aproape - parc să-i aparțină lui Lenin. Alexinski susține că Lenin a trimis scrisorile respective unei scriitoare cu care avea relații foarte apropiate, dar aceasta nu era o chestiune de partid. Persoana în cauză nu vrea să nc dea scrisorile atîta timp cît Nadejda Konstantinovna Krupskaia este în viață. Femeia o duce foarte bine, întrucît a primit bani dc la noi, dc la Moscova, prin intermediul lui Mcnjinski sau al lui Dzcrzynski și acum i sc achită regulat o sumă corespunzătoare de bani prin intermediul unui depozit bancar"[1(!].

Conducerea nu sc uita la bani atunci cînd era vorba de recuperarea *Leniniadei* și tot ceea ce se încadra în schema ideologiei leniniste și staliniste vedea lumina tiparului fiind însoțit dc un comentariu adecvat. Tot ce nu corespundea era zăvorit *sine die* în arhivele partidului

Arhivele lui Stalin nu sînt mai puțin voluminoase decît cele ale lui Lenin și includ absolut totul, dc la faza dc manuscris a primelor lui articole pînă la rapoartele lui Beria referitoare la îndeplinirea ordinelor date de „conducătorul infailibil". Se află, acolo, de exemplu, minutele Biroului Politic din 5 martie 1940, referitoare la confecționarea unui sarcofag nou pentru trupul îmbălsămat al luiLcnin. In aceeași ședință s-a aprobat ordinul - semnat de Stalin ș i de alți cîțiva membri, așa cum se obișnuia - dc a fi exterminați 20 000 de ofițeri, soldați, preoți și civili polonezi care fuseseră internați în momentul împărțirii Poloniei, în septembrie 1939[s'].

Din documente reiese că relațiile dintre conducători erau uneori foarte tensionate. Lucrul acesta a devenit deosebit de evident în momentul în care Lemn s-a îmbolnăvit, în 1922. Un an mai tîrziu. toată conducerea și-a dat seama că Lenin nu mai avea nici o șansă dc însănătoșire. Sc nesocoteau multe dintre dorințele lui, în timp ce altele erau răstălmăcite. Lenin i-a dictat lui Kamenev un memorandum despre principiile organizării unui stat federativ și l-a rugat să-l prezinte celorlalți membri ai Biroului Politic. După ce a citit memorandumul, Stalin i-a spus lui Kamenev: „După părerea mea, tovarășul Lenin «s-a pripit» cerînd fuzionarea Comisariatelor Poporului în comisariate federale... O asemenea măsură ar da apă la moară «independenților»...

Cred că amendamentul lui Lenin la clauza 5 nu c necesar.. "[52]. Și a continuat în același fel, respingînd propunerile lui Lenin aproape punct cu punct.

în public, Stalin a continuat să-și manifeste loialitatea față de Lenin pînă la moartea acestuia, dar în sinea lui se pare că îl îngropase de mult, așa cum făcuse și Trotki. Aceasta nu l-a împiedicat să speculeze relația apropiată pe care o stabilise cu liderul muribund spre a-și consolida propria poziție. Se întorcea din localitatea Gorki - unde devenise cel mai asiduu vizitator - la Biroul Politic, ale cărui ședințe erau conduse, în absența lui Lenin, de Kamenev și transmitea „salutări de la llici", vorbea despre indicațiile lui Lenin și despre punctul lui de vedere, întărind impresia generală că era cel mai de încredere agent al lui Lenin. Uneori le arăta celorlalți și însemnări ale lui Lenin, scrise sau dictate de el. Astfel, la 19 mai 1922, a dat citire următorului bilet: „Tovarășe Stalin, n-ar fi timpul să înființăm niște sanatorii la minimum șase sute dc kilometri de Moscova? O să cheltuim ceva aur cu asta, dar risipim și în clipa de față destui bani cu călătoriile în Germania. Mă gîndesc la niște *sanatorii model,* în care să avem doctori și administratori capabili - în locul ticăloșilor noștri sovietici". Manifestîndu-și astfel grija pentru conducerea de partid - căci numai ea urma să beneficieze de aceste sanatorii - într-un mod care avea să devină tradițional, Lenin a mai adăugat un post-scriptum, intitulat „Secret". „La Zubalovo, unde ai construit cîte o vilă pentru dumneata, Kamenev și Dzerzynski și unde se va înălța și pentru mine una care va fi gata la toamnă, ar trebui reparată calea ferată. în felul acesta vom putea avea un serviciu rapid și *secret* pe tot timpul anului. Scrie și verifică! Și ferma din apropiere ar trebui pusă pc picioare"'[3].

Lenin părea foarte preocupat de sănătatea și bunăstarea tovarășilor săi de luptă. Astfel, în 1922 el scria: „Tovarășe Stalin, nu-mi place cum arăți. Sugerez ca Biroul Politic să emită următoarea instrucțiune: Stalin trebuie somat să petreacă cinci zile la Zubalovo - de joi seara pînă marți dimineața"'[4]. Toate acestea serveau la întărirea impresiei pe care Stalin voia s-o lase membrilor Biroului Politic, cu privire la natura specială a relației dintre Lenin și

„minunatul lui georgian", sugerind astfel posibilitatea desemnării lui Stalin drept succesor. în ceea ce-1 privește, după ședințe, Stalin îi trimitea lui Lenin un bilet în care îl întreba, de exemplu, cînd ar putea să-i acorde douăzeci de minute ca să-l pună la curent cu ceea ce se petrecea „la centru": „1) fie astăzi (deși nu prea cred, căci sînt deja foarte obosit), 2) fie mîine, dacă o să se țină ședința, 3) sau poate sîmbătă?" Parcă pentru a-și scoate în evidență loialitatea, adăuga uneori: „Pentru mine nu

contează cînd; important e cînd vă convine dumneavoastră. *(Pot să părăsesc ședința,* dacă asta este dorința dumneavoastră)"[56].

Lenin a început să prețuiască devotamentul lui Stalin și să se bizuie din ce în ce mai mult pe el. La 10 martie 1922, Stalin i-a scris pentru a-1 informa că o verificare efectuată de Elizaveta Rozmirovici la Administrația financiară a Comisariatului Poporului pentru afacerile interne a scos la iveală omisiuni majore și că Lev Karahan, adjunct al comisarului, și Nikolai Gorbunov, administratorul șef al Sovnarkomului, ar putea fi deferiți justiției. „Care este părerea dumneavoastră?" a întrebat Stalin. Lenin a răspuns prompt: „Atîta timp cît n-aveți dubii, iar anchetatorul a emis un ordin formal în acest sens, trebuie să-i judecăm. Nu putem să mușamalizăm lucrurile"[57].

Cu timpul, s-a accentuat impresia că Lenin prefera să conducă treburile statului prin intermediul biletelor. Scria o mulțime de bilete despre cele mai diferite subiecte, banale sau importante, mai mult sau mai puțin urgente. Lui Kamenev i-a scris aproximativ trei sute de bilete și scrisori, lui Troțki peste o sută, lui Zinoviev vreo trei sute, lui Stalin peste două sute. Multe din aceste bilete dovedesc că Lcnin a fost strămoșul viitorilor șefi de partid, care se identificau cu regimul absolutist și priveau proprietatea de stat ca pe un bun personal. Astfel, i-a scris lui Enukidze, secretarul VȚIK, cerîndu-i să urgenteze „trimiterea lemnelor de foc pentru A. I. Elizarova" (sora mai marc a lui Lenin)[58].

In anii aceia de început, Stalin s-a obișnuit să îndeplinească rugămințile lui Lenin. In aprilie 1922, dc exemplu, Lenin a primit o scrisoare de la G. L. Șklovski, un vechi bolșevic care locuia în Germania și care îi cerca un loc

dc muncă confortabil. In timpul războiului, Șklovski fusese agentul special al lui Lenin pentru diverse scopuri: îi tria corespondența, transmitea documentele și în mai multe rînduri și-a pus la dispoziție apartamentul pentru întîlniri de afaceri, dar, în special, se ocupase de afacerile financiare ale lui Lcnin și ale Partidului. în timpul disputei legate de „moștenirea Schmidt", Șklovski contactase avocați, transmițînd instrucțiunile lui Lenin cu privire la pregătirea pledoariei și a acționat ca factotum. în timp ce liderul bolșevic facea preparativele necesare pentru a pleca din Elveția, Șklovski a fost rugat să recupereze cei 100 de franci pe care îi dăduse poliției din Ziirich în gaj pentru obținerea permisului de rezidență.

Printre numeroasele sarcini pe care le-a îndeplinit Șklovski pentru

Lenin s-a numărat și propaganda în rîndurilc prizonierilor ruși dc război. Șklovski a vrut să fie sigur că aceștia „sc vor întoarce în Rusia ca adepți ai bolșevismului". Tot el a asigurat tratamentul medical pentru F. I. Samoilov, deputat bolșevic în cea dc-a patra Dumă. Acum, după revoluție, cînd Șklovski l-a rugat pc Lenin să-i găsească un post confortabil, Lenin l-a delegat pe Stalin să rezolve problema: „Șklovski este un vechi om al Partidului... e îngrijorat, se teme să nu fie «lăsat pe dinafară» etc. (Are familie, copii, nu-i vine prea ușor să sc obișnuiască cu frigul și cu foamea din Rusia.)". Lenin îl ruga pe Stalin să afle ce nevoi avea Șklovski și încheia scrisoarea astfel; „Nu trebuie să-i respingem pe oameni; avem datoria morală să ne purtăm atent cu ei"[59].

Stalin i-a scris lui Șklovski: „Scrisoarea adresată de dumneavoastră tovarășului Lenin mi-a fost remisă mie cu indicația de a vă chestiona în privința locului și felului de muncă pe care ați dori s-o prestați. Vă asigur că Partidul nu va refuza să vă satisfacă dorințele"[6(1]. Doleanțele lui Șklovski s-au dovedit extrem dc practice și de concrete. Voia ca familia lui să rămînă în străinătate și să primească salariul lui actual, în timp ce el urma să sc stabilească în Rusia ca să facă „numai muncă de partid" sau „să lucreze în domeniul administrației învățămîntului profesional, sau la Comisariatul pentru pămînt. sau la Comintern, sau la Comisariatul pentru externe". In conclv zic. spunea: „Cea

mai bună soluție din punctul meu de vedere ar fi. totuși, să fiu trimis ca reprezentant în Elveția". Stalin l-a informat pe Lenin că Șklovski „cere să plece în Elveția... noi nu avem reprezentanță comercială în Elveția, există doar Crucea Roșie, dar nu știu dacă Șklovski o să vrea să lucreze acolo, întrucît nu este medic. Trebuie să clarific acest lucru"[61].

Dorința lui Șklovski a fost îndeplinită. A lucrat în diplomație pînă în 1925, cînd s-a întors acasă și a devenit activist de partid. Curind s-a trezit însă etichetat drept troțkist și, în 1937, fără să se mai țină seama de toate serviciile pe care i le făcuse lui Lenin, a fost împușcat.

Lenin a scris nenumărate bilete, solicitînd asistență sau sprijin pentru oamenii care îi făcuseră diverse servicii. In anii următori, numirea oamenilor în funcții superioare de partid și dc stat a continuat să depindă dc voința și de dorința liderului Partidului. Stalin considera că înfăptuiește un act de , justiție ierarhică" dacă le găsește un loc călduț tuturor acelora care îi fuseseră de folos lui Lenin.

Prin acțiunile sale, Lenin a constituit pentru succesorul său un

exemplu de neîndurare și viclenie, transmițîndu-i, totodată, obstinația în urmărirea scopului propus și abilitatea de a „lucra cu cadrele[44]. Stalin s-a dovedit un elev excelent. Și-a dat seama repede că Lenin era bolnav pe moarte, dar în același timp a intuit faptul că avea să-i fie și mai folositor după ce va fi mort, dar canonizat, decît viu. încă în 1920, cu ocazia celei de-a cincizecca aniversări a lui Lcnin, Stalin a scris că „pe măsura consolidării epocii revoluționare, cînd conducătorilor li se cere pragmatism și spirit revoluționar, teoreticienii părăsesc scena, lăsînd locul unor oameni noi"[62]. Exemplele dc teoreticieni care părăseau scena erau Plehanov și Kautski, căci la data respectivă nimeni nu bănuia că insignifiantul Stalin avea să fie curînd noul conducător. Stalin a mai scris, pe cînd I^enin era încă în viață, că „numai cei care îmbină teoria cu experiența practică, organizatorică pot deține funcția de conducător al revoluției proletare și al partidului proletar[4463].

Apropierea de Lenin l-a învățat probabil pe Stalin să fie intolerant față de funcționarii necorespunzători. Nu putea să uite biletul primit de el și Kamenev în februarie 1922, în

care Lenin tuna și fulgera împotriva experților financiari proaspăt angajați. Lcnin scrisese: „Vom putea găsi întotdeauna niște experți de doi bani. Hai să încercăm să căutăm unii inteligenți... trebuie să scapi de porcul ăsta inutil care habar n-are să țină o evidență contabilă. învață-i pe nătării ăștia ce înseamnă răspunderea pentru prezentarea unor situații complete și exacte... "[64].

Deși Stalin îl cunoscuse pe Lenin în 1905, la Conferința Partidului dc la Tammerfors, în Finlanda, nu au stabilit relații mai strînse înainte de 1917. în 1915 Lcnin nici măcar nu-și mai amintea numele viitorului lider. în iulie l-a întrebat pc Zinoviev cum îl chema și în noiembrie îi scria lui Karpinski să-i facă „un mare serviciu: află dc la Stepko (N. D. Kiknadze) sau de la Miha (M. G. Țhakaia) numele lui «Koba» (e cumva Iosif Dju...? am uitat). Este foarte important!!![4'65]

Ulterior, după sosirea lui Lenin la Beloostro*v* în ziua dc 3/16 aprilie 1917 și mai ales după lovitura de stat din octombrie, Stalin a devenit una din persoanele apropiate de liderul bolșevic. însă sub aspectul relațiilor interpersonale, Lenin îi prefera pe Kamenev și Zinoviev.

în timpul loviturii propriu-zise, Stalin a strălucit prin absență. în nici unul din documentele emise în această perioadă - în afară de falsurile executate în era stalinistă - nu sc fac referiri la rolul lui în

 acele zile dramatice. Abia în ziua de 26 octombrie/8 noiembrie, cînd Lenin i-a propus postul de Comisar al Poporului pentru naționalități în cadrul noului guvern, Stalin a ieșit din nou la suprafață. în timpul tratativelor de la Brest-Litovsk, Stalin nu s-a angajat în dispute. La 23 februarie 1918, cînd Comitetul Central a pus în discuție ultimatumul german, a încercat să temporizeze adoptarea unei hotărîri, propunînd ca tratativele să continue „dar nu trebuie să semnăm tratatul[44]. Răspunsul lui Lenin este bine cunoscut: ,,Stalin greșește atunci cînd crede că nu trebuie să semnăm tratatul... Dacă nu-1 ratificăm, semnăm sentința de condamnare la moarte a regimului sovietic în mai puțin dc trei săptămîni[4466]. Stalina avut grijă să nu mai facă niciodată o greșeală asemănătoare și din acel moment s-a asigurat de fiecare dată că este de partea conducătorului.

După ce s-a remarcat ca executor sîrguincios al ordinelor lui Lenin în timpul războiului civil, Stalin a fost numit, la

propunerea liderului bolșevic, în Biroul Politic (Politbiuro) și în Biroul Organizatoric (Orgbiuro). Cele două organisme fuseseră create de Lenin în martie 1919 pentru a ocoli Comitetul Central al Partidului, care era mult mai mare și mai greu de mînuit. Atribuțiile acestora au fost descrise foarte succint de către Lenin. „Biroul organizatoric alocă fondurile, Biroul Politic decide politica[4467]. Favorizîndu-l fățiș pe Stalin, Lenin a verificat personal dacă i s-a repartizat un apartament la Kremlin și dacă i s-au dat rațiile alimentare adecvate (tip Kremlin). La 15 octombrie 1920 a emis un al doilea permis - primul i-1 eliberase Iui Troțki - care-i recunoștea lui Stalin dreptul de a folosi un tren special[68]. Lenin l-a numit pe Stalin și Comisar al Poporului pentru Inspecția muncitorilor și a țăranilor, apoi în multe alte funcții care au culminat, la 3 aprilie 1922, cu aceea de secretar general al Comitetului Central. Deși propunerea a fost făcută de Kamenev la o ședință plenară a Comitetului Central, de bună seamă că problema fusese discutată în prealabil cu Lenin. Cele două comisariate existau mai mult cu numele, căci Stalin era atît de absorbit de problemele de pe front, încît nu mai avea timp să se ocupe și de ele. într-o scrisoare adresată lui Ioffe, Lenin observa că „destinul nu i-a permis lui Stalin *nici măcar o dată,* în trei ani și jumătate, să fie Comisar al Poporului pentru Inspecția țăranilor și a muncitorilor, și nici Comisar pentru problemele Naționalităților. E o situație de fapt[4469].

în calitate de secretar general, Stalin era obligat să

relații și mai strînse cu Lenin; îl vizita frecvent ca să-1 informeze despre situația din cadrul conducerii și pentru a controla accesul altor funcționari de stat și de partid la el. Cîteodată, Lenin reglementa el însuși fluxul de vizitatori. în august 1922, dc exemplu, l-a rugat pe Stalin să fixeze o întîlnirc dc o jumătate dc oră, fie la amiază, fie la ora cinci, cu Krasin, Rîkov. Kamenev, Miron Vladimirov și Ivan Smilga, urmînd ca doctorii să fie informați de fiecare întrevedere prin intermediul lui Abel Enukidze[70].

Pînă la sfirșitul anului 1922, relațiile lui Stalin cu Lenin au fost foarte strînse. De la sfîrșitul lui mai pînă la începutul lui octombrie în acel an, Stalin l-a vizitat pe Lenin în localitatea Gorki de douăsprezece ori, mai des decît oricare

altă persoană. După cum reiese din scrisoarea adresată dc sora lui Lenin, Maria, Prezidiului de la Plenara Comună a Comitetului Central și a Comisiei Centrale de Control din 26 iulie 1926:

„V I. Lenin îl aprecia foarte mult pc Stalin. El obișnuia să-l cheme și să-i dea instrucțiuni cu caracter personal, de genul acelora pe care nu le poți încredința decît unei persoane de încredere, ce s-a remarcat ca un revoluționar sincer și un tovarăș de nădejde. într-adevăr, după ce s-a îmbolnăvit, l-a invitat cel mai des pe tovarășul Stalin, care a fost singurul membru al Comitetului Central acceptat de Lenin în faza critică a bolii sale""[71].

Deși această scrisoare a fost concepută în ideea de a-1 sprijini pe Stalin în lupta sălbatică din sînul conducerii bolșevice, ca reflectă realitatea.

Chiar și atunci cînd era grav bolnav, Lenin n-a renunțat la obsesia de a „curăța Rusia pentru multă vreme'" și a continuat să-i dea lui Stalin instrucțiuni cu privire la aplicarea pedepselor prin intermediul Cekăi[72]. Stalin a urmat sfatul lui Lenin în anii ’30, dar și-a depășit „maestrul"" trimițînd nu sute, ci milioane de oameni, și nu în străinătate, ci în lagăre de concentrare, în colțurile cele mai îndepărtate ale uriașei țări. învățase mult de la Lenin. Din momentul în care acesta a semnat, în mai 1918, ordinul de numire a lui Stalin în funcția de controlor al producției de alimente din sudul Rusiei și îl investea cu „puteri extraordinare""[73], noul potentat s-a obișnuit să ia decizii Iară să țină seama dc justiție, de morală, de sentimentele umane elementare sau de milă

Totuși, cel care a inițiat politica asasinatelor din străinătate a fost

Stalin, nu Lenin. Stalin a regretat amarnic că i-a permis lui Troțki să părăsească Uniunea Sovietică în 1929 și a trasat NKVD-ului - succesorul Cekăi și al OGPU - sarcina dc a-1 elimina pe dușmanul lui de moarte aproape imediat după ieșirea acestuia din jurisdicția sovietică[74]. Echipa de asasini a lui Stalin l-a urmărit pas cu pas pe Troțki, dar timp de mai mulți ani n-a reușit să-și atingă ținta.

In iunie 1937, Troțki încă mai spera într-o reconciliere. Telegrafiase din Mexic la Moscova: „Politica lui Stalin este

falimentară, atît pe plan intern, cît și extern. Singura salvare o constituie o cotitură radicală spre democrația sovietică, începînd cu ultimele procese. îmi ofer tot sprijinul pentru a-i imprima un asemenea curs“. Comentariul scris de Stalin pe telegramă nu lasă nici un fel dc dubiu cu privire la intențiile sale: „Masca unui spion! Este un spion insolent al lui Hitler!". Molotov, Kliment Vbroșilov, Anastas Mikoian și Andrei Jdanov și-au pus și ei semnăturile dedesubt[73]. în aceeași zi. Stalin a ordonat intensificarea acțiunii de lichidare a lui Troțki, dar misiunea avea să fie îndeplinită abia în august 1940. A doua zi după eveniment, lui Stalin i-a fost arătată copia articolului ce urma să apară în *Pravda* sub titlul *Moartea unui spion internațional.* Stalin l-a aprobat, dar a făcut cîteva adnotări cu creionul, care, deși puține la număr, sînt foarte grăitoare. Astfel, îl califică pe Troțki drept „organizator de asasinate" și susține că „i-a învățat pe oameni cum să ucidă pe la spate" și „a organizat asasinatele josnice ale lui Scrghei Kirov, Valerian Kuibîșev și Gorki... poartă pecetea dc spion și asasin internațional"[76].

în timp ce ordona lichidarea a milioane de oameni, Stalin îl acuza pe Troțki de crime. Obsesia asasinatului se manifesta tot mai pregnant. Nu se născuse cu această trăsătură, ci o dobîndise în procesul sîngeroasei practici bolșevice. în timp ce Lenin era încă în viață, Stalin și-a modelat caracterul unui conducător absolut. Prin educație și pregătire, Lenin era jurist și avocat, dar se purta mai degrabă ca un procuror. Spiritul acuzator al lui Stalin s-a dezvoltat sub influența directă a lui Lenin și acțiunile pe care le-a organizat mai tîrziu, în calitate de dictator absolut, purtau pecetea acestei influențe - evident, într-o formă simplificată.

Registrul de documente primite și expediate de Stalin ilustrează în mod elocvent stilul lui de conducere. în decembrie 1937, în legătură cu alegerile pentru funcția de președinte a Comitetului Executiv calmîc. Stalin a scris NKVD-ului local: „Dacă Homutnikov candidează din

partea Sovietului Suprem, nu are rost să-l arestați acum (vă puteți ocupa de el după alegeri). Dacă este candidat, arestați-1 peste două săptămîni“. în aceeași lună, după ce a citit raportul lui Ejov referitor la interogarea unui anume

tovarăș Land, a scris funcționarilor din Secția Politică a Armatei Roșii: „Examinați cu atenție probele din cazul Land. Evident că toți oamenii pe care îi pomenește (cu excepția lui Merețkov), sînt niște ticăloși". în decembrie 1938, răspunzînd unei note referitoare la lipsurile și neregulile din activitatea NKVD din Bielorusia a scris *„personal* către Molotov și Beria: Trebuie să facem curățenie la nivelul organelor bieloruse ale NKVD. Murdăria domnește și în alte republici și regiuni". în același timp, i-a scris lui Beria despre „cercul de spioni Rohlin'': „Știu de mult timp că Rohlin este un porc. I-am spus lui Baghirov acum un an că trebuie să ne descotorosim de Rohlin. E ciudat că le-a trebuit așa dc mult timp pînă să-l aresteze"[77].

Lenin nu ținea un asemenea jurnal, însă deciziile laconice, observațiile și ordinele telcgrafiatc seamănă foarte mult cu cele ale discipolului său. Este suficient să amintim ordinul „dc a nu sc lua ostatici, ci dc a fi numiți" și dc acela că „este nevoie de o campanie militară nemiloasă împotriva burgheziei i'uralc", sau dc afirmația că „planul dc strîngerc a grinelor cu ajutorul mitralierelor este strălucit", „trebuie să încurajăm teroarea masivă și energică", „alcătuiți liste regionale cu cei mai înstăriți țărani care vor răspunde cu viețile lor de surplusurile de grîne", ..spînzurați-i pe conducătorii cercurilor chiaburești". ,.împușcați-i pe conspiratori și pe șovăielnici Iară să întrebați pe nimeni". „închideți-i pe cei dubioși în lagăre dc concentrare"[78] sau biletul trimis lui Stalin și lui Unșliht în care Ic cerca să dea un exemplu pentru hoți „prinzînd cîțiva și împușeîndu-i"[79].

Stalin a ordonat personal executarea lui Nikolai Suhanov, cronicarul menșcvic al revoluției, exilat în Siberia din 1920 și pînă la 27 august 1939, cînd Stalin a semnat ordinul[80]. „Adevărat leninist" și antisemit convins, Stalin a inițiat o serie de „cazuri" începînd cu acela al lui Solomon Lozovski, vechi bolșevic și fost șef al Internaționalei comuniste a sindicatelor și continuînd cu alți doisprezece evrei acuzați de spionaj, ordonînd executarea lor (cu o excepție) la 12 august 1952[81].

Lenin și Stalin nu se deosebeau cu nimic în ceea ce privește încrederea în forțele proprii, abilitatea de a manevra masele, precauția și viclenia, lipsa de milă. în același timp, însă, erau persoane foarte diferite sub aspectul

comportamentului lor individual. Lui Lenin nu-i

plăcea să fie fotografiat, în timp ce Stalin considera absolut necesar acest lucru. Lenin avea o slăbiciune pentru dicționarele de limbi străine și îi plăcea să le frunzărească înainte de culcare. Lecturile lui Stalin în acest moment al zilei erau alcătuite din manuscrise ale manualelor și hîrtii care necesitau aprobarea lui. Arhivele sînt pline de asemenea texte însoțite de aprecierile lui peremptorii. Lenin era rezervat în privința băuturii, deși îi plăcea o bere bună. Stalin prefera votca și coniacul, dar spre sfîrșitul vieții obișnuia să bea numai vin georgian. Nici unul din ei nu a avut prieteni apropiați cînd a ajuns la putere, dar lucrul acesta nu este surprinzător, legăturile morale ale prieteniei nu rezistă restricțiilor ierarhice. Buharin, dc exemplu, a încercat să se salveze scriindu-i lui Stalin nenumărate scrisori în care i se adresa cu hipocoristicul familiar ,.dragă Koba" și se semna cu diminitivul său. Dar a fost o corespondență unilaterală: Buharin pleda, sc umilea, striga „Koba", dar asta nu l-a salvat.

Lenin era necruțător din punct dc vedere ideologic, politic, filosofic și viclean în relație cu dușmanii politici, dar nu dădea dovadă dc cruzime în raport cu alte persoane. A manifestat grijă pentru sănătatea lui Stalin, pentru condițiile lui de viață, ca și pentru modul în care sc odihnea l-a scris lui Enukidze: ..Nu s-ar putea ca apartamentul repartizat lui Stalin să fie eliberat mai repede? Te rog să tc ocupi dc acest lucru și *să-mi telefonezi personal"*[2]. în ianuarie 1921. cînd Stalin a fost supus unei intervenții chirurgicale minore. Lenin i-a scris chirurgului său. V A. Obuh; ..Vrei, tc rog. să-i trimiți lui Stalin patru sticle de vin roșu dc cca mai bună calitate? Trebuie să-și recapete puterile înainte de operație"''.

Vacanțele au marcat perioade importante din viața lui Lcnin în străinătate, dar după 1917 și-a luat concediu numai din motive dc sănătate. După venirea sa la putere. Stalin a plecat in fiecare an în concediu, la sfîrșitul verii și Ia începutul toamnei. în stațitinilc balneare din sudul Rusiei. După cel de-al doilea război mondial, conștient dc faptul că „istoria i-a confirmat raționamentele" și-a mărit numărul vacanțelor, dar chiar și în anii 30 petrecea două sau trei luni

pc an în casele speciale de odihnă de la Soci, Gagri. Muhalatka și în alte stațiuni, conducînd țara în pauzele dintre plimbărilc^pc malul mării, in parcuri sau pe terasele vechilor palate. între 1949 și 1952. Stalin a petrecut patru luni și jumătate dc vacanță neîntreruptă în fiecare an, din august și pînă la 21 decembrie, ziua lui dc naștere[M].

305

în 1922 Zinoviev a scris un articol intitulat *Tovarășul Lenin în vacanță. Însemnări,* din care reiese că, înainte de revoluție, Lenin obișnuia să se plimbe la Paris, Bema, Ziirich, Cracovia, Kuokkola și în alte locuri. Patinajul, ciclismul, alpinismul. înotul și vînătoarea erau ocupațiile lui preferate în timpul vacanțelor, dar cel mai mult îi plăcea „să fie singur, în mijlocul naturii". Pe cînd se aflau în Munții Tatra, Zinoviev își amintește că „i se părea normal să ne ducă peste optzeci de kilometri pînă în Ungaria ca să ne întoarcem apoi cu trofeul: o sticlă dc vin unguresc"[85]. Acest articol n-a văzut lumina tiparului. în același timp, *Pravda* l-a rugat pe Stalin să scrie un articol similar, chiar cu același titlu * Tonul compunerii lui era total diferit: „Am cunoscut pe front mulți soldați care, după cîteva zile de luptă continuă, fără nici o clipă de răgaz, se prăbușeau într-un somn ca de plumb, pentru ca după cîteva orc să se scoale înviorați și s-o pornească din nou la atac. Aceeași impresie îmi face și tovarășul Lenin". Stalin scria că pe Lenin îl interesa totul, de la recoltă la cursul rublei, bugetul, Antanta, rolul Americii. social-revoluționarii de stînga, menșevicii.

în decembrie 1922, sistemul nervos al lui Lenin a suferit o deteriorare gravă. Plenara Comitetului Central a votat o rezoluție specială prin care Stalin era însărcinat să le dea tot concursul medicilor pentru a accelera procesul de refacere a lui Lenin. în ciuda mai multor crize pe care le-a avut începînd din 20 decembrie, Lenin continua să dicteze scrisori și instrucțiuni. Din această perioadă datează, printre altele, *Scrisoarea către Congres* și vestitul *Post-scriptum* în care se referea la cruzimea lui Stalin și declara că „acest defect, care este tolerabil în cercul nostru și atunci cînd avem de-a face cu comuniștii, devine inacceptabil pentru un secretar general. De aceea propun ca tovarășii să se gîndească la o modalitate de a-1 îndepărta pe Stalin din

această funcție înlocuindu-1 cu o persoană total diferită, cu alte cuvinte să fie mai răbdătoare, mai loială, mai respectuoasă și mai atentă cu tovărășii sai, mai puțin capricioasa etc.

Cînd a aflat că doctorii îi permiseseră lui Lenin să dicteze, Stalin a început să strige în telefon la Krupskaia. După ce a ascultat cu ochii în lacrimi tirada lui, Krupskaia i-a scris imediat lui Kamenev: „Din cauza unei scrisori scurte pe care am scris-o la dictarea lui Vladimir **'Scopul articolului îl constituia dezmințirea zvonurilor care circulau in Occident și printre emigrant! despre moartea lui Lenin. Tovarășul Lenin, scria Stalin, a zimbit și a spus: ..Lasă-i să ridă dacă asta le face plăcere; e unica lor consolare[11]*[6].**

Ilici și cu acordul medicilor, Stalin m-a lacut ieri cu ou și cu oțct”'"[s]. Nu i-a pomenit lui Lenin despre acest incident decît în 5 martie 1923, cînd se părea că sănătatea lui se îmbunătățise. Lcnin s-a înfuriat cumplit și în ziua următoare a dictat ultima scrisoare din viața lui, admonestîndu-1 pc Stalin pentru comportarea lui ireverențioasă față de soția sa și insistînd să-și ceară scuze dacă nu vrea să rupă orice relații cu el[89]*.

Două zile mai tîrziu, în noaptea de 8 martie 1923, starea lui Lcnin s-a înrăutățit brusc. Probabil că n-a mai văzut răspunsul destul de impertinent al lui Stalin la scrisoarea lui, datat 7 martie. Pe trei pagini rupte dintr-un blocnotes cu antetul și ștampila lui, Stalin nega, practic, ceea ce spusese Krupskaia și conchidea ireverențios: „Dacă dumneavoastră considerați că pentru «a menține relații» ar trebui să-mi retrag cuvintele, nu e nici o problemă, însă nu reușesc să înțeleg ce vor oamenii de la mine“. Era semnată simplu „1. Stalin'"[90].

La scurt timp după moartea lui Lenin, survenită un an mai tîrziu, a schimbat denumirea Institutului Marx-Engels în Marx-Engels-Lenin. In baza unei decizii speciale a Comitetului Central a făcut aranjamentele necesare pentru depozitarea tuturor documentelor și scrisorilor lui Lenin, inclusiv actelor dc natură personală, în acest nou centru de „cercetare a moștenirii lui Lcnin[1]'. A fost creată astfel o arhivă Lcnin cuprinzînd 4 500 de documente, după cum l-a informat Tihomimov pe Stalin la începutul anului 1933. Aceasta avea să ajungă curînd la 26 000. Din ordinul lui

Stalin, toate scrisorile adresate de Lenin lui Buharin, Zinoviev, Kamenev și celorlalte personalități din conducere au fost transferate aici[91]; în același timp, Gancțki. Adorațki și Tihomimov au scotocit Viena, Varșovia, Cracovia, Ziirichul, Parisul și Bruxellesul în căutarea altor materiale elaborate dc Lcnin[92]. In martie 1946, de exemplu, Comisarul adjunct de la Externe, A. Lozovski, îi transmitea lui Stalin știrea că în „arhivele recent răposatei «Ortodoxe» Liubov Isakovna Akselrod existau două scrisori de la Lenin și mai multe de la Plehanov. Cred că Institutul Marx-Engels-Lenin ar trebui să primească instrucțiuni cu privire la procurarea acestor scrisori dc la moștenitorii ei în schimbul unei recompense generoase[1'93].

Puțini au fost aceia care au înțeles ce se ascundea dincolo de căutările neobosite ale lucrărilor lui Lcnin, cu atît mai mult cu cît o mare parte din ele au dispărut în depozitele lui Stalin de îndată ce au ***Incidenlul este prezentat pe larg in capitolul 7.**

 fost descoperite. Stalin dorea, pur și simplu, să exercite un control deplin asupra materialelor elaborate dc Lenin, pentru a avea la dispoziție un obiect de șantaj și de intimidare. De asemenea, a sustras studiului științific mii de documente originale Așa cum s-a mai menționat, în 1991, depozitele speciale conțineau 3 724 documente leniniste nepublicate și aproximativ 3 000 de hîrtii oficiale ale Sovnarkomului purtînd semnătura lui. Cel mai mare secret al invulnerabilității lui Stalin, puterea lui diabolică avea la bază monopolul lui asupra lui Lenin, asupra interpretării și „apărării" moștenirii lui Lenin. Aceasta a fost una din rădăcinile stabilității sistemului totalitar creat de Lenin și ale imposibilității dc a fi reformat. Stalin a asigurat deopotrivă îmbălmăsarea trupului lui Lenin și a ideilor sale.

Tandemul bolșevic

In ziua de 24 august 1936, sala tribunalului era aglomerată, aerul încins și stătut, de parcă vara solidificase atmosfera. Președintele Colegiului Militar al Curții Supreme a URSS, judecătorul militar V. V. Ulrih a dat citire verdictului:

„A fost stabilită vinovăția următorilor: 1. Zinoviev, G.I., 2. Kamenev, L. B...“ ș.a.m.d., pînă cînd au fost enumerate toate

cele șaisprezece nume.

Ulrih și-a șters fruntea cu batista și a continuat să-și rostească cuvintele, care sunau ca niște focuri de revolver în liniștea aceea încremenită.

„. ..pentru că a) au organizat un centru terorist troțkisto-zinovicvist în vederea lichidării liderilor guvernului sovietic și ai Partidului comunist; b) au pregătit asasinarea mîrșavă, la 1 decembrie 1934, a tovarășului S. M. Kirov, cu ajutorul unui grup terorist ilegal din Leningrad; c) au organizat mai multe grupări teroriste cu scopul de a-i lichida pc tovarășii Stalin, Voroșilov, Jdanov, Kaganovici, Ordjonikidze, Kosior și Postîșev, adică au pus la cale crime care cad sub incidența articolelor 58-8 și 58-11 din Codul Penal al RSFSR... în temeiul celor de mai sus... Colegiul Militar îi condamnă pe 1. Zinoviev, Grigori Evseevici, 2. Kamenev, Lev Borisovici“ și așa mai departe pînă sc rostesc toate cele șaisprezece nume... „la moarte prin împușcare și la confiscarea întregii averi“[94].

Condamnații au fost conduși afară din sala tribunalului. Kamenev

îl sprijinea pe Zinoviev care murmura în neștire: „A promis, a promis. Stalin a promis. Trebuie să-i spunem lui Stalin... a promis“.

Persoanele oficiale s-au împrăștiat, vorbind între ele în șoaptă. Și Kamenev și Zinoviev mai nutreau o oarecare speranță. Stalin le promisese, într-adevăr, că le va cruța viețile dacă vor face „mărturisiri complete[4]" și își vor exprima regretul. Nu și-au dat seama că totul fusese hotărît dinainte.

Cei șaisprezece bărbați condamnați, cu excepția unuia, au făcut cereri de grațiere. Excepția a constituit-o Eduard Solomonovici Golțman, al unsprezecelea pe listă, care a declarat în scris că nu are intenția să ceară grațierea[95]. Poate era convins că nimic nu mai poate schimba deznodămîntul tragic. Ceilalți mai sperau totuși, îndeosebi Zinoviev și Kamenev. La urma urmelor, fuseseră scoși la un moment dat din închisoare ca să discute cu Stalin, și acesta le promisese că le va cruța viețile. Și Natan Lazarievici Lurie spera, deși scrisese în cererea de grațiere că „pregătise în repetate rînduri acte teroriste împotriva lui Voroșilov,

Ordjonikidze și Jdanov și fusese înarmat în acest scop“. Ce mai putea spera un asemenea „terorist" care repeta în scris minciunile rostite în fața tribunalului?[96]

Nici unul dintre cei șaisprezece nu știa că în dosarul ce conținea actul de acuzare se afla și un ordin guvernamental, semnat de Unșliht, în care se preciza că orice „cerere dc grațiere trebuie respinsă[4]". Ulrih nu trebuia decît să-l dateze. De asemenea, a mai semnat un ordin adresat Comandantului Colegiului Militar, căpitan I. G. Ignatiev, prin care îi cerea să execute imediat sentința dc condamnare la moarte împotriva lui Zinoviev și a lui Kamenev și să-l informeze după aceea pe Ulrih[97]. în ziua de 25 august la ora 2 noaptea, după cîteva ore de la încheierea ședinței de judecată, în prezența lui Ulrih însuși, a Comisarului Adjunct pentru Afaceri interne Agranov, a Procurorului șef Vîșinski și a lui Ignatiev, condamnații au fost executați în subsolul clădirii în care avusese loc procesul lor[98].

Așa și-au sfîrșit viața Zinoviev și Kamenev, doi tovarăși nedespărțiți care, în planul relațiilor interpersonal, fuseseră mai apropiați de Lenin decît oricine altcineva. însă Lenin nu a uitat nici o clipă „trădarea[4]" lor atunci cînd au refuzat să sprijine planul lui de insurecție armată din octombrie 1917. în scrisoarea sa către bolșevici din 18/31 octombrie 1917, el a tunat și a fulgerai, susținînd că asta „este de o mie de ori mai josnic și de un milion dc ori mai dăunător

decît toate cuvîntărilc lui Plehanov din presa nonpartinică între anii 1906-1907. Ar fi rușinos dacă, în virtutea prieteniei mele cu ei, aș șovăi și nu i-aș condamna. Declar deschis că nu-i mai consider tovarăși'". Acesta a fost episodul pe care îl evoca în *Scrisoarea către Congres* din decembrie 1922 atunci cînd scria: „Voi aminti că ceea ce s-a petrecut în octombrie cu Zinoviev și Kamenev nu a fost, bineînțeles, accidental, dar ei nu pot fi învinovățiți personal în mai mare măsură decît Trotki pentru non-bolșevismul lui“[1M].

Viețile acestor membri ai „tandemului bolșevic" au fost curmate de succesorul lui Lenin, pe care Zinoviev și Kamenev îl porecliseră „Asiaticul". Au căzut între pietrele morii care se construise și cu ajutorul lor. Ajunși în vîrful ierarhiei bolșevice în timpul vieții lui Lenin. după moartea

acestuia s-au menținut acolo numai în măsura în care i-au fost necesari lui Stalin în competiția cu Troțki, apoi s-au luptat cu disperare vreme de încă un deceniu să-și recapete poziția privilegiată.

Grigori Evseevici Zinoviev și Lev Borisovici Kamenev s-au născut în același an, 1883. Zinoviev (pe numele său adevărat Radomyslski) era fiul unui țăran evreu din apropiere dc Elizavetgrad - numit ulterior Zinovievsk, apoi (denumire în vigoare încă în 1994) Kirovograd din Ucraina. Kamenev (pe numele său adevărat Rozenfeld) s-a născut la Moscova, în familia unui muncitor calificat evreu. Amîndoi au îmbrățișat de timpuriu marxismul. Nu s-au alăturat nici unei organizații revoluționare evreiești existente la vremea respectivă, însă, în pofida numelor rusești adoptate, nu s-au dezis dc apartenența lor etnică. Ca mulți alți intelectuali ruși evrei din generația lor, vedeau în mișcarea revoluționară rusă cea mai vastă și mai generoasă arenă de luptă. Ca și Lenin, nici unul din ei nu a lucrat vreo zi pentru bani, îmbrățișînd Iară rezerve cariera de „revoluționar de profesie". Amîndoi, dar mai ales Zinoviev, aveau reputația de a fi teoreticieni marxiști: într-un articol intitulat *Despre bolșevism,* Lenin i-a enumerat printre „scriitorii bolșevici de frunte", categorie în care, evident, sc includea și pe sine[101]. Producția literară a lui Zinoviev este cu mult mai bogată decît aceea a lui Kamenev, mai ales după revoluție. Lucrările lui, incluse în cele șaisprezece volume de „Opere Complete" cu capul lui gravat în relief pe copertă au fost publicate aproape concomitent cu acelea ale lui Troțki. în comparație cu acestea din urmă, scrierile lui Zinoviev sînt lipsite de personalitate, deși nu i se poate contesta un oarecare fler

autorului lor. Din punctul de vedere al unui istoric, cea mai interesantă dintre lucrările lui este culegerea de memorii, scrise la puțin timp după moartea lui Lenin, dar ținute în arhive pînă în 1989. în paginile ei, Zinoviev face referiri la Conferința de la Praga din 1912, ciocnirile legate de încercările de demascare a agentului dublu bolșevic Roman Malinovski și întâlnirile sale cu Lenin[102].

între 1918 și 1925. Zinoviev a vorbit de nenumărate ori la Sovnarkom, în fabrici, la Comintern, la Comitetul Central și la diferite conferințe. Fiecare cuvînt a fost consemnat cu

grijă de personalul lui înainte de a fi dat publicității. Arhivele speciale conțin două volume de note și însemnări de la ședințele Biroului Politic. Cu ajutorul unor „negri“ a scris nenumărate apologii ale lui Lenin *V. Ulianov (Lenin),* două volume, *Despre istoria bolșevismului,* două volume, și *Un an de revoluție: februarie 1917 1918,* precum și alte cărți. Scrierile lui sînt un admirabil exemplu al rapidității cu care s-a birocratizat partidul, în deceniile următoare, cuvîntările și cărțile conducătorilor dc partid aveau să fie compilate de referenți și asistenți Iară chip. Cel puțin pe vremea lui Lenin, Zinoviev și alții asemenea lui și-au scris majoritatea textelor cu mîna lor. Conducătorii dc mai tîrziu, de la Hmșciov pînă la Gorbaciov, n-au făcut în general decît să ajusteze puțin tonul scrierilor și să semneze lucrările. Prostituția intelectuală avea să devină normă.

Dintre cei doi „gemeni bolșevici", Kamenev era, fără îndoială, mai atrăgător și, în același timp, mai curajos. I s-a opus lui Lenin și și-a publicat protestul împotriva plănuitei lovituri dc stat din octombrie 1917 în revista lui Gorki *NovaiaJizni* (Viața nouă), apoi a încercat să i se împotrivească și lui Stalin. La Congresul al XIV-lea al Partidului din decembrie 1925, întâmplător chiar de ziua lui Stalin, Kamenev a declarat:

„Sîntem împotriva creării unui «lider», după cum nu putem accepta nici situarea Secretariatului deasupra organului politic. Dorim ca puterea organului nostru suprem să fie reprezentată de Biroul Politic, în jurul căruia sc vor uni toți politicienii partidului nostru. Secretariatul urmează să sc subordoneze Biroului Politic și să execute ordinele acestuia la nivel tehnic... Personal, propun ca secretarul nostru general să fie o persoană capabilă să reunească în jurul său pe toți vechii bolșevici. Pe baza discuțiilor purtate cu tovarășul Stalin și cu un grup de tovarăși leniniști, am ajuns la concluzia că tovarășul Stalin c

incapabil să consolideze puterea bolșevică. La începutul cuvîntării nc-am declarat împotriva teoriei conducerii dc către un singur om și a creării unui lider!"[103]

Plivind acum în urmat din perspectiva prezentului, s-ar putea spune că încercarea lui Kamenev, sprijinită de Zinoviev, din octombrie 1917 dc a împiedica ascensiunea

violentă a bolșevicilor a fost în mod fatal respinsă, iar cuvîntarea rostită în 1925 a reprezentat un avertisment similar care, din păcate, n-a stîmit nici un ecou.

Kamenev era un scriitor mai puțin inspirat decît Zinoviev, și articolele pe care le-a scris la începutul carierei sale bolșevice, la fel ca și cele referitoare la luptele interne din patrie sînt greu de citit. în august 1909, Lenin i-a mărturisit lui Zinoviev că întîmpină dificultăți redacționale, în publicarea lucrării lui Kamenev: „ultimele două treimi ale articolului sînt prost scrise și nu pot fi refăcute. Am revizuit prima parte, dar nu mă simt în stare să cercetez și restul, căci îmi dau seama că ar trebui să *rescriu totul*"[M] Poate că, într-adevăr, stilul lui Kamenev nu era prea fluent, dar ceea ce a lăs at posterității nu confirmă observațiile lui Lcnin. Scurta lui lucrare despre Cemîșevski din colecția *Viețile oamenilor de seamă* prezintă reale virtuți literare, singurul scriitor mai valoros din cadrul grupului fiind Troțki.

între Zinoviev și Kamenev exista o strînsă legătură sufletească. în morală, politică, literatură și în alte cîtcva privințe Kamenev îi era superior lui Zinoviev. Acesta fusese unul din exponenții terorii bolșevice, în timp ce Kamenev nu s-a implicat personal în această problemă. Totuși, dintre cei doi, Zinoviev era figura proeminentă în vreme ce Kamenev venea docil în urma lui.

în timpul șederii sale în străinătate, înainte de revoluție, Zinoviev a fost în termeni foarte buni cu Lcnin și, o vreme, soția lui Zinoviev, Zlata Ionovna Liliana, o frecventa asiduu pe Krupskaia, care la rîndul ci a făcut dese referiri la cei doi în memoriile sale Zinoviev s-a remarcat ca unul dintre cei mai activi și mai de încredere agenți ai lui Lenin și Iară îndoială devotamentul lui l-a impresionat cel mai mult pc Lenin: după lovitura din octombrie, dubiile lui au dispărut, și cei doi au rămas în termeni foarte buni Totuși, înainte de octombrie, toate scrisorile lui Lenin către Zinoviev încep cu „Dragă prietene" sau „Dragă Grigori". în timp ce după octombrie sc adresa cu apelativul formal ..Tovarășe Zinoviev[1,105].

Iu spatele acestei personalități remarcabile sc ascunde totuși o

figură enigmatică. Calificat de menșevici drept „scutierul lui

Lenin". Zinoviev a suferit un declin rapid după moartea liderului. Scund și îndesat, acest bărbat aparent flegmatic se transfigura ori dc cîte ori lua cuvîntul și vorbea cu o uimitoare ușurință. Vocea lui puternică, răsunătoare, domina sala de ședințe, iar cînd vorbea în aer liber lăsa impresia că e născut pentru mitinguri. După cum spunea Lunacearski „Firește că discursurile lui Zinoviev nu sînt la fel de bogate în conținut ca acelea ale adevăratului conducător al revoluției, Lenin, și scrierile sale nu sc ridică la nivelul atins de Troțki, dar cu excepția acestor doi oratori, Zinoviev nu arc cgal"[106]. Era la fel dc elocvent în germană, cînd lua cuvîntul la un congres al Comintemului ^au al partidului german, dar, în pofida faptului că a seri;; mult și a ținut numeroase cuvîntări. nu poate fi calificat drept un scriitor sau comentator profund.

în ciuda lipsei lor de culoare, cărțile lui Zinoviev - sau mai degrabă materialele elaborate spre a fi incluse în lucrările despre Lenin - conțin multe afirmații interesante. în memoriile sale, redactate în anii 20 și păstrate în arhivele partidului pînă la sfișitul anilor '80. scria că încă de la vîrsta de douăzeci și cinci de ani. Lenin ..sc simțea responsabil pentru întreaga omenire și se vedea în postura dc conducător (în cel mai bun sens al cuvîntului) al clasei muncitoare și al partidului[11] A mai adăugat că, după părerea lui, Lenin arc o vocație adevărată pentru rolul pe care și-l alesese: „Da, o avea!! Fără ca. n-ar fi devenit Lenin[1']107. Zinoviev și-a scris memoriile-după co a trecut de apogeul carierei sale, în perioada de ascensiune rapidă a lui Stalin. Marx a murit cu adevărat, spunea Zinoviev, o dată cu dispariția succesorului său, Engels. „în privința lui Lenin, situația era diferită, căci nu exista un Engels care să-i urmeze, așa că el n-a murit de tot.. Dar în multe privințe, lucrurile au luat o întorsătură mai proastă decît în cazul lui Marx". în continuare, a fost ceva mai explicit; era vorba dc „greșeala[1']' din testament: „Avea o percepție greșită despre felul cum vor evolua lucrurile după moartea sa[11108].

Cu alte cuvinte. Zinoviev încerca să spună că Stalin nu era Engels și că situația s-a înrăutățit. Se pare că Zinoviev, la fel ca și Kamenev. Troțki și, Iară îndoială, Buharin și alți cîțiva, nu-și puteau ierta faptul că lăsaseră cîrma uriașei corăbii a statului să ajungă în mîna unui pirat care, după ce

se proclamase succesorul ideologic al lui Lenin. a devenit rapid dictator absolut: Zinoviev nu putea uita că în 1917 și după aceea îl tratase pe Stalin cu condescendență, ca pc un adevărat

reprezentant al minorităților naționale. Stalin, așteptînd să-i vină apa la moară, a răspuns rareori la remarcile usturătoare ale lui Zinoviev. Cînd s-a pus problema să fie desemnat președintele Cominternului, Zinoviev a remarcat: „Vrem pe cineva cu cultură europeană, care să știe limbi străine". Și el a devenit primul președinte al Cominternului. Era un avocat înflăcărat al exportului de revoluție, mai ales în Germania, strategie încurajată și de Lenin. In ianuarie 1920 a declarat într-o cuvîntare: „Crimeea trebuie să fie eliberată cît mai curînd, căci războiul civil ne va obliga să ne mișcăm spre vest, ca să-i ajutăm pe comuniștii de acolo"[109].

In timpul celui dc-al doilea congres al Cominternului, în vara anului 1920, Lenin a lansat o companie militară pentru ocuparea Varșoviei: Rusia era în război cu recent eliberata Polonie din aprilie 1920, cînd polonezii lansaseră o campanie pentru recuperarea Ucrainei, pe care o considerau în mod tradițional un teritoriu polonez. Zinoviev aranjase ca pe scena Teatrului Mare din Moscova să fie atîmată o uriașă hartă politică a lumii, în fața delegaților „partidului mondial al revoluției socialiste" care își ținea acolo lucrările. In fiecare dimineață delegații se uitau la steguleţele mici roșii care erau mutate în așa fel încît să marcheze înaintarea Armatei Roșii, în timp ce Zinoviev făcea comentarii emoționante, promițîndu-le că viitorul lor congres se va desfășură la Berlin, apoi la Paris, apoi la Londra... Cuvintele lui erau acoperite de o furtună de aplauze.

în memoriile lui Zinoviev despre Leniun apar uneori mici detalii sau anecdote neașteptate și interesante. Astfel, el își amintește că „am auzit o glumă foarte bună la familia Plehanov: au spus că Lenin este un filosof de clasa întîi în sensul că la filosofic este încă în clasa întîi". Sau: „Lui Lcnin îi plăcea să ne sperie. Dacă făceam greșeli, spunea: O s-o luăm la sănătoasa!" Sau: „Odată, la Paris, beam un pahar pentru a sărbători apariția unei noi cărți a lui și am rămas pînă tîrziu la cafenea (deși, ca să fiu sincer, nu-mi imaginez

cine o s-o citească în afară de o mînă de social-democrați)"[110].

Din păcate, cuvintele de duh ale lui Zinoviev se pierd în aluatul tem al unor afirmații de tipul „Lenin s-a născut geniu" [Hl], „Lenin are o intuiție genială", „Lenin este geniul revoluției mondiale", ba chiar și „Lcnin este geniul leninismului"[112]. Au existat și cîtcva rare împrejurări după revoluție, cînd Zinoviev și-a permis să-l critice pc l cnin în cuvîntările sale. La 27 noiembrie 1923, la un Congres al

lucrătorilor din domeniul învățămîntului, cînd Lenin era deja bolnav. Zinoviev s-a referit la greșeala comisă de Marx și Engels atunci cînd au estimat momentul declanșării revoluției socialiste și a adăugat: „Din păcate, V I. Lenin a făcut aceeași greșeală[1]"'. în ansamblu, însă, glorificarea lui Lenin a devenit nu numai o obligație pentru Zinoviev, ci și o dovadă a loialității lui partinice.

După 1926, cînd a fost dat afară din Biroul Politic, Zinoviev și-a împărțit timpul între încercarea de a i se opune lui Stalin, exprimarea remușcărilor și îndeplinirea sarcinilor de mîna a doua pe care i le încredința Stalin. în 1930, în ciuda faptului că nu avea studii superioare, a devenit rector al Universității din Kazan, iar în decembrie 1931 adjunctul președintelui Consiliului Științific dc Stat. Dar a păstrat vie amintirea apropierii dc odinioară dintre el și Lenin și a crezut întotdeauna că, mai devreme sau mai tîrziu, avea să-și reia locul din vîrful scării ierarhice a puterii.

Kamenev nu a locuit împreună cu Lenin, nici nu s-a ascuns în aceleași locuri ca el, n-a împărțit cu el coliba pescarului și nici nu s-a întors cu el în Rusia în vestitul „tren sigilat[11]. Cu toate acestea, există temeiuri să credem că sentimentele lui Lenin pentru Kamenev erau mai profunde decît cele pe care i le inspira Zinoviev. Nu fiindcă primul era adjunctul lui la Sovnarkom și la Consiliul Muncii și al Apărării, ci poate mai degrabă pentru că Lev Kamenev se distingea printr-o înaltă morală. Kamenev era un bolșevic adevărat, dar, la fel ca Piatakov, Lunacearski și Rîkov, n-avea acea duritate indispensabilă sau cruzime care reprezenta semnul de recunoaștere al bolșevismului. Era în stare să ridice vocea împotriva unei conduceri arbitrare și să ia apărarea semenilor săi aflați în suferință cu o sensibilitate

total străină bolșevicilor. Cînd autoritățile i-au făcut greutăți văduvei lui Kropotkin, nepermițîndu-i să părăsească țara după moartea bătrînului anarhist, survenită în 1921, Kamenev a intervenit în favoarea ei și 1-a convins pe Lenin să-i aprobe plecarea.

Întîlnirile lui Lenin cu Kamenev în anii 1921 și 1922 au fost foarte frecvente"[4] și, după toate probabilitățile, atitudinea moderată și stăpînită a lui Kamenev, rezerva și calmul său au avut o anumită influență asupra liderului bolșevic, căruia îi lipseau tocmai aceste calități. Lunacearski observa că Lev Kamenev era privit ca o persoană relativ blîndă, ca un om cu suflet bun. Aceasta reprezenta mai curînd o laudă decît un reproș, dar poate este adevărat și faptul că. în

comparație cu oameni ca Lenin, Troțki sau Sverdlov, „era un intelectual inllucnțabil, cu o fire șovăitoare“"[5].

Lemn l-a cunoscut îndeaproape pe Kamenev în timpul negocierilor cu cei care se ocupau de fondurile partidului. Deși era căsătorit cu sora lui Troțki, Kamenev a devenit un însoțitor aproape permanent al lui Lenin și al Nadejdei Krupskaia. în aprilie 1913, Lenin îi scria: „Așadar, ne vom vedea în vara asta. Te rog să vii neapărat. Am închiriat o vilă lîngă Zakopane (4-6 orc de la Cracovia, gara Poronin) de la 1 mai pînă la 1 octombrie. Este loc și pentru dumneata. Zinovicvii locuiesc în apropiere...“[ll6]

Se pare că Lenin ținea foate mult la Kamenev, pentru că n-a ezitat nici o clipă după ciocnirea lor din octombrie 1917, să-l numească președinte al noului guvem, VȚIK. Lenin i-a încredințat adesea lui Kamenev sarcini dificile, de exemplu l-a trimis, la propunerea lui Troțki, într-o misiune secretă în Anglia și în Franța în februarie 1918, în timp ce la Brest-Litovsk negocierile erau în plină desfășurare, ca să le solicite sprijinul Aliaților împotriva ofensivei germane. Călătoria s-a terminat cu un eșec. Imunitatea diplomatică a lui Kamenev a fost nesocotită de britanici, care i-au confiscat geanta diplomatică și un cec în valoare de 5 000 de lire înainte de a-1 expedia înapoi. Francezii nu l-au lăsat nici măcar să pună piciorul pe pămîntul lor[1'7]. Sarcinile lui depășeau adesea chestiunile de partid și dc stat, reprczentînd uneori simple corvezi familiale. în iama anului

1920, Lenin îi scria: „Gorki sosește pe 12 sau pe 13. Poți să-i faci rost de lemne de foc?'"[118] Scrisoarea aceasta a fost urmată de alta: „Evident, comanda dumitalc pentru lemne de foc n-a fost onorată. Hrănim oamenii cu promisiuni. Tovarășul Guilbeau s-a plîns că are o temperatură de zero grade în apartament. Persoana care s-a făcut vinovată de neîndeplinirea ordinelor dumitalc ar trebui dată în judecată"[1,9]. Și tot pe Kamenev l-a rugat Lenin să facă rost de bani ca să-i ajute pe copiii Inessei Armand să îngrijească mormîntul mamei lor[120].

Cel mai mare serviciu pe care i l-a făcut însă Kamenev lui Lenin a fost acela de editor al operelor lui. încă în 1907 a inițiat publicarea unei culegeri în trei volume a scrierilor lui Lenin începînd din 1895, intitulată *In doisprezece ani.* A semnat o înțelegere cu editura social-democrată Zemo din St. Petersburg, dar inițiativa a eșuat din mai multe motive, cel mai important fiind acela că nu s-a găsit nici un cumpărător pentru primul volum la data apariției. în anul 1920 au început să apară la Moscova

Operele complete ale lui Lcnin, în douăzeci de volume. Ultimul volum a apărut postum în 1926. Kamenev a răspuns de publicare și a rezolvat semnele de întrebare cu autorul pe măsură ce lucrarea avansa. Războiul civil continua să facă ravagii, în țară domnea haosul, întunericul și foametea, dar Lenin, Trotki și Zinoviev nu mai puteau aștepta cu publicarea lucrărilor lor într-un mare număr de volume.

După excluderea sa din Biroul Politic în 1926, Kamenev a fost trimis de Stalin în diverse posturi îndepărtate ale „construcției socialismului". A îndeplinit pe rînd funcțiile de Comisar al Poporului pentru comerț, reprezentant în Japonia, apoi în Italia, membru al colegiului Institutului Lenin. El a văzut cel dintîi arhiva personală a lui Lenin, ce reprezenta nucleul colecției Institutului Lenin și numirea lui în acest post a fost o hotărîre înțeleaptă. Ca redactor responsabil al primei ediții a lucrărilor lui Lenin, „plivise" deja o mare parte din materialul care nu corespundea canoanelor leninismului, stabilind, de fapt, tradiția bolșevică de a nu se da publicității decît ceea ce îl punea pe Lenin într-o lumină favorabilă. In 1934 a fost numit director al Institutului de Literatură unde s-ar fi părut că ar fi în stare,

în sfîrșit. să realizeze ceva. Surse indirecte indică faptul că intenționa să siringă amintiri despre Lenin, căci era mai familiarizat ca nimeni altul cu moștenirea literară a conducătorului.

Kamenev nu a lăsat „lucrări" proprii, deși dispunea de suficient material pentru cinci sau șase volume. Cuvântările pe care le-a elaborat în memoria lui Lenin, prefețele la scrierile lui Lenin, reflecțiile cu privire la Martov, materialele constituind, de fapt, o cronică a divergențelor interne de partid, corespondența lui cu Stalin, toate acestea merită o atenție specială. Dacă articolele lui politice sînt lipsite de originalitate, eseurile literare sînt dc o calitate net superioară. în afară de lucrarea pe care i-a consacrat-o lui Cemîșevski, a mai scris un articol despre Goethe, o prefață la una din nuvelele lui Turgheniev și mai multe recenzii de cărți [121].

în conflictul intern care a urmat după moartea lui Lenin, atît Zinoviev, cît și Kamenev au făcut raționamente greșite. în primul rînd l-au ajutat pe Stalin să-1 izoleze pe Troțki, apoi au căzut ei înșiși sub roțile căruței noului lider. Distrugerea „vechii gărzi" bolșevice nu poate fi explicată numai prin divergențele politice, competiția dintre „deviații" sau platforme. Lenin crease un sistem care nu admitea decît un singur conducător în frunte. La început au fost însă mai mulți

prctcndenți. Cînd Stalin a ajuns în vîrful ierarhiei, și-a amintit că Lenin încercase să evite favoritismele și își menținuse toți membrii anturajului aproximativ pe aceeași linie. Stalin nu se putea împăca cu gîndul că în multe privințe Zinoviev, Kamenev și ceilalți „conducători din octombrie'[1] avuseseră relații mai strînsc cu Lenin decît el. Vedea în ei potențiali rivali, și acest lucru le-a pecetluit soarta. Inventarea conspirațiilor absurde și a centrelor secrete nu era decît aspectul exterior al unui proces care a condus în final la confirmarea monopolului lui Stalin asupra lui Lenin și a moștenirii lui.

La început, „gemenii[11] și, mai ales, Zinoviev au sperat că vor fi rechemați să participe la treburile statului. La 6 noiembrie 1929, Zinoviev declara într-o discuție cu membrii celulei de partid a Uniunii Centrale a societăților de consum:

„Cu timpul (și sper că acest timp nu e prea departe), Comitetul Central îmi va oferi posibilitatea să-mi extind domeniul de activitate[11'22]. Era clar că nu studiase metodele celui mai bun elev al lui Lenin. Stalin nu putea uita că, în timpul vieții lui Lenin, Zinoviev fusese lăudat mult mai mult decît el. în 1918, Troțki își încheia un discurs ținut în fața Sovietului din Petrograd cu următoarele cuvinte: „Noi sîntem cu toții elevi ai lui Lenin, ne străduim din răsputeri să fim și noi la fel ca această tribună înflăcărată a Comunismului internațional, asemenea celui mai mare apostol al revoluției socialiste[11]. S-a așezat apoi pe scaun în „aplauzele furtunoase[11] ale asistenței. Dar pe vremea aceea președintele adunării, un anume Zorin, a exclamat: „Trăiască cel mai bun elev al tovarășului Lenin, tovarășul Zinoviev[11]! și, după cum reiese din minutele ședinței, cei de față au izbucnit în „aplauze furtunoase[11123]. Nici chiar Troțki nu știa să-l elogieze pe Lenin cu dibăcia lui Zinoviev. La moartea conducătorului. Zinoviev a declarat: „Lenin este Lenin. Puternic ca oceanul, sumbru și inaccesibil ca Mont Blanc, blind ca soarele Sudului, măreț ca lumea, omenesc ca un copil[1124]. Stalin nu putea accepta ca alții să-l rechiziționeze pe Lenin mort și „leninismul[11] lui.

Simțind cum i sc strîngc în jurul gîtului gheara lui Stalin, Zinoviev a încetat să-și mai facă iluzii cu privire la rccîștigarea gloriei de odinioară, concentrîndu-se doar asupra găsirii unei căi dc supraviețuire. Văzînd că cererile lui (și ale lui Kamenev) de audiență sînt ignorate, și-a dat scama că nu-i rămîne decît să se alăture celor care îl adorau în cor pe noul lider, rol pentru care dovedise o adevărată vocație. La cca de-a zecea comemorare a morții lui Lenin, în ianuarie 1934, Zinov icv

i-a dedicat un articol pe care n-a putut să-l publice. După ce îl citase pe Lenin, adăugase: „Tovarășul Stalin, continuatorul cauzei lui Lemn putea să confirme la începutul anului 1933 îndeplinirea cu succes a primului plan cincinal". După aceea a introdus cuvîntul „mare" înainte de „continuator"'[25]. Cînd a apărut lucrarea lui Stalin *Marxismul și chestiunea național-colonială,* Zinoviev a scris imediat un articol intitulat *Din rezerva de aur a marxism-leninismului*. Articolul începea pe un ton emfatic: „In tezaurul marxism-leninismului există

cîteva cărți indispensabile unui marxist, care constituie rezerva de aur a comunismului mondial. Asemenea cărți nu sînt prea numeroase. Dar, de fapt, nu cantitatea contează. Așa puține cum sînt, ele reprezintă bunul cel mai de preț al mișcării muncitorești mondiale. In acest «teanc măreț», una din lucrările tovarășului Stalin ocupă pe drept cuvînt un loc de frunte. Ne referim, desigur, la *Fundamentele leninismului*. Iată că acum o nouă carte se adaugă suitei de lucrări remarcabile ale marxism-leninismului. ."[126] Dar nici această recenzie n-a văzut lumina tiparului.

După asasinarea șefului partidului din Leningrad, Serghei Kirov, survenită la 1 decembrie 1934, atît Zinoviev, cît și Kamenev au fost arestați. Kamenev a încercat să se disocieze de Zinoviev, sperînd că în felul acesta își va ușura soarta. Cînd a fost întrebat de anchetatorul Rutkovski despre prietenia lui cu Zinoviev, Kamenev a răspuns: „In relațiile mele cu Zinoviev a survenit o răcire. Insă anumite considerente de ordin casnic (locuim în aceeași vilă) au făcut imposibilă o ruptură totală. Consider necesar să menționez că, deși am locuit în aceeași vilă în vara anului 1934, am avut viața noastră separată și nu ne-am întîlnit decît rareori. Evdokimov, și poate și Kuklin, care îi făceau vizite, erau oaspeții lui, nu ai mei. Considerînd totuși că această situație nu mai poate fi tolerată, cu prima ocazie am început să-mi construiesc o nouă vilă, pe o altă linie de calc ferată. In timpul luptelor interne de partid nu l-am considerat niciodată pe Zinoviev capabil să conducă partidul. Ultimii ani mi-au întărit convingerea că nu posedă calități dc conducător"'[27].

între timp, Zinoviev implora cu lacrimi în ochi mila lui Stalin, lagoda și Agranov. într-o scrisoare adresată lui Stalin scria: „Nu-mi fac iluzii. încă de la începutul lui ianuarie 1935, cînd eram în arestul preventiv din Leningrad, Ejov, secretarul Comitetului Central, care a fost de față în timpul unuia din interogatoriile mele, mi-a spus: «Din

punct de vedere politic ai fost deja executat». Vă implor să mă credeți: nu am știut absolut nimic, nu am auzit nimic și n-aș fi putut să aud nimic despre existența unui grup antipartinic sau de o organizație antipartinică la Leningrad". A refuzat să vorbească despre Kamenev[128]. Indiferent dc

măsura în care acest fapt a influențat decizia curții, la 16 ianuarie 1935, Ulrih dădea citire verdictului: „Ca urmare a activității contrarevoluționare a «Centrului Moscova» în diverse branșe ale organizației clandestine contrarevoluționare zinovieviste, s-au folosit metode pur fasciste de luptă, îndreptate împotriva conducerii partidului și a guvernului, ceea ce a condus la asasinarea tovarășului S. M. Kirov".

Ca „organizator șef și cel mai activ lider al «Centrului Moscova»" - o ficțiune creată pentru a da consistență așa-zisului complot - Zinoviev a primit zece ani de închisoare. Kamenev, despre care s-a spus că este „unul din membrii conducători ai «Centrului Moscova», dar în ultimii ani n-a participat activ la acțiunile acestuia", a primit ·[129] cinci ani

Zece zile mai tîrziu, Zinoviev a fost trimis în lagărul de la Verhnc- Uralsk, iar Kamenev la Celeabinsk. Dar cu acesta n-a luat sfirșit odiseea lor, cei doi fiind curînd aduși înapoi pentru următoarea fază a anchetei. Stalin era hotărît săn lichideze pe toți foștii tovarăși ai lui Lenin și, în acest sens, le-a transmis telegrafic diferite instrucțiuni celor care îi aveau în custodie. Șeful NKVD-ului din Moscova, Molceanov, i-a ordonat directorului închisorii de la Verhne-Uralsk: ..Să-l trimiți pe Zinoviev la mine, la Moscova, într-un vagon de cale ferată separat și cu o escortă numeroasă, sub comanda adjunctului dumitale. După două zile să mi-1 trimiți pe Kaniencv în aceleași condiții, însoțit chiar de dumneata. Iți revine obligația să asiguri secretul absolut al transferului lui Zinoviev și Kamenev, atît față de ceilalți deținuți, cît și față dc personalul penitenciarului și să-i supraveghezi cu atenție în timpul deplasării. Telegrafiază-mi ora plecării trenului și numerele vagoanelor"[1'0]

La cel de-al doilea proces al lor, în august 1936, „gemenii bolșevici" au fost mai docili, căci Stalin le promisese că Ic va cruța viețile în schimbul recunoașterii tuturor acelor învinuiri fanteziste. Au fost aduși amîndoi la Kremlin la începutul investigațiilor, dar conținutul convorbirii lor cu Stalin nu poate fi decît dedus. In Occident s-au lacul speculații pe marginea amenințărilor proferate de cei doi la primul lor proces împotriva lui Stalin, potrivit cărora, dacă vor fi condamnați

„prietenii lor din Occident vor publica materiale

compromițătoare despre el"[131]. Fie că Stalin nu se temea de așa ceva, fie că asemenea documente nu existau, cert este că drama s-a jucat după scenariul lui.

Intimpul interogatoriului din 28 iulie 1936, Zinoviev a fost întrebat: „Anchetatorii au constatat că centrul organizației dumneavoastră a elaborat cu multă grijă planul unei conspirații. Ce probe ne puteți oferi în legătură cu aceasta?[1]' El a răspuns: „Scopul politic al complotului l-a constituit răsturnarea Comitetului Central și a guvernului sovietic, astfel îneît să ne putem crea propriul comitet central și propriul guvern format din troțkiști, zinovieviști și cei dc dreapta. Concret, planul loviturii a fost următorul: am calculat că asasinarea lui Stalin (și a celorlalți conducători de partid și de stat) va provoca confuzie în cadrul conducerii de partid. Doream ca, în aceste împrejurări, Kamenev, Zinoviev, I. N. Smimov, Rîkov, Sokolnikov, Tomski, Evdokimov, Smilga, Mracikovski și ceilalți să-și reia posturile dc conducere în cadrul partidului și al guvernului... In conformitate cu acest plan Troțki. cu și Kamenev va fi trebuit să preluăm conducerea partidului și a statului. "[I :2].

în scrisorile sale din închisoare adresate lui Stalin. Zinoviev s-a coborît pînă la treptele cele mai dc jos ale umilinței: „Am ajuns să stau ore întregi, cu ochii ațintiți asupra portretului dumneavoastră din ziare și asupra celorlalți membri ai Biroului Politic și să-mi spun: dragii mei, priviți în inima mea și cu siguranță veți vedea că nu mai sînt dușmanul vostru; vă aparțin, cu trup și suflet. . .". își semna scrisorile „Cu tot sufletul, acum sînt al vostru, G. Zinoviev"[1]".

Leniniștii îi lichidau pe leniniști; sistemul își devora fără rcmușcări proprii creatori. Cine va mai rămînc ca să audă în iunie 1988 decizia de „clasare a cazului în absența oricărui corp delict?" Rudele lui Zinoviev au dispărut fără urmă, în schimb, un nepot al lui Kamenev și fiul lui ccl mai mic au supraviețuit...

Preferatul partidului

Aprecierea făcută dc Lenin lui Nikolai Ivanovici Buharin este ciudată, în pofida faptului că îl aprecia în mod deosebit. într-o seară cenușie și vîntoasă dc 24 decembrie 1922 i-a dictat uncia din cele patru stenografe ale lui, M. A.

Volodiceva, o caracterizare care, departe de a clarifica lucrurile, le înceţoşează şi mai mult:

..Dintre membrii mai tineri ai Comitetului Central, aş dori să mă opresc în mod special asupra lui Buharin şi Piatakov. După părerea mea, ei reprezintă forţele cele mai remarcabile (dintre cele mai tinere) în privinţa cărora trebuie să reţinem următoarele lucruri: Buharin este cel mai important şi mai valoros teoretician al partidului, situat pc primul loc în preferinţele membrilor dc partid, dar mă îndoiesc că opiniile sale pot fi considerate întru totul marxiste, căci arc în el ceva scolastic (nu a studiat niciodată dialectica şi cred că nici n-a înţeles-o prea bine)"[114]

Cum se poate împăca afirmaţia potrivit căreia Buharin era cel mai apreciat şi mai important teoretician al partidului cu incapacitatea lui de a înţelege dialectica? Pc dc altă parte, uncia din „forţele cele mai remarcabile ale Partidului[4]' i sc reproşa că „nu este pc dc-a-ntregul marxist". Cum ajunsese acest „Buharin scolastic preferatul întregului Partid?" Afirmaţia aceasta ne spune mai multe despre Lenin decît despre Buharin. Propria ..dialectică[4]' îi permitea lui Lenin să transforme dictatura unei clase în dictatura unui partid şi apoi în dictatura unui singur om. Incapacitatea lui Buharin dc a înţelege dialectica însemna, de fapt, că era cel mai blind dintre liderii bolşevici, şi această trăsătură nu putea fi acceptată dc Lenin. Cît despre faptul că era preferatul Partidului, ni se pare puţin probabil ca membrii de rînd ai partidului să fi ştiut de existenţa lui: mintea lui ageră, energia lui dc scriitor politic, devotamentul faţă dc idealurile comuniste şi, mai ales, loialitatea faţă de Lenin erau suficiente ca să-şi atragă simpatia conducătorului.

Buharin s-a născut la Moscova în 1888. într-o familie dc oameni foarte instruiţi. Ambii părinţi erau profesori. Buharin şi-a început activitatea politică în timpul revoluţiei din 1905, iar în anii următori s-a alăturat bolşevicilor, atras dc efervescenţa activităţii lor revoluţionare. Din 1907 pînă în 1910 a studiat la Universitatea din Moscova. însă a fost adeseori arestat şi în cele din urmă exilat în 1911 în nordul îndepărtat, dc unde a fugit şi a ajuns în Germania. Anii dc exil şi i-a petrecut în Germania, Austria, Danemarca, Suedia,

Norvegia și SUA.

în 1912 l-a întîlnit pentru prima oară pe Lenin, care locuia la acea dată în Cracovia, în Polonia austriacă. Relațiile dintre ei au fost, în general, cordiale, deși aveau opinii diferite în problema națională. Aflat la New York în momentul izbucnirii revoluției din februarie.

Buharin s-a întors în mai 1917 în Rusia, unde vederile sale dc stînga i-au asigurat un loc fruntaș în ierarhia de partid bolșevică. Și-a menținut această poziție pînă la sfișitul anilor '20, cînd a fost acuzat dc „deviație de dreapta[1]', ceea ce a dus la izolarea sa. urmată în 1938 dc execuție.

In anii imediat următori loviturii dc stat din 1917, Buharin s-a remarcat ca un exponent al comunismului dc stînga, care punea accentul pe revoluția mondială și pe necesitatea dictaturii proletariatului. Zece ani mai tîrziu devenea liderul comuniștilor dc dreapta, care pledau pentru o evoluție treptată, compromis și moderație. Această trecere de la un pol la celălalt nu s-a făcut peste noapte. Care au fost opiniile lui în anii intermediari? Un răspuns satisfăcător poate fi găsit în lucrarea sa puțin cunoscută *Despre revoluția mondială, țara noastră, cultură etc*[1]'-. Concepută sub forma unor răspunsuri adresate academicianului Ivan Pavlov, care își expunea în anii '20 teoria reflexelor condiționate, broșura de șaizeci dc pagini nc dezvăluie vederile lui Buharin.

Pavlov, cu curajul omului de știință, declarase în cursul său universitar introductiv că „marxismul și comunismul nu sînt adevăruri absolute: ele pot fi parțial adevărate și parțial neadevărate". Sc îndoia de victoria revoluției mondiale și nu vedea nimic pozitiv în revoluție, în general, conștient de faptul că regimul pornea pe străzi înfundate care nu duceau decît la degradarea culturii. Se opunea războiului civil ca mijloc de atingere a unui scop politic.

Buharin și-a propus să demoleze afirmațiile lui Pavlov, analizînd ceea ce numise Pavlov ..străzile înfundate" ale bolșevicilor. îndoiala cu privire la victoria revoluției mondiale era pentru Pavlov „fundătura numărul unu". Buharin recurge la următoarea argumentație:

„Estclimpcdc că revoluția mondială reprezintă un *fapt.* Actuala fază de dezvoltare, cînd proletariatul a luat puterea

numai pe a șasea parte din suprafața lumii și nu pe șase șesimi este, dc asemenea, un fapt"

Profundă reflecție din partea „teoreticianului de frunte al partidului"!

Buharin a respins cea dc-a doua „fundătură" a lui Pavlov, reprezentată de efectele negative ale revoluției ruse, subliniind că: „Revoluția bolșevică a salvat țara dc la înfringere, prcîntîmpinînd transformarea ci într-o colonie. Numai ieșirea din război și neplata datoriilor (țariste) au redresat situația".

Cu alte cuvinte, efectul pozitiv al revoluției era prea evident ca să mai necesite o demonstrație, iar neplata datoriilor țării ar fi trebuit

să-1 convingă pe Pavlov de cîștigul adus de revoluție. Argumentele lui Buharin reflectau logica banditească a bolșevicilor.

Pavlov se temea de consecințele catastrofale ale unui război civil. Buharin a replicat prompt și în acest caz: „Dacă nu vom distruge puterea capitalului, vom pieri - asta să intre bine în mintea tuturor Și în numele salvării omenirii *trebuie* să facem sacrificiile cerute de revoluție"

Acestea erau, de fapt, argumentele lui Lenin în favoarea violenței revoluționare „în numele omcnirii“. dar Buharin nu avea cum să știe că între 1929 și 1935 Rusia sovietică urma să facă 21,5 milioane de „sacrificii ', adică victime politice, printre care se va număra și el.

Oare revoluția ducea cultura în prăpastie, așa cum afirmase Pavlov referindu-se la cea de-a patra ,,fundătură“? Buharin era foarte iritat din cauza cîtorva dintre exemplele citate de Pavlov, și anume că „Rusia SQvietică cheltuiește sume exorbitante dc bani pentru a ațîța revoluția în Japonia, în timp ce laboratorul nostru primește o alocație de trei ruble-aur pe lună". „De unde a aflat academicianul Pavlov", întreabă Buharin, „de aceste sume exorbitante de bani pentru Japonia?" în realitate, Buharin știa că se împrăștie sute dc milioane de ruble în diverse țări, nu numai în Japonia, pentru scopurile identificate dc Pavlov. Buharin îi dădea lecții academicianului: „Dacă rezultatul xizitiv al luptei este premisa necesară pentru *orice altceva,* nu avem de ales: trebuie să sacrificăm *totul''.* Cu alte cuvinte, se

accepta orice sacrificiu în numele puterii Nu înțelegem unde mai încăpea și cultura in această a patra „fundătură". întreaga argumentație se referă la sacrificiile pe deplin justificate, după părerea lui Buharin. Pavlov nu :ra de acord cu aplicarea criteriului apartenenței de clasă la admiterea in învățămîntul superior, dar și aici Buharin i-a dat o explicație strălucită: dacă n-am proceda așa, am aluneca „spre scopurile burgheziei liberale", ccca ce înseamnă „degenerare".

Buharin cataloga întrebările și îndoielile academicienilor și ale profesorilor drept „ideologia epocii de piatră"[136]. Răspunsurile date de :1 lui Pavlov reflectă. în esență, vederile teoreticianului Buharin, vederi pe care le apăra în 1918 și le mai avea încă și în 1929. Personalitatea sa itrăgătoare, mintea lui ageră, îmbinate cu demnitatea cu care a înfruntat ribunalul în 1938 i-au făcut pe unii să creadă că și vederile lui erau de latură liberală. Dar asta ar însemna să-l judec ăm greșit. Am putea să nc ntrebăm foarte bine cine se afla într-o „fundătură", Pavlov sau Buharin?

Arestat în 1937, în martie, pentru spionaj și defăimare, timp dc trei luni Buharin a refuzat să ofere dovezile care-1 incriminau pentru participarea la complot. In cele din urmă. în iunie, a fost silit să facă următoarea declarație:

„După ezitări îndelungi am ajuns la concluzia că trebuie să-mi recunosc vinovăția în fața Partidului, a clasei muncitoare și a țării și să termin o dată pentru totdeauna cu trecutul meu contrarevoluționar Mărturisesc că, pînă dc curind, am făcut parte dintr-o organizație de dreapta și am fost, împreună cu Rîkov și Tomski, membru al centrului organizației, că această organizație avea drept scop răsturnarea violentă a regimului sovietic (prin lovitură de stat, insurecție, teroare) și că am activat într-un bloc al organizației troțkisto-zinovievistc. Voi oferi amănunte în această privință“[137].

A început cu considerații de ordin teoretic, menite să demonstreze că soarta lui, la fel ca aceea a milioanelor de oameni, nu era accidentală, ci profund sistematică, întemeiată pe marxism-lcninism, care își fundamenta teoretic crimele. „Dovezile personale[1]' ale lui Buharin prilejuiesc o lectură uluitoare. Era gata să recunoască orice

în timpul interogatoriilor conduse de căpitanul securității statului, Kogan. Intrucît cckiștii nu reușeau să înțeleagă „erorile" teoretice ale lui Buharin, i-au cerut să le aștearnă cl însuși pe hîrtie. Buharin a făcut acest lucru sub forma unui tratat filosofic: „1. Vederile mele teoretice antilcniniste generale. 2. Teoria statului și teoria dictaturii. 3 Teoria luptei de clasă în condițiile dictaturii proletare. 4. Teoria capitalismului organizat". Abia la sfîrșitul „tratatului" său elaborat în închisoarea NKVD-ului a vorbit despre chestiunile politice: lupta lui împotriva partidului, originile „școlii" sale contrarevoluționare etc.

Voluminoasele ..probe teoretice" ale lui Buharin reprezintă probabil cazul fără precedent al unui acuzat carc- i ajută pe anchetatorii săi scriind *mânu propria* o depoziție în care dezvăluie lacunele din vederile sale teoretice. „După cum sc știe". începe cl, *„testamentul* lui Lenin demonstrează că eu n-am înțeles dialectica și n-am studiat-o niciodată serios. Acest lucru este întru totul adevărat. Prin schematismul meu abstract m-am depărtat de viața în continuă transformare și am abordat greșit procesele istoriei și ale realității istorice. Aici sc află rădăcinile marilor mele erori politice, care s-au transformat, în anumite împrejurări, în crime politice". Buharin a mărturisit nu numai că este „scolastic", dar și antilcninist. ..După cum se știe, V. 1. Lenin m-a

acuzat că-mi concentrez întreaga atenție asupra distrugerii statului burghez, pe de o parte, și asupra societății Iară clase, pe de altă parte. Exact aici se găsește rădăcina uneia din recentele ideologii ale Dreptei. Puterea aparatului de stat al dictaturii abia iiăscute și pc cale de a se întări a fost subestimată"[13li].

Este adevărat că Buharin a subapreciat forța monstruoasă a dictaturii teroriste. Sistemul funcționa în conformitate cu legile regimului totalitar. Acum, cînd capul lui inteligent se afla sub ghilotina lui Stalin, putea înțelege mai bine forța satanică a,.aparatului de stat". Cu toate acestea, repeta papagalicește după Lcnin ideca dispariției statului. „Am greșit fundamental cînd am afirmat că, după distrugerea moșierilor și a capitaliștilor, va urma o perioadă de «echilibru» între proletari și țărani în care va dispărea

lupta de clasă. De aceea, în loc să îndemn la distrugerea chiaburilor, am ajuns să transform această chemare într-o lozincă pașnică: îmbogățiți-vă!“[139]

Bineînțeles că ceea ce a scris Buharin în închisoare nu reflectă modul lui dc gîndire. Sistemul nu avea nevoie dc teorie, ci de o religie de tip sectar și dc inchizitori care să-i păzească puritatea. De remarcat că Buharin și-a redactat „mărturisirile^ într-un mod foarte profesionist. Cele cîtcva zeci dc pagini ale „depoziției sale“ sînt mai importante decît multe din lucrările lui Lenin, pentru că scot în evidență tragedia întregii aventuri bolșevice. Ne dezvăluie un om deosebit dc inteligent care se dedică unei idei utopice. Și erau milioane de asemenea oameni.

Poate că cea mai onestă perioadă din viața lui Buharin a coincis cu aceea a tratativelor de la Brest-Litovsk. El și suporterii lui, comuniștii dc stînga, au tremurat fără îndoială cînd. în martie 1918, Lcnin a declarat că generalul Hoflmann s-ar putea să nu ia Petrogradul sau Moscova „în clipa dc față“: ..Dar este foarte posibil să facă asta mîinc. Parcurgem o perioadă dificilă, în care am suferit înfrîngeri severe; asta e realitatea și trebuie să ținem scama de ca. Ne revine obligația să fim pregătiți pentru o muncă îndîrjită în ilegalitate, în condițiile unui anumit sclavagism față dc germani"[1*1] în vreme ce stătea întins pc patul lui de lemn din închisoare, s-ar putea ca Buharin să-și fi amintit cum strigase la Congresul al VII-lca al Partidului: „Nu merită să plătim un asemenea preț pentru un răgaz care n-o să servească la nimic. Tovarăși, nu putem accepta perspectiva oferită de tovarășul LcnnC[141]. Atunci era sincer cu sine însuși, așa cum i-a și scris lui Stalin din închisoare, la 15 aprilie 1937: „Am crezut cu adevărat că

Brestul ne va provoca mult rău. Am fost sincer atunci cînd am afirmat că politica dumneavoastră din anii ’28-'29 era extrem de periculoasă. Am pornit de la politică la persoană, și nu invers. Unde a fost eroarea mea? Gîndirc antidialcctică. schematism, căutarea unor efecte literare, abstracționism, exprimare livrcscă“[1'12].

Lcnin afirmase că nu se împăca cu dialectica, și acum Buharin sc căia dc „antidialccticismul" lui, în fața gardienilor din închisoare, a preotului nehirotonisit Stalin și a cretinului

Ejov în timpul interogatoriilor. Nu numai împrejurările l-au zdrobit pe acest bărbat, ci și credința lui naivă că dacă se va căi pentru niște păcate inexistente va obține iertarea. La urma urmelor, Lenin îl iubise, li scrisese mai puțin decît altor membri din anturajul lui pentru că preferase o discuție între patru ochi. A manifestat adesea o grijă părintească față dc bărbatul mai tînăr.

De îndată ce și-au dat seama că vor rămîne la putere, bolșevicii au început să se îngrijească dc propria sănătate. în 1920, conducătorii dc partid făceau călătorii regulate în Germania pentru tratament medical, îi convocau pc specialiștii germani sau comandau medicamente scumpe din străinătate. își luau, dc asemenea, concedii de două-trei luni la rînd. Printre cei care apreciau în mod deosebit vacanțele lungi se numărau Trotki, Zinoviev, Buharin și Ioffe. în primăvara anului 1922, Buharin și soția lui au făcut o călătorie în Germania, iar la 26 aprilie, Lenin îi scria lui Nikolai Krestinski, ambasadorul sovietic din Germania: „Vă mulțumesc foarte mult pentru medicamentul pe care mi l-ați trimis. Aș vrea să vă spun ceva despre Buharcik. Am aflat de la Smilga că nu c cuminte. Nu ia în serios tratamentul. Zvonurile despre atentatele la viața lui l-au scos din minți. în aceste condiții, vă propun următoarele:

- Buharin trebuie convocat aici. într-o lună (sau șase săptămîni) îl vom trimite înapoi, la soția sa

- în această perioadă vom lua următoarele măsuri:

1. O vom transfera pc soția lui într-un alt sanatoriu în vecinătatea căruia sînt mai puțin Albi și mai mulți comuniști germani.'Fără îndoială că există asemenea locuri în Saxonia.

2. Vom găsi trei muncitori comuniști discreți pc care îi vom instala *fără știrea lui Buharin* în apropierea sanatoriului lui ca să-1 păzească. Asta o să ne creeze unele probleme, pentru că sînt palavragii, lăudăroși și fanfaroni, toți pînă la unul, dar trebuie găsită o soluție.

3. Consider necesar ca soția lui Buharin să-și reia numele dc fată.

Arc dreptul să facă acest lucru în conformitate cu legislația în vigoare

Vă cer să vă ocupați dc această chestiune cu maximum de *tact* și *seriozitate"*[143].

Lenin pusese la cale toată această operațiune numai ca să sc asigure că Buharin și soția lui se vor odihni în condiții optime în sanatoriul german, și asta într-o perioadă în care ruinele războiului civil mai fumegau încă în Rusia.

Buharin era considerat aristocratul partidului i. Sc pregătise temeinic, avea cunoștințe vaste, studiase „clasicii" marxiști și se simțea superior din punct de vedere intelectual lui Voroșilov, Molotov, Kaganovici și celorlalți asemeni lor din anturajul său. In perioada imediat următoare revoluției, Buharin fusese ca și Lenin „ortodox". In lucrarea sa *Teoria dictaturii proletariatului,* scrisă în 1919, și-a manifestat inflexibilitatea față de compromisuri: membrii Internaționalei a doua erau „niște oameni de paie care trăncănesc în pustiu". Pe Kautsky, unul dintre ei, îl catalogase drept „linge-cizme". Liga Națiunilor era ..aiureală[44]. „Proletariatul nu numai că nu asigură nici un fel de libertăți burgheziei, dar ia cele mai severe măsuri represive împotriva ci - îi desființează ziarele, uniunile, distruge prin forță încercările ci dc sabotaj"[144] Ca și Lenin, Buharin propovăduia principiul luptei dc clasă, monopolul unui partid unic, natura iluzorie a burgheziei. S-a declarat în favoarea unei economii strict centralizate și planificate. Nu se disocia dc Lenin în nici o privință.

In anii maturității, Buharin și-a modificat concepția economică, introducînd un element nou, aproape liberal, ceea ce i-a periclitat poziția politică și i-a redus prestigiul în cadrul partidului. într-o cuvîntare asupra testamentului politic al lui Lenin, ținută la 21 ianuarie 1929, el a afirmat că industrializarea țării nu trebuie efectuată prin „supraîncărcarea țărănimii, care sc va angaja cu bună știință în acest proces și că trebuie să se țină seama de propriile ci interese[4145]. Nu este de mirare că Buharin n-a reușit să scape de acuzația de a-i fi ajutat pe „chiaburi", de a fi „încurajat interesul pentru proprietatea particulară" și dc a fi pledat pentru „îmbogățirea personală".

Buharin nu era nici eretic, nici oportunist. Abia dacă reușea să vadă absurditatea respingerii locomotivei progresului economic, reprezentată de interesul personal. Voia să facă numai cîteva „mici modificări" ale vederilor tradiționale, dar mai mult decît atît, dorea ca linia partidului să reflecte aceste modificări. Astfel, a devenit rapid

„deviaționist" și, în conformitate cu logica gîndirii bolșevice. „a trecut dc la lupta teoretică la cea politică și apoi la cea teroristă". A încercat în fel și chip să iasă din această situație dificilă, apărîndu-și nu numai vederile devenite treptat eretice, dar și propria persoană. Metoda pc care a folosit-o a fost, de asemenea, tipic bolșevică: l-a atacat pe Troțki, mai precis declarația lui din iulie 1928 în legătură cu „pericolul dc dreapta" pe care îl consideră extrem de „defăimător și isteric"[146]. în încercarea sa disperată dc a se menține pc linia dc plutire, l-a lovit fără milă pe Troțki în momentul în care acesta era căzut la pămînt și pe punctul de a fi deportat.

In ceea ce-1 privea, Troțki adoptase o atitudine condescendentă față de Buharin. deși își mai și bătea joc dc el în termeni sarcastici. „Lupta lui Buharin cu opoziția", scria el în toamna anului 1927. „amintește în mod penibil de modul în care un soldat trage cu pușca atunci cînd este speriat de moarte: își rostogolește ochii în cap, ridică arma, trage în toate direcțiile și nu nimerește absolut nimic. Strigătele lui furioase asurzesc mai întîi oponentul și ar putea chiar să-l înspăimînte pe cel care nu știe că trăgătorul este Buharin, la rindiil său, speriat dc moarte'[4147]. Mai tîrziu, în exil. Troțki a scris un comentariu interesant despre Buharin. obscrvîndu-l prin prisma atitudinii lui Lenin față dc el.

„în caracterul lui Buharin este ceva copilăresc", afirma Troțki, „și asta a făcut din el preferatul partidului, ca să citățm expresia folosită de Lenin. Polemiza adesea și foarte pătimaș cu Lenin. care îi replica sever, dar binevoitor. Ascuțimea polemicii nu a distrus niciodată prietenia dintre ei." Apoi Troțki își amintește de un incident petrecut în sînul Biroului Politic.

„Cînd Anglia și-a schimbat brusc atitudinea față de sovietici, propunîndu-i încheierea unui tratat comercial, toată lumea, din cite îmi amintesc, s-a gîndit la același lucru: este vorba de o cotitură serioasă. Dintr-o dată, Buharin a exclamat: «Ce chestie! Lucrurile stau cu capul în jos!». S-a uitat la mine, iar cu am răspuns: «N-ai decît să stai și tu în cap!». La care Buharin s-a ridicat, s-a repezit spre o canapea de piele și a stat în cap. După un minut sau două s-a întors triumfător la masă, noi am ris cu toții și Lenin a continuat

ședința. Acesta era Buharin, în teorie la fel ca și în politică Adesea, în pofida calităților lui excepționale, stătea cu picioarele în aer“[14S].

Soarta lui Buharin. ca și aceea a multora dintre tovarășii dc luptă ai

lui Lenin, a fost tristă. Poate că lucrul acesta, la care s-a adăugat și imaginea lui de moderat, i-a făcut pe mulți să creadă în caracterul progresist al ideilor lui. Dar studierea mai atentă a celor scrise de el și abordarea mai puțin pătimașă a descoperirilor trecutului demonstrează că ideile lui Buharin nu se deosebeau prea mult de cele promovate de linia oficială, poate cu excepția tacticii și a ritmului. în calitate dc redactor al ziarului *Izvestia,* el a intuit că o politică dc industrializare rapidă și dc colectivizare forțată ar avea consecințe dezastruoase, dar nu putea decît să facă vagi aluzii la aceasta.

Timp de cîțiva ani după ce Dreapta a fost zdrobită. Stalin i-a permis lui Buharin să rămînă dacă nu „preferatul partidului", cel puțin o persoană folositoare acestuia. în anii *30 pînă la arestarea lui, și, evident, și după aceea, a încercat să reintre în grația lui Stalin, umilindu-sc și dedieîndu-i chiar un poem. Obișnuia să i sc adreseze lui Stalin cu apelativul ..Koba", sperând probabil că familiaritatea va reuși să restabilească bunele lor relații. Uneori, Buharin întrezărea cîtc o luminiță dc speranță, atunci cînd Stalin își mai slăbea strinsoarea. Urmau apoi semne rău prevestitoare sub formă dc persecuții și arestări. Buharin a scris o lungă scrisoare (nedatată) explicativă, prin care își exprimă cele mai sincere sentimente față de conducător:

„Dragă Koba.

... Printre altele mi-ai reproșai că nu-mi fac decît rareori apariția în biroul de Ia editură. De fapt, sînt acolo în fiecare zi. Adesea mă duc acasă numai după ce lucrez toată noaptea. E adevărat că în ultimele zile n-am fost !a Moscova. Mi s-a cerut să scriu în trei zile o broșură despre Kalinin. Anexez broșura pe care tocmai am terminat-o. în sprijinul afirmației mele. Se pare că ești informat în privința anumitor prieteni care au interese speciale. Nu te supăra că îți scriu sincer și deschis. Dacă consideri că sîntprea „familiar " și nu

mă comport cum se cuvine față de tine, te rog să-mi spui[u<)].

Buharin voia să reînvie vremurile dc odinioară, cînd liderii sc adresau unul altuia pe numele mic. preocupați numai dc profilul lor politic și străini de metodele perfide ale lui Stalin. Corespondența unilaterală a lui Buharin cu Stalin este remarcabilă atît prin volumul ci. cît și prin ardoarea cu care implora iertare. I-a scris nu numai lui Stalin, ci și celorlalți tovarăși de arme. La 1 septembrie 1936, după procesul lui Zinoviev și Kamenev, i s-a adresat lui Vorošilov: .,Ai primit Iară îndoială scrisoarea mea adresată

membrilor Biroului Politic și hii Vîșinski: am scris-o aseară în secretariatul tovarășului Stalin cu rugămintea să fie transmisă tuturor; conține tot ce este important în legătură cu monstruoasele acuzații aduse lui Kamenev. Mă bucur foarte mult că dulăii au fost împușcați. Dacă o să mai fim în viață cînd va izbucni războiul, voi cere să fiu trimis să lupt, chiar și ca soldat dc rind. Scuză-mă pentru scrisoarea aceasta confuză: prin minte îmi galopează sute de gînduri ca niște cai sălbatici și nu am friic prea puternice, ca să le strunesc. Te îmbrățișez cu căldură“[150].

Buharin stătea nopți întregi întins pe patul din celula sa cu privirile ațintite în tavan. Spre deosebire de Lenin, Stalin nu avusese încredere în el. I se perindau prin fața ochilor momente din viață. înainte de arestare, scrisese: „Declar și de astă dată 1) că nici prin cuvînt, nici prin faptă și nici prin gînd nu am avut și nu am nimic comun cu teroriștii, indiferent de culoarea lor. Chiar și o simplă aluzie în acest sens mi sc pare o monstruozitate. 2) în orice împrejurare îmi voi clama nevinovăția chiar dacă bîrfitorii se vor înghesui să depună mărturii defăimătoare împotriva mea“[151].

Ca urmare a acestei scrisori, criticile au părut să înceteze. Buharin nu prea îndrăznea să spere: poate că și Koba își dăduse seama cum stăteau lucrurile. N-avca să afle niciodată că Stalin trimisese scrisoarea lui L. Z. Mehlis, redactor șef al ziarului *Pravda,* după ce zmîngălise pe ea: „Problema foștilor «de dreapta» (Rîkov, Buharin) a fost amînată pînă la următoarea plenară a Comitetului Central. în consecință, criticile la adresa lui Buharin (și Rîkov) trebuie să înceteze pînă la acea dată. Nu e nevoie de multă inteligență ca să sc înțeleagă acest lucru",[i2]. De asemenea.

Buharin nu știa că Stalin operează după un anumit program. în februarie 1937. în apropierea plenarei Comitetului Central, noul val de critici la adresa lui Buharin l-a descumpănit definitiv. Nu putea să înțeleagă că tocmai el, împreună cu Lenin, Troțki, Stalin și cei care se pregăteau acum să-l judece edificaseră acest sistem lipsit de cea mai elementară moralitate. Era vorba de o sacrificare rituală. Trebuia să existe dușmani, spioni și teroriști, preferabil din cele mai înalte eșaloane ale puterii. Pentru a rezista ca o fortăreață asediată, era necesar ca sistemul să distrugă tot ceea ce ar fi putut să-i submineze rezistența. Și Buharin contribuise la construirea acestei fortărețe.

își amintea că în ziua dc 20 februarie 1937 își adunase puterile și scrisese din nou Biroului Politic, adresîndu-se tuturor cu ..Dragi

tovarăși“: „Am trimis Comitetului Central o «declarație» dc aproximativ 100 de pagini ca răspuns la mormanul de bîrfe conținute în depoziții. Nervii mei sînt întinși la maximum. Moartea lui Sergo (Ordjonikidze), pe care l-am iubit ca pe un frate, mi-a stors ultimele puteri. Vă jur încă o dată, pe ultima răsuflare a lui Ilici, care a murit în brațele mele...“ Această ultimă pagină a fost subliniată cu un creion albastru de Stalin care a făcut și o însemnare pe margine: „Minte“.

Care era adevărul? In ultimele sale luni de viață, Lenin a fost vizitat de foarte puțini tovarăși. Intrucît își pierduse capacitat ea de a vorbi, practic, nu se putea duce o conversație cu el. In memoriile „strict secrete“ ale Nadejdei Krupskaia, care au rămas zăvorite decenii la rind în cele mai secrete arhive ale partidului, aceasta își amintește: „Cînd a fost întrebat dacă vrea să-l vadă pe Buharin, care îl vizita mai asiduu decît ceilalți tovarăși, a clătinat din cap, știind că îi va fi insuportabil de greu“[153].

Dar, așa cum se menționa în paginile ziarelor din ianuarie 1924, Buharin l-a vizitat, într-adevăr, pe Lenin în localitatea Gorki în ziua de 21 ianuarie 1924. în acea după-amiază, la locuința lui Lenin se aflau profesorii O. Foerster și V P. Osipov. Aceștia l-au examinat cu atenție și nu au descoperit simptome îngrijorătoare[154], deși, în realitate, lui Lenin îi rămăseseră mai puțin de două ore de viață. Cînd a început să aibă convulsii, medicii i-au permis lui Buharin să

intre în încăpere.

Buharin evoca acest episod în scrisoarea lui, cu speranța că memoria conducătorului mort îl va salva în acel moment de cumpănă. Buharin continua: „Nu-mi mai rămîne decît să fiu reabilitat sau să părăsesc scena, în aceste împrejurări cu totul excepționale, intenționez ca dc mîine să intru în greva foamei, pînă cînd vor fi înlăturate acuzațiile de trădare, sabotaj și terorism. Dacă trebuie să merg pînă la capătul acestui drum al suferinței, lăsați-mă să mor aici, nu mă tîriți în altă parte. Să aveți parte numai de victorii!“[155].

Evident că nu i se va îngădui să meargă pe drumul pe care îl alesese. Poate că în acele momente de restriște își amintise și de luna septembrie a anului 1919, cînd Biroul Politic discutase problema arestării cadeților și a intelectualilor burghezi. Soseau apeluri cu nemiluita, și Lenin îi delegase pe Buharin, Dzerzynski și Kamenev să se ocupe de ele. Așa cum atestă scrisoarea lui Lenin adresată lui Gorki la 15 septembrie 1919, acesta considera oportună politica sa dură: „Am hotărit să-i numim pe Kamenev și pe Buharin ca să verifice arestările în rindul intelectualilor burghezi de genul cadeților și să le dea drumul tuturor acelora care

îndeplinesc condițiile spre a fi eliberați. E drept că s-au făcut unele greșeli. Dar nu încape nici o îndoială că reținerea cadeților și a celor asemănători lor a fost și necesară, și corectă"[156].

La șase săptămîni după arestarea lui, în noaptea de 15 aprilie 1937, Buharin îi scria din nou lui Stalin, de astă dată o scrisoare de douăzeci-și două de pagini. încă de la început își exprima rugămintea ca scrisoarea să-i fie trimisă direct lui Stalin „fără ca altcineva s-o citească în prealabil '. Iată conținutul ei:

„La plenară m-am simțit ca un om nevinovat țintuit la stîlpul infamiei. în disperarea mea, am jurat pe ora morții lui Ilici. De fapt, știi că l-am iubit din toată inima. Am făcut *apel* la memoria lui. Dar mi s-a spus că profit de numele lui, ba chiar că *am mințit* atunci cînd am afirmat că am fost acolo în ultimele lui clipe de viață și s-a prezentat chiar un «document» (un articol al lui Zinoviev). Adevărul este că, după moartea lui Ilici, am plecat din Gorki la Moscova și

apoi m-am întors cu toți ceilalți, așa cum se spune în articol. Nu voi ascunde faptul că am visat să fiu în relații cît mai strînse cu conducerea și cu tine. îmi *lipseau* oamenii importanți, îmi lipsea un cîmp larg de activitate. Este acesta un păcat? Este o crimă? Am învățat nu numai să te respect din nou, dar să te și iubesc din toată inima și iarăși, oricine nu mă crede n-are decît să chicotească, dar acesta este adevărul). Aveam mare nevoie de încrederea ta. Acum însă totul e praf și pulbere, iar eu mă zvîrcolesc ca un vierme pe patul meu de închisoare.

în timp ce stăteam pe canapea la tine acasă complotam împotriva ta? Fleacuri! Am să-ți spun eu ce s-a întîmplat înainte de anul 1928. *Am crezut* sincer că acționai în chip leninist. Am citat multe referințe ale lui Ilici. Așadar, ce se întîmplă? Realitatea este că am luat testamentul lui Ilici (nu despre personalități, ci linia lui) *ad litteram* și *formal...* în 1928 s-a creat o situație *specială* care nu a intrat în sfera preocupărilor lui Lenin. Dar, ca un elev de școală, am sesizat numai litera, ignorînd spiritul. în anii 1928-29 am văzut în tine întruchiparea tacticii *antileniniste*. Am dat dovadă de prostie, dar asta a fost realitatea".

Buharin voia să spună că Lenin nu văzuse lucrurile în perspectivă și implicit recunoștea că Stalin avusese dreptate să „dezvolte" învățătura lui Lenin. Capitula pe toate fronturile. Cînd se referea la Lenin și la propriile lui greșeli, Buharin revenea invariabil la Stalin:

„îmi făcea o plăcere deosebită să mă aflu în compania ta. Am început să simt față de tine ceea ce simțeam față de Ilici, o dragoste profundă, o încredere nemărginită, căci văd în tine omul căruia poți să-i spui orice, cu care poți împărți totul, știind că vei găsi întotdeauna înțelegere?[1]

Buharin pomenește de ultima sa carte pe care dorea să i-o dedice lui Stalin, pentru că acum simțea că este „elevul lui[11]. Declară încă o dată că „nimic nu mă va face să rostesc tîrfe defăimătoare la adresa mea însumi“ și încheie patetic: „Celulele sînt întunecoase, deși lumina electrică arde zi și noapte. Frec podeaua, fac; curățenie, vărs pala fără să crîcnesc, dar mi se frînge inima la gîndul că toate acestea se petrec într-o închisoare *sovietică.* Durerea și suferința mea sînt nemărginite.., Rămîi sănătos[1'157].

Stalin a arătat scrisoarea lui Buharin celorlalți membri ai Biroului Politic. Fiecare a semnat-o și a adăugat un mic comentariu. Molotov: „După părerea mea, este scrisă de un escroc[11]. Kaganovici: „Vechiul refren: Cine, domnule? Eu, domnule? Nu, domnule![11]. Mikoian: „Buharin continuă să-și joace piesa de provincie excelînd la capitolul ipocrizie[11]. Andreev: „Tipic pentru duplicitatea lui Buharin[11] etc., etc.

Deși era la pămînt, Buharin avea să-i mai scrie o scrisoare lui Stalin. De astă dată, nu l-a pomenit pe Lenin. Acesta făcea parte din trecutul depărtat și întunecos. Se agăța cu disperare de viață și probabil că, întrucît se predase, întrevedea un licăr de speranță. Acum și ..Koba[11], și modalitatea familiară de adresare dispăruseră, fiind înlocuite cu „Salutări, Iosif Vissarionovici[11]:

„Am avut halucinația (mi se întîmplă uneori) să stau de vorbă cu dumneavoastră ore în șir - dumneavoastră ședeați pe patul meu de lemn și îmi dădeați mina. Din nefericire, nu era decît o iluzie...

Voiam să vă spun că aș vrea să clarific totul cu dumneavoastră pentru ultima dată în viață, dar *numai* cu dumneavoastră. Știu că acest lucru este fără precedent. Nu-mi fac nici un fel de iluzii în privința deciziei dumneavoastră, dar cel puțin știți că o aștept așa cum așteptau israeliții mana din cer. Nu voi retracta nici una din afirmațiile pe care le-am făcut, nu vreau să mă plîng de nimeni.

Nu scriu toate astea pentru că aș vrea să obțin ceva pentru mine. Din punct de vedere politic, mă consider un om mort. Am scris (în afară de lucrarea mea științifică) și o carte dc poezii (250-300 pagini). Primele lucrări mi se par acum puerile (dar urmează să le mai revăd).

cu excepția celei intitulate *Poezie despre Stalin,* pc care v-am trimis-o înainte de arestarea mea. Vă asigur că, în privința *conținutului,* depășește tot ce s-a scris pînă acum în materie de literatură rusă

Transformarea lumii este titlul unei alte cărți scrise în închisoare (care continuă să fie păstrată în arhive) Capitolele *Epoca marilor lucrări* și *Viitorul (Comunismul)* ocupă un loc însemnat: „Am scris-o mai mult noaptea și literalmente cu sînge din inima mea... Iosif Vissarionovici, cunoscînd gusturile dumneavoastră rafinate în materie dc

literatură, vă rog să nu lăsați cartea să piară. Cuvintele melc s-ar putea să vi sc pară monstruoase, dar adevărul este că vă iubesc din toată inima!"[158]

Finalul dramei lui Buharin l-a constituit scrisoarea lui din 13 martie 1938, adresată prezidiului Sovietului Suprem, de la „N. Buharin, condamnat la moarte". Era o pledoarie pentru clemență:

„Consider sentința Curții drept răsplata bine meritată pentru crimele grave pe care le-am comis împotriva patriei sovietice, a poporului ci. a partidului și a guvernului. Nu am dc rostit nici un cuvînt de protest. Ar trebui să fiu împușcat de zece ori pentru crimele de care m-am făcut vinovat. Sînt ferm convins că în anii ce vor veni sub conducerea lui Stalin, se vor înfăptui realizări măreție și nu veți regreta actul dc clemență pc care îl cer: Mă voi strădui din răsputeri să vă dovedesc că acest gest dc mărinimie proletară a fost îndreptățit"[159].

Dar soarta lui Buharin fusese deja decisă. Apelul i s-a respins și, la 15 martie, a fost executat'[60].

Este meritul lui Buharin dc a fi prevăzut cu mult înainte de moartea sa unde poate să ducă violența de stat neînfrînată. In decembrie 1924 îi scrisese lui Dzcrzynski - „Felix cel dc fier" - referitor la opinia sa despre GPU care fusese prezentată Comitetului Central în absența sa:

„Consider că trebuie să mergem *mai repede* spre o formă «liberală» dc putere sovietică: mai puține arestări, mai multă legalitate, un număr mai mare de discuții, deplasarea accentului spre autoguvernare (evident, sub conducerea partidului) ș.a.m.d. Această linie este susținută în articolul meu din *Rohțevik* pc care l-ați aprobat. De aceea m-am pronunțat uneori împotriva extinderii prerogativelor GPU etc. Vă rog să mă credeți, dragă Felix Edmundovici - știți cît de mult vă simpatizez -, că nu aveți temeiuri să mă suspectați de nici un fel de resentimente față de dumneavoastră personal sau față de GPU ca instituție. Este vorba numai de o chestiune dc *principiu*'^ *f*

A-i scrie o asemenea scrisoare lui Dzerzynski, personificarea violenței în stat, era o dovadă de curaj, și în același timp dc discemămînt. însă Dzerzynski i-a înmînat-o lui Menjinski, sinistrul său adjunct, cu indicația scrisă „a nu

se copia", urmînd ca scrisoarea să-i fie restituită lui Buharin după ce va fi citită. Iată în ce termeni comenta el chestiunea principiului abordat:

„Trebuie neapărat să luăm în considerare și asemenea atitudini manifestate de cercurile conducătoare ale Comitetului Central. Ar fi o marc greșeală politică dacă. într-o chestiune de principiu, cum este GPU, Partidul ar da. sau ar putea să dea cîștig de cauză filistinilor. Ar însemna să cedăm în fața NEP-men-ilor. a filistinilor care încearcă să nege valorile bolșevismului. Ar însemna victoria troțkiștilor și abandonarea pozițiilor noastre"[162].

Dzerzynski nu fusese întîmplător poreclit ,.Felix dc fier". Pe dc altă parte, este foarte probabil ca majoritatea membrilor Comitetului Central să fi împărtășit mai curînd părerile lui. decît pc cele ale lui Buharin. Lucrul acesta i s-a mai întîmplal în repetate rînduri La începutul anului 1921, dc exemplu, cînd în provincia Tambov a izbucnit o puternică răscoală țărănească, Lenin i-a trasat lui Buharin sarcina dc a analiza situația și de a informa Biroul Politic în privința măsurilor ce trebuie luate pentru înăbușirea ci. In raportul său din 2 februarie 1921. Buharin a încercat și, într-o oarecare măsură a și reușit - cel puțin în planul intențiilor - să reducă volumul confiscărilor de produse alimentare, pentru a ușura întrucîtva situația țăranilor. Biroul Politic a aprobat măsura, dar Lenin a propus să fie trimis acolo Antonov- Ovseenko ca să asigure și sprijinul militar în aplicarea măsurilor [163] economice

Cu toate acestea, răscoala a luat amploare. Măsurile „moderate" ale lui Buharin n-au avut efect. Așa cum sc așteptau Lenin și ceilalți membri ai Biroului Politic, numai măsurile represive sc dovedeau eficiente. La următoarea întîlnirc a Biroului Politic, pe 27 aprilie, Buharin n-a fost convocat. S-a hotărît ca Mihail Tuhacevski - care avea să ajungă la gradul dc mareșal în 1935 numai ca să fie executat ca spion în 1937 - să fie numit comandant al forțelor dc represiune din districtul Tambov, cu responsabilități atît în sfera politică, cît și în cea militară. Lui îi revenea sarcina de a infringe rezistența țăranilor într-o lună „și de a nu permite nimănui să se amestece in acțiunea sa"[16"1]. Răscoala a fost înăbușită într-o mare dc sînge.

Buharin pur și simplu nu era făcut pentru astfel de

acțiuni, dar atunci cînd regimul a abandonat politica comunismului de război, influența lui a crescut. Ideile lui s-au bucurat de o apreciere deosebită la Congresul al XIV-lea al Partidului, unde a afirmat printre altele: ..Vom construi socialismul chiar și în condițiile actualei sărăcii, ne vom tîri în ritm dc melc, dar vom construi socialismul"[165] A propus ca, în mediul rural, NEP (Noua Politică Economică) să fie baza lărgită a dezvoltării țărănimii înstărite, o formă de tranziție de la războiul civil la pacea civilă.

Și-a exprimat și mai clar opiniile la conferința regională dc Partid de la Moscova, în 17 aprilie 1925: „Politica noastră la sate trebuie să vizeze înlăturarea restricțiilor care frînczză creșterea bunăstării țăranilor înstăriți și a chiaburilor. Trebuie să le spunem tuturor țăranilor: îmbogățiți-vă. dczvoltați-vă economia fără teama că se vor face presiuni asupra voastră". Cît dc des îi vor fi aruncate în față aceste „vorbe eretice” și de cîle ori va trebui să-și justifice „degenerarea burgheză"? în 1925, vederile lui erau împărtășite dc mulți oameni, inclusiv dc Stalin. La 9 mai, Secretarul General a luat cuvîntul la o ședință a membrilor dc partid din Moscova, unde a declarat Iară nici un echivoc: „Unii tovarăși, văzînd diferențierile existente în mediul rural, au ajuns la concluzia că principala sarcină a partidului o constituie ațîțarca luptei dc clasă la sate. Acestea sînt vorbe dc clacă, tovarăși"

O scurtă perioadă de timp, interpretarea dată de Buharin Noii Politici Economice a cîștigat teren, dar Biroul Politic a revenit curind la politica intensificării luptei de clasă la sate, spoliindu-i pe chiaburi și trecînd apoi la colectivizare. Acum, cînd Troțki fusese înlăturat, Stalin a preluat concepția lui radicală dc construire a socialismului la orașe și sate. în 1929, văzînd în Buharin o frînă, Stalin l-a exclus din Biroul Politic.

Buharin s-a resimțit foarte tare dc pe urma acestei lovituri și a încercat cu disperare să restabilească relațiile cu Stalin, dczicîndu-sc dc toate opiniile sale anterioare referitoare la economie și cerîndu-i audiențe - dar era prea tîrziu. în această privință, Lemn îi făcuse o caracterizare destul de apropiată de realitate: „Este un foarte bun economist, dar ca politician mi se pare îngrozitor dc *instabil"'**'.* In realitate, Buharin întruchipa tipul de om slab

care nici măcar nu dorește să salveze aparențele. Mintea lui excepțională era eclipsată dc slăbiciunea voinței. în sistemul creat de Lenin, Stalin nu sc putea

înconjura decît de oameni docili, care-i aprobau „deciziile înțelepte” Membrii mai vechi ai partidului se întreceau care mai dc care să-l elogieze, dar membrilor Biroului Politic li se cerea să facă un efort special, căci aveau norocul de a face parte din „avangarda leninistă”.

Biroul Politic leninist

Decenii la rind. Biroul Politic a reprezentat un organism misterios, secret, puternic și adesea sinistru. Cînd avea loc o plenară a Comitetului Central, populația aștepta cu neliniște să audă numele celor nou aleși, ca și cînd aceasta le-ar fi putut afecta în vreun fel viața. Cînd limuzina mare, neagră a unuia din membri Biroului Politic trecea prin apropiere, miliția oprea circulația cu mult timp înainte și lua poziție de drepți pînă cînd mașina sc depărta. Vilele dc la țară ale acestor înalte personalități oficiale, cu gardurile lor verzi înalte și porțile cu sistem electric de deschidere semănau cu niște moșii princiare, cu personal dc serviciu, piscină, terenuri dc tenis și, adesea, și cu săli dc proiecție pentru filme. In rîndul populației lihnite dc foame circulau fel dc fel dc legende cu privire la mîncarea consumată în aceste stabilimente. Și cînd te gîndești că la început totul fusese atît de simplu.

La o întîlnire a Comitetului Central din Petrograd. în seara zilei dc 10/23 octombrie 1917, s-a căzut de acord să sc înființeze un „birou politic, alcătuit din șapte membri: Len., Zin., Kam., Tr.. Sok., St., Bubn." (Lenin, Zinoviev, Kamenev, Troțki, Sokolnikov, Stalin, Andrei Bubnov)[167]. Intîlnirea a avut loc pe Cheiul Karpovka 32/1, apartamentul 31, loc transformat curînd în muzeu. Aici și-a făcut Lenin apariția pentru prima oară după ce stătuse ascuns Dar nici în timpul revoluției și nici în perioada imediat următoare, acest oiganism nu s-a remarcat în mod special. După toate probabilitățile, ar fi dispărut chiar din amintire dacă Lenin n-ar fi considerat Comitetul Central un organism dc conducere prea puțin operativ. în aceste condiții a decis că

era nevoie dc un nucleu care să funcționeze pc o bază permanentă.

La Congresul al VlII-lca din martie 1919, Zinoviev a propus ca și efectivul Comitetului Central să sc extindă la nouăsprezece membri, ceea ce va permite înființarea unui birou politic, a unui birou organizatoric și a unui secretariat. Nu au existai obiecții, și, la 25 martie, s-au creat noile organisme[168].

Biroul Politic, în forma în care avea să devină cunoscut, s-a întrunit

pcdatade 16 aprilie 1919. Aufost votate mai multe rezoluții referitoare la înființarea biroului și sistemului de funcționare, dar nu s-a discutat despre atribuțiile acestuia. S-a presupus încă de la bun început că erau nelimitate. La propunerea lui Krcstinski ca ședințele Biroului Politic să fie regulate, s-a căzut de acord ca acestea să fie convocate joia. S-au mai făcut unele încercări dc a se muta ședințele miercurea, la ora 11 dimineața, însă adunările de joi au rămas o „tradiție leninistă^[169].

Acest mic grup de oameni, lipsit dc experiență în domeniul guvernării, care se ocupa de un evantai larg de probleme - sociale, economice, politice, Comintemul, Ceka, armata, diplomația, finanțele, producția de alimente și chestiunile culturale, ncinteligibile pentru mulți dintre ei - decideau soarta a milioane și milioane de oameni. Trotki a încercat să reglementeze numărul de probleme discutate de Biroul Politic în fiecare săptămînă, dar, în general, evita munca de birou dedicînd un mare volum de timp redactării discursurilor, odihnei și scrisului.

în pofida deciziei din 20 ianuarie 1922 potrivit căreia Biroul Politic urma să se ocupe dc chestiuni specifice organelor superioare numai dacă acestea nu reușeau să le soluționeze[17]", practic, a devenit un organ decizional în toate chestiunile și a dobîndit încă de la bun început statutul de cel mai înalt organ dc stat. Problemele vieții interne de

partid au ocupat întotdeauna o pondere extrem de mică pe ordinea de zi (deși acestea ar fi trebuit să reprezinte principala lor preocupare). La 3 aprilie 1922, o plenară a Comitetului Central a holărît crearea funcției de Secretar General și a celor de secretari, în număr de doi. numindu-1 pe Stalin ca Secretar General, pc Molotov și pe Kuibîșcv secretari. Din acel moment, regulamentul Biroului Politic a devenit și mai strict: „La propunerea tovarășului Lenin, Comitetul Central ordonă secretariatului să fixeze orele de audiență oficiale și să exercite un control riguros asupra respectării programului. Tovarășul Stalin trebuie să-și găsească imediat adjuncți și asistenți, din acest moment fiind eliberat din funcțiile deținute în instituțiile guvernului (cu excepția controlului politic)[171].

Cu toate acestea, încă nu era clar că noul stat proletar își va extrage puterea principală dintr-o birocrație la fel dc impenetrabilă ca betonul armat, din monopolul Biroului Politic asupra puterii și din inflexibilitatea membrilor de partid. Puterea de stat fusese transferată

unui așa-numit organ de stat care era, în realitate, principalul instrument al dictaturii bolșevice. Secretarul General a stabilit rapid noi regulamente de lucru pentru Biroul Politic, fixîndu-i „ședințe obligatorii lunea și joia la ora 11 dimineața". La acestea se adăugau ședințele de miercuri, ora 12, ale troicii Biroului Politic, formată din tovarășii Kamenov, Stalin și Molotov"[172]. Lenin a modificat acest regulament la sfîrșitul anului 1922, lăsînd numai întâlnirea de joi în programul Biroului Politic „de la ora 11 și numai pînă la ora 14". A propus ca ordinea de zi să fie adusă la cunoștința tuturor membrilor pînă cel mai tîrziu miercuri la ora 12; problemele suplimentare urmau să fie introduse pe ordinea de zi numai dacă reprezentau o urgență absolută, „atâta timp cît nici un membru nu ridică vreo obiecție"[173]. Așa cum s-a stabilit prin consens, Comitetul Central nu va avea alt personal permanent decît secretarii, iar președintele lui va fi ales la fiecare ședință[174]. în anii de început, Kamenev a prezidat adeseori ședințele, în absența lui Lenin.

în februarie 1923, cînd Lenin era prea bolnav ca să-și mai îndeplinească îndatoririle, Zinoviev a propus o diviziune a

muncii între membrii Biroului Politic, pentru ca să fie acoperite „toate ramurile majore“, cum ar fi Prezidiul VȚIK, Consiliul Militar Revoluționar al Republicii, Comintemul, Consiliul Sindicatelor, Comisariatul pentru Externe, Comisariatul pentru Comerțul Exterior, Cooperativele, Consiliul Economic Național[175]. Ca organ de partid care își asumase deja rolul de control al statului. Biroul Politic își întindea tentaculele în toate sferele vieții publice. Pentru a conferi un caracter planificat muncii Biroului Politic, Zinoviev a propus ca peste trei luni să se analizeze activitatea Comisariatelor pentru Finanțe și Alimente, exportul de grîne, comerțul exterior în general, Armata Roșie, Consiliul Economic Național, Comisariatele pentru Transport și Educație. De asemenea, a avansat propunerea ca activitatea acestor ramuri principale să intre în atribuțiile membrilor Biroului Politic, în mod individual[176].

La 14 iunie 1923, Biroul Politic a adoptat un plan de trei luni, semnat de Stalin, pentru stabilirea diviziunii muncii între membrii acestuia, ceea ce a avut drept rezultat restructurarea activităților și a responsabilităților membrilor. Zinoviev a primit sarcina să elaboreze materialele de politică externă. Troțki trebuia să facă același lucru pentru comerțul exterior și pentru comisia dc concesiuni, ca și pentru acțiunile îndreptate împotriva menșevicilor și a social-revoluționarilor. Toate chestiunile economice generale țineau de competența lui

Kamenev și Rîkov. Stalin urma să pregătească materialele referitoare la problema naționalităților și a educației. Buharin răspundea de tineret, presă și publicațiile statului, Radzutak de mișcarea cooperatistă, Molotov de chestiunile interne de partid, Kalinin dc situația de la sate, de starea și atitudinea țărănimii, iar Tomski trebuia să răspundă de problematica muncitorească[111].

Începînd cu anii '30, Biroul Politic a fost adesea numit „leninist " S-a întrunit cu o regularitate exemplară, chiar dacă nu erau prezenți decît trei dintre membrii săi. La 28 mai 1919, de exemplu, Lenin, Kamenev și Krestinski, consultîndu-sc cu Piatakov și Bubnov, au decis singuri „mobilizarea generală în Ucraina" și au refuzat cererea - dc altfel surprinzătoare a lui Dzerzynski - de eliberare a fostului

comisar pentru justiție, social-revoluționarul Ștcinberg, care fusese arestat. în continuare au soluționat la fel de expeditiv o duzină de alte probleme[178]. Uneori, mai ales în timpul războiului civil, deciziile lui semănau mai curînd cu acelea emise de un tribunal revoluționar, nu de un partid politic. De pildă, la 24 iunie 1919, a ordonat ca toate persoanele care nu predau arma într-un anumit interval dc timp să fie supuse unor pedepse severe, inclusiv execuția"[179]. De asemenea, la 14 mai 1921, a elaborat un proiect de lege pentru Sovnarkom cu privire la extinderea atribuțiilor Ceka pentru a permite aplicarea pedepsei cu moartea în cazul furturilor din depozitele și fabricile de stat[180]. în alte împrejurări, Biroul Politic a autorizat luarea unor măsuri samavolnice la nivel local: la 2 februarie 1922, Kamenev, Molotov și Stalin au instruit Ceka din Samara să aplice pedeapsa cu moartea Iară să mai ceară avizul Cekăi pe întreaga Uniune[181]. Această aprobare „simplifica" foarte mult lucrurile, transformînd „represiunea revoluționară" într-o instituție locală. în decurs de o lună a apărut ordinul care permitea GPU să aplice sentințe fără judecată, „să-i izoleze pe străini în lagăre" și să rezolve pe loc cazurile persoanelor arestate din cauza portului ilegal de arma

La 27 martie 1922, la Congresul al Xl-lca al Partidului, referindu-se la introducerea temporară a Noii Politici Economice (NEP), Lenin a făcut o analogie cu armata: „Cînd o armată adevărată execută un ordin similar de retragere, de fapt montează mitralierele, iar atunci cînd totul se dovedește o diversiune, ordonă să sc tragă și mi se pare corect să procedeze așa"[183]. Cu aprobarea lui Lenin, Troțki folosise într-adevăr procedeul blocării unităților pe front pentru a împiedica retragerea trupelor.

Lcnin considera că Biroul Politic trebuie să dea tonul în privința suprimării dure a tuturor acelora „care nu erau de acord cu revoluția". La 6 iulie 1922, i-a sfătuit pe cci de pe frontul din Turkestan „să oblige Biroul Asiei Centrale din cadrul Comitetului Central să-i rețină pe șefii de trib basmaci și să-i predea imediat pentru a fi judecați de tribunalul revoluționar, avîndu-se în vedere pedeapsa cu moartea"[IM]

Una din atribuțiile cele mai importante ale Biroului

Politic a devenit treptat angajarea personalului. Toate numirile, începînd de la instructorul regional de Partid pînă la ministru adjunct, comandant militar regional sau director al unei fabrici mari, necesitau aprobarea Biroului Politic. Bolșevicii au înțeles foarte repede că selecționarea personalului era o chestiune de importanță majoră. Lista numirilor programate pentru ziua de 19 aprilie 1921, de exemplu, ne poate oferi o imagine generală cu privire la amploarea controlului exercitat de Biroul Politic: Consiliul Școlii Tehnice Superioare din Moscova, Consiliul pentru Problemele Financiare Generale, numirea lui O. 1. Șmidt în consiliul dc conducere al Comisariatului pentru Finanțe, numirea lui Smimov în consiliul dc conducere al Comisariatului pentru Justiție, a lui Lutovinov la Comisariatul pentru Externe, ale lui Kriucikov, Skvorțovși Freiman la Securitatea Socială ele.[I8]'. Aceasta era o ordine de zi tipică pentru ședințele Biroului Politic: cu timpul, toți lucrătorii din întreaga țară au înțeles că principiul ideologic, dc partid și politic reprezenta factorul decisiv în selectarea personalului. Loialitatea față dc partid era mai importantă decît capacitatea profesională, și aceasta, cu sprijinul comitetelor de partid de la nivelurile inferioare, a devenit o normă respectată cu sfințenie de regimul sovietic.

în 1925, Biroul Politic a votat două rezoluții speciale care înființau „Nomenklatura nr. 1" și „Nomenklatura nr. 2". *Nomenklatura* în acest context înseamnă lista posturilor importante în care urmau să fie plasate persoanele corespunzătoare.

în posturile din prima categorie, oamenii erau numiți de Biroul Politic și confirmați de Comitetul Central. Aici intrau primii secretari ai comitetelor centrale republicane, comitetele regionale, comitetele districtuale, comisarii poporului, comandanții regiunilor militare, ambasadorii din țările importante[186]. Candidații pentru aceste posturi aveau discuții cu personalități importante ale statului și ale Partidului. Lui Stalin i se părea deosebit de important să-i privească drept în ochi pe viitorii secretari regionali ai Partidului, fc comandanții armatei și

pc comisarii poporului și să le pună cîteva întrebări, cum ar fi: „Cum luptați dumneavoastră personal împotriva

troțkismului?”, „Comisariatul dumneavoastră are posibilitatea să îndeplinească planul cincinal în patru ani?‘‘, „Cum sc comportă foștii specialiști militari (țanști) în armata dumneavoastră?”. Lista nomenklaturii. cu rare excepții, nu-i includea pe cei care fuseseră membri ai altor partide

Posturile din cea de-a doua categoric reuneau directori dc diferite trusturi, șefi industriali și adjuncți ai comisarilor poporului. Acestea nu erau aprobate de Biroul Politic, ci de diversele departamente ale Comitetului Central.

Biroul Politic manifesta o atitudine extrem de dură îndeosebi față de menșevici. în cuvîntarea sa la cel de-al XI-lea Congres. Lenin, care a vorbit destul dc calm despre planurile și măsurile NEP-ului. de unitatea cu țăranii și întrecerea în producție, și-a schimbat imediat tonul cînd s-a referit la menșevici. „Cînd un mcnșcvic spune: «Acum vă rctrageți; sînt de acord cu voi, hai să nc retragem împreună» se cuvine*să-i dăm următorul răspuns: «Tribunalele noastre revoluționare trebuie să vă împuște pentru că recunoașteți public că sinteți , ,ıs7 mcnșcvic»

Ura lui Lenin față de menșevici este nemărginită în mai multe decizii care nu se refereau direct la ei, Lenin i-a ales drept țintă a atacurilor sale. în noiembrie 1921, Ceka a primit informații potrivit cărora la Moscova și la Petrograd sc pregăteau revolte. Lenin a reacționat imediat ordonînd ca menșevicii aflați în detenție să nu fie eliberați, iar arestările să se înmulțească""[1]. în martie 1923. cînd Lenin zăcea bolnav. Biroul Politic și-a extins ..programul” dc rezolvare a problemei mcnșcvicc la scara întregii țări. Toți menșevicii trebuiau expulzați din instituțiile și întreprinderile de stat, fiind considerați meșevici chiar și cei care părăsiseră Partidul după octombrie 1917. Studenții menșevici urmau să fie eliminați din institutele de învățămînt superior. Menșevicii adulți trebuiau trimiși în lagărele din regiunea Narîm, din apropiere de Tomsk. în Siberia Occidentală. în timp ce copiii lor aveau să fie deportați la Peccra, la nord dc Arhanghelsk, în zona arctică[189]. Partidul social-democrat al muncitorilor din Rusia era lichidat în mod sistematic. Dorința menșevicilor de a imprima un caracter democratic socialismului reprezenta un păcat capital în ochii bolșevicilor, la fel ca și apartenența la burghezie sau la familia regală. S-ar fi putut crede că această campanie era dusă împotriva teroriștilor.

a complotiștilor sau a criminalilor dc stat, nu a unor oameni care făcuseră cîndva parte din același partid. Dacă lui Lcnin i s-ar fi spus cu cîțiva ani mai înainte că îi va arunca pe acești oameni în închisoare sau îi va trimite în exil și îi va da pe mîinile necruțătoare ale Cekăi, ar fi respins astfel de acuzații, socotindu-le simple calomnii. Și, cu toate acestea, el și Biroul lui ..leninist" au călcat în picioare multe dintre principiile democrației sociale pe care juraseră să le respecte.

Lcnin a prezentat foarte rar rapoarte în fața Biroului Politic. Acorda mai multă atenție Sovnarkomului decît organelor dc partid, deși nu încăpea nici o îndoială că le considera organele supreme ale regimului bolșevic. Adesea, în timpul ședințelor părea preocupat, își lacea mici însemnări și scria bilețele celorlalți membri, dar se înviora de îndată ce observa că cineva lasă în jos „sculul dc clasă". Nu o dată i-a cerut lui Lunacearski să răspundă pentru „licențele sale democratice". Dc exemplu, a respins violent cererea lui Lunacearski ca vestitul cîntăreț Fedor Chaliapinc (am folosit transcrierea franceză a numelui acestuia, așa cum a adoptal-o chiar el) să poată pleca într-un turneu în strătnătatc, etichctînd-o drept „neserioasă". In ultimă instanță s-a ajuns la un compromis: ..Șaliapin avea libertatea să părăsească țara dacă Ceka garanta întoarcerea lui. în cazul în care Ceka formula vreo obiecție, chestiunea urma să fie revizuită""[4]'. Sc pare că, în ciuda obstrucțiilor făcute de Ceka. la 31 martie 1922, la trei săptămîni după dezbaterea acestei chestiuni, marele cîntăreț a fost eliberat din colivia bolșevică. Nu avea să sc mai întoarcă niciodată, decît pentru a fi reînhumat la Moscova. în 1983.

în timpul scurt cît s-a aflat la conducerea guvernului sovietic, Lcnin a dus o luptă necruțătoare împotriva birocrației și a fenomenului dc corupție. Cînd a aflat că o comisie a confirmat acuzațiile de corupție împotriva secției locative a Consiliului Municipal Moscova și că Comitetul de Partid Moscova îi apărase pe vinovați, Lenin s-a adresat furios Biroului Politic: „Nu este pentru prima oară cînd Comitetul Moscova dă dovadă de indulgență față dc comuniștii criminali care ar trebui spînzurați. Susțin că s-a comis o «greșeală», dar este vorba de o «greșeală»

gigantică. Propun ca întregul Comitet orășenesc Moscova să fie sever criticat pentru atitudinea sa *indulgentă* față de comuniști”[191]. Se parc că Lenin nu înțelegea esența sistemului creat dc cl, care îmbrăca forma totalitarismului birocratic. Sesiza numai cîteva dintre trăsăturile de suprafață ale birocrației, însă răul sălășluia în adîncurile societății

pe care o întemeiasc. însemnările și instrucțiunile sale nu făceau decît să scoată în evidență o fonnă mai rafinată a acestei racile.

Întrucît unul dintre scopurile primare ale regimului îl constituia promovarea și facilitarea izbucnirii revoluției în întreaga lume, problemele Comintemului și ale Comisariatului pentru Externe sc bucurau dc o atenție specială din partea Biroului Politic. În aceste chestiuni, fiecare membru era specializat, și dezbaterile deveneau foarte animate Printre cele mai elocvente ilustrări ale politicii bolșevice ca și ale consecințelor sale istorice, se număra și consensul Biroului Politic cu privire la cererea adresată Germaniei de a relua cursurile de pregătire a ofițerilor în Rusia Sovietică, pentru a sc eluda astfel clauzele Tratatului de la Versailles. Troțki și Dzerzynski au fost însărcinați să găsească amplasamente convenabile în afara Moscovei[192].

Problemele Comintemului erau tratate de Biroul Politic în strînsă legătură dc cele ale politicii externe și ca un domeniu în care nici măcar nu era nevoie să sc păstreze aparențele democrației. Elocvent pentru modul în care se implica Comintcmul în afacerile externe este faptul că la 27 iulie 1922, cînd se discuta tratatul diplomatic cu Japonia, s-a hotărît ca, întrucît Japonia „parcurgea o perioadă revoluționară", comuniștii ..să încerce subordonarea tratativelor unor scopuri propagandistice"[193]. Biroul Politic a decis, iară să mai păstreze nici măcar aparențele democrației ca „tovarășul Radzutak să fie numit Secretar General al Profintem", Internaționala Sindicatelor Comuniste[1] și să sc fixeze pînă și ziua și ora ședinței (miercuri, ora 11.00)[19]’.

Iată alte exemple dc cazuri mărunte cu care se ocupa Biroul Politic: Deborin, Liubov Axelrod și Bazarov cer

permisiunea să țină prelegeri dc filosofic marxistă. I se va acorda numai ultimului, nu însă și primilor doi[196]; o cerere din partea lui Krasin „dc a publica în străinătate scrisorile și jurnalul fostei împărătesc. Alexandra"[197]; „excluderea totală din protocolul diplomatic a dejunurilor, cinelor, ceaiurilor etc"[19li]. Biroul Politic sc ocupa, de asemenea, de problemele concediilor de odihnă, ale deplasărilor în străinătate pentru membrii săi și pentru primul eșalon.

Într-adevăr, din momentul în care a început să se întâlnească regulat, Biroul Politic al lui Lenin a devenit un super-guvem. Chestiunile de partid au trecut pe planul al doilea. Multe dintre trăsăturile stilului de muncă leninist au devenit o tradiție respectată cu strictețe de toți viitorii

secretari generali. Cu alte cuvinte, deciziile Biroului Politic se situau deasupra legii și chiar a Constituției, care pentru acest organism nu reprezentau decît niște instrumente auxiliare. Cetățenii uriașului stat vedeau în Biroul Politic însăși întruchiparea legii. Tot de la Lcnin s-a preluat și regula secretului absolut. Dc exemplu, cine a știut că Biroul Politic sc afla în spatele masacrului dc la Kalyn, al creării unităților teroriste din țară și din străinătate, al crizei Berlinului, al aventurii cubaneze, al invadării Ungariei, Cehoslovaciei sau Afghanistanului, ori că se pregătea să invadeze Polonia în 1981? După schimbările dramatice din ultimii ani, multe lucruri au fost scoase la iveală, dar nici pe departe toate.

Așa cum am văzut, chiar și pc vremea lui Lcnin. Biroul Politic devenise deja un super-guvem și, pe măsura trecerii timpului, și-a consolidat acest statut Pnn rezoluția specială din 8 februarie 1947 (între timp, comisarii poporului fuseseră numiți din nou miniștri) s-a stabilit ca „problemele legate de Ministerul de Externe, de Ministerul Comerțului Exterior, dc Ministerul Securității Statului, de circulația monetară, de valuta forte și alte chestiuni importante de competența Ministerului Forțelor Armate, să fie concentrate la Biroul Politic"[199]. De atunci, ca urmare a deciziilor luate de Brejnev, Andropov, Cemenko și Gorbaciov, sferele de activitate a membrilor Biroului Politic au fost mereu definite și redefinite, în termenii „examinării preliminare, a pregătirii și a supervizării unui anumit număr de probleme“.

Biroul Politic a funcționat diferit în funcție dc particularitățile momentului. Pc vremea lui Stalin el a fost ..consultativ", un organ de yes-meni cărora le revenea sarcina dc a sanctifica acțiunile liderului suprem. Pentru lumea exterioară. Biroul Politic era în continuare un sanctuar, dar pentru Stalin nu mai reprezenta nimic altceva decît o simplă adunare menită să confere statut legal voinței lui. Acționînd după preceptul străvechi al dictatorilor, își lichidase toți vechii tovarăși de arme care îi cunoscuseră lipsurile și slăbiciunile, iar în locul lor pusese alți „tovarăși de arme" care îi datorau totul și din acest motiv erau niște exccutanți cît sc poate dc zeloși. Lcnin transformase dictatura proletariatului în dictatura Partidului, iar Stalin a mers și mai departe, transformînd-o în dictatura unui smgur om. In același timp, Biroul Politic rămînea principala pîrghic pentru menținerea aparențelor unei conduceri colective, cînd, de fapt, era un organism docil și aservit, ai cănii membn sc întreceau care mai dc care să-i aducă osanale Conducătorului.

346

Această situație a fost generată de decizia lui Lenin de a concentra toată puterea în mîinile Partidului. Stalin a desăvîrșit construirea piramidei puterii totalitare și, sub conducerea lui. Biroul Politic a ajuns să semene cu o curte a Inchiziției. La 3 decembrie 1934, Biroul Politic a decis ca organele securității să primească împuternicirea de a-și intensifica acțiunile împotriva „teroriștilor[44] urmînd ca tribunalele „să nu întîrzie executarea sentințelor dc cond amnare la moarte din cauza cererilor de grațiere, căci nu sc admite examinarea unor astfel de cereri[44200]. Această decizie era un ecou la ordinul lui Lenin „să fie împușcați complotiștii și șovăielnicii Iară nici un fel de întrebări stupide[44 201]. Dar Lenin recursese la asemenea măsuri extreme pe vreme de război, în timp ce Stalin se pregătea să facă același lucru în condiții de pace. Biroul lui politic „leninist[44] a mers chiar mai departe: la 5 iulie 1937 a hotărît „să se elaboreze o procedură prin care toate soțiile troțkiștilor de dreapta demascați, ale spionilor și trădătorilor să fie internate în lagăre de concentrare pentru cel puțin 5-8 ani[4'202]. Dar aceasta nu era, de fapt, decît continuarea practicii statornicite în timpul războiului civil, cînd Troțki ceruse să

se încredințeze comanda trupelor numai ofițerilor țariști ale căror familii rămăseseră în interiorul granițelor Uniunii Sovietice și să li se atragă atenția că răspund pentru viața familiilor lor[202]. Lenin nu a avut nici un fel de obiecții la această măsură, întrucît chiar cl introdusese metoda luării dc ostatici - dar. repetăm. în condiții dc război, în timp ce lui Stalin nu i sc poate acorda o asemenea scuză. Stalin era, într-adevăr, potrivit sloganului la modă în vremea sa, „Lenin al zilelor noastre[44].

La puțin timp după invadarea Uniunii Sovietice dc către armatele hitleriste, în iunie 1941, Biroul Politic se pregătea să încheie un al doilea tratat de la Brest-Litovsk cu Germania. Stalin părea dispus să urmeze exemplul maestrului său. I-a ordonat lui Beria să-l contacteze pe ambasadorul bulgar Stamenov, care era agent al NKVD, și, prin intermediul lui să stabilească legătura cu Berlinul și să-i propună lui Hitler următoarea înțelegere: „în schimbul încetării acțiunilor militare. Uniunea Sovietică va ceda Ucraina, Bielorusia, Statele Baltice, Karelia, Basarabia și Bucovina[44]. Beria l-a însărcinat pe agentul lui, Sudoplatov, să negocieze cu Stamenov[204]. Biroul Politic propunea aruncarea a zeci de milioane dc oameni în sclavia nazistă.

Nici o metodă nu era exagerată, nici o măsură inacceptabilă pentru Biroul Politic. Este suficient să amintim că atunci cînd s-a simțit

puternic amenințat de naziști, a (acut apel la sprijinul Bisericii Ruse, pe care o distrusese aproape în întregime, la oamenii de știință și arhitecții pe care îi azvîrlise în lagărele de concentrare și la populația evreiască cc pătimise dc pe urma antisemitismului sovietic. Insă după înfringerca lui Hitler. Biroul Politic a ajuns la concluzia că în timpul războiului se făcuseră prea multe concesii, mai ales în problema evreiască. Deși își exprima în public simpatia pentru cauza evreiască, inclusiv pentru întemeierea statului Israel, în culise. Biroul Politic rescria scenariul. încă din septembrie 1946. dictatorul culturii sovietice, Andrei Jdanov, a pus la cale un atac împotriva criticii teatrale evreiești, urmat de arestări, execuții, asasinate dc stradă și închiderea instituțiilor evreiești[205].

Puterea lui Stalin era atît dc marc și atît de nelimitată.

îneît adesea nici nu se mai obosea să-și camufleze acțiunile cu frunza de viță de vie reprezentată de Biroul Politic. în mod surprinzător, în afară de Stalin, numai Molotov a mai știut de negocierile Ribbentrop din 23, 28 august și 28 septembrie 1939, care au culminat cu cinica măcelărire a mai multor țări. în timpul nopților lungi petrecute în jurul mesei dc seară, Stalin lansa idei și facca planuri împreună cu tovarășii săi de băutură. în dimineața următoare, lui Malenkov nu-i rămînea decît să formuleze „înțeleaptă decizie" ca pc un ordin al Biroului Politic.

Printre nenumăratele crime comise dc Biroul Politic, una se remarcă în mod deosebit prin cruzimea și cinismul său - masacrul de la Katyn. * La 5 martie 1940, Biroul Politic a dat instrucțiuni NKVD-ului: „Cazurile celor 14 700 de foști ofițeri polonezi, funcționari civili, moșieri, polițiști, ofițeri de spionaj, jandarmi, persoane strămutate (adică țărani polonezi din Ucraina dc vest și din Bielorusia), gardieni de închisoare, precum și cazurile celor 11 000 de membri ai diverselor organizații contrarevoluționare dc spionaj și dc sabotaj, ale foștilor moșieri, proprietari de fabrici, funcționari publici și dezertori care sînt deținuți în prezent în închisorile din regiunile vestice ale Ucrainei și ale Bielorusici să fie revăzute și să sc aplice pedeapsa cu moartea prin împușcare". în continuare, se ordona ca: „Toate cazurile să fie rezolvate fără convocarea celor care erau deținuți în prezent în închisori și fără să li se aducă la cunoștință acuzațiile, Iară să se ordone cercetarea sau să se formuleze acuzațiile"[206]. Oamenii la care se

*Autorul rindunor dc față a făcut parte din echipa de palm membri care a căutat și a găsit dovezile menite să elucideze acest caz.

 refereau așeste instrucțiuni nu erau nici prizonieri dc război și nici nu comisescră vreun delict împotriva Uniunii Sovietice. La fel ca mulți alții constituiau o potențială forță antisovietică ce trebuia eliminată.

Aparent, nu există minute ale discuțiilor Biroului Politic pe această temă. Insă, în ciuda tuturor dezmințirilor date de conducătorii ulteriori și a afirmațiilor că nu există nici un fel de documente care să ateste implicarea Biroului Politic, aceștia nu erau străini de problemă. Hrușciov le-a examinat în martie 1939, Andropov în aprilie 1981, iar asistentul lui Gorbaciov, V I. Boldin, în aprilie 1988, probabil cu intenția

de a-1 informa pe secretarul general în legătură cu conținutul lor. Există aproximativ o duzină de instrucțiuni diferite, emise de Biroul Politic începînd cu anul 1971, în vederea acoperirii sau a camuflării acestei crime. Acestea îi incriminează pe Brcjnev. Andropov, Cemenko și Gromîko, precum și pe al ți conducători de partid care mai sînt și astăzi în viață[207].

Hrușciov a fost acela care a reintrodus în circulație conceptul dc „adevărat leninist", în contradicție cu acela de „adevărat stalinist". După demascarea lui Stalin la Congresul al XX-lea, a urmat o luptă tacită la nivelul celui mai înalt eșalon al URSS, respectiv al Partidului, între suporterii stalinismului clasic și cei care doreau să-l păstreze, dar într-o formă mai liberalizată. Totul 5-a încheiat cu plenara din iunie 1957, care a condamnat așa-numitul grup antipartinic, formal din Malenkov, Molotov, Kaganovici, Bulganin, Pervuhin, Șepilov și alții. Minutele acestei ședințe, care cuprind 344 dc pagini, reprezintă un document unic, elocvent atît pentru morala comuniștilor, cît și pentru moralitatea Comitetului Central[208]. Acuzîndu-i pc Molotov și pe Kaganovici că au luat parte la represiunile din 1937-1938, mareșalul Jukov a citit un document potrivit căruia aceștia, împreună cu Stalin, au aprobat executarea a 38 679 de funcționari superiori, personalități culturale și comandanți de armată. Ei bifaseră cazurile în care trebuia aplicată pedeapsa capitală lăsînd în seama Colegiului Militar numai executarea condamnării. Spre exemplificare, Jukov a menționat faptul că într-o singură zi, 12 noiembrie 1938, Stalin și Molotov au ordonat executarea a 3 167 personalități marcante[209]. Un alt membru al Comitetului Central, Dudorov, a declarat că mulți dintre secretarii Partidului, convocați de Malenkov, au fost arestați în momentul în care au intrat în biroul lui, ceilalți fiind reținuți după audiența acordată de acesta[210]. Forul suprem al Partidului nu organiza numai teroarea

împotriva poporului, ci reprezenta în același timp un organ al poliției politice^

Și totuși, după ce au aflat dc crimele corni sc de regimul lui Stalin, s-au găsit unii care să spună, așa cum a (acut Kaganovici: „L-am iubit pe Stalin și merita să fie iubit - a fost

un mare marxist. Fiecare comunist ar trebui să fie mîndru de el. L-am demitizat pe Stalin și, tară să ne dăm seama, am călcat în picioare treizeci dc ani dc muncă, munca noastră"[211]. Leninismul în forma sa stalinistă a devenit o caracteristică sovietică, o modalitate de gîndirc și de acțiune impregnată de fanatism. In întreaga țară, dogmatismul cunoscuse o marc înflorire. Iar dogmatismul este calea cea mai scurtă spre dictatură.

După dramaticul Congres al XX-lea, cînd Hrușciov a smuls cu curaj vălul ce acoperea crimele serviciilor speciale, în viața Biroului Politic „leninist" a început o eră nouă. Tactic a lui s-a schimbat: numai Stalin, Bcria și NKVD-ul pot fi facuți răspunzători de „violarea legalității revoluționare", în timp ce Partidul și, cu atît mai mult Biroul Politic, sînt nevinovați. Orice încercare dc analiză a originii regimului terorist a fost reprimată sever.

Hrușciov a simțit pe pielea sa efectele acestui nou regim. Cînd a fost înlăturat de la putere în 1964, printr-o lovitură dc palat, a beneficiat, poate chiar Iară să-și dea seama, dc consecințele gestului său curajos din 1956, pentru că el n-a suferit nici un fel dc privațiuni, permițîndu-i-se să-și sfirșească zilele în pace, retras. Dar dc îndată ce fostul prim secretar al Comitetului Central - denumirea funcției de Secretar General a fost schimbată în 1953, însă din 1966 s-a revenit la ea - a tras adînc în piept aerul libertății, a renunțat la orice intenții dc a sc retrage grațios și definitiv. Ca mulți oameni bătrîni care au dus o viață furtunoasă, s-a hotărît să-și scrie memoriile. Cu puțină școală și cultură, dar cu mult talent nativ și o mare doză de curaj, s-a apucat să-și dicteze amintirile.

în scurtă vreme, lucrul acesta a fost adus la cunoștința Biroului Politic. La 25 martie 1970, președintele KGB, Iuri Andropov, a raportat Comitetului Central într-o notă strict secretă:

„De cîtva timp H. S. Hrușciov a început să lucreze la memoriile sale din perioada cînd a ocupat funcții importante pe linie de partid și de stat. Aceste memorii dictate cuprind informații detaliate care constituie secrete de stat și de partid referitoare la chestiuni specifice, cum ar fi capacitatea de apărare a statului sovietic, dezvoltarea

industriei, a agriculturii, a economiei în general, stadiul realizărilor tehnice și științifice, evoluția organelor de securitate, a relațiilor dintre Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și partidele frățești din țările socialiste și capitaliste etc. Dc asemenea, dezvăluie conținutul discuțiilor purtate la ședințele închise ale Biroului Politic. în aceste condiții este necesar să sc ia măsuri urgente pentru stoparea lucrării lui Hrușciov și pentru prevenirea scurgerilor de informații în străinătate, cu privire la secretele de stat și de partid. Din aceste considerente, este necesar să se stabilească o supraveghere strictă a lui Hrușciov și a fiului său, Serghci. De asemenea, ar fi de dorit ca N. S. Hrușciov să fie convocat la Comitetul Central, unde i se va atrage atenția asupra răspunderii pentru publicarea și dezvăluirea secretelor de stat și i sc va cere să tragă concluziile de rigoare"[212].

Biroul Politic era îngrijorat. Hrușciov îl punea într-o situație Iară precedent. La 27 martie, I. V. Kapitonov și Andropov au fost însărcinați să-l informeze pe Hrușciov în legătură cu „schimbul dc opinii din cadrul Biroului Politic"[213]. Singurul rezultat al demersului lor l-a constituit faptul că Hrușciov și fiul său și-au luat măsuri suplimentare de precauție. Cu toate acestea, KGB-ul a reușit să pună mîna pe mai mult dc 2 000 de pagini transcrise după dictare. Era însă numai o copie, căci originalul fusese trimis de Scrghei în Occident prin intermediul unei cunoștințe, tară știrea lui Hrușciov Cînd a devenit clar că nu se mai putea împiedica publicarea memoriilor, s-au tăcut presiuni asupra bătrînului „leninist" ca să declare în public că materialul fusese contrafăcut.

De astă dată, însuși președintele Comisiei dc Control a Partidului, A. I. Pelșe, și alți doi membri ai acesteia, S. O Postovalov și R. E. Melnikov, au discutat cu recalcitrantul lor cx-tovarăș. Conversația a durat o oră și a fost înregistrată cu scrupulozitate dc două stenografe. Seamănă cu un scenariu dc cinema și. deși este mult prea lungă pentru a fi reprodusă în întregime, merită să fie citată *in extenso* căci ilustrează cît se poate dc grăitor moralitatea comunistă și climatul dc investigație politică instituit dc Biroul Politic, precum și comportamentul curajos al lui Hrușciov.

PELȘE: După cum afirmă ambasadorul nostru, tovarășul Dobrînin, la 6 noiembrie (1970), reprezentanții editurii americane *Times* au anunțat oficial că sînt în posesia „memoriilor lui N. S. Hrușciov[4]. Vreți să ne spuneți cui ați înmînat acest material pentru a fi publicat în străinătate[7]

351

HRUȘCIOV: Protestez, tovarășe Pelșc. Am și eu demnitatea mea N-am dat nimănui materialul. Nu sînt mai puțin comunist decît dumneata.

PELȘE: Vă informez că materialul este acolo.

HRUȘCIOV: Să-mi spuneți voi cum a ajuns acolo. Dc altfel, nici nu cred că e adevărat. Mai degrabă este vorba de o provocare.

PELȘE: Vă aflați la sediul Partidului...

HRUȘCIOV: N-am dat nimănui memoriile mele și n-aș fi permis în ruptul capului așa ceva. Cît despre faptul că mi-am dictat amintirile, consider că este un drept al fiecărui cetățean și membru de partid.

PELȘE: Am mai spus și altădată, într-o discuție cu dumneavoastră, că scrierea memoriilor, un gen care prezintă interes pentru un cerc larg de oameni, nu este o metodă potrivită...

HRUȘCIOV: Dați-i drumul, arestați-mă, împușcați-mă! M-am săturat de viață. Cînd oamenii mă întreabă, le spun că viața nu-mi aduce nici o bucurie. Am auzit ieri la radio că a murit de Gaulle. II invidiez...

PELȘE: Spuneți-ne cum putem ieși din această situație.

HRUȘCIOV: Nu știu. Este greșeala voastră. Nu a dumitalc personal, dar a întregii conduceri... Știu că înainte de a fi convocat, au trimis agenți...

PELȘE: La Moscova sînt o mulțime de oameni care au aflat că dictați memoriile.

HRUȘCIOV: Am șaptezeci și șapte de ani. Gîndcsc încă limpede și îmi asum răspunderea pentru toate cuvintele și acțiunile mele...

PELȘE: Cum o să ieșim din situația asta?

HRUȘCIOV: Nu știu, cu sînt total izolat. Practic am fost arestat la domiciliu. Ambele porți sînt păzite. Am ajuns la capătul răbdării.Scutiți-mă dc această suferință.

PELȘE: Nimeni nu încearcă să vă facă vreun rău.

HRUȘCIOV: Tortura morală este cca mai cumplită.

PELȘE: Ați spus că, după cc-o să terminați de dictat, o să înmînați materialul Comitetului Central.

HRUȘCIOV: N-am spus asta. Tovarășul Kirilenko mi-a propus să renunț la scris. Am afirmat că nu pot face asta, este dreptul meu.

PELȘE: Noi nu vrem să muriți.

HRUȘCIOV: Eu vreau moartea.

MELNIKOV: Poate v-a înșelat cineva?

HRUȘCIOV: Dragă tovarășe, îmi asum răspunderea pentru cuvintele mele. N-am dat nimănui nici un material și nici n-aș fi putut face asta.

MELNIKOV: In afara fiului dumneavoastră, au mai văzut materialul și dactilografa, pe care dumneavoastră n-o cunoașteți și redactorul, care nu este membru de partid și alții.

HRUȘCIOV: Toți aceștia sînt cetățeni sovietici, oameni de încredere.

MELNIKOV: Nu este nevoie să bateți din picior și să strigați. Vă aflați în fața Comisiei de Control a Partidului și ar trebui să vă controlați comportamentul...

HRUȘCIOV: Nervii sînt de vină. Nu strig. Sînt într-o situație diferită și la o vîrstă diferită.

PELȘE: Nu contează nici vîrstă, nici nervii. Fiecare membru de partid trebuie să răspundă pentru faptele sale.

HRUȘCIOV: Aveți perfectă dreptate, tovarășe Pelșe. Sînt gata să-mi primesc pedeapsa, chiar condamnarea la moarte.

PELȘE: Comisia de Control nu emite sentințe de condamnare la moarte.

HRUȘCIOV: Așa se obișnuia. Cîte mii de oameni au pierit? Cîți au fost împușcați? Și acum se înalță monumente „dușmanilor poporului“.

PELȘE: La 23 noiembrie, adică peste treisprezece zile, memoriile vor fi în librării. în momentul de față se află în tipografie...

HRUȘCIOV: Declar că n-am dat memoriile nici unui editor occidental sau sovietic și nici nu intenționez să le public. Vă rog să scrieți lucrul acesta.

POSTOVALOV: Trebuie să ne gîndim, mai ales dumneavoastră, ce fel de anunț veți face, ce-o să le spuneți...

HRUȘCIOV: O să declar că tot ceea ce am dictat este

purul adevăr. Nimic cosmetizat, nimic exagerat, ba dimpotrivă, pe alocuri am atenuat cîte ceva. La urma urmelor, s-au publicat și memoriile lui Jukov. Soția lui mi-a spus la telefon că: Jukov e bolnav și nu poate vorbi direct cu mine, dar vrea să știe ce părere am despre carte. I-am mărturisit că n-am citit-o, dar oamenii mi-au vorbit despre ca. Am adăugat că ceea ce a scris despre Stalin este dezgustător, așa că n-o să citesc cartea. Jukov este un militar, cinstit, dar are mintea înfierbîntată...

POSTOVALOV: Dar ați afirmat că n-ați citit cartea.

HRUȘCIOV: Am auzit părerea oamenilor despre ea.
POSTOVALOV: Nu ne-am întîlnit să discutăm despre Jukov
HRUȘCIOV: Tovarășul Pelșe nu m-a lăsat să termin ce voiam să spun. întreruperea interlocutorului ține de stilul stalinist.

PELȘE: Acesta este obiceiul dumneavoastră.

HRUȘCIOV: Am fost și eu contaminat de Stalin, dar m-am eliberat, în timp ce dumneata...

MELNIKOV: Tovarășe Hrușciov, puteți înainta un protest dacă vă simțiți jignit.

HRUȘCIOV: Ascultați ce vă spun, nu mă faceți să mint la bătrînețe.

PELȘE: Astăzi am auzit că editura americană *Times* a intrat în posesia memoriilor lui Hrușciov și intenționează să le publice. Astea sînt faptele. Am dori să vă precizați atitudinea față de această chestiune, să vă exprimați indignarea și să recunoașteți că n-ați dat nimănui vreun material...

HRUȘCIOV: Rog stenografa să consemneze declarația mea. Din relatările presei străine, mai ales din Statele Unite ale Americii și din alte țări burgheze, reiese că urmează să fie publicate memoriile lui Hrușciov. Sînt indignat de această afirmație, întrucît nu am dat manuscrisul nimănui, nici editurii *Times,* nici altei edituri, nici măcar editurilor sovietice. De aceea consider că este vorba de o mistificare pe care presa burgheză intenționează s-o publice...[214]

Trebuie să recunoaștem meritul lui Hrușciov care nu a recunoscut, în ciuda presiunilor exercitate asupra lui, decît faptul că nu a dat nimănui manuscrisul. Nu a dezavuat conținutul memoriilor. Lungul dialog dintre „leninistul"

căzut în dizgrație și inchizitorii Partidului pune sub semnul întrebării moralitatea celui mai înalt for al puterii - Biroul Politic. încă de pe vremea lui Lenin, falsul a devenit una din principalele metode politice ale partidului. Cuvintele lui Hrușciov „nu mă faceți să mint la bătrînețe" reflectă la nivel individual regula falsului și a minciunii care reprezentau arsenalul de luptă al partidului. Se impune însă precizarea că majoritatea oamenilor credeau minciunile și ajutau la răspîndirea lor.

în felul acesta, după Congresul al XX-lea al Partidului, Biroul Politic nu și-a pierdut deloc din putere, și-a schimbat numai forma de exercitare a influenței. în loc să folosească teroarea fizică, pe față, acum făcea uz de teroarea mentală, recurgînd la manipularea opiniei

publice și la „perfecționarea[11] birocratizării totalitare a societății. Rămăsese în continuare un super-guvem, organul suprem care decidea totul.

Biroul Politic se sprijinea pe vastul aparat al Comitetului Central. In timp ce Comitetul Central, ca atare, număra circa trei sute de membri și aproximativ o sută cincizeci de membri supleanți, miile lui de funcționari se situau deasupra guvernului, a ministerelor, a universităților, a industriei, culturii, sportului, diplomației, armatei, poliției secrete și a serviciilor de informații. Și acest lucru era valabil pentru toate regiunile și districtele. Organizația Comitetului Central avea peste douăzeci de secții și la fel de multe subsecții, împărțite, la rîndul lor, în 180-190 de sectoare[215]. Existau sectoare pentru fiecare republică în parte, un departament internațional care se ocupa de relațiile cu celelalte țări socialiste, ziare, filosofic, munca în rîndul studenților, cinematografia, ingineria generală și specializată, electronica defensivă, colhozurile, securitatea statului, instituțiile sovietice din țările capitaliste etc., etc. In ultimă instanță, aparatul de partid - adică organele sale operative - număra între 150 000 și 200 000 de oameni, abstracție facînd de membrii de partid obișnuiți. Această structură piramidală, de la cea m ai mică celulă reprezentată de organizația de bază pînă la Biroul Politic însuși, stătea ca o schelă înjurul guvernului oficial, respectiv al Sovietului, controlînd, stimulînd și îndnunînd întreaga activitate prin

intermediul membrilor de partid, cărora le revenea sarcina de a asigura implementarea politicii Biroului Politic.

Instituirea de către Lenin a sistemului unipartid a condus, în cele din urmă, la lichidarea partidului politic în sensul curent al cuvîntului. Acesta a devenit un ordin al celor privilegiați care respectau ierarhia chiar mai strict decît cadrele militare, avînd în vîrf Biroul Politic, un clan de indivizi inviolabili care nu răspundeau în fața nimănui. Dar cei aflați în vîrfiil ierarhiei puteau fi dați jos treaptă cu treaptă pe scara autorității pînă la capătul de jos al acesteia - uneori și cu un vot de blam - de către Secretarul General cu invariabilul sprijin unanim al celorlalți. Ideea aceasta a fost exprimată clar în următorul schimb de replici din 17 iunie 1971: Ghennadi Voronov, membru al Biroului Politic, a propus ca secretarii organizațiilor regionale de partid și președinții sovietelor să fie confirmați în funcție de Consiliul de Miniștri „sau cel puțin acesta să le dea aprobarea[11]. Stalin îi

transformase pe comisarii poporului în miniștri în 1943, și Consiliul dc Miniștri ocupa locul Sovnarkomului de odinioară (ceea ce nu înseamnă că exercita aceeași autoritate - departe de așa ceva, întrucît Stalin nu avea nevoie de nici unul din aceste organisme ca să conducă (ara, preferind chiar secretariatul său personal și organele dc securitate). Colegul lui Voronov, Andrei Kirilenko, a luat imediat cuvîntul: „Aș dori să-i amintesc lui Voronov că în Rusia avem Comitetul Central al PCUS care decide în astfel de chestiuni, inclusiv în cele de personal. Situația aceasta a existat dintotdeauna și nu văd de ce ar trebui s-o schimbăm, solicitînd acordul Consiliului de Miniștri în asemenea chestiuni". Podgomîi a mai adăugat: De ce să mai supunem problemele acestea aprobării altor organe?"[216]

La 7 ianuarie 1974, în timpul unei discuții dc două ore în legătură cu disidentul sovietic, scriitorul Alexandr Soljenițîn, Brejnev a declarat: „După cum relatează reprezentanții noștri din America și presa străină, în Franța și în S.U.A. urmează să apară o nouă lucrare a lui Soljenițîn, *Arhipelagul Gulag.* Nimeni nu a citiCo încă, dar se știe că este o carte profund antisovietică. Trebuie să decidem ce e dc făcut. Legile noastre ne permit să-1 trimitem pe Soljenițîn la

închisoare chiar în momentul de față, pentru că l-a atacat pe sanctitatea sa Lcnin, implicit sistemul nostru sovietic. După ce au luat cuvîntul și Kosîghin, Andropov, Kirilenko și Suslov, Biroul Politic a discutat îndelung înainte de a decide dacă c cazul să-l judece pe Soljeniț în sau să-l expulzeze din țară. Pînă la urmă au optat pentru cea de-a doua variantă[217]. Din punctul lor de vedere, un pericol intelectual era la fel dc amenințător ca și unul nuclear.

Chiar și atunci cînd se confruntau cu o problemă umanitară, erau incapabili să se ridice deasupra prejudecăților lor bolșevice. La 31 august 1983, un avion sovietic a doborit un avion de pasageri sud-corean care survolase spațiul aerian al Uniunii Sovietice în Extremul Orient. Biroul Politic a ținut o ședință foarte lungă în ziua de 2 septembrie, iar unul din membrii săi a exclamat: „A fost o provocare antisovietică", „Piloții noștri au acționat în strictă conformitate cu regulamentele", „Trebuie să dăm dovadă de hotărîrc și prezență de spirit", „Nu ne rămîne altceva de făcut decît să susținem versiunea prezentată în presă" etc. Toate gîndurile lor se îndreptau spre găsirea unei modalități de escamotare a adevărului. Numai Solomențev și Gromîko au spus, printre altele: „Poate că ar trebui să ne exprimăm compasiunea față de familiile victimelor?". Gorbaciov a fost de părere că „Nu putem să procedăm așa. Trebuie să adoptăm o poziție ofensivă"[218].

356

Frapant pentru acest schimb de replici este faptul că, în timp ce toată lumea era șocată de moartea celor 269 de victime inocente, de lipsa de sens și de sălbăticia actului comis, Biroul Politic încerca doar să găsească o modalitate de a ieși basma curată, de a se justifica, de a adopta o poziție „ofensivă[41].

Chiar și în perioada *perestroikăi,* cînd se pare că toată lumea recunoscuse, în sfîrșit, necesitatea unor reforme fundamentale, principalul obiectiv al Biroului Politic îl reprezenta cosmetizarea sistemului, schimbarea fațadei în condițiile menținerii esenței. Nu le-a trecut nici o clipă prin minte că sistemul totalitar, creat de Lenin, nu permitea reformele. Privit prin această prismă, rolul istoric al lui Gorbaciov ne apare într-o lumină diferită. Nu putem spune că el a distrus sistemul totalitar, ci mai degrabă că n-a

împiedicat autodistrugerea lui. Ședința Biroului Politic din 15 octombrie 1987. care a durat trei ore, a avut înscrisă pe ordinea de zi un singur punct - discutarea chestiunilor legate de proiectul dc raport ce urma să fie prezentat la cea de-a 70-a aniversare a Revoluției din Octombrie, dată semnificativă în calendarul comunist din fiecare an, dar mai ales acum, cînd apăruse această schimbare dc atmosferă.

RIȘK.OV: Mi se pare corect că raportul să-i sancționeze pe aceia care invocă democrația pentru a face rău Partidului nostru și intereselor generale ale statului.

GORBACIOV: Noi nu simțim nevoia unui pluralism burghez. Avem pluralismul socialist, pentru că ținem seama de interesele diferite ale oamenilor și de diversitatea punctelor dc vedere.

RIȘKOV: Asta ar trebui menționatîn raport... La urma urmelor, fiecare cuvînt poate fi folosit ca muniție; „Aha, pluralism![1]". Hai să mai facem un partid, și încă unul și tot așa.

LIHACIOV: Este foarte important ca exact în momentul dc față să se facă o evaluare corectă, principială, a marxism-leninismului și a luptei partidului împotriva troțkismului în ideologic.

GROMÎKO: Nici nu se poate vorbi de evoluție dacă n-am fi avut agricultura socialistă, colectivă. Cum ar fi arătat țara în timpul războiului și în cc situație ar fi ajuns la sfîrșitul acestuia? Trebuie să recunoaștem că, fără Lenin, ne-ar fi fost foarte greu să învingem forțele întunericului care doreau să distrugă Partidul...

GORBACIOV: . ..Geniul lui Lenin se manifestă și mai pregnant prin faptul că toți tovarășii lui de arme îi erau inferiori cu o clasă. Pot să spun în acest cerc că, pînă la întoarcerea lui Lenin la Petrograd, Stalin și toți

ceilalți erau încrezători în viitor, închipuindu-și că va exista o opoziție legală. Iar ei se vor afla în opoziție. Se pregeteau deja să se constituie într-un partid legal de opoziție. In acel moment a apărut Lenin și a spus pe nerăsuflate: „Trăiască revoluția socialistă!"

ȘEVARDNADZE: Mă îngrijorează puțin o propoziție, deși, în principiu, reflectă realitatea. In raport se spune: „Politica lichidării chiaburilor a fost corectă". Poate că ar trebu i să

înlocuim „lichidarea" cu un alt termen.

CEBRIKOV: Există o grupare care nu reflectă starea de spirit a populației, dar împarte manifeste în legătură cu necesitatea elaborării unei noi constituții. Intr-unui din ele se afirmă că actuala constituție nu corespunde *perestroikăi,* că este constituția unui regim totalitar, asemănătoare cu un regulament militar, întreaga țară fiind comparată cu o cazarmă. De asemenea, se contestă și articolul 6, cu privire la rolul conducător al partidului.

Ceilalți membri ai Biroului Politic și-au exprimat opinii similare. Populația se elibera încet dc bolșevism, de socialismul nivelator la treapta cea mai de jos pe scara evoluției de ostilitate față de cei care gîndeau în mod diferit, dar Biroul Politic era și mai retrograd. în acest sens, Biroul Politic conserva tradiția leninistă.

De asemenea, a menținut și tradiția grijii pentru proprii oameni. La o sesiune specială din 28 iulie 1966 s-a decis că „membrii Biroului Politic și membrii supleanți, secretarii Comitetului Central și președinții adjuncți ai Consiliului de Miniștri, își desfășoară activitatea între orele 9-17, cu o pauză obligatorie pentru masa de prînz" și că fiecare va avea o vacanță de vară de șase săptămîni și una de iarnă de patru săptămîni[219]. La 24 martie 1983 s-a adăugat privilegiul începerii lucrului la ora 10 dimineața pentru toți membrii și supleanții în vîrstă de peste șaizeci și cinci de ani - la momentul respectiv toți fiind, practic, incluși în această categorie[220] Trei ani mai tîrziu, pensiile membrilor au fost revizuite și fixate la opt sute de ruble pe lună (un muncitor calificat cîștiga aproximativ două sute), plus vila (dacea) cu un personal compus din cinci persoane, limuzine Ceaika și Volga etc.[221]. Toate aceste informații erau păstrate în „dosare speciale" care nu puteau fi deschise decît cu permisiunea Secretarului General al PCUS[222].

Orice putere este vicioasă, dar puterea bolșevică a întrecut chiar și cele mai sumbre așteptări: Elocvente în acest sens sînt acțiunile Biroului Politic, care au reprezentat apocalipsa regimului în zorii revoluției.

6

SOCIETATEA UNIDIMENSIONALĂ

Bolșevismul a distrus totul în Rusia, începînd cu anemicul și ineficientul Guvern Provizoriu; continuînd apoi cu proprietatea particulară, comunitatea țărănească și Biserica. Tot ceea ce se leagă de numele lui Lenin este anticapitalist, antidemocratic, antiliberal, antireformist, antiuman, anticreștin. Cu greu s-ar putea găsi în istoria omenirii un alt om care să fi fost în stare să schimbe o societate de dimensiunile celei rusești atît de profund și pe o scară atît dc largă.

Trăsătura cea mai caracteristică a noii societăți o constituia unidimensionalitatea ei, uniformitatea ei. Varietatea infinită a vieții sociale și intelectuale, cultura, tradiția istorică și potențialul creator a milioane de oameni, toate acestea au fost reduse la paradigma dură, uniformă a ideologiei lenineste. Gîndirea dogmatică, birocrația totalitaristă, autoritarismul și frica irațională au devenit trăsăturile caracteristice ale noii societăți.

Filele de istorie sovietică de după 1924 conțin invariabil apelul: „înapoi, la Lenin!“. în momentele critice, succesorii lui ridicau ochii spre icoana zeului sovietic și îi implorau spiritul să le vină în ajutor, în octombrie 1927, în timp ce pulveriza opoziția trotkistă la Congresul al XV-lea, Stalin l-a chemat pe Lenin în sprijinul său, ca aliat: „Știți'[1], a spus el, „în 1921, Lenin a propus ca Șleapnikov să fie exclus din Partid numai pentru că a îndrăznit să facă niște remarci critice cu privire la Consiliul Național al Economici în cadrul unei celule de partid.[44] Considerînd motivul suficient de întemeiat, Stalin a continuat: „Oamenii vorbesc despre arestarea elementelor turbulente care desfășoară acum activitate antisovietică. Da. vom continua să-i arestăm, dacă nu vor înceta să submineze partidul și regimul sovietic''. Observațiile sale au fost întîmpinate cu strigăte de „Foarte bine! Just![4'1]. Se desprinde concluzia că și Stalin, și ceilalți factori de decizie trebuiau să fie la fel de nemiloși față de dușmani așa cum fusese și Lenin.

Reîntoarcerea la Lenin și la forma lui agresivă de „apărare[44] a devenit o regulă a vieții de partid: „Lenin ne învață...[44], „Lenin a spus...[44], „calea leninistă de a proceda în acest caz presupune...[4']. La

25 februarie 1956, cînd Hrușciov și-a rostit Ia Kremlin vestita cuvîntare despre *Cultul personalității și consecințele acestuia,* umbra lui Lenin domina sala. Și, într-adevăr, cu capul dat pe'spatc, Hrușciov a spus: „Lenin ne-a învățat../[1], „Lenin a subliniat întotdeauna rolul poporului../[1], „în timpul lui Lenin, Comitetul Central al Partidului era expresia conducerii colective../[1].

întronarea cultului personalității se explica prin faptul că Stalin uitase învățătura lui Lenin. Chiar și cruzimea lui Lenin, după părerea lui Hrușciov, se deosebea de aceea a lui Stalin: „Și cine va spune că Lenin nu a recurs la cele mai crude măsuri împotriva dușmanilor revoluției, atunci cînd era realmente necesar? Nu, nimeni nu poate afirma acest lucru. Vladimir Ilici a cerut pedepsirea aspră a dușmanilor revoluției și ai clasei muncitoare și cînd a fost nevoie a recurs fără ezitare la astfel de metode. Amintiți-vă lupta lui Lenin împotriva organizatorilor social-revoluționari ai răscoalelor antisovietice, împotriva contrarevoluționarilor chiaburi din 1918 și multe altele. Dar Lenin folosea asemenea măsuri împotriva adevăraților dușmani de clasă../[12]. Dacă dușmanul de clasă era un dușman „real[11], atunci admitea orice mijloc.

La 27 aprilie 1921. Biroul Politic, sub conducerea lui Lenin, la numit pe Tuhacevksi comandant șef al regiunii Tambov. I s-a dat termen de o lună ca să înăbușe răscoala țărănească și i s-a cerut să raporteze în scris, în fiecare săptămînă, ce progrese înregistra. Tuhacevski n-a putut respecta termenul limită, dar s-a străduit din răsputeri să-și îndeplinească misiunea. La 12 iunie 1921 a dat următoarele ordine:

„Resturile bandelor înfrinte și banditii individuali se adună în păduri și atacă populația pașnică. 1. Pădurile în care sc ascund banditii trebuie curățate cu gaze asfixiante. E necesar un calcul foarte precis, pentru ca norul de gaz asfixiant să se răspîndcască în toată pădurea și să omoare orice vietate se ascunde acolo. 2. Inspectorul de artilerie trebuie să elibereze de îndată numărul corespunzător de baloane cu gaz asfixiant și să pună la dispoziție specialiștii necesari în fiecare localitate[11]'.

E greu de imaginat cum arătau acei țărani desemnați

drept „adevărați dușmani de clasă[11] dc către regim, dar și în alte părți Biroul Politic adoptase măsuri similare.

Cuvîntarea lui Hrușciov din 1956 continua astfel: „Stalin a dat dovadă de lipsă de respect față de memoria lui Lenin. Nu este

întîmplător faptul că Palatul Congreselor, care, așa cum s-a stabilit în urmă cu treizeci de ani, urma să fie un monument închinat lui Vladimir Ilici încă n-a fost construit, și pînă la urmă s-a abandonat un asemenea proiect. Trebuie să îndreptăm situația și să înălțăm acest monument în cinstea lui Vladimir Ilici[44]. în acel moment, adunarea l-a întrerupt pe vorbitor cu „aplauze furtunoase, prelungite'[44] ca și cînd țara n-ar fi fost inundată de monumente ale lui Lenin. Cu greu s-ar fi găsit vreun sat, oricît de izolat, în care să nu sc afle un monument de ghips, de beton sau de bronz al lui Lenin în biroul șefului colhozului, la club sau în piața satului. Exista o rețea densă de muzee ale lui Lenin, de camere memoriale, străzi, biblioteci, colhozuri și sovhozuri, orașe și regiuni legate de numele conducătorului. Giganticul Muzeu Central l^enin avea filiale peste tot. S-au amenajat o mulțime de case și apartamente-muzeu acolo unde locuiseră Lenin sau membrii familiei sale. L'n vas-muzeu a luat naștere pe Enisei, un șopron-muzeu și un muzeu în casa pescarului de la Razliv; memoriale ale lui Lenin au fost înființate și peste hotare, la Paris, Praga, Leipzig, Helsinki, Cracovia și în alte locuri, chiar și acolo unde Lenin nu fusese niciodată - Bratislava, Ulan-Bator. Aden, Havana. Nici unui sfînt. autocrat sau lider militar nu i se acordaseră vreodată atîtea onoruri. Mulți oameni, tulburați de dimensiunea măreției lui, credeau în sanctitatea liderului bolșevic.

Perestroika era o idee adînc înrădăcinată cînd Biroul Politic discuta raportul ce urma să fie prezentat la cea de-a 70-a aniversare a Revoluției din Octombrie. Secretarul General, Gorbaciov, ridicînd în slăvi geniul lui Lcnin, a spus: „Vrem să construim un pod peste timp, ca să legăm ideile leniniste și abordările leniniste ale evenimentelor din acei ani cu problemele din ziua noastră. La urma urmelor, dialectica folosită de Lenin reprezintă cheia rezolvării sarcinilor de astăzi[44]'. Așadar noi, rușii, am avut în mînă cheia, dar n-am reușit să deschidem ușa spre libertate,

prosperitate și respectarea drepturilor omului, rămînînd tot mai în urmă față de caravana civilizației.

La începutul secolului, Lenin spusese: „Dați-ne o organizație dc revoluționari de profesie și vom răsturna Rusia[44]. Organizația a existat și Rusia s-a întors în întregime cu susul în jos. Imoralul a devenit moral, josnicul a cedat locul sublimului, catastrofele au fost proclamate mari realizări, înfrîngerea țării - o mare victorie revoluționară. Ca urmare, a apărut societatea unidimensională cu o personalitate unidimensională. Mijloacele dc realizare a acestei societăți au fost diferite, dar pe primul

plan s-a situat distrugerea proprietății particulare. Lenin nu a înțeles că proprietatea particulară în sine este un mecanism complex universal al autoreglării economiei. Trecerea la conducerea centralizată a economiei a impus în mod automat înlocuirea pîrghiilor economice cu altele administrative, ceea ce a generat birocrația totalitară. Și, întrucît birocrația nu poate funcționa fără dogmatism, au fost înălțați stîlpii cei mai importanți ai societății unidimensionale. Toate componentele societății au avut de suferit și nu trebuie să uităm că asta urma să fie soarta întregii lumi. Așa cum atacarea Varșoviei era o încercare „de a sonda cu baioneta gradul de pregătire al Poloniei pentru revoluția socială”[6], după care aveau să izbucnească revoluții în Germania și în restul lumii.

Avangarda dezamăgită

„De la A. Zedmiko către tovarășul Beria: In scopul dezvoltării localității, cer să se mai înființeze un lagăr pentru 5 000 de oameni, cu 30 000 m. de pînză gudronată pentru corturi și cincizeci de tone de sîrmă ghimpată. 22 martie 1947"[7]. Beria, la fel ca și ceilalți miniștri, era obișnuit să semneze astfel dc ordine pentru alocarea dc sclavi suplimentari care trebuiau să construiască „societatea socialistă”. In spatele kilometrilor de sîrmă ghimpată, milioane de oameni bătătoreau calea leninistă, construind șosele, poduri, săpînd mine și înălțînd centrale electrice, lucrind în laboratoarele științifee sau la planșetă. Beria, în calitate de ministru de Interne, era, practic, „cel mai marc

producător al țării: angajase efective imense dc muncitori, cu toții lipsiți de orice fel de drepturi. Rapoartele lui către Stalin curgeau în flux continuu: „La 13 aprilie era 17.00 NKVD-ul de la Magnitstroi a prcelat Unitatea nr. 4. constînd din șaizeci și cinci de cuptoare pentru producția industrială de cocs chimic la fabrica din Nijne-Taghilsk. Aceasta va furniza 450 000 de tone pe an de cocs metalurgic pentru industria sovietică. S-a încheiat construcția furnalului de suflare nr. 3 cu o capacitate de 1 050 metri cubi și o producție anuală de 450 000 de tone de fier turnat care va intra în funcțiune în ultimele zece zile ale lunii aprilie 1944”’.

Arhivele gem de asemenea rapoarte, lăsînd impresia că aproape întreaga clasă muncitoare fusese transferată în mizerabilele lagăre de concentrare ale NKVD-ului. Această muncă silnică, prestată de milioane de oameni, a fost încununată de multe ori cu succese uimitoare, în anul morții lui Stalin, sutele dc mii de oameni care munceau în

minele aurifere ale Uniunii Sovietice au făcut să crească rezervele de aur ale statului la 2 049,8 tone, cea mai înaltă cifră atinsă vreodată. Succesorii lui Stalin nu au reușit nici măcar să se apropie de asemenea cifre, ba mai mult, au consumat ceea ce se obținuse prin efortul sclavilor, astfel că în 1991, rezervele scăzuseră la 250 de tone.

La deschiderea Congresului al XH-lea al Partidului, în ziua de 17 aprilie 1923, Kamenev declara:

„Am străbătut împreună cu clasa muncitoare, sub conducerea lui Vladimir Ilici un drum lung, unic, fără precedent în istorie... Sîntem singurul partid comunist care nu mai luptă pentru putere, ci își organizează regimul muncitorilor și al țăranilor, singurul partid cu șansa de a pune străvechiul instrument al asupririi în slujba clasei muncitoare. Pentru prima dată în istorie, statul nostru a încercat să transforme toate aceste pîrghii - sănătatea națională, pămîntul, școlile și educația în instrumente ale emancipării muncitorilor și să le predea în mîinile clasei muncitoare" (aplauze)[9].

Era oare adevărat că clasa muncitoare se transformase într-un instrument al emancipării universale? Reprezenta el

într-adevăr avangarda revoluției? Lenin, bineînțeles, nu dăduse răspuns afirmativ la aceste întrebări. în lucrarea sa *Statul și revoluția,* scrisă în ajunul lui octombrie 1917 și publicată în 1918, considerase proletariatul „clasă specială", singura chemată „să fie conducătoarea tuturor maselor de muncitori exploatați, însă ea nu este capabilă să lupte pentru emanciparea sa *în mod independent^.* Ca politician versat, știa că trebuie să atragă de partea sa clasa muncitoare dacă voia să-și atingă scopurile. Și, într-adevăr, în ajunul loviturii din octombrie, optzeci la sută din organizația bolșevică din Petrograd era alcătuită din muncitori. Acest lucru i-a permis lui Lenin să transforme un complot oarecum hazardat în realitate; în continuare, nu-i mai rămînea decît să pună în funcțiune uriașa forță a muncitorilor care ajunseseră să creadă că își luaseră soarta în propriile mîini. într-o scrisoare adresată lui Pavel Akselrod la 19 noiembrie, Martov recunoștea că „aproape întreg proletariatul este de partea lui Lenin și speră ca lovitura de stat să ducă la emanciparea lor socială"[11]. încrederea muncitorilor în Lenin și în bolșevici a prefigurat succesul loviturii de stat.

Devenise oare proletariatul o „forță dominantă“? Ce a cîștigat clasa muncitoare de pe urma „dictaturii proletari atului"? în primul rînd, se impune precizarea că, de regulă, avea să fie condusă de membri ai

intelectualității pe care Lenin îi disprețuia. Practic, toate funcțiile dc conducere erau deținute de oameni care nu fuseseră în viața lor într-o fabrică sau într-un atelier și își petrecuseră cei mai mulți ani din viață în străinătate. Majoritatea „revoluționarilor de profesie[11] nu proveneau din rîndul proletarilor, dar de îndată ce au ajuns la putere s-au grăbit să aducă ..reprezentanți1' ai clasei muncitoare în Comitetul Central, pentru a-și crea un fel de anturaj politic. In realitate, din octombrie 1917 pînă în august 1991, partidul și țara au fost conduse mai întîi de „revoluționarii de profesie'[1], apoi de „oficialitățile dc partid[11] ale *nomenklatura*. Evident că oamenii cu origine muncitorească, de regulă ingineri din fabrici, reușeau adesea să sc ridice pînă la funcții înalte, dar sistemul era structurat în așa fel, încît persoanele respective își pierdeau repede statutul de

proletari, fiind asimilați în cadrul birocrației de partid. Involuntar, clasa muncitoare își delegase puterea unui strat tenace, imperios și atoatevăzător de membri profesioniști ai Partidului Leninist.

In nenumărate ocazii, Lenin a vorbit despre transferul potențialului industrial al statului în mîinilc muncitorilor, susținînd că ..muncitorii, după ce vor cîștiga puterea politică, vor zdrobi din temelii vechea mașină birocratică și o vor înlocui cu alta reprezentată dc aceiași muncitori și funcționari, împotriva cărora se vor lua măsuri drastice pentru a se preîntâmpina transformarea lor în birocrați[1112]. Naivitatea acestui concept a ieșit repede la iveală atunci cînd muncitorii, după ce au preluat fabricile, au dus-o și mai greu ca înainte. Totul a fost declarat proprietate de stat, iar muncitorilor de rînd li s-a atribuit un singur drept: acela de a lucra neîntrerupt, Iară să facă grevă („sabotaj buighezT). sau să formuleze revendicări de ordin social sau economic. Lcnin și partidul său i-au înstrăinat complet pe muncitori de mijloacele de producție. Intre timp, mașina birocratică, creată din nou, a depășit-o pe cea veche în totalitarism și cruzime. Sc părea că dictatura proletariatului avea să le asigure muncitorilor o poziție dominantă în conducerea industriei și a statului. Asta era într-adevăr ceea ce înțelesese Lcnin prin democrație revoluționară. Democrația, a declarat el, reprezintă o formă de stat a cărei esență constă în „folosirea sistematică și organizată a coerciție?[111]. In această privință a fost un adevărat profet; violența și coerciția aveau să fie exercitate excesiv împotriva clasei muncitoare. Succesorul lui îi va aresta pe muncitori pentru absenteism și întârzieri, va confisca buletinele de identitate ale țăranilor ca să nu poată fugi de la sate la

oraș, le va interzice muncitorilor să se mute dintr-un loc de muncă în altul.

La scurt timp după revoluție, „avangarda" era exploatată mai crîncen decît pe vremea țarismului. Invocarea repetată a dreptului muncitorilor de a conduce și de a lua decizii reprezenta o formă de camuflaj politic. Cei care conduceau erau funcționarii partidului, „revoluționarii de profesie", adevărații apostoli ai dictaturii proletariatului. Clasa muncitoare a constituit cel mai important instrument de

masă pentru introducerea forțată a socialismului în Rusia. Așa cum scria Karl Kautsky, „Socialismul sovietic nu are nimic comun cu socialismul propriu-zis pentru că nu s-a grefat pe abundență și «dezvoltarea forțelor de producție», ci pe lipsuri și înapoiere; comunismul militarizat nu este rezultatul unui proces revoluționar, ci al dezintegrării provocate de războiul din țară și din străinătate"[14]. Lenin s-a folosit, într-adevăr, de clasa muncitoare ca de principala forță de reconstrucție a Rusiei după principiul socialist.

Cuvîntul „muncitor" părea să exercite un efect magic asupra lui Lenin. Formula „de origine muncitorească" trezea în el o încredere deplină în semenii săi din această categorie. Uneori, a fost crunt dezamăgit. Roman Malinovski reprezintă un exemplu edificator. Malinovski, conducătorul unei uniuni a metalurgiștilor din St. Petersburg în ajunul primului război mondial, s-a bucurat în cel mai înalt grad de încrederea lui Lenin. La recomandarea liderului bolșevic, acest talentat orator și organizator a fost numit în Comitetul Central al Partidului la Conferința de la Praga din ianuarie 1912. A călătorit împreună cu Lenin la Leipzig și, așa cum își amintește Zinoviev, la întoarcere Lenin a avut cuvinte de apreciere la adresa lui Malinovski. A fost așa de impresionat de personalitatea lui Malinovski, încît a propus ca acesta să candideze din partea bolșevicilor pentni viitorul parlament rus. Duma de stat. în realitate, în mai 1910, Malinovski fusese recrutat de Ohrana, poliția secretă țaristă, pe care o informase cu regularitate asupra evenimentelor din tabăra bolșevică. Pe baza rapoartelor lui au fost arestați mai mulți bolșevici, inclusiv Stalin. Ohrana i-a netezit drumul victoriei în alegeri la sfîrșitul acelui an, încre- dințîndu-i sarcina de a menține dezbinarea dintre bolșevici și menșevici, pentru a le slăbi forțele.

Cînd au apărut anumite bănuieli, comisia formată din Ganețki, Zinoviev și Lenin n-a putut găsi nici o dovadă compromițătoare. într-un articol pe această temă, Lenin a scris că ticăloșii care au aruncat o umbră asupra imaginii lui Malinovski, jmproșcau cu venin și calomnii, dar clasa muncitoare îi ignora[1 ‘15].

In timpul războiului, Malinovski a luptai în armata rusă. In 1915 a căzut prizonier și, din lagărul unde se afla, a

stabilit rapid legătura cu Lenin, în Elveția. După revoluția din februarie, cînd au fost date în vileag dovezile referitoare la trădarea lui Malinovski, Lenin a declarat în fața comisiei de cercetare a Guvernului Provizoriu că poliția secretă n-a lacut decît să consolideze legăturile dintre operațiunile ilegale ale bolșevicilor și ziarul lor legal, *Pravda*[16]. în octombrie 1918, Malinovski s-a întors de bună voie din prizonierat și a fost arestat. Lenin s-a mulțumit să comenteze: „Ce porc! Ne-a tras pe sfoară. Trădătorul! Moartea prin împușcare este prea blîndă pentru el! "[17]. Dar în noiembrie 1918, aceasta a fost sentința. Episodul Malinovski ar fi trebuit să-i dovedească lui Lenin că originea muncitorească nu reprezintă garanția loialității.

La scurt timp după preluarea puterii de către bolșevici, construirea bazei industriale a socialismului a avut un caracter coercitiv. Multe investiții - dacă nu majoritatea - s-au realizat cu ajutorul prizonierilor care, de la sfîrșitul anilor ’20 au atins permanent un număr de cîteva milioane. în august 1933, de exemplu, după terminarea Canalului Marea Albă-Marea Baltică, s-a hotărît ca NKVE'-ul să preia întreaga zonă și s-o populeze cu noi contingente de prizonieri pentru exploatarea zăcăminteor minerale și construirea baijelor și șlepurilor[18]. Peste nouăzeci la sută din lucrările din zona canalului au fost executate prin munca deținuților.

Mai întîi Menjinski, apoi lagoda și Beria, în calitate de comisari responsabili cu forța specială, au asigurat brațe de muncă în continuă creștere pentru fiecare proiect - canalul în sine, șoselele, podurile și minele; toate acestea s-au realizat cu prețul a mii de vieți omenești. Stalin dorea în mod deosebit ca acest cazan al infernului să fiarbă neîntrerupt. Cînd Ordjonikidze, comisarul pentru industria grea, i s-a plîns că lagoda nu ține pasul cu furnizarea mîinii de lucru în proporțiile cerute, Stalin a luat imediat măsuri[19].

în august 1937, Biroul Politic a aprobat construirea căii ferate Baikal- Amur, iar în anul următor s-a fixat traseul exact al uriașului proiect. Dar NKVD-ul avea să sprijine și să răspundă pentru aceste lucrări, ba chiar și pentru furnizarea a mii de cai[20]. De asemenea, NKVD-ul a supravegheat construcția minelor de la Norilsk, a uriașei hidrocentrale de pe Nipru și a altora similare.

Ar fi improprie afirmația potrivit căreia Lenin a inițiat

folosirea muncii forțate, totuși el a fost acela care a recurs pentru prima oară 1a

ea, ca mijloc rapid de transformare a economici socialiste. Confruntat cu haosul creat de revoluție, Lenin nu a văzut altă soluție pentru construirea socialismului decît regulamentele dure, coerciția și controlul, politici prezentate drept o nouă structură definitivă prin sintagma „comunismul de război“ Comunismul de război a fost asociat întotdeauna cu războiul civil și considerat drept o politică temporară care a putut fi abandonată și înlocuită prin NEP (Noua Politică Economică) la fel de ușor cum fusese adoptată. în realitate, aceasta era esența politicii lui Lenin și numai prăbușirea ei totală l-a determinat pe liderul bolșevic să se agațe de colacul de salvare al NEP-ului. Comunismul de război nu a murit însă cu totul, ci a supraviețuit în diferite forme pînă la sfîrșitul anilor 80.

Dominația statului asupra societății, aprobată de Lenin în pofida declarațiilor sale anterioare, potrivit cărora „statul va dispărea treptat" a permis introducerea conceptului de comunism de război. Lenin credea că prin concentrarea industriei și a finanțelor, prin asigurarea monopolului de stat asupra producției, comerțului și prețurilor, socialismul va fi edificat mai repede. Dar în realitate s-a construit doar cazarma comunismului de război și, în pofida fazei temporare a NEP-ului, Stalin a revenit la formula inițială atunci cînd a aplicat ideile lui Lenin cu privire la colectivizarea agriculturii, la militarizarea industriei, la impunerea GULAG-ului asupra întregii economii naționale.

După părerea lui Lenin, comunismul de război reprezenta faza de tranziție spre un viitor stat-comună, o comună pătrunsă de conștiința proletară pe care avea s-o imprime - deși nici el nu prea credea în așa ceva. Imaginea viitorului descrisă în *Statul și revoluția* continuă să șocheze chiar și în zilele noastre.

„Cu cît mai democratic va fi statul compus din muncitori înarmați, cu atît mai rapidă va fi dispariția acestuia. Căci în acel moment toată lumea va ști să conducă economia și să-i depisteze pe paraziții, pe fiii celor bogați. pe escroci și pe ceilalți «apărători ai tradițiilor capitaliste». Atunci va fi atît de greu să scapi de controlul național (căci muncitorii

înarmați știu ce înseamnă viața adevărată, nu sînt niște intelectuali sentimentali și nu se vor lăsa păcăliți de nimeni), încît respectarea regulilor simple, fundamentale ale oricărei societăți umane se va transforma curînd într-o obișnuință"[21].

Lenin avea dreptate cel puțin într-o privință: în scurtă vreme, poporul

ms a ajuns să considere firești metodele aplicate care au intrat treptat în obișnuință. Din acest motiv, afirmația potrivit căreia comunismul de război reprezintă o fază temporară a construcției socialiste sovietice nu are acoperire. După scurta înflorire a NEP-ului, Stalin a reintrodus conceptul comunismului de război al lui Lenin, pe care l-a modernizat și adaptat potrivit propriei strategii „leniniste" Pînă și afirmația monstruoasă a lui Stalin că „pe măsură ce ne mișcăm înainte și înregistrăm mai multe succese, reprezentanții claselor exploatatoare vor recurge la forme din ce în ce mai acute de luptă"[22], este o consecință logică a modului dc gîndirc propriu comunismului de război.

In ciuda prăbușirii comunismului de răzoi, Lenin și apoi Stalin l-au considerat un stadiu firesc al revoluției. Chiar în vara anului 1917, Lenin a declarat în public că socialismul nu va fi posibil fără genul de coerciție și forță proprii comunismului de război. într-un interviu acordat ziarului burghez *Deni* (Ziua), a declarat deschis: „Istoricii proletariatului consideră iacobinismul unul dintre stadiile de avînt ale clasei oprimate în lupta pentru emancipare"[2']. Alții au întrevăzut în politica lui Lenin un viitor militarist pentru Rusia, nu numai obiectivul „izolării capitaliștilor". în lucrarea sa *Reflecții asupra revoluției ruse,* Peter Struve, fostul revoluționar marxist care a devenit după aceea politician liberal și, în cele din urmă, filosof.religios, scria în 1921: „Este important să notăm că tipul de comunism sovietic este, într-o oarecare măsură, moștenitorul direct a ceea ce obișnuiam să numim economie de război, socialism de război sau regulamente de război. Socialismul de război reglementa sărăcia mai mult sau mai puțin relativă"[2'1].

Comunismul sovietic putea să concureze cu democrațiile occidentale numai în domeniul militar, căci principalul atu al țării era puterea sa și, mai ales, puterea militară. Dar invariabil, bumerangul se întoarce, totuși, înapoi, astfel că,

modul de gîndirc și de acțiune militaristă a devenit unul din motivele erodării „cauzei lui Lenin". în vederea stimulării producției s-a găsit un înlocuitor eficient pentru interesul material personal - întrecerea socialistă. Atîta timp cît poporul continua să facă genuflexiuni în fața „Ideii", acest stimul, de bine de rău, a funcționat. Milioane de oameni au crezut că săvîrșesc o „faptă măreață" luptînd „pentru onoare", ascultînd de „îndemnurile lui Lenin". în anii '30, Stalin a recurs la exemple individuale stimulative, menite să determine milioanele de oameni ai muncii să-și îndeplinească și să-și depășească sarcinile trasate. Acesta a fost, probabil, apogeul moral al comunismului de război în

încercarea sa de a găsi stimuli non economici pentru creșterea producției.

Exemplul lui Alexei Stahanov este bine cunoscut. în 1935, la mina de cărbune Innino, el a stabilit un record fantastic al producției de cărbune. Cu sprijinul organizațiilor locale de partid, eforturile lui Stahanov au fost folosite ca mijloc de stimulare a productivității în alte sectoare. în curînd A. Busîghin, un fierar, a obținut alt record, apoi P. Krivonos, strungar, urmat de M. Mazai, metalurgist ș.a.m.d. Pentru Stalin nu conta numărul tot mai mare de accidente de muncă și cantitatea crescîndă de rebuturi, deși avea să ie eticheteze drept acte de sabotaj la Plenara din 3 martie. Stahanov devenise întemeietorul simbolic al noii mișcări comuniste. Comitetul Central le-a cerut propagandiștilor să se scrie broșuri cu titluri ca: *Metoda mea, Un an în patria mișcării stahanoviste. Poveste despre mine însumi. Povestea vieții mele',* toate semnate, dar, îh realitate, nici măcar citite de Stahanov. Acesta era modul în care înțelegea Stalin să răspundă la întrebarea lui Lenin *Cum să organizăm întrecerea?*

Mișcarea stahanovistă a constituit o încercare de folosire a metodelor noncconomice, a mijloacelor ideologice și a presiunii partidului pentru creșterea rapidă a producției industriale. Fără îndoială că Stahanov și adepții lui merită tot respectul, căci au crezut sincer că. prin munca lor. vor aduce mai aproape viitorul luminos. Puțini își dădeau seama că uriașele lacune din economie nu puteau ft ascunse la nesfîrșit prin asemenea eforturi și. deși funcționarii

partidului s-au străduit din răsputeri să reînvie „întrecerea socialistă"", nu au reușit. Legile economice, ca și legile naturii, nu pot ft eludate la nesfîrșit.

Recurgînd din nou la învățătura lui Lenin, Stalin a deplasat accentul de la stimulentele materiale la cele morale. Astfel, au apărut nenumărați medaliați, eroi și eroine ale muncii, muncitori fruntași. în anul 1939 s-a raportat că pentru munca lor „stahanovistă"", 18 519 lucrători din industrie au fost decorați, iar 4 138 profesori de la țară au primit medalii, la fel ca și 1 147 de artiști și sportivi. După cum susținea propaganda oficială: „Acest lucru nu se poate întîmpla decît în țara noastră, unde oamenii muncesc pentru ei înșiși. Conducătorul poporului, tovarășul Stalin, a spus că mișcarea stahanovistă «conține în sine sămînța creșterii culturale și tehnologice a clasei muncitoare, și ne arată calea, singura cale prin care putem atinge cei mai înalți indicatori dc creștere a productivității muncii»""[25]. Subliniind importanța mișcării stahanoviste, Stalin își expunea propria teorie pentru perioadele de criză. Astfel de metode - exploatarea entuziasmului, a patriotismului și folosirea stimulilor morali - nu pot

produce decît rezultate trecătoare. Argumentele materiale aveau să înlocuiască mai devreme sau mai tîrziu ideea.

Istoria este un judecător obiectiv. Morile sale macină încet, dar fără întrerupere. ..Grăuntele comunismului" pe care Stahanov și cei ca el au crezut că îl cultivă nu a produs recolte uimitoare. In ciuda faptului că milioane de oameni cinstiți, conduși dc „avangarda revoluției“, au muncit din răsputeri, utopia a rămas o poveste cu zîne. Nici măcar nucleul rațional al ideii de justiție socială nu și-a găsit o expresie corespunzătoare. Politica nivelării făcea ca și cele mai mici cîștiguri să fie reduse prin scăderile periodice ale salariilor, care se ascundeau în spatele conceptului de .redistribuire a veniturilor".

Clasa muncitoare a devenit servitoarea oligarhiei de partid. Țăranii primeau încă și mai puțin. Vorbind în fața Congresului al IV-lea al Comintemului, la 13 noiembrie 1922, Lenin a afirmat într-un acces de sinceritate: „Țăranii înțeleg că am preluat puterea pentru muncitori și obiectivul nostru îl constituie edificarea orînduirii socialiste cu ajutorul

puterii lor"[26]. Sincer, dar nu foarte ingenios. Nu a preluat puterea pentru muncitori, ci pentru oligarhia de partid.

Jefuitorii țărănimii

După moartea lui Stalin, succesorii lui au considerat importul de cereale una din principalele lor priorități. Nu că pe timpul lui Stalin s-ar fi produs mai multe cereale - dimpotrivă -, dar Stalin fusese în stare să mențină rații scăzute în țară și, în general, considerase neesențială lipsa de cereale. Hrușciov, Brcjnev și ceilalți „adevărați leniniști", după ce repudiaseră excesele lui Stalin, nu mai puteau adopta aceeași atitudine față de o sursă de bază a alimentației populației și a furajării animalelor. Începînd cu anul 1957, au fost achiziționate mari cantități de cereale din SUA, Canada și din alte țări.

La 16 august 1975. Brejnev studia o notă de la șeful Departamentului comerțului exterior, N. Patolicev. Era genul de note pe care le primise și Hrușciov, cînd fusese la putere: ..în afara celor 15,95 milioane tone cereale (raportate săptămîna trecută) am reușit să mai importăm 1,95 milioane tone" Patolicev adăuga că, pe lîngă griul cumpărat din SUA, mai fuseseră importate alte cantități din Canada, Argentina, România și Australia și ci» se purtau tratative pentru noi achiziții din Franța, Germania de Vest, Ungaria, Iugoslavia,

Aigentina, Brazilia și Australia. Scopul urmărit de el, conchidea Patoliccv. îl constituia totalizarea unei cantități de treizeci de milioane de tone[27]. Intr-o altă notă se menționa că griul va costa Uniunea Sovietică 4,934 miliarde dolari și se propunea ca suma să fie obținută din vînzarea a cincisprezece milioane tone de petrol, 1,6 milioane tone combustibil diesel, carburanți și, mai ales, 397 tone de aur. In anii precedcnți, achiziționările de griu fuseseră acoperite prin vînzarea a numai 265 tone de aur[28]. Intre timp, finanțiștii sovietici se plîngeau că în momentul de față, „vînzarea aurului este extrem de dificilă. S-a înregistrat o scădere pronunțată a prețurilor pe piața mondială, întrucît cererea s-a redus simțitor. In timp ce, în decembrie 1974, o uncie de aur se vindea cu 180-200 dolari, astăzi ea valorează

numai 141-146 de dolari"[29].

Achiziționarea griului devenise o problemă atît de importantă a conducătorilor Partidului, încît era planificată cu ani dc zile înainte. De exemplu, în iunie 1977, Biroul Politic a primit un program de achiziționare a griului din străinătate, bazat pe estimările furnizate de Agenția de stat a planificării, Gosplan, care menționa un necesar de 47,4 milioane de tone pentru următorii patru ani. în aceeași perioadă, producția internă era evaluată la aproximativ 362 milioane de tone. împreună cu griul importat, autorii raportului concludeau că „Vom putea să acoperim necesarul dc cereale pentru consum și însămînțări, precum și livrările către Cuba, Vietnam, Republica Populară Mongolă, Coreea de Nord. Raportul este împodobit cu toate semnăturile membrilor Biroului Politic, de la Brejnev și Suslov, pînă la Romanov și Șccmițki'[0]. Producția de cereale din acei ani a fost, evident, mai mică decît se estimase, iar importurile mult mai mari.

Aceste cifre explică într-o oarecare măsură unde se ducea toată valuta forte a țării. în conformitate cu memorandumurile aprobate de Biroul Politic înainte de 1977, s-au vîndut 1214 tone de aur pentru a se cumpăra griu[31]. Bineînțeles, acesta s-a dovedit insuficient, pentru că a mai fost suplimentat cu vînzări de petrol, uleiuri, carburanți, lubrifianți, cupru, zinc, magneziu, minereu de crom, aluminiu, celuloză, cărbune, diamante industriale, bumbac, automobile, tractoare, mașini unelte și multe, multe alte produse.

Din toate aceste date se desprinde foarte clar eșecul planurilor bolșevicilor în privința agriculturii. Rusia a fost transformată dintr-un exportator important de cereale într-un importator permanent. în ultimii douăzeci și cinci de ani în care URSS a cumpărat cereale din străinătate,

Moscova a finanțat, într-adevăr, dezvoltarea agriculturii din alte țări, în loc să-și rezolve propriile probleme în acest domeniu. De asemenea, JJRSS a transferat aproximativ 9 000 de tone de aur în băncile occidentale. Numai o parte din acest aur a fost destinat achiziționării grinelor - s-a mai cumpărat și came, unt și alte produse agricole. Numai în 1977, de exemplu, și numai pentru „suplimentarea[1]'

furnizărilor de came, Biroul Politic a trebuit să vîndă în plus patruzeci și două de tone de aur'[2] In realitate, tot aurul pe care îl producea țara, plus rezervele sale ascunse, au fost înstrăinate pentru a se cumpăra alimente. Dacă sistemul economic n-ar fi funcționat atît de prost, aceste sume astronomice s-ar fi putut folosi pentru transformarea sectorului agricol al țării într-un model de producție echilibrată și profitabilă. Dacă, așa cum s-a arătat, cele mai mari rezerve de aur atinse în 1953 reprezentau 2 049,8 tone'[3], tot aurul extras în anii următori, aproximativ 200 - 300 de tone anual, a fost vîndut pentru a se acoperi necesarul de hrană.

înainte de 1953 s-a produs mult mai puțin griu decît după acest an. Cea mai mare producție de griu înregistrată in timpul lui Stalin a atins 34,7 milioane tone, în 1952. In această perioadă nu se făceau achiziții masive din străinătate, în ciuda faptului că anii 1945 și 1946 multe regiuni au fost bîntuite de foamete. De exemplu, Comisarul pentru afaceri interne al Republicii Tătare, Gorbulin, i-a raportat lui Beria că 46 000 de oameni sufereau de malnutriție și aveau nevoie dc ajutor[34]. In timpul lui Stalin, singurul griu care provenea din străinătate era o anumită cantitate trimisă de SUA la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Stalin dispunea de alte mijloace pentru ridicarea producției degrîu. In iulie 1947 a primit un raport că „22 678 oameni au fost judecați pentru hoție, risipă și stricarea griului". Aceștia erau, de regulă, șefi ai colhozurilor, ai punctelor de colectare și ai silozurilor. „Un număr extrem de marc de furturi s-a înregistrat în Ucraina, unde s-a făcut dovada unei mari risipe. Numai în iulie Ministerul de Interne al Ucrainei a trimis în judecată 10 511 oameni"'[35]. în realitate, aceasta era una din modalitățile de acoperire a lipsurilor de grîne: arestări, mușamalizarea problemei, rații infime.

După 1953, s-a produs mai puțin griu decît s-a consumat în optsprezece din cei douăzeci și patru de ani pînă în 1977, lipsurile fiind acoperite prin importuri masive, pe seama rezervelor naționale. în 1975, de exemplu, s-au produs 50,2 milioane tone, in timp ce consumul a atins 89,4 milioane tone'[6].

La 16 octombrie 1978, Ministrul Aprovizionării de Stat,

i-a prezentat lui Leonid Brejnev un raport în care îi înfățișă tabloul sumbru al livrărilor de griu din .1940 pînă în 1977. Brejnev a citit raportul, care nu era altceva decît o condamnare a întregului sistem agricol bolșevic, și i-a semnat pur și simplu. S-ar putea să nu-1 fi înțeles, deși nu era exclus să se fi obișnuit cu asemenea eșecuri.

Stalin nu intenționase să-și vîndă marile rezerve de aur pentru grîu, pentru că pe el nu-1 interesa dacă jumătate din populație urma să moară de foame: el nu avea de gînd să îngenuncheze niciodată în fața capitalismului. Mai mult chiar, în 1953, milioane de sclavi trudeau în GULAG-uri: aurul sovietic era pătat de sîngele deținuților sovietici ale căror vieți au fost sacrificate în pustiurile înghețate din Kolîma. Luînd în considerare uriașul consum de forțe din rezervele statului, atît în resurse umane, cît și materiale, nu este de mirare că toate cifrele citate mai sus au fost ținute ascunse ca secrete de stat de maximă importanță. Ele erau, într-adevăr, un act de acuzare a sistemului, a „planului cooperatist al lui Lenin“.

La 8 noiembrie 1917 (stil nou), în raportul prezentat în fața Congresului al II-lea al sovietelor în legătură cu pămîntul și cu decretul lui asupra pămîntului, Lenin a afirmat că această chestiune „poate fi hotărîtă numai de Adunarea Constituantă". In continuare a declarat că „pînă se vor realiza marile schimbări în agricultură, pînă se va găsi o soluție finală de către Adunarea Constituantă, trebuie să fie aplicat următorul mandat țărănesc, compilat pe baza a 242 de mandate țărănești locale""[7]. A dat apoi citire celor opt puncte ale decretului său, care includeau abolirea dreptului de proprietate asupra pămîntului. Acesta trebuia să intre în patrimoniul statului, să fie distribuit de autoritățile centrale și locale, fondurile agricole urmînd să fie redistribuite din cînd în cînd, în conformitate cu sporul natural al populației. In sală s-au auzit exclamații dezaprobatoare. Lenin a șovăit, apoi a replicat: „Aici se spune că atît decretul, cît și mandatul au fost elaborate de revoluționarii socialiști. Și cc-i cu asta? Nu contează cine le-a întocmit, dar noi ca guvern democratic nu putem ignora un decret care vine de la bază""[8].

Lenin era îneîntat că programul social-revoluționarilor, deși socialist în esență, nu pomenea nimic despre dictatura proletariatului și aborda problema pămîntului în contextul comunei tradiționale țărănești. Social-revoluționarii vedeau statul ca pe un element auxiliar. Lenin avea să-și spună părerea asupra acestui subiect la Congresul

al 111-lea al sovietelor unde a afirmat că uniunea dintre bolșevici și social-revoluționarii de stînga „a fost creată pe o bază fermă și devenea tot mai puternică, nu pe zi ce trece, ci pe oră ce trece"[39]. Cu toate acestea, a lăsat să se înțeleagă foarte clar că țăranii trebuie să se împace cu gîndul că „nu există alt drum spre socialism decît acela al dictaturii proletariatului și al lichidării fără milă a supremației exploatatorilor"[40]. De-abia scăpați de un jug, țăranii aveau să intre acum sub altul, proletar, sau, mai exact, bolșevic.

In ultimă analiză, atitudinea lor față de țărani i-a împins pe bolșevici pe un drum înfundat. într-una din ultimele sale lucrări, *Despre cooperative,* Lenin și-a definit conceptul atragerii țăranilor în socialism. Articolul conține cîteva idei valoroase, cum ar fi faptul că NEP-ul a constituit o modalitate de îmbinare a interesului particular cu interesul general sau că agricultura cooperatistă era o chestiune de tranziție care nu va dura decît unul sau două decenii. Lenin a mai vorbit și despre necesitatea unei revoluții culturale. A minimalizat însă toate aceste idei subliniindu-și motivația de tip iacobin: „asigurarea conducerii țărănimii de către proletariat", „trecerea proprietății asupra mijloacelor de producție în mina statului" ș.a.m.d. într-adevăr, a renunțat la atitudinea sa rațională atunci cînd a declarat că ar fi de-a dreptul vulgar să ne imaginăm că „prin simplul cooperativism îi putem transforma pe dușmanii noștri de clasă în colaboratori, iar lupta de clasă ar fi înlocuită de o așa-numită pace civilă"[41].

Toate bunele intenții ale revoluționarilor se evaporau atunci cînd bolșevicii începeau să fredoneze melodia lor preferată despre lupta de clasă, dictatura proletariatului, coerciția în mediul rural. Nu lăsau loc pentru libertate politică și economică, nici jjentru tradițiile străvechi ale vieții din sînul comunei nonbolșevice. Lenin și-a dezvăluit punctul de vedere în chestiunea țărănească în timpul

războiului civil. Practic, el milita pentru o politică de decimare a țărănimii, de aţîţare a războiului civil la sate. Oricît de cumplită ar fi fost lipsa de alimente, aceasta nu justifică cruzimea manifestată de Lenin faţă de cele mai productive elemente din rîndul ţărănimii. Vorbea întotdeauna despre „chiaburi" spumegînd de furie. însă dacă nu și-ar fi vîndut moșia de la Alakaevka, ar fi fost printre primii care ar fi suferit consecinţele procesului de „deschiaburire[44].

în mai 1918, Lenin și-a elaborat punctele fundamentale ale decretului

său asupra alimentelor. Cerea ca decretul să includă ideea „luptei nemiloase teroriste și a războiului împotriva ţăranilor și a celorlalţi burghezi care doresc surplusurile '. Insista să li se explice clar posesorilor de cereale care au Surplusuri și nu Ie aduc în punctele de colectare și de încărcare că vor fi declaraţi *duşmani ai poporului* și condamnaţi la cel puţin zece ani închisoare cu confiscarea tuturor bunurilor și excluderea definitivă din comunitate"[42]. A scris despre cei pe care îi numea chiaburi cu o ură nedisimulată. „Sătui și automulţumiţi, cu casele de bani umplute pînă la refuz de pe urma cîștigurilor realizate în timpul războiului, burghezii ţărani sînt surzi și indiferenţi la strigătele muncitorilor și ale ţăranilor săraci care mor de foame. Trebuie să punem capăt încăpălînării chiaburilor lacomi dc la sate - jefuitorii ţărănimii - și să-i lichidăm"[4]’. Normal ar fi fost ca acest element al satelor să fie păstrat pentru a-i ajuta pc cei săraci prin mijloace economice, financiare, fiscale sau de altă natură. De ce să fie reduși la nivelul celor mai săraci? Pentru că aceasta ar fi subminat dictatura lui Lenin, dictatura proletariatului și ar fi contravcnit principiului luptei de clasă. Lenin a expus clar această idee la Congresul al IlI-lea al Sovietelor cînd a declarat: „A ne imagina că socialiștii ne vor servi socialismul pe tavă, cu toate condimentele, este o greșeală. Așa ceva nu se va întîmpla. Nici un aspect al luptei de clasă n-a fost rezolvat în istorie altfel decît prin forţă. Forţa. în forma care porneşte din rîndul oamenilor muncii, al maselor exploatate împotriva exploatatorilor, da, sîntem în favoarea unei astfel de forţe!" (Aplauze furtunoase)[44].

In războiul pe care îl ducea împotriva chiaburilor, Lcnin a

introdus termenul de „dușman al poporului", a inițiat luarea dc ostatici, a înființat tribunalele militare și lagărele de concentrare. După cum afirma Viktor Cemov, „era un adevărat Robespierre"[45]. Făcînd în permanență apel la „împușcarea pe loc"[46], a legiferat acordarea unei jumătăți din valoarea griului găsit drept recompensă pentru dezvăluirea existenței unui surplus sau pentru o simplă informație referitoare la . [47] vecin .

întreaga povară a experimentului bolșevic a căzut pe umerii țăranilor, mai ales ai celor înstăriți. Satele au reacționat mai întîi printr-o rezistență tacită, apoi prin numeroase răscoale care au fost înăbușite fără milă în sînge. Raziile detașamentelor însărcinate cu rechiziționarea alimentelor au devenit o operație de rutină, ceea cc a

favorizat izbucnirea foametei din anii 1921-1922. O răscoală de o deosebită amploare - au mai existat multe alte - a fost cea din regiunea Tambov, care a început în august 1921. Moscova a trebuit să facă uz de forțe serioase și, așa cum am văzut, de gaze asfixiante ca s-o înăbușe.

în mod ciudat, Lenin avea o atitudine mai temperată în privința intervenției Aliaților, ba chiar și față de liderii alb-gardiști Kolceak, Denikin și Vranghel, decît față de țărani și de cazaci, pe care i-a tratat cu o cruzime înspăimîntătoare. De exemplu, la 11 iunie 1921, cu aprobarea Biroului Politic s-a emis următorul ordin:

„Banda lui Antonov (din Tambov) a fost zdrot ită prin acțiunea hotărîtă a trupelor noastre, iar membrii ei capturați. Pentru a smulge definitiv rădăcinile tuturor bandiților social-rcvoluționari, Comitetul Executiv pe întreaga Uniune ordonă următoarele: 1. Cetățc nii care refuză să-și spună numele vor fi împușcați pe loc fără judecată. 2. Se vor lua ostatici care vor fi împușcați dacă răsculații nu predau armele. 3. în cazul în care vor fi găsite arme ascunse, va fi împușcat pe loc capul familiei, fără judecată. 4. Orice familie care adăpostește un bandit va fi arestată și deportată, cu confiscarea tuturor bunurilor, iar capul familiei va fi împușcat pe loc, fără judecată. 5. Capul familiei care adăpostește membri ai familiei sau bunuri ale bandiților va fi împușcat pe loc, fără judecată. 6. Dacă familia unui bandit fuge, bunurile ei vor fi împărțite țăranilor loiali regimului sovietic, iar casele părăsite vor fi arse sau demolate. 7. Acest ordin trebuie adus întocmai la

îndeplinire. Va fi citit la ședințele sătenilor"[4]*.

Biroul Politic a aprobat cu seninătate masacrul care se comitea în provincii. Numai rareori se auzea cîte o voce slabă de protest. în septembrie 1921, Vera Figner*, șefa Comitetului Crucii Roșii din Moscova a scris Tribunalului Revoluționar al Republicii:

„în momentul de față, în centrele de detenție din Moscova se află un mare număr de țărani din provincia Tambov, trimiși aici ca ostatici înainte de lichidarea bandei lui Antonov. Sînt 56 de persoane în lagărul de la Novo Peskov, 13 la Semenov, 295 la Kojuhov, 29 de oameni peste șaizeci de ani, 158 de tineri sub șaptesprezece ani și 47 sub zece ani, 5 sub un an. Au sosit cu toții la Moscova pe jumătate goi și atît de flămînzi, îneît copiii scormonesc în grămezile de gunoi ca să găsească *Vera Figner era cunoscută sub apelativul de „bătrîna doamnă a terorismului" în anii '70 și '80 al secolului trecut. A fost condamnată la moarte în 1884, insă sentința i s-a comutat în închisoare pe viață. A petrecut douăzeci de ani în fortăreața Șluselberg din St. Petersburg. Eliberată în 1904, o vreme a făcut parte din mișcarea social-revoluționară. dar și-a dedicat tot restul vieții cauzei femeilor. A murit la Moscova în 1943, în vîrstă de nouăzeci de ani.

ceva de mîncare. Crucea Roșie politică cere eliberarea ostaticilor și trimiterea lor acasă“[49].

Dar regimul era complet surd la asemenea cereri.

In mai 1921, Tuhacevski avea la dispoziția sa peste 50 000 de soldați din trupele regulate, trei trenuri blindate, trei unități blindate, mai multe unități mobile dotate cu mitraliere, aproximativ șaptezeci de tunuri de cimp, sute de mitraliere și o unitate de aviație. în cazul in care se opunea rezistență, soldații ardeau satele în întregime, trăgeau direct în colibele sătenilor și nu luau prizonieri. După înfrîngerea sa. Antonov a încercat să reînvie rezistența și a mai continuat să-i țină ocupați pe bolșevici încă vreo cîteva luni. în mai 1922, ca urmare a unui denunț, a fost prins în cursă într-o colibă, împreună cu fratele său. Au rezistat aproape o oră, dar cînd armata a dat foc colibei, au făcut o spărtură și au luat-o la fugă, spre pădure, fiind împușcați în timp ce alergau. Au urmat apoi numeroase execuții ale celor suspectați de a-1 fi ajutat pe Antonov.

Răscoale mai puțin puternice și de mai mică amploare decît cea condusă de Antonov au izbucnit în multe provincii.

în 1921, Armata Roșie a pierdut 171 185 dd oameni în acțiunea de reprimare a răscoalelor, fără a mai pune la socoteală trupele Ceka și pe cele ale unităților speciale. Pe parcursul anilor 1921 - 1922 s-a declarat stare de război în treizeci și șase de provincii[50].

Satele distruse nu mai puteau hrăni populația. Foametea a început să facă ravagii în multe provincii, însă guvernul continua să vîndă grînc în străinătate. De exemplu, la sfîrșitul anului 1920, Comisariatul pentru Externe propunea ca „un al doilea transport de grîne să fie trimis în Italia'". Comitetul Central a hotărît că „era foarte important din punct de vedere politic, să se livreze Italiei o cantitate suplimentară dc grîne. Cantitatea exactă și condițiile concrete de livrare vor fi stabilite de Comisia pentru Alimentație și de Comisariatul pentru Comerț Exterior[4'51].

Treizeci și șase de milioane de oameni mureau de foame, cîteva mii piereau în fiecare zi și totuși, la 7 decembrie 1922, Biroul Politic, sub președinția lui Lenin, a luat decizia de a exporta aproape un milion de tone dc griu"[52]. Așa cum spunea Berdeaev: „Bolșevicii parcă sînt veni ți de pe altă lume, au ceva străin în ei. Asta îi face să fie înfricoșători"[53]. Țara murea de foame, lumea civilizată trimitea ajutoare alimentare în Rusia, iar guvernul vindea mari cantități de griu peste hotare.

Foametea s-a accentuat. în vara anului 1921, guvernul SUA a hotărît

să trimită alimente Rusiei prin Administrația Ajutorului American, condusă de Herbert Hoover. Programul de alimentare a continuat pînă în vara anului 1923, salvînd peste douăzeci și cinci de milioane de oameni numai în regiunea Volgăi. Insă în timp ce Ajutorul American trimitea alimente, Biroul Politic rechiziționa obiectele de valoare ale celor din pătura mijlocie, jefuia bisericile și utiliza rezervele de aur ale țării aparent ca să achiziționeze grîu din străinătate, în realitate, pentru a finanța revoluția în toată lumea și pentru a înființa cu forța tot mai multe partide comuniste. La 15 octombrie 1921 s-a decretat că „nu se poate umbla la rezervele de aur ale Rusiei fără un ordin special al Biroului Politic"[54]. Numărul agenților din străinătate cărora li s-au trimis imense sume de bani -

practic din momentul în care bolșevicii au preluat puterea - este infinit. Raportul tipic pentru o lună oarecare începe cu Ungaria și continuă cu Cehoslovacia, Germania, Italia, America (inclusiv 1 008 dolari SUA lunar pentru John Reed), Anglia, Balcani, Suedia și Elveția. Asemenea alocații se plăteau lună de lună"[5].

In acest răstimp, Lenin părea să vadă în organizațiile internaționale de ajutorare mai mult niște „intrigi ale burgheziei imperialiste" decît niște agenții umanitare. Intr-una din însemnările sale, datată 23 august 1921, el își exprima temerile în acest sens: „Tovarășe Molotov, ca urmare a înțelegerii cu americanul Hoover va urma un influx de americani. Trebuie să ne gîndim cum să-i supraveghem și să culegem cît mai multe informații în privința lor. Propun ca Biroul Politic să ordone înființarea unei comisii cu sarcina de a pregăti și dc a exercita supravegherea străinilor prin intermediul Ceka și al celorlalte organe. Comisia trebuie să fie alcătuită din Molotov, Unșliht și Cicerin"[56]. A doua zi au fost emise ordinele corespunzătoare.

Dintr-o seric de documente semnate de Stalin, Troțki și Kamenev reiese că americanilor li sc puneau intenționat piedici, cum ar fi limitarea cantității dc alimente distribuite cetățenilor particulari și perceperea de taxe pentru utilizarea dăinuirilor și a spațiilor dc depozitare[57]. Bolșevicii păreau incapabili să înțeleagă motivele umanitare ale străinilor. Americanii erau „buighezi" și ca atare nu se puteau aștepta la nimic bun din partea lor.

Social-revoluționarii de stînga, care erau priviți ca apărători ai intereselor țăranilor, îi criticau foarte sever pe bolșevici. în 1921, Comitetul lor Central a publicat o broșură ilegală intitulată *Ce au dat bolșevicii poporului?* în care se afirma printre altele:

„De la întemeierea imperiului lor blestemat, bolșevicii s-au manifestat ca dușmani ai țărănimii. Au trimis detașamente înarmate la sate ca să ia grînele. Țăranii nu pot respira liber. Confiscări, corvoadă la încărcarea grînelor, tăierile de arbori pentru armată, rechiziționarea căruțelor și a vitelor. In Rusia sînt nouăzeci de milioane de țărani, ceea ce înseamnă covîrșitoarea majoritate a populației. Dar ce rol au ei în conducerea statului?"[58]

Social-revoluționarii dc stînga nu puteau face însă nimic. Lichidarea răscoalelor însemna și lichidarea Partidului social-revoluționarilor. Bolșevicii se împăcaseră formal cu programul agrarian al social-revoluționarilor și, practic, îl preluaseră, dar nu au acceptat niciodată punctul central al acestuia, referitor la proprietatea comunei asupra pămîntului. Bolșevicii considerau pămîntul proprietatea exclusivă a statului și într-adevăr, Legea pămîntului stipula în mod clar acest lucru. Cît despre țărani, aceștia aveau să devină un apendice viu al proprietății de stat. Terenul colectivizării fusese netezit. Transformînd comuna și pe țărani în proprietate de stat, Lenin îi pregătea pentru o nouă formă de înrobire socială, bazată pe „principiile socialiste". NEP-ul n-a fost altceva decît o șansă oferită cîtorva oameni de a mai trage o gură de aer înainte ca țăranii să fie încarcerați în sistemul gospodăriilor colective ale unei adevărate iobăgii, unde viața și munca lor de zi cu zi aveau să fie dictate nu de cererile producției agricole, ci de hotărîrile Partidului Comunist.

Colectivizarea a început în conformitate cu metodele formulate, în esență, de Lenin. Forța era permisă, ba chiar inevitabilă. Urma să se pună bazele unei agriculturi cooperatiste, dar sub dictatura proletariatului. Lcnin a reușit să cucerească satele mai ales pentru că bolșevicii îi asmuțiseră pe țărani unii împotriva altora, instigîndu-i pc cei săraci, Iară pămînt și leneși, împotriva celor înstăriți. Au extins războiul civil în mediul rural și, cu prețul a milioane de vieți omenești, au pacificat lumea satelor și au orientat-o spre „o cale nouă". Vorbind la o ședință comună a plenului Comitetului Central și a Comisiei de Control a Partidului, în ziua de 7 ianuarie 1933, despre realizările cincinalului în agricultură pe ultimii patru ani, Stalin l-a invocat pc Lenin:

„Lenin a spus că «dacă vom continua cu gospodăriile mici, chiar dacă vom fi cetățeni liberi într-o țară liberă, vom ajunge în mod inevitabil la dezastru». Lenin a afirmat că «Numai cu ajutorul muncii tovărășești, în comun, vom ieși din criza în care ne-a băgat războiul

imperialist». Lenin a spus că «Este esențial să trecem la cultivarea pămîntului în gospodării mari, model. Altfel nu vom depăși dezordinea, situația disperată în care se află

Rusia în momentul de față, sincer vorbind»[4159].

A declarat că în agricultură planul cincinal fusese depășit de trei ori și a dezvăluit chiar un secret de stat potrivit logicii bolșevice: „Partidul a reușit să facă în așa fel încît, în locul celor 8-9 milioane de tone de grîu destinat vînzării care se obținea în perioada gospodăriilor individuale, să putem livra în prezent 10-20 milioane de tone de grîu anual“[60]. Dacă era adevărat, atunci de ce trebuiau să moară oamenii de foame? Gospodăriile colective reprezentau o înlesnire pentru stat întrucît acesta putea să preia în întregime producția de grîu, dacă dorea, la un preț simbolic. Nu era nevoie decît să se dea ordin. Forma „leninistă de conducere[44] a devenit unica modalitate de achiziționare a surplusului de produse - uneori mai mult decît atît - practic, pe gratis. Stalin a atras atenția asupra principalului obiectiv al comuniștilor rurali „dirijarea campaniei de strângere a grînelor[11]. Singurele obstacole în calea lor erau ‚jefuitorii țărănimii[41], cum îi etichetase Lenin pe chiaburi, care fuseseră „zdrobiți[44] potrivit spuselor lui Stalin, „dar încă nu ajunseseră să fie lichidați total[4161]. Acesta va fi, însă, un lucru simplu, a conchis el, „căci *noi* sîntem la putere, *noi* dispunem dc resursele statului, *noi* hotărîm cum să conducem colhozurile și *noi* trebuie să ne asumăm răspunderea pentru tot ceea ce se întîmplă la sate[4462].

Chiar în timp ce Stalin își rostea discursul despre colhozuri, chiaburii erau „lichidați definitiv[41]. La 16 ianuarie 1933, Stalin a aprobat propunerea lui Kaganovici și a lui Balițki de a deporta cinci sute de familii de chiaburi din provincia Odesa[63]. în aceeași zi a semnat o propunere a lui Kosior dc a evacua trei sute dc familii dc chiaburi din Cemigov. Ordine similare se refereau la șapte sute de familii din Dnepropetrovsk și patru sute din Harkov[64], o mie de familii de „țărani răuvoitori[44] din Bașkiria, trei sau patru sute dintre „cei mai recalcitranți sabotori[44] din regiunea Volgăi de Jos, la care se adăugau 30 000 de chiaburi din Caucazul dc nord și alte patru sute de familii care urmau să fie deportate în lagărele de concentrare din nordul Rusiei[65]. Toți comuniștii care fuseseră excluși din partid pentru sabotarea aprovizionării cu cereale aveau să fie trimiși în nord „la fel ca și chiaburii[4466]. Documentele atestă că Biroul Politic a ordonat

strămutarea unui alt milion de oameni din teritoriile de nord ale Siberiei. Singurele cereri care veneau de la autoritățile locale se refereau la trimiterea mai multor trupe ale GPU și acordarea dreptului de a aplica pedeapsa cu moartea după bunul lor plac[67].

Răspunzînd la remarca supărătoare a lui Șevardnadze din 1987 în legătură cu „lichidarea chiaburilor[14], Gorbaciov a declarat: „Lichidarea chiaburilor ca clasă a fost o politică corectă. De ce să schimbăm cuvintele? Asta este ceea ce s-a întîmplat. Nu putem fi însă de acord cu abuzurile comise în timpul deschiaburirii. întrecerea între activiști și ritmul forțat al colectivizării i-au afectat pe mulți țărani mijlocași. Acestea erau lucruri diferite. Dar în ceea ce-i privește pe chiaburi, s-a aplicat o politică corectă[1468]. Acestea sînt cuvintele unui reformator, care, după toate probabilitățile, trebuia să se dezbare de dogmatismul leninist.

Țăranii au fost cei care au suferit cel mai mult atît în războiul civil, cît și în timpul „transformărilor socialiste[44]. Sloganurile lui Lenin n-aveau nici un înțeles pentru ei, dar tot ei erau trimiși cel mai adesea pe front, lor li se rechiziționau cele mai multe bunuri, ei erau de cele mai multe ori arestați și deportați. Bolșevicii nu acceptau nici o îmbunătățire a vieții la sate. Orice semn de bunăstare era perceput ca o tendință spre „îmburghezire[44], o creștere a numărului de chiaburi. Dogma le răpea bolșevicilor bunul-simț. Preobrajenski, de exemplu, a declarat că țăranii mijlocași se transformau în producători individuali ca urmare a creșterii productivității, dai că aceasta era calea spre „chiaburism[14]. Nu putea să spună mai clar că productivitatea și crearea bunăstării la sate nu reprezentau obiectivul politicii bolșevice în mediul rural.

în același timp, bolșevicii vedeau în țărani o sursă de finanțare a industriei, lucru pe care l-au recunoscut succesorii lui Lenin. La 9 iulie 1928, Stalin s-a adresat plenarei Comitetului Central: Țăranul, a spus el „plătește statului nu numai impozitele directe și indirecte, ci și contravaloarea - relativ dispoporționată - a produselor industriale, în primul rînd. în al doilea rînd, el primește mai puțin pentru produsele sale agricole. Acesta este un impozit adițional asupra țărănimii în interesul creșterii industriei.

Este un fel de «tribut», un super-impozit[4469].

Invocînd ideologia leninistă în sprijinul afirmațiilor sale, Stalin a vorbit despre necesitatea de a se „aplica măsuri extreme[44] la sate. A apreciat revoluția colhozurilor drept „cea mai profundă schimbare

rcxoluționară, egală prin consecințele ei cu marea revoluție din octombrie 1917"[70]. In vederea declanșării „revoluției colhozurilor", adică a colectivizării, Stalin a instituit o stare de necesitate în întreaga țară, stare ce avea să dureze cîțiva ani - a învățat de la Lenin că în situații de criză era nevoie de măsuri extreme. în primăvara anului 1918, de exemplu, cînd transporturile de grîne au încetat să mai vină din Ucraina aflată sub ocupație germană, Lenin a propus transformarea Comisariatului de război într-un Comisariat al Războiului alimentar, „să se consacre nouă zecimi din activitatea Comisariatului de Război pregătirii armatei în vederea participării la războiul grînelor și pentru cîștigarea acestuia". A propus ca încălcarea disciplinei în cadrul acestui război să fie pedepsită cu execuția. „Detașamentele de luptă trebuie înființate și pregătite pentru a lua parte la războiul grînelor"[71].

La momentul potrivit, și Stalin a dat semnalul de război în lumea satelor. La 27 decembrie 1929, la o conferință a agronomilor marxiști, el a declarat: „Am trecut de la politica de *limitare* a tendințelor exploatatoare ale chiaburilor la o politică de *lichidare* a chiaburimii ca clasă"[72]. Dar cu numai doi ani înainte de rostirea acestui discurs, chiaburii produseseră peste unsprezece milioane de tone de grîu, aproape de opt ori mai mult decît colhozurile și sovhozurile. Supărător era însă faptul că griul trebuia cumpărat de la chiaburi, în timp ce dc la colhozuri era luat pur și simplu.

în acea perioadă printre documentele pregătite de Stalin pentru Biroul Politic, figura și o directivă „asupra metodelor de lichidare a gospodăriilor chiaburești în districtele cu colectivizare totală". Era un document lung și detaliat a cărui aplicare în practică avea să pună capăt o dată pentru totdeauna existenței celei mai productive și mai harnice părți a țărănimii ruse. Stalin în persoană a elaborat un material referitor la urgența acestor măsuri.

Biroul Politic a identificat trei categorii de chiaburi: 1)

Activiștii chiaburi contrarevoluționari care trebuie lichidați imediat prin închiderea în închisori și lagăre de concentrare, folosindu-se la nevoie și pedeapsa cu moartea. 2) Chiaburii rămași care trebuie deportați în regiuni îndepărtate ale URSS. 3) Ceilalți chiaburi. în anexă este specificat numărul de persoane ce trebuie deportate în nordul și estul țării, în funcție de locul lor de origine, dar, întrucît erau luați în calcul numai capii de familie, cifrele reale probabil că sînt de cinci pînă la șapte ori mai mari:

Locul de origine	*Lagăre*	*Exil*
Volga mijlocie	3-4 000	8- 10
Caucazul de nord	6 - 8 000	20 000
Ucraina	15 000	30 - 35
Zona Cernoziomurilor	3 -5 000	10- 15
Volga inferioară	4 - 6 000	10- 12
Bielorusia	4-5 000	6 - 7
Urali	4-5 000	10- 15
Kazahstan	5 -6 000	10- 15

în ceea ce privește celelalte *oblasti* (regiuni) și republici, OGPU trebuia să aplice o schemă similară de comun acord cu secretarii locali de partid și cu Comitetul Central. Pentru exil urmau să fie alese locuri nelocuite sau cu populație rară. în cadrul localităților respective chiaburii deportați trebuiau grupați în așezări mici conduse de un comandant. Pămîntul confiscat de la chiaburi devenea cotă parte indiviză din bunurile colhozurilor. Pe durata campaniei, OGPU va fi învestit cu puteri depline, inclusiv extrajudiciare, pentru rezolvarea tuturor problemelor[73].

în această schemă aveau să fie incluși aproape două milioane de oameni, bărbați, femei și copii. Dar luînd în considerare și alte date am ajuns la concluzia că în total au fost „deschiaburiți" între opt milioane și jumătate și nouă milioane de oameni. Aproape un sfert din ei au murit în primele luni și alt sfert în decurs dc un an.

Versiunea acestei oribile afaceri pe care i-a prezentat-o Stalin lui Churchill în timpul vizitei acestuia la Moscova, în 1942. oferă o imagine cu totul diferită: „Toată povestea a durat patru ani. A fost un rău necesar pentru Rusia, dacă doream să scăpăm de foametea periodică și să arăm

pămîntul cu tractorul. Mulți țărani au acceptat să treacă de partea noastră. Unii dintre ei au primit cîte un lot de pămînt ca să-l cultive în regiunile Tomsk, Irkutsk sau chiar și mai la nord, dar în general nu erau priviți cu ochi buni și pînă la urmă au fost alungați de țăranii cei mai săraci“[74]. O mare parte din populație - nu numai bolșevicii - au crezut că aceste măsuri drastice vor rezolva rapid o sumedenie de probleme. Acesta a fost prețul monstruos al planului lui Stalin de „introducere a socialismului la sate". Țăranii au devenit niște semisclavi ai statului „socialist". în timp ce

și mai eficientă a populației rurale - Jefuitorii țărănimii[4]* cum îi numea Lenin - a fost lichidată.

Slăbiți din cauza rechizițiilor și a altor poveri impuse de regim, țăranii ajunseseră la capătul puterilor. Ici-colo au izbucnit răscoale. Ca reacție la revolta țăranilor din Daghestan, Stalin a spus Biroului Politic că „ar fi bine să se lichideze treptat tulburările prin izolarea regiunii de lumea exterioară. lagoda se va îngriji ca OGPU-ul să-i someze pe capii răscoalei să se predea[4175]. Ca și în Tambov și în alte părți, asemenea mișcări de protest se încheiau cu arestări, exil și detenție în lagărele de concentrare.

Țărănimea a fost zdrobită definitiv de. foametea cumplită care a izbucnit în stadiul final al colectivizării. Statul, așa cum am văzut, le confisca și ultimul grăunte, inclusiv semințele. In 1932 recolta a fost mai mică decît în anii precedcnți, dar statul a luat, practic, aceeași cantitate de griu de la colhozuri, recurgînd la cele mai drastice mijloace. Comitetul Central al Partidului Comunist Ucrainean avea o listă neagră cu satele care „sabotau mișelește aprovizionarea cu cereale[41]. La 6 decembrie 1932[76]au fost identificate șase asemenea sate, pe care le așteptau următoarele pedepse: interzicerea vînzării produselor alimentare proprii, suspendarea livrărilor pentru gospodărie, somația de plată imediată a creditelor și, bineînțeles, o vizită din partea OGPU „pentru curățarea colhozului de elementele ostile[41].

In anii 1932-33 în Ucraina. în zona Cernoziomurilor Centrale, în Kuban, în Caucazul de nord, în regiunea Vblgăi

și în Kazahstan foametea făcea ravagii. între timp, „chiaburii[41] și elementele dușmănoase erau strămutați în zona Canalului Marea Albă - Marea Baltică, precum și în noile așezări din Siberia și din Nordul îndepărtat[77]. Pe alocuri, foametea era chiar mai cumplită decît în perioada războiului civil. Mii de oameni au încercat să fugă la orașe, dar cekiștii blocaseră drumurile și căile ferate. Astfel, în decembrie 1932, regimul a impus o altă restricție: țăranii erau deposedați de actele lor de identitate, ceea ce i-a transformat, practic, în iobagi sovietici.

Țăranii și copiii lor ajunseseră să se hrănească cu iarbă, buruieni și paiele rămase pe miriște după secerat. Statul, care nu-i scăpa o clipă din ochi, a emis la 7 august 1932, un ordin, cunoscut de populație sub denumirea de „legea miriștii[44], potrivit căreia; „Pentru însușirea ilegală (furtul) bunurilor colhozurilor sau ale sovhozurilor, se vor aplica cele mai severe măsuri de represiune socială, și anume execuția cu

confiscarea tuturor bunurilor sau privațiunea de libertate pe cel puțin zece ani și poprirea pe avere în cazul în care existau circumstanțe atenuante"[78]. De regulă, țăranii nu erau împușcați pentru culegerea miriștei, dar mulți dintre ei au primit zece ani închisoare. Pe lîngă zecile de mii de țărani trimiși în lagăre, alte trei milioane și jumătate au murit de foame. Intre timp, griul era vîndut în străinătate cu sutele de tone.

Cu toate acestea, Stalin, principalul inițiator al „planului cooperatist^ al lui Lenin, nu-și facea probleme. Mașina propagandei lucra din plin, în culmea foametei, în februarie 1933, a fost convocat un congres la care au participat 1 500 de colhoznici fruntași, loiali OGPU-ului. Au luat cuvîntul Molotov, Kaganovici, Kalinin și Voroșilov, precum și comandantul Cavaleriei Roșii, Budionnîi. în discursul său rostit la 19 februarie, Stalin a pomenit de foamete numai în treacăt. Constatînd că realizările muncitorilor se dovediseră superioare celor înregistrate de colhoznici, el a continuat: „Dar știți cu ce preț au obținut muncitorii din Leningrad și din Moscova aceste rezultate. Ce privațiuni au suferit". Au fost perioade cînd muncitorii au primit numai 60 de grame de pîine neagră, mai mult tărițe. Și lucrul acesta s-a

întîmplat nu o lună sau o jumătate de an, ci doi ani la rind"[79] Stalin dădea de înțeles că el considera aceste privațiuni drept ceva normal, necesar și chiar inevitabil. Muncitorii avuseseră de suferit - dar asta a fost singura lui referire la perioada de foamete.

Foametea reprezenta un incident. Important era ca toți colhoznicii fruntași să-și facă datoria: „Vi se cere doar să munciți cinstit, să împărțiți veniturile colhozului în funcție dc munca prestată, să apărați bunurile colhozului, să aveți grijă de tractoare și de mașini, să vă îngrijiți de cai, să aduceți la îndeplinire sarcinile trasate de statul muncitorilor și al țăranilor, să întăriți colhozul și să-i expulzați pe chiaburi și pe acoliții lor, dacă s-au strecurat printre voi"[80].

în timp ce se desfășurau lucrările Congresului, secretarii regionali de partid din Ucraina încercau să vină în ajutorul miilor de oameni ce mureau de foame. Secretarul de partid al regiunii Kiev a ordonat ca „toți oamenii, copii și adulți în egală măsură, care au abdomenul umflat și au ajuns într-o stare de prostrație din cauza foamei" să fie puși pe picioare pînă la 5 martie. Aceștia au fost transferați în locuințe speciale unde au primit o hrană corespunzătoare. Totodată, „este interzisă cu. desăvîrșire risipirea fondurilor colhozurilor, sub amenințarea unei

pedepse severe". în conformitate cu ordinele primite de la Moscova, acest funcționar vedea cauza foametei în „abuzurile săvîrșite în colhozuri, trîndăvie, încălcarea disciplinei muncii etc."[81]. Cu astfel de ordine contradictorii, foametea continua să facă ravagii în Ucraina, țara abundenței.

Lenin spunea că „pentru noi, creșterea gospodăriei țărănești este o condiție a dezvoltării socialismului"[82], iar Stalin a numit colhozul cea mai acceptabilă formă de agricultură colectivă. Aceasta a reușit să distrugă comunitatea țărănească și să-i transforme pe locuitorii ei în iobagi ai statului. Sistemul comunist a încercat cu perseverență diabolică să pună sub semnul egalității între munca silnică din colhoz și munca liber consimțită. Dar indiferent de plenarele „istorice" ținute de Comitetul Central, de investițiile și tehnologia trimise la sate, de stratagemele folosite pentru cointeresarea șefilor de

colhozuri, nu s-au obținut niciodată rezultatele scontate.

Țara care, înainte de război, era a patra exportatoare de cereale din lume, a devenit cel mai mare importator. Acest singur fapt este suficient pentru a condamna experimentul sovietic. Bineînțeles că Stalin nu avea de gînd să cumpere grîu din afară: moartea cîtorva milioane de cetățeni ai țării lui nu era decît un incident pe drumul glorios către viitorul luminos. Hrușciov și succesorii lui au devenit mari importatori de grîu, dar în fiecare an trebuiau să-și stoarcă creierii ca să vadă ce ar mai putea vinde pentru a obține valuta forte necesară, pe lîngă cele trei sute de tone de aur pe care le înstrăinau anual. Brejnev nu a cerut decît o singură dată un raport referitor la aprovizionarea și consumul de cereale pe o perioadă mai îndelungată. După ce i s-a aplicat ștampila „Foarte important" acesta a fost băgat imediat într-un „dosar special". Pe două pagini, într-un stil de o concizie necruțătoare, materialul dezvăluia marele secret al partidului: de-a lungul întregii perioade sovietice, țara a suferit de lipsuri de gri ne practic, în fiecare an[83]. Situația fusese rezolvată în două feluri: în timpul lui Stalin oamenii au murit de foame, iar după el guvernele au cumpărat cereale de la capitaliști, care, contrar profeției lui Lenin, nu suferiseră nici un „colaps".

Brejnev a meditat multă vreme la conținutul raportului. însemna oare aceasta că sistemul cooperatist nu poate hrăni țara? îndemnul lui Lenin de a fi lichidați Jefuitorii țărănimii" fusese de mult pus în aplicare, totuși nu erau destule grine. Iar Uniunea Sovietică trebuia să

le cumpere în fiecare an de la capitaliști, Cum rămîne cu întrecerea socialistă? Pămînturile vigine? Milioanele de medalii acordate? Chiar de curînd primise o propunere de la Kiev să se instituie încă o medalie de Erou al Muncii Socialiste, iar el să fie primul distins cu ea, bineînțeles. Din 1957, țara importase grîu în permanență. Sute, mii de tone de aur, petrol, metal - totul pentru grine.

Brejnev nota, de regulă, pe marginea documentului „să fie transmis celorlalți membri ai Bircțului Politic" Acum însă nu a făcut decît să se semneze și să adauge data, 17 octombrie 1978. Nu voia să discute o problemă de o asemenea gravitate cu Biroul Politic. Ce rost ar fi avut ca

această informație să se scurgă în afara zidurilor Kremlinului? A pus deoparte raportul și s-a apucat să semneze un teanc mare de ordine prin care se acordau decorații învingătorilor în întrecerea socialistă în cinstea Marii Revoluții din Octombrie.

Tragedia intelectualității

Lenin a fost deopotrivă un demon al distrugerii și un demiurg. A vrut să implementeze socialismul în cîteva luni, „să construiască" comunismul în cîțiva ani. Ideile lui erau radicale și impulsive. La propunerea lui, la 12 aprilie 1918, Sovnarkomul a aprobat un decret de „îndepărtare a monumentelor ridicate în onoarea țarilor și a slugilor lor și de elaborare a unor proiecte de monumente închinate revoluției socialiste ruse". Se cerea ca machetele să fie gata pînă la 1 mai. Dar s-a dovedit mult mai simplu detronarea țarului și a slujitorilor lui decît înlocuirea lor cu noi idoli. La sfîrșitul lunii iulie, academicianul Pokrovski a prezentat Sovnarkomului un raport în care cerea înălțarea „a cincizeci de monumente închinate activității revoluționare și sociale, filosofiei, literaturii și artei". Lenin a propus să fie prezentate Sovnarkomului liste de candidați în termen de „cinci zile".

Lunacearski a primit un raport în care i se cerea să îndeplinească urgent, „ordinul Sovnarkomului de a se împodobi străzile, clădirile publice etc., cu inscripții și citate". După două zile, lista a fost aprobată. Două luni mai tîrziu Lenin a dorit să știe în ce măsură fusese îndeplinit ordinul Sovnarkomului și s-a declarat foarte nemulțumit de răspuns. Nu se făcuse mai nimic. L-a convocat pe Lunacearski, însă acesta se afla la Petrograd. I-a telegrafiat imediat: „Am ascultat raportul lui Vinogradov despre busturi și monumente și sînt profund indignat. Nu

s-a făcut nimic de luni de zile. Nu există nici un bust al lui Marx și nici lozinci sau inscripții de propagandă pe străzi. Te admonestez pentru neglijența dumitale criminală. Să-mi trimiți de urgență lista vinovaților pentru a fi trimiși în judecată. Rușine sabotorilor și tîlharilor“[84].

Țara zăcea în ruine, poporul murea de foam e,

criminalitatea atinsese cele mai înalte cote, iar Lenin dorea să scape cît mai repede de vestigiile trecutului, înlocuindu-le cu idoli turnați din fier. Incapabil să înțeleagă că, în istorie, nimic nu dispare, încerca să șteargă pur și simplu amintirea „idiotului de Nikolai al II-lea'\ de exemplu. Șaptezeci și cinci de ani mai tîrziu, țarul avea să-l depășească în popularitate pe Lenin, și asta prin eforturile conjugate ale bolșevicilor. Memoria și conștiința publică funcționează după propriile legi, nu după cele stabilite de Biroul Politic sau de către Sovnarkom.

Episodul monumentelor ilustrează cît se poate de grăitor pragmatismul lui Lenin în evaluarea culturii spiritului: totul trebuie să servească revoluției și pentru atingerea acestui scop se impune ca educația să se situeze în fruntea listei de priorități.

Răspunzînd la un chestionar al Institutului de Neurologie, Krupskaia remarca în 1935: „El (Lenin) iubea foarte mult teatrul, întotdeauna îi produsese o puternică impresie“[85]. Această afirmație contrazicea însă amintirile evocate anterior în care notase că, în timp ce locuiau în străinătate, înainte de revoluție „mergeam la teatru și plecam după primul act“. La Moscova, Lenin se ducea numai rareori la teatru și Krupskaia își amintește că, în mijlocul unei piese după un roman al lui Dickens, s-a plictisit și a plecat. „Dragostea^ lui pentru teatru nu l-a împiedicat să aprobe închiderea Teatrului Mare. Biroul Politic a discutat în repetate rinduri această chestiune și a fost de acord cu decizia adoptată[86]. Lunacearski a protestat chiar înainte ca problema să ajungă la Sovnarkom, dar Lenin a fost foarte insistent. I-a scris lui Molotov:

„Am auzit de la Kamenev că Sovnarkomul a acceptat propunerea obscenă a lui Lunacearski de a salva Bolșoi Teatr. în această situație propun ca Biroul Politic să emită următoarele ordine: 1) Prezidiul VȚIK să anuleze ordinul Sovnarkomului. 2) Se vor păstra cîteva zeci de artiști la Moscova și la Petrograd ca să dea spectacole (ca dansatori și cîntăreți) pe bază de autofinanțare, astfel încît să evităm cheltuielile mari legate de întreținere etc. 3) Jumătatea de miliard care se economisește în acest fel urmează să fie destinată lichidării

analfabetismului și amenajării sălilor de lectură. 4) Lunacearski va fi convocat la o audiere de cinci minute ca să-și spună ultimul cuvînt înainte de a fi sancționat"[87].

Această ultimă remarcă atestă indulgența lui Lenin față de cosmopolitul Lunacearski, dar în rest, mesajul era cît se poate de limpede. Cine ar fi putut să se opună unei campanii împotriva analfabetismului - dar cu prețul sacrificării Teatrului Mare și a altor sanctuare ale culturii naționale?

Pe Lenin nu-1 neliniștea chestiunea aceasta. Scăderea nivelului intelectual al populației va fi prețul plătit pentru creșterea conștiinței ei în asemenea măsură încît să poată fi mai ușor manipulată.

în decembrie 1918, Lenin a elaborat următoarele instrucțiuni:

„Sarcină: în două săptămîni să se elaboreze o carte pentru muncitori și țărani. Teme: construirea regimului sovietic, politica lui internă și externă. Exemple: Esența regimului sovietic. Cum este guvernată țara? Legea pămîntului. Consiliile economice. Naționalizarea fabricilor. Disciplina muncii. Imperialismul. Războiul imperialist. Tratatele secrete. Cum am propus pacea. Pentru ce luptăm noi acum? Ce este comunismul? Separarea bisericii de stat ș.a.m.d."[88].

Pînă și campania împotriva analfabetismului era politizată. Nu trebuia să se pomenească nici un cuvînt despre trecut, ca și cînd acesta ar fi fost confiscat și aruncat la lada de gunoi a istoriei. Muncitorii și țăranii trebuiau să știe în primul rînd care este esența comunismului. Un om cu un intelect dezvoltat, așa cum era Lenin, își dădea seama că mintea reprezintă cel mai puternic bastion. Nu va fi ușor de stăpînit, nici chiar cu ajutorul OGPU. De aceea se impunea mobilizarea Partidului și a secțiilor mici ale intelectualității care acceptaseră bolșevismul. Lenin preconiza așadar introducerea controlului de partid în sînul intelectualității, pentru ca aceasta să fie pusă în slujba revoluției. Cînd Biroul Politic a discutat problema unui congres al Proletkult-ului*, Lenin, Stalin, Kamenev, Krcstinski și Buharin au susținut în unanimitate subordonarea Proletkult-ului față de Partid[89].

în 1925, Trotki, care, spre deosebire de ceilalți lideri manifesta interes pentru literatură și artă, avea să le spună scriitorilor și poeților

* **Organizație întemeiata de bolșevici și sprijinită**

de Lunacearski în calitatea sa de Comisar pentru Educație (Invățămînt public), în vederea stimulării eforturilor creatoare ale muncitorilor, cărora li se inocula un spirit comunist, dar și autonomie. în realitate, a reprezentat o tendință pluralistă în cadrul bolșevismului și căreia i-a revenit un rol foarte important în prefigurarea evenimentelor ulterioare.

389 moscoviți: „Dispunem de o fabrică pentru crearea noilor poeți și artiști proletari, dar aceasta nu este nici MAPP, nici VAPP, ci RKP * Tovarășii trebuie să se înscrie în partid și să studieze. Partidul îl educă pe poetul proletar, creează adevăratul scriitor-artist. De aceea scriitorul comunist, ca membru de partid, trebuie să se concentreze asupra creativității în interiorul organizației de bază[4190].

Tragedia culturii ruse și a intelectualității sale începuse. Atitudinea partinică avea să înăbușe libertatea de creație a reprezentanților ei. Mintea nu este numai o fortăreață, dar și ultima oază a libertății. Pentru a forma o națiune capabilă să gîndească la un nivel elementar, bolșevicii au prescris populației un regim generos de alimentație intelectuală primitivă. Domeniile literare interzise cititorului sovietic s-au extins considerabil, atingînd proporții absurde în următorii șaptezeci de ani. Educația intelectualității sovietice avea să fie una din principalele sarcini bolșevice, și programul ei a fost schițat de Lenin într-unul din articolele pe care le-a scris încă în 1905, intitulat *Organizația de partid și literatura de partid.* Lenin afirmă fără echivoc că literatura trebuie să fie o chestiune de partid, că ziarele vor fi controlate de organizațiile de partid, iar scriitorii au obligația să se înscrie în partid[91]. De îndată ce a ajuns la putere, opinia lui a devenit lege.

Mai întîi, intelectualii trebuiau triați. Cei care - probabil majoritatea - se dovedeau incapabili să răspună cerințelor revoluției, au luat calea exilului. Mulți au plătit cu viața, au fugit în străinătate sau au fost exilați, așa cum s-a întîmplat cu zeci de mii dintre cei mai buni. în iunie 1922, Biroul Politic a discutat un raport prezentat de losif Unșliht, principalul adjunct al lui Dzerzynski, despre „grupările antisovietice“ în care se propunea expulzarea din țară a tuturor acelora care nu manifestă atașament față de partid. Se preconiza formarea unei comisii speciale, alcătuită din reprezentanți ai NKVD-ului și ai Comisariatului pentru Justiție care aveau dreptul, atunci cînd nu se putea recurge la măsuri mai energice, să comute pedepsele în exil peste graniță sau în anumite localități ale Federației ruse[92].

Omnipotentul GPU a făcut o listă cu cei pe care îi considera primejdioși pentru revoluție, de fapt, elita societății ruse. La 2 august, Unșliht definitivase lista „intelectualilor antisovietici din Moscova și din Petrograd. Tuturor personalităților notabile li se va oferi * MAPP Asociația Scriitorilor proletari din Moscova. VAPP - Asociația unională a scriitorilor proletari - RKP - Partidul comunist rus.

 posibilitatea să părăsească țara pe proprie cheltuială Dacă refuză, va plăti GPU". In același timp, .,ziarele contrarevoluționare *Știrile agricole, Gîndul* și *Renașterea economică* vor fi desființate pentru că publică opinii idealiste și antisovietice"[91].

GPU își cunoștea meseria: selectase cele mai strălucite nume din cadrul elitei intelectuale ruse, dar se orientase în alegerea sa și după sugestiile lui Lenin, căci politica drenării societății de resursele sale intelectuale îi aparținea în mare măsură. Listele i-au fost prezentate dc mai multe ori spre a fi corectate, suplimentate sau completate cu observații și întrebări, înainte de a fi înaintate la GPU, lui Dzerzynski, Stalin și Unșliht pentru definitivare. Cînd primul contingent a fost gata de deportare, în toamna anului 1922, Lenin era în convalescență, dar continua să se intereseze de expulzările ce urmau să aibă loc în viitor. La 17 septembrie i-a scris lui Unșliht: „Te rog să iei măsuri ca toate documentele să fie trimise înapoi la mine cu comentarii și precizări: cine a fost deportat, cine este la închisoare, cine a scăpat de deportare etc. Poți să faci scurte comentarii *pe această scrisoare^.* In seara următoare, întrucît Unșliht era plecat, adjunctul lui, lagoda, a răspuns: „în conformitate cu instrucțiunile dumneavoastră, atașez lista cu comentariile și numele oamenilor (pe o listă separată) care au rămas la Moscova sau la Petrograd dintr-un motiv sau altul". A mai adăugat că „primul contingent părăsește Moscova vineri, 22 septembrie"[95]. Listele lui Lenin erau lungi și purtau subtitluri ca acestea: profesori la prima universitate din Moscova; profesori la Academia Agricolă Petrovsko-Razumovski; profesori la Institutul de Căi Ferate implicați în cazul Societății Economice Libere; profesori antisovietici de la Institutul de arheologie; profesori și intelectuali care-și desfășoară activitatea la editura Bereg; persoane implicate în cazul 813 (Cazul Abrikosov); agronomi antisovietici și cooperativiști; medici; ingineri antisovietici; scriitori;

scriitori din Petrograd. La acestea se adăuga o listă specială de intelectuali antisovietici din Petrograd.

Primul contingent număra 120 de oameni. Documentul de expulzare a lor a fost semnat la 31 iulie 1922 de Kamenev, Kurski și Unșliht. După lista acelor nume răsunătoare urma un comentariu al lui lagoda: „în conformitate cu decizia Biroului Politic, comisia condusă de tovarășul Dzerzynski a examinat cererile de anulare a deportării în cazul persoanelor considerate de neînlocuit în domeniul lor de activitate, pentru care instituțiile respective au cerut permisiunea să fie menținute în posturi". Elocvent în acest sens este comentariul făcut

de GPU cu privire la filosoful Nikolai Berdeaev: „E un colaborator apropiat al editurii Bereg, anchetat în legătură cu centrul tactic; monarhist, cadet de dreapta, membru în Sutele Negre (extremă dreapta), religios, implicat îh contrarevoluția bisericii. Exil“[96].

Merită consemnat faptul că Lenin lua aceste decizii la numai o lună după ce Krupskaia îl ajutase să facă cele mai simple exerciții mentale, și anume înmulțirea numerelor cu două cifre. Acoperise un caiet de școală de douăzeci de pagini cu un scris copilăresc[97].

Viitorul unei întregi generații, soarta intelectualității Rusiei erau decise de un om care abia dacă reușea să rezolve probleme dc aritmetică pentru copiii din clasa întîi. în cele douăsprezece volume ale *Cronicii vieții lui Lenin* nu se pomenește nimic de această perioadă. Sînt înfățișate numai părțile luminoase ale existenței marelui conducător. în ziua în care a examinat listele cu deportații, *Cronica* pretinde că ar fi comandat „plicuri și lipici de cea mai bună calitate“[98].

Două zile mai devreme, la 15 septembrie, Lcnin îi trimisese o scrisoare lungă lui Gorki, care îi scrisese foarte îngrijorat din Germania, în momentul în care auzise de arestările în rindul intelectualilor. Scrisoarea lui Lenin, care reflectă, în esență, atitudinea sa față de intelectualitate, i-a inspirat, fără îndoială, pe succesorii săi în încercarea de a-i reduce pe intelectualii sovietici la rolul de slujitori obedienți. După cum susține Elena Kuskova, fostă lideră a liberalilor, în 1922, Gorki, emigrant și observator critic foarte fin al

scenei sovietice, avea unele ezitări: îi era dor de patrie, dar auzea lucruri înfricoșătoare despre execuțiile care se țineau lanț[99]. Presat puternic de Moscova să se întoarcă, Gorki, a cărui viață reflectă într-un anume fel tragedia intelectualității ruse, încerca să reziste tentației. Pentru a-și păstra libertatea artistică, ar fi trebuit să rămînă în străinătate, dar era mai mult decît putea îndura. Scrisoarea de protest adresată iui Lenin în care îl ruga să apere intelectualitatea, pare un ultim spasm al libertății lui.

Răspunsul lui Lenin a fost dogmatic, furios, peremptoriu și dur. Lăsa impresia că ar fi aflat deja că Gorki și, o dată cu el, tot restul intelectualității care mai rămăsese în țară aveau să fie învinși și distruși. Deși recunoștea că „se făcuseră unele greșeli" în timpul arestărilor, Lenin a conchis că „arestarea cadeților și a celor apropiați lor era și necesară, și corectă". în continuare îi ținea o adevărată prelegere lui Gorki:

„Ar fi o greșeală să confunzi forțele intelectuale ale poporului cu

 forțele burgheziei intelectuale. îl iau drept exemplu pe scriitorul Vladimir Korolenko: Am citit de curînd broșura lui *Război, patrie și omenire,* pe care a scris-o în august 1917. Este probabil un exponent de frunte al celor «aproape cădeți», practic, un menșevic. Dar ce apologie dezgustătoare a războiului imperialist face dincolo de frazele lui siropoase! Este un filistin jalnic, prins în capcana prejudecăților burgheze! Pentru gentlemeni ca acesta, zece milioane de morți în timpul războiului imperialist nu înseamnă mare lucru, în vreme ce moartea a sute de mii de oameni într-un război *drept* împotriva moșierilor și a capitaliștilor le trezește compasiunea provocîndu-le chiar accese de isterie"[4].

Lenin continuă: „Forțele intelectuale ale muncitorilor și țăranilor se consolidează în lupta pentru răsturnarea burgheziei și a complicilor acesteia, a intelectualilor, a lacheilor capitalului, care cred că sînt creierul națiunii. In realitate, nu sînt creierul, ci dejecțiile ei". Lenin și-a exprimat cum nu se poate mai plastic sentimentele pe care i le inspirau Rusia și intelectualitatea sa. Nu.putea să-și încheie scrisoarea fără să lanseze un atac la persoană împotriva lui Gorki.

„Nu o dată, și la Capri și în alte împrejurări ți-am atras

atenția că te complaci în compania celor mai dăunătoare elemente ale intelectualității ruse și că cedezi în fața capriciilor lor. Știu că după părerea ta, Roșii sînt în aceeași măsură dușmani ai poporului ca și Albii (luptătorii pentru răsturnarea capitaliștilor și a moșierilor puși pe picior de egalitate cu moșierii și capitaliștii) și că nu ți-ai pierdut credința în Dumnezeu Atotputernic și în Țar, Tătuca țarul. înțeleg perfect punctul tău de vedere.

Așa este, vei pieri (aici Lenin a adăugat o nofă: Pentru că nu scrii, îți irosești timpul faeîndu-ți griji din cauza unor intelectuali nenorociți și nu scrii; or, asta înseamnă moartea pentru un scriitor) dacă nu te smulgi din acest mediu de intelectuali burghezi! îți doresc din toată inima să te disociezi de ei cît mai repede.

Cu cele mai bune urări, al dumitale, Lenin"[100]

E mai puțin relevant faptul că un individ poate avea o părere atît de urîtă despre intelectualitatea rusă, dar e dezastruos ca ea să fie împărtășită de un lider bolșevic aflat în fruntea Partidului. Lenin afirmase mai de mult că nu are încredere în intelectualitate și că „problema literaturii trebuie să devină parte componentă a muncii de partid". Din clipa în care a acceptat marxismul ca adevăr suprem, a

negat dreptul la existență al oricărui alt punct de vedere. Prin analogie cu un fanatic religios, respingea orice încercare de analiză intelectuală a aigumentelor pro și contra Roșiilor și a Albilor. Și, evident, în calitate de arhitect al experimentului din Octombrie, avea autoritatea de a cere și celorlalți să urmeze aceeași linie.

într-un lung memoriu adresat lui Stalin în toamna anului 1922, Lenin dădea numele indivizilor implicați în editarea publicațiilor antibolșevice, precum și ale acelora pe care îi considera oponenți înverșunați ai regimului său. Memoriul dădea expresie grijii obsesive a lui Lenin de a se debarasa de asemenea oameni:

„în legătură cu problema excluderii menșevicilor, a popular-socialiștilor, a cadeților etc., aș vrea să pun cîteva întrebări, întrucît această chestiune, abordată înainte ca eu să plec în concediu, a rămas neelucidată. S-a decis să fie „smulși din rădăcină" toți popular-socialiștii? Peșehonov, Miakotin, Gomfeld? Petrișcev și *ceilalți?* Cred că trebuie

expulzați cu toții. îi consider mai periculoși decît oricare alți social-revoluționari, pentru că sînt mai vicleni. La fel și A. N. Potresov, Izgoev și *toți* cei de la revista *Ekonomist (Ozerov și mulți, mulți alții).* Menșevicii Rozanov (medic, viclean), Vidgorocik (Migulo sau cam așa ceva), Liubov Nikolaevna Radcenko și fiica ei (cele mai mari dușmance ale bolșevismului); N.A. Rojkov (trebuie exclus, este incorigibil); S. L. Frank (autorul *Metodologiei).* Comisia Manțev-Medding trebuie să facă 1 iste cu numele acestor domni .ce urmează să fie deportați fără milă din țară. Vom curăța Rusia o dată pentru totdeauna.

Cît despre Lejnev... trebuie să ne mai gîndim: n-ar fi cazul să-l expulzăm și pe el? Dă dovadă de o abilitate deosebită, așa cum reiese din articolele lui. Ca toți cei de la *Ekonomist,* Ozerov este un dușman înverșunat. Toți trebuie îmbrînciți afară din Rusia, și asta cît mai repede cu putință. De îndată ce se încheie procesul social-revoluționarilor, nu mai tîrziu și fără nici un fel de explicații în privința motivelor.

Aceeași soartă o vor avea și autorii de la Casa scriitorilor și de la *Mîsl* (Gîndul) din Petrograd. Trebuie să cercetăm și Harkovul, căci nu știm ce sc întîmplă acolo, de parcă ar fi „o țară străină" pentru noi. Trebuie curățat repede, înainte de încheierea procesului social- revoluționarilor. Atenție la scriitorii din Petrograd (adresele lor sînt în *Novaia russkaia kniga,* nr. 4,1922, p.37) și la lista editurilor particulare (p.29)"[10]'.

Instrucțiunile polițienești ale lui Lenin, ce par așternute pe hîrtie

dintr-o singură răsuflare au fost trimise imediat lui Dzerzynsky, însoțite de o adnotare marginală a lui Stalin. Timp de douăzeci și cinci de ani după Congresul al XX-lea, rușii s-au întrebat de unde a învățat Stalin să fie atît de crud față de conaționalii săi. Nici unul dintre noi - inclusiv autorul rîndurilor de față - nu și-a imaginat vreo clipă că Lenin a fost părintele terorismului intern din Rusia, al terorismului totalitar și nemilos. Cum se explică însă cruzimea lui Lenin? Spre deosebire de Stalin, a avut o copilărie fericită și a dus o viață lipsită de griji în străinătate. Numai filosofia „legii și moralității revoluționare" putea să-i inspire lui Lenin ideea

că totul este permis în numele atingerii scopului. Așa cum a scris Macchiavelli: „Conducătorii sînt judecați după rezultate, de aceea trebuie să încerce să păstreze puterea și să repurteze victorii. Indiferent de mijloacele folosite pentru atingerea scopului, acestea vor fi întotdeauna considerate corecte și vor fi aprobate"[102]. Credința fanatică potrivit căreia istoria va justifica orice fel de mijloace cu condiția realizării obiectivului propus era adînc înrădăcinată în mintea lui Lenin atunci cînd, pe neașteptate, a pus mîna pe putere.

Conducătorul partidului, un adevărat șef al poliției secrete, îi învăța pe cekiști cum să procedeze în cazul neglijării directivelor de partid. A revenit la tema deportărilor la sfîrșitul anului 1922 cînd i-a telefonat un ordin lui Stalin, prin intermediul secretarei sale Lidia Fotieva, în legătură cu un alt liber cugetător, N. A. Rojkov: „Propun, mai întîi, ca Rojkov să fie expulzat în străinătate; în al doilea rînd, dacă acest lucru e imposibil (invocîndu-se, de exemplu, vîrsta lui), atunci trimiteli-1 la Pskov să trăiască în condiții acceptabile, cu mijloace adecvate. Dar trebuie ținut sub strictă supraveghere pentru că este și va rămîne de-a pururi dușmanul nostru"[1Q3].

In felul acesta, Lenin se implica personal în aplicarea formulei sinistre: „Vom curăța Rusia pentru mult timp de aici înainte". Cu alte cuvinte, o vom curăța de o conștiință intelectuală. Nu s-a jenat să arate victimele cu degetul, deși cunoștea personal multe din ele. în scrisoarea lui Gorki și-a exprimat atitudinea față de intelectualitate, apoi în nota către Stalin a formulat instrucțiuni concrete. în august 1922, Biroul Politic a urmat linia trasată de lider atunci cînd a aprobat propunerea lui Unșliht „de a expulza din țară elementele contrarevoluționare din rindul studcnțimii" și de „a forma o comisie alcătuită din Kamenev, Unșliht și Preobrajenski"[104]. Bolșevicii priveau în viitor și rupeau mlădițele verzi ale viitoarei generații de intelectuali.

Lenin și-a exprimat vederile cu privire la artistul creator în 1908, atunci a analizat opera lui Lev Tolstoi[105]. Articolul său, *Lev Tolstoi ca oglindă a revoluției ruse* este edificator în acest sens, căci dovedește că incapacitatea lui Lenin de a-1 vedea pe marele scriitor altfel decît în termenii revoluției.

Spicuim din conținutul articolului său:

„Pe de-o parte, este un artist de geniu care a lăsat posterității nu numai tablouri remarcabile ale vieții ruse, ci și lucrări de primă mărime ale literaturii universale. Pe de altă parte, este moșier, un idiot întru Cristos. Pe de-o parte, exprimă un protest energțp, direct și sincer împotriva minciunilor sociale și a ipocriziei, iar pe de altă parte este «tolstoian», adică un smiorcăit demodat și isteric, un așa-zis intelectual rus, care se bate cu pumnii în piept și spune: «Sînt rău, sînt ticălos, dar mă ocup de autoperfecționarea mea morală. Am renunțat la came și mă hrănesc numai cu chiftele de orez»"[106].

Lenin a rămas țintuit în tranșeea lui de clasă, vădind o înțelegere superficială a lui Tolstoi, în timp ce marele scriitor a pledat pentru valorile universal umane. Tolstoi îi era însă necesar lui Lenin pentru a scoate în evidență inutilitatea și lipsa de importanță a intelectualității ruse. Aceasta era, bineînțeles, diversificată, și reducerea ei la un conglomerat de „smiorcăiți isterici și demodați" echivala cu adoptarea unui punct de vedere îngust, de clasă.

Un număr important de scriitori, academicieni, ingineri ș a., trezindu-se în această situație disperată, au încercat să părăsească țara din proprie inițiativă, dar Biroul Politic și GPU au reacționat prompt. lagoda scria că agenția lui avea „declarații semnate de mai mulți scriitori, Zinaida Vengherova, Alexandr Blok, Fedor Sologub, din care reieșea că aceștia doreau să plece din țară". lagoda trage un semnal de alarmă: „Ținînd seama de faptul că scriitorii transfugi duc o campanie foarte activă împotriva Rusiei sovietice și că unii dintre ei, cum ar fi Konstantin Balmont, Alexandr Kuprin, Ivan Bunin, recurg la cele mai mîrșave inițiative, Ceka nu recomandă aprobarea acestor cereri"[107].

Situația artiștilor și a intelectualilor renumiți a devenit o problemă deosebit de spinoasă - și de mare importanță în relațiile publice -, căci Uniunea Sovietică încerca să dobîndească recunoașterea diplomatică și acceptarea ei ca stat la începutul anilor ’20. astfel că, în scurt timp, tuturor celor menționați mai sus li s-a permis să

părăsească țara. Intelectualitatea ucraineană avea să

beneficieze dc un tratament oarecum diferit: Biroul Politic a acceptat propunerea lui Unșliht ca aceștia „să fie deportați în zone îndepărtate ale RSFSR“.[08]

Mulți doreau să plece, mai ales aceia care nu vedeau nici un fel de perspective de a-și continua activitatea creatoare în Rusia sovietică. Și într-adevăr, după cîțiva ani, în străinătate a înflorit o literatură rusă regenerată, caracterizată prin originalitate, dragoste de libertate și onestitate, în spiritul tradiției literare a Rusiei. Criticul Gleb Struve se întreba pe drept cuvînt: Ce are literatura rusă comparabil cu *Viețile lui Arseniev* de N. Bunin, cu lucrările lui Remizov din perioada emigrației, cu romanele filosofico-istorice ale lui Aldanov, cu poezia lui Hodaseevici și a Țvetaevei sau cu originalele romane ale lui Nabokov?“[109] Numele multor altor scriitori și filosofi ar putea fi adăugate la această listă, dar, gîndindu-ne la expulzarea lor din patrie, nu putem să nu ne exprimăm temerea că, dacă n-ar fi fost izgoniți de Lenin, ar fi sucombat tară îndoială sub ghilotina lui Stalin un deceniu mai tîrziu.

Oamenii au încercat să părăsească țara și în grupuri. în mai 1921, Biroul Politic a discutat o cerere de plecare în străinătate adresată de Studioul Unu al Teatrului de Artă din Moscova și a decis amînarea deciziei pînă cînd Lunacearski le va raporta cîți dintre artiștii și oamenii de știință cărora li se permisese să plece în străinătate se mai întorseseră acasă[110]. într-adevăr, circulația era, în mare măsură, în sens unic și îndreptată spre vest. în 1921-22, artiștii care salutaseră revoluția ca pe un eveniment favorabil libertății de creație se pregăteau să părăsească țara pentru un mediu mai tolerant, adesea la Paris și la Berlin. încă o dată, cîteva din cele mai cunoscute nume ale lumii artistice ruse aveau să găsească cîmp de afirmare în afara patriei lor: Chagall, Kandinsky, Soutine, Diaghilev și Baletul său rus, compozitorii Prokofiev și Stravinski.

Această emigrare în masă a celor mai reprezentative personalități sovietice a fost, fără îndoială, o mărturie elocventă a deficiențelor sistemului. Chiar și pe vremea lui Lenin, guvernul bolșevic a sesizat efectele nefavorabile ale exodului intelectualității asupra multor domenii ale economiei; la 9 august 1923 Biroul Politic, sub președinția lui Kamenev, a discutat un memorandum al lui Dzerzynski,

în care se spunea printre altele: „Există cîțiva specialiști ruși importanți incapabili să se adapteze condițiilor de viață din străinătate care ar

dori să se întoarcă în Rusia ca să-și reia lucrul. Ducem mare lipsă de specialiști. Nu-i avem decît pe cei preluați de la Kolceak, Denikin și Vranghel, care, dintr-un motiv sau altul, n-au fost împușcați. Aceștia (cei din străinătate) ar trebui să facă cereri individuale pentru acordarea cetățeniei sovietice". S-a hotărît ca „specialiștilor ruși să li se permită întoarcerea în țară și să li se ofere un loc de muncă"[111]. Dacă în timpul războiului civil, intelectualitatea a părăsit masiv țara, cei care s-au întors puteau fi numărați pe degete. Dar, evident, mai rămîneau și aceia care „din diverse motive nu fuseseră împușcați".

În 1'923, Biroul Politic a dat instrucțiuni Cekăi „să dezintegreze emigrația alb-gardistă și să-i folosească pe cîțiva din reprezentanții ei în interesul regimului sovietic". La vremea cuvenită s-a creat o secție specială a OGPU care a îndeplinit misiuni importante în sînul emigrației ruse, inclusiv „lichidarea" unor „dușmani deosebit de periculoși ai regimului sovietic". Din rapoartele agenților din capitalele occidentale reiese că autoritățile au expulzat mai întîi mase întregi de intelectuali, apoi au făcut tot ce au putut ca să-i dezbine, recurgînd la scandaluri, mituiri și aţîțarea unui grup împotriva altuia. Au fost deschise dosare ale savanților, scriitorilor și, evident, ale personalităților politice de marcă, în care erau înregistrate toate mișcările și toate cuvintele lor, dosare reunite sub denumirea generală „Emigrația rusă".

Este interesant de notat că serviciile secrete sovietice au încercat să se infiltreze în cercul lui Berdeaev și să se folosească de numele și influența acestuia. După cum susține agentul Kal, Berdeaev e total inutil, deoarece „critică comunismul, este un dușman hotărît al filosofiei materialiste și nu dorește să discute decît despre teologie". Poate că din acest motiv Berdeaev apare în dosarele secției Externe sub numele de „Confesorul"[112]. După mai multe încercări, agenții lui Menjinski au renunțat și l-au lăsat în pace pe filosof

Regimul sovietic era îngrijorat și din cauza faptului că emigranții ruși, deși își pierduseră țara și trebuiau adesea să

supraviețuiască în sărăcie, și-au înființat curînd propriile edituri și ziare, la care colaborau personalități de prestigiu. S-au luat măsuri preventive pentru ca cetățenii sovietici să fie protejați de „influența burgheziei putrede" interzicîndu-se pătrunderea în țară a publicațiilor respective.

Pentru intelectualitatea expulzată, cea mai mare tragedie o constituia pierderea patriei, în timp ce intelectualii rămași în Rusia sovietică erau privați în primul rînd de libertatea de creație. Cei care

nu au acceptat revoluția au încercat să schimbe lucrurile din țară, străduindu-se, în același timp, să se adapteze la noua și trista realitate. Elocvent în acest sens este „cazul doctorilor"*.

în vara anului 1922, s-a ținut la Moscova Congresul medicilor din întreaga Rusie. Comisarul pentru sănătate îi raporta lui Lenin și Biroului Politic:

„Recentul congres al medicilor a scos la iveală tendințe atît de periculoase, încît consider necesar să-i informez în acest sens pe membrii Biroului Politic... La congres s-a dus o campanie susținută împotriva medicinii sovietice și a fost elogiată medicina practicată la nivel local. Delegații au discutat despre eforturile făcute pentru sprijinirea cadeților și a menșevicilor, ca și despre înființarea unei publicații periodice proprii. GPU ar trebui să fie consultat în ce privește îndepărtarea conducătorilor medicilor, Granovski, Mânui, Vidgorcik și Livin. Dacă i-am aresta, nu le-ar crește popularitatea?"[113]

Lenin a întrevăzut un pericol și mai mare în gîndirea liberă a doctorilor, drept care a făcut următorul comentariu pe marginea raportului lui Semașko. „Către tovarășul Stalin. Cred că trebuie arătat lui Dzerzynski și tuturor membrilor Biroului Politic, fără să se facă copii, apoi să se adopte hotărirea adecvată"[114]. Două ședințe ale Biroului Politic au fost dedicate „Cazului doctorilor", prima în 28 mai și a doua pe 8 iunie. Numai Tomski s-a abținut la votarea măsurilor represive, declarind că „problemele congresului medicilor necesită o abordare diferențiată. Sîntem în mare măsură vinovați". în final, însă, s-a votat rezoluția lui L.enin cu privire la „grupările antisovietice din rindurile intelectualității sovietice"[115].

Aceste măsuri polițienești prefigurau consolidarea

tendințelor totalitare. Partidul a început să hotărască în toate probleme vieții intelectuale - ce se putea scrie, cine avea dreptul să publice, cine putea fi lăudat, cine trebuia detestat, și cine putea fi recompensat. Astfel, la 13 septembrie 1922, Biroul Politic, sub președinția lui Lenin, a dezbătut o problemă ridicată de Pokrovski în legătură cu persoanele care aveau dreptul de a ține prelegeri la Institutul Profesorilor Roșii. S-a decis ca „lui Deborin și Liubov Axelrod să li se acorde permisiunea de a preda cursuri de filosofie marxistă, dar lui Bazarov i s-a interzis să vorbească despre capital"[116]. în februarie 1921, Biroul Politic a

* Nu este vorba de vestitul „complot al doctorilor" din 1953, ci de evenimente mai puțin cunoscute din 1922.

consacrat mai mult timp problemei ridicate de Krasin în legătură cu vînzarea în străinătate a scrisorilor și a jurnalelor defunctei împărătese decît arzătoarei chestiuni a foametei[117]. Orice lucru care avea chiar și cea mai vagă conotație ideologică era privit de bolșevici ca o problemă de ordin strategic. Generalului alb Slașcev i s-a permis să se întoarcă în |ară cu condiția să-și scrie „memoriile despre perioada luptei sale cu Rusia sovietică"[118], firește cu scopul de a „demasca" mișcarea alb-gardistă. 1 s-au pus la dispoziție și stenodactilografe - dar nimic din toate acestea nu a împiedicat asasinarea înaltului ofițer în 1929, probabil cu încuviințarea tacită a poliției secrete.

Intelectualii erau ultimii purtători ai stindardului liberal, și liberalismul, atîta timp cît mai putea exercita o oarecare influență politică, reprezenta o garanție împotriva exceselor dictaturii proletariatului. Lenin a înțeles acest lucru mai bine decît oricine altcineva și de aceea, cu mult timp înainte de evenimentul din octombrie 1917, a lansat un atac sălbatic împotriva burgheziei liberale. La începutul anului 1905, într-un articol intitulat *Democrația muncitorilor și democrația burgheză* scrisese că social-democrația se compune din două aripi: una proletară și intelectuală, iar cealaltă liberală și incapabilă să ia decizii revoluționare. Liberalismul reprezenta o mișcare a burgheziei și lucrul acesta e cît se poate de grăitor. Intelectualii liberali erau capabili numai să facă o alianță cu burghezia[119]

Întrucît dintre social-democrați, cei mai aproape de liberalism erau menșevicii, ei au fost cei dinții etichetați drept „împăciuitoriști". Lenin știa foarte bine că o doctrină

radicală ca bolșevismul nu avea șanse într-o luptă parlamentară „normală" sau în cadrul unei Adunări Constituante. Lenin și Biroul Politic condus de el au continuat așadar să lovească în liberalism și în exponenții acestuia, intelectualii ruși. La 11 ianuarie 1923, Biroul Politic a emis un ordin către GPU „să intensifice supravegherea persoanelor care exercită profesii liberale și, în același timp, să ia măsuri pentru a-i neutraliza pe dușmanii regimului sovietic"[120].

Expulzarea din țară a reprezentanților intelectualității și deportarea lor în locuri îndepărtate constituiau forme de atac sistematic, însă intelectualitatea, deși călcată în picioare, de regulă nu a replicat în același fel: și-a păstrat demnitatea care o car acteriza. în 1931, primul editorial al unei noi reviste liberale, *Novîi grad,* publicată la Paris, insera în paginile sale următoarea declarație: „O generație crescută în baia de sînge crede în puterea salvatoare a violenței". Autorii faccau

apel la cititorii lor să nu cedeze în fața dorinței de răzbunare, ci să apere adevărul etem al libertății individului și al umanitarismului. „Nu se întrevede nici un viitor pentru călăii Rusiei. Numai pe calea creștinătății este posibilă justiția socială"[121]. Nici nu se punea problema ca Lenin, personificarea dictaturii proletariatului, să găsească un limbaj comun cu cei care exprimau o asemenea opinie. Tragedia intelectualității a fost predeterminată de incompatibilitatea dictaturii bolșevice cu noțiunea de libertate. Regimul avea nevoie de o intelectualitate obedientă, supusă.

Atît în perioada leninistă, cît și în cea imediat următoare, aceste caracteristici au fost induse prin metode foarte simple și, după cum s-a văzut, foarte eficiente. De exemplu, la 15 iulie 1937, Ejov îi scria lui Stalin: „Vă trimit un raport din 4 iulie 1937 din partea tovarășului Dmitriev, șeful NKVD-ului din regiunea Sverdlovsk, în legătură cu scriitorul V. V. Kamenski. Cred că este cazul ca V. V. Kamenski să fie arestat. Vă cer aprobarea". Dmitriev raportase că „V V Kamenski îi simpatizează pe futuriști (poeți și scriitori de avangardă). Buharin îl aprecia în mod special. Niște rude mai îndepărtate de-ale lui erau proprietari de vapoare. S-a

împrietenit cu Govin care a fost demascat ca troțkist"[122]. In fața unor argumente atît de convingătoare, Stalin nu putea decît să aprobe arestarea lui Kamenski.

După Congresul al XX-lea trebuiau găsite alte metode de a ține captivă mintea omenească, pentru ca intelectul să rămînă în continuare sub controlul vigilent al Partidului și al serviciilor speciale. Sistemul pe care l-a creat Lenin a rămas în vigoare decenii la rînd după dispariția lui și cea mai mică încercare de depășire a limitelor admise stîmea o reacție promptă din partea succesorilor săi. Următoarele extrase abreviate din ședința Secretariatului Comitetului Central din 26 aprilie 1983 sînt edificatoare. La ședință s-a discutat piesa Liudmilei Razumovskaia *Dragă Elena Sergheevna.*

GORBACIOV: Este o problemă serioasă. I-am rugat pe șefii de secție dc la Comitetul Central, pe reprezentanții Ministerului Culturii ai URSS și ai RSFSR și pe membrii Consiliului de miniștri ai Federației Ruse să rămînă pe loc pentru a putea discuta chestiunea pe toate fețele. Tovarășe Barabaș, te rog să ne spui cum a fost posibil ca o piesă cu un conținut ideologic atît de dăunător să fie prezentată pe scenele teatrelor atîtea luni de zile? Cum se face că nu Ministerul Culturii a propus suspendarea ei, ci Comitetul Securității Statului (KGB)?

BARABAȘ (prim adjunct al ministrului Culturii URSS): Punerea în scenă a piesei Liudmilei Razumovskaia, *Dragă Elena Sergheevna,* a reprezentat o gravă greșeală din partea Ministerului Culturii al URSS, a organelor sale din republici și din localități. Ministerul Culturii RSFSR a ordonat organelor sale locale să decidă în ce măsură piesa Liudmilei Razumovskaia va mai putea fi prezentată pe scenă. In momentul de față piesa se rescrie, așa că nu se pune problema să fie jucată în forma actuală.

GORBACIOV: Faptul că această chestiune a fost supusă atenției Comitetului Central este deja o anomalie. Nu avem de gînd să discutăm la nivelul Comitetului Central al Partidului toate piesele care se pun în scenă. Cei care au comis asemenea greșeli trebuie pedepsiți cu asprime.

BARBAȘ: îmi permit să vă amintesc că în majoritatea teatrelor, textul piesei a fost corectat, schimbat și refăcut.

PONOMARIOV: Ce se poate reface într-o piesă atît de

murdară și, în general, ce rost are să ne batem capul cu ea?

GORBACIOV: Ministerul Culturii s-a eschivat de la sarcina dificilă a pregătirii scriitorilor. Oare cît timp o să ne mai temem noi, comuniștii, să apărăm pozițiile Partidului, morala noastră comunistă?

PONOMARIOV: Cine este această Razumovskaia?

BARABAȘ: Este o femeie de treizeci și cinci de ani, care predă la o școală tehnică. Nu e membră de partid. A mai scris și alte patru piese înainte de aceasta, dar nici una nu a fost pusă în scenă.

GORBACIOV: Ministerul Culturii n-a suflat un cuvînt timp de un an întreg, pe parcursul căruia piesa s-a jucat în multe teatre din țară.

RÎJKOV: A apărut vreun comentariu despre piesă?

BARABAȘ: Viktor Rozov i-a adus cuvinte de laudă în *Literatumaia gazeta.* Și *Sovețskaia kultura* a publicat o recenzie favorabilă.

ZIMEANIN: Nu se pune numai problema acestei piese. Au mai fost și alte încercări de criticare a unor fenomene negative din viața noastră care au degenerat în defăimarea realităților sovietice. Politica Partidului cere ca asemenea încercări să fie înăbușite din față, să se colaboreze îndeaproape cu scriitorii și cu dramaturgii și să li se corecteze lucrările pe parcursul elaborării lor. După terminarea piesei, aceasta urmează să fie evaluată de comisiile pentru repertoriu. în plus, mai există și Glavlit căruia îi revine sarcina de a veghea să nu apară nici o lucrare cu caracter antisovietic.

SOLOMENȚEV: Personalul din Ministerul Culturii nu vrea să-și strice relațiile cu dramaturgii și cu scriitorii. Preferă să transfere întreaga responsabilitate personalului secției culturale de la Comitetul Central al Partidului.

ȘAURO (șeful secției culturale din Comitetul Central): Din păcate. Ministerul Culturii al URSS și Ministerul Culturii din Federația Rusă, Lituania, Estonia, Georgia nu lucrează în bune condiții cu dramaturgii. Au nevoie de ajutor ca să înțeleagă fenomenele complicate ale realității din punctul de vedere al Partidului. *Dragâ Elena Sergheevna* a fost prezentată, în total, de nouăzeci și opt de ori și au văzut-o aproximativ 50 000 de oameni. După părerea mea, nu este

nevoie să se refacă piesa. Practic, lucrul acesta e imposibil.

GORBACIOV: Așadar, se constată nereguli în toate sferele importante ale activității ideologice.

KOCEMASOV (președintele adjunct al Consiliului de Miniștri al RSFSR): De fapt, au apărut articole nu numai în presa centrală, ci și în cea locală. Cele mai multe cronici au fost favorabile. Numai ziarul Komsomolului din Irkutsk a criticat aspru piesa Liudmilei Razumovskaia, considerînd-o dăunătoare din punct de vedere ideologic.

GORBACIOV: De ce n-ați pornit de la acest articol, de ce nu ați tras concluziile care se cuveneau?

KOCEMASOV: Mi-e teamă că aceasta este greșeala mea A sosit momentul să ne restructurăm modul de lucru cu oamenii din cultură și să-i tragem la răspundere.

GORBACIQV: Dacă sînteți conștient de lucrul acesta, de ce nu vă restructurați?

KOCEMASOV: In acest caz, sistemul nostru de control a fost depășit pur și simplu.

GORBACIOV: Și, totuși, cum este posibil ca o piesă dăunătoare din punct de vedere ideologic să fie bine primită de ziarele noastre?

STUKALIN (șeful secției de propagandă din cadrul Comitetului Central): în secție nu s-a știut nimic despre această piesă și nici despre articolul lui Rozov din *Literaturnaia gazeta.*

SOLOMENȚEV: Cînd Viktor Rozov laudă vreo lucrare, trebuie să fim atenți.

ZAMIATIN: Și eu sînt de părere că cei din Comisia pentru repertorii nu vor să se certe cu dramaturgii. Chiar în momentul de față, în

Moscova sînt nouă piese care au fost scoase de pe afiș, și toate au trecut pe la Comisia pentru repertorii.

BOBKOV (președintele adjunct al KGB): Singura explicație pentru punerea în scenă a unei piese atît de dăunătoare din punct de vedere ideologic o constituie absența controlului. Dar trebuie să mai ținem seama și de faptul că adesea, o piesă cu un text adecvat poate deveni dăunătoare din punct de vedere ideologic în momentul în care este pusă în scenă, datorită modificărilor făcute de regizor.

SOLOMENȚEV: Această problemă trebuie examinată într-un context mai larg. Am mai avut de-a face și altă dată cu lucrări dăunătoare din punct de vedere ideologic care vizează un public imatur - tineretul. De exemplu, cine are nevoie de o piesă ca aceea care se joacă acum la Teatrul de artă din Moscova, *Rața împușcată* a lui Vampilov? Defăimează tot sistemul nostru.

GORBACIOV: Fără a absolutiza incidentul de față, trebuie să ne asumăm obligația de a lupta împotriva unor astfel de fenomene, fără să desprindem nici o clipă piciorul de pe frînă. Ascultați numai ce spune unul dintre personaje în dialogul cu tatăl său: „Te întreb, tati, care sînt idealurile astea care îi fac pe oameni să rîdă de tine? Ei bine, dă-mi și mie măcar un exemplu! Se zguduie toți de rîs. Crede-mă, oamenii au devenit niște porci. Burghezi și animale. Nu au nimic sfînt. Păi, zic eu, nu contează, astea sînt vremurile pe care le trăim“. Cum putem rămîne nepăsători la auzul unui astfel de discurs? E suficient să aud o asemenea declarație pentru ca cetățeanul sovietic din mine să intre în alertă. Cu atît mai mult cei din sfera culturală sau cenzorii. în concluzie, se manifestă o regretabilă lipsă de control și absența vigilenței politice[123].

După decenii întregi de control, intelectualitatea tot mai era în stare să protesteze, fie și numai în formă pasivă. Ca și în anii anteriori, conducerea de partid urmărea să-și mențină monopolul nu numai asupra puterii, ci și asupra gîndirii, chiar în pragul *perestroikăi.* Pînă și Gorbaciov, care vedea mai departe și mai în profunzime decît colegii săi din Biroul Politic, se simțea constrîns să acționeze ca și înainte în conformitate cu principiile leninismului.

404
Lenin și Biserica

„Electricitatea va lua locul lui Dumnezeu. Țăranii n-au decît să se roage la zeul electricității, vor simți mai bine puterea autorităților centrale“, spunea Lenin în 1918, în timpul unei discuții cu Leonid Krasin referitoare la

electrificarea Rusiei[124].

Țăranul a acceptat imediat electricitatea, dar aceasta nu l-a putut înlocui pe Dumnezeu. îl purta pe Dumnezeu în inimă încă din copilărie, cînd se simțea impresionat de splendoarea ceremoniei religioase și de frumusețea liturghiei. Poate că Dumnezeu ar fi fost înrădăcinat și mai adînc în inima țăranului dacă opinia publică nu l-ar fi asociat atît de des cu țarul. O dată cu căderea acestuia, și credința în Dumnezeu a fost zdruncinată. Lenin a examinat cu multă atenție dualitatea rusă religie - monarhie. Spre deosebire de marxiștii anteriori, Struve și Berdeaev, nu s-a lansat în meditații nesfîrșite asupra chestiunii, ci și-a expus opiniile despre religie și societate în cîteva broșuri propagandistice de la începutul secolului și în cîteva directive de partid.

G. M. Kijijanovski relatează că, potrivit spuselor lui Lenin, „încă din clasa a cincea de liceu (la șaisprezece ani) am rupt-o cu toate problemele legate de religie: mi-am smuls crucea de la gît și am aruncat-o în lada de gunoi“[125]. în ciuda (sau poate tocmai din cauza) faptului că ambii lui părinți erau foarte credincioși[126], iar la școală i se cerea să frecventeze biserica, Lenin era fără îndoială ateu convins încă din anii adolescenței.

în principiu, Lenin recunoștea libertatea de conștiință - dar nu și libertatea de credință, pentru că vedea religia ca „o formă de asuprire spirituală" și, repetînd papagalicește după Marx, „opiumul popoarelor"[127]. Întrucît nu a cochetat niciodată cu religia, trecerea dc la atitudinea reținută față de credință din anii de școală la materialism a fost ușoară și aproape imperceptibilă. Netulburat de faptul că problemele vieții nu pot fi explicate numai prin determinismul economic și materialismul dialectic, Lenin nu s-a întrebat niciodată de ce explicațiile „simple" ale marxismului sugerau adesea incantația mistică, facînd apel la credință aproape în aceeași măsură ca și religia formală.

Religia, susținea el, trebuie să fie o chestiune personală. Lăsînd impresia unui adevărat liberal, Lenin scria: „Cerem separarea completă

a bisericii de stat pentru a combate credința oarbă în Dumnezeu cu arme pur ideologice și numai ideologice, cu presa și cu cuvintele noastre"[128]. în 1905, nimeni nu acorda

prea multă atenție declarațiilor lui Lenin în această chestiune, dar, o dată ajuns la putere, el s-a apucat să-și transpună ideile în practică. Biserica a fost, într-adevăr, separată de stat. Presa bolșevică a proferat, în mod previzibil, insulte la adresa clerului - „contrarevoluționarii în sutane" dar se părea că lucrurile se vor opri aici. La urma urmelor, Lenin promisese că va folosi numai arma ideologică pentru a combate influența Bisericii. Ținînd seama de politica sa în alte domenii, pare surprinzător faptul că a aplicat lovitura fatală împotriva Bisericii abia în 1922, cînd propriile sale resurse fizice se epuizau rapid. Biserica încercase să nu se facă prea mult remarcată. Guvernul Provizoriu restabilise poziția Patriarhului Rusiei, abolită de Petru cel Mare în secolul al XVIII-lea, și noul Patriarh, Tihon, avea un spirit independent. Refuzase să binecuvînteze mișcarea Albilor în 1918, intuind probabil apropierea Terorii Roșii și poate și eșecul Albilor. în orice caz, a păstrat o atitudine cît mai neutră.

Patriarhul dorise să se întâlnească cu Lenin ca să discute problema mănăstirii Troiţki-Serghievski din afara Moscovei, pe care Lenin o transformase în muzeu al ateismului. Tihon a protestat, s-a rugat, a implorat, a trimis scrisori, dar totul a fost zadarnic. Bolșevicii credeau că pînă și o legătură de afaceri cu membrii clerului era de natură să-i compromită. Pentru a le demonstra cum trebuie să se comporte față de Biserică, Lenin a refuzat să se întâlnească atît cu patriarhul, cît și cu alți pretați superiori care căutau un *modus vivendi* cu noile autorități. Nu dorea să poarte discuții nici măcar cu oamenii pe care se pregătea să-i lichideze.

în Rusia erau aproximativ 80 000 de biserici, majoritatea ortodoxe. Unșliht i-a amintit în repetate rînduri de „tez aurele fabuloase" pe care le adăpostesc. în cele din urmă s-a ivit ocazia de a se rezolva și problema Bisericii, și asta s-a întâmplat în timpul foametei din anii 1921-1922. Dacă foametea de la începutul deceniului al treilea a fost creată în mod artificial de regim și ascunsă cu grijă de lumea din afară, ba chiar și față de o mare parte a populației, foametea leninistă era expusă vederii tuturor. Pînă și Comintemul s-a mobilizat, facînd apel la muncitori să cedeze salariul lor pe o zi pentru a veni în ajutorul celor care mureau de foame în Rusia. Primul care le-a dat ideea a fost chiar Patriarhul

Tihon. într-un apel către popor, acesta scria: „Hoiturile

au devenit o delicatesă pentru populația lihnită de foame, dar nici acestea nu se mai găsesc. Peste tot se aud strigăte și gemete. S-a ajuns chiar la canibalism. Din cele treisprezece milioane de oameni care mor de foame, numai două milioane au primit ajutor. Intindeți mina și ajutați-i pe frații și pe surorile voastre aflate în suferință! Cu asentimentul credincioșilor, puteți folosi tezaurele din biserici ca să curmați foametea (inele, lanțuri și brățări care împodobesc sfintele icoane, odoare de argint și de aur)“[129].

Biroul Politic a discutat inițiativa Patriarhului la 7 iulie 1921 și a fost de acord să transmită prin radio apelul lui. Dintre membrii conducerii, erau de față numai Lenin, Trotki și Molotov, care au purtat d discuție aprinsă. Trotki voia să publice apelul Patriarhului și în presa bolșevică, însă Lenin, care gîndea în perspectivă, căuta o modalitate de a exploata criza pentru a confisca bogățiile bisericii, tăindu-i astfel aripile o dată pentru totdeauna.

în august, Tihon a făcut din nou apel la creștinii ortodocși. S-a înființat un Comitet al Bisericii care urma să vină în ajutorul muritorilor de foame și toți preoții au fost rugați să renunțe la odoarele bisericii care „nu erau folosite în timpul liturghiei". în același timp elementele liberale au înființat un comitet public pentru foamete. Condus de S. N. Prokopovici, I. D. Kuskova și N. M. Kișkin, acesta a devenit în scurt timp cunoscut sub porecla Prokukiș și dosarele legate de el poartă numele de Kukiș, un termen cu încărcătură peiorativă [13°]. La 27 august 1921, Lenin a ordonat arestarea imediată a lui Prokopovici și a tuturor membrilor nebolșevici ai Comitetului de Ajutorare[131]. Nu voia să lase nici o portiță „burgheziei îndărătnice", care, potrivit rapoartelor lui Unșliht, avea legături cu social-revoluționarii de stînga și facea o propagandă antisovietică Bolșevicii erau destul de nemulțumiți de faptul că ajutorul împotriva foametei le venea din partea Bisericii și a organizațiilor de caritate din Occident și nu mai accepta și sprijinul burgheziei.

în conformitate cu unele date incomplete, în anii 1921-1922 în Rusia au suferit de foame aproximativ douăzeci și cinci de milioane de oameni. în această perioadă, conducerea Partidului trimitea sume importante de bani și o

mare cantiate de aur și obiecte de valoare partidelor comuniste din străinătate, pentru a sprijini declanșarea revoluției mondiale. Potrivit acelorași date, pe parcursul anului 1922 au fost înstrăinate apreciabile cantități de aur și obiecte din aur, cele

mai multe provenind din patrimoniul bisericilor, în valoare de peste nouăsprezece milioane de ruble-aur. Emisarii Moscovei duceau bani în China, India, Persia, Ungaria, Italia, Franța, Anglia, Germania, Finlanda și în alte țări, din dorința de a da un nou impuls procesului revoluționar.

între timp, foametea făcea ravagii. Oamenii se hrăneau cu hoituri, deși Biroul Politic a interzis să se pomenească de canibalism în presă. La 23 februarie 1922, ziarele au anunțat emiterea unui decret al guvernului referitor la confiscarea cu forța a tuturor obiectelor de valoare aparținînd bisericilor ruse. Nu se spunea că decretul respectiv fusese mai întîi aprobat de Lenin și confirmat de Biroul Politic.

Organizațiile de Partid, GPU și unități special constituite au dat buzna în biserici, unde au citit decretul și au cerut să li se predea de bună voie întregul tezaur. Preoții erau dispuși să dea totul, cu excepția obiectelor euharistice. Ateii locali i-au brutalizat sau i-au arestat pe preoți și au confiscat totul, așa cum înțelegeau ei. A fost un jaf sistematic, comis cu sprijinul elementelor certate cu legea.

în multe locuri, credincioșii au opus rezistență. La mijlocul lui martie, Lenin a primit un raport de la GPU, referitor la izbucnirea unei mișcări dc protest în orășelul Șuia, din apropiere de Ivanovo. După jefuirea a trei bisericuțe și inventarierea obiectelor luate din sinagoga din Șuia, a venit la biserică o comisie dc partid, însoțită de miliție. S-au produs ciocniri între locuitorii orășelului adunați în număr mare, și miliție. A fost chemată jumătate din compania 146 de infanterie. S-a tras cu mitralierele și au murit mai mulți oameni. în aceeași seară, congregația bisericii a adus aproximativ cincizeci de kilograme de obiecte de argint la Comitetul de partid din localitate. Comisia pentru confiscări nu a fost însă satisfăcută și a mai confiscat 180 kilograme de argint și o mare cantitate de obiecte de aur și pietre prețioase.

Ceka a raportat că tulburările au fost organizate de „clerul din Sutele negre“ deși, la fel ca și în alte locuri, protestul fusese spontan. Lenin turba de furie. De regulă era în stare să se controleze, dar acum tuna și fulgera - asta pînă cînd și-a dat seama că i se oferea o ocazie nemaipomenită de a lichida clerul și mai ales pe Patriarhul Tihon, care reacționase la decretul referitor la confiscare cu un alt apel către popor. Reiterind angajamentul Bisericii de a-i ajuta pe cei înfometați, Tihon cataloga acțiunile de confiscare drept sacrilegii. Biserica, scria

el, „a permis predarea tuturor obiectelor bisericești care nu sînt folosite pentru eucharistie. Dar nu putem fi de acord cu scoaterea din biserici chiar și de bună voie, a obiectelor sfinte, a căror folosință în scopuri noneucharistice este interzisă de canoanele Bisericii Universale, fiind pedepsită prin excomunicarea pentru laici și expulzarea din ordinele sfinte pentru preoți"[132].

Lenin a interpretat apelul lui Tihon ca o chemare la organizarea rezistenței și o provocare la adresa regimului, drept care a început să elaboreze politica Partidului de zdrobire a Bisericii. își petrecea una din numeroasele sale vacanțe în satul Korzinkino din apropiere de Troițko-Lîkovo, în provincia Moscovei, iar Krupskaia își amintește că în timpul plimbărilor lor, Lenin discuta adesea pe teme antireligioase. A scris și un articol important pentru revista *Pod zanamenem marksizma* (Sub steagul marxismului), intitulat *Despre semnificația materialismului militant:*

La 11 martie 1922 i-a scris lui Troțki rugîndu-1 să verifice dacă Biroul Politic a elaborat instrucțiunile necesare pentru stabilirea cifrelor referitoare numărului de biserici „curățate", adică jefuite[133], în același timp, a cerut să fie informat cu regularitate cu privire la numărul clericilor arestați și executați. Ceka i-a trimis mai multe rapoarte în cea de-a doua jumătate a lunii martie în legătură cu „reprimarea revoluționară a preoților și a altor funcționari religioși". Biroul Politic dăduse deja curs propunerii lui Lenin „de a furniza informații cu privire la mișcările preoților rebeli" și de a-i împușca pe conducători[134], iar la 4 mai a votat un decret oficial care consfințea „pedeapsa cu moartea pentru preoți"[135].

Conținutul scrisorii de șase pagini pe marginea

evenimentelor de la Șuia pe care Lenin i-a adresat-o lui Molotov în calitate de secretar al Comitetului Central, cu indicația de a o transmite membrilor Biroului Politic n-a fost dezvăluit nici chiar adevăraților leniniști. *Cronica biografică* consemnează în numai cinci rînduri că „se consideră esențial ca decretul VȚIK din 23 februarie 1922 cu privire la ridicarea obiectelor de valoare ale bisericilor să fie adus cît mai repede la îndeplinire"[136]. în *Operele Complete,* scrisorii îi sînt rezervate șase rinduri, într-un apendice din care răzbat unele accente de sinceritate: „în scrisoarea sa către membrii Biroului Politic, Lenin a afirmat că este necesar să se înfrîngă rezistența clerului prin decretul..."[137].

în ultimii săi ani de viață, Lenin se mărginea adesea la note și

comentarii mîzgălite în grabă pe un petic de hîrtie. Această scrisoare lungă și foarte elaborată, scrisă în ziua de 19 martie, a constituit o excepție. Lenin avea întotdeauna mare grijă ca asemenea materiale să rămînă secrete, drept care a atașat la scrisoare o notă preliminară foarte importantă: „Cer în mod expres să nu se facă copii, iar membrii Biroului Politic, inclusiv tovarășul Kalinin, să-și consemneze comentariile pe aceeași scrisoare“. Știa că ceea ce avea de gînd să scrie nu putea fi justificat de „nevoile revoluției“. Pana lui era condusă de mîna unui inchizitor. Scrisoarea nu exprimă doar atitudinea sa față de biserică, ci oglindește personalitatea lui politică și morală. Este prea mare pentru a fi reprodusă în întregime, dar cîteva extrase vor fi suficiente pentru transmiterea mesajului.

„Ca urmare a evenimentelor de la Șuia, care urmează să fie discutate de Biroul Politic, cred că trebuie să se ia o decizie fermă chiar acum în legătură cu planul general de luptă pe acest front. Dacă coroborăm informațiile din ziare despre atitudinea clerului față de decretul referitor la preluarea obiectelor de valoare din biserici cu ceea ce știm din apelul ilegal al Patriarhului Tihon, reiese foarte clar că clerul din cadrul Sutelor negre, sub conducerea liderului lor, se pregătesc să dea o bătălie decisivă exact în acest moment".

In stilul său caracteristic, Lenin a răstălmăcii bunele intenții ale lui Tihon. Fără îndoială că el, Lenin, și nu

Patriarhul plănuia să dea o lovitură zdrobitoare Bisericii. Măsurile pe care le considera esențiale erau enumerate mai departe, în scrisoare.

„Există nouăzeci și nouă la sută șanse să zdrobim dușmanul lovindu-1 direct în cap cu garantarea pozițiilor noastre, esențială pentru multe decenii de acum înainte. In condițiile în care foametea face ravagii în atîtea localități, iar drumurile sînt presărate de sute dacă nu mii de cadavre, consider că numai acum putem (și de aceea trebuie) să confiscăm obiectele de valoare ale bisericilor Iară să ne precupețim eforturile. Ne putem asigura un fond de cîteva milioane de ruble-aur (gîndiți-vă la bogățiile unor mănăstiri). Fără un asemenea fond, nici un fel de lucrare de stat, în general, nici o construcție economică, în particular, și nici apărarea poziției noastre nu sînt posibile (la Conferința de la Genova din 1922, unde Rusia și Aliații au încercat Iară succes să ajungă la o reconciliere). Trebuie să punem mîna cu orice preț pe sutele de milioane de ruble (poate chiar cîteva miliarde)".

Nu se pomenește nici un cuvînt despre ajutorarea celor înfometați.

Și s-ar putea pune întrebarea: cum intenționa Lenin „să construiască socialismul de vreme ce declara că nici o construcție economică nu este de conceput fără confiscarea bunurilor Bisericii? în toți anii cît a deținut puterea se pare că Lenin a fost obsedat de ideea confiscării și a rechizițiilor: fabrici, bănci, grîne, drumuri, bunuri personale de valoare, case, haine (s-au dat decrete speciale pentru rechiziționarea de haine călduroase și încălțăminte de la burghezie), teatre, școli, presă - un vast proces de spoliere.

Scrisoarea continua:

„... un înțelept autor, specialist în problemele statului, a spus, pe bună dreptate, că, dacă cineva trebuie să comită acte de cruzime pentru a atinge un anumit scop politic, este esențial să le înfăptuiască cît mai energic și în timpul cel mai scurt, pentru că poporul nu va suporta aplicarea unor măsuri aspre pe termen lung“.

Aici Lenin greșea. Poporul pe care îl conducea Lenin spre comunism a îndurat măsuri incredibil de dure timp de cîteva decenii la rînd. Numai războiul civil a costat Rusia

treisprezece milioane de vieți omenești, în perioada dintre războiul civil și colectivizare, în „anii fericiți ai NEP-ului“ circa un milion de oameni și-au pierdut viața în lagăre sau în cadrul programului de zdrobire a rezistenței antisovietice din interior. Ulterior, între 1929 și 1935, după ce a murit „primul leninist“ au mai pierit încă 21,5 milioane.

în scrisoarea sa, Lenin aprecia că situația internațională era favorabilă unei acțiuni represive împotriva Bisericii „de o asemenea ferocitate, încît să nu fie dată uitării în deceniile care vor veni“[138]. într-adevăr, Biserica a fost transformată în servitoarea Partidului, care și-a infiltrat numeroși activiști în personalul ei. Din aproximativ 80 000 de biserici în 1905, în 1950 mai rămăseseră 11 525, în ciuda înviorării survenite în timpul celui de-al doilea război mondial, cînd Stalin a cerut sprijinul Bisericii[139].

Masacrul comis de Lenin împotriva Bisericii Ruse se poate compara cu acela al lui Stalin împotriva țărănimii. Probabil că Biserica a îndurat mai multe suferințe spirituale și fizice decît a cunoscut în oricare altă perioadă a istoriei sale. în conformitate cu datele furnizate de surse diferite, au fost împușcați între paisprezece și douăzeci de mii de clerici și laici activi. Nu era o cifră mare în raport cu standardele lui Lenin, mai ales că în scrisoarea sa afirmase că „cu cît va fi mai mare numărul victimelor din rindul clericilor reacționari și burghezi, cu atît mai bine“.

Cît despre Șuia, Lenin a recomandat Biroului Politic să dea o directivă

„pentru ca procesul rebelilor de la Șuia, care s-au opus ajutorării celor înfometați, să fie judecat cît mai repede și să se încheie cu împușcarea unui mare număr dintre cei mai influenți și mai periculoși membri ai Sutelor negre din Șuia și, dacă se poate, nu numai din acest oraș, ci și din Moscova și din alte cîteva centre spirituale"[140].

Lenin a dictat textul acestei scrisori prin telefon secretarei sale Lidia Fotieva, în ziua ședinței Biroului Politic la care nu intenționa să participe. Biroul Politic s-a întrunit de mai multe ori pentru a discuta această scrisoare, întrucît problema Bisericii prezenta o importanță deosebită. La 20 martie, Kamenev, Stalin, Troțki și Molotov au analizat proiectul de decret întocmit de Troțki, ca președinte al

Consiliului revoluționar de război, document care a fost aprobat cu cîteva amendamente. S-a format o comisie centrală alcătuită din Iakovlev, Sapronov, Unșliht, Krasikov, Vmokurov și Bazilievici, sub conducerea lui Troțki. Comisii similare au fost create și la nivelul regiunilor. Trebuia acordată o atenție specială pentru ca nu cumva „componența etnică a acestor comisii oficiale să favorizeze propaganda șovină". Astfel, Troțki, deși se afla în fruntea comisiei centrale, nu se număra printre membrii ei oficiali din cauza originii sale evreiești.

S-a luat hotărîrea să se facă o agitație de proporții și să se dezbine Biserica, acordîndu-se sprijin așa-numitei „Biserici vii" sau aripii reformatoare care se opunea presupusului refuz al lui Tihon de a-i ajuta pe cei înfometați. Campania să se desfășoare într-un ritm cît mai rapid și să se încheie cu arestarea reprezentanților de frunte ai clerului. In timpul confiscărilor, soldații, comuniștii și personalul dizlocat în scopuri speciale trebuia să se afle în apropierea respectivei biserici[141]. Jaful abia începuse, cînd Troțki l-a informat pe Lenin: „Pînă în prezent, activitatea de preluarea a bunurilor s-a desfășurat în mănăstiri părăsite, muzee, depozite etc. Prada este imensă, dar acțiunea e departe de a fi încheiată"[142].

Procesul de la Șuia fusese instrumentat cu viteza luminii. La ședința Biroului Politic din 22 martie s-a hotărît să se declare că „arestarea sinodului și a Patriarhului este necesară, nu acum, dar peste cincisprezece - douăzeci de zile. Faptele petrecute la Șuia trebuie date publicității, preoții urmînd să fie aciu ați, iar laicii judecați în decurs de o săptămînă. Șefii rebeliunii vor fi împușcați"[143]. Unșliht insista ca Patriarhul să fie arestat imediat. într-o notă a GPU către Biroul Politic se spunea că „Patriarhul Tihon și banda lui se opun

fățiș preluării bunurilor bisericii... Există probe suficiente pentru ca Tihon să fie arestat, împreună cu cei mai reacționari membri ai Sinodului. GPU consideră că: 1) arestarea Sinodului și a Patriarhului este binevenită în acest moment; 2) nu trebuie să se permită alegerea unui nou Sinod (după ce actualul va fi arestat); 3) orice preot care se opune preluării bunurilor va fi deportat în regiunile unde

bîntuie cea mai puternică foamete, pe Volga, ca dușman al poporului“[144].

Pentru a accelera ritmul confiscărilor, Biroul Politic a alocat comisiei cinci milioane de ruble ca să plătească „asistența tehnică“[145]. Mulți dintre noii asistenți ai comisiilor erau foști deținuți ce suferiseră condamnări, pentru jaf cu mînă înarmată.

în întreaga țară s-au organizat expediții în stil militar împotriva bisericilor și a clerului. Sinagogile evreiești, geamiile musulmane și bisericile romano-catolice nu au fost nici ele cruțate. Noaptea, în subsolurile Ceka sau în pădurile din apropiere se puteau auzi focuri de revolvere. Preoții și laicii executați erau stivuiți apoi în prăpăstii și ripe. Pe tot cuprinsul țării clopotele bisericilor au încetat să mai bată. Liderii locali ai partidului, cekiștii și membrii comisiilor numărau înfrigurați aurul și obiectele de preț pe care le îndesau în lăzi.

Nu se cunoaște cantitatea totală de obiecte de valoare strinse atunci, dar conținutul unei liste de obiecte strinse pînă la 1 noiembrie 1922 ne oferă o imagine de ansamblu cu privire la scara întregii operațiuni: 610 kilograme aur, 414 137,5 kilograme argint, 35 670 diamante, 71 762 obiecte de valori nespecificate, 268 kilograme geme, 3 115 ruble de aur, 19155 ruble de argint, 1902 „diverse obiecte de preț“. „Pe lîngă bunurile bisericii enumerate mai sus, au mai fost rechiziționate 964 antichități care urmează a fi evaluate[4] ‘[146]. La Moscova s-a făcut trierea lăzilor înainte de a fi transportate la Depozitul de Stat: cea mai mare parte din pradă a fost pusă imediat la dispoziția Biroului Politic pentru fondul Comintemului, pentru nevoile GPU și pentru „construcția de stat“, iar restul s-a folosit pentru achiziționarea alimentelor. Biroul Politic a hotărit ca o mare parte din obiectele confiscate să rămînă la regiuni, pentru a fi folosite de autoritățile locale. Multe dintre ele au fost alocate nevoilor ierarhiei de Partid: mii de case rechiziționate de la burghezia din Moscova erau împodobite acum cu mobilele confiscate.

Jefuitorii nu s-au limitat numai la tezaurul Bisericii, ci au pus mina și pe obiectele sacre. De exemplu, P. Krasikov, funcționar în Comisariatul pentru Justiție și colaborator apropiat al lui Lenin raporta

dc la Kostroma despre necesitatea de a se confisca racla de argint care conține relicvele Sf. Barnabas din Vetluga: „Trebuie deschis mormîntul pentru a se putea lua aceste așa-zise relicve. Dacă presupuneți că se vor ivi complicații, trebuie să informați imediat GPU“. Biroul Politic a aprobat rechiziționarea raclei[147], iar Lenin a ordonat Comisarului pentru Justiție să dea un decret de „lichidare a relicvelor".

Sf. Barnabas a fost numai una dintre victimele zeloșilor vînători de tezaure. Același tratament au suferit și relicvele Sf. Serghei din Radonej, conducător al Bisericii din secolul al XIV-lea care întruchipa rezistența rușilor împotriva tătarilor. Krasikov dorea să facă un film de propagandă consacrat exhumării Sf. Serghei. Patriarhul Tihon a protestat împotriva acestui sacrilegiu, dar fără rezultat. Mănăstirea din subsolurile Kievului, datînd din secolul al XI-lea, unul dintre cele mai vestite lăcașuri de cult ale Bisericii, a fost jefuită. Comisiile locale ucrainene voiau să rețină tezaurul sub pretextul ajutorării copiilor, dar Moscova a ordonat ca toate bunurile confiscate să fie predate imediat autorităților centrale și numai douăzeci și cinci la sută din ele să fie reținute „pentru copii"[148].

Intre timp, procesul împotriva clerului superior se desfășura în regim de urgență. La începutul lui mai. Biroul Politic ordona tribunalului din Moscova: „1) să-1 judece imediat pe Tihon; 2) să-i condamne pe preoți la moarte"[149]. Autoritățile speraseră că procesul se va încheia în mare grabă, dar s-a stîmit un val de proteste internaționale. S-au primit numeroase telegrame din partea Papei, a socialiștilor germani și a pacifiștilor suedezi, a iui Fridtjof Nansen, exploratorul și politicianul norvegian care fusese numit înalt comisar al Națiunilor Unite pentru refugiați. Biroul Politic' a decis amînarea procesului și pregătirea mai temeinică a dosarului. Principalul ateu al partidului, laroslavski, a propus ca, în cazul în care Tihon își va exprima regretul pentru afirmațiile făcute, să i se permită să se retragă la biserica Balaam, pentru a se dedica lucrărilor bisericești[150].

între timp, la 8 mai, s-a încheiat procesul preoților și laicilor de la Șuia, prin pronunțarea a unsprezece sentințe de condamnare la moarte și diverse termene de închisoare pentru ceilalți. Dintre apelurile la clemență înaintate la

Biroul Politic, șase au fost acceptate și cinci respinse. Cei care și-au pierdut viața au lungit lista celor cîteva mii de oameni executați deja fără judecată.

414

La 8 octombrie 1922, Tuhlov, „curatorul" GPU pentru problemele Bisericii, șeful departamentului 6 al secției secrete a GPU, raporta Biroului Politic:

„în legătură cu cazul Tihon. S-a format un grup de așa-numiți reprezentanți ai «bisericii vii», compus în principal din „clerul alb“ (adică preoții căsătoriți, spre deosebire dc călugări, cunoscuți sub numele de „clerul negru"), un prilej excelent pentru a provoca o ceartă între preoți și episcopi, ca între soldați și generali, deoarece între clerul alb și cel negru există o anumită ostilitate. Ne străduim să-i îndepărtăm pe tihoniți din patriarhat și din parohii. Am creat grupuri de «aderenți ai reformiștilor». în urma discursului rostit de preotul Krasnițki în Biserica Mîntuitorului, doisprezece laici s-au alăturat grupului"[151].

Aflat în detenție la mănăstirea Donskoi, Tihon era supus tratamentului standard: interogatorii, amenințări, presiuni și mită. Interogatoriile au continuat și după ce Lenin și-a pierdut facultățile mintale, iar instrucțiunile lui cu privire la tratamentul ce trebuia aplicat bisericii au fost respectate *ad litteram.* în vara anului 1923, Biroul Politic a aprobat propunerile lui laroslavski: 1) investigarea cazului lui Tihon să continue pînă la noi ordine; 2) Tihon să fie informat că sentința lui poate fi modificată dacă: a) face o declarație în care își exprimă regretul pentru crimele comise împotriva regimului sovietic; b) recunoaște tribunalul; c) se disociază de alb-gardiști și de celelalte organizații contrarevoluționare; d) manifestă o atitudine negativă față de Biserica Catolică. în cazul în care își exprimă acordul, va li eliberat"[152].

însă înainte de aceasta, „reformiștii" GPU-ului au convocat a doua adunare pe întreaga Rusie și au votat înlăturarea lui Tihon din ordinele sale sfinte, mișcare pe care acesta și adepții lui au considerat-o ilegală, însă activiștii GPU-ului și-au dus treaba la bun sfîrșit, astfel că la 6 iunie 1923, Patriarhul a semnat o declarație, evident scrisă sau dictată de ei. Redăm în continuare conținutul documentului:

„Din partea lui Tihon, Vasili Ivanovici Belavin, reținut

pentru cercetări. Întrucît m-am format într-o societate monarhistă, iar în perioada care a precedat arestarea mea m -am aflat sub influența unor persoane antisovietice, am luat atitudine împotriva regimului sovietic... ostilitatea mea îmbrăcînd uneori forme active, ca, de exemplu, discursul rostit în legătură cu Tratatul de la Brest-Litovsk, anatemizarea autorităților în același an, și, în sfîrșit, un apel împotriva preluării

bunurilor Bisericii în 1922. Cu cîteva amendamente, toate acțiunile mele antisovietice se regăsesc în sentința Curții Supreme. Consider corectă decizia Curții de a mă traduce în fața justiției și declar următoarele: regret sincer toate crimele comise împotriva ordinii de stat și rog Curtea Supremă să-mi modifice sentința, în sensul eliberării mele din detenție. Mai mult chiar, declar în fața Curții Supreme că din acest moment nu mai sînt dușmanul regimului sovietic. Mă disociez clar și hotărît de contrarevoluția alb-gardistă din străinătate și din țară"[153].

Au mai trecut cîteva luni pînă cînd Biroul Politic a luat în considerare declarația lui Tihon și la 18 martie 1924, adică după moartea lui Lenin, s-a decis închiderea cazului[154]. Tihon a murit la numai un an după aceste evenimente, în stare de arest la domiciliu. Dispariția lui a fost anunțată dc șeful secției secrete a OGPU, Dcribas: „La 7 aprilie 1925, ora 23.45, Patriarhul Tihon a murit din cauza unei crize de angină pectorală la spitalul Bakunin de pe strada Ostajenka, nr. 19, în timp ce era îngrijit de doctorii E. N. Bakunina și I. S. Șcelkan și de propriul lui servitor, Paskevici. Înmormîntarea a avut loc la mănăstirea Donskoi“[155]. Instrucțiunile lui Lenin fuseseră clare: cu cît vor fi împușcați mai mulți clerici și burghezi reacționari, cu atît va fi mai bine". Intrucît se ajunsese la concluzia că Tihon nu trebuia să fie ucis, Ceka s-a văzut nevoită să găsească o altă modalitate ca să se asigure că Patriarhul în vîrstă de șaizeci de ani nu va supraviețui prea mult timp.

Cea mai mare parte a banilor obținuți din vînzarea bunurilor confiscate a fost destinată satisfacerii nevoilor partidului. Comitetul Central a combătut foametea cu sprijinul Administrației Ajutorului American și al revistei

Bezbojnik (Ateul). *Bezbojnik* a criticat atitudinea adoptată de Biserică pe care a acuzat-o, practic, de provocarea foametei. Comisia Comitetului Central pentru separarea Bisericii de stat și-a instruit membrii „să scrie cel puțin două articole pe lună pentru această revistă"[156].

Biserica nu s-a mai refăcut după lovitura cumplită pe care i-a dat-o Lenin. In loc să funcționeze ca biserică, a devenit un ornament al statului - pentru a nu intra în conflict cu Occidentul - lipsită de libertate spirituală și infiltrată cu agenți ai GPU. Tribulațiile ei, însă, nu se încheiaseră și jafurile aveau să continue încă mult timp de acum

înainte. Punctul 8 al ordinului Biroului Politic din 30 ianuarie 1930, cu privire la „măsurile de lichidare a gospodăriilor chiaburești în districtele unde s-a încheiat colectivizarea[44] sună astfel: „Legislația referitoare la comunitățile religioase trebuie revizuită urgent pentru a preîntîmpina eventualitatea ca organele de conducere ale acestor comunități (consilii bisericești, comune sectare etc.) să devină capete de pod ale chiaburilor. Orgbiuro-ul arc ordin să emită o directivă cu privire la închiderea bisericilor[4'][157].

Din inițiativa Consiliului pentru Muncă și Apărare și cu aprobarea Biroului Politic, s-a început îndepărtarea clopotelor bisericilor. în fiecare an se elabora un plan special pentru strîngerea unei anumite cantități de bronz. în mai 1933, de exemplu. Biroul Politic aconfirmat faptul că „în scopul asigurării bronzului necesar pentru industria tractoarelor, planul anual de producție a acestuia va fi mărit de la 5 200 de tone la 6 300 de tone[4'], specificînd cantitatea de bronz ce trebuia strînsă din fiecare regiune în parte[158].

Bisericile au fost închise, iar catedralele abandonate. Din cînd în cînd, din străfundurile conștiinței religioase masacrate, se aprindea seînteia unui protest.

în septembrie 1938, Comisarul adjunct pentru Afaceri Interne, Beria. îi raporta lui Stalin că în districtul Nekrasov din regiunea laroslavl, Comitetul de Partid a decis să închidă biserica din satul Cemaia Zavod și să-i confiște clopotele. Cînd au sosit șefii districtului, o mulțime de oameni i-a întîmpinat cu strigăte: „Hoții![44], „Tîlharii![44] „Au venit banditii beți vi![44]. Autoritățile bisericești au instituit o gardă de douăzeci și patru de ore în jurul bisericii. Stalin, fără să

citească măcar documentul pînă la capăt, a zmîngăli l pe el rezoluția: „Tovarășe Malenkov, te rog să verifici și să-mi raportezi. Arestează-i pe
organizatori'

în ajunul celui de-al doilea război mondial, regimul s-a grăbit să preia controlul asupra teritoriilor recent anexate din Ucraina de vest, Moldova și Republicile Baltice: Estonia, Letonia și Lituania. Toate se remarcau printr-o bogată tradiție religioasă. în octombrie 1940, Hrușciov, secretar al Comitetului Central al Partidului din Ucraina, i-a trimis lui Stalin următorul raport: „în conformitate cu vechea tradiție evreiască, timp de zece zile pe an Dumnezeu înregistrează toate acțiunile comise de fiecare evreu in anul precedent. Timp de nouă zile evreii se roagă la Dumnezeu și îi cer iertare pentru păcatele săvîrșite

în tot acest răstimp le este interzis să muncească. în cea de-a zecea zi, «Ziua ispășirii», care în 1940 cade sîmbătă 12 octombrie, evreii nu lucrează niciodată. Tovarășul Grișciuk, secretarul Comitetului de Partid din districtul Lvov a primit multe cereri de la locuitorii evrei în care solicitau permisiunea să nu lucreze în ziua de 12 octombrie 1940. Cer instrucțiuni cum să procedez[44]. în ajunul Zilei ispășirii, Stalin, într-un moment de rară toleranță religioasă, a dat mărinimosul ordin: „Cererea se aprobă. Spuneți-i lui Hrușciov[44 160].

Conducerea în noile provincii diocezane a fost stabilită, firește, cu ajutorul serviciilor secrete. Elocvent în acest sens este raportul primit de Stalin în martie 1941 de la B. Merkulov, Comisar al Poporului pentru Securitatea de Stat a URSS.

„în prezent, pe teritoriile republicilor Letonă, Lituaniană și Estonă există biserici autocefale (autonome) conduse dc mitropoliți locali, numiți de guvernele burgheze.

în RSS Letonă, numărul enoriașilor ortodocși se ridică la 175 000. Elementele antisovietice, foștii membri ai organizației fasciste *Perkanirust,* sînt grupați în jurul șefului Sinodului, Augustin.

în RSS Estonă există 40 000 de ortodocși. Șeful eparhiei a murit. Arhiepiscopul Fedosei Fedoseev, care conduce un grup de clerici antisovietici, încearcă să pună mîna pe

această funcție.

NKGB preconizează adoptarea următoarelor măsuri:

1) Printr-o agenție a NKGB vom soma patriarhatul din Moscova să dea o rezoluție prin care să-și subordoneze bisericile ortodoxe din Letonia, Lituania și Estonia invocînd în sprijinul acestei acțiuni o declarație din partea clerului de jos.

2) Printr-o decizie a patriarhatului din Moscova vom numi ca eparh pe arhiepiscopul Dmitri Nikolaevici Voskresenski (agent al NKGB al URSS), ca răspuns la cererea formulată de clerul local care se va găsi la patriarhatul din Moscova[44161].

Acest document ilustrează cît de întemeiată era convingerea lui Lenin că „victoria noastră împotriva clerului este asigurată[44], într-adevăr, victoria fusese atît de deplină, încît ulterior Stalin și complicii lui nu-și mai dădeau seama dacă cineva era preot sau agent al NKVD în sutană. în timp ce vorbea cu emfază despre libertatea de conștiință și cita declarațiile ipocrite ale lui Lenin despre umanitarismul cu care socialismul trata religia, regimul bolșevic, prin folosirea amplă a violenței, a transformat lăcașul credinței într-un bîrlog al poliției.

în iulie 1937, Biroul Politic ă ordonat creșterea impozitelor aplicate preoților, intrucît aceste „persoane beneficiază de un venit nemuncit“. Bisericile și mănăstirile trebuiau să plătească și impozite în natură - grine, cartofi - ca și cînd ar fi fost gospodării particulare[162]. Aceste măsuri au condus la lichidarea definitivă a parohiilor. înainte de moartea lui Stalin, în URSS nu mai erau decît 12 490 de preoți[163]. Biserica fusese ucisă de o molimă lansată de Lenin. Dosarul acțiunilor sale împotriva bisericii este monstruos de impresionant: la scurt timp după lovitura din octombrie a avut loc închiderea mănăstirilor, apoi încercarea de dezbinare a Bisericii, deshumarea relicvelor și, în cele din urmă, jefuirea odoarelor bisericești și anihilarea fizică a clerului.

Situația Bisericii în perioada postbelică este înfățișată într-un memoriu din iulie 1953 înaintat lui Hrușciov de Karpov, președintele Consiliului pentru problemele ortodoxe, de pe lîngă Consiliul dc Miniștri. Karpov

raportează că au supraviețuit acțiunilor de distrugere și strămutare 19 000 de biserici inactive. Dintre acestea, 13 000 erau folosite ca depozite, restul ca ateliere industriale sau cluburi. Aproximativ 3 000 dintre ele mai aveau instrumentele religioase, dar acestea erau ținute încuiate și nu se foloseau la slujbe. în continuare, Karpov afirmă că „atîta timp cît clădirile bisericilor inactive sînt lăsate în pace sau se folosesc în alte scopuri (ca depozite etc.) și nu se pune problema remobilării lor, credincioșii rămîn pasivi, însă la prima tentativă de remobilare sau înlăturare a clădirii unei biserici inactive, se stîmește agitație"[164].

Dezastrul Bisericii Ruse nu a fost în întregime opera lui Lenin și a bolșevicilor, deși apogeul tragediei li se datorează în exclusivitate. Prin tradiție, Biserica Ortodoxă din Rusia a fost la cheremul monarhilor, iar independența ei iluzorie. Uneori, Biserica se identifica parțial cu monarhia, ceea ce explică, într-o oarecare măsură, profunda criză pe care a cunoscut-o această instituție după 1917. O dată cu prăbușirea autocrației Biserica a devenit neputincioasă și vulnerabilă. Declinul rapid al Bisericii în Rusia sovietică a creat un vacuum în opinia publică, în care a fost pompat imediat materialismul cu miturile sale. Ateismul a reprezentat o componentă importantă a noii religii de stat, bolșevismul, și generații la rînd au crescut în credința cea nouă, în spiritul antagonismului de clasă și al nesocotirii valorilor eterne pe care Biserica le-a propovăduit dintotdeauna.

419
Profetul Comintemului

23 iulie 1920 a fost o zi încărcată, ca de obicei, pe care Lenin și-o petrecea lucrînd singur la Kremlin. Dar evenimentul cel mai important legat de această dată urma să aibă loc abia seara - al doilea Congres al Comintemului, pe care avea să-l prezideze el[165]. Asista la un proces de declanșare a revoluției în alte țări, de creare a noilor partide comuniste, de creștere a sprijinului internațional pentru măreața cauză pe care o inițiaseră el și partidul lui. Steagul roșu ca sîngelc flutura deja în multe capitale. Cu numai trei ani în urmă ar fi părut o idee imposibilă, de-a dreptul

fantastică, deși în iulie 1918, într-un articol intitulat *Cuvinte profetice,* Lenin scrisese: „Nimeni nu mai crede în miracole, slavă Domnului. Profeția care ține de miracol este o poveste. Dar cea fundamentată științific constituie o realitate"[166]. Revoluția mondială iminentă nu era o poveste. Pentru Lenin, ea reprezenta o realitate apropiată.

Sub influența Congresului Comintemului care tocmai își deschisese lucrărileja Moscova, a rapoartelor din străinătate și a propriei analize cu privire la situația mondială, inspirat și de marșul Armatei Roșii împotriva Varșoviei în deschiderea campaniei sovietice din cadrul războiului împotriva Poloniei, în acea seară, Lenin i-a trimis lui Stalin, la Harkov, o telegramă codificată: „Situația din Comintern este excelentă. Zinoviev, Buharin și cu mine c onsiderăm că este timpul să încurajăm declanșarea revoluției din Italia. După părerea mea, acest lucru presupune sovietizarea Ungariei, poate și a țărilor cehe și a României. Trebuie să analizăm cu atenție această eventualitate. Trimite-mi concluziile dumitale detaliate. Comuniștii germani estimează că Germania poate să mobilizeze 300 000 de oameni împotriva noastră"[167].

între timp se luase decizia, așa cum s-a exprimat Troțki, „de a se împunge cu baioneta Polonia burghezo-moșierească la inițiativa lui Lenin“[168]. în luna septembrie a aceluiași an, Lenin avea să-și exprime clar punctul de vedere: atacînd Polonia „vom contribui la sovietizarea Lituaniei și a Poloniei" și la revoluționarea Germaniei. în raportul lui politic la Conferința a IX-a a Partidului el avertiza: „Vă rog să nu luați prea multe notițe; lucrurile acestea nu trebuie să ajungă la urechile ziarelor"[169]. Dar a conchis că nici eșecul din Polonia nu era de natură

să-i demobilizeze: „Ne va învăța ce înseamnă războiul defensiv. Vom ajuta Ungaria, Italia și la fiecare pas ne vom aminti unde trebuie să ne „ '„“[170] opnm

Toate aceste eforturi vizau împlinirea profeției lui Lenin. El credea în revoluția mondială, deși nu voia să zăbovească prea mult asupra eșecurilor sale. Campania împotriva Poloniei (și continuarea marșului Armatei Roșii pînă la frontiera cu Germania pentru a revigora revoluția de acolo) s-a desfășurat la inițiativa lui Lenin. N-a recunoscut

niciodată că decizia lui s-a încheiat cu înfrîngerea umilitoare a Armatei Roșii de la Varșovia, în septembrie 1920. în urma Tratatului de la Riga, semnat de Rusia sovietică și Polonia în martie 1921, Rusia a pierdut teritoriile de vest, cuprinzînd aproape patru milioane de locuitori și a fost silită să plătească despăgubiri importante Poloniei. Cînd a sosit vremea să achite prima tranșă, Moscova a optat pentru plata ei în pietre prețioase, după ce le-a mărit de șapte ori valoarea. Varșovia a protestat violent, iar Comisarul pentru Externe, Cicerin, s-a grăbit să-l informeze pe Lenin:

„La 1 noiembrie 1921 am fost nevoit să plătim Poloniei zece milioane de ruble în aur și diamante. Experții polonezi au apreciat diamantele pe care le-am înmînat la 2,5 milioane ruble-aur. Nu mai avem alte pietre pregătite pentru plată. Polonezul Olszewski ne avertizează că acest fals monstruos va fi amplu comentat în presă... ni se va aduce un mare afront.

O altă soluție ar putea fi plata imediată a diferenței în aur, dar am face un efort peste puteri dacă am achita 7,5 milioane în aur. Ar mai exista și posibilitatea de a le oferi în schimb pietre prețioase. Avem multe pietre prețioase, dar nu sînt sortate și evaluate. Nu dispunem de oamenirnecesari. Fostul șef al Băncii de împrumut, Levițki, este arestat. Și Alexandrov, principalul lui evaluator, se află de asemenea, în închisoare. E nevoie de o decizie a Biroului Politic pentru a-i caza în condiții corespunzătoare"[171].

Lenin a fost dc acord, dar se pare că nu și-a făcut nici un fel de mustrări de conștiință pentru aventura poloneză. Era la fel de puțin tulburat de pierderea milioanelor de ruble din tezaurul țării ca și de sacrificarea miilor de vieți omenești, pentru satisfacerea capriciului său revoluționar.

în vara anului 1917, în timp ce se ascundea de Guvernul Provizoriu. Lenin se amăgea lagîndul iminentei sosiri a comunismului[172]. Doi ani

 mai tîrziu, la 1 mai 1919, în Piața Roșie, el declara: „Cei mai mulți dintre dumneavoastră, care n-ați depășit vîrsta de treizeci și cinci de ani veți trăi în comunism“[173]. Optsprezece luni mai tîrziu era la fel de înflăcărat cînd încheia discursul la Congresul al III-lea al tineretului comunist: „Generația care are acum cincisprezece ani va trăi peste zece sau douăzeci de ani într-o societate comunistă"[174].

Marxismul sovietic l-a descris invariabil pe Lenin ca pe un profet și a susținut că secolul al XX-lea s-a dezvoltat în conformitate cu predicțiile lui, ceea ce reprezintă o altă dovadă a genialității sale. însă nici istoricii, nici filosofii sovietici n-au îndrăznit să dezvăluie falsitatea prezicerilor lui epocale. Nici măcar una nu s-a adeverit. Sfîrșitul capitalismului? Nimeni nu ia în serios această afirmație. Multe țări „capitaliste" au dezvoltat un „socialism" mai avansat decît și-ar fi putut imagina Lenin vreodată. Dacă Marx s-ar fi sculat din mormînt și ar fi vizitat, să spunem, Stuttgartul și orașul Cita din Siberia răsăriteană și ar fi fost întrebat unde există mai mult „socialism", răspunsul lui ar fi sunat cît se poate de clar: în occidentul capitalist domnește cu adevărat socialismul promis cetățenilor sovietici. Ideea întemeierii unei Federații sovietice mondiale a sucombat în condiții total diferite de cele prezise de Lenin. Ce-i drept, a declarat chiar el că „orice încercare de estimare a ocaziilor viitorului cu deplină acuratețe este fie șarlatenie, fie pedanterie fără rost"[175].

Ca teoretician, Lenin era profund contradictoriu, și din acest motiv succesorii săi i-au păstrat o recunoștință mută, căci de fiecare dată găseau un citat potrivit în sprijinul unei idei diametral opuse față de cele susținute anterior. Lenin prezisese cu certitudine că „socialismul va institui ziua de lucru de opt ore, va crea condiții egale pentru toată lumea în exercitarea «funcțiilor de stat»"[176] și declarase ulterior că „noi nu pretindem că Marx și marxiștii cunosc drumul socialismului în detaliu; acesta este un nonsens"[177].

Rolul profetic al lui Lenin își găsește o expresie desăvîrșită în problematica revoluției mondiale, chestiune care i-a solicitat eforturi deosebite. O revoluție mondială presupunea totuși un instrument mondial. în afară de Partidul Comunist Rus, în Europa exista o asemenea formațiune politică doar în Germania, căci nu puteau fi luate

în calcul embrioanele care se înființaseră în celelalte țări. Lenin i-a ordonat lui Cicerin, Comisarul pentru Afaceri Externe, să-i invite pe toți comuniștii din Asia și din Europa la o conferință la Moscova, în

mai 1919. Invitațiile lui Cicerin n-au prea fost onorate căci n-avea cine să răspundă la ele; numai cîțiva prizonieri de război rămași în Rusia și alți cîțiva străini, printre care și Hugo Eberlein, reprezentant al Partidului Comunist German au participat la lucrările Conferinței. Manifestarea a durat aproape o săptămînă, reunind un grup mic care abia dacă trecea de treizeci de persoane. în fmal s-a decis ca această „Conferință Comunistă Internațională să înființeze cea de-a treia Internațională Comunistă", cunoscută de atunci sub numele de Comintern. Șaptesprezece delegați, majoritatea aleși la întîmplare și total necunoscuți, au semnat manifestul, iar Lenin le-a precizat care le era sarcina: să lupte pentru instaurarea dictaturii mondiale a proletariatului.

încă de la bun început, acest organism a devenit o acoperire pentru activitățile desfășurate dc Partidul Comunist Rus în arena internațională. Numit președinte al noii organizații, mai întîi de Biroul Politic și apoi „confirmat" de Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste (ECCI), Zinoviev a declarat în repetate rînduri că victoria revoluției comuniste în Europa este garantată și că steagul roșu va flutura curind în întreaga lume. își asumase sarcina de a sprijini îndeaproape organizarea unei insurecții armate peste tot unde „situația revoluționraă era coaptă". Curînd s-a constatat că acest lucru este imposibil, ca, de exemplu, în Germania, în 1921, cînd grevele și încercările de revoltă înarmată, lipsite de o conducere competentă au eșuat în confruntarea cu un guvern foarte hotărît. Pretutindeni, puciurile și comploturile au fost înăbușite. în timp ce poliția și armata germană laceau razii și îi arestau pe conspiratori, Zinoviev, aflat la Moscova, striga de pe podiumul tribunei: „înarmați-vă, proletari germani! Formați soviete! Alcătuiți o Armată Roșie! Trăiască revoluția proletară din Germania și din întreaga lume!". în același timp, încerca să convingă Biroul Politic că „germenii revoluției mondiale" existau deja în principalele țări capitaliste.

între timp, Comitetul Central pregătea programul noilor partide, formulînd cele „Douăzeci și unu de condiții" necesare pentru primirea în Comintern[178] și trimițînd lăzi întregi de aur și alte obiecte prețioase în Germania, Italia, Ungaria și în alte țări pentru sprijinirea revoluției. Conducerea bolșevică credea cu obstinație că, din moment ce torța revoluției fusese aprinsă în Rusia, vechiul edificiu al civilizației mondiale avea să fie curind înghițit de flăcări și va arde pînă în temelii ca un șopron de lemne.

423

La 6 martie 1920, la o festivitate prilejuită de aniversarea unui an de la întemeierea Comintemului, Lenin a garantat victoria revoluției comuniste, afirmînd că nu este prea departe acea zi[179]. Nici Don Quijote, luptîndu-se cu morile de vînt, nici fantezistul Hlestakov imortalizat de Gogol nu dădeau dovadă de mai multă iresponsabilitate. Bolșevicii plănuiau nu numai să controleze, dar să și creeze situații revoluționare prin intermediul Comintemului. In aces scop, încă de la început, Lenin a trebuit să pună întreaga povară financiară a Partidului Comunist Internațional pe umerii Rusiei Sovietice care abia mai sulfa, sfîrșită din cauza foamei, bolilor și războiului. încă din ziua de 8 octombrie 1918, Lenin și Comitetul Central au creat un Birou al Partidului Comunist Rus pentru „munca în străinătate^ format din Balabanova, Vorovski, Buharin și Axelrod[180]. Aceasta le-a permis să afirme, în mai 1919, că Internaționala a treia a fost creată, de fapt, în 1918, cînd partidele din cîteva țări au trebuit să-și unească eforturile[181]. în realitate, după cum scria Ioffe, „pariul cu revoluția mondială, chiar dacă urma să fie întîrziată, reprezenta cheia dc boltă a întregii tactici a lui Lenin în timpul tratativelor de la Brest-Litovsk și după aceea '[182].

Toate operațiunile financiare erau conduse prin intermediul Biroului, sub conducerea lui Zinoviev, deși Comisariatul pentru Afaceri Externe exercita, de asemenea, un oarecare control. Acesta a încetat să se mai ocupe de problemele Comintemului, din dispoziția Biroului Politic, în clipa în care Zinoviev s-a plîns de „rivalitatea^ lui Cicerin. Din acel moment, Biroul a căpătat independență financiară. El era, evident, subordonat Comitetului Central, și dependența lui financiară îl făcea un instrument docil pentru

realizarea planurilor bolșevice. Practic, Biroul Politic hotăra totul: unde și cînd va avea loc congresul Comintemului, ce puncte vor fi înscrise)jc ordinea de zi, precum și chestiuni mărunte ca, de exemplu, în ce măsură Karl Radek, care răspundea de relațiile bolșevicilor cu delegațiile comuniste străine putea să primească douăsprezece rații suplimentare pentru „nevoile delegaților săi". Abel Enukidze, Nikolai Skleanski și Efraim Briuhanov au fost însărcinați să se ocupe de cazarea participanților, îmbunătățirea aprovizionării muncitorilor care lucrau la tipografia Comintemului și multe alte asemenea chestiuni de rutină[183].

încă de la început, Comintemul a a\nt relații strinse cu GPU, care a creat serviciul de informații al URSS din străinătate. S-au stabilit legături cu secțiunile Comintemului, s-au finanțat operații, s-au

întocmit documente personale, a fost recrutat personalul. Administratorul Comitetului Executiv al Comintemului, un anume Blake*, a scris Biroului Politic la 24 noiembrie 1920 „despre tehnicile ilegale", referindu-se la lipsa hîrtiei de scris, a hîrtiei fotografice etc. Printre altele, a menționat și faptul că „va trebui să avem grijă de personal și de familiile acestora recurgînd la fondurile secrete ale Comintemului". Lenin a făcut următoarea însemnare pe nota lui Blake: „Despre conspirație - raportul lui Blake. Secret"[184]

Secțiile naționale ale Comintemului, adică partidele non-ruse, aveau nu numai sarcina să recruteze noi membri și să facă propagandă, dar să și organizeze greve, demonstrații, marșuri de protest și răscoale ori de cîte ori li se oferea posibilitatea. Sub acoperirea Comintemului, Biroul Politic a reușit să-și creeze cîteva baze în străinătate. De exemplu, un reprezentant din Turkestan i-a scris lui Karahan, Comisar adjunct la Externe, ca să întrebe Biroul Politic: a) dacă este de acord cu înființarea unei baze indiene în Turkestan, în colaborare cu propriul Turkbiuro al Comitetului Central; 2) cui trebuiau predate cele două milioane de ruble aur?" Răspunsurile lui Lenin la aceste întrebări erau transmise oral, documentul purtînd doar semnătura lui, cu cerneală roșie[185]. Pînă să se aloce Comintemului un buget propriu - care urma să fie format din fondurile Comiteului Central și ale OGPL - cele mai multe decizii în chestiunile financiare

erau luate direct de Lenin. De exemplu, Ivan Rahja, bolșevicul finlandez care îi găsise o ascunzătoare în vara anului 1917 și care devenise între timp unul din liderii Partidului Comunist finlandez, i-a cerut lui Lenin zece milioane de mărci finlandeze în obiecte de valoare necesare partidului său. Lenin n-a avut nici o obiecție[186]. Din Bengal a sosit o scrisoare prin intermediul lui Cicerin în care se solicitau bani și literatură de propagandă menită să contribuie la răsturnarea rajahului britanic: „Vă rog să transmiteți salutările mele tuturor tovarășilor care luptă atît de vitejește pentru eliberarea omenirii: Lenin, Troțki, Cicerin. Semnat Virendranat Chattopadia". Secția răsăriteană a Comisariatului pentru Externe a notat pe acest document: „Dacă ne gîndim serios la declanșarea unei revoluții în India, ar trebui să ne bizuim pe populația nemusulmană. Cît despre cererea lui Ch., nu încape nici o îndoială că individul s-a lăsat corupt de viața europeană, căci a trăit mult timp pe banii nemților"[187]. Sînt însă numeroase cazurile de așa-ziși,Revoluționari" care au beneficiat de bani rusești.

*** Un pseudonim, evident. Nu s-a putut stabili despre cine este vorba.**

425

Moscova irosea astfel milioane de ruble-aur, dolari, lire, mărci, coroane etc., toate obținute prin vînzarea rezervelor de aur ale țarului, sau a odoarelor bisericești confiscate. Se pare că ECCI nu ținea o evidență strictă a finanțării operațiunilor sale ilegale. Elocventă în acest sens este corespondența dintre Stalin și Zinoviev, pe de o parte, și Litvinov, pe atunci adjunct al Comisarului pentru Externe și Osip Piatnițki, responsabil pentru valuta forte a ECCI, pe de altă parte. Aceasta se referea la banii care se scurseseră printre degetele unuia dintre emisarii Comisariatului pentru Externe, Carlo, pe numele său real Liubarski. Se pare că acest Carlo îrunînase Partidului Comunist Italian numai 288 000 din cele 750 000 de lire care îi fuseseră încredințate, reușind în același timp să deturneze și vreo 124 487 coroane cehe și o mare cantitate de lire sterline. Litvinov voia ca omul să fie judecat, dar Piatnițki considera că e suficient să fie concediat[188]. După toate probabilitățile, existau mulți astfe l de oameni care foloseau ardoarea revoluționară a conducerii bolșevice ca să-și umple propriile buzunare.

-Lenin nu s-a mulțumit numai să facă profeții, ci s-a străduit din răsputeri să le transpună în realitate. S-au depus eforturi susținute, mai ales într-o serie de țări asiatice, pentru a se radicaliza influența Cominternului. Karahan a propus, de exemplu, trimiterea periodică de agitatori cărora urma să li se asigure salarii fixe. Se pare că acești agenți care luptau pentru idealurile comuniste preferau să primească recompense materiale, nu morale. Karahan i-a scris lui Lenin: „Se propune alocarea a 200 000 dc ruble pentru primul trimestru al anului, ianuarie - martie 1919, Comisariatului pentru Externe în vederea sprijinirii organizațiilor muncitorești din Asia, unde urmează să fie trimiși agitatori. Prezentăm în continuare costurile pentru fiecare propagandist, plus prima ce i se cuvine la întoarcerea în țară: Coreea de Nord și Coreea - 10 000 ruble; China de sud 20 000 ruble; misiuni similare sînt avute în vedere pentru Persia și India“[189]. Așadar, înainte de întemeierea Cominternului, Comisariatul pentru externe răspundea de răspîndirea ideilor revoluționare.

Lenin a dorit de la bun început să incorporeze principiile bolșevice în Comintern. Intrucît preluase puterea cu o forță relativ mică, a crezut că un partid centralizat și disciplinat va contribui la împlinirea profeției sale cu privire la revoluția mondială. La cererea lui, Troțki a scris Manifestul ce lui de-al doilea Congres al

Comintemului, pe care Lenin l-a aprobat. Stilul era tipic pentru Troțki:

„Trebuie să ucidem capitalismul pentru ca specia umană să poată supraviețui. Demodatul parlamentarism german, un avorton al revoluției burgheze, care, la rindul său, este un avorton al istoriei, suferă în anii copilăriei de toate bolile dulăului bătrîn... Internaționala Comunistă reprezintă partidul internațional al insurecției proletare și al dictaturii proletariatului. Sistemul sovietic este un aparat de clasă care va distruge prin luptă parlamentarismul și îi va lua locul..."[190].

In aceste cîteva rinduri, Troțki a expus scopurile și strategia politicii internaționale bolșevice. Victoria lor ușoară din octombrie 1917 le provocase o stare de euforie, întărindu-le convingerea că pot să-și atingă scopurile prin

orice mijloace.

Rolul armatei și al forțelor armate în revoluție a reprezentat un element important al gîndirii bolșevice despre felul în care trebuia inițiată revoluția mondială. în mai 1924, Troțki vorbea Academiei Armatei Roșii despre nevoia de a se pregăti din timp pentru războiul civil. Se impunea elaborarea unui „statut al războiului civil" care urma să ia în considerare doi factori interdependenți: mai întîi, invazia armată din afară și războiul civil din interior și, în al doilea rind, referirea constantă la leninism care, după părerea lui Troțki, determină împrejurările politice ale luptei[191]. Deși era conștient de faptul că în 1924 revoluția bătea în retragere, își îndemna tovarășii să fie pregătiți pentru bătăliile viitoare.

în timp ce se desfășurau lucrările celui de-al VlII-lea Congres al Partidului, s-a anunțat formarea Republicii Sovietice Ungare. Entuziasmați, participanții la Congres l-au rugat pe Lenin să transmită felicitări Budapestei, lucru pe care liderul bolșevic l-a făcut cu plăcere: „Congresul nostru este convins că în curînd comunismul va fi victorios în întreaga lume. Trăiască Republica comunistă internațională!"[192].

O lună mai tîrziu a sosit un alt anunț îmbucurător; în Bavaria venise la putere un guvern comunist sub conducerea lui Eugen Levine, care inițiase măsurile necesare pentru instaurarea dictaturii proletariatului: naționalizarea băncilor, înființarea Armatei Roșii, introducerea zilei de muncă de opt ore, înarmarea muncitorilor, izolarea burgheziei. De astă dată, mesajul lui Lenin a avut mai mult caracterul unor instrucțiuni: „l-ați înarmat pe muncitori, ați dezarmat burghezia, ați dublat și triplat salariile muncitorilor agricoli și ale marinarilor, ați confiscat toată

hîrtia și toate tipografiile... ați expulzat burghezia din Miinchen ca să asigurați instalarea imediată a muncitorilor în apartamente confortabile... ați luat ostateci din rîndul burgheziei... ați mobilizat muncitorii pînă la unul pentru apărare și pentru muncă ideologică la sate?“[193]

Convins de faptul că revoluția europeană începuse, Lenin ar fi dorit ca aceasta să izbucnească mai ales în Germania. Așa cum avea să scrie Torțki: „Germania sovietică unită cu

Rusia sovietică ar fî devenit mai puternică decît toate țările capitaliste la un loc“[194].

Intre timp, emisarii Comintemului călătoreau prin Europa și prin alte părți ale lumii cu valizele doldora de valută forte și diverse obiecte de valoare. Angelika Balabanova, secretara Comintemului, își amintește că la puțin timp după revoluție a fost trimisă la Stockholm ca să stabilească legături cu organizațiile de stînga din Europa:

„Vapoarele soseau la Stockholm în fiecare sîmbătă. Mi se aduceau sume mari de bani pe care i-am depus la o bancă. Nu înțelegeam scopul acestor transferuri, căci biroul meu nu avea nevoie de atîția bani. Mă simțeam stingherită și am profitat de toate ocaziile ca să-i cer lui Lenin instrucțiuni. Acesta mi-a expediat următoarea scrisoare: «Dragă tovarășă Balabanova, Excelent, excelent (subliniat de trei ori - obiceiul lui Lenin atunci cînd voia să accentueze ceva în mod special). Ești colaboratoarea noastră cea mai capabilă și mai merituoasă. Dar te rog să nu faci economii. Cheltuiește milioane, multe, multe milioane»“.

Cînd, în cele din urmă, Balabanova s-a întîlnit cu Lenin, acesta i-a explicat că a survenit o neînțelegere. Văzuse în ea o bună revoluționară, chiar dacă nu era bolșevică și presupusese că-i aprobă metodele: corupție și defăimare ca să submineze oponenții și să scindeze organizațiile. Balabanova și-a dat imediat demisia, pe care n-a făcut-o publică, astfel că bolșevicii au continuat să se folosească de numele ei[195].

între timp, Lenin trimitea telegrame în toate locurile pe care le considera fierbinți: „Lui Bela Kun la Budapesta: Te rog să ne spui ce garanții aveți că noul guvern va fi într-adevăr comunist și nu socialist, adică alcătuit din trădători socialiști?*'[196]. în mai 1919 s-a adresat comuniștilor unguri prin intermediul ziarului *Pravda,* avertizîndu-i că trebuie să fie „fermi. Dacă socialiștii care vi s-au alăturat ieri sau mica burghezie încep să șovăie, striviți-i fără milă. împușcarea este

singura atitudine corectă față de un laș în timp de război"[197]. S-ar putea ca aceste directive iacobine să-i fi speriat pe comuniștii unguri și bavarezi, nicidecum să-i încurajeze, însă pentru Lenin zgomotul împușcăturilor în subsolurile din

Budapesta sau pe vastele cîmpii germane era un semn că revoluția fusese „confirmată" în țările respective.

Declarația sa către Ungaria la Congresul al VlII-lea al Partidului potrivit căreia „clasa muncitoare din Rusia se grăbește să vină în ajutor cu toate mijloacele de care dispune" nu reprezenta un gest gratuit. S-au expediat bani și literatură de propagandă, s-au făcut chiar încercări de a se trimite arme. în mai, Podvoiski l-a informat pe Lenin de la Kiev că începuse formarea unei divizii internaționale cu scopul de a-i ajuta pe unguri[198]. Lenin a dispus să se trimită de urgență bani pentru a sprijini această inițiativă.

în timp ce se pregăteau unități pentru Ungaria, în Rusia domnea haosul, iar armata se destabilizase. Extrase din rapoartele Ceka cu privire la situația politică din Ucraina între 1 ianuarie și 15 mai 1919, exact în zona de unde urmau să plece trupele în Ungaria, indică o debandadă generală:

„Berdicev: Atac împotriva Ceka. Furturi de arme. Vasilkov: Răscoală în oraș. înăbușită de un tren blindat și 300 de soldați. Șpola: Garnizoana locală arestează oameni, percheziționează și măcelărește populația. Kazatin: Soldații Armatei Roșii din Regimentul 4 Nejini i-au împrăștiat pe cekiști. Oster: Răscoală în satul Novo-Glîbovo și Sovorota. înăbușită de o unitate Ceka. Patru oameni omoriți. Starodub: Răscoală în satul Vitelin, înăbușită de o unitate de 400 oameni. Douăzeci de morți. Răscoală în satul Antonovka. înăbușită de o unitate Ceka. Trei conducători împușcați".

Și așa la nesfîrșit, inclusiv situații în care s-a folosit artileria și unde, ca în Gomei, de pildă, autoritățile au fost puse pe fugă[199].

Bolșevicii s-au menținut la putere numai prin folosirea neîntreruptă a terorii, principala lor preocupare fiind transportarea cît mai rapidă a războiului civil în alte țări. Nutreau convingerea fermă că suporterii din străinătate vor veni la putere numai prin folosirea forței și a terorii. In Manifestul către Congresul al II-lea al Comintemului, se face o declarație clară în acest sens: „Internaționala Comunistă nu poate recunoaște acele organizații care, deși includ dictatura proletariatului în programele lor, duc o politică de soluționare pașnică a crizelor istorice"[200].

în nenumărate discursuri, liderii bolșevici au subliniat

necesitatea insurecției armate și a atragerii armatei de partea lor. Au încercat să aplice această politică de jur-împrejurul Rusiei sovietice. Cînd speranțele din Ungaria s-au năruit, și-au îndreptat atenția către răsărit. Troțki scria: „în sfera europeană a politicii mondiale, Armata noastră Roșie are dimensiuni modeste, atît pentru scopuri ofensive, cît și defensive. Poziția noastră este total diferită dacă ne raportăm la Orient, în momentul de față, drumul spre India pare mai ușor și mai scurt comparativ cu acela ce duce în Ungaria[44201]. în continuare, Troțki sugera înființarea unei puternice baze militare în Urali menită să revoluționeze Orientul. Prezicea că „Asia ar putea deveni arena insurecției timpurii[44] și, de aceea, sovieticii să se pregătească pentru un salt asupra Indiei via Afghanistan. în acest sens, feldmareșalul Lebedev „ să ducă toată aparatura militară necesară în Afghanistan"[202].

între timp, nu trebuia neglijată nici Persia, care tindea „să devină roșie“. Fedor Raskolnikov, comandantul regional al Armatei Roșii, a raportat la Moscova, la întoarcerea sa de la Enzel, că situația din Persia era extrem de favorabilă: „întreaga populație ne-a salutat cu entuziasm. Mai întîi s-au văzut steaguri roșii numai în cîteva locuri, dar acum flutură deasupra tuturor clădirilor din oraș. Cazacii persani au trecut sub comanda noastră. L-am arestat pe ofițerul rus care răspundea de ei și am numit pe unul din oamenii noștri în locul lui. Cer instrucțiuni pentru următoarele acțiuni în Persia. Să mă consider împuternicit să înaintez în teritoriu dacă izbucnește o revoluție și un nou guvern ne va cere ajutorul?[44203]

Chestiunea persană a ajuns curind într-un punct mort, deși s-au făcut mari eforturi pentru salvarea revoluției de acolo. Emisarul Comitetului Central, Abukov, i-a cerut sprijinul lui Mirza Kuchuk, aliatul Moscovei: „Este nevoie de ajutor în arme, aur, argint. Deocamdată Kuchuk controlează numai două orașe... Raskolnikov i-a promis personal recunoașterea oficială[4'204].

Din toate părțile curgeau propuneri în legătură cu următoarele acțiuni; mișcarea revoluționară era sprijinită în Coreea, China și India, în august 1919, președintele Comitetului Eixecutiv calmîc, Ceapceaev, propunea trimiterea unităților armate în India „din partea cealaltă[4'],

adică prin Mongolia și prin Tibet. O să fie nevoie de aur și de arme spre a fi distribuite populației locale. Ca să nu dea de bănuit, vor pretinde că participă la o expediție științifică. Lenin a ordonat

să se ia măsuri concrete pentru realizarea acestor propuneri[205].

Liderul bolșevic a fost însă ceva mai precaut cu o delegație coreeană care i-a cerut audiență. I-a cerut conducătorului Comintemului, Matyas Rakosi - refugiat din recent înfrînta Ungarie sovietică - să primească el delegația și să-i raporteze despre ce este vorba[206]. Coreenii solicitau ajutorul direct al Moscovei în lupta împotriva japonezilor. Cicerin s-a opus: „Nu putem să le azvîrlim o asemenea provocare japonezilor. Bineînțeles că o să le dăm ajutor partizanilor coreeni. Dar nu trebuie să manifestăm o atitudine deschisă, demonstrativă[11]. Lenin a notat pe raport: „Tovarășe Molotov, sînt întru totul de acord cu Cicerin. Ajutorul nu trebuie să fie fățiș, cu atît mai puțin demonstrativ. Transmite instrucțiuni ca din partea Comintemului Central[11207].

Rusia se zbătea în ghearele războiului civil, ale bolilor și foametei, dar milioane de ruble-aur erau înghițite de nisipurile mișcătoare ale revoluției mondiale. Așa după cum am văzut, multe dintre ele au fost transmise prin filiere nesigure, iar Lenin a primit rapoarte întîmplătoare despre vînzarea obiectelor de valoare. Abia în septembrie 1921, Biroul Politic a creat un buget al ECCI și o comisie a bugetului, formată din Zinoviev, Solț și Mihailov ca adjunct al lui Molotov.

Lenin s-a interesat îndeaproape de finanțarea organizațiilor și a anumitor persoane din străinătate. In noiembrie 1921, P. I. Stucika solicita fonduri pentru crearea unui buget al Partidului Comunist Leton „întrucît această chestiune trenează de la 1 august, iar tovarășii noștri nu primesc nimic altceva decît refuzuri[11]. Lenin a notat: „Tovarășe Molotov, e o adevărată rușine. Pregătește materialul pentru întîlnirea de joi a Biroului Politic[11208].

Un extras din procesul verbal al ședinței Comisiei pentru buget din martie 1922 ne oferă o imagine de ansamblu asupra lucrărilor sale:

1 Bugetul pentru PC German: Brandler, Popov, Humbert-Droz și Piatnikov au votat pentru o sumă de 446 592 ruble-aur pe 1922 (42 872 832 mărci germane); Solț și Molotov, pentru 400 000 de ruble.

2 Bugetul pentru PC Francez: vot unanim pentru 100 000 ruble- aur (638 000 franci francezi).

3 Bugetul pentru PC Italian: 360 842 ruble-aur sau 4 306 000 lire.

4 Bugetul pentru PC Cehoslovac: (Humbert-Droz a plecat)

Popov, Brandler și Piatnițki au votat pentru 250 000 ruble-aur (7 970 000 coroane cehe) Solț și Mihailov pentru 200 000

5 Bugetul pentru PC Englez, vot unanim 200 000 ruble-aur'[1]*[09].

Și lista continuă.

Lenin și bolșevicii au sprijinit toate partidele care au acceptat programul Cominternului și condițiile impuse de acesta Importante sume de bani au umplut seifurile partidelor comuniste din SL'A, Polonia, Austria, Elveția, Suedia. Ungaria, Iugoslavia, România, Luxemburg, Olanda, Grecia, Turcia Persia India China Coreea Japonia Germania Belgia Spania Argentina Italia Africa de Sud, Estonia Letonia Lituania, Finlanda, Norvegia și altele Comisia Cominternului a distribuit, de asemenea, mari sume de bani organizațiilor internaționale de tineret, sindicatelor comuniste, editurilor și altor organisme, majoritatea fondurilor fund destinate Germaniei. Bugetele stabilite erau suplimentate cu plăți adiționale, căci, în general. Moscova satisfăcea tot fluxul de cereri Banii alocați în cadrul ședinței citate mai sus se cifrau la 5 536 400 ruble-aur, o sumă exorbitantă Din analiza datelor pe care le avem la dispoziție reiese că, în acel an. Biroul Politic a cheltuit nu mai mult de o treime din această sumă pentru hrana populației muritoare de foame din Rusia - iar fluviul de aur al Cominternului, *nota bene,* avea să curgă încă multă vreme de acum înainte Moscova se va dovedi extrem de generoasă mai ales în perioada postbelică, achitînd sume uriașe, ilustrate doar în mioă măsură în lista următoare (toate cifrele sînt date în dolari SUA):

- în 1945 Bulgariei (Kostov) - 100 000
- în 1946 Chinei (Chou En-lai) - 50 000: României (Gheorghiu Dej) - 500 000
- în 1947 Greciei (Zachariades) - 100 000
- în 1948: Franței (Thorez) - 258 350; Italiei (Secchia) - 40 000, Olandei (Groot) - 50 000, Greciei (Zachariades) - 100 000*[11]

După revoluție a devenit o practică curentă ca diplomații sovietici, reprezentanți de diferite feluri și „plenipotențiari[11] să ceară de la Kremlin tot mai multe fonduri pentru a impulsiona procesele revoluționare din străinătate și pentru a consolida poziția Rusiei sovietice în diverse țări în ianuarie 1920. de exemplu. Ioffe, care aspirase să conducă mișcarea revoluționară din Germania în 1919, îi scria lui Cicerin plîngîndu-se de risipă: „Întrucît am plătit Estoniei un

surplus de 15 milioane, vom trimite banii înapoi foarte repede". îi amintea lui Cicerin că „atunci cînd Kolceak a scos peste graniță aproape 800 milioane ruble-aur, abia dacă am clipit din ochi. I-am văzut pe agenții noștri din Lituania și din Bielorusia aruncînd milioane în stînga și în dreapta..."[211]

în aprilie 1922, Biroul Politic a aprobat bugetul Comintemului, iar ordinul semnat de Stalin a fost transmis Comisariatului de finanțe pentru a fi îndeplinit.[212] Așa cum am văzut însă, bugetul oficial reprezenta numai o parte din cheltuielile totale, căci cererile neîntrerupte de bani erau onorate din „fondul de rezervă", fondul Biroului Politic și bugetul OGPU. Astfel, Karahan îi raporta lui Stalin în aprilie 1922, chiar în luna în care fusese definitivat bugetul, că în numele Comisariatului pentru Externe transferase coreenilor 600 000 de ruble-aur și patru milioane de ruble în bancnote țariste pentru a-i ajuta să-și deschidă tipografii la Shanghai și Beijing și a-i sprijini în desfășurarea unor acțiuni subversive împotriva japonezilor din Cor eea, inclusiv în organizarea unei insurecții armate[213]. (Timp de mai mulți ani, Biroul Politic a continuat să folosească bancnotele țariste pentru operațiunile sale secrete din Orient.)

Lenin aștepta nerăbdător să vadă vreun rezultat de pe urma acestor investiții financiare, dar în zadar. La scurt timp după înființarea comisiei pentru buget, au început să curgă rapoartele despre corupție, deturnări de fonduri și

dispariția unor sume mari din banii Comintemului. Safarov îi raporta lui Stalin că au fost înmînați bani și obiecte de valoare „unor persoane iresponsabile din diverse grupuri" și cita cazul celor 200 000 de ruble-aur care fuseseră date unui anume Jun Hu-nam și lui Lee Ko-chi pentru a sprijini mișcarea națională din Coreea dar, în realitate, avuseseră ca destinație întreținerea disputelor dintre diferitele grupuri de emigranți coreeni din Manciuria[214].

In dorința de a mai strînge puțin șurubul organizației, Stalin i-a scris o notă personală lui Zinoviev, cerîndu-i explicații în legătură cu acest „fond Frankfurt" din Germania. Cine îl finanța? Pentru ce? Zinoviev, care nu știa despre ce e vorba, a promis să se intereseze, dar Piatnițki și Fotieva au mărturisit adevărul[215]. S-a aflat că afacerile financiare ale Comintemului în Germania erau conduse de un anume James (Iakov) Reich, cunoscut în partid sub numele de „Tovarășul Thomas", căruia Moscova îi trimitea mari sume de bani. Numai pentru insurecția armată a Partidului Comunist German

din 1921, tovarășul Thomas a cheltuit 22 milioane ruble-aur din care a reținut aproximativ 500 000 sub controlul său în „fondul Frankfurt".

Cînd Piatnițki a examinat afacerile Comintemului, misteriosul tovarăș Thomas n-a reușit să deconteze cîteva milioane de mărci[216]. O femeie din personalul operativ al Comintemului care lucra în organizația lui Thomas avea să-și amintească mai tîrziu: „De regulă, banii se țineau în apartamentul tovarășului Thomas. Erau depozitați în cufere și în valize, în bufet și uneori în dosare groase, puse pe rafturi sau în spatele cărților. Banii se aduceau în apartamentul nostru noaptea tîrziu, în cutii de carton, care cîntăreau între zece și cincisprezece kilograme fiecăre“[217]. Cînd o comisie înființată de Stalin și condusă de Krestinski nu a reușit să găsească chitanțe pentru mari sume de bani, s-a decis ca „pe viitor să nu i se mai încredințeze tovarășului Thomas nici un fel de chestiuni financiare"[218]. Mai tîrziu s-a aflat că „tovarășul" Thomas nici măcar nu era membru de partid, ci pur și simplu o persoană care s-a nimerit să lucreze în organizația financiară a Comintemului, într-o funcție relativ importantă.

La sfirșitul anului, o comisie a Biroului Politic formată din Troțki, Kuibîșev, Piatnițki și Sokolnikov a mai cerut 2 196 500 ruble-aur pentru „subsidii suplimentare acordate partidelor". In timp ce pleda cu înverșunare pentru executarea sabotorilor, a speculanților și a comcrcianților de pe piața neagră, Lenin se dovedea total incapabil să pună ordine în operațiunile financiare ale propriei organizații. Arunca pur și simplu banii peste granițâ, în speranța că aceștia vor contribui la germinarea propriei ideologii. însă în noiembrie 1921 a publicat un articol intitulat *Despre importanța aurului.* în care scria: „RSFSR trebuie să aibăgnjă de aurul său, să-l vîndă mai scump și să cumpere mai ieftin în schimbul lui"[219]. Nu era pentru prima oară cînd una zicea și alta făcea.

Se pare că o singură dată a făcut explozie, atunci cînd i s-a raportat pierderea unei mari sume de bani a Comintemului. A scris un „proiect de scrisoare secretă adresată Comitetului Central" în care, printre altele, spunea: „Fără îndoială că ajutorul financiar pe care îl dă Comintemul partidelor comuniste din țările burgheze, deși este perfect legitim și necesar, uneori generează o conduită josnică și abuzuri dezgustătoare". Enumera apoi pedepsele partidului pentru furt, ascundere sau însușirea banilor Comintemului, de la mustrare pînă la

demiterea din funcție, excluderea din Partid și adesea arestare. în plus, cerea să i se prezinte deconturi amănunțite „pînă la ultima copeică"[220]. Deșartă speranță!

Cheltuielile Comintemului au fost supravegheate ceva mai sever în timpul lui Stalin, scopurile lor fiind mai clar definite. De exemplu, scriitorul francez Henri Barbusse a venit la Moscova și a declarat că intenționează să scrie o carte despre Stalin. Evident, Moscova l-a încurajat, oferindu-i un avans de 40 000 de franci[221]. Nu era o sumă mare, însă Barbusse avea să primească un onorariu mult mai generos după apariția cărții, în 1936. Cînd Gheorghi Dimitrov, ultimul secretar general al Comintemului din 1935 pînă în 1943, dorea să definitiveze bugetul, trebuia să se ducă la Stalin care nu-și mai facea mari iluzii în privința Comintemului, astfel încît îi oferea doar atît cît să se mențină pe linia de plutire. în acea perioadă, partidele

străine erau subvenționate numai prin intermediul NKVD, evitîndu-se Comintemul. Astfel, în timp ce bugetul ECCI pentru 193 7 i se prezenta lui Stalin spre aprobare - 12 048 028 în valută forte (nespecificată) și 18 658 762 ruble sovietice - cheltuielile NKVD-ului pentru Comintern se prelucrau după un sistem sofisticat, întrucît nu mai erau în joc chestiuni de partid, ci probleme de spionaj și terorism[222]. Comintemul devenise mai util NKVD-ului ca resursă umană pentru operațiuni de diversiune în țările capitaliste, decît mișcării comuniste. Evident, comunismul internațional rămînea una din pîrghiile politicii externe sovietice, dar era una din pîrghiile slabe, întrucît toată lumea știa ce se petrece în culise.

Cînd a devenit clar că revoluția mondială nu avea să urmeze imediat după cea rusă, bolșevicii au început să-și caute noi aliați. Pe neașteptate li s-a ivit o ocazie ispititoare. în ianuarie 1922, liderii Internaționalei Socialiste - cunoscută sub numele de Doi-și-jumătate, adică nici a Doua Internațională Socialistă și nici a Treia Internațională Comunistă - au propus organizarea unui congres internațional al tuturor celor trei Internaționale, cu scopul de a coordona lupta comună a clasei muncitoare împotriva reacțiunii internaționale. Biroul Politic a discutat problema în cadrul unei ședințe lungi, în timpul căreia Lenin și-a exprimat speranța că vor reuși să-și exercite influența asupra celorlalte două organizații. Liderii Internaționalei a Doua, cu lunga și amara lor experiență în privința bolșevicilor și a conducătorilor lor, știau perfect ce turnură vor lua evenimentele.

Lenin nu și-a ascuns intențiile: „Dacă încă mai sînt oameni care 435 nu înțeleg că tactica unui front unit ne va ajuta să-i răstumăm pe liderii ambelor Internaționale, trebuie să frecventeze mai des cercurile de lectură și conferințele"[223].

La o conferință comună, liderii Internaționalei nebolșevice au cerut legalizarea Partidului Menșevic din Rusia, încetarea executării social-revoluționarilor de stînga

etc. S-a format o comisie pentru convocarea Congresului, dar aceasta s-a întrunit o singură dată. Lenin a criticat sever „indulgența" manifestată de delegația Comintemului, condusă de Radek, și a descris acordurile ca lje „niște concesii politice făcute burgheziei internaționale". Social-democrații occidentali și-au dat seama că, pentru Lenin, termenul „cooperare" nu însemna nimic altceva decît subordonare față de Comintern, astfel că inițiativa a eșuat.

Atît Occidentul, cît și Orientul știau ce înseamnă Comintemul, pe marginea căruia s-a vorbit și s-a scris foarte mult. De aceea, la 26 aprilie 1928, Stalin și Biroul Politic au hotărit să înlăture semnele vizibile ale dependenței organizațiilor Comintemului de statul sovietic. Buharin și Piatnițki au fost instruiți să inventeze o acoperire menită să lase impresia că banii plătiți unor partide străine nu veneau de la Moscova, ci de la Berlin (Zapbiuro - Biroul de vest) și de la Irkuțk (Vostbiuro - Biroul de răsărit), „oricum prin intermediul unor tovarăși străini". Problema a fost preluată curînd de NK.VD, ceea ce însemna că această instituție (și spionajul său militar) devenea și mai organic integrată în Comintern.

Unul dintre cele mai notorii cazuri de spionaj a fost acela al lui Richard Sorge. Născut în 1895 la Baku, dintr-un tată german și o mamă rusoaică, Sorge a crescut în Germania, a luptat în armata germană în timpul primului război mondial și, la fel ca mulți alți refugiați din centrul și din estul Europei, ca urmare a eșecului revoluțiilor comuniste, a devenit funcționar al Comintemului din Moscova, în anii ’20. In 1929 a fost transferat la serviciul de informații al armatei și trimis peste hotare ca ziarist. De la Shanghai, între 1929 și 1933, apoi de la Tokyo, din 1933 și pînă la arestarea sa de către japonezi în octombrie 1941, a trimis informații de mare importanță șefilor săi de la Moscova. Dar, ca și alți ofițeri operativi îndrăzneți, care lucrau pentru Comintern, NKVD sau pentru spionajul militar din străinătate, Sorge a fost amestecat în intrigile criminale care se țeseau la Moscova la mijlocul anilor ’30.

Concomitent cu elaborarea dosarului împotriva lui

Radek și încercarea de înlăturare a lui Jan Berzin, fostul șef al spionajului militar și a lui Piatnițki, șeful Internaționalei

Sindicatelor Comuniste, în vara anului 1937 a fost arestat un ex-agent al spionajului militar, pe nume Valin-Gailis. în depoziția sa din 19 august 1937, a declarat că Sorge era „fără îndoială" agent german saugermano-sovietic. Potrivit mărturiei lui Valin, Stalin îl depistase pe Sorge încă din 1936 și îi atrăsese atenția asupra faptului că trimitea la Moscova dezinformări germane. Valin descria informațiile lui Sorge drept material de rutină care putea fi extras din presa zilnică. Acest bețivan afemeiat, după cum îl caracterizează Valin, era tovarășul de petreceri al colonelului Ott, șeful spionajului german din Tokyo, în tovărășia căruia vorbea vrute și nevrute. Se pare că, din cauza comportamentului prea provocator al lui Sorge, Berzin fusese nevoit să-și închidă agenția dc la Tokyo, distrugînd astfel o sursă deosebit de valoroasă de informații străine[224]. în aceste condiții, Berzin putea fi acuzat de sabotaj, comis cu ajutorul unuia din principalii săi agenți.

Deși cei vizați în primul rînd au fost lichidați în 1938, Sorge a reușit să rămînă la Tokyo și a continuat să trimită informări. în ianuarie, martie și mai 1941 i-a raportat lui Stalin că Germania se pregătea să atace Uniunea Sovietică, apoi, la 15 iunie i-a comunicat data exactă. Nu ne puteam pronunța în privința motivelor care l-au determinat pc Stalin să ignore avertismentul primit. Dar, indiferent dacă-1 considera neloial sau dacă informațiile lui nu se potriveau cu propria sa agendă, cert este că Sorge și toată rețeaua lui au fost arestați în octombrie 1941 la Tokyo și judecați în 1942. Ironia sorții a făcut ca să fie condamnați la moarte prin spînzurătoare f>e 7 noiembrie 1942, în ziua aniversării revoluției bolșevice. Soția lui Sorge a fost arestată de NKVD în septembrie 1942 la Moscova și exilată cinci ani în Siberia, la Krasnoiarsk, tot sub acuzația de spionaj. La 28 mai 1943 a murit, chipurile de hemoragie cerebrală, la vîrsta de treizeci și opt de ani[225].

La scurt timp după moartea lui Lenin, Comintemul s-a transformat într-un executant servil, la care se apela pentru servicii speciale. De exemplu, cînd a trebuit să fie înlăturat Zinoviev, Stalin a dat ordin să se asigure sprijinul necesar. Imediat „partidele comuniste independente" au adresat Comitetului Central cereri de demitere a lui Zinoviev din postul de președinte al Comintemului și de desființare a

postului său. Primul care a reacționat a fost credinciosul Partid Comunist din Germania, care a declarat că „sprijină fără rezerve

hotărîrea plenarei Comitetului Central și face apel la masele Partidului să lupte cu hotărîre împotriva noii opoziții. Considera că deviația tovarășului Zinoviev de la leninism face imposibilă menținerea lui în continuare în fruntea Internaționalei[1*226]. în noiembrie 1926, Zinoviev a fost eliberat din funcția pe care, în secret, spera s-o transforme cîndva în aceea de președinte al Federației Socialiste Mondiale. Stalin i-a găsit un alt post ca membru al prezidiului Gosplan-ului, însărciant cu supravegherea activității comisariatelor pentru administrația culturală*[1227].

în ajunul războiului, Comintemul vegeta, căci Stalin avea dubii tot mai mari în privința rațiunii lui de a exista și doar NKVD-ul îl mai folosea ca pepinieră de recrutare a viitorilor săi agenți pentru spionajul extern. Dimitrov trebuia să cerșească cu lacrimi în ochi fondurile necesare pentru a-și menține aparatul. în 1937 i se alocase un buget de 21 milioane ruble și 3,5 milioane ruble în valută forte, dar în 1938, acesta s-a redus la o treime din această sumă[228]. în ianuarie 1924, pe cînd Lenin mai era încă în viață, alocația fusese de o sută de ori mai mare. Stalin s-a depărtat tot mai mult de Comintern, pînă cînd, cu oarecare regret, a desființat fructul gîndirii lui Lenin în 1943.

Stalin își schimbase părerea cu privire la revoluția mondială. Obiectivul transformării globului pămîntesc într-o planetă roșie mai era de actualitate, dar metodele pentru atingerea lui se cereau revizuite, în clipa în care s-a decis desființarea Comintemului, acest lucru a trecut aproape neobservat. La 31 octombrie 1941, Dimitrov îi scria lui Stalin:

Dragă tovarășe Stalin,

O dată cu transferarea ECCI la Ufa (în Urali), se ridică o serie de probleme legate de statutul instituției noastre. In situația actuală, ar fi mai înțelept să acționăm sub egida Comintemului sau să ne continuăm existența la Ufa ca organizație diferită? Personal cred că ar fi bine să ne desfășurăm activitatea sub un alt nume, de exemplu, Institutul pentru studierea problemelor internaționale...[229]

între timp, „partidul internațional al revoltei proletare și dictatura proletariatului** deveniseră o umbră palidă a ideii grandioase a lui Lenin și nu reprezentau doar un pion în mîna lui Stalin. înainte să plece „cîteva zile la Ufa, la Kuibîșev și la organizația mea“, Dimitrov trebuia să-i ceară permisiunea lui Stalin[230].

Este adevărat că în 1947 Stalin a încercat să reînvie Comintemul

 sub forma Cominformului (Biroul Comunist de Informații), dar și acesta s-a dovedit un fiasco. A mers pînă acolo incit a propus înființarea postului de Secretar General al Cominformului, pe care i l-a oferit lui Palmiro Togliatti, liderul comunist italian. Răspunsul a fost un neașteptat refuz, politicos, dar ferm:

Dragă tovarășe Stalin,

M-am gîndit mult timp la oferta referitoare la postul de Secretar General al Cominformului. îmi vine foarte greu să-mi exprim o părere care nu coincide cu a dumneavoastră. Dar am impresia că Partidul Comunist Italian nu poate fi de acord cu această propunere.

Togliatti enumera apoi șapte considerente suficient de întemeiate pentru a-și motiva refuzul[231]. A omis însă să spună esențialul, și anume că încetase de mult să mai creadă în utopia lui Lenin cu privire la revoluția mondială. O vreme îndelungată nimeni nu a vorbit cu voce tare despre asta. Nu se cuvenea.

Este puțin probabil că Stalin însuși mai credea în succesul revoluției mondiale. Dintre toți liderii revoluției din octombrie, numai Troțki mai putea să declare (cu șase luni înainte să fie asasinat, în 1940): „Credința mea în viitorul comunsit al omenirii nu numai că n-a fost zdruncinată, dar a devenit chiar mai puternică decît era în tinerețea mea

Stalin se orientase pe un alt făgaș. Pas cu pas, smulgînd cîte o țară din lumea veche, folosind comploturile și violența, calculul subtil și viclean, a exploatat consecințele celui de-al doilea război mondial pentru a-și consolida dictatura totalitară. A continuat să jure pc Lcnin, care îi fusese atît de folositor în ultimii treizeci dc ani. dar era perfect conștient de faptul că planul lui Lenin de a lua cu asalt citadela capitalistă fusese o utopie. „Primul leninist'[4] prefera tactica asediului prelungit. Era și mult mai precaut decît Lenin în formularea predicțiilor, mai ales în legătură cu momentul

instaurării comunismului în Uniunea Sovietică.

7

MAUSOLEUL LENINISMULUI

în seara zilei de 23 aprilie 1924, Kamenov, Troțki și Radek își depănau amintirile și din tonul discuțiilor părea să răzbată o rară sinceritate, într-o perioadă cînd încă nu se instituise cultul personalității lui Lenin.

Radek, unul dintre cele mai originale și mai amuzante personaje din conducerea partidului, a spus că Lenin a fost „primul om care a crezut în ceea ce a scris, convins fiind că era vorba de un lucru concret, nicidecum de evenimente ce vor surveni peste o sută de ani: Măreția lui Lenin, a continuat el, consta în faptul că „a reușit să învingă toate ezitările și să conducă partidul în lupta pentru putere". Pentru a-i ilustra măreția, a citat un discurs din 1921 în care liderul declarase că ideea comunismului de război fusese o greșeală:

„I-am telefonat și i-am zis că nu sînt dc acord cu raționamentul lui. M-a invitat acasă să stăm de vorbă: «...cine ți-a spus dumitale că un istoric e deținătorul adevărului? Partidul și-a dus politica sa (comunismul de război) timp de trei ani, i ar acum privește NEP-ul ca pe un păcat. N-ai decît să scrii o sută de articole teoretice și să afirmi că nu este păcat, dar în sufletul tău știi că așa stau lucrurile. Trebuie să-ți spui că a fost o prostie și după aceea, un an mai tîrziu, n-ai decît să scrii broșuri istorice favorabile NEP-ului. considerîndu-1 o politică genială»"[1].

Ar fi greu de imaginat o atitudine mai cinică, dar aceasta nu reprezenta o noutate: cinismul lui Lenin era bine cunoscut camarazilor lui încă dinainte de revoluția din

octombrie. Interesant este însă faptul că ei considerau pragmatismul lui un semn al „măreției". Probabil că la această caracteristică se gîndea Potresov atunci cînd vorbea despre „geniul diabolic al lui Lenin". Și, în 1910, cînd Pavel Axelrod a fost întrebat la Congresul Internaționalei Socialiste, cum putea un singur om să provoace toate acele sciziuni și scandaluri în partid, a răspuns că Lenin nu se gîndea la nimic altceva decît la revoluție, zi și noapte, ba chiar și visa la ea: cu un asemenea om era greu să te înțelegi.

Dar și mai important este faptul că Lenin avea capacitatea de a-și

transmite crezul utopic unui mare număr de oameni. A reușit să facă aceasta, în ciuda caracterului iluzoriu al ideii. Iluzia a devenit realitate, s-a materializat sub forma statului sovietic, ca nou mod de viață și în noile instituții sovietice^ Leninismul, teimen utilizat de Martov în 1904[:], s-a încetățenit pentru foarte multă vreme. Cît despre societatea pe care s-a apucat s-o construiască, nu a reușit decît să-i toarne fundațiile pînă în momentul cînd s-a îmbolnăvit. Se pune întrebarea în ce măsură boala i-a afectat capacitatea de gîndire și reacție, mai ales între anii 1921-1922?

Regimul și boala

In decembrie 1935, șeful administrației medicale a Kremlinului, Hodorovski, a descoperit într-o arhivă secretă însemnările neurologului care îl tratase pe Lenin, răposatul profesor Kramer. Bineînțeles că Hodorovski a informat imediat autoritățile, dar acestea nu intenționau să scoată la iveală trecutul îngropat de mult și au încredințat însemnările lui Kramer arhivelor secrete ale Comitetului Central, unde au rămas neatinse timp de peste cincizeci de ani.

Kramer scrisese că boala fatală a lui Lenin „durase în total vreo doi ani și jumătate, și prezentase niște simptome care, după părerea medicilor, atît ruși, cît și străini, nu erau caracteristice pentru boala convențională a sistemului nervos[3]. Lenin se îmbolnăvise grav încă din a doua jumătate a anului 1921, însă lucra la fel de intens ca și mai înainte, în

condiții de stres prelungit. Un exemplu edificator în acest sens ne este oferit de programul lui în ziua de 21 iunie 1921.

La ora 11.00 a sosit cu mașina direct de la reședința sa din Gorki și a participat la ședința Biroului Politic, a cărei ordine de zi includea epurarea Partidului, foametea, Congresul al III-lea al Comintemului, impozitele, sosirea unui senator american, apropiata conferință a partidului, propunerea guvernului chinez de a le preda niște alb-gardiști, problema atașatului britanic la Petrograd, confirmarea lui Viktor Kopp ca reprezentant al Rusiei la Berlin și altele. Biroul Politic rezolva, de regulă, douăzeci pînă la patruzeci de puncte. Lenin a ascultat mai mult decît a vorbit și și-a petrecut o mare parte din timp semnînd un teanc de hîrtii ale Sovnarkomului și ale partidului.

în intervalul de dinaintea ședinței de seară, care a început la ora 18.00, s-a îndeletnicit cu ocupația sa preferată: scrierea sau dictarea

notelor. în acea zi a scris unui număr de cel puțin douăsprezece persoane oficiale ale guvernului cu privire la chestiuni diferite, de la procurarea de alimente în Caucazul de Nord, pînă la problemele de comerț exterior, folosirea pămîntului și politica educațională. A citit scrisori și telegrame, a dat numeroase telefoane etc. Seara a condus ședința Sovnarkomului, unde s-au discutat cîteva zeci de probleme. Și-a luat notițe, a semnat documente, i-a întrerupt pe vorbitorii care depășeau timpul afectat, a cerut să se facă liniște de cîteva ori, dădea semne de iritare dacă cineva părăsea încăperea și reintra.

Stresul, mai ales pentru o persoană care descoperise abia la vîrsta de patruzeci și opt de ani ce înseamnă serviciul în slujba statului, era enorm. Sănătatea lui Lenin s-a deteriorat din cauza tensiunii provocate de faptul că trebuia mereu să-și comute atenția de la chestiunile economice la cele politice, de la problemele partidului la cele diplomatice, din cauza numărului nesfîrșit dc vizitatori și datorită faptului că trebuia să sc gîndească la chestiunile curente sau dc masă, poreclite „vermicelli[11] de cei inundați de ele. După ce-și abandonase statutul de emigrant rus spectator al vieții publice ruse și cel mai aspru critic al ei, se trezise în epicentrul răscoalelor și al tumultului creat de însăși politica

lui.

Sistemul lui nervos era suprasolicitat și probabil că niciodată nu fusese prea puternic echilibrat. Lenin își pierdea întotdeauna capul și se facea alb la față dacă auzea de evenimente dramatice sau de un nou pericol. Radek își amintea că, în timp ce trenul lor traversa frontiera suedeză, în aprilie 1917, și soldații intraseră în compartimentul lor, „llici a început să vorbească cu ei despre război, apoi s-a făcut îngrozitor de alb la față[114]. Sunetul unei viori îi încorda nervii la maximum și nu suporta zgomote din exterior. Lidia Fotieva își amintește că, în iulie 1921, pe cînd i se pregătea apartamentul din Kremlin, dăduse ordin ca pereții despărțitori să fie perfect izolați fonic, iar pardoseala să nu scîrțîie deloc. Oamenii care stăteau de vorbă în timpul unei ședințe îl scoteau din sărite.

Lenin se plîngea adesea din cauza stărilor lui de nervozitate. în februarie 1917 i-a scris surorii sale Maria: „Abia dacă pot face ceva din pricina nervilor mei blestemați[115]. Știa probabil de mai multă vreme că suferă de o boală de nervi, căci printre hîrtiile lui figurează adresele unor specialiști în boli nervoase pe care se pare că i-a consultat la Stuttgart în 1900[6]. Cînd se emoționa ajungea într-o stare dc

hiperexcitabilitate și era în stare să ia măsuri extreme, de-a dreptul crude. în timpul revoluției din 1905, sub imperiul unei asemenea stări, i-a îndemnat pe revoluționari să adopte tactici pe care majoritatea oamenilor le-ar fi considerat anormale și cumplite: pentru a lupta împotriva cazacilor, a făcut apel la folosirea cuțitelor, bastoanelor, cîrpelor înmuiate în parafină, cuielor, apei fierbinți, a pietrelor și a acidului „care să fie aruncate peste polițiști". I-a îndemnat pe insurgenți să-i bată pînă la sînge pe membrii Sutelor Negre, să-i atace pe cazacii care fuseseră accidental separați de grupul lor etc.[7]. Evantaiul tacticilor sălbatice este așa de mare și atît de elaborat, încît pare greu de crezut că emanau de la un om cu educație, scriitor și ziarist. De regulă, Lenin îndemna la cruzime în momentele de stres mental, de excitație nervoasă sau în împrejurări extreme. în asemenea împrejurări mintea lui puternică era pur și simplu dominată de intransigență revoluționară.

Au fost suficienți cîțiva ani de putere bolșevică, cu presiunile ei adiacente, pentru ca vulnerabilitatea lui Lenin să iasă la suprafață. Aceasta s-a manifestat mai ales după prima criză din mai 1922, cînd profesorul Kramer notează: „La baza bolii lui nu se află numai suprasolicitarea creierului, ci și o perturbare gravă a circulației craniene"[8]. Tulburările în irigarea cu sînge a creierului sînt strîns legate de disfuncția mentală, ceea ce explică dc ce majoritatea medicilor care l-au tratat pe Lenin în 1922 și în 1923 erau psihiatri și neurologi. După cum se specifică în literatura medicală de specialitate, boala mentală, atunci cînd este cauzată de deteriorarea arterelor craniene, se manifestă prin dureri de cap persistente, iritabilitate, anxietate, depresiune, idei fixe. Lenin prezenta toate aceste simptome.

Este puțin probabil să putem stabili vreodată efectul bolii lui Lenin asupra acțiunilor sale în calitate de șef al statului. Era capabil să emită ordine de o cruzime neobișnuită și înainte de instalarea bolii sale, de exemplu, în 1918. Dar el adopta aceste hotărîri în momente de tensiune nervoasă crescută: cu cît era mai mare stresul, cu atît mai radicale și mai dure deveneau deciziile lui. Mai mult ca sigur că puterea uriașă, nelimitată i-a exacerbat tendințele patologice la nivelul sistemului nervos.

Am văzut că în august și septembrie 1922 Lenin a inițiat expulzarea intelectualității ruse. Ideea deportării - de fapt a lichidării - elitei culturale rusești nu putea să-i treacă prin minte decît unei persoane bolnave. Dar cu numai o lună sau două înainte de aceste evenimente.

 cu ajutorul Nadejdei Krupskaia, Lenin reînvăța să scrie, să rezolve exerciții de aritmetică elementară și să scrie dictările cele mai simple. Acoperea pagini întregi cu un scris distorsionat, abia lizibil[9]. După criza din mai avea serioase lapsusuri însoțite de slăbirea capacității de reacție. Era distrat. Profesorul Kramer nota: „Nu este în stare să efectueze nici cele mai simple operații aritmetice și uită pînă și propozițiile scurte, deși și-a păstrat intactă capacitatea mentală"[10].

Avem unele motive să ne îndoim de afirmația neurologului potrivit căreia Lenin și-a păstrat în întregime capacitatea mentală. Sora lui, Maria, își amintește că la 30 mai „doctorii i-au cerut să înmulțească 12 cu 7, iar el s-a simțit foarte deprimat fiindcă n-a reușit. Dar ceva mai tîrziu

propria lui încăpățînare și-a spus cuvîntul. După plecarea doctorilor s-a luptat timp de trei ore cu problema și a rezolvat-o prin adunare (12 + 12 = 24, 24 + 12 = 36 etc.)"". Și totuși, peste o lună, Lenin lua decizii cu consecințe atît de grave, ca aceea a expulzării intelectualității, aproba „măsurile extrajuridice ale GPU, inclusiv execuțiile"[12], și hotăra tactica și strategia Comintemului.

Lenin era foarte grav bolnav. Biroul Politic a convocat medici din străinătate. Stalin i-a transmis instrucțiuni ambasadorului sovietic de la Berlin, Nikolai Krestinski: „Faceți toate demersurile necesare pentru ca guvernul german să aprobe venirea medicilor Foerster și Klemperer la Moscova în vara aceasta. Dați-i lui Foerster 50 000 de ruble-aur (Klemperer și le va primi pe ale lui la Moscova). Pot să-și aducă și familiile, li se vor asigura cele mai bune condiții"[13] O dată ajunși la Moscova, doctorii l-au copleșit pe Lenin cu procedurile lor medicale. Lenin i-a scris lui Stalin. „Te implor să mă scapi de Klemperer și Foerster. Sînt mai fericit cu medicii mei, Kramer și Kojevnikov"[14]. însă tovarășii lui - după cum reiese din bilețelele pe care și le trimiteau unii altora - nu erau deloc înclinați să țină seama de dorințele lui. Zinoviev a propus ca „doctorii germani să fie lăsați în pace, iar lui Ilici să i se dea asigurări că s-a planificat un nou control medical al tuturor celor opt tovarăși examinați anterior de germani". Biroul Politic a fost de acord cu această propunere[15].

Lenin insista să fie ținut la curent cu problemele politice. I-a scris lui Stalin:

„Se pare că doctorii au creat o legendă, care nu poate rămîne inatacabilă. Și-au pierdut capul cînd am avut vineri o criză mai serioasă și au făcut o mare prostie: au încercat să-mi interzică «întâlnirile

politice» (neștiind prea bine ce înseamnă asta). Am fost extrem de supărat și i-am dat afară. Kamenev a venit să mă vadă joi. Am avut o conversație politică foarte animată. în caz că boala se agravează și *nu mai am timp* să-ți spun lucrul acesta, reține că numai niște idioți pot să dea vina pe discuțiile politice. Dacă uneori devin agitat, motivul trebuie căutat în absența conversației competente la momentul potrivit. Sper că înțelegi și că mă vei scăpa de idiotul ăsta de

profesor german și de suita lui. Vino să-mi povestești despre plenara Comitetului Central sau trimite-mi pe unul din participant'[6].

Pentru Lenin, viața era politică și politica îl trezea la viață.

în pofida bolii sale, Lenin n-a fost solicitat în mod oficial să-și dea demisia. în timpul unei conversații din vara anului 1922 a menționat în cîteva rînduri că dacă nu va putea continua viața politică, se va apuca de agricultură. Sora lui, Maria, își amintește că vorbea despre cultivarea ciupercilor și de creșterea iepurilor de casă, dar evident că nu avea asemenea intenții. Lenin suferea la fel de mult din cauza desprinderii sale de realitate ca și de pe urma bolii propriu-zise. își dădea seama că, pe măsură ce creștea îngrijorarea tovarășilor săi pentru sănătatea lui, îl depărtau tot mai mult de conducere și, ca. urmare, starea de deprimare i se accentua. Pentru el, puterea a dat întotdeauna sens vieții și, indiferent cît ar fi fost de bolnav, nu avea de gînd să renunțe.

Nu concepea însă puterea ca pe un atribut personal, văzînd în ea ceva mai mult decît participarea individuală la conducere. Ioffe i-a scris odată spunîndu-i că este personificarea Comitetului Central. Lenin i-a răspuns în termeni emfatici: „Greșești atunci cînd afirmi (chiar de mai multe ori) «Comitetul Central - acesta sînt eu» (variațiune pe tema «l'Etat, c'est moi»). Asta nu se putea scrie decît într-o stare de mare agitație și epuizare nervoasă"[17]. Ioffe făcuse această remarcă cu intenția de a reliefa uriașa influență a lui Lenin, precum și faptul că, în calitate de președinte al Sovnarkomului și al Consiliului pentru Muncă și Apărare și ca membru al Biroului Politic, producea o puternică impresie asupra celor din jurul său. După cum spunea V. S. Voitinski, „tovarășii lui priveau lumea cu ochii lui Ilici"[18].

Deprimat din cauza durerilor de cap permanente, Lenin nu-și făcea prea multe iluzii în privința șanselor de vindecare. La 14 iunie 1922, după un scurt spasm cerebral, i-a spus lui Kojevnikov: „Ei, asta e. O să urmeze o criză". La începutul iernii anului 1923, tot așa, după un

spasm care durase cîteva minute, le-a spus lui Kramer și Kojevnikov: „într-o bună zi o să am un atac de apoplexie,

exact așa cum mi-a spus odată un țăran cu mulți ani în urmă. «Cît despre dumneata, Ilici, ai să mori de apoplexie». Cînd l-am întrebat de ce credea așa, mi-a răspuns. «Din cauza gîtului dumitale teribil de scurt»". Deși Lcnin încerca să ia lucrurile în glumă, s-ar putea să-i fi dat dreptate țăranului[19].

Era apăsat de presimțiri funeste, accentuate și de pierderea capacității de muncă intelectuale pe care o avusese cîndva. L-a convocat pe profesorul Dorșkevici și i-a spus că suferă de insomnie și de depresie psihică. Dorșkevici a observat: „Mai întîi o serie de fenomene neurastenice foarte grave, care îl lipsesc în totalitate de posibilitatea de a munci așa cum obișnuia și, în al doilea rînd, mai multe obsesii care îi provoacă pacientului o stare de anxietate". „Asta nu înseamnă nebunie?", a întrebat Lenin. Dorșkevici a răspuns: „Obsesiile sînt greu de suportat de către pacient, dar nu implică niciodată tulburări mentale"[20].

Numeroșii doctori care l-au îngrijit pe Lenin după 1921 au început să înregistreze evoluția cazului său începînd din 29 mai 1922. Kojevnikov, un medic foarte receptiv, a ținut jurnalul acesta timp de un an, profesorul Kramer din 6 mai pînă în 4 iulie 1923, iar profesorul Osipov, fost șef al serviciului de psihiatrie al Academiei medicale a armatei din St. Petersburg și unul dintre cei mai de seamă specialiști în acest domeniu, a înregistrat faza finală a bolii.

Așa cum reiese din aceste jurnale, chiar și după cea de-a doua criză, gîndurile lui Lenin se îndreptau spre Biroul Politic, Sovnarkom, Kremlin. Nu-i venea să creadă că puterea pe care o dobîndisc atît de neașteptat avea să treacă în mîinilc altora din cauza bolii sale. S-a luptat împotriva acesteia, sperînd să revină în vîrful ierarhiei, însemnările din perioada cuprinsă între 3 octombrie 1922, o fază de relativă refacere, și cea de-a doua criză din decembrie același an sînt edificatoare. Datele indică scurte perioade de timp, nu observații zilnice.

10 octombrie: Kojevnikov și Kramer au stat de vorbă cu Lenin după ședința de seară a Sovnarkomului. „Durerea dc dinți a dispărut aproape complet, dar nervii i-au fost zdruncinați de boala anterioară și îi vine mereu să plîngă; lacrimile i sc adună în ochi, însă Vladimir Ilici reușește cumva să le alunge. Nu a plîns nici măcar o dată.

29 octombrie: Doctorii erau la Kamenev, unde mai veniseră Stalin

și Zinoviev. „Kamenev a raportat că la ultima ședință a Sovnarkomului, Vladimir Ilici a criticat un punct din proiectul de lege, apoi n-a observat că a trecut la alt punct de pe aceeași pagină și l-a criticat Iară să-și dea seama că acesta avea un conținut total diferit"'.

31 octombrie: La ora 12 00 Lenin a vorbit la VȚIK - prima sa apariție în public după criza din mai. „A vorbit clar și tare, era calm și nu a (acut nici o greșeală. Acasă a ascultat muzică de pian și n-a fost supărat, căci numai vioara avea darul să-l irite"".

13 noiembrie: „Vladimir Ilici a vorbit la plenara Congresului Comintemului și a rostit un discurs în germană care a durat o oră. A vorbit fluent, fără să se poticnească. După discurs i-a spus doctorului Kojevnikov că, la un moment dat, și-a pierdut șirul. In ziua următoare își simțise piciorul drept paralizat"".

în cuvîntarea rostită la Congresul Comintemului, într-un acces de sinceritate, Lenin a făcut următoarea mărturisire: „Am comis și vom mai comite un mare număr de prostii. Nimeni nu c mai conștient ca mine dc lucrul acesta."" După o succesiune de înlrîngeri internaționale, evident, se mai liniștise în privința revoluției.mondiale. Considera „favorabile"" perspectivele acesteia, dar nu insista asupra lor. La sfîrșitul cuvîntării a făcut cîteva observații precaute asupra fascismului italian, care ar putea să aducă „servicii mari"", subliniind că „țara lor nu este apărată de Sutele Negre""[21]. Nimic din această cuvîntare nu lasă se se întrevadă că fusese scrisă și rostită de un om bolnav Dar a însemnat pentru el un uriaș efort de voință. Doctorii au continuat să-l țină sub observație și să-i prescrie tratamentul necesar. Spicuim din jurnalul medicilor dc serviciu:

25 noiembrie: în timp ce mergea de-a lungul coridorului nu l-au mai ținut picioarele și a căzut. S-a ridicat cu dificultate. Medicii s-au consultat între ei și au decis ca Lenin să nu participe la ședințele Congresului și să sc odihnească toată săptămîna.

26 decembrie: S-a întors în biroul lui de la Kremlin, unde s-a întîlnit cu Rîkov, Kamenev, Țiurupa, Dzerzynski și

Stomoneanov. A aprobat prin telefon expulzarea mai multor „elemente antisovietice"". O zi normală de lucru.

27 decembrie: „Doctorul Kojevnikbv și profesorul Kramer l-au vizitat pe Vladimir Ilici. Are atacuri de paralizie în fiecare zi. în dimineața aceasta a avut o scurtă criză de paralizie în pat și o alta în timpul băii de șezut. Vladimir Ilici este îngrijorat din cauza deteriorării sănătății sale"".

28 decembrie: „Starea lui s-a înrăutățit. Scrie cu dificultate, iar

ceea ce așterne pe hîrtie este ilizibil, căci literele se încalecă unele peste altele. Timp de treizeci și cinci de minute a avut brațul și piciorul drept paralizate. Nu și-a putut atinge vîrful nasului cu vîrful degetului"[22].

Aproape în fiecare zi, doctorii notau „a devenit agitat spre seară", „dispoziția sufletească este proastă" etc. Izolarea de viața politică era un chin; practic nu i se mai aduceau la semnat nici un fel de documente sau adrese, chiar dacă mai participa din cînd în cînd la ședințele Biroului Politic și ale Sovnarkomului. Doctorii și tovarășii săi de partid îl protejau de tumultul evenimentelor din Rusia, înălțînd în jurul lui un zid dc vată. La 20 iulie 1922, Biroul Politic a decis că tovarășul Lenin nu trebuie să aibă nici un fel de întîlniri (ară încuviințarea sa[23]. Lui Stalin i s-a încredințat sarcina dc a veghea ca această regulă să fie respectată. După o ușoară ameliorare survenită în octombrie, oamenii au început să-l viziteze din nou. Părea că reintră în normal. Dar era deprimat. își dădea seama de faptul că starea fizică i se deteriorase considerabil.

Lenin se grăbea. Rămăseseră o sumedenie de lucruri pe care dorea să le facă sau să Ic spună. Mai era încă în stare să vorbească, așa că s-a apucat să dicteze ultimele note și scrisori, din 23 decembrie 1922 pînă în 2 martie 1923. La 23 decembrie i-a dictat secretarei sale, M. A. Volodiceva, o parte din faimoasa sa *Scrisoare către Congres.* Aceasta începea cu o propunere ce prevestea o schimbare radicală a cursului evenimentelor: „Propun insistent ca prezentul Congres să adopte o serie de modificări ale sistemului nostru politic". în realitate, Lenin nu era în stare să facă asemenea schimbări. în ultimă instanță acest sistem instituit de el îi dădea puterea și speranța să atingă scopurile

revoluției. Nu voia să schimbe nim ic din strategia partidului, în afara unor aspecte de natură operațională și tactică, esențiale pentru creșterea efectivului de partid prin atragerea unui număr mai marc de muncitori.

în ziua următoare, doctorii s-au dus să-i vadă pe Stalin, Kamenev și Buharin. Le-au raportat care este starea sănătății lui Lenin, precum și faptul că în ziua precedentă "dictase. Cei trei au decis ulterior că pacientul „are voie să dicteze în fiecare zi cinci sau zece minute, dar nu scrisori, ci simple note, la care nu trebuie să aștepte răspuns"[24]. Lenin a continuat să dicteze *Scrisoarea către Congres* în zilele de 24, 25 și 26 decembrie, revenind la ea în 4 ianuarie 1923, data vestitului

post-scriptum referitor la calitățile tovarășilor săi, mai ales ale lui Stalin și Troțki.

Ce voia să spună prin toate acestea? îl îngrijora, în primul rînd, unitatea Partidului, pericolul unei sciziuni a Comitetului Central și caracterul birocratic al administrației, deși nu părea să fie conștient de rădăcinile acestuia din urmă. Era obsedat de o idee, și anume de atragerea unui număr mai mare de muncitori și țărani printre membrii Comitetului Central și în organizația de partid, în *aparat.* Credea că „muncitorii, din momentul în care vor lua parte la ședințele Comitetului Central, la întrunirile Biroului Politic și vor citi toate documentele Comitetului Central vor deveni niște sprijinitori devotați ai sistemului sovietic"[25]. La baza acestei propuneri se afla ideea naivă potrivit căreia, prin schimbarea personalului, se vor putea face modificări radicale. Stalin, Hrușciov, Brejnev, Andropov, Cemcnko și Gorbaciov aveau cu toții origine țărănească sau muncitorească, ca majoritatea membrilor Biroului Politic și ai Comitetului Central, însă birocrația a devenit curind esența sistemului leninist. Nu indivizii și originea lor socială reprezentau adevărata problemă.

Deși *Scrisoarea către Congres* nu-1 desemnează pe succesorul lui Lenin, îi numește totuși pe aceia care, după părerea lui, nu sînt potriviți pentru un asemenea rol. Dorea ca acest document, care ulterior a fost cunoscut sub numele de *Testamentul lui Lenin.* să fie ținut secret. A ordonat ca cinci copii să fie păstrate în plicuri sigilate pe care numai

Krupskaia avea voie să le deschidă după moartea sa, dar Volodiceva nu a scris aceste instrucțiuni pe plicuri. Lenin încetase să mai existe nu numai pentru tovarășii lui, dar și pentru secretarele sale tehnice. Fotieva, secretara șefa a Sovnarkomului, La informat pe Stalin și, la puțin timp după aceea și pe alți cîțiva membri ai Biroului Politic, în legătură cu conținutul însemnărilor lui Lenin, dîndu-i astfel posibilitatea lui Stalin să le neutralizeze efectul. Întrucît Lenin era încă în viață în timpul Congresului al XH-lea, însemnările lui trebuiau să rămînă „secrete". Ștalin, prevenit, a avut timp să-și asigure sprijinul tovarășilor săi înainte de Congresul al XllI-lea.

încă înainte de *Scrisoarea către Congres,* din 21 decembrie, Lenin îi dictase lui Troțki o notă referitoare la monopolul asupra comerțului exterior. Auzind acest lucru. Stalin, care de la 18 decembrie răspundea de respectarea regimului medical prescris lui Lenin, i-a adresat vorbe grele Nadejdei Krupskaia, așa cum am văzut într-un capitol anterior.

La 23 decembrie, ea i-a raportat incidentul lui Kamenev, susținînd că era chiar mai in măsură decît doctorii să decidă despre ce subiecte sc putea discuta cu Lenin „căci eu știu ce îl supără și ce nu, oricum mult mai bine decît Stalin. Sînt și eu o ființă omenească și am nervii întinși la maximum"[26]. Abia la începutul lui martie 1923 i-a spus lui Lenin ce se întîmplase.

Scrisoarea lui Lenin a jucat un rol primordial în intensificarea luptei pentru putere. Oricine citește textul, înțelege clar că Troțki, în ciuda aroganței sale excesive, trecea „drept cel mai capabil om din actualul Comitet Central", în timp ce Stalin era „prea grosolan" și imprudent în exercitarea puterii[27]. în final, deși încercase să evite o sciziune, practic, Lenin a mărit probabilitatea unei asemenea consecințe.

Scrisoarea a avut un efect dramatic. A fost prezentată delegaților la Congresul al XlII-lea, însoțită de recomandarea ca Stalin să preia postul de secretar general, cu condiția să-și corecteze defectele menționate de Lenin. După aceea, a fost îngropată decenii la rînd în cele mai tainice sertare ale arhivelor partidului. Sistemul creat de

Lenin și-ar fi găsit oricum un Stalin. Ar fi fost posibil ca țara să fie cruțată de monstruoasele experimente staliniste, dar „dictatura unipartinică a proletariatului" ar fi dus în mod inevitabil la instituirea unui regim autoritar. De aceea, considerăm că importanța *Scrisorii* lui Lenin a fost supraestimată, întrucît el nu propunea „schimbări în sistemul nostru politic".

Pînă la începutul lui martie 1923, Lenin a dictat scrisori și articole în legătură cu funcțiunile legislative ale Agenției de Stat a Planificării, cu problema națională, a cooperativelor agricole, a particularităților revoluției și a Inspectoratului Muncitorilor și Țăranilor, în fruntea căruia se afla Stalin în calitatea sa de membru al Biroului Politic responsabil de recrutarea noilor membri de partid. în 1929, la comemorarea a cinci ani de la moartea lui Lenin, Buharin a rostit un discurs despre *Testamentul lui Lenin,* pe care l-a considerat „un viitor plan pentru întreaga noastră activitate comunistă" și „planul leninist de construcție socialistă"[28]. Aceste definiții au fost utilizate decenii la rînd, fără să fie citat autorul lor, mai ales atunci cînd nenorocosul Buharin aștepta executarea sentinței.

Deși nu pot fi contestate unele merite politice și practice ale ultimelor idei exprimate de Lenin, mai ales în privința cooperativelor,

și deși a vorbit chiar și despre „schimbarea întregii noastre viziuni despre socialism"[29], multe din afirmațiile sale și-au pierdut din valoare din cauza aberantei sale motivații politice. „întreaga lume facea o cotitură care trebuia să ducă la revoluția socialistă mondială[1130].

Este remarcabil faptul că Lenin a reușit să dicteze lucrări așa de lungi într-un interval de timp atît de scurt, mai ales dacă ținem seama de deteriorarea gravă a stării sănătății lui, care s-a produs în noaptea de 16 și apoi de 22 decembrie. Profesorul Kramer menționează chiar că în aceste împrejurări Lenin a prezentat simptome de amnezie. Forma „ondulatorie" a bolii și „cursul ei neobișnuit" au fost, de asemenea, consemnate și de alți medici: Strumpfell, Hentschell, Nonne, Bumke, Foerster, Kojevnikov și Elistratov[jl]. Se părea că natura îi mai dăduse o ultimă șansă lui Lenin să-și spună cuvîntul și el se agățase dc ea cu toate

puterile. In realitate, se temea mai mult de moartea politică decît de cea fizică și, deși tovarășii de partid priveau ultimele lui note drept convulsiile morții sale politice, Lenin continua să lupte. Nu putea renunța la scopul și sensul existenței sale - lupta politică, conducerea politică.

Biroul Politic i-a acorat lui Lenin concediu prelungit, care a intrat în vigoare de la mijlocul anului 1921. La sfîrșitul lunii mai 1922, mulți membri ai Biroului Politic nu se mai așteptau ca el să se refacă și au încercat să se replieze în cadrul noului raport de forțe. Regulamentul Comitetului Central referitor la „regimul medical al lui Lenin", care, practic, îl izola de viața socială și politică, nu părea prea altruist în intenții. In timp ce Lenin învăța din nou să vorbească și să scrie în localitatea Gorki, ceilalți conducători își pregăteau terenul înainte de lovitura decisivă pentru puterea și influența personală. Stalin, Kamenev și Zinoviev nu și-au ascuns temerile în legătură cu Troțki, care părea convins că ar fi succesorul firesc al lui Lenin, potrivit logicii istoriei.

Lenin, deși tot mai spera că se va reface, se gîndea din ce în ce mai des la moarte. în discuțiile cu Krupskaia a evocat de mai multe ori sinuciderea comună a fiicei mai mici a Iui Marx, Laura, și a soțului acesteia, Paul Lafargue, din 1911. A început să consulte literatura medicală și a rugat-o pe Krupskaia să-i dea otravă dacă starea lui va deveni disperată. Adeseori îi întâmpina pe medici cu ostilitate. Evident, toată lumea îl încuraja, asigurîndu-1 că se va reface complet.

Lenin a început să se intereseze de părerile oamenilor despre el. A recitit articolul lui Gorki *Vladimir Ilici Lenin* și a cerut un exemplar

al lucrării lui Troțki *Elementul național la Lenin,* precum și articole elogioase, scrise de Buharin și alți tovarăși. Voia să audă mesajele și urările de grabnică însănătoșire care îi veneau din toată țara, ceea ce nu-1 preocupase niciodată pînă atunci. Se întreba ce a dat el poporului, ce a realizat de-a lungul întregii sale vieți.

Lenin avea acum posibilitatea să se detașeze de trecutul său și să-și abordeze existența în mod filosofic. Ultimele lui discuții, note și articole nu exprimă nici o urmă de regret.

Considera erorile, calculele greșite și eșecurile drept o componentă firească a procesului. Nu simțea nici un fel de remușcări pentru că îi îngropase pe social-democrații din Rusia, distrusese dinastia Romanov, o executase pe Fania Kaplan, îi eliminase pe social-revoluționarii de stînga, interzisese presa non-bolșevică, expulzase intelectualitatea rusă, distrusese administrația provincială, risipise o mare parte din averea țării pentru revoluția mondială. Din punctul lui de vedere, scopul a justificat întotdeauna mijloacele.

Lunga agonie

Lenin nu mai avea nici un control asupra proț oului destin. Profesorul Kramer își amintește că speranța de refacere a dăinuit pînă în martie 1923, deși în februarie reapăruseră semnele de „discontinuitate în vorbire", la început neglijabile, apoi tot mai vizibile, deși întotdeauna trecătoare. Lui Vladimir Ilici îi venea greu să găsească un cuvînt, nu putea să citească ceea ce dictase secretarei sau vorbea incoerent"[j2]. Krupskaia a fost cea mai bună „interpretă" a lui și și-a dus povara cu un stoicism remarcabil.

După acea memorabilă convorbire telefonică. Stalin n-a mai deranjat-o. Pur și simplu a ignorat-o. Sigur acum de faptul că soarta lui Lenin era pecetluită, nu mai voia să-și asume niște responsabilități pe care le considera inacceptabile. La 1 februarie 1923 a citit o declarație în fața Biroului Politic prin care cerea să fie eliberat de însărcinarea „de a supraveghea respectarea regimului impus tovarășului Lenin de către doctori". Răspunsul a fost un NU unanim [3].

La începutul lui martie 1923, Lenin s-a ocupat de așa-numita „afacere georgiană". în toamna trecută iz bucnise un conflict generat de planul lui Stalin, comisarul pentru naționalități, de a incorpora cele trei republici caucaziene, Azerbaijani, Armenia și Georgia ca unități autonome în cadrul Federației Ruse. (Planul lui includea și alte

republici, dar conflictul a izbucnit în Caucaz.) Bolșevicii georgieni, deși acceptau integrarea economică a regiunii, au militat vehement pentru păstrarea independenței lor politice

Ca urmare a conflictului, Lenin a propus un aranjament care a dus, de fapt, la întemeierea URSS, în decembrie 1922. în loc să unească republicile cu Federația Rusă, le oferea un statut aparent egal de republici federale în cadrul unei uniuni. Aceasta urma să fie guvernată de Rusia și nu invers. Stalin s-a cramponat însă de ideea lui, și conflictul din Georgia s-a transformat într-o dispută a liderului suferind cu locotenentul său.

în martie 1923, situația din Geoigia se deteriorase în asemenea măsură, încît Ordjonikidze, exasperat de rezistența locală și de tergiversările interminabile, l-a agresat fizic pe un bolșevic local. Lenin a considerat acest incident o formă gravă de asuprire națională: străinii asimilați erau mai răi decît rușii. Lenin nu îmbrățișa cauza naționalismului bolșevic georgian, dar în acel moment îl considera un rău mai mic decît „marele șovinism de stat". Privea politica națională - bazată pe menținerea marii țări multinaționale la un loc - ca o chestiune de importanță primordială, drept care în nota adresată lui Troțki îi cerea „să apere personal chestiunea georgiană la Comitetul Central. în prezent, această chestiune este *urmărită* de Stalin și Dzerzynski și nu mă pot bizui pe imparțialitatea lor"[j4]. Troțki, dîndu-și seama, fără îndoială, că dacă ar fi acceptat, ar fi intrat în conflict cu Stalin, a refuzat invitația, sub pretextul că este bolnav. Prefera să aștepte.

în ziua următoare, aflînd de refuzul lui Troțki, Lenin a dictat ultima scrisoare din viața sa. Era adresată bolșevicilor georgieni: „Urmăresc cazul vostru cu mult interes. Sînt uluit de cruzimea lui Ordjonikidze și de îngăduința cu care îl privesc Stalin și Dzerzynski. Pregătesc niște însemnări și un discurs pentru voi"[j5]. Dar nu va mai apuca să-și respecte această promisiune.

Cu o zi înainte se petrecuse un eveniment important, deși fusese trecut cu vederea. Enervat de felul în care se comportase Stalin în problema georgiană și simțindu-se cumva arestat la domiciliu din ordinul secretarului general, Lenin îi împărtășea soției sale aceste gînduri tulburătoare. în vreme ce-i asculta plîngerile incoerente, Krupskaia nu s-a mai putut stăpîni și i-a mărturisit cît de tare o insultase Stalin la telefon în urmă cu două luni și jumătate. Sora lui Lenin, Maria, descrie această împrejurare în însemnările

sale. „Stalin i-a

telefonat și, bazîndu-se probabil pe faptul că vorbele lui nu vor ajunge la urechile lui V I., i-a spus pe un ton foarte dur că nu are dreptul să discute chestiuni de serviciu cu V. I , dacă nu vrea să ajungă în fața Comisiei de Control a Partidului. N. K. a fost teribil de furioasă; plîngea cu sughițuri și se tăvălea pe covor“[36].

Lenin s-a enervat la culme cînd a auzit de acest incident. Fără să ia în seamă rugămințile Nadejdei, a dictat o scrisoare în care și-a spus părerea despre Stalin. Scrisoarea, care începe cu o formulă de adresare oficială, a fost marcată STRICT SECRET și PERSONAL, dar Kamenev și Zinoviev au primit cîte o copie.

Stimate tovarășe Stalin,

Ai avut tupeulsă-i telefonezi soției mele și s-o copleșești cu insulte. Deși a fost de acord să uite ce s-a întîmplat, le-a făcut totuși confidențe lui Zinoviev și Kamenev. Nu am intenția să trec cu vederea vreun afront la adresa mea, și se înțelege de la sine că o acțiune îndreptată împotriva soției mele mă afectează direct și personal. Te întreb, așadar, dacă ești dispus să-ți retragi c uvintele și să-ți ceri scuze, în caz contrar încetează orice relație dintre noi.

Cu respect, Lenin[31]

Lenin tensionase la maximum relațiile cu Stalin și, Iară să-și dea seama, o expusese pe Krupskaia răutății succesorului său pînă la sfîrșitul vieții. Un asemenea stres depășea cu mult limita de suportabilitate a unui sistem nervos grav afectat. După cum a notat Kramer, stările tot mai frecvente de afa2:ie și paraliziile membrelor „au fost urmate la 6 martie, fără nici un motiv aparent, de o criză de două ore, manifestată printr-o afazie totală și hemiplegie drcapta“[38]. Doctorii nu știau, bineînțeles, de conflictul dintre Lenin și Stalin. Intre timp, acesta i-a trimis răspunsul prin intermediul secretarei sale, Volodiceva, dar acesta nu i-a fost adus la cunoștință din cauza stării grave în care se afla.

Scrisoarea a rămas în arhiva secretă a lui Stalin decenii la rînd. Scrisă de nună pe hîrtia specială cu antetul personal de secretar general, începe brusc, fără obișnuitul „Stimate“ sau alte formule introductive și este redactată pe un ton evident lipsit dc respect:

Tovarășe Lenin,

Acum cinci săptămîni am avut o discuție cu tovarășa Nadejda Konstantinovna, care nu este numai soția dumneavoastră, ci și o

veche tovarășă de partid, și i-am spus, în mare, următoarele: „ doctorii ne-au interzis să-i dăm lui Ilici informații politice, întrucît consideră că aceasta este unica lui șansă de vindecare. Am impresia, N. K., că nu respectați acest regim. Nu avem voie să ne jucăm cu viața lui Ilici etc. Nimic din ceea ce i-am spus nu mi se pare crud sau nepermis, sau îndreptat împotriva dumneavoastră, pentru că nu m-am gîndit decît la grabnica dumneavoastră însănătoșire. Mai mult chiar, am considerat de datoria mea să veghez ca acest regim să fie respectat. ConversațiameacuN. K. mi-a dovedit că bănuielile mele erau neîntemeiate, și nici nu puteau fi altfel. Ci toate acestea, dacă considerați că pentru a menține „relațiile " noastre ar trebui să-mi retrag cuvintele, nu e nici o problemă, deși nu reușesc să înțeleg cu ce am greșit și ce vor oamenii de la mine.

I. Stalin[19]

Krupskaia scrie în memoriile sale *Ultimele șase luni din viața lui Vladimir Ilici* (publicate abia în 1989) că „boala lui Ilici a înregistrat două perioade. Cea care a început în iulie a avut consecințe mai grave datorită faptului că a fost legată de multă suferință fizică și dc frustrări[4140]. în ziua de 7 și 8 martie își revenise de pe urma crizei suferite pe 6 martie, iar pe 10 i-a dat de înțeles Nadejdei că se simte mai bine[41]. Din însemnările doctorului Kramer reieșea însă că în acea seară a suferit o nouă criză, care a condus la „instalarea unor tulburări de vorbire și disfuncții ale brațului și piciorului drept cu caracter permanent[42].

De îndată ce conducerea a aflat de această criză, Zinoviev a convocat o ședință, la care au participat, după cum arată minutele, „membrii aflați la dispoziție[44]. în afară de Zinoviev au mai fost de față Troțki, Molotov și Rîkov. S-au trimis telegrame lui Kalinin, Kamenev, Kuibîșev și tuturor membrilor Comitetului Central, în care li s-a comunicat deteriorarea stării de sănătate a lui Lenin[43]. I s-a telefonat lui Krestinski la Berlin, ca să sc ia legătura cu cei mai buni terapeuți, neurologi și psihiatri. La 15 martie Biroul Politic a

fost de acord „să-i aducă pe toți experții medicali care ar putea fi de folos în stabilirea diagnosticului și a tratamentului tovarășului Lenin[4444]. Krestinski a raportat de la Berlin că profesorii Minkovski, Strumpfell, Bumke și Nonne erau deja în drum spre Moscova și că încerca să mai contacteze și alți specialiști. S-a convenit ca aceștia să fie plătiți în lire sterline, dolari sau mărci[45]. Se pare că experții respectivi nu erau de ajuns.

căci Stalin i-a telegrafiat unui emisar sovietic din Suedia, Simanoski, ca să-l angajeze pe vestitul specialist Hentschell. Acesta a cerut un onorariu de 25 000 de coroane suedeze, pe care Moscova l-a acceptat imediat[46].

După 11 martie, cînd au început să se publice regulat buletine cu privire la starea sănătății lui Lenin, s-a propus să mai fie convocați și alți doctori. De exemplu, Clara Zetkin a atras atenția Kremlinului asupra profesorului Oskar Vogt, „care i-a tratat pe Adolf Heck, Jules Guesde, Wurm și pe alții[4']. Era, după cum spunea ea „comunist din convingere și se bucura de o faimă mondială"[47]. Biroul Politic a sprijinit propunerea Clarei Zetkin, dar după cum afirmă Zinoviev, cînd i s-a cerut părerea profesorului Foerster, acesta a fost împotrivă[48]. Consulul sovietic din Mongolia a raportat că Partidul Poporului dorea să trimită un doctor tibetan și adăuga că, „din motive politice, ar fi de dorit să meargă la Moscova"[49]<

La 21 martie, Hentschell, Bumke, Nonne, Foerster, Kojevnikov, Elistratov și Kramer au raportat că starea sănătății lui Lenin s-a agravat. La data respectivă avea dificultăți de înțelegere a mesajelor care i se transmiteau. Tot atunci s-a produs un alt incident care a scos în evidență starea de spirit a lui Lenin.

Maria Ulianova scrie în memoriile sale că „în iama anilor 1920- 21 și 1921-22 V. I. s-a simțit foarte, foarte rău. Durerile de cap și incapacitatea de a lucra îl afectau profund. Nu-mi amintesc exact cînd, dar cam în această perioadă, V I. i-a cerut lui Stalin ca, în cazul în care va sfîrși paralizat, așa cum bănuia, să-și dea cuvîntul că îl va ajuta să ia cianură de potasiu. Stalin i-a promis. De ce l-a rugat V. I. pe Stalin? Pentru că îl cunoștea ca pe un om ferm, dc oțel, lipsit de sentimente. N-ar fi putut cere așa ceva nimănui

altcuiva".

Autoarea revine asupra acestui subiect și cu altă ocazie:

„V. I. i-a cerut același lucru lui Stalin în mai 1922, după prima criză. V. I. a hotărît că este un om terminat și l-a rugat pe Stalin să vină la el cît mai curînd cu putință. Stalin a cedat insistențelor lui Lenin, dar n-a stat cu el mai mult de cinci minute. Cînd a ieșit, mi-a spus mie și lui Buharin că V. I. îi ceruse să-i facă rost de niște otravă și că sosise timpul să-și țină promisiunea. Ulterior, am decis că trebuie să-l încurajăm pe V. I., așa că Stalin s-a întors la V. I. și i-a spus că în urma discuțiilor cu doctorii, a ajuns la concluzia că nu era totul pierdut. Vizibil ușurat, V. I. s-a declarat de acord, deși i-a zis lui Stalin: «Nu

cumva vrei să mă păcălești?». Acesta i-a răspuns prompt: «Cînd am mai încercat eu să păcălesc pe cineva?»"[50].

Memoriile Manei, deși nu sînt întotdeauna exacte, demonstrează totuși că Lenin s-a gîndit la sinucidere încă din momentul cînd s-a declanșat boala.

Arhivele conțin un document ce prezintă mai multă încredere - o scrisoare „strict secretă" a lui Stalin către Biroul Politic, datată martie 1923:

„Sîmbătă 17 martie, în cel mai mare secret, tovarășa Ulianova N. K. (Krupskaia) mi-a vorbit despre cererea lui Vladimir Ilici ca eu, Stalin, să-mi asum răspunderea de a găsi și de a-i administra o doză de cianură de potasiu. In discuția noastră, N. K. a spus, printre altele, că «Vladimir Ilici suferă îngrozitor» și a insistat să «nu refuz cererea lui Ilici». Ținînd seama de acest lucru ca și de faptul că V Ilici cerea acordul meu (V. I. ne-a întrerupt de două ori discuția pe care o purtam cu ea în birou ca s-o cheme și să-i ceară emoționat «acordul lui Stalin»), m-am simțit incapabil să-1 refuz și am declarat: «II asigur pe V. Ilici că, dacă va fi necesar, îi voi îndeplini cererea Iară ezitare».

Trebuie însă să declar că nu am puterea să-i satisfac această dorință lui V Ilici, așa că mă văd nevoit să refuz această misiune, indiferent cît de umană și necesară ar putea fi".

Reacțiile Biroului Politic își găsesc expresia într-o rezoluție neoficială: „Am citit. Propun ca «nehotărîrea» lui Stalin să fie considerată justificată. Trebuie să facem un

schimb de opinii numai între membrii Biroului Politic. Fără secretarele tehnice. Semnat Tomski, G. Zinoviev, Molotov, N. Buharin, Troțki, L. Kamenev"[51].

Stalin le scrisese lui Zinoviev și lui Kamenev, încă din 17 martie, în legătură cu acea vizită: „Nadejda Konstantinovna m-a convocat și mi-a spus în cel mai strict secret că Ilici este într-o stare «teribilă», că nu mai vrea să trăiască și cere să i se dea ncîntîrziat cianură de potasiu. Mi-a mărturisit că a încercat să-i dea chiar ea cianura, dar «n-a avut puterea», de aceea cere «sprijinul lui Stalin»". Zinoviev și Kamenev au scris pe nota lui Stalin: „Asta *nu trebuie* să se întîmple. Foerster nu și-a pierdut speranța. Cum să facem așa ceva? Și chiar dacă ar fi condamnat! Asta nu trebuie, nu trebuie să se întîmple!"[53]

Există anumite aspecte în aceste scrisori care necesită explicații suplimentare. Este neclar, de exemplu, cum de a fost în stare Lenin, care nu mai putea să vorbească, să ceară „o doză de cianură dc

potasiu". Poate o fi recurs la limbajul semnelor? Stalin subliniază de mai multe ori că Nadejda Konstantinovna a insistat să i se dea cianură, ba chiar că a încercat să i-o administreze ea însăși. Dar de unde ar fi putut obține ea otrava? Fusese pregătită clin timp? O adusese Stalin? Sînt întrebări care rămîn fără răspuns.

Și mai este o altă chestiune la fel dc importantă: de fiecare dală Stalin a promis că îi va da otrava „fără ezitare". Ba mai mult, considera acest gest „o misiune umană și necesară". îndeplinirea acestei misiuni ar fi accelerat procesul numirii succesorului lui Lenin, căci între timp, Biroul Politic devenise scena unei acerbe; lupte pentru putere. Nu sc precupețea nici un efort pentru ajutorarea lui Lenin, dar asta se făcea probabil mai mult pentru a se demonstra loialitatea față dc leninism, față de idee, față de cauza conducătorului, decît cu speranța reală într-o vindecare. Cel care depunea cele mai multe eforturi avea să fie considerat cel mai loial[53].

Din buletinele publicate nu ne putem da seama de adevărata stare a lui Lenin. La 14 martie 1923 s-a raportat că avea dificultăți de vorbire și își mișca cu greutate brațul și piciorufdrcpt, dar că „starea generală a sănătății lui se

îmbunătățise; avea temperatura 37.0, pulsul 90, permanent și regulat". La 17 martie „pe lingă ameliorarea continuă a funcției vorbirii și recuperarea brațului drept este vizibil un proces de refacere a piciorului drept. Starea generală a sănătății continuă să fie bună"[54].

Mulți credeau că problemele de sănătate ale lui Lenin se datorau pur și simplu oboselii. Organizațiile de partid trimiteau telegrame la Kremlin în care se interesau de sănătatea lui. De la Tbilisi, Ordjonikidze i-a telegrafiat lui Stalin: „Spune-mi care este adevărata stare a lui Ilici"[55]. între timp, Comitetul Central devenise expert în manipularea informațiilor, astfel că dădea publicității un minimum necesar pentru a menține calmul politic. Luînd cuvîntul la cea de-a șaptea Conferință a partidului din Ucraina, la 5 aprilie 1923, Trotki a declarat: „în martie, cînd am discutat primul buletin oficial referitor la starea sănătății lui Lenin, ne-am gîndit și la impactul pe care îl va avea aceasta asupra pulsului politic al clasei muncitoare și al partidului nostru". Trotki a-facut primele aprecieri asupra rolului jucat de Lenin: „Nimeni în întreaga istorie nu a exercitat o influență comparabilă cu importanța istorică a lui Lenin"[56].

Fiecare conducător se străduia să-și demonstreze loialitatea față 458 de Lenin, față de ideile și aspirațiile lui, deși era clar pentru toată lumea că viața lui politică se încheiase.

Jurnalul medicului de serviciu dă amănunte asupra stării lui Lenin după criza din 10 martie 1923:

11 martie: Doctorul Kojevnikov l-a vizitat pe Lenin la ora 11.15. Avea fața palidă, obrajii supți, figura tristă. Se străduia să spună ceva, dar nu emitea decît sunete scurte, nearticulate. Astăzi, mai ales spre seară, a întîmpinat dificultăți în înțelegerea cuvintelor care i se adresau: astfel, a răspuns de cîteva ori „nu“, în loc să spună „da‘\

12 martie: Astăzi au venit profesorii Minkovski și Foerster. Doctorul Kojevnikov i-a luat de la gară de unde au mers la Biroul Politic, înainte de a-1 vedea pe Lenin. Pare perfect conștient, dar este complet afazic. Nu înțelege întrebările care i se adresează. I s-a arătat un stilou,

ochelarii și un coupe-papier. Cînd i s-au cerut ochelarii, s-a conformat, dar cînd i s-a indicat stiloul, a dat din nou ochelarii (erau mai aproape de el). După vizită, medicii s-au întors la Biroul Politic[‡‡].

17 martie: După vizita doctorilor, Lenin a mîncat bine. La un moment dat, a dorit să exprime o idee sau o dorință, dar nici sora, nici Maria Ilinicina, nici Nadejda Krupskaia nu l-au putut înțelege. A devenit agitat, i s-a administrat bromură și Maria Ilinicina l-a chemat pe doctorul Kojevnikov.

21 martie: S-a organizat un consult, la care a participat și dr. Hentschell. După aceea au plecat cu toții la Kremlin. Vladimir Ilici i-a salutat pe toți: Strumpfell, Hentschell, Bumke și Nonne, dar în mod clar era deranjat de această invazie. Strumpfell a efectuat examenul pacientului, ceilalți au asistat doar. Cînd Nonne s-a apropiat de Vladimir Ilici, acesta a făcut un gest cu mîna, cerîndu-i parcă să-l lase în pace...”

Pacientul își pierdea încrederea în medicii săi.

în mai se pare totuși că și-a mai revenit. Era scos afară pe veranda apartamentului său din Kremlin și, în ziua de 15, a fost transportat, cil o echipă de medici, în localitatea Gorki. Kojevnikov nota că „și-a recăpătat întrucîtva puterile, a început s ă manifeste interes pentru propria stare fizică, precum și pentru obiectele din jur, și-a revenit după criza de afazie și a început să vorbească"[58]. S.M. Dobrogaev, medic specialist în logopedie, a lucrat cu Krupskaia care, ulterior, și-a asumat sarcina de a-1 reînvăța pe Lenin să vorbească[59].

După cum reiese din însemnările medicale și cercetările efectuate de B. Radvin[60], la 10 martie, vocabularul lui Lenin era limitat la cîteva cuvinte monosilabice. *Vot-vot* (uite-uite) a devenit un termen general pe care îl folosea ca să-și exprime acordul, obiecțiile, o cerere, o supărare, sau pentru a continua, pur și simplu, conversația. De regulă, utiliza

‡‡ Deși membrii Biroului Politic nu vegheau la căpătâiul lui Lenin, asumîndu-și rolul de controlori ai tratamentului medical, au creat un precedent care avea să se repete cu aproape treizeci de ani mai tîrziu, la moartea lui Stalin. Timp de peste zece ore după ce alacut o criză, Stalin a zăcut fără nici o asistență medicală, pentru că nimeni nu era împuternicit să cheme un doctor fără permisiunea lui Beria, iar acesta nu putea fi găsit. Practic, grupul de medici înspăimântați care îl îngrijeau nu puteau lua nici o decizie fără aprobarea Biroului Politic.

accidental cuvinte disparate și chiar și atunci cînd le repeta, erau lipsite de sens. Urmînd instrucțiunile Nadejdei, a învățat să spună „congres“, „celulă", „țăran", „muncitor", „popor" și „revoluție". Krupskaia folosea cartoane cu alfabetul și exerciții de bază, dar fără ajutorul ei nu putea să rostească nici un cuvînt pe care îl repetase deja după ea. Creierul lui era în agonie.

Artistul Iuri Annenkov, care a pictat un port et al lui Lenin în 1921, a lăsat o relatare interesantă a vizitei făcute acestuia în decembrie 1923: „Kamenev m-a dus în localitatea Gorki ca să-i fac lui Lenin un portret, sau, mai degrabă, o schiță. Krupskaia ne-a ieșit în întâmpinare. A spus că nici nu putea fi vorba de așa ceva; și, într-adevăr, Lenin .ședea întins pe un șezlong înfășurat într-o pătură, cu zîmbetul crispat și infantil al omului aflat la cea de-a doua copilărie. Lenin nu putea servi decît ca o ilustrare o bolii lui, nu ca model pentru un portret"[61].

Se pare că numeroasele „amintiri" ale întâlni rilor și „conversațiilor" avute cu Lenin după luna martie 1923 au fost mistificări sau falsuri cu motivație politică. Uneori, acestea urmăreau să demonstreze că Lenin se va întoarce curînd la cîrma partidului și a statului. Așa cum a notat Ravdin, într-un discurs rostit în mai 1923 la Tomsk, Lunacearski a declarat: „Vladimir Ilici avea brațul și piciorul drept ușor paralizate, dar acum și-a revenit. Vorbirea, care la un moment dat îi devenise neclară, se restabilește și ea. Ilici a putut să stea mult timp pe un scaun, să ducă o conversație calmă, în timp ce înainte vorbea de multe ori incoerent"[62].

După moartea lui Lenin au existat multe exemple de relatări oficiale menite să ilustreze nu tragedia lui umană, ci „măreția conducătorului bolnav". De exemplu, una din gărzile lui de corp, S. P. Sokolov, povestea că în toamna anului 1923 în localitatea Gorki, a fost adus un fotoliu oferit în dar de către Partidul Comunist al Marii Britanii. Lenin

 a reflectat o clipă, apoi a menționat numele unui comisar care își pierduse ambele picioare pe front: „Să-i trimitem lui fotoliul. El n-o să mai meargă niciodată și, pentru moment, eu n-am nevoie de el"[63]. Producția în serie a miturilor începuse.

După criza din 10 martie, Lenin și-a pierdut complet

capacitatea de a se cufunda într-una din cele mai plăcute îndeletniciri ale sale, aceea de a scrie bilete și note. Survenită după instalarea afaziei, aceasta însemna pierderea totală a capacității de comunicare. Cu eforturi disperate, Krupskaia a încercat să reînvie un minimum de cunoștințe impuse de viața socială elementară. A făcut aproape în fiecare zi exerciții cu Lenin pentru folosirea mîinii stingi, care, la fel ca ji vederea, nu funcționau bine (mina dreaptă îi era complet paralizată). In jurnalul medicului de serviciu se consemnează faptul că lui Lenin „i se dădeau biscuiți, dar mult timp nu reușea să pună mina pe farfurie și o așeza mereu alături"[64].

Obstacolele pe care le înfruntau pacientul și soția lui suferindă sînt ușor de imaginat. Profesoară de meserie, Krupskaia a încercat să refacă din resturi și rămășițe capacitatea lui Lenin de a vorbi și de a scrie. Primele cuvinte pe care le-a scris, cu mîna condusă de aceea a Nadejdei, au fost „mamă“ și „tată“. După cum se afirmă în biografia lui oficială, „datorită excepționalei sale puteri de voință, curajului și perseverenței a realizat într-un timp relativ scurt o ameliorare care, în mod normal, ar fi durat luni de zile"[65]. In realitate nici una din aceste „ameliorări" nu s-a soldat cu recăpătarea deprinderii de a vorbi sau de a scrie.

Eforturile Nadejdei Krupskaia și ale medicilor au dus totuși la o oarecare ameliorare în cea de-a doua jumătate a anului 1923. Lenin reușea acum să meargă tîrîndu-și picioarele și sprijinindu-se într-un baston. Cu ajutorul semnelor și al exclamației *vot-vot* putea să comunice într-un mod elementar. Profesorul Kramer nota: „In noiembrie și mai ales în decembrie, era în stare să spună cîteva cuvinte fără să fie ajutat, a învățat să scrie mai bine cu mîna stingă, putea să citească sau cel puțin să se uite prin ziar, indicînd întotdeauna cu precizie ceea ce îl interesa"[66].

Funcțiile de bază îi reveneau încet lui Lenin, dar nu exista nici un semn de refacere a capacității sale intelectuale. Declarațiile pentru presă și pentru organizația de partid, care se menținuseră într-o notă optimistă, au încetat după 16 mai 1923 cu buletinul nr. 35. Oamenii

își închipuiau că Lenin trebuie să se fi refăcut și că în curînd va fi complet restabilit. în culise, adevărul era însă cunoscut

în toată grozăvia lui. La 26 septembrie, Zinoviev a raportat la o ședință de partid:

„Începînd din 20 iulie sănătatea lui V. I. a început să se îmbunătățească și a continuat să se amelioreze cu fiecare zi... Timp de trei zile a reușit să meargă, sprijinit de cineva, pentru orice eventualitate... a fost plecat cu mașina... mai prost stă cu vorbirea, dar chiar și aici s-au înregistrat unele ameliorări. Mai înainte nu putea să formeze nici măcar o silabă de două litere. Acum, și acest aspect s-a îmbunătățit.

S-a pus problema mutării lui undeva spre sud. Noi toți am sugerat sudul, dar medicii au fost împotrivă, ca și V. I. de altfel. Profesorul Osipov afirmă că este conservator în privința vieții sale personale și nu suportă ideea unei călătorii în sud.

Lui Vladimir Ilici i se citesc titlurile de articole din ziare, iar el îl alege pe acela care îl interesează. Nadejda Konstantinovna i-a spus că germanii au reocupat regiunea Ruhrului, apoi i-a citit un articol pe această temă. Nu a părut prea surprins. Mai degrabă l-a nemulțumit faptul că în Ucraina, țăranilor bogați li se confiscă surplusurile, ceea ce nu s-a întâmplat mai înainte. Este perfect conștient de starea în care se află și supraveghează îndeaproape respectarea tratamentului prescris.

îi alungă pe doctori și le face greutăți cînd trebuie să-1 examineze. La sfîrșitul lui iunie au întocmit buletine medicale foarte pesimiste, dîndu-i șanse de vindecare de unu la sută. De la mijlocul lui iulie însă, situația s-a ameliorat simțitor'[67].

Era o relatare mai mult sau mai puțin exactă despre starea sănătății lui Lenin la momentul respectiv, deși probabil că indica la întâmplare articolele din ziar pe care voia să le audă. Starea lui devenise stabilă, dar rămăsese cu o hemipareză ca o consecință a unor leziuni grave ale creierului. îngrijirea medicală timp de douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru a fost suspendată.

Lenin și-a exprimat de mai multe ori dorința să meargă la Moscova și, în cele din urmă, în seara de 18 octombrie 1923, a făcut această călătorie. Spicuim din însemnările Nadejdei Krupskaia: „într-o zi s-a dus la garaj, s-a urcat în mașină și a insistat să meargă la Moscova", în afară de Krupskaia, l-au mai însoțit sora sa, Maria, profesorii Osipov și Rozanov și

gărzile de corp. Personalul de la Kremlin aștepta. Lenin

a urcat cu greu pînă în apartamentul său, a inspectat obiectele de acolo și cărțile și s-a întins apoi ca să se odihnească după călătoria care durase o oră și jumătate.

In ziua următoare și-a vizitat pentru ultima oară biroul, s-a uitat la sala pustie a Sovnarkomului și a ieșit. După ce a luat cîteva cărți din bibliotecă a făcut semn să fie plimbat cu mașina prin Moscova. Au plecat cu toții spre Expoziția realizărilor agricole, dar a început să plouă, așa că s-au întors în localitatea Gorki[68].

Dacă Lenin era sau nu în stare să formuleze și să le comunice celorlalți dorința de a merge la Moscova pentru a-și lua rămas-bun de la oraș, așa cum s-a sugerat uneori, rămîne un mister; cert este că la autopsie, creierul lui prezenta leziuni atît de grave, încît mulți specialiști s-au mirat că își mai păstrase chiar și o capacitate rudimentară dc comunicare. Comisarul pentru sănătate, Semașko, a confirmat pe baza autopsiei că „scleroza cerebrală era atît de avansată, încît vasele i se calcifiaseră. Pereții acestora erau așa de îngroșați încît prin lumenul lor nu se putea introduce nici măcar un fir de păr. Astfel, porțiuni mari ale creierului rămîneau neirigate cu sînge“[69]. Era un om grav bolnav, menținut în viață cu eforturi susținute din partea unei reputate echipe de medici.

Iuri Annenkov, invitat în 1924 să aleagă fotografii și desene pentru cărțile despre Lenin, a văzut un borcan de sticlă la Institutul Lenin: „înăuntru se afla creierul lui Lenin conservat în alcool... o emisferă era sănătoasă și avea dimensiuni normale» cu circumvoluțiile bine conturate; cealaltă care atîma parcă legată cu o panglică, era zbîrcită, chircită și nu mai mare decît o nucă“[70].

După criza pe care a avut-o în martie, Lenin și-a văzut numai rareori tovarășii. In decembrie 1922, Biroul Politic a acceptat propunerea lui Stalin ca „Vladimir Ilici să nu fie tulburat de vizitele din afară și să nu mai primească corespondența"[71]. Pînă și membrii personalului numeros al casei lui, bucătîirul. grădinarul, femeile de serviciu, infirmierele și gărzile de corp nu aveau voie să stea în preajma pacientului fără un motiv întemeiat. Cînd Lenin era plimbat prin curte în căruciorul lui cu rotile împins de o

infirmieră sau de șeful pazei lui, P. P. Pokaln, membrii personalului dispăreau rapid din cîmpul lui vizual, ca nu cumva o întîlnire neașteptată cu ei să-l supere. Cei care l-au văzut în acea perioadă s-au simțit cutremurați. In locul bărbatului care cu numai optsprezece luni în urmă fusese creierul și inima

revoluției aveau în fața ochilor o siluetă aproape imobilă, cu chipul trist și cu o jumătate de zîmbet jalnic întipărit peJață.

În iulie l-a vizitat fratele său Dmitri, dar, în afară de medici și de personalul casnic, numai o mină de oameni au mai venit să-l vadă. „Fiecare vizită îl tulbura", își amintește Krupskaia. „Se vedea din felul în care mișca scaunul cu rotile după plecarea musafirului sau smucea cu violență planșeta de desen și apuca creta. Cînd era întrebat dacă ar vrea să-1 vadă pe Buharin, care ne vizita cel mai des, sau pe vreunul din ceilalți tovarăși... scutura din cap, ca și cum ar fi știut cît de penibilă va fi întrevederea"[72].

Uneori mai veneau să-1 vadă unii membri ai Biroului Politic și ai Sovnarkomului, dar se uitau la el de la distanță, cînd era împins prin grădină în scaunul cu rotile sau cînd se odihnea în casă. La fel ca și Stalin și Troțki, nu suporta o întrevedere care excludea o comunicare firească. Troțki și-a manifestat solicitudinea, trimițîndu-i Nadejdei Krupskaia o propunere de tratament american, deși afirma că „personal, nu am prea mare încredere în el"[73]. Krupskaia era considerată acum pe drept cuvînt drept „managerul" lui Lenin. Numai ea reușea să înțeleagă ce dorea el să spună sau ghicea înțelesul „întrebărilor lui". își amintea că „atunci cînd ai petrecut o viață întreagă împreună cu un om, știi ce asociații de idei poate evoca fiecare cuvînt. Dacă spun *Kalmîkova,* întrebarea lui - Ce? - îmi dă de înțeles că vrea să știe despre Potresov și despre poziția lui politică în momentul respectiv. Acesta era singurul nostru mod particular de comunicare"[74], în biografia lui oficială este evocat același episod pentru a sugera o conversație obișnuită: „Lenin asculta cu interes în timp ce Nadejda Krupskaia îi povestea despre viața și activitatea cunoscutei activiste sociale ruse, A. M. Kalmîkova. A întrebat-o apoi despre actuala funcție politică a lui A. N. Potresov"[75].

Și dispoziția sufletească a Nadejdei Krupskaia oscila între

speranță și resemnare, nemulțumire și epuizare fizică. Din scrisorile ei către fiicele Inessei Armând, mai ales către ceri mai mare, Inna, aflăm mai mult decît din memoriile sale despre ultimele luni ale lui Lenin. La 6 mai 1923, a scris: „Mă ține în viață numai faptul că Volodea se bucură cînd mă vede dimineața, mă ia de mînă și uneori stăm de vorbă - fără să rostim vreun cuvînt - despre diferite lucruri care, oricum, nu au nici un nume". 2 septembrie: „Acum petrec zile întregi cu Volodea care se reface rapid, dar seara simt că înnebunesc și nu mai sînt în

stare să scriu scrisorile". 13 septembrie: „Ameliorarea continuă, dar merge îngrozitor de încet“. 28 octombrie: „Obține în fiecare zi cîte o victorie, dar sînt microscopice, și ne zbatem, în continuare, între viață și moarte. După părerea doctorilor, toate semnele indică faptul că se reface, dar acum știu sigur că habar n-au de nimic și nici n-ar avea cum să știe ceva"[76].

N-ar fi fost exclus ca starea „stabilizată" a lui Lenin să dureze mult timp. în Biroul Politic exista o înțelegere tacită potrivit căreia, la fel de puțin probabil erau și o recuperare totală, și moartea lui Lenin, atîta timp cît boala rămînea stabilizată.

La mijlocul lui ianuarie 1924 s-au deschis lucrările celei de-a treia Conferințe a partidului. Krupskaia i-a citit lui Lenin documentele lucrărilor. Lenin a fost ales membru în prezidiu, *in absentia.* în timpul Conferinței, Stepanov, care fusese în localitatea Gorki la 29 noiembrie 1923, i-a telefonat Nadejdei Krupskaia la rugămintea lui Kamenev și în ziua închiderii lucrărilor i-a transmis acestuia următorul mesaj: „Lcv Borisovici, cred că cel mai bun lucru ar fi să spui dumneata cîteva cuvinte despre starea sănătății lui V. I. în cuvîntul de încheiere, dar Iară prea multe amănunte“. A făcut apoi precizarea că nu e necesar ca stenografele să-1 înregistreze, și nici ziariștilor să nu li se comunice nimic despre starea lui Lenin. Textul pe care Skvorțov Stepanov l-a scris pentru Kamenev este următorul:

„Procesul de recuperare se desfășoară în mod satisfăcător. Merge destul de bine cu bastonul, dar nu poate sta în picioare fără să fie susținut. Reușește să pronunțe cuvinte separate, să repete orice cuvînt și, evident, înțelege

sensurile. A citit cuvîntarea lui Rîkov și o scrisoare de la Troțki. După cum afirmă Nadejda Konstantinovna, cei din jurul lui pot să-și dea seama după diverse semne ce părere are despre dezbaterile din cadrul conferinței, dar ea preferă să nu facă nici un fel de deducții în această privință"[77].

Krupskaia nu făcea decît să repete ceea ce membrii Biroului Politic știau deja. Cît despre „propriile ei deducții", acestea erau simple presupuneri. Totuși, în memoriile sale, Krupskaia, amintindu-și că îi spusese lui Skvorțov Stepanov că recuperarea se desfășura în mod satisfăcător, a adăugat: „Începînd de joi 17 ianuarie, mi-am dat seama că urma să se întîmple ceva. V. I. avea un aer chinuit. închidea deseori ochii și pălea la față, dar m-a izbit mai ales faptul că privirea lui părea aceea a unui orb"[78]. în seara de 20 ianuarie 1924, profesorul M. I. Avcrbah l-a

examinat pe Lenin care se plîngea de ochi, dar n-a descoperit nici o anomalie. în ziua următoare, după masa de prînz, l-au văzut profesorii Foerster și Osipov. Fusese extrem de apatic, avusese nevoie de două ori de ajutor ca să se ridice din pat și se culcase apoi imediat. La cincisprezece minute după ce l-a părăsit Osipov, Lenin a făcut o ultimă criză. I s-a dat supă și cafea. „A băut însetat și s-a simțit ceva mai bine dar, după aceea a început să horcăie', își amintește Krupskaia. „Horcăitul devenea din ce în ce mai puternic. Infirmierul și șeful securității îl ridicau mereu în capul oaselor. Din cînd în cînd, un tremur îi traversa trupul. La început l-am ținut de mina umedă, fierbinte, apoi am văzut cum prosopul sc înroșește de sînge și pecetea morții se așterne pe chipul lui palid. Profesorul Foerster și doctorul Elistratov au încercat să-i facă respirație artificială și au împrăștiat camfor peste el, dar n-a mai putut fi salvat"[79].

La ora 18.50, în ziua dc luni, 21 ianuarie 1924, Lenin a murit.

Mumia și îmbălsămarea ideilor

în conformitate cu anunțul oficial din 23 ianuarie 1924, semnat de șase medici și de Comisarul pentru Sănătate, Semașko, cauza morții lui Lenin a fost „o afecțiune incurabilă a vaselor sangvine"[80]. Pe baza autopsiei, ipoteza -

sugerată uneori - ca boala ar fi fost de natură sifilitică - nu stă în picioare. Sifilisul ar fi provocat modificări la nivelul vaselor mici de la baza creierului, în timp ce în cazul de față erau afectate vasele mari, ceea ce provoca crizele de care suferise Lenin[81]. Pare mai plauzibilă concluzia că Lenin a murit din mai multe cauze, dintre care cea mai importantă a fost o predispoziție congenitală la ateroscleroză. Moartea tatălui, a celor două surori și a fratelui, toate sugerează o boală genetică a vaselor de sînge.

Un alt factor care a grăbit sfîrșitul lui Lcnin l-a constituit lipsa lui de pregătire fizică pentru solicitarea imensă la care a fost supus după octombrie 1917, cînd și-a asumat sarcini uriașe în domenii prea puțin cunoscute. Prin 1920 era deja evident că începe să cedeze din cauza stresului. Pleca mereu în vacanță, dar tot nu reușea să se restabilească. Practic, a doua jumătate a anului 1921 și întregul an 1922 au fost „infernali". Obișnuit înainte cu activitatea literară, cu vacanțele la munte și cu ciorovăiala de partid din exil, Lenin era complet nepregătit pentru un asemenea stil de viață. Stresul puterii l-a doborît.

Conducătorii partidului au văzut în simplul act al înmormîntării lui Lenin o ocazie de a consolida regimul. La început, nimeni nu s-a gîndit la un cavou sau la îmbălmăsare. Urma să fie îngropat pur și simplu. A doua zi după moartea lui, Comitetul Central a convocat o ședință funerară a Congresului Sovietelor, a organizat demonstrații de doliu și a hotărît ca înmormîntarea să aibă loc sîmbătă după-amiază. Trupul neînsuflețit urma să fie adus la Moscova însoțit de două sute de delegați ai Congresului și conducători de partid. Totodată, trebuia să se ia măsurile necesare pentru preîntâmpinarea manifestărilor de panică în țară. Trupul neînsuflețit avea să fie depus la Casa Sovietelor, înmormîntarea urmînd să aibă loc îrj Piața Roșie[82].

In aceeași zi, Comitetul Executiv Central a format o comisie pentru organizarea funeraliilor, compusă din Dzerzynski, în calitate de președinte , Muralov, Lașevici, Bonci-Bruevici, Vorošilov, Molotov, Zelenski și Enukidze[83]. Stalin a comunicat moartea lui Lenin tuturor comitetelor

republicane și regionale de partid și a cerut să se ia imediat măsuri pentru prevenirea panicii și menținerea ordinei[84]. Printre altele, Stalin a trimis la Tiflis o telegramă codificată: „Spuneți tovarășului Troțki că la 21 ianuarie ora 18.50 tovarășul Lenin a murit subit. Moartea a fost cauzată de paralizia centrilor respiratori. Înmormîntarea sîmbătă 26 ianuarie 1924“[85].

în fiecare zi, pînă la înmormîntare, Biroul Politic, Comisia centrală de control și Comisia pentru funeralii au ținut ședințe interminabile. S-a luat hotărîrea să se distribuie discursurile și biografia lui Lenin: încă înainte de a i se transforma trupul într-o relicvă bolșevică, se luaseră măsuri pentru îmbălsămarea ideilor. Dacă tentativa de asasinat împotriva lui Lenin din 1918 fusese folosită pentru lansarea terorii în masă, moartea lui a determinat leninizarea vieții spirituale și intelectuale a țării. în scurt timp avea să înceapă campania de sanctificare a conducătorului. S-au dat ordine să i se toarne busturi în bronz. La inițiativa bolșevicilor din Petrograd, Biroul Politic a aprobat schimbarea denumirii orașului în Leningrad; s-a emis ordinul de serviciu pentru Congresul Sovietelor și înmormîntarea a fost amînată pentru duminică[86§§].

încă nu se pomenise de mumificarea trupului. Săpăturile începuseră deja în Piața Roșie, cînd Comisia pentru funeralii a propus amînarea înmormîntării, oferind astfel timp ideii absurde a îmbălsămării să se înlîripe. Imediat după moartea lui Lenin, A. I. Abrikosov a făcut îmbălsămarea obișnuită, cu scopul de a păstra trupul timp de șase sau șapte zile. La 24 ianuarie, Biroul Politic a analizat diverse modalități de păstrare a trupului lui Lenin „ceva mai mult“ sub una din cupolele din zidul Kremlinului. Nici Nadejda Krupskaia, nici surorile și fratele lui nu fuseseră de acord cu conservarea trupului, fie ea temporară. Biroul Politic i-a delegat pe Buharin și pe Zinoviev „s-o convingă pe Nadejda Konstantinovna: dacă nu va fi de acord, chestiunea urma să

§§ Troțki, care se presupunea că nu va reuși să ajungă la Moscova la timp pentru înmormîntarea dc sîmbătă, era astfel împiedicat să ia parte la acest eveniment politic important.

fie discutată din nou peste o lună“[87]. Cadavrul lui Lenin devenise obiect de dispută politică și ideologică.

La început, Stalin nu și-a exprimat punctul de vedere în legătură cu mumificarea trupului lui Lenin, dar reflectînd mai îndeaproape, a ajuns să vadă în el o relicvă bolșevică 1 aică, cu un uriaș potențial propagandistic. La 24 ianuarie, din ordinul Biroului Politic, au fost emise următoarele instrucțiuni:

1) Sicriul cu trupul neînsuflețit al lui V I. Lenin urmează să fie depus sub bolta din zidul Kremlinului care va trebui să fie accesibilă vizitatorilor.

2) Bolta va fi săpată în zidul Kremlinului, din Piața Roșie, printre mormintele comune ale luptătorilor revoluției din octombrie. O comisie va fi înființată astăzi pentru construirea unui mausoleu (deocamdată temporar). Academicianul A. B. Șciusev este desemnat să facă proiectul edificiului[88].

Ședința funerară a celui de-al doilea Congres Unional al Sovietelor s-a deschis în ziua de 26 ianuarie, la ora 11 dimineața. In biografia oficială se afirmă că printre vorbitori s-au numărat Stalin, Clara Zetkin, Narimanov, Sergheev, Kraiușkin, Vorošilov, Smorodin, Oldenburg și „alții“[89]. Aceștia din urmă erau Zinoviev, Buharin și Kamenev. In ziua următoare, *Pravda* a publicat numai douăzeci și opt de rînduri din cuvîntarea lui Stalin. A doua zi, mai puțin decît în cazul tuturor celorlalți vorbitori. Două zile mai tîrziu, după ce Stalin a stat de vorbă cu ei, redactorii ziarului au revenit asupra subiectului și au publicat integral discursurile. Ulterior, ele au fost publicate sub formă de broșuri, iar cel rostit de Stalin a apărut în operele lui complete. II descria pe Lenin drept „un geniu al geniilor printre liderii proletariatului ', după ce hotărîse, evident, că el avea să fie principalul lui discipol: postura de moștenitor al „geniului geniilor^ îi surîdea în

cel mai înalt grad. Cunoscînd proiectul construirii unui mausoleu „temporar", Stalin a prezis: „In scurt timp veți vedea un pelerinaj al reprezentanților oamenilor muncii la mormîntul tovarășului Lenin". într-un discurs de o oră, Zinoviev a confirmat că în ziua următoare „îl vom coborî pe Vladimir Ilici în mormînt". Credea că acea boltă cu acces la

Lenin era, într-adevăr, o soluție temporară.

La ce s-o fi gîndit Buharin în celula sa, în timp ce aștepta să fie executat în 1938? își mai amintea oare ce spusese la ședința de doliu? „Revoluționar tactician de geniu, Vladimir Ilici a condus corabia statului nostru printre stînci și bancuri de nisip primejdioase și aceasta înseamnă că nouă zecimi din munca fundamentală pusă în slujba patriei noastre a fost îndeplinită". Kamenev a afirmat că Lenin „cucerise lumea" cu ajutorul ideilor. Anumite părți ale discursului său par ambigue, cînd sînt privite din perspectiva timpului. A vorbit pe larg, de exemplu, despre „drumul de sînge" străbătut de Lenin înainte de a prelua puterea. Se gîndea la sîngele pe care îl vărsase Lenin însuși pentru cauză. Astăzi însă putem interpreta cuvintele lui *ad litteram:* la urma urmei, Lenin însuși spusese, într-un discurs rostit în fața facțiunii comuniste a sindicatelor la 2 ianuarie 1920: „Nu vom ezita să împușcăm mii de oameni"[90]. Kamenev, la fel ca și Zinoviev, credea că înmormîntarea va fi obișnuită: „ne înclinăm acum capul în fața mormîntului conducătorului nostru"[91].

Ediția pe jumătate „avortată" a ziarului *Pravda* merită să fie citată, în declarația sa către țară, Comitetul Central spune că, datorită lui Lenin „stăm cu picioarele bine înfipte în pămînt. Printre ruinele Europei, noi sîntem singura țară care poate privi cu încredere la viitorul său luminos". ECCI a confirmat că revoluția mondială mărșăluiește înainte „cu pași gigantici". într-un articol intitulat *Tovarășul,* Buharin scria: „Nu vom mai vedea niciodată acea frunte mare, capul minunat care radia energie revoluționară în toate direcțiile". Lenin „a fost un dictator în cel mai bun sens al cuvîntului", înzestrat cu o minte puternică, o mînă de fier și „un temperament vulcanic". Kamenev l-a numit pe Lenin „un mare rebel", Zinoviev a amintit de el ca de „un rebel printre rebeli, un gînditor printre gînditori", în timp ce Troțki, care era în Caucaz, îi îndemna pe oameni să preia „lampa lui Lenin". Pînă și mitropolitului Moscovei, Evdokim, i s-a oferit prilejul să-și spună cuvîntul. Mai profetic decît cei mai mulți dintre ei, a prezis că „acest mormînt va da naștere la milioane de noi Lenini și îi va uni pe

 toți într-o familie frățească invincibilă... Acest mormînt va deveni, peste generații, o tribună permanentă". Istoricul M. Pokrovski, ignorînd recenta expulzare a multora dintre colegii săi, a declarat că Lenin „a salvat învățămîntul superior de distrugere, cerind ca cei care nu trec examenul de marxism să nu fie admiși în învățămînf'. Tributuri similare au fost aduse și de alți bolșevici proeminenți. Ziarele au publicat, de asemenea, decretul referitor la construcția bolții și a monumentelor lui Lenin la Moscova, Leningrad și în alte locuri. Congresul Sovietelor a luat decizia să publice operele alese ale lui Lenin în „milioane de exemplare", iar Institutul Lenin a început publicarea Operelor Complete[92].

In *Pravda* au apărut aproape în fiecare zi articole semnate de Zinoviev. Iată în ce cuvinte a descris el „înmormîntarea":

„într-o zi geroasă de iarnă - parcă intenționat se lăsase un ger de minus 26 de grade - un milion de oameni au venit în Piața Roșie... Ce bine că ne-am hotărît să-1 înmormîntăm pc Ilici sub o boltă! N-am fi putut îndura să-l coborîm în pămînt. Deasupra boitei se află o inscripție scurtă, dar cît se poate de potrivită: LENIN. Alături se va înălța un muzeu închinat conducătorului. Treptat, întreaga piață va deveni un cartier Lenin. La ora 16.00 coborîm sicriul sub boltă în bubuitul salvelor de tun. Lenin a murit, dar leninismul trăiește. Cînd revoluția proletară va cuceri lumea, aceasta va reprezenta, în primul rînd, o victorie a leninismului[93].

Un film foarte prețios, făcut în timpul funeraliilor, ne înfățișează un tablou tipic rusesc. Mii, zeci de mii de oameni au venit în acea zi geroasă de ianuarie să-l îngroape pe țarul sovietic. Unii dintre ei purtau pancarte pe care era scrisă lozina profetică „Mormîntul lui Lenin este leagănul revoluției". Pe chipurile lor se citește încrederea în conducător, accentuată și de faptul că împotriva lui avusese loc o tentativă de asasinat, iar la sfîrșitul vieții suferise atît de mult. Credința tradițională rusă că liderul lor le-a vrut binele a transformat înmormîntarea într-un important pas către mitul unui sfînt nou, laic.

Din ziua înmormîntării lui Lenin a început și „îmbălsămarea" ideilor lui, probabil una din cele mai nefericite consecințe ale morții lui. S-a declanșat un proces aparent imposibil de oprit: s-au înființat muzee, s-au înălțat

statui și s-au publicat nenumărate cărți și reviste, iar numele lui a fost dat unor orașe, străzi, fabrici, vapoare și ateliere. Krupskaia, care avea mult bun-simț, și-a dat seama că Lenin e pe calc

să fie transformat într-un zeu pământean. La numai două zile după înmormîntare, *Pravda* a publicat cîteva rinduri scrise de ea la auzul știrii că s-a instituit Fondul Lenin pentru construirea monumentelor închinate lui: „Vreau să vă adresez o mare rugăminte: nu lăsați ca durerea provocată de moartea lui Lenin să îmbrace haina unui respect exterior pentru personalitatea lui. Nu-i înălțați monumente, nu ridicați palate în numele lui, nu organizați ceremonii mărețe în memoria lui etc. în timpul vieții n-a avut timp pentru asemenea lucruri, le considera lipsite de importanță”[94].

Aceste cuvinte au fost adesea citate pentru a sublinia modestia și simplitatea lui Lenin, calități imposibil de contestat. Lenin nu poate fi făcut răspunzător pentru „îmbălsămarea[44] ideilor sale sau pentru imortalizarea numelui său. Cu toate acestea, încă din timpul vieții, cartierul moscovit Rogojskaia a fost numit Poarta Ilici, a existat o stradă Ulianov, un tren de propagandă *Vladimir Ilici.* precum și regiunea Lenin în provincia Petrograd etc. S-ar putea ca Biroul Politic leninist din anii următori să nu fi auzit de cuvintele Nadejdei Krupskaia, căci a aprobat ridicarea tot mai multor monumente și busturi ale conducătorului. Decrete după decrete dispuneau înălțarea de monumente închinate lui Lenin în întreaga Uniune Sovietică, ca să nu mai vorbim de efortul Iacul pentru instituirea acestei practici și în afara URSS. în acest scop s-au construit studiouri și topitorii speciale cărora li s-au alocat sute de milioane de ruble în vederea aprovizionării cu mii de metri cubi de granit, marmură, oțel inoxidabil și bronz[95].

Muzeul temporar, ca și cel permanent de mai tîrziu au devenit curînd un loc dc pelerinaj nu numai pentru comuniști, dar și - poate în primul rînd - pentru oamenii curioși. Cu timpul, vizitele la mausoleul lui Lenin s-au transformat într-un ritual indispensabil pentru toate delegațiile sosite la Moscova. Este greu de imaginat ce impresie a făcut acest lucru asupra familiei lui Lenin, care

nu s-a putut împăca niciodată cu ideea mausoleului. Krupskaia a fost prima care a vizitat locul odihnei temporare a lui Lenin. împreună cu fratele acestuia, Dmitri, în ziua de 26 mai 1924. în general, avea să-1 viziteze foarte rar, nici măcar o dată pe an, din cauza tulburării pe care i-o provoca. Supraveghetorul mumiei, B. I. Zbarvski, își amintea că Nadejda Krupskaia a vizitat ultima dată mausoleul în 1938, cu numai cîteva luni înainte de moartea sa, survenită în februarie 1939. Se spune că a stat o clipă lîngă catafalc, murmurind încet . „Este exact la fel, dar ia te uită cum am îmbătrinit eu".

471

Creînd prima relicvă, bolșevicii au făcut un pas decisiv spre transformarea ideilor lui Lenin într-o religie laică, religie comparabilă prin supunerea absolută a aderenților săi numai cu fundamentaliștii islamici. Așa cum scria Winston Churchil 1, poporul rus a fost condus de bolșevici și de Lenin într-o mlaștină. „Cel mai mare ghinion al lor a fost nașterea conducătorului; următorul mare nenoroc l-a constituit moartea lui Prin dispariția lui Lenin, Rusia nu s-a eliberat de el. Cetățenii țării au fost nevoiți să-i „îndeplinească poruncile".

în primul decret al Comitetului Central după moartea lui Lenin se afirma că toată conducerea de partid „luptă pentru construirea societății comuniste^ și va face din mumia lui Lcnin și din tot ceea ce este legat dc ea unul din cele mai importante instrumente pentru îndeplinirea acestei sarcini. Un prim pas a fost „înrolarea leninistă", intrarea în partid a unui sfert de milion de muncitori din fabrici. Aceasta a marcat apariția unui nou element în viața oamenilor: „lupta pentru puritatea leninismului și pentru dezvoltarea lui. Bătălia internă acerbă din anii '20 a avut ca miză monopolul asupra moștenirii lui Lenin.

Motivul l-a constituit Stalin. Ca să-și asigure succesiunea, probabil că Stalin a studiat lucrările lui Lenin cu mai multă atenție decît oricine altcineva și cu rezultate net superioare. Inferior din mai multe puncte de vedere lui Troțki, Zinoviev, Kamenev și Buharin, a reușit să ajungă în vîrful piramidei puterii tocmai pentru că a folosit drept armă principală „apărarea" leninismului și s-a considerat principalul interpret al ideilor lui Lenin. în nenumărate împrejurări a

folosit această armă ca argument căruia curind nu i s-a mai putut răspunde în condițiile sovietice. De exemplu, la 1 august 1927, vorbind la o ședință comună a Comitetului Central și a Comisiei Centrale de Revizie și-a neutralizat oponenții cu spada leninistă: „Mai întîi trebuie să resping declarația întru totul falsă a lui Zinoviev și Troțki care pretind că, la Congresul al VUI-lea al Partidului am făcut parte din așa-numita «opoziție militară». Nici pomeneală de așa ceva, tovarăși! Sînt calomnii inventate de Zinoviev și de Troțki care nu au nimic altceva mai bun de făcut. Din minutele Congresului reiese clar că m-am declarat împotriva așa-numitei «opoziții militare»^. Asemenea artificii folosite cu abilitate au convins partidul că Stalin era „apărătorul lui Lenin“, cînd, de fapt, el își urmărea propriile interese. Așa cum a spus în aceeași cuvîntare de trei ore: „Noi aducem la îndeplinire comandamentele lui Lenin, în timp ce liderii opoziției le-au dat uitării“[97].

472

Mumificarea lui Lenin și „îmbălsămarea“ ideilor lui au contribuit la consolidarea unui mod de gîndire dogmatic și la formarea caracterului membrilor de partid. La început, s-a încercat să se explice decizia de conservare a trupului lui Lenin invocîndu-se argumente rezonabile. Astfel, A. E. Enukidze, secretar al ȚIK, a declarat la Comisia pentru perpetuarea memoriei lui V. I. Ulianov - Lenin: „Nu am vrut să facem din rămășițele pămîntești ale lui Vladimir Ilici un fel de «relicvă», o modalitate de conservare a memoriei lui. Am acordat și acordăm în continuare cea mai mare importanță păstrării imaginii acestui lider remarcabil pentru generațiile următoare, dar și pentru sutele de mii de oameni, poate chiar milioane, care vor fi fericiți să vadă chipul acestui om“[98]. Este puțin probabil ca cei 150 de milioane de oameni care au trecut pe lîngă sarcofagul lui Lenin de-a lungul anilor să se fi simțit fericiți la vederea acestuia.

In timp ce Biroul Politic coordona editarea scrierilor lui Lenin, ascundea totodată mari cantități din materialele elaborate de el în cele mai puțin accesibile dulapuri ale arhivelor. De exemplu, la 28 ianuarie 1924, cînd Comisia pentru funeralii a cerut Biroului Politic permisiunea „să asigure informarea corectă și cît mai completă asupra vieții

lui Ilici și istoria bolii lui, mai ales a ultimelor luni"", s-a lovit de un zid de piatră, căci aceste chestiuni deveniseră deja secrete de stat.

Lenin însuși era secretoman și statul creat de el i-a urmat cu strictețe comandamentele în acest domeniu. De exemplu, costurile legate de angajarea unor specialiști străini care să-l îngrijească au fost un secret de stat major. In total, la numeroasele sale examinări au luat parte douăzeci și șase de medici: profesorii Dorșkevici, Foerster, Klemperer, Borchhardt, Keamer, Rossolino, Minkovski, Strumpfell, Nonne, Bumke, Obuh, Veisbord, Averbah, Osipov, Behterev, Krol, Feldberg, Kojevnikov, Levin, Gautier, Elistratov, Rozanov, Dobrogaev, Popov și Comisarul pentru Sănătate, Semașko. Toți străinii, bineînțeles, au fost plătiți. în iunie 1924, șeful OGPU, G. I. Bokîi, s-a interesat de valoarea onorariilor și a primit informații detaliate dc la Brodovski, aflat la Ambasada sovietică din Berlin: Borchhardt - 220 000 mărci germane; Foerster - 11 900 lire sterline; Minkovski - 4 400 lire sterline; Bumke - 29 000 lire sterline; Strumpfell - 9 500 lire sterline; Hentschell - 25 000 coroane suedeze etc. [10°].

Moscova a purtat o corespondență asiduă cu reprezentanții ei din străinătate în legătură cu medicii care trebuie invitați și onorariile cc

li se cuvin, acestea fiind acceptate fără nici o ezitare. Trimișii sovietici au oferit sugestii în ambele cazuri. De exemplu, Krestinski le scria de la Berlin lui Stalin, Troțki și Molotov că „Foerster a primit deja de două ori un onorariu bun de la noi. Bineînțeles că toate cele trei deplasări îi vor fi plătite. Cred că Minkovski se va mulțumi cu o sumă mai mică decît aceea pe care i-o veți da lui Foerster"[101]. Nici una din aceste practici nu era neobișnuită și, dacă documentele n-ar fi fost închise în arhivele secrete, chestiunea ar fi fost lipsită de importanță.

După ciudata înmormîntare, Biroul Politic, împreună cu Dzerzynski, Krasin și oamenii de știință, a început să caute modalități de a-1 conserva pe liderul mort, ba chiar au dezbătut și aspectele tehnice ale problemei[102]. La 13 martie 1924, după cc a ascultat rapoartele lui Molotov și Krasin, Biroul Politic a decis: „Întrucît nu există alte metode de

conservare a trupului lui V I. Lcnin, comisia va cere să se recurgă la conservarea prin congelare"[103]. însă foarte curind Biroul Politic a aprobat un sistem proiectat de V. P. Vorobiev, chimist de la Harkov, căruia la 24 iulie 1924 i-a oferit în semn de omagiu titlul de Profesor de Onoare[104].

Procesul de îmbălsămare a durat patru luni. Litre timp, A. V. Șciuscv. arhitectul însărcinat cu proiectarea mausoleului a preluat ideea lui Krasin referitoare la „o tribună a poporului", care și-a găsit expresia în toate schițele lui, atît pentru monumentul temporar făcut din lemn dc brad, cît și pentru cel mai durabil din lemn de stejar și apoi pentru cel etern, dc granit. Cu toate acestea, Biroul Politic a hotărit să organizeze un concurs dotat cu patru premii pentru cele mai bune proiecte: premiul întîi urma să fie de 1 000 dc ruble, premiul doi - 750, al treilea și al patrulea 600 și 500[l(to - sume foarte modeste în comparație cu onorariile plătite specialiștilor străini care l-au îngrijit pc Lcnin.

însă abia la 4 iulie 1929, după nenumărate revizii și discuții, Biroul Politic a hotărit să purceadă la construirea structurii permanente[106]. Din rațiuni practice, pînă în acel moment conservarea mumiei intrase în atribuțiile poliției politice OGPU, și cea mai mică aluzie critică la acest subiect era pedepsită cu asprime. De exemplu, în iulie 1929, cînd Lazar Șațkin, a scris în *Komsomolskaia Pravda* despre *Filistinismul de partid* punînd sub semnul îndoielii ideea construirii mausoleului, Biroul Politic a apreciat poziția sa drept „o gravă eroare politică" și a luat măsurile administrative, adică punitive, corespunzătoare[107]: în scurt timp Șațkin a fost exclus din partid pentru

„acțiune facțională și condamnat la moarte în 1937. Nu încape nici o îndoială că „eroarea“ lui din 1929 figura în actul de acuzare.

Stalin primea rapoarte regulate în legătură cu măsurile luate pentru conservarea mumiei lui Lenin, precum și cu evacuarea ei în timpul războiului la Tiumen, în Siberia occidentală, din 1941 pînă în 1945. Profesorul Boris Ilici Zbarski care răspundea de serviciile de securitate pentru îngrijirea mumiei lui Lenin, a fost decorat în 1934 împreună cu Vorobiov; de asemenea, au primit fiecare cîte un

automobil în folosință, privilegiu extrem de rar pe vremea aceea. în noiembrie 1939, lui Zbarski i s-a pus la dispoziție un laborator nou la inițiativa lui Beria[10]", iar în 1944 a devenit academician - dar nici lucrările, nici poziția lui nu l-au salvat de arestare în timpul terorii postbelice.

La începutul anilor ’70, în acest laborator lucrau douăzeci și șapte de oameni de știință cercetători și treizeci și trei de tehnicieni, inclusiv trei academicieni, un membru corespondent al Academiei de Științe, trei doctori în științe și doisprezece licențiați în științe. Specialiștii în îmbălsămare urmăreau cu atenție toate semnele de pe pielea mumiei - „cojirea nasului“, „închiderea la culoare" etc. De exemplu, în februarie 1940, Beria a raportat Biroului Politic că o examinare recentă scosese la iveală o asimetrie a feței, „deschiderea cicatricei dc la autopsie dc pe cap, închiderea la culoare a nasului"[109]. în 1972, salariile angajaților laboratorului au fost mărite cu 25%’[10]. Mumiei i se acorda mai multă atenție decît asistenței medicale din țară, aflată într-o stare deplorabilă.

în martie 1940, Biroul Politic a aprobat propunerea lui Beria de a se construi un nou sarcofag. Zbarski trebuia să prezinte planuri și modele „de formă artistică" pînă la 15 aprilie și să le definitiveze pînă la 20 octombrie. însărcinări speciale în această privință au primit și Comisarul pentru centrale electrice și industria electrică, M.G.Pervuhin și Comisarul pentru armament, B L.Vannikov[111].

în anii ’70 s-a confecționat un sarcofag îmbunătățit. Nouăzeci și șase de oameni au primit medalii și alte cîteva zeci de premii speciale pentru executarea acestuia.

Mausoleul era adesea renovat. De exemplu, în 1974, reamenajarca lui a costat 5,5 milioane ruble și patru sute de persoane au primit medalii și premii.

Treptat, s-a alcătuit un întreg mecanism pentru îngrijirea mumiei lui Lenin, care devenise absolut necesar nu atît pentru valoarea sa propagandistică, cît pentru efectul exercitat asupra psihologiei maselor.

Intr-adevăr, oamenii s-au obișnuit cu el, privindu-1 ca pe o trăsătură specifică a culturii politice sovietice. Este limpede că mumia nu putea exista decît într-o societate dominată de dogmatism; astfel, ea a devenit expresia fizică a naturii

„eteme“ a ideilor lui Lenin. Reinstalată în 1933 într-un mausoleu de granit, mumia a fost din nou expusă, iar exploatarea ei ideologică s-a dovedit benefică o lungă perioadă de timp. Pentru bolșevici reprezenta un mijloc de personificare a „imortalității" preceptelor lui Lenin, în pragul secolului al XXI-lea, fără să sugereze ideea de măreție a omului. De fapt, este un memento al eșecului istoric al țării. Decenii la rînd, sute de milioane de ruble au fost cheltuite cu conservarea relicvelor lui Lenin. Pentru conducerea sovietică n-avea importanță faptul că rămășițele pămîntești a mii de soldați rămăseseră neîngropate după cel de-al doilea război mondial, nici că invalizii de război - învingătorii - trăiau în condiții mult mai grele decît învinșii lor. Mii de răniți și veterani din războiul din Afghanistan nu puteau să obțină ajutor medical calificat, locuințe sau fotolii cu rotile, în schimb, fondurile pentru mumie, pentru mausoleu și pentru laboratorul acestuia nu lipseau niciodată.

Trebuie să recunoaștem că, de-a lungul anilor, s-au făcut cîteva încercări de a se evidenția absurditatea mausoleului, dar toate acestea s-au dovedit inutile. De mai multe ori, în Piața Roșie au fost răspîndite manifeste de protest împotriva faptului că „cel mai mare calomniator al Rusiei" era găzduit în zidul sfînt al Kremlinului. La 20 martie 1959, un vizitator a aruncat un ciocan în sarcofag și a spart geamul. A fost arestat și probabil că a murit în vreun azil de nebuni. La 1 septembrie 1963, un alt vizitator și-a pierdut viața ca urmare a explodării dispozitivului pe care îl ascunsese sub haină.

încă din 1925 Biroul Politic a înființat un laborator special pentru studierea creierului lui Lenin. Cercetătorii urmau să demonstreze întregii lumi că ideile măreție se născuseră într-o minte extraordinară, și aceasta confirma atît adevărul absolut, cît și calitatea lor specială, în 1927 laboratorul a devenit Institutul Creierului sub conducerea profesorului Vogt și, ulterior, a profesorului Sarkisov. în mai 1936 Comitetul pentru conducerea cercetării și a instituțiilor de învățămînt a raportat Comitetului Central că Institutul Creierului și-a îndeplinit „în decurs de zece ani sarcina fundamentală pentru care fusese înființat" Aceasta consta din 153 pagini dactilografiate și cincisprezece

albume conținînd 750 de microfotografii, tabele și diagrame[112].

Conducerea partidului spera, evident, să primească rezultate care să confirme superioritatea creierului lui Lenin în comparație cu acela al altor oameni - în ciuda faptului că fusese atît de bolnav. Intr-un raport secret adresat lui Stalin în mai 193 6, Sarkisov scria că, în funcție de mai mulți indicatori, cum ar fi calitatea cutelor și a circumvoluțiunilor, s-ar putea spune că „creierul lui V. I. Lenin dispunea de un grad deosebit de înalt de organizare". Creierul lui Lenin, scria Sarkisov, putea fi comparat cu zece emisfere ale creierului „unor oameni medii", precum și cu acelea ale bolșevicului Svorțov Stepanov, al poetului Vladimir Maiakovski și al binecunoscutului filosof și fost bolșevic Aleksandr Bogdanov. Creierul lui Lenin, continua autorul raportului, „a fost conservat în formalină și alcool, secționat și introdus în parafină. Secțiunile, în număr de 30 963, se păstrează toate la Institut". După afirmațiile lui Sarkisov, creierul lui Lenin avea un număr mai mare de cute pe lobii centrali decît creierele lui Kuibîșev, Lunacearski, Menjinski, Bogdanov, Miciurin (părintele geneticii ruse), Maiakovski, Pavlov, Clara Zetkin, academicianul, savantul Țiolkovski... și lista continuă. Această activitate a fost continuată și după Sarkisov, succesorii lui cercetînd creier după creier, inclusiv acela al lui Stalin.

Chiar dacă exista un sîmbure de adevăr științific în aceste afirmații, realitatea era viciată de intenția vădită de a se demonstra superioritatea creierului lui Lenin față de acela al altor oameni. Cine știe - poate că tocmai cutele de pe creierul lui Maiakovski au făcut din el un poet mai bun decît Lenin și, dacă așa stau lucrurile, creierul lui este superior față de acela al lui Lenin.

Un creier uman cîntărește, în medie, 1 300 și 1 400 de grame, iar al lui Lenin n-a depășit 1 340. Raportul lui Sarkisov nu pomenește nici un cuvînt despre anomaliile provocate de boală. Dimpotrivă, el declară că „creierul lui V.I. avea un grad atît de înalt de organizare, încît chiar și în timpul bolii, în ciuda gravelor leziuni suferite, și-a menținut parametrii superiori de dezvoltare"[113]. în realitate, în ianuarie 1994, dr. Oleg Adrianov, cel mai recent director al

institutului, a anunțat că „structura anatomică a creierului lui Lenin nu se remarcă prin nimic senzațional"[114].

Un merit indiscutabil al institutului îl constituie faptul că a colecționat creierele unui mare număr de oameni, procurîndu-și astfel

un „material anatomic bogat" pentru cercetările sale. în afara celor menționate anterior, a analizat creierul lui Sen Katayama, reprezentantul japonez în Comintern, al scriitorului francez Henri Barbusse, al scriitorului Andrei Belii, al poetului Eduard Bagrițki, al compozitorului Mihail Ippolitov-Ivanov, al cîntărețului de operă Leonid Sobinov și ale altora. Nu se știe în ce măsură posesorii acestor creiere și-au dat consimțămîntul pentru efectuarea cercetărilor respective.

Ideea unei dictaturi de partid i-a aparținut lui Lenin, dar aceasta este de neconceput fără un conducător, și Lenin a fost. Iară îndoială, primul ei lider. De aceea, zeificarea postumă nu trebuie privită ca o deviere de la normele gîndirii de partid. Mai degrabă a constituit rezultatul firesc al unei dictaturi de partid prestabilite. Fără să vrea, Lenin a fost creatorul imortalității sale grotești. Dacă printr-o fericită răsturnare a evenimentelor Congresul Sovietelor din 1924 ar fi avut în componența sa și menșevici, social-revoluționari și cădeți, acesta nu ar fi permis niciodată organizarea unor ceremonii funerare aberante, construirea mausoleului și a miilor de monumente și, în nici un caz, crearea unei noi forme de relicvă sfîntă.

N-ar fi exclus ca ideea mumificării lui Lenin să fie spontană, poate chiar accidentală, însă transformarea conducătorului dictaturii partidului într-un idol ideologic nu a mai fost deloc întîmplătoaie. A reprezentat expresia firească a unei gîndiri totalitare. Lozinca „Lenin este mai viu decît toți cei în viață" a fost luată aproape *ad litteram.* La ședința Biroului Politic din februarie 1973 s-a discutat problema „preschimbării carnetelor de membru". Această măsură s-a adoptat pentru a se putea emite următorul decret: „Carnetul de partid cu nr. 00000001, formatul din 1973, va avea scris în interior numele întemeietorului Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și al statului sovietic, VI.Lenin. Carnetul va purta semnătura Secretarului

General al Comitetului Central al PCUS, tovarășul Brejnev, L. I. Membrii Biroului Politic, membrii supleanți și secretarii Comitetului Central trebuie să fie prezenți la ceremonia semnării"[115]. Carnetul cu numărul 00000002 a fost eliberat celuilalt „Ilici": Leonid Ilici Brejnev.

Moștenirea și moștenitorii

Datorită eforturilor lui Lenin în mod special, bolșevicii au reușit să convingă poporul rus că drumul spre fericire trecea prin fărădelege, guvernare arbitrară și violență. Aceasta fusese o temă constantă în cuvîntările lui vreme de mulți ani. în 1906 a formulat doctrina de la

care nu s-a abătut niciodată. „Dictatura nu este nimic altceva decît puterea absolută, nelimitată de legi, neîngrădită de nici un fel de reguli și bazată direct pe forță[11'16]. Statul totalitar sovietic a fost construit pe principiile leniniste și, deși după Congresul al XX-lea al Partidului din 1956 a cunoscut o oarecare liberalizare, n-a devenit niciodată democratic. Descris de Hrușciov ca un stat al întregului popor, acesta păstra caracteristicile aceleiași dictaturi leniniste exercitate de un singur partid, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. Ultima Constituție sovietică, promulgată în 1977, consfințește adesea puterea poporului, dar era de ajuns să pui o simplă întrebare: De ce la alegeri nu exista niciodată opoziție? pentru ca iluzia democrației să fie spulberată. Ideea centrală și conținutul principal al statului sovietic îl constituia „rolul conducător și îndrumător al Partidului[11]. In contradicție cu afirmațiile făcute de liderul bolșevic în *Statul și revoluția,* esența statului leninist a fost crearea *societății partocratice,* societate condusă de un partid politic, a cărui dictatură este consfințită de Constituție.

Așadar, principala moștenire a lui Lenin a reprezentat-o un sistem partocratic puternic, bazat pe un aparat birocratic, militar și politic. Mai mult chiar, politica oficială susținea că rolul partidului va crește în continuare: „Pe măsură ce poporul sovietic va rezolva sarcini tot mai complexe și mai de răspundere în construirea

comunismului[11], spunea Brejnev, „rolul Partidului Comunist va crește din ce în ce mai mult[11117]. Merită să atragem atenția asupra faptului că Brejnev, nu numai că și-a schimbat din nou denumirea funcției în aceea de Secretar General, dar s-a autointitulat și președin te al Sovietului Suprem în 1977, după ce l-a înlăturat pe Podgomîi. Toți succesorii lui i-au urmat exemplul, scurtînd din ce în ce mai mult intervalul dintre asumarea postului de lider de partid și a aceluia dc șef al statului. Controlul partidului asupra statului a fost recunoscut, așadar, în acest mod, neinstituțional. Conducerea de către partid a asigurat, pe măsura trecerii timpului, formarea unui clan omnipotent al șefilor de partid la nivel central și în provincii. Singura rațiune de a fi a organelor de stat, înccpînd chiar cu guvernul, o constituia îndeplinirea ordinelor emise de Biroul Politic.

Accederea în acest cerc restrîns presupunea verificări foarte amănunțite. Secretarul General și șefii serviciului de securitate aveau mape secrete cu materiale compromițătoare despre toți membrii Biroului Politic. Acestea erau sigilate în „Dosare Speciale[11], la care

avea acces numai Secretarul General. Pînă și temutul M. A. Suslov avea ceva de ascuns: ca secretar de partid al regiunii Stavropol în timpul războiului, se pare că a fugit din orașul amenințat de invazia germană rechiziționînd mai multe mașini în scop personal și abandonînd soldații răniți. La Moscova a abuzat de accesul său la anumite magazine speciale și a cumpărat mari cantități de alimente și alte bunuri deficitare la preț redus"[8].

Existau asemenea materiale compromițătoare despre fiecare membru al Biroului Politic. Unul avea dosarul pătat din cauza unui preot în familie; altul rostise cuvinte nechibzuite în prezența personalului; altul disprețuia morala comunistă și avea legături cu femeile din personalul său etc. în realitate, despre fiecare membru al Biroului Politic se știa cîte un amănunt ce putea fi utilizat pentru îndepărtarea lui în momentul în care nu i-ar mai fi fost pe plac șefului. Aleksandr Șelepin, care a fost președinte al KGB din 1958 pînă în 1961, apoi șef al Sindicatelor, și-a pierdut funcția de membru al Biroului Politic în 1975 pentru că afișase, după

cum s-a exprimat Brejnev, „un fals democratism“: își petrecuse concediul într-o casă de odihnă obișnuită și nu într-una din vilele rezervate special pentru demnitari, ba mai mult, mîncase în sala de mese comună. Adevăratul motiv al dizgrației lui a fost marca demonstrație a ucrainenilor și a evreilor care îl întîmpinase ceva mai devreme în cursul aceluiași an în timpul unei deplasări la Londra.

Minutele Biroului Politic fac o trecere în revistă a moștenitorilor lui Lenin și îmbracă toate aspectele imaginabile — și inimaginabile - ale vieții uriașului stat. Pe ordinea dc zi a unei singure ședințe puteau să figureze rezultatele unei experiențe nucleare, măsuri practice pentru pregătirea apărării împotriva armelor nucleare și biologice, metode de accelerare a producției la construcția magistralei de cale ferată Baikal-Amur, problemele educației ateiste, întărirea organelor de securitate, vînzările de petrol și gaze și, de foarte multe ori, sărbătorirea jubileelor lui Lenin. Pentru discutarea chestiunilor legate de Lenin se găsea timp întotdeauna. Așa cum a declar at Brejnev la 20 iunie 1968, „problema principală o constituie apărarea leninismului în toate stadiile, împotriva oricăror atacuri. După cum știți, ne-am organizat viața și munca în conformitate cu învățătura lui Lcnin. Acestea nu sînt vorbe goale, ci reflectă realitatea vieții noastre“[119].

într-adevăr, tot ce s-a făcut în Rusia sovietică după moartea lui

Lenin s-a conformat schițelor, preceptelor și principiilor lui: statul totalitar, societatea birocratică, dominația unei singure ideologii, ateismul militant, economia planificată, incredibila exploatare a forței de muncă, militarizarea țării, căutarea neobosită de noi dușmani. Cetățeanul sovietic obișnuit s-a adaptat la condiții de viață modeste, cu unele înlesniri sociale sub forma educației, a asistenței medicale și a concediilor - un minimum demn de un cerșetor într-o țară fabulos de bogată. Dar oamenii erau obișnuiți cu această viață și nu cunoșteau alta mai bună. Pentru ei gîndea și hotăra altcineva. Chiar și atunci cînd frîiele conducerii au mai slăbit puțin după încheierea represaliilor în masă din anii ’50, tot au mai rămas cîțiva oameni din eșaloanele superioare ale puterii cărora li s-au aplicat metode staliniste

adoptate la momentul respectiv, cum ar fi exilul și izolarea. De exemplu, Biroul Politic a discutat raportul lui Șelepin, președinte KGB, cu privire la Kaganovici, membru al „grupului antipartinic[44] care fusese exilat dc la Moscova la Kalinin în timpul tentativei de lovitură de stat împotriva lui Hrușciov, efectuată dc foștii staliniști din Biroul Politic, conduși de Molotov în 1957. Așa cum reiese din raport, Kaganovici venise ilegal în capitală și își vizitase cîțiva prieteni mai vechi, în speranța că îl vor ajuta să-și scrie memoriile. „Vechii lui prieteni[44], toți pînă la unul, au raportat aceste „legături neautorizate[4'] KGB-ului, mcnționînd pînă și cele mai mici detalii: Kaganovici „s-a plîns că are o pensie mică, numai 1 158 ruble[44] și a comentat cu sarcasm: „n-au putut să-mi dea măcar 1200 (pensia maximă de stat), fiindcă n-am avut destulă vechime[4']. Era jignit și de faptul că i se dăduse de înțeles că nu poate locui decît la Kalinin [20]. Ca răspuns la plîngerile lui Kaganovici, Biroul Politic l-a supravegheat și mai sever, l-a trimis apoi în Urali ca director de fabrică și l-a readus la Moscova în 1961 numai ca să-l excludă din partid. Cu toate acestea, a reușit să învingă sistemul și a locuit tot restul vieții sale în capitală, al cărei metrou îi purtase cîndva numele. A murit în 1991 în vîrstă de nouăzeci și nouă de ani[121].

A devenit o tradiție ca la sfîrșit dc an, Secretarul General să prezinte Biroului Politic un raport despre activitatea desfășurată. In decembrie 1973, Brejnev le spunea colegilor săi că la cele cincizeci și trei dc ședințe discutaseră 615 chestiuni direct și se ocupaseră de alte 3256 prin corespondență. Dintre acestea, 2 062 se refereau la politica externă și la comerțul exterior. 165 de chestiuni au vizat agricultura, 163 industria, 70 nivelul de trai. A mai adăugat că în ceea ce privește

ideologia, „lucrurile nu stau la fel de bine“, întrucît au fost ridicate numai 64 de probleme ideologice. E adevărat, spunea el, că „sîntem adesea obosiți, supraîncărcați, dar totul, tovarăși, este pentru binele țării noastre, pentru a sluji mărețul partid leninist^. Chiar și în acest sanctuar îngust, refrenul ideologic era obligatoriu: „Tovarăși, noi muncim în spiritul comandamentelor lui Lenin. Pe vremea lui Lenin, în partidul nostru erau opozanți împotriva cărora Lenin a

luptat cu hotărîre. Acum avem unitate totală... De exemplu, uneori semnez decrete cu care nu sînt de acord. E adevărat că nu se întîmplă prea des. Dar fac acest lucru pentru că majoritatea membrilor Biroului Politic a votat pentru ele“[122].

Ce fel de oameni au fost moștenitorii lui Lcnin? El personal nu a deținut funcția de Secretar General al Partidului, dar se bucura de o autoritate așa de mare, îneît era considerat atît șef al Partidului, cît și al statului. Ca urmare, în interpretarea stalinistă, șeful partidului deținea deopotrivă funcția de șef al statului și al guvernului. I-am acordat deja multă atenție lui Stalin ca prim succesor al lui Lenin. Să ne ocupăm de ceilalți, de la Hrușciov la Gorbaciov și de modul în care au continuat, au apărat și au dezvoltat ideile și metodologia lui Lenin. Trebuie să notăm că, spre deosebire de părintele lor ideologic (ca și de Stalin), ei nu și-au elaborat singuri lucrările despre Lenin și leninism, indiferent că era vorba de articole, culegeri de articole sau chiar cărți, ci au recurs la autori anonimi de discursuri, practică încetățenită puternic în cadrul *nomenklatura* de partid. Chiar și primii secretari regionali de partid care își scriau singuri cuvîntările erau o raritate.

în această privință, Lenin a fost net superior succesorilor săi. Chiar dacă stilul lui era impenetrabil și repetitiv, cel puțin îi aparținea. Cu excepția lui Gorbaciov, se pare că succesorii lui Lenin nu-i cunoșteau foarte bine operele, chiar dacă erau îneîntați să-l citeze. El reprezenta Sfînta Scriptură marxistă la care se putea recurge în orice împrejurare. Un citat din Lenin avea o semnificație mistică, dar era, mai presus de orice, o modalitate sigură de a evita critica din cauza lipsei de idei.

După moartea lui Stalin, în 1953, ședința comună a Comitetului Central, a Consiliului de Miniștri al URSS și a Prezidiului Sovietului Suprem al URSS a hotărit că Nikita Hrușciov trebuie să se concentreze asupra activității din cadrul Comitetului Central al Partidului și, la 7 septembrie 1953, a fost numit Prim Secretar, echivalentul funcției de

Secretar General. Energic, impulsiv și inegal, Hrușciov era totuși un politician curajos care va rămîne pentru totdeauna în istorie prin faptul că a dat prima și cea mai puternică

lovitură stalinismului. Fiind cl însuși un produs al sistemului stalinist, a condamnat numai manifestările stalinismului, nu însă și originea și cauzele acestora. Dimpotrivă, în cuvîntarea rostită în fața Congresului al XX-lea al Partidului din 1956 - scrisă pentru el de P. N. Pospelov, secretar al Comitetului Central și echipa lui - a afirmat că Lenin este idealul de la care s-a îndepărtat Stalin.

Hrușciov a declarat că Stalin introdusese conceptul de dușman al poporului" fără să-și dea seama că de fapt, Lenin fusese acela. „în ianuarie 1920“, a continuat el, „Lenin a ordonat să se pună capăt terorii în masă și să fie abolită pedeapsa cu moartea". A omis să adauge că în martie 1922 Lenin a declarat că „cu cît împușcăm mai mulți membri ai Sutelor Negre și mai mulți preoți, cu atît va fi mai bine". Hrușciov l-a demascat pe Stalin, dar a îndepărtat numai stratul exterior al defectelor sale politice și sociale, uitînd că el însuși se numărase printre cei care contribuiseră la crearea cultului personalității lui Stalin. în luările sale dc cuvmt la ședințele electorale din Moscova, în 1936, Hrușciov îl lăudase în repetate rînduri pe Stalin: „Partidul nostru a îndeplinit comandamentele lui Lenin sub conducerea marelui nostru Stalin... Sînt mîndru și mă consider norocos că mi se oferă șansa de a lucra în subordinea tovarășului Stalin. Jur că nu mă voi abate nici un pas de la linia promovată dc marele nostru Stalin"[123]. Toate cuvîntările de acest fel erau întîmpinate cu ropote de aplauze. Pe vremea aceea, Hrușciov credea sincer că transpunerea în practică a planurilor lui Lenin de către înțeleptul conducător îi va asigura poporului rus un viitor strălucit.

Deși se autointitula leninist ortodox, Hrușciov apela la Lenin - pe care nu-1 citise - ca să-l combată pe Stalin, ca și cînd Lenin n-ar fi fost părintele spiritual al lui Stalin. Lui Hrușciov nu i-ar fi trecut nici o clipă prin minte că Lenin ar fi putut greși în vreo privință. Ascultătorii lui acceptau faptul că Lenin era un sfînt infailibil și că Stalin fusese acela care îi încălcase comandamentele. Astfel, atunci cînd Hrușciov a declarat că Stalin dovedise lipsă de respect față de Lenin transformînd Palatul Sovietelor într-un monument închinat lui.Lenin, audiența a amuțit. Dar cînd a declarat că „trebuie să corectăm această situație și să-i ridicăm un monument lui Vladimir Ilici", cuvintele lui au fost acoperite de o furtună de

aplauze.

Foarte edificatoare pentru felul de a fi al lui Hrușciov este discuția lui cu Mao Tse-dung din ziua de 2 octombrie 1959, la Beijing. Convorbirea a durat două ore, iar cînd s-a ajuns la disputa teritorială dintre China și India, Hrușciov a declarat: „Dacă au pătruns cinci kilometri sau mai puțin, asta nu contează. Eu îl iau ca exemplu pe Lenin, care a dat Turciei Karsul, Ardaganul și Araratul. Pînă în ziua de astăzi mai sînt oameni dezrădăcinați în Transcaucazia din cauza deciziei luate de Lenin". Apoi a continuat: „Cît despre faptul că DalaiLama a plecat din Tibet, dacă am fi fost în locul vostru, nu i-am fi permis să facă așa ceva. Mai bine putrezea în mormînt. Acum este în India și s-ar putea să plece în SUA. Cu siguranță că acest lucru o să dăuneze statelor socialiste".

Răspunzînd obiecțiilor chinezilor și ignorînd amabilitățile diplomatice. Hrușciov a spus multe lucruri revelatoare: „Cît despre Ungaria (în 1956) trebuie să înțelegeți că aveam o armată în Ungaria și îl sprijineam pe idiotul acela de Rakoszi, asta a fost greșeala noastră, nu a Statelor Unite. Dacă s-ar fi spart ferestrei e ambasadelor americană și vest-germană de la Moscova, pc noi nc-ar fi făcut răspunzători de lucrul acesta".

în timpul convorbirilor a avut loc o confruntare violentă între Hrușciov și mareșalul Chen Yi:

„HRUȘCIOV: Dacă îți închipui că ne plecăm după cum bate vîntul, tovarășe Chen Yi, să nu-mi dai mîna fiindcă n-am să ți-o string.

CHEN YI: Nici eu. Vă atrag atenția că furia dumneavoastră nu mă sperie.

HRUȘCIOV: Nu încerca să ne scuipi dc acolo de sus, mareșale. Nu ai suficient scuipat. Am doborît o sume denie de avioane americane și de fiecare dată am declarat că s-au prăbuș it singure. N-ai dreptul să ne spui că ne plecăm după cum bate vîntul"[124].

Stilul direct, necizelat, al lui Hrușciov avea toate caracteristicile leninismului. Dar tot spiritul lui Lenin l-a înlăturat pe Hrușciov din funcție la 14 octombrie 1964. Raportul plenarei Comitetului Central pe această temă are șaptezeci și cinci de pagini și este plin cu citate din Lenin începînd cu *Scrisoarea către Congres* ca argument străvechi

împotriva „recentelor afirmații referitoare la un nou cult al personalității". S-au citat pasaje cu privire la daunele și nefericirea provocate de „entuziaștii restructurărilor de orice fel sau în orice fel", la „necesitatea unei înțelepciuni de stat", la importanța calităților „personale ale

conducătorului", la „rolul sovietelor“ etc. Lenin era invocat acum împotriva lui Hrușciov la fel cum procedase și Hrușciov în cazul lui Stalin.

Iată ce-și amintea unul din invitații la o recepție de amploare cu peste 2 000 de participanți, mulți dintre ci străini: „Hrușciov a declarat că nu clasa muncitoare și soldații înarmați au înfăptuit revoluția din octombrie, ci babele. Nu avem oare de-a face cu o încercare de diminuare a rolului lui Vladimir Ilici în dorința dc a-și scoate în evidență propria valoare? Cum a fost posibil să se rostească vorbe atît de defăimătoare?"[125].

Plenara l-a învinovățit, firește, pe Hrușciov pentru tot ceea ce nu mergea bine în țară - diminuarea producției industriale înregistrată după moartea lui Stalin, ritmul lent al progresului tehnico-științific, problemele din agricultură -, dar mai ales pentru necontenitele lui tentative reformatoare. „Adevăratul leninist" era criticat îndeosebi pentru frecventele lui călătorii în străinătate. I s-a reproșat că numai în 1963 petrecuse 170 zile în afara granițelor țării - pe deasupra, și cu nevasta. S-a vorbit de toate darurile făcute șefilor de state și de cele primite în schimb. Era mult prea mult pentru moralitatea de suprafață a Partidului. în timp ce îi călcau in picioare demnitatea, omiteau faptul că ei fuseseră aceia care îl puseseră în acea funcție.

A fost condamnat și pentru limbajul „colorat" pe care îl folosea în mod obișnuit, adesea în ocaziile cele mai nepotrivite: „Vocabularul lui Hrușciov a făcut să roșească pînă și stîlpii de fier: prost, leneș, putoare, împuțit, muscă jegoasă, găină plouată, ticălos, rahat, gaură de fund - acestea sînt numai cîteva dintre invectivele care pot fi tipărite. Nu există hîrtie suficient dc groasă ca să suporte cuvintele rostite de el“. Atacul lui împotriva lui Stalin a fost reconsiderat, și cu această ocazie i s-au acordat unele circumstanțe atenuante dictatorului. „Se poate oare afirma că Stalin a recurs în mod frecvent la bîtă și spînzurătoare? în

ce lumină apare poporul și partidul care l-au tolerat atît timp în fruntea statului? Serviciile aduse de Stalin nu trebuie minimalizate, cu atît mai puțin anulate"[126].

Hrușciov a fost înlăturat de la putere nu din cauza greșelilor sale - destul de numeroase -. ci mai ales din răzbunare pentru atitudinea adoptată în 1956, pentru lovitura pe care o dăduse stalinismului. Practic, toți „leniniștii" din acele zile doreau un regim stalinist fără teroare și îndepărtarea lui Hrușciov consfințea dăinuirea stalinismului.

Era o formă de bolșevism leninist cu rădăcini adinei pe care Hrușciov Ic vătămase, dar nu reușise să le smulgă din solul totalitar.

Cu „adevărat leninist", Hrușciov era un fiu al regimului său. Șirul lung de ani consacrați studierii leninismului, pe care nu-1 înțelegea decît foarte vag, atîmă mai greu în balanță decît capacitățile, educația și cultura sa. Ca și Lenin, se hazarda în pronosticuri utopice și efemere și, la fel ca și eroul său, era în stare să fixeze data (1981) cînd poporul sovietic va păși pe Pămîntul făgăduinței. Deși a declanșat criza rachetelor din Cuba în 1962 - probabil momentul cînd omenirea fusese cel mai aproape de o catastrofa nucleară - a avut curajul politic să se retragă. Dar nu din acest motiv va rămîne în amintirea poporului sovietic, ci în primul rînd ca eliberatorul țării de sub asuprirea stalinistă; indiferent cît de incompletă, inconsistentă și superficială s-a dovedit aceasta, a fost totuși o eliberare. La fel ca și succesorii lui mai norocoși, care s-au menținut în funcție pînă la moarte, după 1956, Hrușciov a rămas cu privirea ațintită asupra lui Lenin, căci era limpede că sistemul funcționa fără conducătorul său „sfînt“. Aceeași atitudine a adoptat și omul mediocru care a preluat puterea în 1964, Leonid Ilici Brejnev.

Brejnev nu a făcut nici un pas fără să se consulte cu Lenin. A mers mai departe decît oricare din succesorii acestuia, în promovarea ideii Comintemului referitoare Ia răspîndirea comunismului în întreaga lume. La 16 aprilie 1970, la inaugurarea unui complex memorial al lui Lenin la Ulianovsk (care, în 1994, încă nu revenise la numele său de Simbirsk) a declarat că „crede ferm în triumful universal al cauzei socialismului" și că nu mai era nevoie decît de un mic

efort ca să se ajungă la o victorie categorică. Datorită lui Lenin, a continuat el, în scurt timp nu va mai rămîne nici un petic dc pămînt în lume în care să existe exploatare"[127]. O dată în plus, conducerea sovietică vorbea despre continente și epoci in speranța că extinderea socialismului pc întregul glob va avea drept consecință restrîngerea lumii capitaliste. Sprijinul acordat de Brejnev mișcărilor naționale și antiimperialiste a însemnat un uriaș efort financiar din partea URSS. Egiptul, Etiopia, Yemenul, Angola, Afghanistanul, Nicaragua, Libia, Irakul, Siria și multe alte țări au beneficiat de ajutor, atîta timp cît au promovat o politică antiamericană.

Puținii istorici care au analizat declinul Imperiului Rus au rezistat tentației dc a cita jurnalul lui Nikolai al II-lea spre a dovedi nivelul intelectual scăzut al omului aflat în fruntea țării. La 10 aprilie 1916,

de exemplu, Nikolai a scris: „Dormit pînă la 10. Vremea a fost călduroasă. Am primit două rapoarte. Birilev a venit la micul dejun. Făcut plimbare lungă. La 6 primit Fedorov. Citit. Stana a venit la masă, a călărit cu noi și a rămas peste noapte“[128]. Se pare că ultimul țar nu era foarte ocupat. Dar cel puțin citea și putea face acest lucru în mai multe limbi.

Și Brejnev a ținut un jurnal, în care a scris zilnic între zece și douăzeci de rinduri. Deschizînd jurnalul la aceeași dată cu cea din jurnalul lui Nikolai citat mai sus, însă cu șaizeci și unu de ani mai tîrziu, aflăm următoarele: „Fost la vilă, luat masa de prinz. Borș cu varză proaspătă. Odihnă, plimbare, citit cîteva ziare. Privit televizor, hochei, URSS - Suedia, cîștigat URSS 4-2. Privit programul *Vremea* (Timpul). Masa de seară, somn.“ însemnarea din 21 ianuarie este mai bogată în informații: „Odihnă acasă prima jumătate a zilei, masa acasă. Greutate 85,2. A doua jumătate lucrat la Kremlin, semnat minute PB (Biroul Politic) din 20 ianuarie. Bogoliubov a raportat...

16 februarie: Lucru acasă.

18 martie: Gimnastică. Discuții cu Cemenko. Apoi cu tovarășii Gromîko, A. A., Andropov, Ustinov. Citit materiale despre vizita lui Vance. Telefonat Pavlov, G. S. în legătură cu costurile (următorul cuvînt tăiat). Citit tot felul de materiale cu Galea Doroșina. Mers la circ.

19 aprilie: Dimineața treburi casnice obișnuite. Mi-au luat sînge dintr-o venă. De la ora 11 conversație cu Daoud. Problema întîlnirii unu-cu-unu a căzut. Odihnit bine - (prinz). Lucrat cu Doroșina.

20 aprilie-, Tolea m-a spălat pe cap. Greutate 86,7. Discuții cu Podgomîi să-mi dăruiască carnetul de Komsomol nr. 1. Cuvîntare Teajelnikov, cuvîntarea mea. Galea citit serial din *Pravda* despre limitarea armamentelor nucleare. Cine sînt autorii acestui material? Prinz, odihnă 2.30 - 4.10.

21 aprilie: Zavidovo 4 rațe, al 33-lea mistreț

22 aprilie: 86,4. Ora cinci ședința consacrată zilei lui de naștere (a lui Lenin) Discutat cu Grișin, Gromîko, Cemenko, Doroșina.

23 -24 aprilie: Zile libere.

3 mai: Greutate 85,3. Discutat cu Reabenko. Convorbire telefonică cu Storojev? Știu ce vrea. Discuție cu Cemenko K. U.? Despre agenda BP. *Croitori* - dat costumul gri, primit jacheta de piele la două rînduri. Telefonat I. V. Andropov - venit acasă și discutat. Lucrat cu Doroșina.

3 iunie: Primit Cemenko - semnat minute, lucrat cu Galea Doroșina. Odihnă, zburat Zavidovo - cinci mistreți'[4].

Și continuă tot așa: „N-am fost nicăieri - nimeni n-a telefonat - m-am tuns și m-am bărbierit dimineață, m-am spălat pe cap, m-am plimbat puțin - corespondența. Privit meci Clubul Sportiv Central al Armatei care a pierdut în fața lui Spartak - băieți buni, au jucat bine[44]; „înotat. 1.30 la bazin. Bărbierit. Taifas cu Podgomîi. După discuția cu Ceaușescu vorbit cu Șevamadze (sic). Vînat seara la Astrahan, omorît 34 gîște. Am făcut un duș bun. Am discutat cu Podgomîi despre fotbal și hochei și puțin despre constituție[4]'; „Convins K.U. Cemenko să reducă numărul de tancuri din filmul *Comuniștii*^[19]. Jurnalul continuă în același stil pe sute de pagini. în comparație cu bîlbîiala lui Brejnev, faptul divers relatat de Nikolai al II -lea capătă o consistență incontestabilă.

Esențial este că sistemul leninist al monopolului puterii a favorizat chiar promovarea oamenilor fără culoare, mediocri și semianalfabcți, cu un potențial intelectual extrem de redus. Toată lumea știa acest lucru și-l accepta ca atare.

. Jurnalul patetic al lui Brejnev nu face decît să crească

compătimirea pentru soarta țării. Ultima dată l-am văzut în noiembrie 1982, cu o săptămînă înainte să moară. Mareșalul Ustinov l-a adus - practic, era purtat pe brațe de un bărbat tînărși vînjos - în Sala Sverdlov de la Kremlin, unde erau adunați reprezentanții de frunte ai armatei. Fiindcă nu se putea urca pe podiumul unde stătea prezidiul, Brejnev a fost condus spre o tribună - special amenajată. Apucîndu-se cu mîinile tremurinde de marginile pupitrului, vorbitorul a încercat să citească discursul ce-i fusese pregătit. Generalii din sală au lăsat capetele în jos. Le era rușine pentru țară și îl compătimeau pe Brejnev, un om bolnav care ajunsese în vîrf prin tertipuri organizatorice. Au urmat douăzeci de minute de discurs incoerent.

Și totuși era același om care declarase nu de mult, într-o cuvîntare despre victoria cauzei lui Lenin: „Indiferent cît de contradictorie ar fi imaginea lumii de astăzi, cursul decisiv al evoluției este acela prezis de Lenin. Oricît de diferite ar fi statele lumii, fiecare dintre ele se îndreaptă - și în ultimă analiză nu poate să se îndrepte decît - spre comunism![44] Afirmația aceasta fusese făcută nu în 1919 la Congresul Comintemului, ci în aprilie 1970. Succesorii lui Lenin au pierdut orice simț al realității, trăind într-o lume iluzorie dominată de miturile ideologice ale leninismului.

întreaga țară se amuza pe seama pasiunii lui Brejnev pentru decorații. Era erou al tuturor țărilor socialiste care creaseră acest ordin: în 1973 i s-a decernat Premiul Lenin „pentru întărirea păcii între popoare“; a primit Medalia Păcii Frederic Joliot Curie și Medalia Karl Marx, cea mai înaltă distincție atribuită dc Academia Sovietică de Științe pentru „activitate extraordinară în dezvoltarea teoriei marxist-leniniste“. Dorea foarte mult să fie mareșal și și-a acordat singur acest grad. Și-a conferit toate decorațiile imaginabile, toate titlurile și rangurile. Vanitatea lui frizînd absurdul devenise sursa bancurilor populației, însă oamenii din anturajul lui nu conteneau să inventeze noi medalii pe care i le prindeau în piept. S-a ajuns chiar pînă acolo că Biroul Politic i-a conferit dc mai multe ori ordine lui Brejnev, iar Sovietul Suprem a emis ulterior decretul de decernare.

Lenin a dorit întotdeauna ca în conducerea partidului să fie reprezentați în număr tot mai mare muncitorii și țăranii.

în realitate, erau revoluționari de profesie, tradiție pe care șefii de partid o păstrau cu sfințenie, din dorința de a se menține la putere. Deși toți proveneau din familii de muncitori și de țărani, intraseră din tinerețe în rîndurile Komsomolului sau ale partidului și avansaseră apoi pe scară ierarhică pînă cînd obținuseră un post în Kremlin.

Pentru a-și putea menține sateliții est-europeni, toți secretarii generali se bazau nu numai pe o ideologie comună și multe tancuri, ci erau pregătiți să acorde credite fără dobîndă. petrol, gaze, metale și arme la prețuri sub cele practicate pe piața mondială. Cînd Brejnev s-a întîlnit cu Edward Gierek, Gustav Husak, Todor Jivkov, Janos Kadar și Erich Honecker - conducătorii statelor est-comuniste - la Budapesta, în ziua de 18 martie 1975, discuția a ajuns repede la petrol și la problemele legate de acesta:

HUSAK: Planificatorii noștri spun că mai avem nevoie de aproximativ o jumătate de milion de tone.

BREJNEV: Ați devenit lacomi. Pe vremuri, Slovnaft al vostru primea trei milioane de tone pe an, acum însă vrea șase sau șapte.

HUSAK: Nu primim decît șaisprezece milioane dc tone.

ȘCERBIȚKI: Aceasta reprezintă întreaga producție a Ucrainei.

BREJNEV: Avem probleme cu găsirea unor noi depozite. Livrăm și în Cuba, a cărei armată o îmbrăcăm pe gratis. în plus, le oferim un preț avantajos pentru zahăr. Livrăm grînc în diverse țări. Polonia și RDG nu-și pot acoperi nevoile de cereale din propria producție[110].

Modul de gîndire al Comintemului funcționa în același mod și, ca și înainte, costa scump Uniunea Sovietică, într-o perioadă în care nivelul de trai al poporului sovietic era foarte scăzut.

Intrînd în Olimpul Partidului, fiecare secretar general trebuia să se impună prin acțiunile sale și, după moartea acestuia, partidul avea datoria să-i continue opera în conformitate cu tradiția leninistă. De exemplu, după moartea lui Brejnev, survenită la 10 noiembrie 1982, Biroul Politic a căutat multă vreme o modalitate de a imortaliza numele acestui „mare leninist". Voiau să schimbe denumirea orașului Zaporoje și să-i spună „Brejnev", însă succesorul lui

Brejnev, Secretarul General Iuri Andropov s-a opus: „Orașul este legat de cazacii zaporojeni și cazacii vor protesta etc. N-ar fi mai bine să-i spunem «Naberejnîe Celnî»?“ „Bărcile de pc rîu”. Silabele *be-rej* care intrau în componența primului cuvînt aminteau dc numele răposatului conducător. Cînd Biroul Politic a sugerat apoi să se dea numele lui Brejnev unui centru spațial, Andropov a dovedit și de astă dată mai multă înțelepciune decît ceilalți: „Chiar să-i legăm numele dc rachete? Poate că ar fi mai bine să-l atribuim districtului Șcelkovsk din regiunea Moscova.“

Nikolai Tihonov, președintele Consiliului de Miniștri, a propus ca numele fostului conducător să fie dat central ei electrice de la Nurek și minei Raspad din regiunea Kemerovo. Din nou, Andropov a formulat obiecții gîndindu-se la posibilele asocieri: „De curînd s-a produs un grav accident la minele Raspad; o mulțime de oameni au fost omorîți". Tihonov a înțeles, Și-a retras propunerea și a sugerat ca noul spărgător de gheață *Arktika* să fie numit *Leonid Ilici Brejnev.* Candidatura fabricii Novolipcțk a căzut și ea, în schimb, a fost onorată uzina metalurgică din Oskolsk. Multe piețe din diverse orașe au primit numele lui Brejnev. Din motive greu de înțeles, ministrul Apărării, Ustinov, a considerat că „numele lui Brejnev poate fi dat unui vas de pasageri, dar pe moment nu trebuie să-l folosim pentru transportul fluvial“. Dîndu-și seama că Biroul Politic era în criză de idei, Andropov a propus ca „numele lui Brejnev să fie dat mai multor întreprinderi, dar vom hotărî în această privință ceva mai tîrziu“. Toată lumea a fost de acord[131].

Spre deosebire de predecesorul său, Iuri Andropov era înzestrat cu o inteligență excepțională. Își dedicase o mare parte din viață muncii în cadrul KGB, petrecuse patru ani, între 1953 și 1957 la Budapesta, unde lucrase în diplomație și își consacrase restul carierei împlinirii

comandamentelor leniniste privitoare la combaterea diversiunii politice și a disidcnților, precum și la subminarea imperialismului[132]. De exemplu, la ședința din 7 noiembrie 1974 Biroul Politic s-a decis în unanimitate asupra măsurilor ce trebuiau luate împotriva lui Alexandr Soljenițîn. După cum arată minutele, Andropov a fost cel care a dat tonul,

fiind urmat apoi de restul Biroului Politic:

BREJNEV: Trebuie să ținem seama dc faptul că Soljenițîn nici măcar nu s-a dus în străinătate să-și ia Premiul Nobel.

ANDROPOV: Cînd i s-a sugerat acest lucru, a cerut garanții că i se va permite reîntoarcerea în țară. Tovarăși, îl urmăresc pe Soljenițîn din 1965. în clipa de față încearcă să formeze în interiorul Uniunii Sovietice o organizație alcătuită din foști deținuți. A luat atitudine împotriva lui Lenin, împotriva Revoluției din Octombrie, împotriva sistemului socialist. în țară sînt zeci de mii de vlasoviți (colaboratori ai germanilor din timpul războiului, numiți astfel după Vlasov, generalul lor), naționaliști ucraineni și alte asemenea elemente ostile, în rîndul cărora Soljenițîn poate găsi sprijin. Cred că trebuie să-l dăm în judecată în conformitate cu legislația sovietică. în cazul în care Soljenițîn acționează fățiș împotriva regimului, consider necesară aplicarea măsurilor, despre care am scris Comitetului Central, adică expulzarea din țară[133].

Fără îndoială, se mai făcea auzită chemarea lui Lenin la „curățarea Rusiei" de intelectualitate.

Andropov vorbea cu plăcere despre democrație așa cum s-a întîmplat, de pildă, cu ocazia celei de a 106-a aniversari a nașterii lui Lenin, în 1976. După ce a dat tributul cuvenit dictaturii proletariatului și după ce a subliniat că „nu există democrație, ca atare", ci numai „democrație burgheză sau democrație socialistă", Andropov a declarat că: „Progresele uriașe realizate în regimul de democrație socialistă au așezat de mult timp socialismul înaintea statelor democratice burgheze"[134].

Dintre toți succesorii lui Lenin, Andropov poate fi considerat cel mai apropiat de maestrul său. Avea o minte puternică, era cinstit, scria chiar și poezii în timpul liber. Combativitatea, permanenta căutare a dușmanilor, abordarea îngustă, de clasă, secretomania, austeritatea regimului de viață personală, spiritul inventiv, toate acesta faceau din

el un „adevărat leninist". înainte ca Andropov să devină

secretar general, trimitea adesea note confidențiale șefilor săi. într-un bilet adresat lui Brejnev în timpul războiului Yom Kippur din 1973, i-a scris că americanii atrag în mod deliberat atenția lumii asupra Orientului Mijlociu, pentru ca Uniunea Sovietică să-și neglijeze propriile interese. în această situație, „Dumneavoastră personal nu puteți face nimic altceva", scria el, „decît să lăsați totul la o parte și să vă ocupați numai de această problemă pînă dimineață. Personal, cred că este o diversiune, menită să ne atragă atenția asupra conflictului arabo-israelian. în această situație sînteți silit să amînați multe alte chestiuni nu mai puțin importante decît Orientul Mijlociu, cum ar fi, de exemplu, pregătirea vizitei dumneavoastră în India"[135].

Astfel de note, foarte multe la număr, dovedesc că, în calitate de șef al KGB-ului, Andropov încerca să-I controleze pe Brejnev, care avea o gîndire mai simplă. Văzînd spioni și provocări peste tot. în maniera tipic leninistă, el îi bănuia pe americani că atentează la prețioasa sănătate a secretarului general înălțînd o perdea de fum la adăpostul căreia comit tot soiul de fapte murdare. Poate că văzuse nota „strict secretă" a lui Lenin în care îi recomanda lui Cicerin să sprijine în public Conferința din 1922 de la Genoa, dar s-o submineze în secret[136].

Devenind secretar general la 12 noiembrie 1982, în mai puțin de un an, Andropov a făcut eforturi uriașe ca să schimbe lucrurile atît în Partid, cît și în țară. Cunoștea mai bine decît oricine altcineva din conducere problemele cu care se confrunta societatea. Indicatorii principali arătau o creștere zero, iar economia era ținută pc linia de plutire cu ajutorul miliardelor dc dolari proveniți din exportul de petrol, gaze naturale și alte materii prime. După ce dispusese trimiterea trupelor sovietice în Afghanistan în 1979, Andropov vedea acum o capcană politică-militară tipică în acel episod. Conducerea de partid și de stat, mai ales în republici, era coruptă pînă în măduva oaselor. în mintea oamenilor încolțise neîncrederea. Dornici să afle ce se întîmplă în propria lor țară și în străinătate, milioane de cetățeni ascultau în secret posturile de radio străine.

Numai Cortina de Fier, sîrma ghimpată și obstacolele insurmontabile îi opreau pe majoritatea oamenilor să părăsească țara, patria GULAG-ului, Rusia îngenuncheată.

i se prezinte date cu privire la numărul transfugilor, chiar și statisticile incomplete l-au uimit. Oameni de știință, artiști, sportivi, ofițeri de informații, marinari, diplomați, scriitori, piloți și multe alte categorii plecaseră legal din țară și după aceea rămăseseră în străinătate. Dar mai erau și trecerile ilegale - peste frontieră, peste zidul Berlinului, ca să nu mai vorbim dc marinarii care își abandonau vasele la adăpostul întunericului, atrași de mirajul libertății. Din 1946, numai numărul soldaților fugiți era suficient pentru a forma o legiune. După ce a terminat de citit toată lista de nume, Andropov a închis cu zgomot dosarul și s-a gîndit la măsurile ce sc impuneau pentru a înăspri controlul ieșirii din țară și pentru a intensifica activitatea de prevenire și de alertare.

Om inteligent, dar marxist convins, Andropov își dădea seama că trebuia să acționeze urgent pentru a opri prăbușirea, pentru a da un suflu nou vechilor idealuri. Dar în calitatea sa de bolșevic de tip leninist, nu se putea gîndi la altă modalitate dc redresare decît prin „a face ordinc“. La scurt timp după desemnarea lui în funcția de secretar general, patrulele au început să-i aresteze pe oameni pentru vagabondaj, mii de cerșetori fără locuință au fost adunați de miliție, disciplina la locurile de muncă s-a înăsprit. în general, populația privea cu înțelegere asemenea măsuri, deși nu-și dădea seama că boala regimului se află în înseși temeliile lui: economia centralizată, monopolul puterii, lipsa de libertate. Așa cum era de așteptat, măsurile lui Andropov au dat numai rezultate temporare. Stagnarea a devenit o caracteristică a vieții social-economice.

în timpul scurtei perioade cît s-a aflat la putere. Andropov a fost foarte bolnav, suferind de rinichi. A participat foarte rar la ședințele Biroului Politic, iar în republici sau în provincii aproape că n-a fost văzut niciodată. în schimb, a încercat să conducă cu ajutorul notelor. La 4 august 1983, Biroul Politic a discutat nota lui referitoare la rachetele americane din Europa Occidentală. Andropov nu a menționat că utilizarea de către URSS a rachetelor mobile tip SS-22 provocase o reacție din partea SUA și NATO. în schimb, a propus să fie folosite toate mijloacele posibile pentru a se exercita presiuni asupra guvernelor și

parlamentelor țărilor din NATO ca să ia atitudine împotriva extinderii rachetelor americane în Europa[137]. Și de astă dată țara a pierdut miliarde de ruble în timp ce conducerea de partid își disputa supremația strategică în domeniul rachetelor cu rază medie de acțiune, numai

pentru a accepta să le retragă ca să le distrugă și dcclarind apoi că aceasta fusese o victorie a „politicii externe leniniste".

Chiar și atunci cînd a rămas țintuit în pat. Andropov a continuat să trimită note Biroului Politic. In octombrie 1983. a expediat una deosebit de importantă, un adevărat document-program, în care punea problema combaterii „departamentalismului și a birocrației". îi sfătuia pe colegii săi să se gîndească la o „îmbunătățire fundamentală în domeniul organizatoric" Pentru elucidarea acestui punct cc avea să figureze în fruntea ordinii de zi a Comitetului Central, s-a instituit o comisie condusă de Mihail Sergheevici Gorbaciov[138]. Andropov, la fel ca și mulți alții înaintea lui, se amăgea la gîndul că birocrația poate fi eradicată prin măsuri administrative. Dar oamenii începeau să-și dea seama de caracterul iluzoriu al acestei abordări, ca și de inutilitatea citatelor din opera lui Lenin. Se întrevedea criza totală a sistemului leninist.

„Adevăratul leninist[1]' care i-a urmat lui Andropov cînd acesta a murit, la 9 februarie 1984, a fost Konstantin Ustinovici Cemenko, a cărui stea licărise aproape neobservată pe firmamentul politic. Oamenii se așteptau ca, după dispariția lui Andropov, să se încheie parada gerontocraților, însă Biroul Politic avea alte idei. Cemenko a deschis chiar el ședința Biroului Politic din 13 februarie 1984 din fotoliul președintelui, apoi s-a dus demonstrativ la locul său obișnuit și a spus: „Sînt propuneri? Vă rog să vă exprimați punctul de vedere[11]. I-a aruncat apoi o privire plină de înțelesuri lui Tihonov, care a luat cuvîntul:

„Tovarăși, trecem cu toții prin momente grele. Secretarul general al Comitetului Central al PCUS și președinte al Prezidiului Sovietic Suprem, Iuri Vladimirovici Andropov a părăsit această viață. însă Partidul nostru are la dispoziție un mare număr de cadre bine pregătite. Cred că printre membrii Biroului Politic se află tovarăși extrem de valoroși.

De aceea, propun ca următoarea Plenară a Partidului să-1 numească pe tovarășul Cemenko, Konstantin Ustinovici în funcția de secretar general...“[139]

Calea principală fusese netezită, și celorlalți nu le rămînea altceva de făcut decît să-și manifeste acordul. Oricine ar fi propus acum alt candidat ar fi fost acuzat că atentează k unitatea conducerii. După Tihonov, care ședea chiar lîngă Cemenko, Gromîko, Ustinov și Grișin și-au exprimat adeziunea. A venit apoi rîndul lui Gorbaciov:

„Situația actuală cere ca Partidul nostru și, mai ales, organele sale de conducere, Biroul Politic și Secretariatul, să fie mai unite ca oricînd. Și fără îndoială că noi toți cei din Biroul Politic, plus membrii supleanți și secretarii Comitetului Central, vom respecta principiul succesiunii dacă ne vom ralia propunerii de desemnare a lui Konstantin Ustinovici Cemenko în funcția de secretar general. Unanimitatea cu care am acceptat astăzi candidatura lui Konstantin Ustinovici este o mărturie a unității de vederi din cadrul Biroului Politic“.

Ca și ceilalți, Gorbaciov juca rolul care îi fusese atribuit în acest scenariu. Toți cei care au vorbit după el n-au făcut decît să găsească alte formulări pentru a repeta spusele lui Tihonov.

In timp ce Andropov a încercat să schimbe cursul inevitabil al evenimentelor, Cemenko, un exemplu tipic de om mediocru ce putea fi găsit în organizația de partid, era incapabil să avanseze o singură idee. Colecția nr. 83 din Arhivele prezidențiale, conținînd 428 dosare, prezintă cariera unui activist de partid devotat. în calitate de șef al Secretariatului Prezidiului Sovietului Suprem și director al Departamentului General al Comitetului Central, Cemenko avea acces zilnic la eșaloanele de vîrf ale Partidului și Statului. înzestrat cu prea puține calități în afajă de zel, a devenit favoritul lui Brejnev atunci cînd acesta se îmbolnăvise, astfel că spre sfîrșitul carierei, Cemenko a cunoscut o ascensiune meteoritică. în 1977 a devenit membru supleant al Biroului Politic și membru plin în anul următor. La 13 februarie 1984 i s-a încredințat funcția de secretar general. A fost de trei ori Erou al Muncii Socialiste și a primit numeroase decorații, inclusiv Premiul Lenin[140].

Faptul că un activist de partid de calibrul lui Cemenko ajunsese șef de stat și conducător al Partidului reprezenta un indiciu sigur al dezintegrării sistemului leninist.

Singura realizare a lui Cemenko a constat în redistribuirea sarcinilor în cadrul Biroului Politic. Urmînd tradiția Comitetului Central s-a autodesemnat șef al apărării, al securității statului și al personalului Partidului și și-a mai atribuit sieși și vechilor săi prieteni din aparat răspunderea pentru Departamentul General și Administrația problemelor Comitetului Central[141]. Funcționar de carieră, a trimis chiar și o directivă tuturor organelor executive din țară, în care se specifica lățimea marginii ce trebuie lăsată în stînga paginilor dactilografiate ale documentelor. Documentele care nu aveau marginea regulamentară nu erau luate în considerare. Fiecare membru al Biroului

Politic avea și obligația de a fi „teoretician". Editura partidului. Politizdat, inunda sistematic librăriile și bibliotecile cu volume groase scrise, bineînțeles, nu dc „leniniștii" înșiși, ci de autorii de cuvîntări. Cemenko și-a adus și el partea sa de contribuție. Deși cei care îi scriau lucrările erau conștienți de predilecția lui spre birocrație, au săpat adînc prin manuscrisele lui Lenin, în speranța că vor găsi ceva care să-l pună într-o lumină „leninistă", nebirocratică. în cele din urmă au descoperit o scrisoare puțin cunoscută scrisă de Lenin lui Stomoneanov în septembrie 1921 cu care au înfrumusețat articolul lui Cemenko despre *Rolul crescînd al Partidului.* Lenin spusese: „Vă doboară munca. Nu este corect. Faceți o greșeală care ar putea deveni fatală, în cazul chestiunilor importante e absolut necesar să vă concentrați asupra esențialului și să-i încărcați pe alții cu problemele secundare. Organizați lucrurile în așa fel, încît să vă limitați doar la sarcinile de conducere și control. Altfel vă veți prăbuși"[14Z]. Era paradoxal ca Lenin, care timp dc trei ani nu făcuse decît să decidă totul de unul singur, să afirme că un conducător trebuie să știe cum să-i pună pe alții să muncească.

Ultima dată l-am văzut pe Cemenko în noiembrie 1984, cu patru luni înainte să moară. Urma să citească un text oficial la o mare recepție guvernamentală cu ocazia aniversării revoluției. îi tremurau mîinile. se clătina și

articula cuvintele cu greutate. A sărit mai multe rînduri. Oamenii din sală simțeau un fel de jenă amestecată cu milă. Secretarul general se sfîrșea, practic, sub ochii lor și, o dată cu cl, murea și perioada de stagnare.

Venise timpul lui Gorbaciov, un timp al sjicranțelor, al euforiei. în sfirșit apăruse un conducător care părea denm dc această mare națiune. Mai întîi, uimise poporul sovietic vorbind fără text scris și faeînd-o în mod coerent și inteligent. Nimeni nu-și amintea să mai fi văzut așa ceva pînă atunci. Evident, erau și oameni care simțeau că, deși Gorbaciov ținea cuvîntări diferite în fața unui public di versificat, părea să spună de fiecare dată același lucru. Se poate aduce ca argument împotriva acestei obiecții faptul că era obsedat dc ideea reformei și dorea ca întreaga țară să înțeleagă acest lucru și să-i acorde sprijin.

E greu să scrii despre Gorbaciov, ultimul dintre secretarii generali, în Occident au apărut zeci de elogii și iară îndoială că vor mai vedea și altele lumina tiparului, în vreme ce la el în țară este supus unor critici severe, dacă nu e de-a dreptul calomniat. în ceea ce mă privește,

am fost unul dintre suporterii fervenți ai lui Gorbaciov și mai cred și acum că rușii îi vor aprecia rolul jucat în istorie ceva mai tîrziu, din perspectiva timpului. Dar m-am numărat și printre primii membri ai parlamentului care l-au criticat pentru atitudinea sa „contemplativă față de reformă, pentru pasivitatea față dc conflictul izbucnit în Caucaz la începutul anului 1988 între Armenia și Azerbaigean în legătură cu .enclava armeană Nagomo-Karabah și multe altele. în ziua următoare, în calitate de general-colonel activ am fost convocat la Ministerul Apărării, unde mi s-a cerut să-mi prezint demisia din postul de director al Institutului de istorie militară.

Mandatul ultimului secretar general a început sub auspicii bune, întreg Biroul Politic s-a întrunit la 11 martie 1985, dar de astă dată pînă și generalii conservatori ai armatei păreau îngroziți la gîndul că va fi numit un alt om în vîrstă, că va continua era înmormîntărilor. Exista teama reală că succesorul lui Cemenko va fi ori șeful Moscovei, Grișin, ori, încă mai rău, actualul ministru al Apărării, Grigori i Romanov, care, deși avea numai șaizeci și doi de

ani, era considerat un birocrat învetеrat.

Ca președinte al Comisiei pentru funeralii - funcție întotdeauna importantă și semn al unei apropiate avansări - Gorbaciov l-a rugat pe neașteptate pe ministrul Sănătății, Ceazov, să prezinte împrejurările morții lui Cemenko, pc care toată lumea le cunoștea: în ziua de 10 martie, la ora 3 dimineața, Cemenko și-a pierdut cunoștința și a murit în aceeași zi, la ora 19.20. Apoi Gorbaciov s-a adresat conducătorilor prezenți în sală: „Trebuie să decidem mai întîi problema postului dc secretar general al Comitetului Central al PCUS. îi rog pe tovarăși să-și exprime părerea cu privire la această chestiune".

Andrei Gromîko, pe atunci ministru de Externe și care avea să devină în iunie șeful statului, a ridicat imediat mîna: „Indiferent de ceea ce simțim în acest moment, trebuie să privim spre viitor fără'să ne pierdem încrederea în justețea teoriei și practicii noastre. Am să spun lucrurilor pe nume. Cînd nc gîndim la candidatura pentru postul de secretar general, evident că îl avem în vedere pe tovarășul Mihail Serghcevici Gorbaciov. După părerea mea, aceasta ar fi alegerea cea mai potrivită. Și încă ceva. Cînd privim spre viitor, și nu voi ascunde faptul că multora dintre noi lucrul acesta li se pare greu de (acut, trebuie să avem simțul perspectivei. Și în numele acestei perspective ne revine sarcina dc a veghea la menținerea unității noastre de monolit".

Totul s-a desfășurat ca de obicei. Primul vorbitor a dat tonul: și Gromîko recursese tot la argumentul leninist al unității partidului. Ceilalți membri nu puteau decît să fie de acord. Ca și cînd ar fi vrut să se scuze pentru că îl propusese cu puțin timp în urmă pe Cemenko, Tihonov a spus că Gorbaciov era omul cel mai potrivit pentru această funcție. Unul după altul, au afirmat cam același lucru. Demicev, ministrul Culturii, l-a sprijinit pe Gorbaciov pentru contribuția sa la „dezvoltarea complexului nostru agro-industrial". Ultimul care a luat cuvîntul, Cebrikov, șeful KGB, a declarat: „Cekiștii mi-au spus să-1 nominalizez pe tovarășul Gorbaciov. înțelegeți că vocea KGB-ului, vocea echipei noastre este vocea poporului". într-un stat polițienesc s-ar putea să fi avut dreptate.

Gorbaciov a rostit cîteva cuvinte de mulțumire pentru nominalizarea sa care mai trebuia doar să fie trimisă Comitetului Central pentru a fi ștampilată, însă o parte din discursul lui de cinci minute merită o atenție specială: „Cei nouă ani de muncă în regiunea Stavropol și cei șapte de cînd lucrez aici mi- au arătat clar că Partidul nostru are un uriaș potențial creator. Nu e nevoie să ne schimbăm politica. Este o politică adevărată, corectă, leninistă. Trebuie să accelerăm ritmul, să mergem înainte, să dăm la iveală lipsurile și să le depășim, să vedem clar viitorul nostru strălucitor"[143].

Așadar, la început, Gorbaciov a urmat modelul tuturor celorlalți secretari generali jurînd loialitate leninismului. în acel moment, înainte de alegerea sa, e greu de crezut că ar fi putut face altceva. Era o persoană oficială din cadrul partidului care simțea totuși acut nevoia de schimbare a țării. De asemenea, intuia pericolul unor cotituri foarte bruște. Se pare însă că Gorbaciov n-a avut intenția să lichideze vechiul sistem, ci dorise numai să-i facă cîteva reparații capitale. Chiar și acesta era un pas deosebit de îndrăzneț, într-o societate atît de rigidă, dogmatică și birocrată și, înir-adevăr, pașii mici pe care i-a făcut la început au revoluționat sistemul.

La sfîrșitul ședinței Biroului Politic din 4 aprilie 1985, Gorbaciov a ținut - pe neașteptate și fără să prevină pe nimeni - o cuvîntare în care lua atitudine împotriva ostentației, a aroganței, a glorificării liderilor și a lingușelilor. Spre a-și ușura sarcina, a citit o scrisoare lungă, expediată de un anume V A. Zavealov, vechi comunist din Leningrad, care își bătea joc de Brejnev pentru stelele lui de aur și critica practica idolatrizării secretarilor generali. Gorbaciov a conchis: „Lenin a vorbit despre autoritatea conducerii, despre autoritatea liderilor, dar aceasta nu trebuie

confundată cu autoritatea Partidului. La urma urmelor nu este un secret faptul că, atunci cînd Hrușciov l-a criticat excesiv pe Stalin, a făcut numai rău și, într-o oarecare măsură, suportăm și astăzi consecințele gestului său“[144]. Punctul de vedere al lui Gorbaciov era cît se poate de limpede: pleda pentru o abordare leninistă, opusă stalinismului și în favoarea unui criticism precaut față de un

trecut deja devalorizat. Nu se știe ce poziție ar fi putut lua în altă perioadă decît în acest moment destul de echivoc.

Gorbaciov a respectat ritualul citării lui Lenin, dar fără exagerare- Nici măcar declarația sa program de la Plenara Comitetului Central din 23 aprilie 1985 nu conține prea multe exemple de acest fel: „întregul curs al istoriei confirmă în cel mai înalt grad justețea gîndirii lui Lcnin"[145]. Indiferent însă cît dc ponderate au fost referirile lui Gorbaciov la Lenin, nu există nici un semn că ar fi intenționat să supună chiar și celei mai slabe critici prcdicțiile nefondate ale conducătorului. înțelegea nevoia vitală de schimbare, de restructurare - *perestroika* -, dar majoritatea măsurilor lui au fost indecise și uneori ambigue.

în repetate rinduri, Gorbaciov a acționat cu o admirabilă măiestrie de om de stat: atunci cînd a retras trupele din Afghanistan, cînd l-a rechemat din exil pe Andrei Saharov, în ianuarie 1987, cînd a luat decizii dure după ce tînărul german Mathias Rust a străpuns frontiera sovietică și a aterizat cu avionul său în Piața Roșie în cursul aceluiași an. Uneori, hotărârea lui a dus la rezultate dubioase. Astfel, atunci cînd primul adjunct al ministrului Finanțelor, V V. Dementev, a încercat în timpul unei ședințe a Biroului Politic să obiecteze împotriva reducerii vînzărilor de votcă, Gorbaciov s-a răstit la el: „Nu spui nici o noutate. Știm cu toții că nu avem cu ce să acoperim banii din circulație. Dar n-ai altă propunere în afara transformării oamenilor în bețivani? Așadar, prezintă-ți ideile mai succint: aici nu ești la Ministerul dc Finanțe, ci la o ședință a Biroului Politic”[146].

înainte să devină secretar general, Gorbaciov se comportase ca un „luptător ideologic" tipic, preocupat să nu iasă din cuvîntul superiorilor săi. în septembrie 1983, în timpul unei discuții din cadrul Biroului Politic în legătură cu doborirea avionului Korean Air Lines 747 care pătrunsese din greșeală în spațiul aerian sovietic, acțiune soldată cu moartea celor 269 de pasageri și a echipajului, a ripostat indignat. „Sînt sigur că acțiunile noastre au fost justificate. La urma urmelor, avionul se afla deasupra teritoriului sovietic de vreo două ore, așa că pare puțin probabilă supoziția că era vorba de o acțiune ncplanificată.

Acum nu mai putem să tăcem, trebuie să adoptăm o

atitudine ofensivă. Nu ne rămîne decît să dezvoltăm versiunea pe care o susținem în prezent“[147].

Deși Gorbaciov nu s-a putut dezbăra de toate obiceiurile dobîndite în organizația de partid, în multe privințe a reprezentat un nou gen de secretar general, care în anii ’90 s-a eliberat de principalele trăsături ale provincialismului. Gorbaciov este. în general, învinuit dc destrămarea Uniunii Sovietice, dar, în realitate, el a încercat s-o salveze pînă în ultima clipă.

In vara anului 1991, comuniștii tradiționaliști știau că guvernul reformist al Rusiei aflat sub conducerea lui Boris Elțîn se pregătea să negocieze un nou tratat unional cu republicile, menit să garanteze dispariția Uniunii Sovietice în forma ei leninistă. Tratatul urma să recunoască formal sfîrșitul conducerii comuniste, permițîndu-le naționalităților să-și hotărască singure viitorul. Pentru a împiedica acest lucru, un grup de conspiratori, printre care primul ministru, ministrul apărării și alte oficialități de frunte, au încercat să ocupe cu forța clădirea guvernului și să declare stare de necesitate. Nu au luat încă în calcul popularitatea de care sc bucura guvernul lui Elțîn și nici faptul că armata nu intenționa să tragă în cetățenii ruși. In timp ce lumea întreagă privea la televizor clădirea guvernului, Casa Albă, înconjurată de mii de apărători civili, lovitura de stat a eșuat într-o atmosferă de confuzie generală. Tentativa, departe de a opri procesul modificării relațiilor Rusiei cu celelalte republici, l-a accelerat în asemenea măsură, înеît, la sfîrșitul anului, însăși Uniunea Sovietică a încetat să mai existe.

Dispariția Uniunii a reprezentat o mare nenorocire, căci sub formă de confederație ar fi fost viabilă și poate că va mai fi. Dar nu Gorbaciov și Elțîn au provocat destrămarea Uniunii Sovietice, în ultimă instanță, prăbușirea Uniunii s-a datorat mîniei pe care Lenin a așezat-o adînc, în structura ei, în 1920, atunci cînd Biroul Politic a început să lichideze provinciile și să creeze în locul lor entități naționale. în cadrul unei dictaturi, lucrul acesta nu prezenta nici o primejdie pentru unitatea țării, dar o dată început procesul democratic, forțele centrifuge au intrat în acțiune, și dorința îndelung reprimată a fiecărei republici naționale dc a-și dobîndi independența politică a crescut ca un val uriaș, irezistibil. După șaptezeci de ani de dominație a Moscovei,

declanșarea acestui proces, dar logica istorică spune că, in loc dc ruptură, s-ar fi putut face un alt aranjament între republici - poate o Federație Democrată.

Lenin și istoria

La cumpăna dintre veacuri, Lenin era un social-democrat rus aproape tipic. El putea să observe Rusia din străinătate și să creeze scenarii abstracte, să-1 insulte pe țar și să dea sfaturi cu privire la organizarea acțiunii revoluționare. S-a disociat însă dc tendința liberală manifestată în cadrul social-democrației în favoarea unei atitudini mai radicale. încă din timpul revoluției din 1905 s-au întețit considerabil atacurile lui împotriva intelectualității liberale, căci vedea în politicienii liberali principalul obstacol în calea realizării planurilor sale. Anti-liberalismul lui a fost o marcă a antipatiei sale generale față de libertate ca valoare politică și morală.

„Bolșcvizarca" i-a invadat apoi gîndirca. Nu se vedea întoreîndu-se în Rusia decît în condițiile izbucnirii unei revoluții, dar în ianuarie 1917 încă nu credea că acest lucru era posibil. Dacă nu s-ar fi declanșat primul război mondial și revoluția din februarie, Lenin ar fi putut să-și ducă zilele vegetînd în continuare la Ziirich sau Geneva. Lenin a fost unul din puținii social-democrați care au văzut în război un aliat al cauzei sale. Acesta a reprezentat factorul principal al căderii țarului, dar Guvernul Provizoriu care i-a luat locul n-a știut cum să iasă onorabil din război. Lenin a reușit acest lucru. Iară să-și facă probleme dc conștiință în privința onoarei. A ajuns la concluzia că războiul trebuie înmormîntat, chiar cu prețul înfringerii Rusiei și a mers mai departe, ccrind ca războiul dintre națiuni să fie transformat într-un război în interiorul națiunilor, în război civil. Acest lucru prezintă o importanță crucială pentru înțelegerea lui Lenin: ca să-și atingă scopul era gata să calce în picioare patriotismul, onoarea națională și umanitatea.

Cînd a preluat controlul asupra guvernului revoluționar, Lenin era înarmat numai cu planuri teoretice și n-avea nici o experiență în materie de conducere. Se simțea pur și simplu

neajutorat cînd s-a confruntat cu noianul de probleme ale Rusiei. Nu se putea gîndi la altceva decît să confişte, să rechiziţioneze şi să exproprieze totul. Pentru aceasta avea nevoie de un singur dispozitiv: o dictatură necruţătoare. Cu numai două sau trei luni înainte vorbise despre dispariţia treptată a statului

şi acum înfiinţa armată, tribunale, comisari ai poporului, un inspectorat, departamente secrete şi un serviciu diplomatic. Noua structură de stat putea fi pusă în funcţiune numai cu ajutorul mult disprefuiţilor „experţi“ burghezi.

S-ar putea ca dispoziţiile lui Lenin ca întemeietor şi conducător al noului stat să fi fost superficiale, hazardate şi întrucîtva retrograde, dar s-au caracterizat deopotrivă şi prin cruzime. După părerea mea, n-a fost acel Janus despre care s-a vorbit adesea: caracterul lui era dintr-o singură bucată. Acest bolşevic total îmbina în sine mai multe trăsături care îl făceau unic. Era devotat revoluţiei pînă la fanatism şi numai ceea ce Viktor Cemov numea „bunul-simţ irafional” al lui Lenin l-a salvat pe el şi partidul lui în situaţii fără ieşire[148].

Era capabil să comită acte de o cruzime înspăimîntătoare în numele revoluţiei. Deşi n-avea o fire răzbunătoare, ca Stalin, nutrea convingerea că revoluţia se va prăbuşi dacă pietrele de moară ale istoriei se vor opri din măcinat fie şi numai pentru o clipă. Deşi această perspectivă iacobină nu era cu mult mai bună decît brutalitatea lui Stalin, ea parc să confere un fel dc scop nobil, o anume aură revoluţionară forţei şi cruzimii.

Intr-o scrisoare adresată lui Troţki la 22 octo nbrie 1919, Lenin scria că singura modalitate de „a-l termina pe generalul alb ludenici era să se mobilizeze încă 20 000 de muncitori din Petrograd plus 10 000 de burghezi, să fie împuşcaţi cîteva sute şi să sc facă puternice presiuni asupra lui ludenici[149]. Douăzeci şi doi de ani mai tîrziu, în toamna anului 1941, cînd Jukov şi Jdanov i-au raportat lui Stalin că nemţii înaintau împotriva apărătorilor Leningradului în spatele unui scut viu alcătuit de civili ruşi (bătrinii, femeile şi copii strigau: „Nu trageţi, sîntem dc-ai voştri!“), Stalin a ripostat prompt: „Sfatul meu este să nu ne lăsăm copleşiţi

de sentimentalism. Loviți-i peste bot pe dușmani și pe complicii lor. Dați- le nemților și delegaților lor ceea ce merită, indiferent cine sînt“[150].

Pornind de la (remisa „tot ceea ce contribuie la victoria comunismului este moral“, Lenin era gata să sacrifice strategia pe termen lung în favoarea unei tactici pe termen scurt. Apărînd excesele comunismului de război, în ianuarie 1920, împotriva argumentelor lui Troțki, care ajunsese la concluzia că trebuia schimbat cursul, a spus: „Am sacrificat zeci de mii dintre cei mai buni comuniști pentru 10 000 de ofițeri albi, și asta a salvat țara. Va trebui să aplicăm și acum aceleași măsuri, căci altfel nu vom avea grîu“[151]. Numai după ce au mai murit alte

cîteva sute de mii de oameni, răpuși de foame, dar, mai ales executați în timpul rebeliunilor, Lenin a cedat și a recurs la NEP, soluție menită să resusciteze economia.

Ideile lui Lenin referitoare la crearea societății comuniste egalitare erau utopice, dar aveau totuși logica lor de fier. în viziunea lui, revoluția rusă reprezenta numai începutul. Rusia era numai detonatorul revoluției mondiale. Lenin nu ezita să sacrifice Rusia pentru a declanșa conflagrația continentală. Campania împotriva Poloniei, care a fost inițiativa lui, „a costat scump țara“, după cum spunea Troțki, iar rezultatul ei, Tratatul de la Riga, „ne-a rupt de Germania și a impulsionat consolidarea burgheziei europene". Cu toatea acestea, Troțki, nu mai puțin iacobin decît Lenin, considera că scopul merită asumarea riscului[152]. N-a menționat că această politică absurdă a costat viețile a mii de soldați ruși și despăgubiri plătite Poloniei în valoare de peste treizeci de milioane ruble-aur[153]. La fel de absurdă s-a dovedit și măsura transferării la Berlin a nouăzeci și trei de tone din aurul țarist în noiembrie 1918, cu numai două luni înainte de capitularea Germaniei.

Lenin visa o planetă roșie, dar visul lui se întemeia pe o gîndire falsă, ce încolțise în perioada cînd era izolat și lacea scheme pentru revoluția comunistă, fără să țină seama de factorii etnici, naționali, religioși, geografici sau culturali. Singura valoare pe care se pregătea s-o apere era puterea. Nu există nici o urmă cît de vagă în vastul material arhivistic care să sugereze că l-ar fi mustrat conștiința din cauza listei

lungi de măsuri represive pe care le-a luat. Ca persoană, Lenin nu era vanitos, dar fără îndoială că se identifica cu idcca în care credea. Întrucît iluziile sale reflectau, într-o oarecare măsură, valorile universale ale justiției sociale, a reușit să le transforme în program și să-l impună cu forța milioanelor de oameni.

Așa cum am văzut, Partidul a păstrat vii atît iluziile, cît și imaginea lui Lenin, considerindu-le bunul său cel mai de preț. în aprilie 1970, centenarul nașterii lui a fost marcat cu deosebită pompă. Timp de doi ani înainte de eveniment, Biroul Politic a discutat toate detaliile sărbătoririi. De exemplu, la 20 iunie 1968, Ghennadii Voronov, membru al Biroului Politic, obiecta împotriva nesocotirii planului cooperatist al lui Lenin, deși „a reprezentat un stadiu foarje important în viața Partidului și unul din comandamentele majore ale lui Lenin".

Primul ministru Kosîghin a atras atenția asupra formulării eronate ..Partidul a devenit forța conducătoare. Cred că este greșit, pentru că a fost întotdeauna forța conducătoare". Insumînd toate-declarațiile care se făcuseră în acest sens, Brejnev a spus: „Lenin se află la temelia vieții și muncii noastre"[154]. Cu ocazia centenarului s-au inițiat diverse acțiuni comemorative: statui și busturi, cărți și filme, festivaluri, conferințe, vizitarea locurilor pe unde fusese Lenin, alte muzee, mărci poștale, discuri etc. Oficialitățile Partidului s-au strîns la Kremlin ca să primească decorații speciale. In vreme ce prindea un nou disc de aur la reverul hainei lui Brejnev, Podgomîi a remarcat: „Nu știu sigur dacă Lenin a ținut ședințe sau dacă a lucrat în această încăpere, dar să ne imaginăm că se află printre noi într-un asemenea moment festiv"[155]. Cuvintele i-au fost întîmpinate cu obișnuitul ropot de aplauze.

Evenimentul care a durat două zile, 21 și 22 aprilie 1970, a reunit la Kremlin șaizeci și șase de delegații comuniste și muncitorești din țările capitaliste și în curs de dezvoltare, din țările de democrație socialistă, delegații socialiste și multe altele aparținînd unor organizații ilegale și semilegale, a căror prezență la Moscova a fost asigurată dc serviciile speciale. Conducerea sovietică voia să uimească lumea prin

amploarea manifestațiilor, prin numărul mare de leniniști care locuiau pc planetă. Nu s-a spus, evident, absolut nimic despre faptul că majoritatea acestor partide și grupări erau sprijinite material de Moscova de ani de zile, că mulți dintre „secretarii generali" veniseră la Moscova cu speranța că vor primi infuzii proaspete dc valută forte.

în perioada imediat următoare Congresului al XX-lea, poporul rus a scos un oftat de ușurare și a așteptat să se emancipeze. însă perioada post-stalinistă avea să mai dureze încă treizeci de ani. în acest timp, oamenii s-au adaptat cumva, străduindu-se să nu se facă remarcați, dar mai ales muncind și sperind. Vechea carapace birocratică a rămas aceeași, dar sub ea apăreau semne tot mai evidente ale unei gîndiri libere, ale disidenței interne, recurgîndu-se adesea la limbajul esopian. A apărut noul fenomen al „sincerității de bucătărie". Eroziunea leninismului era pe drum, iar fisurile din monolit se adînciseră considerabil. Conducerea de la toate nivelurile se străduia să oprească procesul de descompunere și să păstreze „puritatea" leninismului.

încă în 1-966. la sfîrșitul unei ședințe a Secretariatului Comitetului Central, ministrul Apărării Ustinov a anunțat că vrea să discute

nominalizările pentru Premiul Lenin (pentru literatură și artă): „Lista candidaților a fost publicată de curînd și în mod surprinzător, ea cuprinde și numele poetului Evtușenko, precum și alte cîteva, care nu merită această înaltă distincție". Demikcv i-a împărtășit punctul de vedere: „Bineînțeles, masele nu vor înțelege de ce i se acordă lui Evtușenko Premiul Lenin. Scriitorii manifestă anumite tendințe nesănătoase, așa cum s-a văzut cu ocazia întîlnirii de la monumentul lui Maiakovski. O mulțime din lucrurile care se publică în *lunosti* (Tinerețea) și în *Novîi mir* (Lumea nouă) au un efect nefavorabil asupra cititorilor, mai ales asupra tineretului. Cred că Tvardovski (redactorul revistei *Novîi mir)* nu trebuie să mai fie membru al Comitetului Central". în final, Evtușenko nu a primit Premiul Lenin, iar Tvardovski a fost exclus din Comitetul Central.

în iunie 1981, Comitetul Central a hotărit că era momentul să înceapă publicarea unei noi ediții a *Operelor*

complete ale lui Lenin, cea de-a șasea. Întrucît fiecare din edițiile anterioare fusese cu zece-cincisprezece volume mai mare decît precedenta, actuala ar fi trebuit să ajungă la vreo șaptezeci de volume. Este totuși puțin probabil ca majoritatea celor 3 725 documente depozitate în secret în arhivele Partidului să fi văzut vreodată lumina tiparului. Pentru ca să sc întîmple acest lucru, mai întîi trebuia ca Lenin să fie dat jos de pe piedestalul său. însă probabil că noua ediție ar fi incorporat materialele publicate în „miscelaneele Lenin", întrucît ediția a cincea a operelor sale apăruse în anii ’60. Gorbaciov, care se afla atunci la începutul carierei sale politice a propus să „lăsăm ediția a cincea și să publicăm materialele noi într-o colecție sau ca supliment la ediția a cincea", însă nu i s-a acceptat sugestia. între timp, Institutul de marxim-leninism a primit instrucțiuni să se ocupe de ediția a șasea, cu însărcinarea suplimentară de a pregăti o colecție de memorii în zece volume, care să fie gata pentru cea de-a 120-a aniversare a nașterii lui Lenin din 1990: cinci din aceste volume au și fost publicate. într-o manieră care anticipa *glasnost-ul,* editorii și-au permis să includă în memorii și extrase „aranjate" în mod corespunzător din amintirile lui Troțki, Martov, Valentinov, Kautsky și alți cîțiva eretici[156].

între timp însă, devotamentul față dc idealurile leniniste nu mai era împărtășit de o mare parte a populației. Leninismul trecea printr-un lung proces de eroziune. Evident că autoritățile își dădeau seama de acest lucru. în vreme ce Brejnev ședea la Kremlin și își citea discursul

despre geniul lui Lenin sau își semna poate noul carnet de partid, la Lubianka se scriau altfel de rapoarte. KGB-ul a colecționat ani la rînd materiale despre lupta sa împotriva antileninismului. Raportul lui Andropov prezentat în 1982 Comitetului Central menționează:

„Anul trecut în țară au fost distribuite 10 407 documente anonime și 770 de broșuri cu caracter naționalist și politic dăunător, scrise de 1 688 de persoane. Cea mai mare parte din documentele anti-sovietice au fost scrise cu diverse dispozitive, cum ar fi tipografice, șabloane sau prin reproducere fotografică. Printre persoanele reținute s-au numărat 118 membri de partid și candidați de partid, 204

membri de Komsomol. 498 de vinovați au acționat sub influența sabotajului ideologic al dușmanului, 228 erau bolnavi psihic, 220 huligani, 37 protestau împotriva condițiilor de viață“[157].

Conducerea nu sc putea împăca cu gîndul că societatea sovietică manifesta ostilitate psihologică și îndoieli cu privire la valorile care fuseseră pînă atunci unanim acceptate. Prăpastia dintre ceea ce spuneau oamenii în public și ceea ce gîndeau cu adevărat se lărgea tot mai mult. Opinia publică era precum starea fizică a lui Lenin după martie 1923. Aparent viu, leninismul devenise incapabil să emită vreo idee nouă. La începutul perioadei de *perestroika,* inițiată de Gorbaciov, leninismul intrase în agonie. Poporul rus încă nu înțelesese că leninismul nu este compatibil cu reformele: ori rămîne așa cum a fost decenii la rînd, ori e total abolit.

506

POST-SCRIPTUM

Infnngere în victorie

Cei care au rămas tributari modului de gîndire marxist au crezut adesea că, dacă Lenin ar fi trăit ceva mai mult, ar fi condus corabia proletariatului pe drumul cel bun. Imaginea sfîntă creată de propaganda de Partid ni-1 înfățișează pe Lenin ca pe un om căruia i-a fost furată viața la o vîrstă

timpurie, ceea ce l-a împiedicat să-și desăvîrșească opera începută. Era o amăgire.

Intr-un discurs ținut la un congres al inginerilor mineri în ziua de 23 aprilie 1924, la două luni după moartea lui Lenin, Kamenev a declarat că fericirea viitoare va fi asigurată „dacă se vor îndeplini riguros comandamentele leniniste; urmînd neabătuți calea leninismului, într-o bună zi vom putea merge la mausoleul lui Lenin din Piața Roșie să-i ducem vestea îmbucurătoare că acum comunismul proletar a cucerit lumea“[1]. Inutil să mai spunem că nimeni nu a dus acest mesaj la mausoleu și că probabil nici mumia nu va mai rămîne multă vreme acolo.

Chiar și la mijlocul anilor ’80, mulți dintre noi mai credeam că nu trebuie decît „să ne întoarcem la Lenin“ pentru ca iluzoria pasăre a focului comunist să ne aterizeze în palmă. In 1987, Gorbaciov vorbea cu convingere în fața Biroului Politic, susținînd că „trebuie să sc construiască un pod pînă la Lenin, să racordăm ideile lui Lcnin la problemele zilelor noastre. Aceasta a fost, la urma urmelor, dialectica ce i-a permis lui Lenin să soluționeze problemele și, în același timp, reprezintă cheia rezolvării sarcinilor noastre actuale"[2] Propaganda de partid ne-a inculcat imaginea unui Lenin care a făcut o cotitură istorică spre un mod de viață nou și echitabil, a creatorului NEP-ului și a ideologului agriculturii cooperatiste, a inițiatorului coexistenței pașnice și a luptei neobosite împotriva birocrației. Nu ni s-a permis niciodată să reflectăm la adevărul acestor mituri.

Nici unuia dintre noi nu i-a trecut prin minte că acea „cotitură" din octombrie 1917 s-ar fi putut să fie o contrarevoluție, raportată la evenimentele din februarie, același an. Nici nu ne-am dat seama că NEP-ul n-a fost o strategie economică, ci o simplă manevră tactică

impusă lui Lenin de colapsul politicii pur leniniste a comunismului de război. Departe de a fi fost inițiatorul NEP-ului, Lenin a reprezentat, în realitate, dușmanul acestuia. Vorbind la 5 decembrie 1919 la cel de-al șaptelea Congres al Sovietelor din întreaga Rusie, le-a atras atenția celor care vor să schimbe „libertatea pentru pîine“ că fac o mare greșeală: „Vom lupta împotriva acestei mentalități pînă la ultima picătură de singe. Asemenea concesii sînt

inadmisibile"[J]. Și-a uitat însă jurămîntul în momentul în care se pregătea să introducă NEP-ul, în martie 1921.

Nu ne-am dat seama că, în ciuda unor idei din planul lui de gospodărire colectivă a agriculturii, Lenin avea o atitudine ostilă față dc țărani. Chiar și înainte de venirea lui la putere, în 1916, în Rusia existau 10 500 000 de membri ai cooperativelor. Făcîndu-i dependenți de clasa muncitoare, Lenin i-a condamnat pe țărani să fie numai cărămizile din care se va clădi edificiul comunist pe care îl avea în minte. Țăranii au fost aceia care au dus povara războiului civil. Așa cum am văzut, Lenin le dăduse instrucțiuni bolșevicilor din Livnîi „să-i organizeze pe țăranii săraci din regiune, să confiște toate grînele și toate bunurile chiaburilor rebeli, să-i spînzure pe conducătorii acestora, să-i mobilizeze și să-i înarmeze pe țăranii săraci și să le aducă conducători de nădejde dintre ai noștri, să ia ostatici dintre cei bogați și să-i țină în arest pînă cînd se vor stringe și încărca surplusurile din regiunea lor“[4]. Aceasta era calea indicată de Lenin pentru înfăptuirea planului cooperatist și pentru industrializarea socialistă, în numele unui asemenea obiectiv, oamenii au fost împușcați cu miile', însă în 1916, cînd socialistul suedez Zcth Hoglund avea să fie arestat și ținut la închisoare timp de cîteva lunii, deoarece propovăduise defetismul, Lenin i-a scris Alexandrei Kollontai: „Această sălbăticie este fără precedent E de-a dreptul incredibil!!!"[6].

Nu ne-am dat seama că așa-zisa coexistență pașnică cu lumea exterioară a fost impusă de eșuarea tentativei de atac imediat împotriva citadelelor capitaliste. Iată ce scria Adolf Ioffe în memoriile sale nepublicate:

„Revoluția mondială părea (și chiar a fost) atît de aproape, înеît orice înțelegere cu burghezia era privită ca ceva temporar, așadar, fără consecințe. Nu conta ceea ce se putea obține în discuțiile cu burghezia, cît mai ales ca înțelegerea propriu-zisă să aibă un impact revoluționar cît mai puternic asupra maselor largi. în felul acesta

devenea de două ori mai clar că, dc fapt, conținutul lor era imaterial, iar caracterul efemer. La sfîrșitul convorbirilor, cînd i-am adus lui Vladimir Ilici copia tratatului, a mijit din ochi cu viclenie, a trîntit manuscrisul și m-a întrebat: «Ai

reușit să bagi multe șmecherii murdare în el?»''

După părerea lui Ioffe, numai ritmul lent al revoluției impunea o orientare temporară către „ofensiva pașnică". Lenin n-a respins niciodată ideea revoluționăm viitoare a întregii planete. Iată ce scria în acest sens Ioffe: „în 1921, cînd Comitetul Central m-a trimis în Turkestan, Vladimir Ilici mi-a atras atenția, atît în discuțiile avute înainte de plecare, cît și în scrisorile pe care mi le-a trimis la Tașkent, asupra următorului aspect: «Turkestanul estepolitica noastră mondială. Turkestanul înseamnă India»"[7].

Lenin părea incapabil să înțeleagă că revoluția din Germania a eșuat nu din cauza „renegatului Kautski" și a social-democraților germani, ci pentru că muncitorii n-au crezut în ea, intelectualitatea n-a dorit-o, iar țăranii nu aveau timp de așa ceva. Inutil să mai spunem că armata și clasele de mijloc erau de-a dreptul ostile ideii de revoluție, în timp ce aurul german l-a ajutat pe Lenin să declanșeze revoluția din Rusia, milioanele pe care le-au pompat bolșevicii în Germania s-au dus pe apa sîmbetei. în timp ce revoluția din Rusia a reușit în mare parte pentru că Lenin a contribuit la subminarea armatei ruse. în Germania armata, deși sucombase în confruntarea cu forțele Aliaților, era încă puternică și hotărîtă să zdrobească revoluția. Dezamăgirile pe plan extern se succedau cu repeziciune căci Finlanda, Ungaria, Persia, India, China, Polonia și alte țări n-au reușit să aprindă și să mențină torța revoluționară. „Revoluția mondială[4'] scria Ioffe, ,.a fost întîrziată[4'8].

S-au înregistrat eșecuri pe plan intern: politica comunismului dc război s-a dovedit imposibil de susținut, mari părți ale populației respingeau tacit bolșevismul și nu exista nici acea unitate a Partidului pe care se străduise s-o mențină Lenin. Înfrîngerea suferită de leninism la șaptezeci de ani după revoluție se prefigurase încă din timpul vieții lui Lenin. Acest lucru reiese clar din faptul că încă din primele zile, structurile socialiste au fost înlocuite de instituții ale statului. In parte spontan, bolșevicii au început să folosească vastul arsenal al puterii de stat: birocrația, centralizarea strictă, înregimentarea vieții publice și a ideologiei ca substitut al religiei. Astfel, bolșevicii au păstrat stilul

dc conducere țarist. După ce a distrus mai întîi dictatura

țaristă, apoi pe cea burgheză, Lenin le-a înlocuit cu dictatura partidului său. Întrucît tradițiile istorice statornicite de bolșevici nu puteau evolua, o formă de opresiune a fost înlocuită de alta, mai dură și mai respingătoare.

După toate probabilitățile, Lenin nu și-ar fi exterminat tovarășii din Biroul Politic, așa cum a făcut Stalin, n-ar fi introdus colectivizarea cu prețul a milioane de vieți țărănești și nici nu i-ar fi eliminat pe disidenți - chiar și pe cei potențiali - prin metodele folosite de Stalin la sfîrșitul anilor ’30. Dar chiar și o formă mai „moderată“ de comunism sub conducerea lui Lenin ar fi fost tot de esență bolșevică. Ar fi existat în continaure teroarea, colectivizarea și vînătoarea.celor „impuri". Sistemul creat dc cl nu putea funcționa în nici un alt mod, singurele variații fiind acelea de scară.

Insă geneza sistemului nu oferă nici o bază pentru învinuirea întemeitorului ei dc toate crimele și greșelile comise dc succesori. Lenin nu poate fi acuzat pentru monstruoasa decizie a Biroului Politic dc a executa mii de polonezi la Katyn în 1940 și dc a arunca vina pc naziști. Poate că aceasta a reprezentat, într-un fel, răzbunarea lui Stalin pentru umilitoarea înfringere suferită de Rusia sovietică în 1920, în fața polonezilor. Dar Lenin a fost acela care le-a ordonat în 1920 lui Șkleanski și Dzerzynski să-i spînzure pe „chiaburi, preoți și moșieri" și să „arunce vina pentru aceste crime asupra generalului Bulak- Bulahovici din Polonia“[9].

Lenin nu poate fi învinuit nici de punerea la cale a unei ciudate tentative de asasinat împotriva mareșalului Tito în 1948:

„Max (agentul sovietic Grigulovici) va obține o audiență personală la Tito în timpul căreia va scoate de sub haină un dispozitiv silențios și va elibera o doză de bacterii pulmonare care îi vor infecta pe toți cei de față. Nici Max însuși nu va ști care este efectul substanței. Pentru a i se salva viața urma să i se inoculeze un ser antibacterian"[10***].

In 1920 Lenin îi instruia pe tovarășii săi că „este esențial ca teroarea să fie pregătită în secret"[11].

*** **Tito cunoștea eforturile lui Stalin de a-i submina autoritatea și era prevenit împotriva agenților plantați de Rusia în Organizația sa. Tentativa de infestare a mareșalului a eșuat.**

Lcnin nu poate fi învinuit nici de planul de intervenție în Polonia din 1980 în vederea zdrobirii „Solidarității", o mișcare de proporții împotriva regimului comunist. Un document semnat de Suslov, Gromîko, Andropov, Ustinov și Ce'menko cerea Comitetului Central să plaseze un anumit număr de unități în poziții de luptă și să „mobilizeze pînă la 150 000 de rezerviști și 15 000 de automobile“[12]. Oricum, poliția și armata poloneză au reușit să suprime opoziția pentru încă opt ani.

.Modul de gîndire leninist al conducerii a ieșit la iveală în 1960, cu ocazia unui eveniment care nu a mai fost dezvăluit niciodată. Ambasadorul sovietic din Polonia, Ponomarenko, a raportat în luna mai a acelui an că, dc la Congresul al XX-lea al partidului, Partidul Muncitoresc Polonez începuse să „spumege[1-]. Hușciov, Mikoian, Bulganin, Molotov și Kaganovici au decis să zboare la Varșovia în ajutorul plenarei Comitetului Central al partidului. Ochab, Gomulka și alți lideri de partid au protestat, însă Hrușciov și ceilalți n-au renunțat la proiectul lor. După cum reiese din însemnările lui Mikoian, discuțiile purtate după plenară la castelul Belvedere au fost furtunoase. Gomulka și ceilalți lideri polonezi nu acceptau ingerințele în chestiunile partidului, cereau definirea statutului trupelor sovietice din Polonia, reducerea numărului de consilieri și demiterea mareșalului Rokosovski din funcția de ministru polonez al Apărării.

Hrușciov, Bulganin și Molotov au ripostat violent: „Vreți să vă întoarceți cu fața spre Occident și cu spatele spre noi. Ați uitat că avem o armată uriașă în Germania... în toiul discuției, unul dintre tovarășii polonezi i-a dat un bilet lui Gomulka. Acesta s-a întors către Hrușciov și a spus: «Am aflat că diviziile voastre de blindate din vestul țării se îndreaptă spre Varșovia». Gomulka a cerut retragerea unităților respective la bazele lor de staționare. Am făcut un schimb rapid de priviri și Hrușciov i-a ordonat lui Konev (comandantul șef al trupelor Pactului de la Varșovia) să trimită tancurile înapoi, la bazele dc staționare[1113]. Pînă și în discuțiile cu aliații lor, conducătorii sovietici foloseau tancurile ca argument.

Lenin a recurs la asemenea măsuri violente pentru a

„rezolva[11] disputele cu vecinii săi, fie trimițînd trupe în Georgia, fie punînd la cale acțiuni revoluționare în țările învecinate cu Uniunea Sovietică. Astfel, a cerut în mod expres ca „Lituania și Letonia să fie pedepsite cu mijloace militare[11] în 1918, cînd și-au declarat independența. Mesajul scris de mîna lui e cît se poate de clar: „Treceți frontiera pe undeva, fie și numai un kilometru în adîncime, spînzurați 100-1 000 de funcționari publici și oameni bogați[1114].

Lenin nu poate fi învinovățit pentru faptul că la nivel unional,

republican și în teritoriu, conducerea de partid era coruptă, imorală și dezbinată. La momentul oportun, acești oameni se înlăturau discret din posturi. Dar Lenin avusese și el obiceiul de a mușamaliza lucrurile pentru a-și proteja locotenenții. în timp ce Ordjonikdze exercita controlul Moscovei asupra organelor locale ale puterii din Caucaz, în 1922, Lenin i-a scris: „Tovarășe Sergo, am primit un raport în care mi se spune că dumneata și alți paisprezece conducători ai armatei beți și petreceți cu femeile de o săptămînă. S-a depus o plîngere în acest sens. E de-a dreptul scandalos. Și cînd te gîndești că m-am lăudat pretutindeni cu dumneata. Trebuie să te îndrepți. Nu e bine deloc, dai exemplu prost. Salutări, al tău, Lenin"[15].

Lungul război din Afghanistan (1979-1989) în care conducerea sovietică a intervenit cu nesăbuință, se încheiase, însă modul de gîndire comintemist a supraviețuit pînă în ultima clipă. în 1991, ministrul Apărării, Dmitri lazov, a raportat Biroului Politic „rezultatele" celor zece ani de campanie. Nu mai puțin de 546 255 cadre militare sovietice au luptat în Afghanistan. Dintre aceștia, 13 826, inclusiv 1977 ofițeri, și-au dat viața „îndeplinindu-și datoria internațională". întreaga aventură a costat țara zeci dc miliarde de ruble[16]. Aceste pierderi au fost aproape neglijabile în comparație cu cele provocate de Lenin prin transformarea războiului imperialist în război civil. Fidel discipol al lui Lenin, Stalin vedea viețile omenești drept simple unități statistice, în timpul celui de-al doilea război mondial avea să-și încheie ordinele cu cuvintele: „Această misiune trebuie îndeplinită, indiferent de pierderi".

Asemenea analogii și comparații pot fi (acute la nesfîrșit.

Lenin nu poate fi tras la răspundere pentru acțiunile succesorilor lui, dar sînt multe lucruri pe care ar fi putut să le împiedice sau să le evite. Nimeni nu a reușit încă să întroneze raiul pe pămînt, dar mulți au aflat ce înseamnă o viață de iad. Lenin este răspunzător pentru crearea unei dictaturi care a funcționat mulți ani în conformitate cu legile lui. Chiar și după Congresul al XX-lea, după dezgheț, structura internă a sistemului nu s-a schimbat prea mult. Dacă execuțiile pentru disidența politică au încetat, în schimb, spitalele dc psihiatric, închisoarea și exilul în lagărele de concentrare au continuat să existe pentru cei care au avut destul curaj să rostească sau să dea publicității o opinie interzisă.

în ciuda faptului că-era condamnat la pieirc, sistemul leninist s-a

dovedit extrem de viabil. Acest lucru se explică nu numai prin inerția socială și monopolul Partidului asupra puterii, ci și prin existența unor trăsături mai atrăgătoare ale „socialismului leninist". Avem în vedere asigurarea normelor de securitate socială elementară: învățămînt gratuit, asistență medicală gratuită, concediu plătit, locuințe, absența șomajului, garantarea salariului minim și multe altele. Ideea justiției sociale părea să se fi realizat, chiar dacă prețul ei îl constituia exploatarea muncitorilor și a resurselor țării.

La o examinare mai atentă constatăm însă că drepturile și libertățile poporului erau neglijabile, că viețile lor se menținеau la un nivel garantat al sărăciei și în totală dependență de postulatele ideologice ale singurului partid politic activ. Cu toate acestea, în ciuda racilelor sale, sistemul leninist nu s-ar fi putut menține o vreme atît de îndelungată numai prin violență sau amenințare cu forța.

Viața dusă de poporul sovietic timp de șaptezeci de ani n-a avut nimic comun cu socialismul. Fără dictatură, bolșevicii n-ar fi fost niciodată în stare să sc mențină la puterea statului pe care îl creaseră în 1917. După înlăturarea democrației parlamentare, Lenin a instalat imediat o dictatură extrem de dură. Din acel moment, trăsăturile primare ale bolșevismului au fost „ura față de dușmanii dc clasă, ostilitatea față de imperialism și tot ceea ce nu este

socialist, marxist sau leninist. Aici, particularitățile individuale ale lui Lenin au jucat un rol important. Am văzut violența limbajului pe care îl folosea împotriva dușmanilor săi ideologici, ca să nu mai vorbim de foștii prieteni. Glasul conștiinței nu se făcea auzit niciodată. Am văzut, de asemenea, cu cîtă ușurință a degenerat desființarea opiniilor altora în eliminarea fizică a celor care se abăteau de la linia lui și cum această atitudine a devenit o trăsătură esențială a regimului din anii săi postlcniniști din momentul în care partidul a perceput-o ca pe un comportament normal.

Moștenirea acestei „culturi politice" va mai dăinui o vreme, înăbușirea tentativei de lovitură de stat din 1991 de către cei care apreciau instituțiile democratice fragile ale Rusiei a prilejuit crearea unei societăți cu adevărat noi și libere. Dar o zestre de invective sălbatice, utilizate mai înainte față dc „dușmani" externi îi împiedică pe politicienii ruși să vorbească civilizat unul cu altul, insultele și lipsa de respect fiind ridicate la nivelul unor virtuți morale, politice și estetice. Acesta a fost mesajul unui mare număr de cărți și titluri ca

Limbajul lui Lenin sau *Despre arta polemică a lui Lenin.* Idolatrizîndu-1 pe „geniul insultei“ - ca să citățm caracterizarea făcută de Berdeaev lui Lenin[17] - nc-am format o psihologie de sclavi, precum și o conduită nedemocratică și dogmatică.

Infrîngerea leninismului a fost provocată de schimbările survenite în arena internațională. De îndată ce politica externă a lui Gorbaciov a început să dea roade, sub forma încrederii crescînde în Uniunea Sovietică manifestată de dușmanii ei tradiționali, eroziunea leninismului s-a accelerat. Lenin și sistemul său nu puteau exista decît dacă își priveau oponenții prin crucea marcată de lentila puștii cu lunetă, numai prin săparea unor tranșee cît mai adînci, numai prin întrecerea febrilă pentru superioritate militară. Ca să se dezvolte, comunismul avea nevoie de o amenințare militară și de dușmani atît interni, cît și externi. Infrîngerea leninismului a fost programată de istorie. Lenin a avut o singură șansă să-1 salveze: ar fi putut să păstreze pluralismul politic după octombrie 1917 și să asigure cîmp de manifestare tradițiilor și aspirațiilor social-democratice.

Dar aceasta n-ar fi fost o cale leninistă.

Un lucru este sigur, și anume că „Epoca lui Lenin“ a apus pentru totdeauna. Legenda spune că Alexandru cel Mare a citit o dată inscripția de pe mormîntul unui rege doborit: „Nu-mi refuzați mîna de pămînt ce îmi acoperă trupul“. Moștenitorii lui Lenin, transformîndu-1 într-un Dumnezeu pămîntesc, i-au refuzat pînă și această mînă de pămînt. De atunci, recviemul cosmic al eternității se cîntă nu numai pentru mumie, ci și pentru cauza ei.

NOTE

Introducere

1. Centrul rus pentru conservarea și studierea documentelor istorice recente, dos.2. op.2, doc. 447, f. 1. Aceasta este noua denumire a Arhivelor Comitetului Central al Partidului, care acoperă perioada 1917 - 1952, în continuare RȚHIDNI.

2. RȚHIDNI, doc. 2, op. 2, doc. 478, f.3-4.

3. Stalin: *Triumph and Tragedy* (Stalin: Triumf și tragedie), Londra, 1991 (Ediția rusă Moscova 1990; Troțki, Moscova 1992).

4. Lenin: *Polnoe sobranie socinenii* (Opere complete) în

55 de volume, plus două volume de indici, Moscova, 1961-1965, în continuare PSS, voi.37, p. 58.

5. în *Edinstvo* (Unitatea), 28 octombrie 1917.
6. RȚHIDNI, doc. 2, op. 1, doc. 4269, f.l.
7. *Ibidem,* doc. 348, f.l.
8. *Ibidem,* doc. 621, f.1-5.
9. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 14, f.l.
10. RȚHIDNI, dos..2, op. 2, doc. 122, f.l.
11. RȚHIDNI, doc. 515, f.l.
12. Gelle, M., *Lenin astăzi,* în *Russkaia mîsl* (Ideea rusă), Paris, 21 decembrie 1990.
13. Troțki, L.D., *O Lenine: Materiali dlea biografa* (Despre Lenin: Materiale pentru biografie), Moscova, 1924.
14. The Houghton Library, BMS, Rusia 13.1 (9058-9678), dos. 1/14, Troțki col. p.l, 18-
15. The Houghton Library, BMS, Rusia 13.1 (9442-9457), Troțki col. p. 3.
16. Kijijanovski, G.M., *Velikii Lenin* (Marele Lenin), Moscova,

1982, p. 112.

17. Zinoviev, G., *Leninizm. Vvedenie v izucenie leninizma* (Leninismul. Introducere în studiul leninismului). Leningrad, 1925, p. 2.
18. Krjijanovski, *op. cit.,* p. 16-17.
19. în *Obșcee delo* (Cauza comună), Paris, 21 februarie 1921.
20. Tîrkova-Williams A., *Naputeah k svobode* (Pe drumurile către libertate), Londra, 1953, p. 400.
21. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 125, f.l.
22. PSS, voi. 45, p. 189-91.
23. *XIVs 'ezd VKP(b). Stenograficeskii otcet* (Congresul XIV al PCR(b) Stenogramă), Moscova-Leningrad, 1926, p. 600-1.
24. PSS, voi. 54, p. 160.
25. PSS, voi. 44, p. 428.

Capitolul 1

1. Martov, I., *Zapiski soțial-demokrata* (însemnările unui social-democrat), vol. I, Berlin - Petersburg - Moscova, 1922, p. 268.

2. Nikolaevski, B. N., *Potresov, A.N., Opît literaturno-politiceskoi biografii* (Potresov, A.N., Schiță pentru o biografie politico-literară), Paris, 1937, p. 294.

3. Mindubaev, Z., „Ulianovsk[44], *Literaturnaia gazeta* (Gazeta literară) 10 aprilie 1991.

4. Pînă la 1 ianuarie 1918 calendarul rus (stil vechi) era în urma calendarului occidental (stil nou) cu douăsprezece zile în secolul al XIX-lea și cu treisprezece zile în secolul al XX-lea. Am inclus ambele date acolo unde a fost necesar.

5. *Vladimir Ilici Lenin: Biograficeskaia hronika* (Vladimir Ilici Lenin, Cronica biografică), Moscova, 1970, p. 1, vol. 1.

6. Joc de cuvinte în legătură cu plata membrilor de partid.

7. Shub, D., *Lenin: A biography* (Lenin: o biografie), New York, 1948.

8. Istorik (Shub D.) *O predkah Lenina* (Despre strămoșii lui Lenin), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1961, nr. 63, p. 286-91.

9. Valentinov, N.V, *O predkah Lenina i ego biografiah* (Despre strămoșii lui Lenin și biografiile lui), în *Novîi jurnal* (Revista nouă) 1960, nr. 61, p. 219-36.

10. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 22, f.l.

11. *Ibidem,* doc. 311, f.l.

12. Termenul folosit în rusă este *meșceanin,* categorie ce desemnează stratul inferior al clasei de mijloc de la orașe, constând, în general, din negustori și meșteșugari.

13. In documente apare și ca Uleanin sau Uleaninov.

14. Valentinov, *O predkah Lenina i ego biografiah* (Despre strămoșii lui Lenin și biografiile lui), *op. cit.,* p. 224.

15. Arhivele Centrale de Stat de Istorie Militară (ȚGVIA),

dos. 316, op. 69, doc. 57, f.l09.
16. RȚHIDNI, dos. 13, op. 1, doc. 471, f. 2-3.
17. RȚHIDNI, dos. 2, op.2, doc. 125, f. 1.
18. RȚHIDNI, dos. 13, op.l, doc. 471, f. 5-6.
19. Arhivele Centrale de Stat pentru Literatură și Artă (ȚGALI), dos. 631, op. 15, doc. 265, f. 2-5.
20. Haas, L., *Oproishojdenii Lenina* (Despre originea lui Lenin), în Posev, Miinchen, 1984, nr. 1, p. 53-4. Barnett C. (Ed.) *Hitler 's Generals* (Generalii lui Hitler), Londra, 1989, p. 319, 330.
21. Valentinov, *O predkah Lenina i ego biografiah* (Despre strămoșii lui Lenin și biografiile lui), *op. cit.,* p. 229.
22. Shub, Lenin, *op. cit.,* p.21-2.
23. Vladimir Ilici Lenin: *Biohronika,* vol. I, Moscova, 1970, p. 25.
24. Vladimir Ilici Lenin: *Biografia,* ed. a Il-a, Moscova, 1963, p. 9.
25. Krupskaia, N., *Detstvo i raneaia iunost Ilicea* (Copilăria și prima tinerețe a lui Ilici), Bolșevik, Moscova, 1938, nr. 12, p. 65-72.
26. Valentinov, N., *Vîdumki o rannei revoluționnosti Lenina* (Gînduri despre caracterul revoluționar timpuriu al lui Lenin) în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1954, nr. 39, p. 216.
27. Ulianova, M. I., *O V. I. Lenine i semie Ulianovîh* (Despre V I. Lenin și familia Ulianov), Moscova, 1988, p. 219.

28. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 6, f.32.
29. *Lenin v Simbirske* (Lenin la Simbirsk), articole alese, Ulianovsk, 1968, p. 478.
30. Ulianova, M. I., *O V. I. Lenine i semie Ulianovîh* (Despre VI.Lenin și familia Ulianov), *op. cit.,* p. 78.
31. Valentinov, N., *Rannie godî Lenina* (Anii de tinerețe ai lui Lenin) în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1955, nr. 40, p. 204.
32. Ulianova, M.I., *O* E *I. Lenine i semie Ulianovîh* (Despre V.I.Lenin și familia Ulianov), *op. cit.,* p. 105-6.
33. Radek, Karl, *Portretîi pamfletî* (Portrete și pamflete), cartea I, Moscova, 1933, p. 27.

34. Churchill, W. S., *The World Crisis: vol. 5, The Aftermath* (Criza mondială, vol. 5, Urmările) Londra, 1929, p. 76.

35. *Biograficeskaia hronika,* vol. I, *op. cit.,p.* 29.

36. *Lenin vSimbirske* (Lenin la Simbirsk), *op. cit.,* p. 29.

37. *Kazan i Samara* (Kazan și Samara), articole alese, în *Krasnîi arhiv* (Arhiva roșie), 1934, nr. 1, p. 55-64.

38. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 6, f. 21.

39. *V. I. Lenin v Tatarii* (V. I. Lenin în Tătaria), articole alese, Kazan, 1964, p. 134-135.

40. Lenin, PSS, vol I, p. 552-555.

41. Valentinov, N., *Cemîșevski i Lenin* (Cemîșevski și Lenin), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1951, nr. 26, p.198-199.

42. Vișniac, M., *Ideinîie korni bolșevizma* (Rădăcinile ideologice ale bolșevismului), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1951, nr. 27, p. 296-303.

43. în septembrie 1888 Lenin i-a scris lui Cemîșevski, dar nu a primit nici un răspuns. Un an mai tîrziu, auzind despre moartea scriitorului, a desenat o cruce peste fotografia acestuia și a scris „Octombrie 1889, Saratov".

44. PSS, vol. I, p. 291-292.

45. *Ibidem,* p. 280.

46. *Vbspominania o Vladimire Ilice Lenine* (Amintiri despre Vladimir Ilici Lenin), vol. 2, p. 261.

47. Plehanov, *Sovremennaia jizn ’* (Viața contemporană), în *Zametkipublițista* (Observațiile unui publicist), decembrie 1906.

48. Bonci-Bruevici, V.D., în *Trițat dnei* (Treizeci de zile), ianuarie 1934, p. 18.

49. Voitinski, V, *Godî pobed i porajenii* (Anii victoriilor și ai înfiîngerilor), cartea 2, Berlin, 1924, p. 227.

50. Plehanov, *Godna rodine* (Un an în patrie), voi. 2, Paris, 1921, p. 267.

51. Valentinov, N., *Vstrecea Lenina s marksizmom* (întâlnirea lui Lenin cu marxismul), în *Novîi jurnal* (Revista

nouă), 1958, nr. 53, p. 206.
52. PSS, vol. I, p. 1-6.
53. PSS, voi. 7, p. 193-4.
54. In *Narodopravstvo* (Dreptul Poporului), Moscova, nr. 20,1907, p. 2.
55. PSS, voi. 2, p. 532-3.
56. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 164, f.2.
57. *Ibidem,* doc. 255, f.3.
58. *Ibidem,* doc. 195, f.l.
59. Valentinov, *VstreceaLeninasmarksizmom* (Intîlnirealui Lenin cu marxismul), *op. cit.,* p. 206.
60. Nikolaevski, B.N., *A. N. Potresov: Posmertnîi sbornik proizvedenii* (A. N. Potresov: Culegere postumă de opere), Paris, 1937, p. 21—2.
61. Plehanov, G.V., *Socinenia* (Opere), voi. 5 (ed. all-a), Moscova, 1924, p. 21, 83, 84.
62. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 290, f.4. între 1923 și 1927, totuși, a fost publicată o ediție completă a operelor lui Plehanov sub redacția lui D. Riazanov.
63. Plehanov, G. V, *Socinenia* (Opere) voi. 19, Moscova, 1927, p. 54-5.
64. Troțki. N., *Naşipoliticeskie zadaci* (Sarcinile noastre politice), Geneva, 1904, p. 69.
65. *Pisma Lenina Gorkomu* (Scrisorile lui Lenin către Gorki),

Moscova, 1936, p. 17-18.
66. în *Volea Rossii* (Voința Rusiei), Paris, 1924, nr. 3.
67. în *Dni* (Zilele), Paris, 1928.
68. Nikolaevski, *A. N. Potresov, op. cit.,* p. 196.
69. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 463, f.l.
70. Nikolaevski, *A. N. Potresov, op. cit.,* p. 302-3.
71. A. N. Potresov, *Ocerki* (Schițe), Paris, 1927, p. 19.
72. *Vospominania o Lenine* (Amintiri despre Lenin), vol. I, 1968, p. 232, 233, 234.
73. Fischer L., *The Life of Lenin* (Viața lui Lenin), Londra, 1964, p. 22.

74. *Leninskii sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 13, Moscova-Leningrad, 1930, p. 93-111.

75. *Arhiv PrezidentaRossiiskoi Federații* (Arhivele Președintelui Federației Ruse) APRF, dos, 3, op. 22, doc. 297, f. 166.

76. PSS, voi. 46, p. 450-1.

77. Cererea mamei sale din august 1897 de a fi mutat la Krasnoiarsk a fost refuzată.

78. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1338, fi.

79. PSS, voi. 54, p. 148.

80. *Pisma Vladimira llicea Lenina k rodnîm* (Scrisorile lui Vladimir llici Lenin către cei dragi), Moscova, 1985, p. 41.

81. *Ibidem,?.* 44, 46, 50, 53.

82. Krupskaia, N.K., *Vospominania o Lenine* (Amintiri despre Lenin), ed. a Il-a, Moscova, 1972, p. 26.

83. *Liubeașcii tebea V. Ulianov: Pisma V. I. Lenina materi* (Cel care te iubește V. Ulianov: Scrisorile lui V I. Lenin către mama sa), Moscova, 1967, p. 36.

84. *Ibidem,* p. 37.

85. PSS, voi. 55, p. 93.

86. *Liubeașcii tebea V. Ulianov: Pisma V. I. Lenina materi* (Cel care te iubește V Ulianov: Scrisorile lui V. 1. Lenin către mama sa), op. cit, p. 57.

87. *Ibidem,* p. 119.

88. *Vospominania o Lenine,* vol. 2, p. 37.

89. RȚHIDNI, dos. 16, op. 3, doc. 20.

90. *Liubeașcii tebea V. Ulianov: pisma V. I. Lenina materi* (Cel care te iubește V Ulianov: Scrisorile lui V. 1. Lenin către mama sa), *op. cit.,p.* 91,92, 102, 120.

91. RȚHIDNI, doc. 127, op. 1, doc. 14, f.2.

92. Citat la Fischer, *The Life of Lenin* (Viața lui Lenin), *op. cit.*, p. 80.

93. *Leninskii sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 37, Moscvoa, 1970, p. 233.

94. *Leninskii sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 35, Moscova, 1945, p. 143.

95. Citat la Fischer, *The Life of Lenin* (Viața lui Lenin), *op. cit.,* p. 80.

96. Krupskaia, N. K., *Vospominania o Vladimire Ilice Lenine* (Amintiri despre Vladimir Ilici Lenin), vol. 2, Moscova, 1989, p. 144, 148, 153, 179.

97. *Ibidem,* p. 191.

98. RȚHIDNI, dos. 127, op. I, doc. 1.

99. *Ibidem,* doc. 2, f. 1-2.

100. *Ibidem,* doc. 61, f.18.

101. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 293, f.3(T-38.

102. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 24299, f.l.

103. într-o comunicare personală făcută autorului. Vezi și Elwood: Inessa: revoluționara și feminista *{Inessa: Revolutionary and Feminist)* care pune sub semnul întrebării caracterul platonic al relației lor.

104. Soljenițîn, A., *Lenin v Țiurihe* (Lenin laZiirich), Paris, 1975, p. 24.

105. RȚHIDNI, dos. 127, op. 1, doc. 61.

106. RȚHIDNI, dos. 3, op. 1, doc. 4365.

107. *Ibidem,* doc. 4401.

108. *Vladimir IliciLenin: Biograficeskaiahronika* (Vladimir Ilici Lenin: Cronica biografică), voi. 3, Moscova, 1972, p. 268.

109. *Leninskii sbomik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 11, Moscova, 1931, p. 195.

110. *Ibidem,* p. 180.

111. Krupskaia, N. K., *Vospominania o Lenine* (Amintiri despre Lenin), Moscova, 1968, p. 260.

112. PSS, vol. 49, p. 367.

113. *Leninskii sbomik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 35, Moscova, 1945, p. 108.

114. *Leninskii sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol.
35, Moscova, 1945, p. 108.

115. *Ibidem,* p. 108.

116. *Ibidem,* p. 109.

117. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 24299.

118. *Ibidem,* op. I, doc. 12862, f. 1-2.

119. *Ibidem,* doc. 4573, f.1-2.

120. RȚHIDNI, dos. 127, op. 1, doc. 61, f.7-14.

121. *Ibidem,* doc. 52, f. 12.

122. Balabanoff, A., *Impressions od Lenin* (Impresii despre Lenin), Londra, 1964, p. 15.

123. PSS, vol. 54, p. 67.

124. 'RȚHIDNI, dos. 127, op. 1, doc. 61.

125. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 289, f.2-3.

126. *Lbidem,* doc. 290, f.3.

127. *Proletarskaia revoliuția* (Revoluția proletară), 1928, nr. 11-12, p. 251-252. Se poate compara și cu suma de 25 de ruble pe lună pe care o putea cîștiga un meseriaș calificat în acea vreme.

128. Krupskaia, N.K., *Izbrannîe proizvedenia* (Opere alese), Moscova, 1988, p. 120.

129. Valentinov, N., *Maloznakomîi Lenin* (Lenin mai puțin cunoscut), Paris, 1972, p. 31.

130. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 25342, f.l.

131. fr. Valentinov, *Maloznakomîi Lenin* (Lenin mai puțin cunoscut), *op: Cit.,* p. 34.

132. *Pisma Vladimira Ulianova k rodnîm* (Scrisorile lui

Vladimir Ulianov către cei dragi), Moscova, 1985, p. 78.

133. *Liubeașcii tebea V Ulianov: Pisma V. I. Lenina materi* (Cel care te iubește V. Ulianov: Scrisorile lui V I. Lenin către mama sa), *op. cit.,* p. 108.

134. *Pisma Vladimira Ulianova k rodnîm* (Scrisorile lui Vladimir Ulianov către cei dragi), Moscova, 1985, p.46, 66, 126, 133, 195.

135. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 7, f.l.

136. A. N. (A. D. Naglovksi) *Lenin,* în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1967, nr. 88, p. 170-1.

137. Lenin, *Sobranîe socinenia* (Opere complete), ed. a 3-a, voi. 22, p. 253.

138. *Vospominania o V.I.Lenine* (Amintiri despre

VI.Lenin), voi. 2, p. 113.

139. Avtorhanov, A., *Koba i Kamo* (Koba și Kamo), în *Novîi jurnal* 1973, nr. 110, p. 27465.

140. *Vospominania o V. L. Lenine,* voi. 2, p. 113.

141. Avtorhanov, A., *Koba i Kamo,* în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1973 nr. 110, p. 270-3.

142. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 2419, 2413. f.l.

143. *Ibidem,* doc. 550, f.1-13.

144. *Lenin, Socinenia* (Opere), ed. a 3-a, voi. 10, p. 86.

145. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, p. 45-7.

146. *Vospominania o V. I. Lenine* (Amintiri despre V. I. Lenin), voi. 2, p. 139.

147. Valentinov, N., *Maloznakomîi Lenin* (Lenin mai puțin cunoscut), *op. cit.,* p. 128-9.

148. *Vospominania o V. I. Lenine* (Amintiri despre V I. Lenin), voi. 2, p. 121.

149. *Leninskii sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 38, 1975, p. 66.

150. Vplentinov, N., *Maloznakomîi Lenin* (Lenin mai puțin cunoscut), *op. cit.,* p. 115-17.

151. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 6, f.2. De notat că primele

inițiale ale numelor erau, de regulă, modificate, de exemplu, N. Lenin și I. Kamenev.

152. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 9, f. 1.

153. *Ibidem,* doc. 12, f.l.

154. ^i<fei»,23,f.l.

155. *Ibidem,* doc. 73, f.l.

156. *Ibidem,* doc. 1314, f.l.

157. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 26325, f.l.

158. *Ibidem,* doc. 13, f.l.

159. RȚHIDNI, dos. 14, op. 1, doc. 175, f.3.

160. PSS, voi. 9, p. 561.

161. Aceste articole au fost publicate împreună în volumul *Nesovremennîe mîsli: zametki o revoliuții i kulture* (Gînduri necontemporane; observații despre revoluție și

cultură), Petrograd, 1918 și în engleză sub titlul *Untimely Thoughts,* Londra, 1970.

162. *Pisma Lenina Gorkomu* (Scrisorile lui Lenin către Gorki), Moscova, 1936, p. 63.

163. *Novaiajizn* (Viața nouă), nr. 174 7(20), noiembrie 1917.

164. Lenin, *Socinenia* (Opere) ed. a 3-a, voi. 19, p. 276.

165. *Pisma Vladimira Ulianova k rodnîm* (Scrisorile lui Vladimir Ulianov către cei dragi), *op. cit.*, p. 110.

166. *Ibidem,* p. 95.

167. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 550, f. 1-15.

168. *Ibidem,* op. 2, doc. 741, f.1-4.

169. *Ibidem,* op. 3, doc. 216, f.4.

170. *Ibidem,* op. 1, doc. 311, f.l.

Capitolul 2

1. PSS, voi. 6, p. 112.
2. *Ibidem,* p. 124.
3. Dacă nu se face nici o specificație, toate aceste publicații

din străinătate au apărut în limba rusă.

4. PSS, voi. 16, p. 178.
5. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 290, f.4.; doc. 291, f.2.; doc. 293, f.12; doc. 194, f.l.
6. *Lenin i Veceka* (Lenin și Veceka) Moscova, 1975, p. 231.
7. *Ibidem,* p. 363.
8. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 37, Moscova, 1970, p. 11.
9. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 4, f.l.
10. PSS, voi. 9, p. 211.
11. PSS, voi. 30, p. 347.

12. *Ibidem,* p. 346.
13. RȚHIDNI, dos. 325, op. 1, doc. 403, f.84 a.
14. PSS, voi. 26, p. 354.
15. PSS, voi. 30, p. 133.
16. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 11, Moscova, 1931, p. 397.
17. PSS, voi. 49, p. 399.
18. RȚHIDNI, dos. 495, op. 82, doc. 1, f.8.
19. PSS, doc. 234, f.3.
20. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 6898, f.l.
21. PSS, voi. l,p. 339-343.
22. PSS, voi. 12, p. 32-34.
23. *Izvestia Vserossiiskogo po delam o vyborah* v *Ucireditelnoe sobranie Komisii* (Buletinul pe întreaga Rusie referitor la problemele alegerilor în Comisia pentru Adunarea Constituantă), nr. 16 - 17, 10 noiembrie 1917, p. 3.
24. *Ibidem,* p. 7.
25. PSS, voi. 35, p. 240-241.
26. *Ibidem.*
27. Savinkov, B. V, *Nakanune novoi revoliuții* (In ajunul noii revoluții), Varșovia, 1921, p. 48.
28. PSS, voi. 35, p. 102.
29. *Ibidem,* p. 101.

30. Șturman, Dora, *V. I. Lenin,* Paris, 1989, p. 73.
31. Gorki, M., *Nesvoevremenniie mîsli* (Gînduri neancorate în timp), Paris, 1917, p. 113.
32. Zenkovski, V.V, *Istoriarusskoifilosofii* (Istoria filosofîei ruse), vol. 2, Paris, 1950, p. 285.
33. PSS, voi. 18, p. 146.
34. Berdeaev, N.A., *Istoki i smîsl russkogo komunizma* (Izvoarele și sensul comunismului rus) Paris, 1955, p. 97.
35. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 22899, fi.
36. PSS, voi. 23, p. 44.
37. PSS, voi. 45, p. 381.
38. Șarapov, I. P, *Lenin kak citatei* (Lenin ca cititor),

Moscova, 1990, p. 185.

39. Gorki, M., *Nesvoevremenniie mîsli* (Gînduri neancorate în timp), Paris, 1971, p. 102, 103.

40. *Leninskii sbomik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 35, Moscova, p. 148.

41. Lunacearski, A.V, *Lenin. Tovarișci, celovek* (Lenin. Tovarășul, omul), Moscova, 1987, p. 216.

42. Pospelov, P.N. (Ed.), *V.I. Lenin: Biografia,* Moscova, 1963, p. 99-100.

43-, RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 249, f.6.

44. Aronson, G., *Rossia nakanune revoliuții* (Rusia în ajunul revoluției), New York, 1962, p. 184.

45. Vezi Lidia Krestovskaia, *Iz istorii russkogo volonterskogo dvijenia vo Franții* (Din istoria mișcării de voluntari din Franța), Paris [Iară an],

46. *Pismo L. Martova „naședelțam"* (Scrisoarea lui L. Martov adresată „căuzașilor", în *Proletarskaia revoliuția* (Revoluția proletară), nr. 3/5, 1923, p. 281-291.

47. Bogoțki, S. I., *Vospominania o Lenine* (Amintiri despre Lenin), voi. 2, Moscova, 1969, p. 329.

48. PSS, voi. 26, p. 6.

49. *Ibidem,* p. 22.

50. *Golos* (Glasul), Paris, 1914, nr. 87.

51. PSS, vol. 49, p. 13-15.

52. Potresov, A. N., *Posmertnii sbornik proizvedenii* (Culegere postumă de opere), Paris, 1937, p. 301-302.

53. *Pisma Lenina k Gorkomu* (Scrisorile lui Lenin către Gorki), Moscova, 1936, p. 43.

54. *Șto dali bolșeviki narodu?* (Ce au dat bolșevicii poporului?), Moscova, 1921.

55. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 492, f.l.

56. Martov, I. O., *Mirovoi bolșevizm* (Bolșevismul mondial), Berlin, 1923, p. 36-7.

57. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 4, f. 1.

58. *Ibidem,* doc. 13, f.5.

59. *Ibidem,* doc. 74, f.3.

60. *Ibidem,* doc. 75, f.2.

61. Berdeaev, *Istoki i smîsl russkogo kommunizma* (Izvoarele și sensul comunismului rus), *op. cit.,p.* 101-102.

62. Dvinov, B., L. Martov (I.O. Țederbaum), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1961, p. 277.

63. *Leninskii sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 5, Mbscova, 1926, p. 244-5.

64. *Ibidem,* p. 345-358.

65. *Polnîi sbornik Platform vșeh russkih politiceskih pârtii* (Culegere completă a platformelor tuturor partidelor politice rusești), St. Petersburg, 1906, p. 1,3.

66. Aronson, G., *Bolșeviki imenșeviki* (Bolșevicii și menșevicii), în *Novîijurnal* (Revista nouă), 1966, nr. 83, p. 255.

67. Plehanov, G. V, *Socinenia* (Opere) voi. 19, *op. cit.,* p. 534, 537.

68. Dan F. I., *Proishojdenie bolșevizma* (Originea bolșevismului), New York, 1946, p. 369.

69. *Vladimir Ilici Lenin, Biograficeskaia hronika* (Vladimir Ilici Lenin, Cronica biografică), voi. 9, Moscova, 1978, p. 62-62.

70. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 150, f.l.

71. PSS, vol. 39, p. 6-61.

72. PSS, vol. 51, p. 150.

73. *Biograficeskaia hronika* (Cronica biografică), vol. 9, *op. cil.,* p. 61-2.

74. PSS, vol. 43, p. 241.

75. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 239, f.5.

76. *Ibidem,* doc. 136, f.l—2.

77. *Ibidem,* doc. 259, f.9.

78. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1311, f.l.

79. *Ibidem.*

80. Șvarț, S. M., „F. I. Dan", în *Novîijurnal* (Revista nouă), 1947, nr. 15, p. 293.

81. *Bolșeviki* (Bolșevicii), ed. a 2-a, Moscova, 1918, p. 222.

82. Valentinov, N., *Traghedia Plehanova* (Tragedia lui Plehanov), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1948, nr. 20, p. 280.

83. Plehanov, G. V, *Godna rodine* (Un an în patrie), *op. cit.*, p. 21.

84. *Edinstvo* (Unitatea), 28 octombrie 1917.

85. Plehanov, G. V, *Socinenia* (Opere), voi. 20, Moscova-Leningrad, 1925, p. 13.

86. *Ibidem,* p. 23.

87. *Ibidem,* p. 22.

88. Valentinov, N., *Traghedia Plehanova* (Tragedia lui Plehanov), *op. cit.,* p. 272.

89. Valentinov, N., *Vstreci s Leninîm* (Intîlniri cu Lenin), New York 1981, p. 240-241.

90. Valentinov, N., *Traghedia Plehanova* (tragedia lui Plehanov), *op. cit.,* p. 273-275.

91. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 37.
Moscova, 1970, p. 292-293.

92. Valentinov N., *Traghedia Plehanova* (Tragedia lui Plehanov), *op. cit.,* p. 289.

93. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 190, f.3.

94. *Ibidem,* doc. 232, f.l.

95. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 483, f.1-6.

96. *Dni* (Zilele), Paris, 30 martie 1928.

97. Haimson, L. H., *The Russian Marxists and the Origins of Bolshevism* (Marxiștii ruși și originile bolșevismului), Cambridge, Mass., 1955, p. 63.

98. *Istoria vsesoiuznoi kommunisticeskoipârtii (bolșevikov), Kratkiikurs* (Istoria Partidului comunist al întregii uniuni (bolșevicii). Curs scurt, Moscova, 1938, p. 41.

99. Rafes, M., *Ocerki istorii Bunda* (Schiță de istorie a Bundului), Moscova, 1923, p. 141.

100. Martov, L., *Povorotnîi punkt* v *istorii evreiskogo rabocego dvijenia* (Un punct de cotitură în istoria mișcării muncitorești evreiești), 1895, Geneva, 1900, p. 9.

101. Martov, I., *Zapiski soțial-demokrata* (însemnările unui social-democrat), vol. I, *op. cit.,* p. 268.

102. PSS, voi. 54, p. 287.

103. Dvinov, Boris, L.Martov (1.0. Țedenbaum), *op. cit.,p.* 281.

104. Țeretcli, I. G., *Vospominania ofevralskoi revoliuții* (Amintiri despre revoluția din februarie), Paris, 1964,1, p. 242.

105. Atestat de E. Drabkina și citat de Șub, D., *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1969, nr. 94, p. 264-265.

106. Martov, I. O., *Doloi smertniuiu kazn* (Jos cu pedeapsa cu moartea) Petrograd, 1918, p. 7.

107. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 396, f.l.

108. PSS, voi. 54, p. 149.

109. Getzler, I., *Martov: A Political Biography of a Russian Social Democrat* (Martov: biografia politică a unui social-democrat), Cambridge, 1968, p. 212.

Capitolul 3

1. PSS, voi. 30, p. 322, 325, 327, 328.
2. Rodzianko, M.V, *Gosudarstvennaia Duma i fevralskaia*

 revoliuția 1917 g. (Duma de stat și revoluția din februarie 1917), Rostov-pe-Don, 1919, p. 31.

3. Iahontov, A.N., *Teajolîe dni* (Zile grele), în *Arhiv russkoi revoliuții* (Arhiva revoluției ruse), voi. 18, Berlin, 1926, p. 98.

4. Miliukov, P. N., *Vospominania* (1859-1917) (Amintiri), New York, 1955, p. 455^56.

5. Semennikov, V. P. (ed.) *Nikolai II i Velikie kneazea* (Nikolai al Il-lea și marii cneji), Moscova - Leningrad, 1925, p. 122.

6. *Vladimir Ilici Lenin: Biograficeskaia hronika* (Vladimir Ilici Lenin: Cronică biografică), voi. 4, Moscova, 1973, p. 1.

7. Ganețki, L, *O Lenine: Otrîvki vospominanii* (Despre

Lenin: fragmente de amintiri), Moscova, 1933, p. 59.

8. Zaslavski, D.O. și Kantorovici, *VA., Hronika fevralskoi revoliuții* (Cronica revoluției din februarie), vol. I, Petrograd 1924, p. 288.

9. PSS, voi. 31, p. 20.

10. *Ibidem,* p. 7.

11. *Ibidem,* p. 73.

12. *Ibidem,* p. 75.

13. Soljenițîn, *Lenin v Țiurihe* (Lenin la Ziirich), *op. cit.,p.* 197-9.

14. *BiograficeskaiaHronika* (Cronica biografică), voi. 4, *op. cit.,* p. 16.

15. PSS, voi. 49, p. 414.

16. PSS, voi. 32, p. 414.

17. Ludendorff, E., *Meine Kriegserinnerungen* (Amintirile mele despre război), 1914-1918, Berlin, p. 47.

18. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 74, f.2.

19. PSS, voi. 32, p. 427.

20. Melgunov, S. P, *Zolotoi nemețkii kliuci bolșevikov* (Cheia germană de aur a bolșevicilor) (publicată pentru prima dată la Paris în 1940), New York, 1989, p. 157.

21. *Russkii sovremennik* (Contemporanul rus), Moscova, nr. 1, 1924, p. 241.

22. Arhivele Centrale Speciale de Stat (ȚGOA), dos. 7, op. 4,

doc. 127, f.23, 47-403.

23. Șub, D., *Kupeț revoliuții* (Negustorul revoluției), în *Novîijurnal* (Revista nouă), nr. 87, p. 300-301.

24. Zeman, Z. A. B. și Scharlau, W., *The Merchant of Revolution* (Negustorul revoluției), Londra, 1966, p. 136-137.

25. Șub, D., *Lenin i Vilgelm II* (Lenin și Wilhelm al II-lea, în *Novîi jurnal* (Revista nouă), 1959, nr. 57, p. 226-267.

26. *In Bakinskii rabocii* (Muncitorul din Baku), nr. 24,1924, citat la Futrell, M., Northern Underground, Londra, 1963, p. 173.

27. Șub, *Kupeţrevoliuţii* (Negustorul revoluției), *op. cit.,p.* 306-8.

28. ȚSGOA, dos. 198, op. 12, doc. 582, f.19, 22; dos. 1, op. 33, doc. 33, f. 77, 78, 97 et passim.

29. Șub, *Kupeţrevoliuţii* (Negustorul revoluției), *op. cit.,* p. 308.

30. ȚSGOA, dos. 1, op. 8, doc. 8480; dos. 7. op. 2, doc. 1534, f.4, 25,28, 71, 111-114, 182; dos. l,op. 12,f.264, 265.

31. Arhiva de Stat a Federației Ruse (GARF), dos. col. ȚGAOR, doc. 13, f 83—4.

32. *Ibidem,î.* 85,88.

33. Nikitin, *H.,Rok(Jvîe godî* (Anii hotărîtori), Paris, 1937,p. 117-120.

34. GARF, dos. col. ȚGAOR, doc. 13, f 93.

35. Melgunov, *Zolotoinemeţku...,op. cit.,p.* 108-109.

36. GARF, dos. col. ȚGAOR,doc. 13,fill.

37. *Ibidem,* f 107.

38. Zeman, Z.A.B., Germany and the Revolution în Russia (Germania și revoluția din Rusia), 1915-1918, Londra, 1958, p. 3,4, 10, 14.

39. GARF, dos. col. ȚGAOR, doc. 9, f. 66, 67.

40. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 36, Moscova, 1959, p. 47.

41. Melgunov, *Zolotoi nemeţkii..., op. cit.,p.* 128.

42. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 122, f.l.

43. Avtorhanov, A., *Lenin i ȚKposle iulskogo vosstania* (Lenin și CC după revoluția din iulie), în *Novîi jurnal* (Revista nouă) 1971, nr. 102, p. 226.

44. PSS, vol. 32, p. 415.

45. Kerenski, A., *Izdaleka* (Din depărtare) (eseuri alese, 1920-21), Paris, 1922, p. 172.

46. PSS, vol. 32, p. 415.

47. PSS, vol. 34, p. 31.

48. Arhivele NKVD-KGB, P-1073, t.I, f.ll..

49. *Biograficeskaiahronika* (Cronicabiografică), vol. 4, *op. cit.,p.* 2.

50. *Ibidem,* p. 31.
51. *Ibidem,* p. 35.
52. PSS, vol. 49’ p. 424.
53. Zeman, *Germany and the Revolution in Russia* (Germania și revoluția din Rusia), *op. cit.*, p. 31.
54. ȚGOA, dos. 7, op. 3, doc. 364, f. 8-9.
55. Parvus, A, *Im Kampf um die Wahrheil* (In lupta pentru libertate), Berlin, 1918, p. 51.
56. PSS, vol. 31, p. 120.
57. Fischer, L., *Lenin,* Londra 1970, p. 168.
58. RȚHIDNI, dos. 2, op. 12, doc. 226, £1-5.
59. GARF, ȚGAOR, doc. 13, f. 65.
60. Futrell, M., *Northern Underground* (Mișcarea ilegală din nord), Londra, 1963, p.192.
61. NKVD-KGB, Arhiva, P-1073, t.I, f.5.
62. Bernstein, E., *Ein Dunkeles Kapitel* (Un capitol tenebros) în *Vorwărts* (înainte), Berlin, 11 ianuarie 1921.
63. Zeman, *Germany and the Revolution..., op. cit.,* p. 94.
64. *Ibidem,* p 130, 133.
65. Arhivele militare centrale de stat, mai înainte Arhivele centrale de stat al Armatei Sovietice (ȚGASA), dos. 33987, op. 2, doc. 79, f. 90.
66. ȚGOA, dos. 1, op. 12, doc. 25023, f.264-265; dos. 7, op. 1, doc. 953, f. 341.
67. Gnedin, A.. *Katastrofa i vtoroe rojdenie: Memuamîe zapiski* (Catastrofa și cea de-a doua naștere: însemnări memorialistice), Amsterdam, 1977.

68. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 571, f. 1-2.
69. *Ibidem,* op. 1, doc. 25064, f. 1.
70. *Ibidem,* f. 2-3.
71. Arhivele NKVD P-1073, t.I, f. 47.
72. *Ibidem.*
73. *Ibidem,* f. 11.
74. *Ibidem,* f. 57.
75. *Ibidem,* f. 87.

76. Nabokov, V, *Arhiv russkoi revoliuții* (Arhiva revoluției ruse), Berlin, 1921, p. 76.

77. Kerenski, *Izdaleka* (Din depărtare), *op. cit.,p.* 52.

78. Arhivele NKVD-KGB, secția PGU, nr. 85686.

79. PSS, voi. 35, p. 395.

80. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 18, Moscova, 1931, p. 33.

81. Kerenski, *Izdaleka* (Din depărtare), *op. cit.,* p. 40.

82. *Ibidem,* p. 189.

83. Svercikov, D.F., *Kerenski,* Leningrad, 1925, p. 82.

84. Stankevici, VB., *Vospominania* (Amintiri), Berlin, 1920, p. 252.

85. Generalul A. A. Epișev, care a murit în 1985, a furnizat autorului această informație în timpul interviurilor utilizate în cartea sa despre Stalin.

86. Arhivele Ministerului de Interne (AMB) N-18768,112, f. 1-100.

87. ArhiveleNKVD-KGB, Secția 9 PGU, nr. 85686, p. 35-6; 37-8; 79; 114; 215.

88. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 151, f. 4.

89. *Ibidem,* doc. 90, f. 5.

90. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 397, f. 10; doc. 85, f.3; doc. 68, f. 2-3.

91. PSS, voi. 32, p. 121-122.

92. *Ibidem,* p. 129.

93. *Ibidem,* p. 132.

94. *Ibidem,* p. 182.

95. Arhiva Președintelui Federației Ruse (APRF), P 86/14-rs, f. 28.

96. PSS, vol. 32, p. 286-7.

97. *Ibidem,* p. 321.

98. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 306, f.6-7.

99. Țetereli, I. G., *Vospominania o fevralskoi revoliuții* (Amintiri despre revoluția din februarie), val. 2, Paris, 1963, p. 230, citind discursul lui din *Pravda,* 13 iunie 1917.

100. PSS, voi. 32, p. 331.

101. Stankevici, *Vospominania* (Amintiri), *op. cit.,p.* 153.

102. PSS, vol.32, p. 267.

103. Bonci-Bruevici, V. D., *Vospominania o Lenine* (Amintiri despre Lenin), Moscova, 1969, p. 96.

104. Miliukov, P. N., *Vospominania* (Amintiri) (1859-1917), voi. 2, New York, 1955, p. 387-9.

105. Suhanov, N. N., *Revoliuția 1917 goda* (Revoluția din anul 1917), Roma, 1971, p. 312.

106. PSS, voi. 34, p. 2-5.

107. PSS, voi. 32, p. 433.

108. *Șestoi siezd RSDRPfb). Protokolî* (Congresul al șaselea al PSDMR (b). Procese verbale), Moscova, 1958, p. 27-28.

109. *Biograficeskaia Hronika* (Cronică biografică), voi. 4, *op. cit.,* p. 277.

110. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 58-9, 61.

111. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 306, f.3.

112. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 700, f.l.

113. PSS, vol.32, p. 306.

114. GARF, dos. 130, op. 1, doc. 5, f.l.

115. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 153, f.l.

116. Elwood, R.C., *Roman Malinovski: A Life Without a Cause* (Roman Malinovski: O viață fără cauză), Newtonville, Mass., 1977, prezintă cea mai bună relatare a cazului în sine și sursele accesibile în legătură cu procesul.

117. PSS, voi. 33, p. VIII.

118. *Ibidem,* p. 120.

119. *Ibidem,* p. 83, 89.

120. *Ibidem,* p. 45.

121. *Ibidem,* p. 101.

122. *Krasnaia letopis* (Cronica roșie), 1927, nr. 3, Moscova-Leningrad, p. 29.

123. RȚHIDNI, dos. 4, op. 3, doc. 45, f. 1.

124. PSS, vol. 34, p. 245, 247.
125. Machiavelli, Niccolo, *Izbrannîe socinenia* (Opere alese), Moscova, 1982, p. 351.
126. PSS, vol. 34, p. 272-275.
127. *Ibidem,* p. 280.
128. *Ibidem,* p. 280-282.
129. Suhanov, *Zapiski o revoliutii,* vol. 6, Berlin, 1922-23, p. 73- 75.
130. PSS, vol. 34, p. 253.
131. RȚHIDNI, dos. 4, op. 2, doc. 3590, f.7.
132. PSS, vol. 34, p. 242.
133. *Ibidem,* p. 247.
134. *Ocerki Leningradksoi organizații KPSS* (Schițe de istorie a organizației din Leningrad a PCUS), vol. I, 1962, p. 568-9; *Podgotovka i pobeda Okteabrskoi revoliutii vMoskve; dokumenty i materiali* (Pregătirea și victoria Revoluției din Octombrie în Moscova; documente și materiale), Moscova, 1957, p. 343.
135. PSS, voi. 34, p. 383-384.
136. ȚAMO, dos. 132-A, op. 2642, doc. 13, f.7.
137. PSS, voi. 34, p. 392.
138. Ministerul Securității al Federației Ruse - Arhiva (AMBRF), R-33833, f.257.
139. *Ibidem,* f.259.
140. ȚGOA, dos. 1345, op. 1, doc. 128, f. 23.
141. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 70.
142. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 4629, f. 1-2.
143. *Ibidem,* doc. 4630.
144. Melgunov, S.M., *Kak bolșeviki zahvatili vlast* (Cum au preluat bolșevicii puterea), Paris, 1953, p. 15, 18, 20.

145. PSS, vol. 34, p. 420.
146. *Ibidem,* p. 396.
147. Troțki, L.D., *Socinenia* (Opere), vol. 3, Moscova, 1925, *P 15.
148. *Ibidem,* p. 39.
149.Gorbaciov, M. S., *Okteabr i perestroika: revoliutia*

prodoljaetsea (Octombrie și perestroika: revoluția continuă), Moscova, 1987, p. 5.

150. Troțki, L. D., *Portretî revoliuționerov* (Portrete de revoluționari), Vermont, 1988, p. 45.

151. AMBRF, N-15069, doc. 1790, t.l, f. 61.

152. *Ibidem,* t.l, f. 129-34.

153. AMBRF, N-15318, doc. 14625, t.I, f.281.

154. AMBRF, N-15069, doc. 21790, t.I, f.66.

155. AMBRF, N-15318, doc. 14625, t.I, f.l.

156. *Ibidem,* t.l, f.20.

157. *Ibidem,* t.2, f.48.

158. Troțki, *OLenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 71.

159. *Ibidem,* p. 75.

160. PSS, voi. 34, p. 436.

161. Reabinski, K., *Revoliutia 1917 g* (Revoluția din anul 1917), voi. 5, *Okteabr* (Octombrie), Moscova-Leningrad, 1926, p. 189.

162. Melgunov, S., *Osada Zimnego Dvorța* (Asediul Palatului de lamă), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), New York, 1947, nr. 17, p. 307.

163. Suhanov, N. N., *Zapiski o revoliuții* (însemnări despre revoluție), Berlin, 1922-23. voi. 7, p. 160.

164. *Ibidem,* p. 174.

165. *Ibidem,* p. 219-20.

166. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 77.

167. RȚHIDNI, dos. 325, op. 1, doc. 11, f.ll.

168. *Ibidem,* f. 10.

169. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 100.

170. PSS, voi. 35, p. 43.

171. *Ibidem,* p. 48.

172. *Velikaia Okteabrskaia sotialisticeskaia revoliutia* (Marea

Revoluție socialistă din octombrie), Moscova, 1987, p. 481.

173. *Dekretî sovetskoi vlasti* (Decretele puterii sovietice), vol. I, Moscova, 1957, p. 44^45.

174. PSS, voi. 35, p. 40.

175. ȚGASA, dos. 33987, op. 3, d. 46, £144.

176. GARF, dos. 130, op. 1, doc. 1, f.20.
177. *Ibidem,* f.55-56.
178. GARF, dos. 1235, op. 37, doc. 2, £43.
179. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 7597, f.l.
180. GARF, dos. 130, op. 4, doc. 593, f.l.
181. *Ibidem,* op. 1, doc. 1, f.7-80 b.
182. PSS, voi. 35, p. 30-31.
183. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 940, f. 1-3.
184. PSS, voi. 35, p. 359-360.
185. în *Novaiajizn* (Viața nouă), 7 (20) noiembrie F917, nr. 174.
186. RȚHIDNI, dos. 5, op. 2, doc. 246, f.l.
187. *Ibidem,* op. 1, doc. 960, f.30-2.
188. GARF, dos. 130, op. 1, doc. 3, £4-40 b.
189. *Ibidem,* doc. 5, f. 35.
190. *Ibidem,* £33.
191. *Ibidem,* doc. 5a, f.3.
192. *Ibidem,doc.* 3,f.210b.
193. *Ibidem,* £32-3.
194. PSS, voi. 35, p.264.
195. *Harvard University, Houghton Library* (Universitatea Harvard, Biblioteca Houghton), BMS Rusia, 13, T-3815, p.l.
196. PSS, vol. 34, p. 392.
197. PSS, vol. 31, p. 65; p. 117.
198. *Izvestia vserossiiskoi pe delam o viborah* v *Ucireditelnoe Sobranie kommissii* (Buletinul Comisiei pe întreaga Rusie pentru alegerile în Adunarea Constituantă), nr. 1, septembrie 1917, p.2,6-7.
199. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.*, p. 91-92; 93.
200. *Izvestia vserossiiskoi pe delam o vîborah* v *Ucireditelnoe Sobranie kommissii* (Buletinul Comisiei pe întreaga Rusie pentru

 alegerile în Adunarea Constituantă), *op. cit.,* p. 2.
201. *Ibidem,* p. 6.
202. GARF, dos. 130, op. 1, doc. 1, f.20.

203. PSS, voi. 35, p. 162-6.
204. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 94.
205. GARF, dos. 130, op. 1; doc. 1, f.460 b.
206. *Ibidem,* doc. 1, f.l80 b.
207. *Ibidem,* doc. 3, f.24.
208. La Anin, D., *Revoliuția 1917goda glazami ejo rukovoditelei* (Revoluția din anul 1917 văzută cu ochii conducătorilor ei), Roma, 1971, p. 456-70.
209. *Ibidem.*
210. PSS, vol. 35, p. 241.
211. Arhiva secției Externe a OGPU (INO OGPU), nr. 17458, voi. 2, p. 215.
212. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 95.
213. Medem, V., *Ucireditelnoe sobranie i demokraticeskaia respublica* (Adunarea constituantă și republica democrată) Berlin, 1918, p. 14-15.

Capitolul 4

1. PSS, voi. 35, p. 172.
2. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 104-5.
3. PSS, voi. 35, p. 311.
4. PSS, voi. 50, p. 30.
5. *Ibidem,* p. 144.
6. *Ibidem,* p. 106.
7. PSS, voi. 35, p. 186.
8. Wheeler Bennett, J., *Brest-Litovsk: The Forgotten Peace, March 1918* (Brest-Litovsk: Pacea uitată, martie 1918), Londra, 1963, p. 269.

9. *Sedmoi sjezd RKP. Stenograficeski otcet* (Congresul al șaptelea al PCR. Stenogramă), Moscova-Petrograd, 1923, p. 126, 129, 131.
10. *Ibidem,* p. 33, 50.
11. *Ibidem,* p. 42.

12. *Ibidem,* p. 87.

13. Zinoviev, G.I., *Socinenia* (Opere), vol. 7, part. I, Moscova, 1923-1926, 537, p. 544.

14. După 1 ianuarie 1918, în prezentarea datelor s-a respectat calendarul occidental (stil nou).

15. ȚGASA, f.33987, op. 3, doc. 2, f. 1-4.

16. RȚHIDNI, dos. 4, op. 2, doc. 2788, f. 1-4.

17. PSS, voi. 36, p. 84-87.

18. PSS, voi. 35, p. 40. •

19. PSS, voi. 36, p. 100.

20. *Ibidem,* p. 111.

21. *Vladimir Ilici Lenin: Biograficeskaia hronika* (Vladimir Ilici Lenin: Cronică biografică), voi. 5, Moscova, 1970, p. 319.

22. APRF, dos. 3, op. 24, doc. 301, f.144.

23. RȚHIDNI, dos. 4, op. 2, doc. 3734, f.2-3.

24. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 5542, f.l.

25. RȚHIDNI, dos. 4, op. 2, doc. 1927, f.7.

26. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 5497, f.2.

27. *Novaia jizn* (Viață nouă), nr. 2, 1918, p. 3-4.

28. APRF, dos. 33, op. 1, doc. 2, f. 16.

29. *Ibidem,* f.25-27.

30. PSS, voi. 36, p.496.

31. Solomon, *Sredi krasnîh vojdei* (Printre conducătorii roșii), vol. I, Paris, 1930, p.85.

32. Wheeler-Bennett, *Brest-Litovsk, op. cit.,* p. 327.

33. *Biograficeskaiahronika* (Cronica biografică), voi. 5, *op. cit.,* p. 459.

34. Zeman, Z. A. B., *Germany and the Revolution in Rusia* (Germania și Revoluția din Rusia), *op. cit.,* p. 29, citind o scrisoare a

Secretarului de Stat Kuhlmann către Mirbach.

35. Felcinski, I., *Iz istorii Brestskogo mira* (Din istoria Păcii de la Brest), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), nr. 162, 1986, p. 241, 243.

36. PSS, voi. 50, p. 113.

37. PSS, voi. 36, p. 525.

38. PSS, voi. 37, p. 56.

39. Termenii tratatului sînt reproduși în Wheeler-Bennett, *Brest- Litovsk, op. cit.*, p. 403-8.

40. Lenin V. I., *Voennaia perepiska* (Corespondența de război), 1917-1920, Moscova, 1956, p. 36.

41. ȚGASA, dos. 33987, p. 3, doc. 13, f.70-85; op. 1, doc. 572, f. 13-15.

42. Sverdlov, I. M., *Izbrannîeproizvedenia* (Opere alese), voi. 3, Moscova, 1960, p.28-29.

43. Felcinski, I., *Iz istorii Brestskogo mira* (Din istoria păcii de la Brest), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), nr. 182, 1986, p. 259.

44. Merejkovski, D. S., Ghippius, Z. N. ș.a., *Țarstvo Antihrista* (Imperiul lui Anticrist), Miinchen, 1921, p. 55-56.

45. ȚGASA, dos. 33987, op. 2, doc. 41, f.63.

46. Golovin, N. I., *Rossiskaia kontrrevoliuția* (Contrarevoluția rusă), part. I, Paris, 1937, p.89-90.

47. PSS, voi. 30, p. 133.

48. PSS, voi. 39, p. 343.

49. PSS, voi. 35, p. 204.

50. PSS, voi. 37, p. 40-1.

51. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1338, f. 1-2.

52. *Ibidem, op.* l,doc. 1245, f.l.

53. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 106.

54. ȚGASA, dos. 33987, op. 1, doc. 11, f.229.

55. ȚGASA, dos. 4, op. 14, doc. 7, f.ll.

56. Olikov, S., *Dezertirstovo v Krasnoi Armii i borba s nim* (Dezertarea în Armata Roșie și lupta împotriva ei), Moscova, 1926, p, 27.

57. *Ibidem,?.* 29,31,32.

58. *DirektivîglavnogokomandovaniaKrasnoi Armii* (Directivele Comandamentului principal al Armatei Roșii), 1917-1920, Moscova, 1963, p. 18-19.

59. RȚHIDNI, dos. 325, op. 1, doc. 408, f.87 a.

60. Lenin, V. I., *Voennaia perepiska* (Corespondență de

război), Moscova 1956, p. 39, 133, 137.
61. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 18, Moscova, 1931, p. 209.
62. *Ibidem,* p. 189.
63. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 34, Moscvoa, 1942, p. 65.
64. *Ibidem,* p. 122.
65. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 117, 118.
66. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 18, Moscova, 1931, p. 202.
67. RȚHIDNI, f. 325, op. 1, doc. 403, f.84 a.
68. Lenin, V. I., *Iz epohi grajdanskoi voinî* (Din epoca războiului civil), Moscova, 1934, p. 44.
69. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 109, f.l.
70. Arhivele NKVD-KGB, arh. nr. 501, t.3, f.616.
71. Geller, M., Nekrici, A., *Utopia u vlasti* (Utopia la putere), Frankfurt-am-Main, 1982, p. 90.
72. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 121.
73. ȚGASA, dos. 33987, op. 2, doc. 32, £311.
74. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 454, f.l.
75. *Ibidem, tec.* 717, f.l.
76. OSS, voi. 38, p. 242.
77. *Ibidem,* p. 298.
78. *Ibidem,* p. 372.
79. *Ibidem,* p. 325.
80. Ghippius-Merejkovski, Z., *Dmitri Merejkovski,* Paris, 1951, p. 241.
81. *Biograficeskaia hronika,* v 1.5, *op. cit.,* p. 242.
82. RȚHIDNI, dos. 19, op. 1, doc. 159, f.l.

83. *Biograficeskaia hronika* (Cronica biografică), vol. 5, *op. cil.,* p. 648-649.
84. Bonci-Bruevici, V. D, *Tridțatdnei* (Cele treizeci de zile), nr. 1, 1934, p. 15-19.
85. PSS, vol. 39, p. 183.
86. PSS, vol. 31, p. 310.
87. PSS, vol. 32, p. 32, 97, 186; vol. 36, p. 85, 215, 269,

362.

88. PSS, vol. 36, p. 268.

89. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 6601, f.l.

90. *Ibidem,* doc. 6606, f.l.

91. *Ibidem,* doc. 6623.

92. Trotsky, Leon, *Trotsky's Diary in Exile* (Jurnalul lui Troțki din exil), Londra, 1959, p. 80.

93. *Biograficeskaia hronika* (Cronica biografică), vol. 5, *op. cit.,* p. 165-6.

94. RȚHIDNI, dos. 19, op. 1, doc. 158, f.8.

95. *Raboceaia revoliuția na Urale* (Revoluția muncitorească din Urali), Ekaterinburg, 1921, p. 3-29.

96. RȚHIDNI, dos. 588, op. 3, doc. 12, f.30.

97. APRF, dos. 31, op. 1, doc. 4, f.216.

98. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 463, f.2.

99. APRF, dos. 3, op. 58, doc. 280, f.l.

100. *Ibidem,* f. 12.

101. *Ibidem,* f.10.

102. *Ibidem,*

103. RȚHIDNI, dos. 588, op. 3, doc. 12, f.l8, 19, 59.

104. *Ibidem,* doc. 14, f. 28, 29, 30, 41.

105. *Ibidem,* f.52-4.

106. *Ibidem,* f.60, 61.

107. Witte, S. I., *Vbspominania* (Amintiri), vol. I, Moscova, 1969, p. 245.

108. RȚHIDNI, dos. 588, op. 3, doc. 12, f.48.

109. Goloșcekin, F.I., *Vospominania uceastnikov Velikogo Okteabrea* (Amintiri ale participanților la Marele Octombrie), în

Istoriceskii arhiv (Arhiva istorică), 1957, nr. 5, Moscova, p. 198.

110. ȚGAOR, dos. 130, op. 1, doc. 58, f 130 b.

111. Platonov, O., *Țareubiiții* (Regicizii), în *Literaturnaia Rossia* (Rusia literară), nr. 38, Moscova, 21 septembrie 1990, p. 19.

112. RȚHIDNI, dos. 588, op. 3, doc. 12, f.43.

113. PRF, „Dosar Special", Minutele Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central. In categoria „dosarelor speciale sînt incluse cele neclasate într-un anume sector sau colecție, ori necatalogate. Toate aceste „dosare speciale" s-au păstrat în ariiiva Biroului Politic).

114. Kerenski, A. F, *Izdaleka* (Din depărtare), *op. cit.*, p. 189.

115. RȚHIDNI, dos. 5, op. 1, doc. 1648, f.4.

116. PSS, voi. 37, f.4.

117. *Ibidem,* p. 83-85.

118. Arhivele centrale al KGB (ȚAKGB și ȚAMB RF), doc. 4-200, f.7.

119. RȚHIDNI, dos. 4, op. 1, doc. 86, f.5.

120. *Vospominania o Vladimire Ilice Lenine* (Amintiri despre Vladimir Ilici Lenin) Moscova, 1990, p. 30.

121. RȚHIDNI, dos. 4, op. 1, doc. 85, f.l.

122. *Dekretî sovețkoi vlasti* (Decretele puterii sovietice), voi. 3, Moscova, 1963, p. 266.

123. *Vospominania o Vladimire Ilice Lenine* (Amintiri despre Vladimir Ilici Lenin), Moscova, 1990, p. 310.

124. Troțki, *OLenine* (DespreLenin), *op. cit.,p.* 152,p. 157-158.

125. Balabanoff, *Impressions of Lenin* (Impresii'despre Lenin), *op. cit.,* p. 1-2.

126. RȚHIDNI, dos. 4, op. 2, doc. 453, f. 1-2.

127. Spiridonova, Maria, *Iz vospominanii o Nercinskoi katorghe* (Amintiri despre închisoarea Nercinsk), Moscova, 1926, p. 82, 84.

128. ȚAKGB, doc. 4-200, f.8-10.

129. /&/<fem,f8-ll.

130. Arhivele Centrale ale Ministerului Securității al Federației Ruse (ȚAMB RF), 4-200, f.22, 220 b.

131. ȚAMB RF, dos. 4, op. 10, doc. 2197, f.l26.

132. *Ibidem, !.* 109.

133. ȚAMB RE 4-200, f.12, 120 b.

134. *Ibidem,* f. 17.

135. Vasiliev, Oleg, *Nezavisimaia gazeta* (Gazeta independentă), 29 august 1992.

136. Malkov, P., *Zapiski komendanta Kremlea* (însemnările comandantului Kremlinului), în *Moskva* (Moscova), nr. 11, 1958, p. 123-161.

137. Balabanofi*, A., *Lenin: Psychologische Beobachtung und Betrachtung* (Lenin: Observații și considerații psihologice), Hanovra, 1959, p. 1-2.

138. RȚHIDNI, dos. 4, op. 2, doc. 3272, f. 1-2.

139. RȚHIDNI, dos. 86, op. I, doc 35, f.79.

140. *Vladimir Ilici Lenin: Biograficeskaiahronika* (Vladimir Bici Lorin: Cronica biografică), voi. 6, Moscova, 1975, p. 127,129,130,147.

141. ȚAMB RF, dos. 4, op. 10, doc. 2197, f.l01.

142. *Ibidem,!.* 185-186.

143. *Ibidem,* doc. 3197, f. 191-192.

144. PSS, voi. 41, p. 298-318.

145. Șturman, Dora, *V. I. Lenin,* Paris, 1980, p. 75.

146. *Pravda,* 14 ianuarie 1925.

147. Ulianova, *O Lenine i semie Ulianovîh* (Despre Lenin și despre familia Ulianov), *op. cit.,* p. 113-117.

148. PSS, voi. 41, p. 19.

149. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 26388, f. 1/02.

150. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 306, f.3.

151. *Ibidem,* f.l. - 10 b.

152. ȚGASA, dos. 33987, op. 2, doc. 60, f. 15.

153. APRE dos. 3, op. 22, doc. 306, f.8-9.

154. Krasin, L., *Leonid Krassin: His Life and Work by his Wife* (Leonid Krasin: viața și opera lui relatate de soția sa), Londra, 1920, p. 97.

155. Kobeakov, S., *Krasnu sud* (Judecata roșie), în *Arhiv russkoi revoliuții* (Arhiva revoluției ruse), voi. 7, Berlin, 1922, p. 273.

156. Troțki, *O Lenina* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 121, 122.

157. *Trotsky's Diary in Exile* (Jurnalul lui Troțki în exil),

op. cit., p. 82.

158. PSS, voi. 36, p. 196.

159. GARF, dos. 130, op. 2, doc. 2, f.241-242.

160. Melgunov, S. P., *Krasnîi terror* v *Rossii* (Teroarea roșie în Rusia), Berlin, 1924, p. 6.

161. *Utro Moskvî* (Dimineața Moscovei), 4 noiembrie 1918.

162. *Leninski sbomik* (Culegere de articole despre Lenin), voi.
18, 1931, p. 145-146.

163. *Ibidem,* p. 186-187.

164. PSS, voi. 50, p. 106.

165. PSS, voi. 41, p. 369.

166. *Ibidem,* p. 376.

167. *Ibidem,* p. 380.

168. *Ibidem,* p. 383.

169. PSS, voi. 54, p. 1.

170. *Ibidem,* p. 209.

171. *Ibidem,* p. 221.

172. *Ibidem,* p. 189.

173. *Ibidem,* p. 190.

174. *Ibidem,* p. 189-190.

175. *Ugolovnîi kodeks SSSR* (Codul Penal al URSS), Moscova, 1938, p. 26-32.

176. PSS, voi. 45, p. 549.

177. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 164, f.2.

178. *Ibidem,* op. 4, doc. 194, f.3 - 30 b.

179. *Ibidem,* op. 3, doc. 302, f.5.

180. PSS, voi. 52, p. 222-3.

181. *Leninski sbomik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 37, 1970, p. 114.

182. RȚHIDNI, dos. 3, op. 2, doc. 830, f.l.

183. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 24, 1933, p. 172.

184. RȚHIDNI, dos. 3, op. 2, doc. 133, f. 1-2.

185. Krîlenko, N. V., *Sudostroistvo RSFSR* (Construcția

de nave în RSFSR), Moscova, 1923, p. 97.

186. RȚHIDNI, dos. 76, op. 3, doc. 149, f.8-80 b.

187. *Ibidem, 130-320* b.

188. Kobeakov, S., *Krasnîi sud* (Judecata roșie), în *Arhiv russkoi revoliuții* (Arhiva revoluției ruse), voi. 7, Berlin, 1922, p. 246.

189. AMBRF, dos. 114728, t.82, f. 1-2, 436.

190. ȚGASA, dos. 33987, op. 2, doc. 141, f. 179.

191. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 195, f.l.

192. *Ibidem,* op. 84, doc. 228, f. 13-130 b.

193. *Lenin i VeCeKa,* Moscova, 1975, p. 231-232.

194. ȚHSD, dos. 4, op. 16, doc. 157, f. 12068.

195. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 239.

196. *Ibidem,* doc, 234, f.3.

197. *Lenin i VeCeKa,* Moscova, 1975, p. 544.

198. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 153, f.2-6.

199. *Ibidem,* doc. 190, f.2.

200. *Ibidem,* f.3.

201. ȚGASA, dos. 33987, op. 1, doc. 392, f.108.

202. GARF, dos. 3316, op. I, doc. 448, f.71-72.

203. *Ibidem,* f.72-73.

204. PSS, voi. 36, p. 255-257.

205. *Ibidem,* p. 193.

Capitolul 5

1. AMBRF N-13614,1.1, f.100.
2. PSS, voi. 45, p. 343-6.
3. *Ibidem,* p. 345.
4. AMBRF, R - 33835, doc. 3257, fd.237-71.

5. Troțki, L. D., *Dnevniki ipisma* (Jurnale și scrisori), Paris, 1986, p. 31.
6. Zinoviev, *Leninizm* (Leninismul), *op. cit.,* p. 15.
7. PSS, voi. 45, p. 345.
8. PSS, voi. 49, p. 390.

9. RȚHIDNI, dos. 325, op. 1, doc. 6, f.l.
10. PSS, voi. 30, p. 270.
11. PSS, voi. 31, p. 204.
12. *Ibidem,* p. 253.
13. *Ibidem,* p. 268-269.
14. Troțki, L.D., *Terorizm i kommunizm* (Terorismul și comunismul), *Socinenia* (Opere), voi. 12, Moscova, 1926, p. 59.
15. *Trotsky 's Diary in Exile* (Jurnalul lui Tolstoi în exil), *op. cit.,* p. 53-54.
16. în *Novaia jizn* (Viața nouă), RȚHIDNI, dos. 325, op. 2, doc. ll,f.21. .j
17. Șturman, Dora, *Samîi otkrovennîi amoralist* (Un om prin excelență amoral), în *Posev* (Semănatul), Munchen, nr. 1, 1992, p. 100.
18. RȚHIDNI, dos. 325, op. 1, doc. 347, f.5.
19. *Ibidem,* f.6.
20. *Ibidem,* doc. 365, f.59.
21. *Ibidem,* doc. 282, f.2-3.
22. PSS, voi. 47, p. 187-188; voi. 48, p.ll; voi. 49, p. 387.
23. PSS, voi. 34, p. 345.
24. Troțki, L. D., *Stalinskaia școla falsifikații* (Școala stalinistă a falsificării), Berlin, 1932, p. 119.
25. Trotsky, Leon, *My Life* (Viața mea), New York, 1930, p. 468-469.
26. Troțki, L. D., *Nemefkaia revoliufia i stalinskaia biurokrația* (Revoluția germană și birocrația stalinistă), Berlin, 1932, p. 99-100.
27. RȚHIDNI, dos. 325, op. 1, doc. 365, f.7.
28. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 152, 154.
29. PSS, voi. 44, p. 249.

30. PSS, vol. 43, p. 52.
31. PSS, vol. 54, p. 329.
32. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 17615, f.l.
33. *Ibidem,* doc. 18517, f.l.
34. *Ibidem,* doc. 23226, f.l.
35. *Ibidem,* doc. 25996, f.l.

36. *Ibidem,* op. 2, doc. 1239, f.l.
37. ȚGASA, dos. 33987, op. 2, doc. 41, f.5.
38. *Ibidem,* op. 1, doc. 23, f. 18.
39. AMB RF, dos. 2, op. 4, doc. 133, f.10.
40. APRF, dos. 64, op. 1, doc. 44, f.21.
41. Troțki, Lev, *Dnevniki i pisma* (Jurnale și scrisori^ New York, 1986, p. 167-168.
42. *Ibidem,* p. 160.
43. *Trotsky's Diary in Exile* (Jurnalul lui Trotsky din exil), *op. cit.* p. 82-83.
44. AMB RF, dos. 1, op. 4, doc. 133.
45. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 35, 1945, p. 55-56.
46. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 297, f.64.
47. *Ibidem,* f.71.
48. *Ibidem,* f. 114.
49. *Ibidem,* doc. 298, f.71-72.
50. *Ibidem,* doc. 297, f. 166.
51. APRF, Minutele Biroului Politic nr. P 13/144, 5 martie 1940.
52. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 693, f. 100-101.
53. *Ibidem,* doc. 694, f.2.
54. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 40, 1985, p. 100.
55. PSS, vol. 48, p. 162.
56. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 37, 1970, p. 175-176.
57. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 694, f.31.

58. *Leninski sbomik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 38, 1975, p. 417.
59. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 694, f. 112.
60. *Ibidem,* f.l09.
61. *Ibidem,* f.101, 107-108.
62. Stalin, I., *Socinenia* (Opere), voi. 4, Moscova, 1947, p. 314.
63. *Ibidem.*

64. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 694, f.3-4.
65. PSS, voi. 49, p. 101, 161.
66. PSS, voi. 35, p. 369.
67. Vezi Schapiro, L., *The Communist Party of the Soviet Union* (Partidul Comunist al Uniunii Sovietice), Londra, 1970, p. 244.
68. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 694, f. 36.
69. PSS, voi. 52, p. 100.
70. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 694, f.l 19.
71. Ulianova, M., în *Izvestia ȚK KPSS* (Buletinul CC al PCUS), nr. 4, 1991, P. 78.
72. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1338, f. 1.
73. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 18, 1931, p. 193.
74. Volkogonov, D., *Troțki: politiceski portret* (Troțki: portret politic), 2 volume, Moscova, 1992, voi. 2, p. 297.
75. APRF, dos. 3, op. 24, doc. 163, f.l 79.
76. *Ibidem,* f. 222-225.
77. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 420, f.8,90 b. 220 b, 24,250 b, 64.
78. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 18, 1931, p. 146, 163, 169, 180-181, 189,202.
79. PSS, voi. 54, p. 32-3.
80. Arhivele MGB, doc. 7331, f.50-53.
81. *Ibidem,* doc. 3208, t.42, f.215-226.
82. PSS, voi. 51, p. 456.
83. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 24278, f.l.

84. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 67-117.
85. RȚHIDNI, dos. 324, op. 1, doc. 254, f.3.
86. Stalin, L, *Socinenia* (Opere), voi 5, Moscova, 1947, p. 134-136.
87. PSS, voi. 45, p. 346.
88. PSS, voi. 54, p. 674-675.
89. *Ibidem,* p. 329-330 și APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f.26.
90. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f.27-29.

91. *Ibidem,* doc. 297, f 64, 65.
92. *Ibidem,* f.68.
93. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 299, f.87, publicat în *Izvestia ȚK KPSS* (Buletinul CC al PCUS), nr. 12, 1989.
94. AMBRF, arhiva nr. R-33833, t.41, f.49-68.
95. *Ibidem,* f.256.
96. *Ibidem,* p. 256-7.
97. *Ibidem,* f.91.
98. *Ibidem, ÎAY1.*
99. PSS, voi. 34, p. 420.
100. PSS, voi. 45, p. 345.
101. PSS, voi. 22, p. 280.
102. RȚHIDNI, dos. 324, op. 1, doc. 452.
103. *XIV șjezd VKP(b), Stenograficesld otcet* (Congresul al XTV-lea al PCR(b), Stenogramă, Moscova - Leningrad, 1926, p. 274-275.
104. PSS, voi. 47, p. 188-189.
105. Deich, G. M., *Leninskie eskizî k portretam druzei i protivnikov* (Schițele de portret făcute de Lenin prietenilor și dușmanilor) Leningrad, 1990, p. 125.
106. Lunacearski, A., *Revolutionary Silhouettes* (Siluete revoluționare), traducere de Michale Glenny, Londra, 1967, p. 76.
107. Zinoviev, G. E., *O jizni i deiatelnosti VI.Lenina* (Despre viața și activitatea lui VI. Lenin), în *Izvestia ȚK KPSS* (Buletinul CC al PCUS), nr. 7, 1989, p. 171.
108. *Ibidem,* p. 172, 175.
109. AMBRF, dos. 1, op. 4, doc. 133, f.7.
110. Zinoviev, *Ojizni i..., op. cit.,* p. 172, 173, 178.

111. *Ibidem,* p. 173.
112. RȚHIDNI, dos. 324, doc. 246, f.2; doc. 267, f.4, 5, 7.
113. *Ibidem,* op. 1, doc. 42, f.5.
114. *Vladimir Ilici Lenin: Biograficeskaia hronika* (Vladimir Ilici Lenin: Cronică biografică), vol. 2, Moscova, 1982, p. 407, ș.u.
115. Lunacearski, A., Radek, K., Troțki, L., *Siluetî*

(Siluete), Moscova, 1991, p. 300.

116. PSS, vol. 48, p. 175.

117. Wheeler-Bennett, *Brest-Litovsk, op. cit.,p.* 284-285.

118. PSS, vol. 51, p. 10.

119. *VladimirIlici Lenin: Biograficeskaia hronika* (Vladimir Ilici Lenin: Cronică biografică), vol. 11, Moscova, 1980, p. 692-693.

120. PSS, vol. 52, p. 166.

121. RȚHIDNI, dos. 323, op. 1, doc. 37, 45, 47, ș.u.

122. RȚHIDNI, dos. 324, op. 1, doc. 9, f. 22.

123. *Ibidem,* doc. 12, f.17.

124. *Ibidem,* doc. 490, f.2.

125. Z&ietem, d.489, f.12.

126. RȚHIDNI, dos. 324, op. 1, doc. 489, f. 12.

127. AMBRF, arhiva nr. R-33834, t.I, f.107.

128. AMBRF, arhiva nr. R-33833, t.59, f. 38.

129. AMBRF, arhiva nr. R-33834, t.I, f. 120-121, 122.

130. AMBRF, arhiva nr. R-33833, t.15, f.2.

131. 7 *dnei* (7 zile), Paris, 19 ianuarie 1935.

132. AMBRF, arhiva nr. R-33833,1.12, f.40^H.

133. *Ibidem,* t.59, f. 128; Hochschild, A., *The Unquiet Ghost: Russians Remember Stalin* (Stafia Iară liniște: rușii își amintesc de Stalin), Viking/Penguin, Londra, 1994, p. 84-92.

134. PSS, voi. 45, p. 345.

135. Buharin, N., *O mirovoi revoliuții, nașei strane, kulture i procem* (Despre revoluția mondială, despre țara noastră, cultură și altele), Leningrad, 1924.

136. *Ibidem,* p. 28,32,39, 43,49, 52 ș.u.

137. AMBRF, arhivam. N-13614, t.5,f. 15.

138. *Ibidem, X.|5, LV).*

139. *Ibidem,* t.5, f.20-21.

140. *Sedmoi sjezdRossiskoi Kommunisticeskoipârtii* (Congresul al șaptelea al Partidului Comunist Rus), Moscova - Petrograd, 1923, p. 31,32.

141. *Ibidem,* p. 42.

142. APRF, dos. 3, op. 24, doc. 301, f. 144.
143. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 24789, f.4-1 0 b.
144. Buharin, N., *Izbrannîeproizvedenia* (Opere alese), Moscova, 1988, p. 1-17.
145. *Ibidem,* p. 428^129.
146. *Ibidem,* p. 400.
147. Feltchinskii Y. (Ed.), *Portretî revoliuționerov* (Portrete de revoluționari - compilație bazată pe lucrările lui Troțki), Vermont, 1988, p. 141.
148. *Ibidem,* p. 142-143.
149. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 710, f.48.
150. ȚGASA, dos. 33987, op. 3, doc. 981, f.25-27.
151. APRF, dos. 3, op. 24, doc. 262, f.29.
152. *Ibidem,* f.30.
153. *Ibidem,* op. 22, doc. 307, f. 175.
154. RȚHIDNI, dos. 4, op. 1, doc. 142, f.476.
155. APRF, dos. 3, op. 24, doc. 291, f. 18-19.
156. PSS, voi. 51, p. 47.
157. APRF, dos. 3, op. 24, doc. 301, f 135656.
158. *Ibidem,* doc. 427, E1-5.
159. ȚGAOR, dos. 7523, op. 66, doc. 58, f.1-4.
160. AMBRF, arhiva nr. N-13613, doc. 53, f.97.
161. RȚHIDNI, dos. 76, op. 3, doc. 345, f.2-20 b.
162. *Ibidem,* f.1-2.
163. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 128, f.l.
164. *Ibidem,* doc. 155, f.2.-3.
165. *Cetîmadțatîi Sjezd VKP(b)* (Al paisprezecelea congres al PCR(b)), Moscova - Leningrad, 1926, p. 94—95.

166. PSS, vol. 49, p. 194.
167. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 8,f.l.
168. *Ibidem,* doc. 23, f.2.
169. *Ibidem,* f.7.
170. *Ibidem,* doc. 9, f.l5-16.
171. *Ibidem,* doc. 8, f.78.
172. *Ibidem,* doc. 23, f.28.
173. *Ibidem,* f.37-38.

174. *Ibidem,* doc. 8, f.7.
175. *Ibidem,* doc. 9, f.51-53.
176. *Ibidem, Î.12-T3.*
177. *Ibidem,* f.74-78.
178. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 9, fl-2.
179. *Ibidem,* doc. 13, f.5.
180. *Ibidem,* doc. 164, f.2.
181. *Ibidem,* doc. 250, f.l.
182. *Ibidem,* doc. 270, f. 1-2.
183. PSS, vol. 45, p. 88-9.
184. RȚHIDNI, doc. 17, op. 3, doc. 302, f.5.
185. *Ibidem,* doc. 152, f.1-2.
186. RȚHIDNI, dos. 80, op. 19, doc. 1, f.6-14.
187. PSS, vol. 45, p. 89.
188. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 136, f.1-2.
189. *Ibidem,* doc. 345, f. 5-6.
190. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 161, f.2.
191. PSS, vol. 45, p. 53.
192. RȚHINDI, dos. 17, op. 3, doc. 120, f.3.
193. *Ibidem,* doc. 305, f.6.
194. *Ibidem,* doc. 361, f,15.
195. *Ibidem,* doc. 69, f.2.
196. *Ibidem,* doc. 201, f.4.
197. *Ibidem,* doc. 132, f.2.
198. RȚHINDI, dos. 17, op. 3, doc. 322, f.l.
199. APRF, Minutele Biroului Politic, 8 februarie 1947, nr. P56/137.

200. APRF, Minutele Biroului Politic, 3 decembrie 1934, nr. PI 7/89.
201. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 18, 1931, p. 189.
202. APRF, Minutele Biroului Politic, 5 iulie 1937, P51/144.
203. ȚGASA, dos. 33987, op, 2, doc. 41, f.63.
204. APRF, dos. 3, op. 24, doc. 463, f.33, 72.
205. Redlich, S., *Propaganda and Nationalism in Wartime Russia: The Jewish Antifascist Committee in the*

USSR (Propaganda și naționalismul din Rusia în timpul războiului: Comitetul evreiesc antifascist din URSS), 1941-1948,1982; RȚHIDNI, dos. 17, op. 18, doc. 305, f.20.

206. APRF, Minutele Biroului Polițe, 5 martie 1940, nr. PI3/144.

207. „Dosarul special[41] al Biroului Politic care se referă la această chestiune, la fel ca și multe altele, încă nu a primit număr de arhivă.

208. APRF, dos. 2, op. 1, doc. 259.

209. *Ibidem,* f.9.

210. *Ibidem,î.\2>.*

2M. Ibidem,!.24.

212. APRF, „Dosar special[14], nota KGB din 25 martie 1970, nr. 745-A/ob.

213. APRF, Minutele Biroului Politic, 27 martie 1970, nr. P-158.

214. APRF, „Dosar special[14], Materiale referitoare la Memoriile luiN.S. Hrușciov.

215. Centrul pentru depozitarea documentelor contemporane (ȚHSD, fosta arhivă a Comitetului Central), dos. 5, op. 61, f.1-9.

216. APRF, Minutele Biroului Politic, 17 iunie 1971.

217. APRF, Minutele Biroului Politic, 7 ianuarie 1974.

218. APRF, Minutele Biroului Polițe, 2 septembrie 1983.

219. APRF, Minutele Biroului Polițe, 28 iulie 1966, nr. P 12/XVII.

220. APRF, Minutele Biroului Politic, 24 martie 1983, nr. P 103/XII.

221. APRF, Minutele Biroului Politic, 2 octombrie 1986, nr. P 30/64-OP.

222. *Ibidem.*

Capitolul 6

1. Stalin, I., *Socinenia* (Opere), vol. 10, Moscova, 1949, p. 189-190.
2. *Doklad Hrușciova, 1956* (Raportul lui Hrușciov, 1956), în *Izvestia ȚKKPSS* (Buletinul CC al PCUS), nr. 3,1989, p. 134.
3. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 155, f.2-3.
4. *Doklad Hrușciova. 1956, op. cit.,p.* 159.
5. APRF, Minutele Biroului Poliție, 15 octombrie 1987, p. 156.
6. RȚHIDNI, dos. 44, op. 1, doc. 5, f. 15.
7. ȚGAOR, dos. 9401, op. 2, doc. 176, t.II, f.360.
8. *Ibidem,* doc. 64, t.I, f.263.
9. *Dvenadțatîi sjezd RKP(b)* (Al XII-lea Congres al PCR(b), Moscova, 1923, p. 2-3.
10. PSS, voi. 33, p. 26-27.
11. *Lenin i XX vek* (Lenin și secolul XX), Moscova, 1991, p. 111.
12. PSS, voi. 33, p. 109.
13. *Ibidem,* p. 100.
14. Kautsky, K., *Social Democracy versus Communism* (Social-democrația împotriva comunismului), New York, 1946.
15. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 86, f. 1-4.
16. Dovezile lui Lenin au fost publicate numai în *Vestnik Vremennogo Pravitelstva* (Buletinul Guvernului Provizoriu), nr. 8/81, 16 iunie 1917, p. 3, și sînt citate la Pipes, R., *The Russian Revolution* (Revoluția rusă), 1899-1919, Londra, 1990, p. 374-375.
17. Zinoviev, *O jizni i deiatelnosti V. I. Lenina* (Despre viața și activitatea lui VI. Lenin), *op. cit.,* p. 201.
18. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 928, f 48-19
19. RȚHIDNI, dos. 85, op. 29, doc. 357, f.l.
20. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 999, f.92-93.
21. PSS, voi. 33, p. 102.
22. Stalin. I., *O nedostatkah partiinoi rabotî i merah*

likvidații troțkistkih i inîh dvurușnikov (Despre lipsurile în munca de partid și măsurile de lichidare a fățarnicilor troțkiști și a altora), Moscova, 1937, p. 29.

23. PSS, vol. 32, p. 374.
24. Struve, P.B., *Razmîșlenia o russkoi revoliuții* (Gînduri despre revoluția rusă), Moscova, 1991, p. 42-43.
25. *Krasnoarmeiski politucebnik* (Manual de politică al Armatei Roșii), partea I Moscova, 1937, p. 293.
26. PSS, voi. 45, p. 289.
27. APRF, „Dosar special", nr. 989, f.1-5.
28. „Dosar special“, nr. 1246, f.2.
29. APRF, „Dosar special", nr. 397, f.1-3.
30. *Ibidem.*
31. APRF, „Dosar special", nr. 583, f.l.
32. APRF, „Dosar special", nr. 21, f.1-2.
33. APRF, „Dosar special", nr. 6403, f.l.
34. GARF, dos. 9401, op. 2, doc. 68, t.V, f.383.
35. *Ibidem,* f.334-341.
36. APRF, „Dosar special" nr. 433, f.1-2.
37. PSS, voi. 35, p. 24.
38. *Ibidem,* p. 2.
39. *Ibidem,* p. 264.
40. *Ibidem.*
41. PSS, vol. 45, p. 369-373.
42. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), *op.cit.,* voi. 18, Moscova, 1931, p. 83.
43. *Ibidem,* p. 85.
44. PSS, voi. 35, p. 265.
45. Cemov, *Rojdenie revoliuționnoi Rossii* (Nașterea Rusiei revoluționare), Praga 1934, p. 404.
46. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 18.
Moscova, 1931, p. 141.
47. *Ibidem,* p. 87.
48. ȚGASA, dos. 33388, op. 2, doc. 383, f. 14.

49. *Ifridem,* f.l71.
50. Srecinski, I., *Kompartia i kresteanstvo* (Partidul comunist și creștinismul), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), nr. 80,1967, p. 211-212.

51. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 21244, f.l.
52. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 325, f.1-2.
53. Berdeaev, N., *Novoe Srednevekovie* (Noul ev mediu), Berlin, 1924, p. 89.
54. APRF, Minutele Biroului Politic nr. 68, 15 octombrie 1921.
55. RȚHIDNI, dos. 495, op. 82, doc. 1, f. 10-100 b.
56. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 1444, f.56.
57. *Ibidem,* f.1-4.
58. *Șto dali bolșeviki narodu* (Ce au dat bolșevicii poporului?), Moscova, 1921, p. 14-15.
59. Stalin, I., *Socinenia* (Opere), voi. 13, Moscova, 1951, p. 189.
60. *Ibidem,* p. 191.
61. *Ibidem,* p. 231.
62. *Ibidem,* p. 233.
63. APRF, dos. 3, op. 30, doc. 196, f.106.
64. *Ibidem,* f.109-111.
65. *Ibidem,* f.97, 104, 105, 114.
66. *Ibidem,* f.l08.
67. *Ibidem,!.* 116-118.
68. APRF, Minutele Biroului Politic, 15 octombrie 1987.
69. Stalin, I., *Socinenia* (Opere), voi. 11, Moscova, 1949, p. 159.
70. *Istoria VKP(b), Kratkii kurs* (Istoria PCR(b). Curs scurt), Moscova, 1938, p. 291.
71. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 18, Moscova, 1918, p. 93-94.
72. Stalin, I., *Socinenia* (Opere), voi. 12, Moscova, 1949, p. 168.
73. APRF, Minutele Biroului Politic, nr. 116,31 ianuarie 1930.

74. Churchill, W.S., *History of the Second World War* (Istoria celui de-al doilea război mondial), vol. 4. Londra, 1951, p.447-448.
75. APRF, Minutele Biroului Politic, nr. 125, 10 aprilie 1930.
76. RȚHIDNI, dos. 17, op. 26, doc. 55, f.71-2.
77. APRF, Minutele Biroului Politic, nr. 143,2 august 1933.
78. Vîșinski, A.I. (Ed.), *Spravocinik sovetskogo rabotnika* (îndrumătorul muncitorului sovietic), Moscova, 1939, p. 89.

79. Stalin, I., *Socinenia* (Opere), vol. 13, *op. cit.,* p. 243.
80. *Ibidem,* p. 245.
81. RȚHIDNI, dos. 17, op. 42, doc. 82, f. 82-83.
82. PSS, vol. 45, p. 376.
83. APRF, „Dosar special[14], nr. 743, f.1-2.
84. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), vol. 21, Moscova, 1933, p. 213.
85. Citat la Krupskaia, N. K., *Vospominania o Lenine* (Amintiri despre Lenin), Moscova, 1989, p. 468.
86. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 253, f.2.
87. PSS, vol. 54, p. 110.
88. PSS, vol. 37, p. 402.
89. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 113, f.l.
90. ȚGASA, dos. 4, op. 14, doc. 3, f.27.
91. PSS, vol. 12, p. 100-101.
92. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 296, f.6.
93. APRF, dos. 3, op. 58, doc. 175, f.35-36.
94". RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1245, f.2.
95. *Ibidem,* f.3.
96. APRF, dos. 3, op. 58, doc. 175, f.37-56.
97. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1343.
98. *Biograficeksaia hronika* (Cronică biografică), *op. cit., vol.* 12, p. 378.
99. Kuskova, E. K., *Traghedia Maksima Gorkogo* (Tragedia lui Maxim Gorki), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), nr. 38, p. 224-245.

100. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 11164, f.7-8.
101. *Ibidem,* op. 2, doc. 1338, f.1-2.
102. Macchiavelli, Niccolo, *Izbrannîieproizvedenia* (Opere alese), Moscova, 1982, p. 35.
103. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1344, f.l.
104. APRF, dos. 3, op. 58, doc. 175, f.72.
105. PSS, voi. 17, p. 206-213.
106. *Ibidem.*
107. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 11164, f. 48.

108. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 329, f.2.
109. Struve, G., *Russkaia literatura v izgnamii* (Literatura rusă în exil), Paris, 1984, p. 7.
110. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 160, f. 4.
111. *Ibidem, doc.* 370, f. 13.
112. AMBRF, arhiva nr. 32490, t.I.
113. APRF, dos. 3, op. 58, doc. 175, f.5-50 b.
114. *Ibidem,* f. 6.
115. *Ibidem,* f. 6-16.
116. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 201, f. 4.
117. *Ibidem,* doc. 132, f. 1.
118. *Ibidem,* doc. 332, f. 7.
119. *Leninski sbomik* (Culegere de articole despre Lenin), voi 16, Moscova, 1931, p. 24-36.
120. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 329, f.2.
121. *Novîi grad* (Cetatea nouă), nr. 1, 1931, Paris, p.1-7.
122. APRF, dos. 3, op. 34, doc. 188, f. 35-37.
123. APRF, *Zasedanie Sekretariata ȚK KPSS* (Ședința Secretariatului CC al PCUS), 26.04.83, f.1-7.
124. Liberman, D.I., *Narodnîi komissar Krasin* (Comisarul poporului Krasin), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), nr. 7, 1944, p. 309.
125. Krjijanovski, G.M., *Lenin: Tovarișci, celovek* (Lenin: tovarășul, omul), ed. a 6-a, Moscova, 1987, p. 212.
126. Vezi Ulianova, *O V.I.Lenine i semie Ulianovîh* (Despre V.I.Lenin și familia Ulianov), *op. cit.*
127. PSS, voi. 12, p. 142.

128. *Ibidem,* p. 145.
129. RȚHIDNI, dos. 17. op. 3, doc. 261, f. 13-14.
130. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 20449, f. 1.
131. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 195, f. 1.
132. APRF, dos. 3, op. 60, doc. 23, f. 7-8.
133. RȚHIDNI, dos. 2, doc. 1166, f. 1-2.
134. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 284, f. 9.
135. APRF, dos. 3, op. 60, doc. 25, f. 5.

559

136. *Biograficeskaia hronika* (Cronica biografică), vol. 12, *op. cit.*, p. 244.
137. PSS, vol. 45, p. 666-667.
138. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 22947.
139. APRF, dos. 3, op. 60, doc. 10, f. 87.
140. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 22947.
141. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 283, f. 6-7.
142. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1166, f. 5.
143. RȚHIDNI, dos. 3, op. 6, doc. 22, f. 32.
144. APRF, dos. 3, op. 69, doc. 22, f. 35-37.
145. *Ibidem,* f. 35.
146. *Ibidem,* doc. 23, f. 76-77.
147. *Ibidem,* f. 57-58.
148. *Ibidem,!.* 80-81.
149. APRF, dos. 3, op. 60, doc. 25, f. 5.
150. *Ibidem,* f. 49.
151. *Ibidem,* doc. 12, f 37.
152. RȚHIDNI, dos. 17, op. 3, doc. 360, f. 9.
153. *Izvestia,* 27 iunie 1923.
154. APRF, dos. 3, op. 60, doc. 25, f. 58.
155. *Ibidem,* f. 59-60.
156. RȚHIDNI, dos. 89, op. 4, doc. 115, f. 24.
157. APRF. Minutele Biroului Politic, nr. 116, 30 ianuarie 1930.
158. APRF, dos. 3, op. 60, doc. 23, f. 97-99.
159. *Ibidem,* doc. 23, f. 100-102.
160. *Ibidem,* doc. 9, f. 49.
161. *Ibidem,* f. 60-63.

162. *Ibidem,* doc. 10, f. 23, 58.
163. *Ibidem,* doc. 10, f. 88.
164. GARF, dos. 5446, op. 55, doc. 735, f. 51-54.
165. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 14802.
166. PSS, vol. 36, p. 472.
167. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 348, f. 1.
168. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.* p. 87.

169. RȚHIDNI, dos. 44, op. 1, doc, 5, f. 9-36.
170. *Ibidem,* f. 127-132.
171. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1003, f. 1-2.
172. PSS, voi. 33, p. 102.
173. PSS, voi. 38, p. 325.
174. PSS, voi. 41, p. 318.
175. PSS, voi. 14, p. 378-379.
176. PSS, voi. 33, p. 117.
177. PSS, voi. 34, p. 116.
178. APRF, dos: 3, op. 20, doc. 53, f. 55-59.
179. PSS, voi. 40, p.209,211.
180. APRF, dos. 3, op. 20, doc. 53, f. 1.
181. PSS, voi. 38, p. 302-303.
182. APRF, dos. 31, op. 1, doc. 4, f. 211.
183. APRF, dos. 3, op. 20, doc. 52, f. 3, 4.
184. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 5, f. 1.
185. *Ibidem,* doc. 448, f. 1.
186. *Ibidem,* doc. 1299, f. 1.
187. *Ibidem.*
188. APRF, dos. 3, op. 20, doc. 64, f. 171-176.
189. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1318, f. 1-3.
190. Troțki, L. D., *Piat let Kominterna* (Cinci ani ai Comintemului), Moscova - Leningrad, 1925, p. 73-99.
191. ȚGASA, dos. 4, op. 14, doc. 32, f. 190-199.
192. PSS, voi. 38, p. 186.
193. *Ibidem,* p. 321.
194. Troțki, L. D., *Piat let Kominterna* (Cinci ani ai Comintemului), Moscova - Leningrad, 1925, p. 90-
195. Balabanoff, *Impressions of Lenin* (Impresii despre Lenin), *op. cit.,* p. 29-30.

196. PSS, voi. 38, p. 217.
197. PSS, voi. 8, p. 384, 388.
198. GARF, dos. 130, op. l,doc. 19, f.13.
199. *Ibidem ,* f. 126-130, 96-98.

561

200. Troțki, *Piat let Kominterna* (Cinci ani ai Comintemului), *op. cit.,* p. 98.
201. ȚGASA, dos. 33987, op. 2, doc. 32, f. 279-290 b.
202. *Ibidem,* f. 258.
203. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 293, f. 1-3.
204. *Ibidem,* doc. 329, f. 1-2.
205. *Ibidem,* doc. 183, f. 1^1.
206. *Ibidem,* op. 1, doc. 24832, f. 1.
207. *Ibidem,* op. 2, doc. 653, f. 1.
208. *Ibidem,* doc. 1019, f. 1.
209. APRF, dos. 3, op. 20, doc. 63, f. 34-39.
210. APRF, „Dosar special[11], pachetul nr. 5.
211. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 235, f. 4-5.
212. APRF, f.3., op. 20, doc. 64.
2\3. Ibidem, f. 45.
214. *Ibidem.*
215. *Ibidem,* f. 67-69.
216. RȚHIDNI, dos. 495, op. 19, doc. 15, f. 24.
217. *Ibidem,* doc. 18, f. 8.
2\%. Ibidem, Aoc. 15, f. 24.
219. PSS, voi. 44, p. 226.
220. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 380, f. 1.
221. APRF, dos. 3, op. 20, doc. 73, f. 123.
222. *Ibidem,* doc. 66, f. 8.
223. PSS, voi. 44, p. 405.
224. NKVD, Arhivele, dos. K-l, op. 1, doc. 17671.
225. *Ibidem.*
226. APRF, dos. 3, op. 20, doc. 59, f. 91.
227. *Ibidem,* f. 122.
228. *Ibidem,* doc. 66, f. 19.
229. *Ibidem,* doc. 54, f. 102.
230. *Ibidem,L* 114.

231. APRF, dos. 45, op. 1, doc. 319, f. 31.

232. Troțki, L.D., *Dnevniki i pisma* (Jurnale și scrisori), New York, 1966, p. 165.

562
Capitolul 7

1. ȚGAOR, dos. 5459, op. 5, doc. 2, f. 262.

2. Martov, I.O., *Borba s osadnîm polojeniem v Rossiiskoi soțial-demokraticeskoi rabocei pârtii* (Lupta cu starea de asediu din Partidul Social-democrat al muncitorilor din Rusia), Geneva, 1904.

3. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 135.

4. ȚGAOR, dos. 5459, op. 5, doc. 2, f. 254.

5. PSS, voi. 55, p. 368.

6. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 385, f. 1.

7. PSS, voi. 11, p. 339-343.

8. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 136.

9. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1343.

10. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 137.

11. Ulianova, M.I., *O Vladimire Ilice* (Despre Vladimir Ilici), în *Izvestia ȚKKPSS* (Buletinul CC al PCUS), nr. 3, 1991, p. 189.

12. RȚHIDNI, dos, 17, op. 3, doc. 314, f. 7.

13. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 16.

14. *Ibidem,* f. 17.

15. *Ibidem,* f. 18.

16. *Ibidem,* f. 19.

17. PSS, voi. 52, p. 100.

18. Voitinski, V., *Godîpobed i porajenii* (Anii victoriilor și ai înfrîngerilor), cartea 2, Berlin, 1924, p. 100.

19. Ulianova, *O Vladimire Mice* (Despre Vladimir Ilici), *op. cit.,* p. 185.

20. RȚHIDNI, dos. 16, op'. 3, doc. 6, f. 7.

21. PSS, voi. 45, p. 278-294.

22. RȚHIDNI, dos. 16, op. 2, doc. 13, f. 180-190.

23. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 23.
24. RȚHIDNI, dos. 16, op. 2, doc. 13, f. 189.
25. PSS, voi. 45, p. 348.
26. PSS, voi. 54, p. 674-675.
27. PSS, voi. 45, p. 345, 346.
28. Buharin, N.I., *Politiceskoe zaveșceanie Lenina* (Testamentul politic al lui Lenin), Moscova, 1929.
29. PSS, voi. 45, p. 376.
30. *Ibidem,* p. 403.
31. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 139.
32. *Ibidem,* f. 138.
33. PSS, voi. 54, p. 329.
34. *Ibidem.*
35. PSS, vol. 54, p. 330.
36. RȚHIDNI, dos. 14, op. 1, doc. 308, f 4-5.
37. PSS, voi. 54, p. 329-330.
38. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 138.
39. *Ibidem,* f. 27-29.
40. Ulianova, *O Vladimire Ilice* (Despre Vladimir Ilici), *op. cit.,* p. 169.
41. RȚHIDNI, dos. 4, op. 1, doc. 142, f. 240.
42. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 133-139.
43. *Ibidem,* f. 98.
44. *Ibidem,* f. 50.
45. *Ibidem,* f. 172.
46. *Ibidem,* f. 55.
47. *Ibidem,* f. 77.
48. *Ibidem,* f. 73.
49. *Ibidem,* f. 62.
50. RȚHIDNI, dos. 14, op. 1, doc. 398, f. 3-6.
51. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 1-2.
52. *Ibidem,* f. 1-2.
53. Episodul cererii otravei de către Lenin a fost relatat de Troțki în 1939, însă într-o formă confuză și neverosimilă. Vezi Deutscher I.,

The Prophet Outcast: Trotsky - 1929 - 1940, Oxford, 1963, p. 446.

54. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 7, 11.

55. *Ibidem,* doc. 308, f. 61.

56. Troțki, *OLenine* (Despre Lenin), *op. cit.,p.* 159, 160.

57. RȚHIDNI, dos. 16, op. 2, doc. 13.

58. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 140.

59. RȚHIDNI, dos. 4, op., doc. 142, f. 310-346.

60. Ravdin, B., în *Znanie - sila* (Cunoașterea - putere), nr. 4,1990.

61. Annenkov, I., *Vospominania o Lenine* (Amintiri despre Lenin), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), nr. 65, 1961, p. 141, 142, 149.

62. Ravdin, *op. cit.* p. 22.

63. *Ibidem.*

64. RȚHIDNI, dos. 16, op. 2, doc. 13.

65. *Biograjiceskaiahronika* (Cronicabiografică), voi. *12,op. cit.,* p. 621.

66. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 140.

67. *Ibidem,* doc. 306, f. 127-128.

68. RȚHIDNI, dos. 3, op. 1, doc. 142, f. 406-407.

69. Citat la Fischer, *The Life of Lenin* (Viața lui Lenin), *op. cit.,* p. 672.

70. Annenkov, I., *Vospominania o Lenine* (Amintiri despre Lenin), în *Novîi jurnal* (Revista nouă), nr. 65, 1961, p. 144.

71. RȚHIDNI, dos. 17, op. 2, doc. 86, f. 5 - 50 b.

72. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 175.

73. ȚGASA, F.4, D.17, L.290.

74. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 174, vezi Ulianova, *O Vladimire Ilice* (Despre Vladimir Ilici), *op. cit.*

75. *Biograjiceskaiahronika* (Cronicabiografică), voi. 12, *op. cit.,* p. 653.

76. RȚHIDNI, dos. 12, op. 2, doc. 254, f. 2, 3, 4, 9, 10.

77. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 308, f. 141.

78. Ulianova, *O Vladimire Ilice* (Despre Vladimir Ilici), *op. cit.*

79. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 370, f. 176.
80. *Pravda,* 24 ianuarie 1924.

81. Redactorul își exprimă recunoștința față de dr. Peter Greenhall de la Secția de Neurologie a Clinicii Radcliffe din Oxford, pentru opinia sa. Autopsia este prezentată în întregime la Payne, R., *The Life and Death of Lenin* (Viața și moartea lui Lenin), Londra, 1964, p. 637-640.
82. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 309, f. 1-2.
83. *Ibidem,* f. 1.
84. *Ibidem,* f. 5.
85. ȚGASA, dos. 33987, op, 3, doc. 80, f. 587.
86. APRF, dos. 3, ap. 22, doc. 309, f. 15, 16, 21.
87. *Ibidem,* f. 15.
88. *Biograficeskaia hronika* (Cronica biografică), voi. 12, *op. cit.,* p. 672-673.
89. *Ibidem,* p. 675.
90. Arhivele Ministerului Securității (ARhiv MB), dos. 1, op. 4, nr. 133, f. 10.
91. *Pravda,* 27 ianuarie 1924.
92. *Ibidem.*
93. *Pravda,* 30 ianuarie 1924.
94. *Ibidem.*
95. APRF, dos. 3, op. 77, f. 526.
96. Churchill, W.S., *The World Crisis* (Criza mondială), voi 5, *op. cit.,* p. 76.
97. Stalin, I., *Socinenia* (Opere), voi. 10, *op. cit.,* p. 41, 56.
98. *Pravda,* 27 iulie 1924.
99. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 309, f. 38.
100. *Ibidem,* doc. 307, f. 156.
101. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 307, f. 49.
102. Vezi Sbarki, B.I., *Mavzolei Lenina* (Mausoleul lui Lenin), Moscova, 1944.
103. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 311, f. 3.
104. *Ibidem,* f. 5.
105. *Ibidem,* f. 5-6.
106. *Ibidem,* f. 24.

107. *Ibidem,* f. 31.
108. *Ibidem,* f. 103.
109. *Ibidem,* f. 120.
110. *Ibidem,* doc. 523, f. 1-11.
111. *Ibidem,* doc. 311, f. 121.
112. *Ibidem,* doc. 310, f. 53.
113. *Ibidem,* f. 54-64.
114. *The Times,* 19 ianuarie 1994.
115. APRF, dos. 3, op. 22, doc. 36, f. 23.
116. PSS, vol. 12, p. 320.
117. Brejnev, L. I., *Leninskim kursom* (Urmînd cursul lui Lenin), vol. 6, p. 533.
118. APRF, „Dosarul special“ nr. 576, f. 2, 3, 5.
119. APRF, „Dosarul special“, Minutele Biroului Politic, 20 iunie 1968, p. 6.
120. APRF, „Dosarul special", Minutele Biroului Politic nr. 244, 15 octombrie 1959, p. 36-38.
121. Medvedev R., *All Stalin's Men* (Toți oamenii lui Stalin), Blackwell, Oxford, 1989, p. 139.
122. APRF, Minutele Biroului Politic, 27 dcccembrie 1973, p 1-7.
123. Hrușciov, N. S., *Reci na sobraniah izbiratelei Moskvî* (Cuvîntări la ședințele alegătorilor din Moscova), 1937, p. 3-21.
124. APRF, „Dosarul special" Note ale discuțiilor lui Hrușciov la Beijing, 2 octombrie 1959, p. 1-33.
125. APRF, „Dosarul special" Raport la Plenara Comitetului Central din 14 octombrie 1964, p. 59.
126. *Ibidem,* p.4.
127. Brejnev, L. I., *O kommunisticeskom vospitanii trudeașcihsea* (Despre educația comunistă a oamenilor muncii), Moscvoa, 1974, p. 286-287.
128. *Dnevniki imperatora Nikolaia II* (Jurnalele zilnice ale împăratului Nikolai al II-lea), Moscova, 1991, p. 309.
129. APRF, dos. 80, op. 11519.
130. APRF, „Dosarul special" Intîlnirea lui Leonid I.Brejnev

cu conducătorii partidelor frățești de la Budapesta, 18 martie 1975.

131. APRF, „Dosarul special[14] Minute ale Biroului Politic, 18 noiembrie 1982, p. 464-465.

132. APRF, dos. 82.

133. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 7 ianuarie 1974, p. 19-34.

134. Andropov, L. V., *Izbrannîie reci i stati* (Articole și cuvîntări alese), Moscova, 1983, p. 126.

135. APRF, „Dosarul special" Note de la I. V. Andropov către L. I. Brejnev, 29 octombrie 1973, p. 1-5.

136. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1119, f. l-a.

137. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 4 august 1983, p. 66.

138. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 20 octombrie 1981, p. 241-246.

139. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 10 februarie 1984, p. 11-126.

140. APRF, dos. 83.

141. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 23 februarie 1984.

142. RȚHIDNI, dos. 2, op. 1, doc. 20706. f. 1.

143. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 11 martie 1985.

144. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 4 aprilie 1985, p. 248-251.

145. Gorbaciov, M.S., *Izbrannîie reci i stati* (Articole și cuvîntări alese), Moscvoa, 1985, p. 9.

146. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 4 aprilie 1985, p. 212.

147. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 2 septembrie 1983, p. 6.

148. *Volea Rossii* (Voința Rusiei), Paris, nr. 3, 1924.

149. PSS, voi. 51.

150. Arhivele Centrale ale Ministerului Apărării (ȚAMO),

dos. 3, op. 1156, doc. 2, f. 252.

151. Arhivele Ministerului Securității Statului (AMB), dos. 1, op. 4, nr. 133, f. 7.

152. Troțki, *O Lenine* (Despre Lenin), *op. cit.,* p. 87, 88.

153. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 1166, f. 1-2.

154. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 20 iunie 1968, p. 1-8.

155. APRF, „Dosarul special" Minute ale Biroului Politic, 17 aprilie 1970, p. 1-2.

156. APRF, Minute ale Secretariatului Comitetului Central, 2 iunie 1981, p. 2.

157. APRF, „Dosarul special" Raportul KGB nr. 456-Ci, p. 162— 164.

Post-scriptum

1. ȚGAOR, dos. 5459, op. 5, doc. 2, f.232.

2. APRF, Minute ale Biroului Politic, 15 octombrie 1987, p. 156.

3. PSS, voi. 39, p. 408.

4. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), *op. cit., voi.* 18, Moscova, 1931, p. 187.

5. AMBRF, dos. 1, op. 4, doc. 133, f. 10.

6. *Leninski sbornik* (Culegere de articole despre Lenin), voi. 2, Moscova, 1924, p. 271.

7. APRF, dos. 31, op. 1, doc. 4, f. 25, 213.

8. *Ibidem,* f. 27.

9. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 380, f. 1.

10. APRF, dos. 3, op. 24, doc. 463, f. 148-149.

11. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 492, f. 1.

12. APRF, „Dosarul special" Note către Comitetul Central al PCUS 682- op. cit., 28 august 1980, f. 1.

13. APRF, „Dosarul special" Note de la discuțiile lui Hrușciov

 la Varșovia, mai 1960, n.233.

14. RȚHIDNI, dos. 2, op. 2, doc. 447, f. 1.

15. *Ibidem,* doc. 231, f. 1.

16. APRF, Nota Ministerului Apărării nr. 04311, f. 1-4.

17. Berdeaev, *Istoki i șmîsl russkogo kommunizma* (Izvoarele și sensul comunismului rus), *op. cit.,* p. 131.

IMPORTANT!

CLUBUL CĂRȚII ORIZONTURI - LIDER

București, B-dul Libertății nr. 4, bl. 117, et. 111, ap. 7 sector 4,
Tel: 337.22.10; Fax: 337.48.22 cod 761061

Din rîndul membrilor acestui club poate face parte orice persoană care solicită cel puțin două cărți din listele de apariții ale celor două edituri. Membrii CLUBULUI CĂRȚII ORIZONTURI- LIDER beneficiază de următoarele facilități:

1. Editurile suportă cheltuielile de expediție prin poștă cu ramburs a cărților comandate. în termen de o săptămînă de la data comenzii solicitantul va primi prin poștă, la domiciliul său, cărțile dorite (comandă de minimum două exemplare).

2. Reducerea prețului de vînzare cu 10% pentru fiecare comandă de mininum 2 cărți, 12% pentru comenzile ce depășesc 5 cărți, 15% la comenzile de cel puțin 15 cărți.

3. Livrarea cărților cu prioritate.

4. Rezervarea căiților în curs de apariție.

5. Editura asigură materiale informative: cataloage și liste de apariții.

Notă: Pentru cititorii din București, livrarea cărților *nu se face prin poștă,* ci direct, de la punctele de vînzare ale editurii: **Combinatul Poligrafic CORES1,** P-ța Presei Libere 1 (fosta Casa Scînteii, lîngă farmacia CORESI), **depozitul** din B-dul Dinicu Golescu 43, bl. 7, sc. 1, ap. 3, tel: 638.98.38 și **depozitul** AMIT S.A., str. Sabinelor 8, Tel: 335.05.45 int. 179.

La sfîrșitul fiecărui an, CLUBUL CĂRȚII ORIZONTURI - LIDER acordă importante **premii de fidelitate** cititorilor care au comandat cele mai multe cărți publicate de Editurile ORIZONTURI și LIDER în anul respectiv.

PENTRU CITITORII DIN LOCALITĂȚILE MICI

UN MIJLOC SIGUR DE SPORIRE A VENITURILOR

în atenția bibliotecarilor, cadrelor didactice, funcționarilor poștali

Editurile ORIZONTURI și LIDER oferă un comision de 20% din valoarea cărților vîndute persoanelor care fac comenzi de minimum 10 exemplare din fiecare titlu comandat.

Plata se face cu ramburs. **Nu subestimați această posibilitate de a vă completa cîștigurile lunare cu zeci și chiar sute de mii de lei!**

La cerere vi se pun la dispoziție cataloage și alte materiale informative (liste și prezentări de cărți) pentru a

obține comenzile necesare.

Oferta de cărți a Editurilor ORIZONTURI și LIDER

James Clavei!	**TAI-PAN - tiraj nou (952 pag. / 18000 Ici) THRUMP-O-MOTO-Uccnicul Vrăjitor (96 pag. / 11.000 Ici) EVADAREA (528 pag. / 10.500 Ici)**
Colleen Mc. Cullough	**OBSESIE INDECENTĂ (424 pag. / 5000 Ici) TIM (352 pag. / 8900 Ici) ÎN VÎLTOAREA DESTINULUI (464 pag. / 5500 Ici) PASĂREA SPIN (608 pag. / 16000 Ici)**
Barbara T. Bradford	**GLASUL INIMII (1.116 pag / 10000 Ici) NU E TOTUL PIERDUT (432 pag. / 8500 Ici) PREȚUL SUCCESULUI (voi. 1-11/ 19500 Ici) PĂSTREAZĂ VISUL (voi. 1-11/ 18500 Ici) SĂ FII CEL MAI BUN (576 pag../9000 Ici)**
Henry Miller	**ZILE FERICITE LA CLICHY (207 pag. / 2300 Ici)**
Paul Ștefănescu	**ÎNGERII MORȚII (200 pag. / 1200 Ici) POVESTEA**
George Doyle	**ODETTEI (208 pag. / 1600 Ici)**
Jean Marsh	**CASA ELIOTT (432 pag. / 4500 Ici)**
Barbara Vine	**CASA CU TREPTE (416 pag./7700 Ici) VALEA**
Jacqueline Susann	**PĂPUȘILOR (544 pag. / 5600 Ici) JOSEPHINE (256 pag. / 4000 Ici) SEDUCĂTORUL (576 pag. / 9000 Ici)**
kid it h Krantz	**FIICA LUI MISTRAL (832 pag. / 10000 Ici) PÎNĂ NE VOM REVEDEA (880 pag. / 9600 Ici) TENACITATE (592 pag. / 8900 Ici) ÎNDRĂGOSTIȚI I (512 pag. /8900) DIN NOU ÎN PARADIS (464 pag. / 7500 Ici)**
Winston Graham	**POLDARK vol. 1 - *ROSS POLDARK* (448 pag. / 5000 Ici) POLDARK vol. II - *DEMELZA* (496 pag. / 5500 Ici)**
	(368 pag. / 4000 Ici)
Justin	**VĂDUVA DORINȚEI (544 pag. / 5500 Ici) RĂFUIALA (496 pag. / 5500 Ici)**
Bat bat a	**MÎNDRIA REGILOR (704 pag. / 7500 Ici) DINCOLO DE APARENȚE (400 pag. / 6300 Ici) RĂTĂCIRI (544 pag. /7500 Ici) MARTOR INCOMOD (480 pag. / 9900 Ici) MAI MULT DECÎT PRIETENI (496 pag. /12300 Ici)**
Jacqueline	**SINGURĂTATE ÎN DOI (432 pag. / 8900 Ici) INIMĂ ÎMPIETRITĂ (592 pag. /9950 Ici) CEALALTĂ FAȚĂ A IUBIRII (624pag. / 10800 Ici) NU-I DE-AJUNS SĂ VISEZI (512pag./11000Ici) TOTUL DE LA VIAȚĂ (496 pag. /14000 Ici) SECRETE (384 pag / 5700 Ici)**
Danielle	**ÎN AL NOUĂLEA CER (464 pag. / 6700 Ici)**

	SUB POVARA DESTINULUI (384pag. / 9900 Ici)
	ÎNTÎLNIRI ÎNTÎMPLĂTOARE (480 pag. / 7000 Ici)
	CINCI ZILE LA PARIS (304pag. / 12500 Ici)
Lawrence	**IUBIRE INTERZISĂ (624 pag.7 7900 Ici)**
	DOSARELE TIMOTHY (448 pag. / 5000 Ici)
	JOCURI PERICULOASE (480 pag. /10000 Ici)
Maria Barrett	**RĂZBUNAREA TRECUTULUI (512pag. / 7500 Ici)**
Susan flowatch	**DOMENIUL PENMARRIC (688 pag. / 9500 Ici)**
Harold Robbins	**RIVALII (464 pag. / 8300 Ici)**
Sidney Sheldon	**FURIA ÎNGERILOR (464 pag. /12000 Ici)**
Juha Grice	**SECRETELE ATRACȚIEI FEMININE(320pag. /70001ci)**
Anads Nin	**HENRY Șl JUNE (496 pag. / 8900 Ici)**
	UN SPION ÎNCASA DRAGOSTEI (416 pag. / 8900 Ici)
Phyllis A. Whitney	**LEBĂDA DE ABANOS (336 pag. /11000 Ici)**
	CHIHLIMBARUL NEGRU (352 pag. /11500 Ici)
Philippe l'an Rjndt	**SAMARITEAN (416 pag. /4500 Ici)**
Geoigeta Nichifor	**DICȚIONAR ENGLEZ-ROMÂN; ROMÂN-ENGLEZ (466 pag. / 6800 Ici)**
loan Lăzârescu	**DICȚIONAR GERMAN-ROMÂN; ROMÂN-GERMAN (630 pag. /18000 Ici)**
Voichila Ionescu	**DICȚIONAR LATIN-ROMÂN (224 pag. / 5500 Ici)**
Latirenliu Zoica.y	**GHID DE CONVERSAȚIE ROMÂN-FRANCEZ (164 pag. / 3000 Ici)**
Stefania Popescu	**GRAMATICA PRACTICĂ A LIMBII ROMÂNE (654 pag. / 19500 Ici)**
Philippe Gaudin	**MARILE RELIGII (4$4pag. / 15000 Ici)**
Tudor Vianu	**ESTETICA (464 pag. / 9950 Ici)**
	ARTA PROZATORILOR RiOMÂNI (480pag. / 9900 Ici)
Pepin &	**GHID DE CULTURĂ GENERALĂ (368 pag. / 21000 Ici)**
Braunstein	**TRATAT DE LOGICĂ (352 pag. / 12000 Ici)**
Gheorghe Enescu	**CARTE DE BUCATE (352 pag. /10000 Ici)**
Sanda Marin	**TURNUL NEBUNILOR - Viața lui Freud - vol. I**
Irving Stone	**(480 pag. / 15000 Ici)**
	PARIA-vol. II (448 pag./14000 Ici)
	IUBIRI VINOVATE (368 pag. /12500 Ici)
Barbara T.	**INTRIGI DE FAMILIE (416 pag./14000 Ici) MOȘTENIRE**
Bradford Susan	**BLESTEMATĂ (496 pag. /16000 Ici)**
Howatch	**SUSPICIUNI (608 pag. /16500 Ici)**
	MICĂ ENCICLOPEDIE DE GEOGRAFIE
Justin Scott	**(416 pag. /15000 Ici)**
Larousse	**FRAȚII (432 pag. /14000 Ici)**
	KASSANDRA (528 pag. /17000 Ici)
Michael Bar-Zohar	
Delia Fiallo	***CĂRȚI ÎN CURS DE APARIȚIE:***
	DOAMNA CU GAROAFE
	SFÎRȘITUL LUI HITLER

COLECȚIILE EDITURILOR *ORIZONTURI ȘI LIDER*

Editurile ORIZONTURI și LIDER și-au diversificat

producția editorială în următoarele colecții:

BESTSELLERUR1LE ULTIMULUI DECENIU

Au fost publicate pentru prima oară în România lucrări ale unor autori contemporani ca *James Clavell, Barbara Bradford Taylor, Colleen McCullough, Sidney Sheldon, Robert Ludlum, Judith Krantz, Danielle Steel, Lawrence Sanders, Justin Scott, Jacqueline Susann, Jacqueline Briskin, Susan Howatch* și alții — scriitori deosebit de apreciați pe plan mondial.

Cărțile lor figurează în fruntea topurilor internaționale.

MARI PERSONALITĂȚI ALE ISTORIEI

Această colecție urmărește prezentarea vieții și activității marilor personalități care au influențat în mod decisiv cursul istoriei. Lucrarea de debut a colecției a fost *J.F. Kennedy și noua generație* de *David Burner* urmată de *LENIN - O nouă biografie* de *D. Volkogonov.* Se află în pregătire lucrările *Napoleon* de *E. V. Târle, In preajma lui Stalin* de *V. Berezhkov și Ultimele zile ale lui Hitler* de *Anton Joachimsthaler.*

CULTURĂ GENERALĂ

Este o colecție care are în vedere editarea unor lucrări de interes general ce fac posibilă inițierea cititorilor în domeniul respectiv și, în același timp, oferă direcții de cercetare celor inițiați, interesați să aprofundeze domeniul respectiv. în această colecție au apărut: *Legendele și miturile Greciei antice* de *N. A. Kun, Istoria Angliei* de *Andre Maurois Estetica* de *Tudor Vianu, Marile Religii,* coord. *Phillippe Gaudin* și *Arta prozatorilor români* de *Tudor Vianu, Ghid de cultură generală* de *J. F. Pepin & F. Braunstein.*

CAPODOPERE ALE LITERATURII UNIVERSALE

Va cuprinde lucrările de referință ale titanilor literaturii universale începînd cu cel mai bun roman al sec. al XlX-lea, *Război și pace* de *Lev Tolstoi.* în pregătire sc află integrala lucrărilor celebrului scriitor american *William Faulkner.*

UN eveNfHfNT eUHOHfAl

DS ***excwrie***

Celebrul scriitor **Irving Stone** a făcut încă o dată dovada talentului său de biograf și romancier, în povestea extraordinară a vieții omului și savantului

Sigmund Freud.

Această operă de excepție este publicată de **Grupul de edituri ORIZONTURI - LIDER** în volumele ***TURNUL NEBUNILOR*** și ***PARIA.***

O apariție cu totul deosebită, ce constituie o lectură pe cît de agreabilă, pe atît de incitantă.

TITLURI COMANDATE:

Titlul	Nr. ex.		Nr. ex.
1.		**6.**	
2.		**7.**	
3.		**8.**	
4.		**9.**	
5.		**10.**	

B-dul Libertății nr. 4

Bl. 117, ap. 7, sector 4, cod 761061 București

Expeditor _____
Strada_____ _____ Nr.____
Bl _____ Et_____ Ap----------
Județ _____ Sector
Cod_____
Tel:_____ -----

Destinatar: **CLUBUL CĂRȚII ORIZONTURI - LIDER**

TALON DE COMANDĂ